

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ &
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Διεθνής Πολιτική και Δίκαιο για την Κλιματική Αλλαγή: Μείζονες
Ρυπαίνοντες και ο Ρόλος τους στην Εξέλιξη του Διεθνούς
Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή**

**ΕΡΙΦΥΛΗ ΠΑΣΠΑΤΗ
(ΑΜ:1209Δ009)**

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

**Καθηγητής Γρηγόρης Ι. Τσάλτας (Επιβλέπων)
Καθηγητής Ευάγγελος Ραυτόπουλος
Καθηγητής Στέλιος Περράκης**

**ΑΘΗΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2017**

*Στον «Άγγελο» μου,
τη μητέρα μου...*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αναμφισβήτητα, η εκπόνηση και συγγραφή της διδακτορικής διατριβής αποτελεί μία κοπιαστική και πάνω απ' όλα μοναχική διαδικασία. Η ολοκλήρωση του επιστημονικού έργου θα ήταν αδύνατη χωρίς την ουσιαστική συμβολή, στήριξη και κατανόηση σημαντικών ανθρώπων γύρω μου.

Πάνω απ' όλα, οφείλω να εκφράσω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη στον Επιβλέποντα Καθηγητή και Διευθυντή του Ευρωπαϊκού Κέντρου Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης του Παντείου Πανεπιστημίου, Γρηγόρη Ι. Τσάλτα, τόσο για την επιστημονική και ακαδημαϊκή του καθοδήγηση όσο και για την αμέριστη ηθική συμπαράστασή του όλα αυτά τα χρόνια. Επίσης, οφείλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τα άλλα δύο μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής, Καθηγητές Ευάγγελο Ραυτόπουλο και Στέλιο Περράκη για τη διαρκή στήριξη και την αγαστή συνεργασία που αναπτύξαμε κατά την εκπόνηση της διατριβής. Επίσης, βαθιές ευχαριστίες οφείλω σε όλη τα μέλη της επιστημονικής ομάδας του Ευρωπαϊκού Κέντρου Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης του Παντείου Πανεπιστημίου καθώς και στην Επίκουρη Καθηγήτρια Βασιλική Καραγεώργου και στον Δρα Κωνσταντίνο Κατσιμπάρδη για τις ατέρμονες εποικοδομητικές συζητήσεις και τη χρήσιμη ανταλλαγή επιστημονικών απόψεων.

Τέλος, η ολοκλήρωση της διδακτορικής διατριβής δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την ηθική και ουσιαστική συμπαράσταση της οικογένειά μου. Από τα βάθη της καρδιάς μου θα ήθελα να ευχαριστήσω τον σύζυγό μου Δρα Αλέξανδρο Καΐλη για την αμέριστη κατανόησή του και τις επιστημονικές συμβουλές του, καθώς και τον πατέρα μου Δρα Ευάγγελο Πασπάτη για τη διαρκή ενθάρρυνση και στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδρομής.

Ε.Π.
Αθήνα, Ιούνιος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	i
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	xii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Η Σημασία της Διατριβής.....	1
Σκοπός της Διατριβής.....	2
Μεθοδολογική Προσέγγιση.....	4
Διάρθρωση Μελέτης.....	5

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η Διαχρονική Εξέλιξη του Διεθνούς Συμβατικού Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Πρώτη Φάση - Η Θέσπιση των Βασικών Νομικών Εργαλείων του Καθεστώτος	10
1.1. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992).....	10
1.2. Το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997).....	13
1.3. Οι Θεσμικές Εξελίξεις του Καθεστώτος μετά το Κιότο.....	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Δεύτερη Φάση – Οι Κύριες Καθεστωτικές Διαδικασίες για τη Διαμόρφωση του Καθεστώτος μετά το 2012.....

2.1. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί - 2007 (COP 13/CMP. 3).....	22
2.1.1. Η Υιοθέτηση μιας Two-Track προσέγγισης.....	23
2.1.2. Το Ζήτημα των Ποσοτικοποιημένων Στόχων.....	24
2.1.3. Ο Θεσμικός Ρόλος των Αναπτυσσόμενων και το Ζήτημα της Διαφοροποίησης.....	25
2.2. Η Συνδιάσκεψη στην Κοπεγχάγη- 2009 (COP 15/CMP. 5)	27
2.2.1. Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης.....	28
2.2.2. Κριτική Αποτίμηση του Αποτελέσματος.....	31
2.3. Η Συνδιάσκεψη στο Κανκούν - 2010 (COP 16/CMP. 6)	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Τρίτη Φάση – Οι Κύριες Καθεστωτικές Διαδικασίες για τη Διαμόρφωση της νέας Συμφωνίας μετά το 2020	37
3.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν - 2011 (COP 17/CMP. 7): Η Εντολή για την Εναρξη της Διαπραγματεύσεως της Νέας Συμφωνίας στη μετά-2020 Εποχή.....	37
3.1.1. Η Πολιτική Δέσμευση για τη Θεσμική Διάσωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο.....	37
3.1.2. Η Εξέλιξη των Διαπραγματεύσεων στο Πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.....	38
α) Το Ζήτημα της Νομικής Μορφής της Νέας Συμφωνίας.....	39
β) Ο Προσδιορισμός των Δράσεων Μετριασμού των Εκπομπών.....	40
(i) Το Συνολικό Επίπεδο των Δεσμεύσεων (Level of Ambition).....	40
(ii) Το Σύστημα Λογοδοτικής Ευθύνης	41
3.1.3. Προς μία νέα κατεύθυνση κατάργησης του θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων-αναπτυσσόμενων.	42
3.2. Η Συνδιάσκεψη στη Ντόχα - 2012 (COP 18/CMP. 8).....	43
3.2.1. Η Τροποποιητική Συμφωνία Θέσπισης της Δεύτερης Περιόδου Δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο.....	44
3.2.2. Η Θέση σε Ισχύ των Συμφωνιών του Κανκούν.....	46
3.2.3. Ο Πυλώνας του Μετριασμού των Εκπομπών.....	47
3.2.4. Ο Πυλώνας της Προσαρμογής.....	49
3.2.5. Άλλα Ζητήματα.....	50
3.2.6. Η Ad Hoc Ομάδα Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (AWG-DP): Η Πορεία Υλοποίησης μιας νέας Δεσμευτικής Συμφωνίας	51
3.3. Η Συνδιάσκεψη στη Βαρσοβία - 2013 (COP 19/CMP. 9).....	52
3.3.1. Οι Διαπραγματεύσεις στο Πλαίσιο της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (Workstream I).....	53
α) Οι Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές (Intended Nationally Determined Contributions -INDCs).....	53
β) Ειδικότερα Ζητήματα.....	55
3.3.2. Οι Διαπραγματεύσεις στο Πλαίσιο της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν [AWG-DP (Workstream II)]	59
3.4. Η Συνδιάσκεψη στη Λίμα – 2014 (COP 20/CMP. 10).....	62
3.4.1. Το Κάλεσμα της Λίμα για Κλιματική Δράση (Lima Call for Climate Action).....	63

3.4.2. Η Διαδικασία Ανασκόπησης (review) των INDCs.....	66
3.4.3. Η Έννοια της Διαφοροποίησης και η Αρχή της Κοινής αλλά Διαφοροποιημένης Ευθύνης (CBDR).....	68
3.4.4. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	69
3.5. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι – 2015 (COP 21/CMP. 11)	70
3.5.1. Τα Βασικά Χαρακτηριστικά της Συμφωνίας του Παρισιού (Paris Agreement).....	71
3.5.2. Το Καθεστώς του Μετριασμού και η Εφαρμογή των NDCs.....	73
3.5.3. Το Σύστημα Διαφάνειας, Παγκόσμιου Απολογισμού (Global Stocktake) και Συμμόρφωσης.....	76
3.5.4. Οι Νομικές Πτυχές της Συμφωνίας	79
3.5.5. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η Αρχή της Κοινής αλλά Διαφοροποιημένης Ευθύνης (CBDR).....	85
4.1. Ο Εννοιολογικός Προσδιορισμός της Αρχής.....	85
4.2. Η Εφαρμογή της Αρχής στο Διεθνές Κλιματικό Καθεστώς	89
4.2.1. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και το Πρωτόκολλο του Κιότο.....	89
4.2.2. Από το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί (2007) στη Συμφωνία του Παρισιού (2015).....	94
4.3. Κριτική Προσέγγιση.....	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Το Καθεστώς της Συμμετοχικότητας.....	98
5.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	98
5.2. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.....	99
5.3. Το Πρωτόκολλο του Κιότο.....	100
α) Η Συμμετοχή των Αναπτυσσόμενων Μερών.....	101
β) Η Συμμετοχή των Ανεπτυγμένων Μερών.....	104
5.4. Η Συμφωνία του Παρισιού.....	107
5.5. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις	109

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο Ρόλος των Μείζονων Ρυπαινόντων στη Διαμόρφωση του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή: Η Περίπτωση των ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Οι Μείζονες Ρυπαίνοντες του Καθεστώτος.....114

6.1. Γενικά.....	114
6.2. Μείζονες Ρυπαίνοντες.....	115
6.3. Οι Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές των Μείζονων Ρυπαινόντων.....	117
6.4. Οι Συνασπισμοί των Μείζονων Ρυπαινόντων.....	119
6.4.1 Η Ομάδα των G-77/Κίνα.....	119
6.4.2. Η Ομάδα BASIC.....	122
6.4.3. Ο Συνασπισμός των Like-Minded Αναπτυσσόμενων Κρατών (LMDCs)..	124
6.4.4. Το Umbrella Group.....	125
6.4.5. Ο Συνασπισμός Διαλόγου της Καρθαγένης για Προοδευτική Δράση.....	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Η Εσωτερική Διάσταση της Κλιματικής Πολιτικής στο Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....129

7.1. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή μέχρι το 2007: Η Πορεία Εφαρμογής του Πρωτοκόλλου του Κιότο.....	129
7.1.1. Το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Κλιματική Αλλαγή (2000).....	132
7.1.2. Το Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών στην ΕΕ: Η Οδηγία 2003/87/ΕΚ για το Εμπόριο των Εκπομπών.....	133
7.2. Η Αναθεωρημένη Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή μετά το 2007: Τα Νέα Εργαλεία Επίτευξης των Στόχων.....	137
7.2.1. Το Πλαίσιο των Πολιτικών Δεσμεύσεων: ο Στόχος «20/20/20».....	137
7.2.2. Η Δέσμη Μέτρων για την Ενέργεια και το Κλίμα.....	138
α) Η Αναδιάρθρωση του Ενωσιακού Συστήματος Εμπορίας Εκπομπών: Η Οδηγία 2009/29/ΕΚ.....	140
β) Η Οδηγία 2009/28/ΕΚ για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ)	141
γ) Η Απόφαση αριθ. 406/2009/ΕΚ περί Επιμερισμού της Προσπάθειας.....	141
7.3. Η Ανερχόμενη Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή με Ορίζοντα το 2030.....	145
7.4. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	146

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: Η Κλιματική Πολιτική των ΗΠΑ: Το Εσωτερικό Πλαίσιο Διακυβέρνησης.....	148
8.1. Γενικά.....	148
8.2. Η Ομοσπονδιακή Κλιματική Πολιτική την Περίοδο 1990-2000.....	149
8.3. Η Ομοσπονδιακή Κλιματική Πολιτική μετά το 2000.....	152
8.3.1. Η Περίοδος της Διακυβέρνησης Bush.....	152
8.3.2. Η Περίοδος της Διακυβέρνησης Obama.....	155
8.4. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	159
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: Η Κλιματική Πολιτική της Κίνας: Το Εσωτερικό Πλαίσιο Διακυβέρνησης.....	162
9.1. Εισαγωγή.....	162
9.2. Η Κινεζική Κλιματική Πολιτική την Περίοδο 1988-2006.....	162
9.3. Η Κινεζική Κλιματική Πολιτική την Περίοδο 2007 έως σήμερα.....	164
9.4. Ο Ρόλος της Εθνικής Επιτροπής Ανάπτυξης και Μεταρρύθμισης (National Development and Reform Commission).....	166
9.5. Ο Σημαντικός Ρόλος της Ενεργειακής Πολιτικής.....	168
9.6. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	170
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: Οι Διαπραγματευτικές Θέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Πλαίσιο του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή.....	172
10.1. Ο Ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.....	172
10.2. Ο Διαπραγματευτικό Ρόλος της ΕΕ στην Πορεία προς την Υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο.....	175
α) Οι Στόχοι και τα Χρονοδιαγράμματα.....	176
β) Ο Ρόλος των Αναπτυσσόμενων.....	177
γ) Οι Μηχανισμοί Ευελιξίας.....	178
10.3. Η Μεταβολή των Διαπραγματευτικών Θέσεων της ΕΕ: Η Πορεία Εφαρμογής του Πρωτοκόλλου του Κιότο.....	179
10.4. Οι Θέσεις της ΕΕ στη Διαπραγματευτική Διαδικασία της μετά-Κιότο Περιόδου: Από το Μόντρεαλ στο Κανκούν (2005-2010).....	181

10.4.1. Η Έναρξη «Διαλόγου» για την Ενδυνάμωση της Εφαρμογής της Σύμβασης.....	181
α) Το Κοινό Όραμα για την Επίτευξη του Πρωταρχικού Σκοπού της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.....	182
β) Οι Προσπάθειες Μείωσης των Εκπομπών στο Νέο Καθεστώς και ο Θεσμικός Ρόλος των Κρατών εκτός Παραρτήματος Ι.....	183
γ) Η Ανάπτυξη, Διάχυση και Μεταφορά Καθαρών και Καινοτόμων Τεχνολογιών.....	186
10.4.2. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (2007).....	186
10.4.3. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση – [AWG-LCA (2008-2011)].....	189
α) Οι Δεσμεύσεις Μετριασμού των Εκπομπών από τα Ανεπτυγμένα Κράτη.....	191
β) Οι Δράσεις Μετριασμού των Εκπομπών των Αναπτυσσόμενων Κρατών.....	192
10.4.4. Οι Συνδιασκέψεις στην Κοπεγχάγη (2009) και στο Κανκούν (2010).....	195
10.5. Οι Θέσεις της ΕΕ στο Πλαίσιο της Διαπραγματεύσεως του Καθεστώτος μετά το 2020: Από το Ντέρμπαν στο Παρίσι (2011-2015).....	197
10.5.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (2011).....	197
10.5.2. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (AWG-DP).....	200
10.5.3. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (2015).....	204
10.6. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	206

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: Οι Διαπραγματευτικές Θέσεις των ΗΠΑ στο Πλαίσιο του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή.....

11.1. Γενικά.....	210
11.2. Οι Θέσεις των ΗΠΑ στο Πλαίσιο των Διαπραγματεύσεων της Συνδιάσκεψης του Ρίο (1992).....	210
11.3. Από τη Σύμβαση-Πλαίσιο στο Πρωτόκολλο του Κιότο (1995-1997): Η Εξέλιξη των Αμερικανικών Διαπραγματευτικών Θέσεων.....	213
11.4. Η Μεταστροφή της Στάσης των ΗΠΑ μετά την Υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο.....	218
11.5. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της μετά-Κιότο Περιόδου: Από το Μόντρεαλ στο Κανκούν (2005-2010).....	220

11.5.1. Η Έναρξη «Διαλόγου» για την Ενδυνάμωση της Εφαρμογής της Σύμβασης.....	220
11.5.2. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (2007).....	222
11.5.3. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση – [AWG-LCA (2008-2011)].....	227
α) Η Έννοια του Συμφωνηθέντος Αποτελέσματος (Agreed Outcome).....	227
β) Το Κοινό Όραμα για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση.....	228
γ) Οι Δεσμεύσεις Μετριασμού των Εκπομπών από τα Ανεπτυγμένα Κράτη.....	229
δ) Οι Δράσεις Μετριασμού των Εκπομπών από τα Αναπτυσσόμενα Κράτη.....	231
ε) Η Διαδικασία Μέτρησης, Αναφοράς και Επαλήθευσης (MRV)	233
11.5.4. Οι Συνδιασκέψεις στην Κοπεγχάγη (2009) και στο Κανκούν (2010).....	234
11.6. Οι Θέσεις των ΗΠΑ στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης του Καθεστώτος μετά το 2020: Από το Ντέρμπαν στο Παρίσι (2011-2015).....	239
11.6.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (2011).....	239
11.6.2. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (AWG-DP).....	242
11.6.3. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (2015).....	246
11.7. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	248
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ: Οι Διαπραγματευτικές Θέσεις της Κίνας στο Πλαίσιο του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή.....	252
12.1. Το Αρχικό Στάδιο της Κινεζικής Κλιματικής Διπλωματίας: Η Συνδιάσκεψη του Ρίο (1992).....	252
12.2. Από το Ρίο στο Κιότο (1995-1997): Η Αποτύπωση των Βασικών Διαπραγματευτικών Θέσεων.....	256
α) Οι Στόχοι και τα Χρονοδιαγράμματα.....	257
β) Η Θέσπιση των Μηχανισμών Ευελιξίας.....	257
γ) Ο Ρόλος των Αναπτυσσόμενων Μερών.....	259
δ) Οι Χρηματοδοτικοί και Τεχνολογικοί Πόροι.....	260
12.3. Η Περίοδος μετά το Κιότο (1998-2005): Η Εξέλιξη των Διαπραγματευτικών Θέσεων.....	261
12.3.1. Η Συμμετοχή των Αναπτυσσόμενων Κρατών.....	261
12.3.2. Το Ζήτημα του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης (CDM).....	264
12.3.3. Η Παροχή Οικονομικής και Τεχνολογικής Βοήθειας.....	265

12.4. Οι Θέσεις της Κίνας στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης του Καθεστώτος μετά το 2012: Από το Μόντρεαλ στο Κανκούν (2005-2010).....	267
12.4.1. Η Έναρξη «Διαλόγου» για την Ενδυνάμωση της Εφαρμογής της Σύμβασης.....	267
12.4.2. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (2007).....	270
12.4.3. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση – [AWG-LCA (2008-2011)].....	273
α) Το Κοινό Όραμα για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση.....	273
β) Η Νομική Φύση των Δεσμεύσεων Μετριασμού των Εκπομπών.....	274
γ) Το Ζήτημα της Διαφοροποιημένης Συμμετοχής των Αναπτυσσόμενων Μερών.....	275
δ) Η Διαδικασία Μέτρησης, Αναφοράς και Επαλήθευσης (MRV).....	277
12.4.4. Οι Συνδιασκέψεις στην Κοπεγχάγη (2009) και στο Κανκούν (2010).....	278
12.5. Οι Θέσεις της Κίνας στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης του Καθεστώτος μετά το 2020: Από το Ντέρμπαν στο Παρίσι (2011-2015).....	282
12.5.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (2011).....	282
12.5.2. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (AWG-DP).....	284
12.5.3. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (2015).....	286
12.6. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	290
Κύριες Συμπερασματικές Θέσεις.....	294
Βιβλιογραφία.....	305
Ελληνόγλωσση	
i) Βιβλία/Συλλογικοί Τόμοι.....	305
ii) Άρθρα/Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους.....	306
Ξενόγλωσση	
i) Βιβλία/Συλλογικοί Τόμοι.....	308
ii) Άρθρα/Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους.....	314
Πρωτογενείς Πηγές	
i) Διεθνή Συμβατικά και Διακηρυκτικά Κείμενα.....	333
ii) Αποφάσεις και Έγγραφα Διεθνών Συνδιασκέψεων.....	333
iii) Εκθέσεις (Submissions) Συμβαλλομένων Μερών.....	336
iv) Κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	339

ν) Επιστημονικές Μελέτες και Εκθέσεις.....	343
Πρακτικά Διεθνών Διαπραγματεύσεων.....	344
Ηλεκτρονικοί Ιστότοποι.....	346

Παράρτημα

Βασικά Στάδια Εξέλιξης του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή....	349
---	-----

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ελληνικές

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΕΑΧ	Ελάχιστα Ανεπτυγμένες Χώρες
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΚΕΠΕΚ	Ευρωπαϊκό Κέντρο Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠΑΚ	Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Κλιματική Αλλαγή
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΔΕ	Κοινή αλλά Διαφοροποιημένη Ευθύνη
ΜΚΑ	Μηχανισμός Καθαρής Ανάπτυξης
ΜΚΟ	Μη-Κυβερνητική Οργάνωση
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΠΕΚ	Οργανισμός Πετρελαιοεξαγωγικών Κρατών
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

Ξενόγλωσσες

AAUs	Assigned Amount Units
AJIL	American Journal of International Law
AJOL	African Journals Online
AOSIS	Alliance of Small Island States
APA	Ad Hoc Working Group on the Paris Agreement
AR	Assessment Report (IPCC)
AWG-DP	Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action
AWG-KP	Ad hoc Working Group on Kyoto Protocol

AWG-LCA	Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention
BASIC	Brazil, South Africa, India, China
BAU	Business as Usual
BRICS	Brazil, Russia, India, China, South Africa
CAN	Climate Action Network
CBD	Convention on Biological Diversity (1992)
CBDR	Common but Differentiated Responsibility
CCLR	Carbon and Climate Law Review
CCS	Carbon Capture and Storage
CDM	Clean Development Mechanism
CERs	Certified Emission Reductions
CFCs	Chlorofluorocarbons
CH₄	Methane
CIEL	Center for International Environmental Law
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora
CMP	Conference of the Meeting of the Parties
COM	Communication
COP	Conference of the Parties
CO₂	Carbon Dioxide
EC	European Community
EDGAR	Emissions Database for Global Atmospheric Research
EEB	European Environment Bureau
EIA	Energy Information Administration
ENB	Earth Negotiations Bulletin
EPA	Environmental Protection Agency
ERUs	Emission Reduction Units
EU	European Union
FAO	Food and Agriculture Organisation
FCCL	Framework Convention on Climate Change
FIELD	Foundation for International Environmental Law and Development
FNI	Fridtjof Nansen Institute

G77/China	Group of 77/China
GCF	Green Climate Fund
GEA	Global Environmental Assessment
GEF	Global Environment Fund
GEO	Global Environmental Outlook
GHG	Greenhouse Gas
GMOs	Genetically Modified Organisms
HDR	Human Development Report
HPI	Human Poverty Index
HCFCs	Hydrochlorofluorocarbons
HFCs	Hydrofluorocarbons
IAEA	International Atomic Energy Agency
IAR	International Assessment Review
ICA	International Consultation and Analysis
ICLQ	International and Comparative Law Quarterly
IEA	International Energy Agency
IMO	International Maritime Organization
INC	Intergovernmental Negotiating Committee
INDCs	Intended Nationally Determined Contributions
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IISD	International Institute for Sustainable Development
IUCN	International Union for Conservation of Nature
JI	Joint Implementation
KP	Kyoto Protocol
LDCs	Least Developed Countries
LMDCs	Like-minded Developing Countries
MAP	Mediterranean Action Plan
MEPIELAN	Mediterranean Programme for International Environmental Law and Negotiation
MOP	Meeting of the Parties
MRV	Measurement, Reporting and Verification
N₂O	Nitrous Oxide
NAMAs	Nationally Appropriate Mitigation Actions
NAPAs	National Adaptation Programmes of Action

NAPs	National Adaptation Plans
NDCs	Nationally Determined Contributions
NDRC	National Development and Reform Commission (China)
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
PFCs	Perfluorocarbons
QELRCs	Quantified emission limitation or reduction commitments
QELROs	Quantified emission limitation or reduction objectives
RECIEL	Review of European, Comparative and International Environmental Law
SBI	Subsidiary Body for Implementation
SBSTA	Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice
SF₆	Sulphur Hexafluoride
SIDS	Small Island Developing States
SO₂	Sulphur dioxide
TACC	Transparent, Accurate, Complete, Consistent and Comparable
UN	United Nations
UNCCD	United Nations Convention to Combat Desertification
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea (1982)
UNDP	United Nations Development Programme
UNEP	United Nations Environment Programme
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change (1992)
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
UK	United Kingdom
USA	United States of America
WHO	World Health Organization
WMO	World Meteorological Organization
WRC	World Resources Institute
WSSD	World Summit on Sustainable Development
WTO	World Trade Organization
WWF	World Wildlife Fund for Nature
YBIEL	Year Book of International Environmental Law

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Σημασία της Διατριβής

Η υπερθέρμανση του πλανήτη, η οποία προκαλεί το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, είναι συνυφασμένη, με την αυξανόμενη συγκέντρωση αέριων ρύπων στην ατμόσφαιρα, όπως διοξείδιο του άνθρακα (CO₂), μεθάνιο (CH₄), οξείδιο του αζώτου (N₂O), που προέρχονται, κυρίως, από ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Η διαχρονική μελέτη του θέματος από διεθνείς οργανισμούς και ερευνητικά κέντρα έχει αναδείξει τις σοβαρές και πολυδιάστατες περιβαλλοντικές επιπτώσεις που έχει επιφέρει η κλιματική αλλαγή, όπως αύξηση των περιόδων ξηρασίας, υποβάθμιση του εδάφους, ερημοποίηση, αύξηση της έντασης των πλημμυρών, τροπικούς κυκλώνες και άνοδο της στάθμης της θάλασσας.

Η αντιμετώπιση και διαχείριση του παγκόσμιου προβλήματος της κλιματικής αλλαγής συνιστά ένα από τα δυσκολότερα και πολυσύνθετα περιβαλλοντικά ζητήματα με τα οποία η διεθνής κοινότητα ασχολείται τις τελευταίες δεκαετίες. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι σήμερα, το Διακυβερνητικό Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC), μέσα από τις επιστημονικές του εκθέσεις, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου σχετικά με την επικίνδυνη αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη και τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής που προέρχονται, σε μεγάλο βαθμό, από ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Τα επιστημονικά πορίσματα σχετικά με τη σημασία, τα αίτια, την έκταση και τις επιπτώσεις του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής εμφανίζονται ιδιαίτερα ανησυχητικά. Το γεγονός αυτό καθιστά επιτακτική ανάγκη τη συνεχή ανάληψη μέτρων και δράσεων, από το σύνολο των κρατών της διεθνούς κοινότητας, προς την κατεύθυνση της ολοκληρωμένης και συνεκτικής διαχείρισης του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής.

Στο πλαίσιο αυτό, με τη θέσπιση του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, το οποίο οικοδομήθηκε τη δεκαετία του '90 με τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992) και το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997), τα κράτη επιχειρούν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της παγκόσμιας υπερθέρμανσης του πλανήτη μέσα από την προαγωγή συλλογικών δράσεων και την εφαρμογή διεθνών κανόνων. Ο θεμελιώδης σκοπός του διεθνούς συμβατικού καθεστώτος για την προστασία του γήινου κλίματος συνίσταται στη συγκράτηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη σε ένα επίπεδο που να αποτρέπει την επικίνδυνη ανθρωπογενή

παρεμβολή στο παγκόσμιο κλιματικό σύστημα. Ως εκ τούτου, μέσα από τη διαχρονική εξέλιξη και ανάπτυξη του καθεστώτος, ο πυλώνας του μετριασμού των εκπομπών έχει αναδειχθεί σε βασικό συστατικό στοιχείο της διακυβέρνησης της κλιματικής αλλαγής. Η σημασία του έγκειται στην καθοριστική συμβολή του στην επίτευξη του πρωταρχικού καθεστωτικού στόχου και την ενίσχυση της περιβαλλοντικής αποτελεσματικότητας του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος. Παρ' όλα αυτά, ο στόχος της αποτελεσματικής μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου δεν φαίνεται να έχει επιτευχθεί. Τα νομικά και διακηρυκτικά κείμενα που έχουν υιοθετηθεί στο πλαίσιο του κλιματικού καθεστώτος, αν και θέτουν το γενικότερο πλαίσιο συνεργατικής δράσης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, δεν έχουν καταφέρει να θέσουν επαρκείς στόχους και δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών για τα Συμβαλλόμενα Μέρη και κυρίως για τα κράτη εκείνα που συμβάλλουν, σε μεγάλο βαθμό, στη δημιουργία του προβλήματος.

Αναμφισβήτητα, ένας σημαντικός παράγοντας που συνδέεται άρρηκτα με την αναποτελεσματικότητα του καθεστώτος μετριασμού των εκπομπών αφορά στο βαθμό ουσιαστικής και έμπρακτης συμμετοχής των κρατών στη συλλογική προσπάθεια μείωσης των εκπομπών και στην υιοθέτηση αυστηρών και αποτελεσματικών μέτρων. Ως εκ τούτου, αποκτά ουσιώδες ενδιαφέρον και προσφέρει γόνιμο έδαφος για εκτεταμένη επιστημονική έρευνα η διαχρονική εξέταση και ανάλυση της συμβολής και του ρόλου των μείζονων ρυπαινόντων του καθεστώτος στη συνεχή διαδικασία διαπραγμάτευσης του καθεστώτος μετριασμού των εκπομπών. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη βαρύτητα αποκτά η αποτύπωση, μελέτη και αξιολόγηση των εξελικτικών θέσεων και διαχειριστικών προσεγγίσεων τριών βασικών δρώντων και μεγάλων ρυπαινόντων του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος, της Ευρωπαϊκή Ένωση, των ΗΠΑ και της Κίνα. Άλλωστε, τα εν λόγω Συμβαλλόμενα Μέρη του κλιματικού καθεστώτος αντιπροσωπεύουν περίπου το 44% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, γεγονός που καθιστά επιτακτική και απαραίτητη τη συνεχή εξέταση και εκτίμηση του βαθμού επιρροής τους στην αποτελεσματική διαχείριση του παγκόσμιου προβλήματος της κλιματικής αλλαγής.

Σκοπός της διατριβής

Η διατριβή πραγματεύεται ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της περιβαλλοντικής διπλωματίας, τη μελέτη του ρόλου και της συμβολής των μείζονων

ρυπαινόντων στην ανάπτυξη και εξέλιξη του διεθνούς συμβατικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Στο πλαίσιο αυτό, πρωταρχικός σκοπός της διατριβής είναι η σκιαγράφηση, ανάλυση και αξιολόγηση: α) των βασικών συστατικών παραμέτρων του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, β) της διαχρονικής εξέλιξης των διαπραγματευτικών θέσεων τριών βασικών Συμβαλλομένων Μερών του καθεστώτος - της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των ΗΠΑ και της Κίνας - στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης του πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών, καθώς και γ) του βαθμού και της έκτασης της επιρροής των εν λόγω Μερών στην τελική διαμόρφωση θεμελιωδών πτυχών των νομικών και διακηρυκτικών κειμένων του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή.

Ειδικότερα, τίθενται προς διερεύνηση οι ακόλουθοι επιμέρους στόχοι.

α) Η σκιαγράφηση του τρόπου εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στο πλαίσιο της προοδευτικής εξέλιξης του κλιματικού καθεστώτος, και η εξέταση της συμβολής της θεσμοθετημένης διαφοροποίησης των Συμβαλλομένων Μερών, σε «ιστορικούς ρυπαίνοντες και μη», στην αποτελεσματική μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

β) Η αποτύπωση και αξιολόγηση των βασικών παραγόντων που συνέδραμαν στη μεταβολή των θέσεων των μείζονων ρυπαινόντων - ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας - κατά τη διάρκεια κρίσιμων διαπραγματευτικών φάσεων του καθεστώτος, κυρίως ως προς βασικά ζητήματα που αφορούν στον πυλώνα του μετριασμού, όπως:

- το είδος και η νομική φύση των δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου,

- ο τρόπος προσέγγισης και ερμηνείας της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης

- ο θεσμικός ρόλος των αναπτυσσόμενων μερών και κυρίως την ουσιαστική συμμετοχή των μείζονων ρυπαινόντων του Νότου.

γ) Η εκτίμηση του βαθμού επιρροής των ανωτέρω Συμβαλλομένων Μερών στη διαδικασία διαπραγμάτευσης βασικών νομικών και δηλωτικών εργαλείων του καθεστώτος, με έμφαση τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992), το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997), το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί (2007), το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης (2009), την Απόφαση για την Πλατφόρμα του Ντέρμπαν (2011) και τη Συμφωνία του Παρισιού (2015).

δ) Η σκιαγράφηση της εσωτερικής διάστασης της κλιματικής πολιτικής των ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας, και την αξιολόγηση των κύριων παραγόντων που επηρεάζουν, σε μεγάλο βαθμό, το σχεδιασμό και διαμόρφωση της κλιματικής τους στρατηγικής.

Μεθοδολογική Προσέγγιση

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται καθ' όλη την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής βασίζεται σε μία δομημένη εξέταση και ανάλυση των θέσεων των τριών μείζονων ρυπαινόντων του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος, όπως αυτές αναπτύσσονται και εξελίσσονται στο πλαίσιο διακριτών φάσεων των διεθνών κλιματικών διαπραγματεύσεων. Παράλληλα, η μεθοδολογία που ακολουθείται για την επιλογή των τριών βασικών ρυπαινόντων – ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα – βασίζεται στη σύζευξη δύο βασικών παραμέτρων: α) το γεγονός ότι τα εν λόγω Συμβαλλόμενα Μέρη αποτελούν τους Μείζονες Ρυπαίνοντες του καθεστώτος, καθώς αντιπροσωπεύουν σχεδόν το 44% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, και β) την παραδοχή ότι στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων για το κλίμα, οι εν λόγω βασικοί ρυπαίνοντες αναδεικνύονται ως οι σημαντικότεροι καθοδηγητές-ηγητικοί δρώντες, οι οποίοι συμβάλλουν σημαντικά στο σχεδιασμό, τη διαμόρφωση και την εξέλιξη του διεθνούς συμβατικού καθεστώτος για την προστασία του γήινου κλίματος.

Αναφορικά με την επιλεγόμενη μεθοδολογική προσέγγιση, η συλλογή των πληροφοριακών δεδομένων της μελέτης βασίζεται σε: (i) πρωτογενές υλικό (αποφάσεις και πρακτικά διαπραγματευτικών συνόδων, εκθέσεις Συμβαλλομένων Μερών, διεθνή συμβατικά κείμενα, μελέτες και αναφορές διεθνών διακυβερνητικών οργανισμών, νομοθετικές πράξεις και έγγραφα εργασίας των θεσμικών οργάνων της Ένωσης), (ii) δευτερογενή βιβλιογραφία (βιβλία και επιστημονικά άρθρα κυρίως από το πεδίο του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου, του διεθνούς κλιματικού δικαίου και πολιτικής, iii) εκτεταμένη έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των επιστημονικών και ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων της συντάκτριας στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης (ΕΚΕΠΕΚ) του Παντείου Πανεπιστημίου.

Διάρθρωση Μελέτης

Η διατριβή δομείται από δύο Μέρη: Το Πρώτο Μέρος επικεντρώνεται στη μελέτη της διαχρονικής σύστασης και εξέλιξης του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή από τη Συνδιάσκεψη του Ρίο μέχρι τη Συνδιάσκεψη του Παρισιού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη σκιαγράφηση και εξέταση βασικών πτυχών του πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών, όπως αυτές αποτυπώνονται σε σημαντικά νομικά και διακηρυκτικά κείμενα του κλιματικού καθεστώτος.

Συγκεκριμένα, το *Πρώτο Κεφάλαιο* εξετάζει τα βασικά νομικά εργαλεία της αρχικής φάσης θέσπισης του καθεστώτος, δηλαδή τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992) και το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997). Εν συνέχεια, το *Δεύτερο Κεφάλαιο* εστιάζει στη μελέτη των κύριων καθεστωτικών διαδικασιών που έλαβαν χώρα προκειμένου να προσδιορισθεί και να διαμορφωθεί το ρυθμιστικό πλαίσιο που θα διέπει το καθεστώς για την περίοδο μετά το 2012. Στο *Τρίτο Κεφάλαιο* επιχειρείται η εξέταση των βασικών διαπραγματευτικών διαδικασιών που οδήγησαν στη διαμόρφωση της νέας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας που θα εφαρμοσθεί μετά το 2020. Στο πλαίσιο αυτό, βαρύνουσα σημασία αποδίδεται στην ανάλυση θεμελιωδών ζητημάτων που αφορούν στο καθεστώς του μετριασμού των εκπομπών, στο μοντέλο υιοθέτησης δεσμεύσεων και δράσεων μείωσης των εκπομπών και στον τρόπο συμμετοχής των αναπτυσσόμενων κρατών στο νέο θεσμικό πλαίσιο.

Το *Τέταρτο Κεφάλαιο* επικεντρώνεται στην αποτύπωση του εννοιολογικού προσδιορισμού της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Ειδικότερα, έμφαση δίνεται στην ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης της ερμηνείας και εφαρμογής της εν λόγω αρχής, σε σχέση κυρίως με το καθεστώς του μετριασμού των εκπομπών. Το *Πέμπτο Κεφάλαιο* επιχειρεί να αναδείξει τη σημασία που αποκτά για το κλιματικό καθεστώς η παράμετρος της συμμετοχικής βάσης και ο τρόπος συμμετοχής των κρατών σε αυτό. Στο πλαίσιο αυτό, αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα η εξέταση των βασικών παραμέτρων που συνέβαλαν στην αποδοχή των νομικών εργαλείων από τα Συμβαλλόμενα Μέρη - και κυρίως από μείζονες ρυπαίνοντες του Ανεπτυγμένου Βορρά και του Αναπτυσσόμενου Νότου - και η αξιολόγηση του βαθμού συμμετοχής των κρατών στη διαδικασία εφαρμογής δεσμεύσεων που συνδράμουν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του καθεστώτος.

Το *Δεύτερο Μέρος* της διατριβής εστιάζει στη μελέτη του ρόλου των μείζονων ρυπαινόντων και στην συμβολή τους στη διαπραγμάτευση του κλιματικού καθεστώτος καθώς και στην αποτύπωση των βασικών θέσεων και επιχειρημάτων τους, με έμφαση στους τρεις βασικούς δρώντες – ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνα. Παράλληλα, επιχειρείται η σκιαγράφηση της εσωτερικής διάστασης της κλιματικής πολιτικής και η αποτύπωση των βασικών εσωτερικών νομοθετικών και διακηρυκτικών πλαισίων διαχείρισης του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής.

Συγκεκριμένα, στο *Έκτο Κεφάλαιο* πραγματοποιείται μία εισαγωγική παρουσίαση των βασικών ρυπαινόντων του καθεστώτος, μέσα από τη χρήση ποσοτικών δεικτών που αφορούν στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Παράλληλα, μελετώνται οι βασικοί συνασπισμοί κρατών που έχουν συναφθεί στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων για την κλιματική αλλαγή, μέσω των οποίων προωθούνται οι θέσεις και τα συμφέροντα των βασικών μείζονων ρυπαινόντων του καθεστώτος.

Στο *Έβδομο Κεφάλαιο*, επιχειρείται μία πλήρης καταγραφή και παρουσίαση της ευρωπαϊκής εσωτερικής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή από το 1990 έως σήμερα, μέσα από την εξέταση του εσωτερικού νομικού και πολιτικού πλαισίου για την κλιματική αλλαγή. Εν συνεχεία, το *Όγδοο Κεφάλαιο* εστιάζει στην εξέταση βασικών πτυχών του εσωτερικού πλαισίου διακυβέρνησης της αμερικανικής κλιματικής πολιτικής και στη σκιαγράφηση της διαχρονικής εξέλιξης του από το 1990 έως σήμερα. Αντίστοιχα, στο *Ένατο Κεφάλαιο* δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης της κινεζικής κλιματικής πολιτικής και στην αξιολόγηση του τρόπου προσέγγισης του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής.

Στο *Δέκατο Κεφάλαιο* επιχειρείται η διερεύνηση του ρόλου και η αποτύπωση των βασικών διαπραγματευτικών θέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Ειδικότερα, μελετάται η στάση της ΕΕ από την απαρχή των διεθνών διαπραγματεύσεων σε κρίσιμα ζητήματα που αφορούν το καθεστώς του μετριασμού των εκπομπών - όπως το είδος των δεσμεύσεων και ο ρόλος των αναπτυσσόμενων κρατών - και αναδεικνύονται βασικοί παράγοντες που συνέδραμαν στη μεταβλητότητα και επαναπροσέγγιση των θέσεών της. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η διερεύνηση της έκτασης και του βαθμού επιρροής της ΕΕ στη διαδικασία διαπραγμάτευσης σημαντικών νομικών και διακηρυκτικών κειμένων του καθεστώτος. Αντίστοιχα, στο *Ενδέκατο Κεφάλαιο* και στο *Δωδέκατο Κεφάλαιο* επιχειρείται η σκιαγράφηση του ρόλου και η εξελικτική

αποτύπωση των κυρίαρχων θέσεων των ΗΠΑ και της Κίνας αντίστοιχα, στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας του καθεστώτος. Βαρύνουσα σημασία αποδίδεται στον προσδιορισμό της εν γένει συμβολής και επιρροής των ΗΠΑ και της Κίνας στη διαδικασία διαμόρφωσης και εξέλιξης βασικών πτυχών των νομικών και δηλωτικών κειμένων του καθεστώτος.

Τέλος, το τελευταίο τμήμα της διατριβής επικεντρώνεται στην αποτύπωση και αποτίμηση των τελικών συμπερασματικών θέσεων που απορρέουν από την ανάλυση των δύο Μερών.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η Διαχρονική Εξέλιξη του Διεθνούς Συμβατικού Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Πρώτη Φάση - Η Θέσπιση των Βασικών Νομικών Εργαλείων του Καθεστώτος

1.1. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992)

Η νομική βάση της διεθνούς κλιματικής πολιτικής τέθηκε με τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UN Framework Convention on Climate Change)¹, η οποία υιοθετήθηκε, το 1992, στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNCED) και την Ανάπτυξη, στο Ρίο της Βραζιλίας². Η Σύμβαση-Πλαίσιο του 1992, συνιστά μέχρι και σήμερα την ραχοκοκαλιά του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή και θεωρείται η νομική αφετηρία της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Η κανονιστική σημασία της Σύμβασης έγκειται στο γεγονός της θέσπισης ενός γενικού πλαισίου αρχών και υποχρεώσεων στη βάση του οποίου θα αναπτύσσονταν και θα λειτουργούσε στη συνέχεια το συμβατικό καθεστώς για την κλιματική αλλαγή. Παράλληλα, έθετε τη νομική βάση εκκίνησης και επιτάχυνσης των διεθνών διαπραγματεύσεων που οδήγησαν, λίγα χρόνια αργότερα, στην υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο (1997), θεμελιώνοντας ταυτόχρονα και ένα σύνθετο μηχανισμό διακυβέρνησης της διεθνούς κλιματικής πολιτικής.

Η Σύμβαση θέτει μέσα από το Άρθρο 2 ένα μακροπρόθεσμο περιβαλλοντικό στόχο που αφορά στη *«σταθεροποίηση των συγκεντρώσεων αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, σε επίπεδο που να αποτρέπει την επικίνδυνη ανθρωπογενή παρεμβολή στο παγκόσμιο κλιματικό σύστημα»*³. Η συγκεκριμένη διάταξη θεωρείται αρκετά ασαφής, καθώς δεν προσδιορίζεται με ακρίβεια το επίπεδο «συναγερμού» μέχρι το οποίο δεν υφίσταται επικίνδυνη ανθρωπογενής παρεμβολή. Επιπλέον, στο ίδιο Άρθρο ορίζεται ότι: *«το εν λόγω επίπεδο πρέπει να επιτευχθεί εντός επαρκούς χρονικού διαστήματος ώστε να καταστεί δυνατό τα οικοσυστήματα να προσαρμοσθούν*

¹ Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 2205/1994 (ΦΕΚ 60/Α'/15-4-1994).

² Στη Συνδιάσκεψη του Ρίο (1992) εκτός από τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, υπεγράφη και η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλομορφία. Επιπλέον, υιοθετήθηκαν και τρία (3) μη δεσμευτικού χαρακτήρα κείμενα: α) Η Διακήρυξη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, β) ο Οδηγός 21 (ή αλλιώς Agenda 21) και γ) η Δήλωση Αρχών για την Προστασία και Ανάπτυξη των Δασών. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη Συνδιάσκεψη του Ρίο βλ. Γρηγορίου, Π., Η., Σαμιώτης, Γ., Δ., Τσάλτας, Γρ., Ι., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993.

³ Βλ. Άρθρο 2 της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

με φυσικό τρόπο στην αλλαγή του κλίματος, να εξασφαλισθεί ότι δεν απειλείται η παραγωγή τροφίμων και να κατορθώσει η οικονομική ανάπτυξη να προχωρήσει κατά βιώσιμο τρόπο». Η διατύπωση της συγκεκριμένης διάταξης αναδεικνύει την αδυναμία των διαπραγματευόμενων μερών της Συνδιάσκεψης του Ρίο να καταλήξουν στον καθορισμό ενός συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος για την επίτευξη του στόχου της σταθεροποίησης⁴. Όπως αναφέρει και ο Κατσιμπάρδης⁵ «ο χρονικός παράγων στο όλο ζήτημα του απώτερου στόχου της Σύμβασης αποσυνδέθηκε από συγκεκριμένες προθεσμίες ή χρονοδιαγράμματα και αφέθηκε απλώς να παρακολουθεί ορισμένα γενικότερα ποιοτικά δεδομένα όπως αυτά περιγράφονται στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 2 (προσαρμογή οικοσυστημάτων, παραγωγή τροφίμων, πρόοδος βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης).

Από την άλλη, στη Σύμβαση αποτυπώνεται για πρώτη φορά, με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο, η βασική περιβαλλοντική αρχή της «κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης»⁶. Μέσα από την κατηγοριοποίηση τριών ομάδων Συμβαλλομένων Μερών, με τη χρήση Παραρτημάτων, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν διαφορετικής βαρύτητας υποχρεώσεις. Στην συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση, εντάσσονται τα βιομηχανικά κράτη του ΟΟΣΑ (τα οποία καταγράφονται στο Παράρτημα II), τα κράτη με οικονομία σε διαδικασία μετάβασης (περιλαμβάνονται με χρήση αστερίσκου στο Παράρτημα I μαζί με τα βιομηχανικά κράτη του ΟΟΣΑ), και οι χώρες που δεν αναφέρονται σε κανένα Παράρτημα, δηλαδή όλα τα αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη (εφεξής καλούμενα «μέρη εκτός Παραρτήματος I»).

Παράλληλα, η Σύμβαση-Πλαίσιο ορίζει ήπιες συμβολικές δεσμεύσεις⁷ για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, χωρίς όμως να επιβάλλονται αντικειμενικοί και ποσοτικοποιημένοι στόχοι μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Παρ' όλα αυτά, μόνο τα ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα Μέρη του Παραρτήματος I

⁴ Βλ. Bodansky, D., *The UN Framework Convention on Climate Change: A Commentary*, *Yale Journal of International Law*, 18, 1993, σελ. 499-500.

⁵ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 194.

⁶ Αναλυτικότερα για την Αρχή της Κοινής αλλά Διαφοροποιημένης Ευθύνης βλ. Κεφάλαιο 4.

⁷ Στο Άρθρο 4(1) της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή ορίζονται κάποιες ποιοτικές δεσμεύσεις για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Ενδεικτικά αναφέρονται: κατάρτιση και δημοσίευση εθνικών καταλόγων ανθρωπογενών εκπομπών, εκσυγχρονισμός των εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων που περιέχουν μέτρα για το μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, τεχνολογική συνεργασία, συνεργασία για την προστασία των δασών, των ωκεανών και των οικοσυστημάτων, πληροφόρηση, επιμόρφωση και ενημέρωση του κοινού, ενδυνάμωση των συμμετοχικών διαδικασιών.

(εξαιρούνται δηλαδή οι αναπτυσσόμενες χώρες) καλούνται να υιοθετήσουν «εθνικές πολιτικές και να λάβουν τα αντίστοιχα μέτρα για το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής περιορίζοντας τις ανθρωπογενείς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, προστατεύοντας και αυξάνοντας τις καταβόθρες και τους ταμειυτήρες αερίων θερμοκηπίου»⁸. Από την άλλη πλευρά, τα αναπτυσσόμενα μέρη, αν και δεσμεύονται μαζί με τα ανεπτυγμένα από τις συμβολικές δεσμεύσεις του Άρθρου 4(1), ακόμα και αυτή η υποχρέωση συνδέεται με την αντίστοιχη υποχρέωση των βιομηχανικών κρατών να χρηματοδοτήσουν τη διαδικασία αυτή και να παράσχουν μηχανολογικό εξοπλισμό και τεχνογνωσία, προκειμένου να καταστεί δυνατόν, να εφαρμοστούν οι διατάξεις της Σύμβασης από τους αναπτυσσόμενους.

Αναμφισβήτητα, το κείμενο της Σύμβασης-Πλαίσιο αποτυπώνει την επίτευξη στοιχειώδους συναίνεσης ανάμεσα σε διαφοροποιημένα πολιτικο-οικονομικά συμφέροντα⁹ και περίπλοκα επιστημονικά δεδομένα, με σκοπό να δεσμεύσει περισσότερο τη διεθνή κοινότητα προς μία κοινή κατεύθυνση, παρά να θέσει σε άμεση εφαρμογή συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Sands, «η Σύμβαση-Πλαίσιο στόχευε σε μία προσέγγιση η οποία θα ενσωμάτωνε σημαντικές περιβαλλοντικές ανησυχίες στη σφαίρα της οικονομικής ανάπτυξης»¹⁰. Εξάλλου, η πολύπλοκη, πολυδιάστατη και πολυθεματική φύση του προβλήματος της παγκόσμιας υπερθέρμανσης αγγίζει τον πυρήνα ευαίσθητων εθνικών ζητημάτων, όπως τη βιομηχανική δραστηριότητα, την ενεργειακή παραγωγή και τις μεταφορές, πυροδοτώντας την έντονη σύγκρουση των εθνικών συμφερόντων.

Παρά το γεγονός ότι η Σύμβαση δεν κατάφερε να θέσει συγκεκριμένους ποσοτικοποιημένους στόχους και χρονοδιαγράμματα με σκοπό τη διαχείριση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής, συνέβαλλε, ωστόσο, σημαντικά στην εγκαθίδρυση ενός νέου θεσμικού καθεστώτος συμμετοχικής δράσης και συνεργασίας των κρατών στο θέμα των κλιματικών μεταβολών, το οποίο έθετε τις βάσεις για τη διαπραγμάτευση πιο συγκεκριμένων και αποδοτικών ρυθμιστικών πλαισίων. Εξάλλου, όπως αναφέρει και ο Bodansky, «αν και η διατύπωση των κρισιμότερων άρθρων θεωρείται γενικόλογη και αόριστη, κάτι τέτοιο διευρύνει το ερμηνευτικό πεδίο, προσφέροντας τη δυνατότητα περαιτέρω διευκρινίσεων και αξιολόγησης νέων

⁸ Βλ. Άρθρο 4(2)(α) της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

⁹ Βλ. Dasgupta, Ch., *The Climate Change Negotiations*, στο M. I. Mintzer, L. J. Amber (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, σελ. 129-148 και Sands, P., *The United Nations Framework Convention on Climate Change*, *RECIEL*, 1(3), 1992, σελ. 270-277.

¹⁰ Βλ. Sands, P., *op.cit.*, σελ. 276.

επιστημονικών δεδομένων κατά τη διάρκεια επερχόμενων διαπραγματεύσεων που θα οδηγήσουν σε μεταγενέστερα εκτελεστικά Πρωτόκολλα»¹¹. Για λόγους λοιπόν ευελιξίας και προσαρμοστικότητας, επελέγη το δοκιμασμένο μοντέλο της «Σύμβασης-Πλαίσιο/Εκτελεστικά Πρωτόκολλα», όπως παρομοίως είχε χρησιμοποιηθεί προηγουμένως σε άλλα διεθνή περιβαλλοντικά καθεστάτα, (π.χ. το διεθνές καθεστώς για την προστασία της στοιβάδας του όζοντος¹²), όπου οι ακριβείς στόχοι και δεσμεύσεις εξειδικεύονται σε μεταγενέστερα Πρωτόκολλα¹³.

Παρά τις γενικές και ασαφείς σε πολλά σημεία νομικές διατάξεις, η Σύμβαση-Πλαίσιο αποτέλεσε το πρώτο βασικό διεθνές νομικό εργαλείο που οδήγησε το 1997 στην υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, ανοίγοντας το δρόμο για την οικοδόμηση και ενίσχυση ενός διεθνούς συμβατικού κλιματικού καθεστώτος προστασίας και προαγωγής διεθνούς κοινού συμφέροντος¹⁴.

1.2. Το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997)

Ένα σημαντικό βήμα στην εξέλιξη του Διεθνούς Συμβατικού Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή πραγματοποιήθηκε με την υιοθέτηση ενός πρωτοποριακού και παράλληλα περίπλοκου κανονιστικού εργαλείου, του Πρωτοκόλλου του Κιότο.^{15 16}

¹¹ Βλ. Bodansky, D., *op.cit.*, σελ. 494.

¹² Βλ. την αντίστοιχη περίπτωση της Σύμβασης της Βιέννης για την Προστασία της Στοιβάδας του Όζοντος (1985) και το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τις Ουσίες που καταστρέφουν τη Στοιβάδα του Όζοντος (1987).

¹³ Αυτό επιτρέπει από τη μία πλευρά να μη χάνεται πολύτιμος χρόνος, επιταχύνοντας τις διεθνείς εξελίξεις και επιτρέποντας στα κράτη που το επιθυμούν να λάβουν τα μέτρα τους σε εθνικό επίπεδο, χωρίς να περιμένουν την επίτευξη μίας παγκόσμιας συναίνεσης ως προς όλα τα εκκρεμή ζητήματα. Από την άλλη μεριά, τα πιο απρόθυμα κράτη, τα οποία κρατούν μια περισσότερο σκεπτικιστική στάση απέναντι στην αναγκαιότητα λήψης αυστηρών μέτρων, αποδέχονται εν τέλει να γίνουν μέρη σε μία Σύμβαση-Πλαίσιο, καθώς δεν δεσμεύονται με ουσιαστικούς και αντικειμενικούς στόχους μείωσης των εκπομπών τους. Βλ. Bodansky, D., *op.cit.*, σελ. 494.

¹⁴ Για μία ολοκληρωμένη αναφορά στην έννοια της διαπραγμάτευσης ως βασική διαδικασία προετοιμασίας, σύστασης και εξέλιξης συμβατικών καθεστώτων διεθνούς κοινού συμφέροντος, βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Διεθνείς Διαπραγματεύσεις: Θεωρία και Τεχνική Οικοδόμησης Διεθνούς Κοινού Συμφέροντος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014; Raftopoulos, E., *International Environmental Negotiation as a Governance Technique*, στο E. Raftopoulos, M. McConnell (επιμ.), *Contributions to International Environmental Negotiation in the Mediterranean Context*, MEPIELAN Studies in International Environmental Law and Negotiation – 2, Nomiki Bibliothiki SA-Bruylant Publishers, 2014 (reprint. first edition 2014), σελ. 14-65.

¹⁵ Το Πρωτόκολλο του Κιότο υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της 3ης Συνδιάσκεψης των Συμβαλλόμενων Μερών του καθεστώτος, που έλαβε χώρα το Δεκέμβριο του 1997. Βλ. UNFCCC, *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, 1998. Το Πρωτόκολλο κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 3017/2002 (ΦΕΚ 117/Α'/30-5.2002).

¹⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη διαπραγματευτική διαδικασία που οδήγησε στην 3^η Συνδιάσκεψη των Μερών του Καθεστώτος στο Κιότο, βλ. Oberthür, S., Ott, H., E., *The Kyoto Protocol: International Climate Policy for the 21st Century*, Springer-Verlag, Berlin 1999, Grubb, M., Christian, V., Duncan, B., *The Kyoto Protocol: A Guide and Assessment*, London: The Royal Institute

Η κανονιστική σημασία του Πρωτοκόλλου έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά θεσπίζεται, μόνο για τα ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα Μέρη του Παραρτήματος Ι¹⁷, ένα ρυθμιστικό μοντέλο υιοθέτησης διαφοροποιημένων εθνικών ποσοτικών στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, στο πλαίσιο ενός ποσοτικοποιημένου συλλογικού στόχου-ομπρέλα, ο οποίος καθορίστηκε στο -5,2%, σε σχέση με τα επίπεδα εκπομπών του 1990¹⁸ (βλ. Πίνακα Ι). Ο στόχος αυτός πρέπει να υλοποιηθεί εντός μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου δέσμευσης (2008-2012)¹⁹, ενώ στο Παράρτημα Α προσδιορίζεται το «καλάθι» των έξι αερίων του θερμοκηπίου²⁰ που πρέπει να μειωθούν. Με άλλα λόγια, αυτό που δεν επετεύχθη με τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992) σχετικά με την υιοθέτηση του μοντέλου «στόχοι και χρονοδιαγράμματα» (targets-and-timetables), η διεθνής κοινότητα το κατάφερε με το εκτελεστικό Πρωτόκολλο του Κιότο, προχωρώντας ένα βήμα περαιτέρω προς τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Μάλιστα, προκειμένου να γίνει περισσότερο ελκυστικό και αποδεκτό από ένα μεγάλο μέρος των κρατών της διεθνούς κοινότητας, το Πρωτόκολλο εισήγαγε για πρώτη φορά καινοτόμους και σύνθετους μηχανισμούς της αγοράς ούτως ώστε να επιτευχθεί ο περιβαλλοντικός στόχος της μείωσης των θερμοκηπιακών εκπομπών, με τη χρήση οικονομικώς αποδοτικών εργαλείων, μειώνοντας δηλαδή κατά αυτό τον τρόπο το κόστος εφαρμογής των εθνικών μέτρων και πολιτικών μείωσης των εκπομπών²¹. Συγκεκριμένα, οι μηχανισμοί που θεσπίζονται για την ευέλικτη εφαρμογή του διεθνούς συμβατικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή είναι

of International Affairs, 1999, Yamin, F., *The Kyoto Protocol: Origins, Assessment and Future Challenges*, *RECIEL*, 7(2), σελ. 113-127 και *Earth Negotiation Bulletin*, “Report of the Third Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change: 1-11 December 1997”, Vol. 12, No. 76, (13/12/1997).

¹⁷ Στο Πρωτόκολλο του Κιότο τα ανεπτυγμένα κράτη καταγράφονται στο Παράρτημα Β. Πρόκειται ουσιαστικά για τα ίδια ακριβώς κράτη που καταγράφονται στο Παράρτημα Ι της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Για αυτό το λόγο και στην γενικότερη βιβλιογραφία έχει επικρατήσει ο όρος «μέρη του Παραρτήματος Ι» είτε αναφερόμαστε στη Σύμβαση-Πλαίσιο είτε στο Πρωτόκολλο του Κιότο.

¹⁸ Βλ. Άρθρο 3(1) του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Σύμφωνα με το Παράρτημα Α του Πρωτοκόλλου του Κιότο, τα αέρια του θερμοκηπίου είναι τα εξής: Διοξείδιο του Άνθρακα (CO₂), Μεθάνιο (CH₄), Υποξείδιο του Αζώτου (N₂O), Υδροφθοράνθρακες (HFCs), Υπερφθοράνθρακες (PFCs), και Εξαφθοριούχο Θείο (SF₆).

²¹ Η Καραγεώργου παρουσιάζει με ιδιαίτερα ευκρινή τρόπο τα ζητήματα που προκύπτουν γύρω από την εφαρμογή των ευέλικτων μηχανισμών του Πρωτοκόλλου. Βλ. Καραγεώργου, Β., *Ενέργεια και Κλιματικές Αλλαγές - Η Συμβολή των Οικονομικών Εργαλείων στη Προώθηση της Τεχνολογικής Καινοτομίας και την Επίτευξη ενός Βιώσιμου Ενεργειακού Μέλλοντος*, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009, σελ. 169-197. Επίσης βλ. Κατσιμπάρδη, Κ., *op.cit.*, σελ. 317 επ.

τρεις: το σύστημα εμπορίας εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου²², ο μηχανισμός της από κοινού εφαρμογής (*Joint Implementation*)²³ και ο μηχανισμός την καθαρής ανάπτυξης (*Clean Development Mechanism*)²⁴. Τα οικονομικά αυτά περιβαλλοντικά εργαλεία υπηρετούν τον κανόνα της οικονομικής αποδοτικότητας της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, καθώς μέσω αυτών θα επιχειρηθεί η επίτευξη του περιβαλλοντικού οφέλους με το μικρότερο δυνατό οικονομικό κόστος για τα βιομηχανικά Συμβαλλόμενα Μέρη²⁵. Επίσης, η κεντρική οικονομική συλλογιστική σχετίζεται με τη διευκόλυνση της αγοράς, η οποία θα λειτουργήσει με τέτοιο τρόπο, ώστε οι απαιτούμενες μειώσεις εκπομπών να πραγματοποιηθούν εκεί όπου το κόστος της μείωσης είναι χαμηλότερο²⁶, ακόμα και εκτός των εθνικών συνόρων των κρατών-μερών²⁷.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του καθεστώτος που εγκαθιδρύει το Πρωτόκολλο του Κιότο αποτελεί η υποδειγματική εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης σε ολόκληρη την κανονιστική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου. Στη βάση της εν λόγω αρχής και με γνώμονα την ιστορική ευθύνη των ανεπτυγμένων κρατών για τη συσσώρευση θερμοκηπιακών ρύπων στην ατμόσφαιρα, οι αναπτυσσόμενες χώρες (δηλαδή τα μέρη εκτός Παραρτήματος Ι) εξαιρούνται από την υιοθέτηση υποχρεώσεων μείωσης ή περιορισμού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Αντίθετα τα βιομηχανικά κράτη (κράτη Παραρτήματος Ι) καλούνται να επωμισθούν το βάρος της διαχείρισης του περιβαλλοντικού προβλήματος της κλιματικής αλλαγής, αναλαμβάνοντας αυστηρούς και απόλυτους ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών μέσα σε συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα (βλ. Πίνακα Ι). Με άλλα λόγια, για τα αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν προκύπτει καμία υποχρέωση παρά μόνο δικαιώματα. Συγκεκριμένα, προβλέπεται η συνεργασία μεταξύ

²² Βλ. Άρθρο 17 του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

²³ Βλ. Άρθρο 6 του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

²⁴ Βλ. Άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

²⁵ Βλ. Καραγεώργου, Β., *Ενέργεια και Κλιματικές Αλλαγές-Η Συμβολή των Οικονομικών Εργαλείων στη Προώθηση της Τεχνολογικής Καινοτομίας και την Επίτευξη ενός Βιώσιμου Ενεργειακού Μέλλοντος*, *op.cit.*

²⁶ Βλ. Grubb, M. et al., *Global Carbon Mechanisms: Lessons and Implications*, *Climatic Change*, 104(3), 2011, σελ. 539-573.

²⁷ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει όμως το γεγονός ότι η χρήση των εν λόγω ευέλικτων μηχανισμών του Πρωτοκόλλου έχει δημιουργήσει πολλές αμφισβητήσεις και προβληματισμούς αναφορικά με την αποτελεσματικότητά τους. Σύμφωνα με την Καραγεώργου, «το βασικό επιχείρημα που χρησιμοποιείται για τη θεμελίωση της κριτικής αυτής είναι ότι τα εργαλεία αυτά προτάσσουν κατά πρώτο λόγο την οικονομικά αποδοτική μείωση των εκπομπών έναντι της επιλογής περιβαλλοντικά αποτελεσματικών λύσεων που θα επιχειρούσαν να αντιμετωπίσουν τις αιτίες του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής, όπως οι κυρίαρχοι τρόποι παραγωγής και χρήσης ενέργειας και να συμβάλλουν με τον τρόπο αυτό στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης». Βλ. Καραγεώργου, Β., *op.cit.*, σελ.173-174.

των ανεπτυγμένων χωρών του Παραρτήματος Ι, ούτως ώστε να διευκολύνεται η μεταφορά τεχνολογίας στους αναπτυσσόμενους²⁸, ενώ παράλληλα επαναλαμβάνεται η θεσμική υποχρέωση παροχής επιπλέον χρηματοδοτικών πόρων²⁹ για την εφαρμογή των συμβατικών υποχρεώσεων από τα αναπτυσσόμενα κράτη-μέρη και η εφαρμογή πολιτικών και μέτρων με τέτοιο τρόπο, ούτως ώστε να ελαχιστοποιούνται οι δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, κυρίως στα αναπτυσσόμενα κράτη-μέρη.

Πίνακας Ι
Στόχοι των Συμβαλλομένων Μερών του Παραρτήματος Β
(2008-2012)

Συμβαλλόμενα Μέρη	Ποσοτικοποιημένος στόχος (%)
ΕΕ-15	-8%
Βουλγαρία, Ρουμανία, Τσεχία, Εστονία, Λεττονία, Λίχτενσταιν, Λιθουανία, Μόνακο, Σλοβακία, Σλοβενία, Ελβετία	-8%
ΗΠΑ	-7%
Καναδάς, Ουγγαρία, Ιαπωνία, Πολωνία	-6%
Κροατία	-5%
Νέα Ζηλανδία, Ρωσία, Ουκρανία	0
Νορβηγία	+1%
Αυστραλία	+8%
Ισλανδία	+10

Πηγή: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php.

Ως απαραίτητη προϋπόθεση για την έναρξη ισχύος του Πρωτοκόλλου ήταν η επικύρωσή του από τουλάχιστον 55 βιομηχανικά κράτη, τα οποία θα αντιπροσώπευαν το 55% των συνολικών εκπομπών CO₂ κατά το έτος βάσης 1990³⁰. Αυτή η διττή λειτουργική προϋπόθεση για να τεθεί σε λειτουργία το Πρωτόκολλο, αποτέλεσε και την κύρια αιτία θεσμικής «ομηρίας» του για 7 περίπου χρόνια. Πρακτικά, για να ενεργοποιηθεί το Πρωτόκολλο, απαραίτητη ήταν η επικύρωσή του από μείζονες ρυπαίνοντες του ανεπτυγμένου Βορρά και συγκεκριμένα από τις ΗΠΑ (36%) και τη Ρωσία (17,4%). Αν και οι ΗΠΑ υπέγραψαν το Πρωτόκολλο το 1998, η αυτοεξαίρεσή

²⁸ Βλ. Άρθρο 11(2)(α) του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

²⁹ Βλ. Άρθρο 10(γ) του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

³⁰ Βλ. Άρθρο 25(1) του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

τους από αυτό, το 2001³¹, με την απόσυρση της υπογραφής από την κυβέρνηση George W. Bush έθεσε σε ομηρία το Πρωτόκολλο καθώς μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο, η Ρωσία αρνείτο να το επικυρώσει. Τελικά, το Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ το Φεβρουάριο του 2005, όταν λίγους μήνες νωρίτερα, η Ρωσία πείστηκε να το επικυρώσει μετά την επιτυχή ολοκλήρωση μιας ευρω-ρωσικής εμπορικής διάσκεψης, στην οποία η Ρωσία εξασφάλισε την στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης³² για την ένταξή της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου³³.

1.3. Οι Θεσμικές Εξελίξεις του Καθεστώτος μετά το Κιότο

Η δεκαετία του 1990 θεωρείται μία ιδιαίτερα παραγωγική και εποικοδομητική περίοδος για τη διεθνή κλιματική πολιτική κυρίως μέχρι το 1997. Η διεθνής κοινότητα προχώρησε στην εγκαθίδρυση ενός διεθνούς κανονιστικού πλαισίου με την υιοθέτηση της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και την υπογραφή του πρώτου εκτελεστικού Πρωτοκόλλου με σκοπό τον μετριασμό των εκπομπών και την υιοθέτηση στόχων και χρονοδιαγραμμάτων. Με άλλα λόγια, κατά τη δεκαετία του '90 ολοκληρώθηκε η διαδικασία διαπραγμάτευσης του βασικού νομικού πυλώνα του συμβατικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή και εδραιώθηκε η κανονιστική αρχιτεκτονική της διεθνούς κλιματικής πολιτικής³⁴.

Μετά την 3^η Συνδιάσκεψη των Μερών στο Κιότο, το 1997, ακολούθησε μια σειρά συναντήσεων και διαβουλεύσεων με σκοπό την αποσαφήνιση των κρίσιμων και ανοικτών προς συζήτηση ζητημάτων προκειμένου να δημιουργηθούν όλες οι προϋποθέσεις ενεργοποίησης του Πρωτοκόλλου άμεσα³⁵. Οι διαπραγματεύσεις κατά τη Σύνοδο του Κιότο, άφησαν αρκετά νομικά και τεχνικά ζητήματα εκκρεμή προς διαπραγμάτευση και περαιτέρω ερμηνεία, μεταθέτοντάς τα με αυτό τον τρόπο σε επόμενες συνδιασκέψεις. Το Πρωτόκολλο του Κιότο παρείχε τις βασικές αρχές και

³¹ Βλ. Depledge, J., *Against the Grain: The United States and the Global Climate Change Regime*, *Global Change, Peace & Security*, 17(1), 2005, σελ. 16.

³² Βλ. Oberthür, S., Kelly, C. R., *EU Leadership in International Climate Policy: Achievements and Challenges*, *The International Spectator*, 43(3), 2008, σελ. 35-50.

³³ Βλ. Afionis, St., Chatzopoulos, I., *Russia's Role in UNFCCC Negotiations since the Exit of the United States in 2001*, *International Environmental Agreements*, 10(4), 2010, σελ. 53-55.

³⁴ Βλ. Bodansky, D., Rajamani, L., *The Evolution and Governance Architecture of the United Nations Climate Change Regime*, November 2016, διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2168859 (προσπελάστηκε στις 30.11.2016).

³⁵ Βλ. Faure, M., Gupta, J., Nentjes, A., *Climate Change and the Kyoto Protocol-The Role of Institutions and Instruments to Control Global Change*, Edward Elgar Publishing, UK, 2003.

τους ποσοτικούς στόχους, αλλά αρκετά σημεία/ρυθμίσεις παρέμεναν ασαφή και απροσδιόριστα, χρίζοντας περαιτέρω ερμηνείας και αποσαφήνισης³⁶.

Η διεθνής διαπραγματευτική διαδικασία από το 1998 και μετά απεδείχθη ιδιαίτερα δύσκολη και με πολλά εμπόδια λόγω θεμελιωδών αντιθέσεων κυρίως ανάμεσα σε μεγάλους δρώντες της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, όπως η ΕΕ και οι ΗΠΑ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε η Συνδιάσκεψη των Μερών στη Χάγη το 2000, όπου οι διεθνείς συνομιλίες για την κλιματική αλλαγή διεκόπησαν λόγω των αντιθετικών θέσεων μεταξύ των παραπάνω αναφερόμενων Συμβαλλομένων Μερών³⁷. Οι έντονες διαφωνίες επικεντρώθηκαν στο ζήτημα της υπερ-ευέλικτης εφαρμογής των μηχανισμών του Πρωτοκόλλου καθώς και στην καταμέτρηση των μονάδων άνθρακα από τους φυσικούς ταμιευτήρες³⁸. Οι ΗΠΑ προσπάθησαν και επιδίωξαν την «υπερ-ευέλικτη» και χωρίς όρια χρήση των μηχανισμών ευελιξίας του Πρωτοκόλλου, κάτι το οποίο δεν έγινε αποδεκτό από την πλευρά της ΕΕ η οποία θεωρούσε πως η υπερ-ευέλικτη εφαρμογή επηρεάζει αρνητικά και σε μεγάλο βαθμό την περιβαλλοντική αποτελεσματικότητα του καθεστώτος, προς όφελος της οικονομικής αποδοτικότητας. Κατά συνέπεια, η υπερ-ευέλικτη εφαρμογή των μηχανισμών της αγοράς που υιοθετεί το Πρωτόκολλο συνεπάγονται και άμεση αμφισβήτηση της αρχής της πρωτοπορίας των βιομηχανικών κρατών και σαφή παραβίαση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης³⁹. Για πρώτη φορά στην διαδρομή της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, οι διεθνείς συνομιλίες οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο με αποτέλεσμα τη διακοπή της Συνόδου χωρίς την παραγωγή κάποιου αποτελέσματος.

Οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό των ΗΠΑ με τις αλλαγές στο πολιτικό προσκήνιο μετά την άνοδο της ομοσπονδιακής κυβέρνησης Μπους επηρέασαν την πορεία της διεθνούς κλιματικής πολιτικής⁴⁰. Μάλιστα, η πολιτική

³⁶ Η Διάσκεψη των Μερών φαινόταν να έχει μπροστά της πολύ και δύσκολη ερμηνευτική δουλειά, όπως για το θέμα της εφαρμογής των μηχανισμών ευελιξίας και κατά πόσο θα έπρεπε να τεθούν περιορισμοί με τη μορφή ανώτατου ορίου (concrete ceiling) καθώς και το θέμα των φυσικών ταμιευτήρων, πώς θα έπρεπε να υπολογιστούν και να προσμετρηθούν στις εθνικές επιδόσεις. Για μια αναλυτική περιγραφή των συνόδων που ακολούθησαν μετά τη συνδιάσκεψη του Κιότο, βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *op.cit.*, σελ. 257-289; Andresen, St., Boasson, E. L., *International Climate Cooperation: Clear Recommendations, Weak Commitments*, στο St. Andresen, E. L. Boasson & G. Honneland (επιμ.), *International Environmental Agreements-an Introduction*, Routledge Research in Environmental Politics, 2012, σελ. 49-66; Bodansky, D., Rajamani, L., *The Evolution and Governance Architecture of the Climate Change Regime*, στο D. Sprinz, U. Luterbacher (επιμ.), *International Relations and Global Climate Change*, 2nd edition, MIT Press, 2013.

³⁷ Βλ. Bulkeley, H., Newell, P., *Governing Climate Change*, Routledge Global Institutions, London & New York, 2010, σελ. 23.

³⁸ Βλ. Andresen, S., Boasson, E. L., *op. cit.*, σελ. 56.

³⁹ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *op. cit.*, σελ. 262.

⁴⁰ Βλ. Andresen, S., Boasson, E. L., *op.cit.*

επιλογή του Μπους να αποδεσμεύσει τη χώρα του και να αποσυρθεί από τις διεθνείς συνομιλίες ενεργοποίησης του Πρωτοκόλλου του Κιότο (βλ. παρακάτω), τον Μάρτιο του 2001, άλλαξε καθοριστικά την ισορροπία δυνάμεων, ανατρέποντας πλήρως την δυναμική που είχε αναπτυχθεί κατά τη δεκαετία του 1990. Στη Συνδιάσκεψη της Βόννης (COP 6), η ΕΕ διαπίστωσε πως μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ από τις διαπραγματεύσεις, δεν είχε πολλά περιθώρια επιλογών και ελιγμών απέναντι στις αιτιάσεις της «ομάδας των τεσσάρων» -Αυστραλία, Ιαπωνία, Καναδάς, Ρωσία⁴¹. Συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να συμβιβαστεί με τις θέσεις των εν λόγω χωρών, αυτών που ταυτίζονταν με τις απόψεις των ΗΠΑ και αφορούσαν στην υπερ-ευέλικτη εφαρμογή του Πρωτοκόλλου, προκειμένου όλη η διαδικασία των διαπραγματεύσεων για την ενεργοποίηση του Πρωτοκόλλου να παραμείνει «ζωντανή» με οποιοδήποτε περιβαλλοντικό κόστος και να μην οδηγηθεί σε οριστική κατάρρευση και εγκατάλειψη του Πρωτοκόλλου. Ως αποτέλεσμα αυτού του συμβιβασμού, τα κράτη-μέλη κατέληξαν στις «Συμφωνίες του Μαρακές» το Νοέμβριο του 2001 αναφορικά με την ερμηνεία των τελικών διατάξεων και την τεχνική και ρυθμιστική εξειδίκευση του Πρωτοκόλλου⁴². Με τις «Συμφωνίες του Μαρακές», δηλαδή μια σειρά από ερμηνευτικές αποφάσεις σχετικά με τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου, ολοκληρώθηκε η διαπραγματευτική διαδικασία κατά την οποία σφυρηλατήθηκε η κανονιστική αρχιτεκτονική της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Το Πρωτόκολλο του Κιότο μπορεί να βγήκε ζωντανό μέσα από αυτή τη διαδικασία αλλά και εμφανώς αποδυναμωμένο και απογυμνωμένο από τον περιβαλλοντικό του μανδύα. Και αυτό διότι ο διπλωματικός συμβιβασμός απαιτούσε μια σαφή μεταστροφή από την περιβαλλοντική αποτελεσματικότητα στην οικονομική αποδοτικότητα και ευελιξία ως προς την εφαρμογή⁴³. Αυτή η μετάλλαξη του περιβαλλοντικού πυρήνα θεωρήθηκε από τους υποστηρικτές της περιβαλλοντικής ακεραιότητας του Πρωτοκόλλου, ως ένα από τα βασικά μειονεκτήματα του νομικού εργαλείου με αποτέλεσμα την αλλοίωση

⁴¹ Βλ. Ibid.

⁴² Βλ. Earth Negotiation Bulletin, “Summary of the Seventh Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 29 October - 10 November 2001”, Vol. 12, No. 189, (12/11/2001).

⁴³ Παρόλο που οι ΗΠΑ βρίσκονταν πλέον έξω από την τροχιά των διαπραγματεύσεων ενεργοποίησης του Πρωτοκόλλου, αποτελεί κοινό τόπο η διαπίστωση πως οι Συμφωνίες του Μαρακές αντικατόπτριζαν σε πολύ μεγάλο βαθμό τις θέσεις των ΗΠΑ πριν από την έξοδό τους, όπως την ελεύθερη και μη ποσοτικοποιημένη χρήση των ευέλικτων μηχανισμών καθώς και τον υπολογισμό μονάδων απορροφήσεως άνθρακα από τους φυσικούς ταμιευτήρες και προσμέτρησής τους στον εθνικό ποσοτικοποιημένο στόχο. Βλ. Bodansky, D., Rajamani, L., The Evolution and Governance Architecture of the Climate Change Regime, op.cit., σελ. 11.

του επιδιωκόμενου περιβαλλοντικού στόχου που δεν είναι άλλος από την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και την επίτευξη της κλιματικής αειφορίας.

Ο ρόλος της ΕΕ υπήρξε αναμφισβήτητα καθοριστικός και κρίσιμος για τη διπλωματική διάσωση του Πρωτοκόλλου, μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ⁴⁴. Αναλαμβάνοντας τα ηνία της πρωτοπορίας (leadership) αποδέχθηκε εν τέλει ένα αποδυναμωμένο εργαλείο. Αξίζει, όμως, να τονιστεί πως χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή της, το Πρωτόκολλο δεν θα είχε παραμείνει ζωντανό⁴⁵ και δεν θα μπορούσε να περάσει στη φάση της εφαρμογής.

Μετά το Μαρακές ακολούθησε μία περίοδος έντονης αβεβαιότητας και σκεπτικισμού καθώς μετά την πολύχρονη προσπάθεια ολοκλήρωσης της νομοθετικής φάσης και την τελική συμφωνία ως προς την κανονιστική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου, η διεθνής κοινότητα εισήλθε σε μία περίοδο έντονου προβληματισμού ως προς τις πιθανότητες θέσεως σε ισχύ του νομικού εργαλείου. Τελικά, το Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ τον Φεβρουάριο του 2005, μετά και από την επικύρωση από την πλευρά της Ρωσίας, σημαίνοντας μία νέα φάση για τη διεθνή κλιματική πολιτική.

Στο Μόντρεαλ, το 2005, έλαβε χώρα η πρώτη Συνδιάσκεψη των μερών του Πρωτοκόλλου του Κιότο και η 11^η Συνδιάσκεψη των μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Το Μόντρεαλ, σήμανε και την έναρξη του διαλόγου για τη συγκεκριμενοποίηση του καθεστώτος μετά το 2012, καθώς το άρθρο 3.9 του Πρωτοκόλλου καλεί όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη να εγκαινιάσουν εντός του 2005 ένα νέο κύκλο διαπραγματεύσεων για τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης, δηλαδή τη χρονική περίοδο μετά το 2012⁴⁶. Σκοπός αυτού του διαλόγου ήταν η διαπραγμάτευση νέων αυστηρότερων ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών για τα βιομηχανικά κράτη, καθώς και η σταδιακή ένταξη των αναπτυσσόμενων μερών⁴⁷ στο

⁴⁴ Βλ. Fischer, S., Geder, O., *The Changing Role of International Negotiations in EU Climate Policy*, *The International Spectator*, 50(1), 2015, σελ. 1-7.

⁴⁵ Βλ. Hovi, J., Skodvin, T., Andresen, S., *The Persistence of the Kyoto Protocol: Why other Annex I Countries move on without the United States*, *Global Environmental Politics*, 3(4), 2003, σελ. 18-19.

⁴⁶ Συγκεκριμένα το Άρθρο 3(9) ορίζει «Commitments for subsequent periods for Parties included in Annex I shall be established in amendments to Annex B to this Protocol, which shall be adopted in accordance with the provisions of Article 21, paragraph 7. The Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol shall initiate the consideration of such commitments at least seven years before the end of the first commitment period referred to in paragraph 1 above.

⁴⁷ Οι πρώτες διερευνητικές διαπραγματεύσεις για τον τρόπο ένταξης των αναπτυσσόμενων χωρών στο σκληρό κανονιστικό πυρήνα του διεθνούς δικαίου για την προστασία του κλίματος, ξεκίνησαν στη 10^η Διάσκεψη των Μερών το 2004, στο Μπουένος Άιρες, όπου εκφράστηκε έντονα ο προβληματισμός για τη δυνατότητα των αναπτυσσόμενων μερών να αναλάβουν δεσμεύσεις μετά το 2012. Στο Νέο Δελχί COP 8, το 2002, η προσπάθεια της ΕΕ να ανοίξει το διάλογο σχετικά με τις μελλοντικές δεσμεύσεις

σκληρό κανονιστικό πυρήνα του διεθνούς δικαίου για την κλιματική αλλαγή⁴⁸. Η ΕΕ ανέλαβε τα ηνία της πρωτοπορίας και του ηγετικού ρόλου κατά τις διαπραγματεύσεις, υποστηρίζοντας τη συνέχιση του Πρωτοκόλλου του Κιότο και μετά τη λήξη της πρώτης δεσμευτικής περιόδου, δηλαδή το 2012 και μάλιστα με περισσότερες αυστηρές δεσμεύσεις. Από την άλλη πλευρά, ΗΠΑ και αναπτυσσόμενες χώρες προέβαλαν σθεναρή αντίσταση ως προς τις συζητήσεις για την μετα-Κιότο εποχή. Αν και συζητήθηκε για πρώτη φορά εκτενώς με την υποβολή προτάσεων από τα κράτη-μέλη το ζήτημα που αφορά στο μελλοντικό θεσμικό ρόλο των αναπτυσσόμενων χωρών στη μετα-Κιότο εποχή, η ομάδα των G-77/Κίνα, εξέφρασε την αντίθεσή της για την ανάληψη δεσμευτικών υποχρεώσεων μείωσης των εκπομπών από την πλευρά των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών στο πλαίσιο μιας μελλοντικής κλιματικής συμφωνίας. Παράλληλα, κατηγόρησε τους ανεπτυγμένους για την ανικανότητα τους να πραγματοποιήσουν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθεστώς, τόσο τις ποσοτικές, όσο και εκείνες που σχετίζονται με την παροχή τεχνολογίας και χρηματοδοτικών πόρων προς τους αναπτυσσόμενους⁴⁹.

Αν και θα περίμενε κανείς πως η ενεργοποίηση του Πρωτοκόλλου θα προσέδιδε ένα νέο αέρα στις διαπραγματεύσεις, επικράτησε ένα κλίμα έντονου αρνητισμού και σκεπτικισμού από τους συνασπισμούς των κρατών, με την πορεία των διαπραγματεύσεων να μη σημειώνει ιδιαίτερη πρόοδο.

των αναπτυσσόμενων μερών στο νέο καθεστώς μετά το 2012 συνάντησε τη σθεναρή αντίσταση της ομάδας των αναπτυσσόμενων κρατών.

⁴⁸ Στην τελική του απόφαση η Συνδιάσκεψη των Μερών, εγκαινιάζει την έναρξη διαλόγου για την ανταλλαγή απόψεων και την υιοθέτηση στρατηγικών προσεγγίσεων για μία μακροχρόνια δράση συνεργασίας, ενώ ξεκαθαρίζει πως τα αποτελέσματα του διαλόγου δεν είναι δεσμευτικά και δεν ανοίγουν αυτόματα το δρόμο προς την ανάληψη νέων δεσμεύσεων. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Summary of the Eleventh Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change and First Conference of the Parties Serving as the Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol: 28 November – 10 December 2005", Vol.12, No. 291, (12/12/2005).

⁴⁹ Βλ. Wittneben, B., Sterk, W., Ott, H.E., Brouns, B., 2006, The Montreal Climate Summit: starting the Kyoto business and preparing for post-2012: The Kyoto Protocol's First Meeting of the Parties (MOP 1) and COP 11 of the UNFCCC, *Journal for European Environmental and Planning Law*, 2, σελ. 90–100.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Δεύτερη Φάση – Οι Κύριες Καθεστωτικές Διαδικασίες για τη Διαμόρφωση του Καθεστώτος μετά το 2012

2.1. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί - 2007 (COP 13/CMP. 3)

Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί, που έλαβε χώρα το Δεκέμβριο του 2007 (COP 13/CMP 3), αποτέλεσε κρίσιμο σημείο καμπής για την εξέλιξη της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και του Πρωτοκόλλου του Κιότο εκλήθησαν να κάνουν ένα βήμα μπροστά, εγκαινιάζοντας επίσημα ένα νέο διετή διαπραγματευτικό κύκλο⁵⁰ και θέτοντας το αναγκαίο θεσμικό υπόβαθρο για τη διαμόρφωση του μελλοντικού ρυθμιστικού πλαισίου για την προστασία του κλιματικού συστήματος, μετά τη λήξη της πρώτης περιόδου δέσμευσης (2008-2012) του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

Αξίζει να αναφερθεί πως μέσα στο 2007 συνέπεσαν αρκετές θετικές συγκυρίες που αφορούσαν στη διεθνή κλιματική πολιτική. Η δημοσίευση της 4^{ης} Έκθεσης Εκτίμησης του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC)⁵¹, λίγους μήνες νωρίτερα, προσέδωσε μία ιδιαίτερη πολιτική δυναμική στις εργασίες της Συνδιάσκεψης⁵². Σύμφωνα με τους Ott et al «ποτέ πριν η επιστήμη δεν υπήρξε τόσο κατηγορηματική και οι προσδοκίες της κοινής γνώμης τόσο ισχυρές. Η 4^η Έκθεση Εκτίμησης του IPCC παρείχε τη μεγαλύτερη απόδειξη πως η κλιματική αλλαγή προέρχεται από ανθρωπογενή παρεμβολή»⁵³. Μάλιστα, η έκθεση υπερθεματίζει την αναγκαιότητα λήψης αποφασιστικών μέτρων από την πλευρά της διεθνούς κοινότητας προκειμένου να μην ξεπεραστεί το επικίνδυνο θερμοκρασιακό σημείο συναγερμού. Για αυτό το λόγο θεωρείται απαραίτητη η υιοθέτηση αυστηρών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών (25-40%) από όλα τα

⁵⁰ Για μία αναλυτικότερη μελέτη της διαπραγματευτικής διαδικασίας, κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης στο Μπαλί, βλ. Clémençon, R., *The Bali Road Map. A First Step on the Difficult Journey to a Post-Kyoto Protocol Agreement*, *Journal of Environment and Development*, 17(1), 2008, σελ. 70-94; Τσάλτας, Γρ. Ι. (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009 καθώς και Khor, M., *Some Key Issues for the Post-Bali Climate Process*, Third World Network, Malaysia, 2008.

⁵¹ Βλ. IPCC, *Fourth Assessment Report*, 2007, WMO/UNEP.

⁵² Κατά τον Κατσιμπάρδη, «οι επιστημονικές εκθέσεις του IPCC λειτουργούν ως καταλύτης των εκάστοτε κυοφορούμενων πολιτικών και θεσμικών εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής», βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Διάσκεψη του Μπαλί: Πόσο Επιτυχής μπορεί να Θεωρηθεί*, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή. Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των ΗΕ στο Μπαλί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009, σελ. 231.

⁵³ Βλ. Ott, H. E., Sterk, W., Watanabe, R., *The Bali Roadmap: New Horizons for Global Climate Policy*, *Climate Policy*, 8(1), 2008, σελ. 92.

βιομηχανικά κράτη-μέρη της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή⁵⁴ μέχρι το 2020.

Παρά το γεγονός ότι τα προαναφερόμενα νέα επιστημονικά δεδομένα και οι συστάσεις έδωσαν μια νέα πολιτική ώθηση (political momentum) στη διεθνή κοινότητα -η οποία ενδυναμώθηκε και από την επικύρωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο από την Αυστραλία-⁵⁵, η πρόοδος που επετεύχθη στη Συνδιάσκεψη δεν θεωρήθηκε ικανοποιητική. Αποτέλεσμα των επίπονων διαπραγματεύσεων, ήταν η αποδοχή του Οδικού Χάρτη (Bali Road Map)⁵⁶, με τον οποίο δρομολογείται ένας νέος διετής κύκλος διαπραγματεύσεων με απώτερο στόχο τη συγκεκριμενοποίηση του καθεστώτος που θα ακολουθήσει μετά το έτος - ορόσημο 2012, κατά το οποίο και τελειώνει η πρώτη περίοδος υποχρεώσεων σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Κιότο. Μέρος του Οδικού Χάρτη αποτελεί το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί (Bali Action Plan)⁵⁷, ένα πολυσυζητημένο κείμενο, το οποίο απασχόλησε ιδιαίτερα τη διεθνή επιστημονική και πολιτική κοινότητα, στο πλαίσιο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής.

Το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί αν και θεωρήθηκε κατώτερο των προσδοκιών παρ' όλα αυτά αντικατοπτρίζει τη σκληρή διαπραγμάτευση που προηγήθηκε καθώς και το συγκερασμό των συμφερόντων των 187 κρατών-μερών που έλαβαν μέρος στη Συνδιάσκεψη. Τηρουμένων των αναλογιών και λαμβάνοντας υπόψη την αρνητική στάση χωρών, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Ρωσία και οι χώρες ΟΠΕΚ⁵⁸, το αποτέλεσμα θα μπορούσε να αξιολογηθεί με διαφορετικά κριτήρια και να θεωρηθεί ουδέτερης σημασίας, δεδομένων των δυσκολιών και των εμποδίων.

2.1.1. Η Υιοθέτηση μιας Two-Track Προσέγγισης

Αυτό που αναμφισβήτητα χαρακτηρίζει το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί είναι ο προγραμματικός του χαρακτήρας, ο οποίος το κάνει να διαφοροποιείται από άλλα

⁵⁴ Βλ. IPCC (2007), *op.cit.*

⁵⁵ Η Αυστραλία επικύρωσε το Πρωτόκολλο του Κιότο στις 12 Δεκεμβρίου 2007. Βλ. http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php. (προσπελάστηκε στις 3.12.2016). Επίσης, βλ. Christoff, P., *The Bali Roadmap: Climate Change, COP 13 and Beyond*, *Environmental Politics*, 17(3), 2008, σελ. 471-472.

⁵⁶ Ο Οδικός Χάρτης του Μπαλί αποτελείται συνολικά από 15 αποφάσεις που αφορούν στις εργασίες της 13^{ης} Διάσκεψης των Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο και 9 που αφορούν στις εργασίες της 3^{ης} Διάσκεψης των Μερών του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Βλ. http://unfccc.int/meetings/cop_13/items/4049.php, (προσπελάστηκε στις 22/03/2010).

⁵⁷ Πρόκειται για την πρώτη κατά σειρά Απόφαση της 13ης Διάσκεψης των Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Βλ. Decision 1/CP.13, "Bali Action Plan", UN Doc. FCCC/CP/2007/6/Add.1, 14 March 2008.

⁵⁸ Βλ. Christoff, P., *op.cit.*, σελ. 467-470.

διεθνή κείμενα τα οποία έχουν χαρακτήρα απλού ευχολογίου. Το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί θεσμοθέτησε μία νέα διαπραγματευτική διαδικασία η οποία θα πραγματοποιείται στο πλαίσιο του “Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention” (AWG-LTCA)⁵⁹ και στην οποία θα συμμετέχουν όλα τα κράτη-μέρη της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ και των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών. Το νέο αυτό επικουρικό όργανο συνιστά θεσμική μετουσίωση του άτυπου «Διαλόγου» που είχε ξεκινήσει από τη Συνδιάσκεψη του Μόντρεαλ το 2005 και εντέλλεται να έχει ολοκληρώσει τις εργασίες της μέχρι την παραμονή της 15^{ης} Συνδιάσκεψης των Μερών, το 2009, με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της και την συμβολή της στην επίτευξη μιας νέας συμφωνίας. Οι εργασίες του νέου θεσμοθετημένου οργάνου θα λαμβάνουν χώρα παράλληλα με τις εργασίες του ήδη υπάρχοντος AWG-KP που ορίζει το Άρθρο 3(9) του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το οποίο θεσπίστηκε στη Συνδιάσκεψη του Μόντρεαλ και στο οποίο συμμετέχουν οι ανεπτυγμένες χώρες του Παραρτήματος Ι. Αυτό σημαίνει πως η διαπραγματευτική διαδικασία στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή θα πραγματοποιείται σε δύο ξεχωριστούς αλλά παράλληλους διαπραγματευτικούς δρόμους (two-track approach) προκειμένου να επιτευχθεί μία ολοκληρωμένη συμφωνία κατά τη 15^η Συνδιάσκεψη των Μερών στην Κοπεγχάγη το 2009.

2.1.2. Το Ζήτημα των Ποσοτικοποιημένων Στόχων

Το τελικό κείμενο του Σχεδίου Δράσης δεν περιέχει ρητή αναφορά, όπως επιθυμούσε η ΕΕ και τα Μικρά Νησιωτικά Κράτη (SIDs), στους αυστηρούς ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης εκπομπών για τα βιομηχανικά κράτη (25-40% έως το 2020 σε σχέση με το 1990), τους οποίους το IPCC με την τέταρτη Έκθεση Εκτίμησης⁶⁰, θεωρεί απαραίτητους προκειμένου να μη ξεπεραστεί το «όριο συναγερμού» αύξησης της μέσης θερμοκρασίας, δηλαδή οι 2 βαθμοί Κελσίου σε σχέση με την προβιομηχανική εποχή. Με άλλα λόγια, η προσπάθεια που κανονικά αναλογεί στα ανεπτυγμένα κράτη, δεν ποσοτικοποιήθηκε, καθώς οι ΗΠΑ δεν θέλησαν σε καμία περίπτωση να επαναλάβουν το «πάθημα» του Κιότο⁶¹, δηλαδή να

⁵⁹ Βλ. Decision 1/CP.13, op.cit., παρ. 2.

⁶⁰ Βλ. IPCC (2007), op.cit.

⁶¹ Βλ. Christoff, P., op.cit., σελ. 468.

εγκλωβιστούν πολιτικά και νομικά σε προκαθορισμένα ποσοστά μειώσεων των εκπομπών και μάλιστα εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων⁶². Ως εκ τούτου, προτιμήθηκε μια γενικόλογη απλώς αναφορά στην ανάγκη σημαντικών μειώσεων των παγκόσμιων εκπομπών⁶³.

2.1.3. Ο Θεσμικός Ρόλος των Αναπτυσσόμενων και το Ζήτημα της Διαφοροποίησης

Ένα επιπλέον θετικό στοιχείο, το οποίο εντοπίζεται στο εν λόγω κείμενο, αφορά στο ρόλο που τα αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη καλούνται να διαδραματίσουν στο διεθνές καθεστώς για την προστασία του γήινου κλίματος. Συγκεκριμένα, οι αναπτυσσόμενες χώρες για πρώτη φορά καλούνται να ενταχθούν στη νέα ρυθμιστική αρχιτεκτονική της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, αναλαμβάνοντας κάποιας μορφής δεσμεύσεις για την καταπολέμηση των εκπομπών τους⁶⁴. Για πρώτη φορά καταγράφεται σε απόφαση Συνδιάσκεψης των Μερών η ανάγκη ουσιαστικής συμμετοχής (meaningful participation) των χωρών του αναπτυσσόμενου Νότου στη συλλογική παγκόσμια προσπάθεια μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, χωρίς όμως να γίνεται ουδεμία αναφορά σε δεσμεύσεις (commitments), αντίστοιχες με αυτές των ανεπτυγμένων κρατών-μερών⁶⁵. Οι αναπτυσσόμενοι, με κυρίαρχες την Κίνα και την Ινδία, εμφανίστηκαν περισσότερο διαλλακτικοί στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για τυχόν μελλοντικές δεσμεύσεις⁶⁶, χωρίς όμως να μπορεί να γίνει λόγος για ριζική αλλαγή της στάσης των συγκεκριμένων κρατών. Αντιθέτως οι εν λόγω χώρες πρόκριναν την ανάγκη για περισσότερη ευελιξία⁶⁷ και διαλλακτικότητα, όσον αφορά στις συζητήσεις για μελλοντικές δεσμεύσεις η οποία

⁶² Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Διάσκεψη του Μπαλί για την Κλιματική Αλλαγή. Πόσο Επιτυχής μπορεί να Θεωρηθεί, *op.cit.*, σελ. 237.

⁶³ Βλ. Προοίμιο του Σχεδίου Δράσης του Μπαλί, όπου αναφέρεται: «Recognizing that deep cuts in global emissions will be required».

⁶⁴ Βλ. Watanabe, R., Arens, Chr., Mersmann, F., Ott, H. E., Sterk, W., *The Bali Roadmap for global climate policy, New Horizons and Old Pitfalls*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2008.

⁶⁵ Βλ. Παρ. 1(b)(i) του Πλάνου Δράσης του Μπαλί όπου αναφέρεται: «Measurable, reportable and verifiable nationally appropriate mitigation commitments or actions, including quantified emission limitation and reduction objectives, by all developed country parties».

⁶⁶ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Thirteenth Conference of Parties to the UN Framework Convention on Climate Change and Third Meeting of Parties to the Kyoto Protocol: 3-15 December 2007”, Vol. 12, No. 354, (18/12/2007).

⁶⁷ Βλ. «China's Special Representative for Climate Change Negotiations Holds Briefing for Foreign Media» διαθέσιμο στο <http://ie.china-embassy.org/eng/NewsPress/t392483.htm> (προσπελάστηκε στις 25.11.2014).

και αποτυπώθηκε στο Σχέδιο Δράσης. Αναμφισβήτητα, όμως, η διατύπωση του κείμενου του Σχεδίου Δράσης του Μπαλί θεωρείται ήπια και ασαφής, καθώς δεν υφίσταται κάποια ποιοτική ή ποσοτική ένδειξη ως προς τις δεσμεύσεις αυτές⁶⁸, παρά μόνο γίνεται λόγος για «εθνικώς κατάλληλες δράσεις μετριασμού των εκπομπών» («Nationally appropriate mitigation actions-NAMAs»)⁶⁹.

Έτσι, χωρίς να αποτυπώνεται με ξεκάθαρο τρόπο η θέσπιση των δράσεων και δεσμεύσεων των Συμβαλλόμενων Μερών, η γλώσσα που χρησιμοποιείται στο κείμενο του Σχεδίου Δράσης, αφήνει να εννοηθεί πως όλα τα μέρη, ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα, πρέπει να αναλάβουν δράση. Παράλληλα, αφήνεται ανοιχτό το πεδίο των συζητήσεων σχετικά με την ανάληψη μελλοντικών δεσμεύσεων από τα κράτη-μέρη που δεν περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της Σύμβασης-Πλαίσιο⁷⁰.

Επιπλέον, αυτό που για ακόμα μία φορά επαναλαμβάνεται και σε αυτή τη διαπραγματευτική διαδικασία και το οποίο αποτυπώθηκε και στο τελικό Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, αφορά στη κλασική θεσμική διαφοροποίηση ανάμεσα σε ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη, η οποία και βασίζεται σε ιστορικά κριτήρια ευθύνης για το πρόβλημα της παγκόσμιας υπερθέρμανσης του πλανήτη⁷¹. Η ομάδα των αναπτυσσόμενων (G-77/Κίνα), παρά τις διαφορές στο εσωτερικό της, κατάφερε να επιτύχει τη συνέχιση της θεσμοθετημένης διαφοροποίησης, δίνοντας ως αντάλλαγμα την προϋπόθεση να αναλάβουν οι αναπτυσσόμενοι, κατά τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης (2013 και μετά), τις απαραίτητες δράσεις για τον έλεγχο των εκπομπών τους.

Παρ' όλα αυτά, η γλώσσα που χρησιμοποιείται ως προς το θεσμικό διαχωρισμό διαφέρει σε σχέση με προηγούμενες επίσημες αποφάσεις στο πλαίσιο του καθεστώτος. Για πρώτη φορά δεν γίνεται αναφορά σε διαχωρισμό μεταξύ χωρών Παραρτήματος Ι και χωρών εκτός Παραρτήματος Ι, ενώ χρησιμοποιείται η έννοια των «ανεπτυγμένων» και των «αναπτυσσόμενων» κρατών. Με αυτό τον τρόπο

⁶⁸ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Πασπάτη, Ε., Ο Ρόλος των ΗΠΑ και των Μειζόνων Ρυπαινότων της Ασίας στη Διαμόρφωση του Νέου Διεθνούς Θεσμικού Πλαισίου για την Κλιματική Αλλαγή, στο Γρ. Ι. Τσάλτας, Κ. Κατσιμπάρδης (επιμ.), *Διεθνής Κλιματική Πολιτική. Ο Δρόμος προς την Κοπεγχάγη*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009, σελ. 66-67.

⁶⁹ Συγκεκριμένα το Πλάνο Δράσης του Μπαλί κάνει λόγο στην παρ. 1(b)(ii) για: “Enhanced national/international action on mitigation of climate change, including, inter alia, consideration of: Nationally appropriate mitigation actions by developing country Parties in the context of sustainable development, supported and enabled by technology, financing and capacity-building, in a measurable, reportable and verifiable manner”.

⁷⁰ Βλ. Clémentson, R., *op.cit.*, σελ. 82-83.

⁷¹ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Διάσκεψη του Μπαλί για την Κλιματική Αλλαγή. Πόσο Επιτυχής μπορεί να Θεωρηθεί;, *op.cit.*, σελ. 238-239.

ανοίγει ένας νέος διάλογος με σκοπό την εξεύρεση νέων μεθοδολογικών εργαλείων, κριτηρίων και δεικτών (π.χ. ΑΕΠ, κατά κεφαλήν εκπομπές) προκειμένου να επαναπροσδιορισθούν οι ομάδες των κρατών, κυρίως αυτή των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών. Ανοίγεται ένας νέος δρόμος όπου επαναθεωρούνται οι κατευθυντήριες αρχές με βάση τις οποίες θα διαφοροποιηθούν οι μελλοντικές εθνικές δεσμεύσεις ως προς τις εκπομπές ανάμεσα στα κράτη, τα οποία το Σχέδιο Δράσης αναφέρει ως «αναπτυσσόμενα».

2.2. Η Συνδιάσκεψη στην Κοπεγχάγη - 2009 (COP 15/CMP. 5)

Όπως προαναφέρθηκε, ο Οδικός Χάρτης του Μπαλί (2007) αποσκοπούσε στην έναρξη ενός νέου διετούς κύκλου διαπραγματεύσεων που θα κατέληγε στην επίτευξη συμφωνίας για τον καθορισμό των βασικών θεσμικών αξόνων της μετα-Κιότο περιόδου. Δεδομένου ότι η περίοδος δέσμευσης για μείωση των εκπομπών που προέβλεπε το Πρωτόκολλο του Κιότο αφορούσε το χρονικό διάστημα 2008-2012, τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος εκλήθησαν να ολοκληρώσουν τη διετή διαπραγματευτική διαδικασία που ξεκίνησε από το Μπαλί, στο πλαίσιο του AWG-LCA, και να συμφωνήσουν άμεσα στην υιοθέτηση μίας νέας δεσμευτικής συμφωνίας προκειμένου να ρυθμιστεί ένα νέο θεσμικό πλαίσιο για το 2012 και μετά.

Η 15^η Συνδιάσκεψη των Μερών στην Κοπεγχάγη (2009) αναδείχθηκε ως ένας από τους κρίσιμότερους σταθμούς στην πορεία εξέλιξης διεθνούς κλιματικής πολιτικής⁷². Στο πλαίσιο της εν λόγω Συνδιάσκεψης, τα κράτη έπρεπε να συμφωνήσουν πάνω σε μία σειρά κρίσιμων νομικών και πολιτικών ζητημάτων τα οποία θα έπρεπε να συμπεριληφθούν στη νέα συμφωνία. Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβάνονταν⁷³:

α) Η νομική μορφή της νέας συμφωνίας και συγκεκριμένα εάν θα πρόκειται για ένα νέο Πρωτόκολλο ή για τροποποίηση συγκεκριμένων διατάξεων και Παραρτημάτων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

β) Ο προσδιορισμός ενός συγκεκριμένου ποσοτικού επιπέδου πάνω από το οποίο η συγκέντρωση αερίων του θερμοκηπίου θα θεωρείτο επικίνδυνη.

⁷² Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Copenhagen Climate Change Conference: 7-19 December 2009”, Vol. 12, No. 459, (22/12/2009).

⁷³ Ibid.

γ) Ο τρόπος προσδιορισμού αποτελεσματικών ποσοτικοποιημένων στόχων για τα μέρη του Παραρτήματος Ι.

δ) Ο τρόπος συμμετοχής των αναπτυσσόμενων μερών στο μετά-Κιότο καθεστώς.

2.2.1. Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης

Η Συμφωνία που υιοθετήθηκε από τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης (COP 15), γνωστή και ως «Σύμφωνο της Κοπεγχάγης – Copenhagen Accord»⁷⁴ αποδείχθηκε πολύ κατώτερη των προσδοκιών⁷⁵. Στη διαπίστωση αυτή συνηγορεί το γεγονός ότι διεθνής κοινότητα δεν φάνηκε έτοιμη να προχωρήσει στην υιοθέτηση ενός διαπραγματευτικού κειμένου με τολμηρό πολιτικό περιεχόμενο και ιδιαίτερο δεσμευτικό χαρακτήρα, όπως είχε δρομολογηθεί από το Μπαλί.

Στα βασικά στοιχεία του Συμφώνου συγκαταλέγονταν η επίκληση προς τα κράτη-μέρη του Παραρτήματος Ι να αναλάβουν ποσοτικοποιημένες δεσμεύσεις για τη μείωση των εκπομπών τους και προς τα κράτη εκτός Παραρτήματος Ι να προχωρήσουν σε δράσεις μετριασμού των εκπομπών τους μέχρι την 31^η Ιανουαρίου του 2010⁷⁶. Για κάποιους, το αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης θεωρήθηκε ως «κάτι περισσότερο από τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή⁷⁷». Παρ' όλα αυτά, το κυριότερο έλλειμμά της σε ό,τι αφορά την ίδια τη Συμφωνία είναι το γεγονός ότι δεν έλαβε τελικά νομικώς δεσμευτική υπόσταση έστω και με πλαισιακού τύπου ρυθμίσεις, όπως η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, για τον έλεγχο και περιορισμό των εκπομπών από τα κράτη-μέρη.

Προβληματισμός εκφράστηκε και σχετικά με το νομικό καθεστώς του Συμφώνου το οποίο χαρακτηρίζεται ασαφές και αδιευκρίνιστο. Αξίζει να σημειωθεί

⁷⁴ Βλ. Decision 2/CP.15 "Copenhagen Accord", UN Doc. FCCC/CP/2009/11/Add.1., 30 March 2010.

⁷⁵ Οι προσδοκίες θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν υπερβολικά μεγαλύτερες από όσο έπρεπε. Μελετώντας κανείς τη διαπραγματευτική διαδικασία στο πλαίσιο των εργασιών των δύο επικουρικών οργάνων της Σύμβασης-Πλαίσιο και του Πρωτοκόλλου του Κιότο (δηλ. AWG-LCA και AWG-KP), που οδήγησαν στη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης, αντιλαμβάνεται ότι οι εργασίες για την παραγωγή ενός νομικά δεσμευτικού κειμένου εξελίχθησαν με πολύ αργούς ρυθμούς λόγω των αντικρουόμενων θέσεων των μερών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα κράτη να φθάσουν στη 15^η Συνδιάσκεψη χωρίς να έχουν καταφέρει να συμφωνήσουν πάνω σε βασικούς άξονες της Συμφωνίας. Βλ. Bodansky, D., *The Copenhagen Climate Change Conference: A Postmortem*, *The American Journal of International Law*, 104(2), 2010, σελ. 233-234; Sterk, W., Eichhorst, U., Rudolph, F., *Something was Rotten in the State of Denmark – Cop-out in Copenhagen*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2010, σελ. 3-4; *Earth Negotiations Bulletin*, Vol. 12, No. 459, op.cit.

⁷⁶ Βλ. Παρ. 4 του Συμφώνου της Κοπεγχάγης.

⁷⁷ Βλ. Falkner, R., Stephan, H., Vogler, J., *International Climate Policy after Copenhagen: Towards a Building Blocks Approach*, *Global Policy*, 1(3), 2010, σελ. 253.

πως το κείμενο αποτέλεσε προϊόν άτυπης διαπραγμάτευσης 28 κρατών, στο περιθώριο της Συνδιάσκεψης, με κυρίαρχες τις ΗΠΑ και τις ανερχόμενες οικονομικές δυνάμεις του Νότου, γνωστές και ως χώρες BASIC⁷⁸. Το κείμενο υποβλήθηκε την τελευταία μέρα προς υιοθέτηση από τη Συνδιάσκεψη ως επίσημη απόφαση της COP, αλλά ασκήθηκε veto από 8 χώρες⁷⁹ με αποτέλεσμα να μην μπορεί να υιοθετηθεί με consensus και κατ' επέκταση να αποτελέσει επίσημη απόφαση της Συνδιάσκεψης. Μετά από μαραθώνιες διαβουλεύσεις επετεύχθη η συμβιβαστική λύση σύμφωνα με την οποία τα κράτη-μέρη της Συνδιάσκεψης καλούνταν να το λάβουν υπόψη τους ("take note of") ως κείμενο που υπεγράφη στο περιθώριο της Συνόδου και όχι ως επίσημη απόφαση της COP που υιοθετήθηκε με consensus⁸⁰. Για πρώτη φορά στην ιστορία του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, το προϊόν του διαπραγματευτικού κύκλου παρήχθη εξωθεσμικά, πέραν της επίσημης διαπραγματευτικής διαδικασίας και μάλιστα από ένα μικρό αριθμό κρατών⁸¹. Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης δεν αναδύθηκε θεσμικά μέσα από τις συνήθεις διαπραγματευτικές διαδικασίες που ορίζει το ίδιο το καθεστώς. Το γεγονός αυτό έδωσε το έναυσμα για τη διατύπωση ερωτημάτων και την εξακρίβωση ανακριβειών σχετικά με το νομικό περίβλημα και την εφαρμογή των διατάξεών του. Ουσιαστικά, το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης δεν συνιστούσε ούτε επίσημη απόφαση της COP, η οποία να ενσωματώνεται και να γίνεται λειτουργική στο πλαίσιο του θεσμικού καθεστώτος της Σύμβασης-Πλαίσιο και του Πρωτοκόλλου, αλλά ούτε και μία αυτόνομη πολυμερή συμφωνία με ίδια διαχειριστική αρχιτεκτονική και κανονιστικό πυρήνα. Αποτελούσε λέγαμε περισσότερο μία πολιτική συμφωνία ή ένα πολιτικό εργαλείο και τίποτα παραπάνω⁸².

Αυτό που επίσης έμεινε εκτός ρύθμισης με το Σύμφωνο ήταν και ο τρόπος με τον οποίο θα εξελίσσονταν την επόμενη χρονική φάση το θεσμικό πλαίσιο για την κλιματική αλλαγή. Εάν, δηλαδή, το επόμενο νομικό εργαλείο θα είχε τη μορφή ενός

⁷⁸ Πρόκειται για τις χώρες: Βραζιλία, Νότιος Αφρική, Ινδία και Κίνα.

⁷⁹ Πρόκειται για τις χώρες: Βολιβία, Κούβα, Εκουαδόρ, Νικαράγουα, Βενεζουέλα, Σουδάν και Τουβαλού.

⁸⁰ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 459, op.cit.

⁸¹ Ibid.

⁸² Αξίζει να ξεκαθαριστεί πως όταν οι 28 χώρες διαβουλεύονταν στο περιθώριο της Συνόδου προόριζαν ένα draft κείμενο το οποίο στη συνέχεια θα υιοθετούνταν από όλα τα κράτη-μέρη της Συνδιάσκεψης και εν συνεχεία θα συνιστούσε μία επίσημη απόφαση της COP. Παρ' όλα αυτά, η ένσταση που ασκήθηκε από τις 8 χώρες, μπλόκαρε τις διαδικασίες και ως ύστατη συμβιβαστική λύση, τα κράτη-μέρη εκλήθησαν απλώς να το λάβουν υπόψη χωρίς όμως να προλάβουν να προχωρήσουν σε ουσιαστικές αλλαγές στις διατάξεις του κειμένου ούτως ώστε να γίνει αυτόνομο.

νέου Πρωτοκόλλου ή τροποποίηση του ήδη υπάρχοντος Πρωτοκόλλου ή της Σύμβασης⁸³.

Στη προσπάθεια εντοπισμού των θετικών πτυχών του κείμενου του Συμφώνου, θα εστίαζε κανείς στο γεγονός ότι για πρώτη φορά, μέσα από ένα διαπραγματευτικό κείμενο, γίνονται πολιτικά αποδεκτό το ποσοτικό κριτήριο των 2°C ως μέγιστος-βαθμός αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη σε σχέση με την προβιομηχανική περίοδο. Είναι αλήθεια πως από τη θέσπιση της Συμφωνίας – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή του 1992 μέχρι και τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης, η διεθνής κοινότητα βιάδιζε χωρίς να έχει προσδιορίσει το ακριβές θερμοκρασιακό σημείο πάνω από το οποίο η ανθρωπογενής παρεμβολή να θεωρείται επικίνδυνη. Αντιθέτως, στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης της Κοπεγχάγης, επιτεύχθηκε, για πρώτη φορά, συμφωνία ως προς το επίπεδο συναγερμού το οποίο καθορίστηκε τελικά στους 2°C.

Παρ' όλα αυτά, ένα σημαντικό κενό που εντοπίζεται στο Σύμφωνο αφορά στην απουσία προσδιορισμού ενός βραχυπρόθεσμου ή μακροπρόθεσμου στόχου (π.χ. 50% μείωση των εκπομπών μέχρι το 2050 – «50-by-50»)⁸⁴ για τον έλεγχο και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, όπως είχε συμβεί αντίστοιχα με το Πρωτόκολλο του Κιότο το 1997 και έτσι όπως όριζαν οι επιστημονικές εκθέσεις του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή⁸⁵. Τουναντίον, υπάρχει μία γενική και ασαφής αναφορά στην ανάγκη συνεργασίας, προκειμένου να καμφθεί η αυξητική τάση των εκπομπών παγκοσμίως το συντομότερο δυνατόν⁸⁶.

Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης κατάφερε για πρώτη φορά να συγκεντρώσει σε μία κοινή πλατφόρμα -έστω και εθελοντικού τύπου- δεσμεύσεις από όλους τους μείζονες ρυπαίνοντες, ανεπτυγμένους και αναπτυσσόμενους, οι οποίες και καταγράφονται υπό τη μορφή Παραρτημάτων στο τέλος του κειμένου. Παρ' όλα αυτά, η κριτική που ασκείται ως προς αυτή τη μέθοδο των Παραρτημάτων συνίσταται στο γεγονός ότι τα κράτη καθορίζουν μόνα τους τις δεσμεύσεις τους

⁸³ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 459, op.cit.

⁸⁴ Βλ. Malhean-Dubois, S., Richard, V., The Drafting of the Future International Climate Regime: From the Copenhagen Accord to the Cancun Agreements, στο J. B. Saulnier, M.D. Varella (επιμ.), *Global Change, Energy Issues and Regulation Policies*, Integrated Science & Technology Program, 2013, σελ. 243-244.

⁸⁵ Βλ. Παρ. 2 του Συμφώνου της Κοπεγχάγης. Συγκεκριμένα χρησιμοποιείται η ασαφής πρόταση: «*We agree that deep cuts in global emissions are required according to science, and as documented by the IPCC Fourth Assessment Report*».

⁸⁶ Βλ. Παρ. 2 του Συμφώνου της Κοπεγχάγης, όπου αναφέρεται: «*We should cooperate in achieving the peaking of global and national emissions as soon as possible*».

(μέσα από μία bottom-up διαδικασία), χωρίς να είναι εφικτός ο στόχος των 2°C⁸⁷. Επιπλέον, όσον αφορά το θέμα των δεσμεύσεων των αναπτυσσόμενων κρατών, το Σύμφωνο θεσμοθετεί τις βασικές αρχές στη βάση των οποίων θα λειτουργήσει ένα σύστημα «διεθνούς παρακολούθησης, καταγραφής και επιβεβαίωσης-Monitoring, Reporting and Verification-MRV». Από την ανάπτυξη και λειτουργία του εν λόγω συστήματος θα εξαρτηθεί και ο βαθμός χρηματοδότησης των αναπτυσσόμενων κρατών⁸⁸.

Ως προς το ακανθώδες ζήτημα της χρηματοδότησης, στο Σύμφωνο αποτυπώνεται η δέσμευση των βιομηχανικών κρατών για χρηματοδότηση των αναπτυσσόμενων εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων (30 δις δολαρίων για την περίοδο 2010-2012 και 100 δις ανά έτος έως το 2020). Παράλληλα, δρομολογείται και η ίδρυση ενός ακόμα χρηματοδοτικού μηχανισμού, του Πράσινου Ταμείου για το Κλίμα (Green Climate Fund).

2.2.2. Κριτική Αποτίμηση του Αποτελέσματος

Το σχετικά αδύναμο αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης της Κοπεγχάγης θα πρέπει να μελετηθεί υπό το πρίσμα κάποιων παραγόντων που σχετίζονται με την ίδια την αποτελεσματική ανάπτυξη και λειτουργία του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Ειδικότερα, αποκτά ιδιαίτερη σημασία η αξιολόγηση του κατά πόσο ήταν εφικτή και ρεαλιστική, τη δεδομένη χρονική περίοδο, η διαπραγμάτευση και τελική υιοθέτηση μιας φιλόδοξης και περιεκτικής συμφωνίας που θα καθόριζε το ακριβές διεθνές κλιματικό καθεστώς μετά την λήξη της πρώτης περιόδου δέσμευσης (μετά το 2012). Στο πλαίσιο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι καμία άλλη Συνδιάσκεψη στο παρελθόν δεν θεωρείτο τόσο κρίσιμη και καίρια για το μέλλον της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Ποτέ άλλοτε η διεθνής επιστημονική και πολιτική κοινότητα δεν έδωσε τόση βαρύτητα στα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων⁸⁹ (ιδιάζουσας πολιτικής και επιστημονικής βαρύτητας). Συγχρόνως, όμως, διαπιστώνεται ότι ποτέ

⁸⁷ Βλ. Rajamani, L., *The Making and Unmaking of the Copenhagen Accord*, *ICLQ*, 59(3), 2010, σελ. 827.

⁸⁸ Βλ. Winkler, H., *Measurable, Reportable and Verifiable: the Keys to Mitigation in the Copenhagen Deal*, *Climate Policy*, 8(6), 2008, σελ. 534-547.

⁸⁹ Βλ. Dimitrov, R., *Inside Copenhagen: The State of Climate Governance*, *Global Environmental Politics*, 10(2), May 2010, σελ. 18-24.

άλλοτε στην ιστορία της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, οι διαπραγματεύσεις δεν απεδείχθησαν τόσο περίπλοκες και δύσκολες, οδηγώντας σε αδιέξοδο⁹⁰.

Αναμφισβήτητα, η Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης αποτέλεσε την πρώτη Συνδιάσκεψη του καθεστώτος της κλιματικής αλλαγής που είχε, ως πρωταρχικό σκοπό, την αντιμετώπιση τόσο των εκπομπών αέριων ρύπων των ανεπτυγμένων κρατών-μερών όσο και των αναπτυσσόμενων. Η επιμονή των χωρών του ΟΟΣΑ να συμπεριληφθούν και οι αναπτυσσόμενοι σε αυτή τη συλλογική προσπάθεια αντιμετώπισης του παγκόσμιου προβλήματος, σηματοδοτεί πλέον μία καινούρια φάση στις διεθνείς διαπραγματεύσεις για το κλίμα. Ποτέ άλλοτε το διακύβευμα των διαπραγματεύσεων δεν ήταν η μελλοντική ένταξη του Νότου στο σκληρό κανονιστικό πυρήνα του συμβατικού πλαισίου για την κλιματική αλλαγή. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως κατά την πρώτη δεκαετία του καθεστώτος (1991-2001), οι διαπραγματεύσεις επικεντρώθηκαν αποκλειστικά στον μετριασμό των εκπομπών των ανεπτυγμένων, ενώ βασικός άξονας υπήρξε το δίπολο ΗΠΑ-ΕΕ. Από το 2001, όμως, το σκηνικό αλλάζει και η δυναμική των διαπραγματεύσεων μεταβάλλεται. Κεντρικό ζητούμενο των συνομιλιών παραμένει η περαιτέρω μείωση των εκπομπών, τα ανεπτυγμένα κράτη αρχίζουν να ασκούν πιέσεις για έναρξη του διαλόγου σχετικά με τον μελλοντικό έλεγχο και περιορισμό των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών.

Η δεύτερη σημαντική παράμετρος που κατέστησε τις διαπραγματεύσεις ιδιαίτερα περίπλοκες και πολυσύνθετες εντοπίζεται στο γεγονός πως οι δύο βασικοί μείζονες ρυπαίνοντες διατηρούσαν εκ διαμέτρου αντίθετες θέσεις σχετικά με πολλά ζητήματα της θεσμικής αρχιτεκτονικής του καθεστώτος, οδηγώντας σε αδιέξοδο τις διαπραγματεύσεις. Από τη μία πλευρά, οι ΗΠΑ επέμεναν ότι μία μελλοντική συμφωνία θα πρέπει να περιέχει «συμμετρικές» νομικές δεσμεύσεις για τα ανεπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα κράτη. Από την άλλη πλευρά, η Κίνα αρνείτο οποιοδήποτε διάλογο σχετικά με μελλοντικές νομικές δεσμεύσεις, ανεξαρτήτως πόσο θα διαφοροποιούνται σε σχέση με αυτές των ανεπτυγμένων. Παράλληλα, η απουσία των ΗΠΑ από το σκληρό κανονιστικό πυρήνα του Πρωτοκόλλου, δημιουργούσε προβλήματα και άρνηση των ανεπτυγμένων χωρών που δεσμεύονταν με ποσοτικούς στόχους να προχωρήσουν σε μία δεύτερη περίοδο δέσμευσης χωρίς τις ΗΠΑ και τις μείζονες αναπτυσσόμενες οικονομίες. Οι τελευταίες αρνούνταν και

⁹⁰ Βλ. Bodansky, D., *The International Climate Change Regime: The Road from Copenhagen*, Viewpoints Series, Harvard Project on International Climate Agreements, October 2010, σελ. 4.

αυτές με τη σειρά τους να επιμεριστούν το βάρος που τους αναλογεί, κάτω από μία νομικά δεσμευτική συμφωνία, τη στιγμή που βιομηχανικές χώρες που φέρουν την ιστορική ευθύνη για τη δημιουργία του προβλήματος παραμένουν χωρίς δεσμεύσεις μείωσης, υπονομεύοντας με αυτό τον τρόπο την αρχή της πρωτοπορίας.

Για αυτούς ακριβώς τους λόγους, ο Bodansky χαρακτηρίζει το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων ως ένα αναγκαίο συμβιβασμό που ικανοποίησε τα αιτήματα των πιο σημαντικών δρώντων⁹¹. Θεωρητικά σαν κείμενο το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης θα μπορούσε να θεωρηθεί η καλύτερη δυνατή λύση προς την σωστή κατεύθυνση, δίνοντας την ευκαιρία στα κράτη-μέρη να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αναδύονται από τη διπλή φύση της διαδικασίας (two-track approach). Κάτι τέτοιο όμως δεν επετεύχθη και το κείμενο του Συμφώνου θεωρείτο ιδιαίτερα αδύναμο ως προς το περιεχόμενό του, αλλά και ως προς το στόχο της μείωσης των εκπομπών μέσα σε κάποιο χρονικό πλαίσιο. Το κείμενο άφηνε αναπάντητα ερωτήματα και ασάφειες ως προς το ακριβές καθεστώς που θα εφαρμοζόταν μετά την λήξη της πρώτης περιόδου δέσμευσης, το 2012, διαιωνίζοντας τις δυσκολίες που προκύπτουν από τη συνέχιση των δύο διαφορετικών διαπραγματευτικών τροχιών⁹². Επιπλέον, προέκυψαν πολλά νομικά και τεχνικά ερωτήματα σχετικά με την εφαρμογή και λειτουργία των νέων χρηματοδοτικών και τεχνολογικών μηχανισμών που προβλέπονται⁹³. Για να εφαρμοστούν οι συγκεκριμένες διατάξεις, απαιτούνταν περαιτέρω αποφάσεις της COP για την θεσμοθέτηση και θέση σε λειτουργία αυτών των μηχανισμών⁹⁴. Απαιτείτο δηλαδή η νομική κάλυψη αυτών των διατάξεων κάτι που τη δεδομένη χρονική στιγμή είναι αδύνατον καθώς το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης δεν αποτελεί επίσημη απόφαση της Συνόδου, κάτι που καθιστούσε αδύνατη την εφαρμογή αυτών των διατάξεων και οδηγούσε σε νομικές και λειτουργικές προκλήσεις.

⁹¹ Ibid.

⁹² Το Σύμφωνο επεκτείνει για ένα χρόνο ακόμα τη λειτουργία των εργασιών των δύο επικουρικών οργάνων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (AWG-LCA) και του Πρωτοκόλλου του Κιότο (AWG-KP) ενώ παράλληλα δεν κάνει καμία απολύτως αναφορά στο Πρωτόκολλο του Κιότο εκτός της Παρ. 4.

⁹³ Όπως αναφέρεται και σε παραπάνω υποσημείωση, το κείμενο που υιοθετήθηκε συνιστούσε ένα draft με απώτερο σκοπό να γίνει αποδεκτό από όλα τα κράτη αργότερα ως επίσημη απόφαση της Συνδιάσκεψης. Το γεγονός πως απερρίφθη από κάποια κράτη απαιτούσε κανονικά νέα διαπραγμάτευση του κειμένου και την μεταβολή κάποιων διατάξεών του προκειμένου να μπορεί να γίνει λειτουργικό και εφαρμοστέο εκτός τροχιάς της Σύμβασης. Αυτό δεν κατέστη δυνατόν λόγω πίεσης χρόνου. Βλ. Rajamani, *The Making and Unmaking of the Copenhagen Accord*, op.cit., σελ. 828.

⁹⁴ Βλ. Massai, L., *The Long Way to the Copenhagen Accord: Climate Change Negotiations in 2009*, *RECIEL*, 19(1), 2010, σελ. 120.

Όπως και να έχει όμως και παρά τις κριτικές που ασκήθηκαν ως προς τον τρόπο και τη διαδικασία παραγωγής τους κειμένου, με το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης, απετράπη η κατάρρευση των διαπραγματεύσεων. Παρά τις αδυναμίες και τις ελλείψεις, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης αποτέλεσε το έναυσμα για την άνοιγμα ενός νέου, αν και δύσκολου, δρόμου ως προς τη θεσμοθέτηση του νέου διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή μετά το 2012.

2.3. Η Συνδιάσκεψη στο Κανκούν - 2010 (COP 16/CMP. 6)

Ένα χρόνο μετά τη Συνδιάσκεψη στην Κοπεγχάγη, τα Συμβαλλόμενα Μέρη της Σύμβασης-Πλαίσιο και του Πρωτοκόλλου, φάνηκαν να μπορούν να ωθήσουν τη διαπραγματευτική διαδικασία ένα βήμα μπροστά, πατώντας θεσμικά και σχεδιαστικά πάνω στο πολυσυζητημένο Σύμφωνο της Κοπεγχάγης. Οι Συμφωνίες του Κανκούν⁹⁵, ως επίσημες αποφάσεις που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του καθεστώτος, ενσωμάτωσαν τις δεσμεύσεις που απορρέουν από το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης, καθιστώντας ένα μεγάλο μέρος των διατάξεων του λειτουργικό και εφαρμόσιμο. Αυτή τη φορά, η διαπραγματευτική διαδικασία τέθηκε και πάλι υπό τη θεσμική τροχιά του καθεστώτος και το αποτέλεσμα φάνηκε αυτή τη φορά να ικανοποιεί το μεγαλύτερο μέρος της διεθνούς κοινότητας, χωρίς όμως και πάλι να επιτυγχάνεται ο απώτερος στόχος της υιοθέτησης μίας νέας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας η οποία θα προσδιορίζει το ακριβές καθεστώς για τη μετα-Κιότο περίοδο (από το 2012 και μετά). Μείζονες ρυπαίνοντες, όπως ΗΠΑ, ΕΕ, Κίνα και Ινδία, δεν μπόρεσαν να καταλήξουν σε μία ολοκληρωμένη συμφωνία σχετικά με την υιοθέτηση ενός δεσμευτικού κειμένου, με μόνη την ΕΕ να προσπαθεί να ηγηθεί της παγκόσμιας προσπάθειας για θεσμική υιοθέτηση αυστηρών στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Έτσι, με τις Συμφωνίες του Κανκούν:

⁹⁵ Ο όρος «Συμφωνίες του Κανκούν» περιλαμβάνει μία απόφαση στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής τροχιάς της UNFCCC (βλ. Decision 1/CP.16, 'The Cancun Agreements: Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on long-term Cooperative Action under the Convention, UN Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 15 March 2011) και μία δεύτερη στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων των μερών του Πρωτοκόλλου του Κιότο, (Decision 1/CMP.6, "The Cancun Agreements: Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol at its fifteenth session", UN Doc. FCCC/KP/CMP/2010/12/Add.1, 15 March 2011).

- επαναδιατυπώθηκε το ποσοτικό κριτήριο των 2 °C⁹⁶ ως ανώτατο επίπεδο αύξησης σε σχέση με την προβιομηχανική περίοδο, μέχρι το οποίο προλαμβάνεται η επικίνδυνη ανθρωπογενής παρεμβολή στην ατμόσφαιρα.
- ενσωματώθηκαν οι εθελοντικές δεσμεύσεις (pledges)⁹⁷ των ανεπτυγμένων κρατών-μερών για νέους ποσοτικοποιημένους στόχους μέχρι το 2020 καθώς και τις δράσεις για μετριασμό των εκπομπών (NAMAs)⁹⁸ των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών, έτσι όπως ακριβώς όριζε και το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης με την εφαρμογή των Παραρτημάτων.
- θεσμοθετήθηκε ο μηχανισμός MRV ο οποίος είχε εισαχθεί με το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης με σκοπό την αναφορά (reporting) των δράσεων μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών, οι οποίες θα υπόκεινται σε διαδικασία «μέτρησης, ανακοίνωσης και επαλήθευσης»⁹⁹. Τα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής θα κοινοποιούνται στη Γραμματεία του Καθεστώτος μέσω εθνικών ανακοινώσεων (national communication) που πρέπει να υποβάλλονται κάθε 4 χρόνια¹⁰⁰.
- Όσον αφορά στον πυλώνα της χρηματοδότησης, δρομολογήθηκε η εφαρμογή του Πράσινου Ταμείου για το Κλίμα (Green Climate Fund)¹⁰¹, ενώ επαναδιατυπώθηκε η συλλογική δέσμευση από το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης που αφορά στην παροχή 30 δις δολαρίων για την περίοδο 2010-2013 καθώς και η παροχή 100 δις δολαρίων ανά χρόνο μέχρι το 2020¹⁰².
- Στον πυλώνα της τεχνολογικής ενίσχυσης, οι Συμφωνίες του Κανκούν εισήγαγαν ένα νέο τεχνολογικό μηχανισμό με στόχο την παροχή τεχνογνωσίας και τεχνολογικού εξοπλισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες¹⁰³.

Και σε αυτή τη Συνδιάσκεψη, το θέμα της νομικής μορφής της νέας συμφωνίας που θα διέπει το καθεστώς μετά το τέλος του έτους 2012 παρέμεινε άλυτο¹⁰⁴. Τα κράτη-μέρη δεν κατάφεραν να βρουν μία κοινή συμβιβαστική λύση σχετικά με τον

⁹⁶ Βλ. Decision 1/CP.16, op.cit., παρ. 4. Παράλληλα, ανοίγει το δρόμο για επανακαθορισμό του σημείου συναγερμού στο 1,5 βαθμούς κελσίου, έτσι όπως ορίζει η επιστημονική κοινότητα.

⁹⁷ Βλ. Decision 1/CP.16, op.cit., παρ. III(A).

⁹⁸ Βλ. Decision 1/CP.16, op.cit., παρ. III(B).

⁹⁹ Ibid., παρ. 61 και παρ. 62.

¹⁰⁰ Ibid., παρ. 60.

¹⁰¹ Ibid., παρ. 102.

¹⁰² Ibid., παρ. 98.

¹⁰³ Ibid., παρ. 117.

¹⁰⁴ Βλ. Morgan, J. et al., *Reflections on the Cancun Agreements*, World Resources Institute, December 2012, σελ. 7.

προσδιορισμό της νομικής συμφωνίας δεδομένου ότι αναλώθηκαν περισσότερο στο να μεταφέρουν τις διατάξεις του Συμφώνου σε μία επίσημη απόφαση της Συνδιάσκεψης, προσπαθώντας δηλαδή να σώσουν το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης και την πρόοδο που σημειώθηκε πριν από ένα χρόνο με την εισαγωγή νέων διατάξεων και δεσμεύσεων. Επιπροσθέτως, όσον αφορά στην ανάγκη ουσιαστικών μειώσεων των εκπομπών, τα κράτη δεν κατάφεραν να συμπεριλάβουν στο κείμενο, μέσω μιας σαφούς διάταξης, την πρόταση του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή για μείωση 25-40% των εκπομπών μέχρι το 2020 από τις βιομηχανικές χώρες.

Το αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης φάνηκε να ικανοποιεί τα κράτη και να επαναφέρει τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης στη θεσμοθετημένη τροχιά της UNFCCC. Όπως ορθώς διαπιστώνει και ο Bodansky¹⁰⁵, το αποτέλεσμα στο Κανκούν ενισχύθηκε θετικά από δύο παράγοντες. Πρώτον, υπήρχε ο φόβος και η πίεση πως μία ακόμα αποτυχία (μετά την Κοπεγχάγη), θα οδηγούσε το οικοδόμημα σε κατάρρευση, καθιστώντας το αναξιόπιστο και μη αποτελεσματικό. Δεύτερο, το αποτέλεσμα της Κοπεγχάγης αποτέλεσε αντικείμενο διαβουλεύσεων για ένα χρόνο, παράμετρος που επέτρεψε τη σταδιακή και ολοκληρωμένη αφομοίωσή του. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη είχαν το χρονικό περιθώριο στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ των δύο Συνδιασκέψεων να επεξεργαστούν και να διατυπώσουν κατάλληλα τις διατάξεις του Συμφώνου και να καταλήξουν στο αποτέλεσμα του Κανκούν.

¹⁰⁵ Βλ. Bodansky, D., A Tale of Two Architectures: The Once and Future U.N. Climate Change Regime, March 2011, σελ. 13-14, διαθέσιμο στο http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1773865 (προσπελάστηκε στις 13.8.2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Τρίτη Φάση – Οι Κύριες Καθεστωτικές Διαδικασίες για τη Διαμόρφωση της νέας Συμφωνίας μετά το 2020

3.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν - 2011 (COP 17/CMP. 7): Η Εντολή για την Έναρξη της Διαπραγμάτευσης της Νέας Συμφωνίας στη μετά-2020 Εποχή

Η 17^η Συνδιάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και η 7^η Σύνοδος των Συμβαλλόμενων Μερών του Πρωτοκόλλου του Κιότο έλαβαν χώρα στο Ντέρμπαν της Ν. Αφρικής στα τέλη του 2011. Το κύριο διακύβευμα των διαπραγματεύσεων του Ντέρμπαν αφορούσε το μέλλον του διεθνούς συμβατικού καθεστώτος που διέπει την προστασία του κλίματος και ειδικότερα τη θεσμική τύχη του Πρωτοκόλλου του Κιότο του 1997, του οποίου η πρώτη περίοδος δέσμευσης για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τα ανεπτυγμένα κράτη, θα έληγε το Δεκέμβριο του 2012. Μετά από μαραθώνιες διαπραγματεύσεις, τα 194 κράτη-μέρη κατάφεραν, τελικά, να καταλήξουν με συναίνεση (consensus) σε συμφωνία σχετικά με τον επαναπροσδιορισμό του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος στη μετά-Κιότο περίοδο.

3.1.1. Η Πολιτική Δέσμευση για τη Θεσμική Διάσωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο

Όσον αφορά στις διαπραγματεύσεις σχετικά με το καθεστώς του Πρωτοκόλλου του Κιότο (AWG-KP), τα κράτη μέρη κατάφεραν να καταλήξουν σε μια πολιτική συμφωνία τροποποίησης του Πρωτοκόλλου του Κιότο, η οποία αποτυπώθηκε σε συγκεκριμένη απόφαση της Συνδιάσκεψης. Η συμφωνία αυτή προέβλεπε τη θέσπιση μίας δεύτερης περιόδου δέσμευσης (2013-2020), με νέους αυστηρότερους ποσοτικοποιημένους στόχους για τα ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα Μέρη¹⁰⁶. Με αυτή την απόφαση διασφαλίστηκε, την τελευταία στιγμή, η «θεσμική διάσωση» του Πρωτοκόλλου, κάτι που αποτέλεσε διαπραγματευτική νίκη τόσο των αναπτυσσόμενων κρατών όσο και της ΕΕ.¹⁰⁷ Παρ' όλα αυτά, χαρακτηριστική ήταν η

¹⁰⁶ Βλ. Decision 1/CMP.7, "Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol at its sixteenth session", UN Doc. FCCC/KP/CMP/2011/10/Add.1, 10 December 2011.

¹⁰⁷ Η ΕΕ δέχθηκε την παράταση της ισχύος του Πρωτοκόλλου του Κιότο με τη θεσμοθέτηση μιας δεύτερης περιόδου δέσμευσης με αντάλλαγμα όμως τη συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαιόντων

αποχώρηση του Καναδά¹⁰⁸ από τη θεσμική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου, δύο μέρες μετά τη λήξη των εργασιών της Συνδιάσκεψης, με την αιτιολογία ότι δεν μπορούσε να παραμείνει σε αυτό, καθώς η θέσπιση δεύτερης περιόδου δεσμεύσεων συνεπαγόταν ιδιαίτερο οικονομικό κόστος για την εν λόγω χώρα ενώ παράλληλα η αποτελεσματικότητα του Πρωτοκόλλου παρέμενε περιορισμένη λόγω της μη συμμετοχής των δύο βασικών ρυπαιόντων του πλανήτη, δηλ. της Κίνα και των ΗΠΑ.

Με μια πρώτη ανάγνωση, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η υιοθέτηση της Απόφασης συνέβαλλε στη συνέχιση της λειτουργίας και εφαρμογής του καθεστώτος του Πρωτοκόλλου του Κιότο, καλύπτοντας το θεσμικό κενό που θα υπήρχε σε περίπτωση που δεν μπορούσε να υιοθετηθεί δεύτερη περίοδος δέσμευσης. Από την άλλη πλευρά, όμως, διαπιστώνεται ότι η θεσμική αρχιτεκτονική του καθεστώτος του Πρωτοκόλλου συνεχίζει να αντιμετωπίζει προβλήματα με αποτέλεσμα να μην μπορεί να επιτύχει τον βασικό περιβαλλοντικό στόχο που δεν είναι άλλος από την κλιματική αειφορία. Σε αυτό συνηγορεί το γεγονός ότι η αποχώρηση του Καναδά από το σκληρό πυρήνα του Πρωτοκόλλου, καθώς και η άρνηση μείζονων ρυπαιόντων (Ρωσία, Ιαπωνία) να συμμετάσχουν στη δεύτερη φάση του Κιότο, κατέστησαν δύσκολη την ολοκληρωμένη και αποτελεσματική εφαρμογή του καθεστώτος¹⁰⁹.

3.1.2. Η Εξέλιξη των Διαπραγματεύσεων στο Πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή

Μία από τις σημαντικότερες εξελίξεις που αφορούν στην πορεία της διαπραγματευτικής διαδικασίας που έλαβε χώρα στο πλαίσιο της UNFCCC (AWG-LCA), αποτέλεσε το γεγονός ότι όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη κατάφεραν, παρά τα διαφοροποιημένα συμφέροντά τους, να καταλήξουν μέσα από μια ευρεία συναίνεση (consensus) στην υιοθέτηση μιας σημαντικής απόφασης γνωστής και ως “Durban

στη μελλοντική συμφωνία. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Durban Climate Change Conference: 28 November – 11 December 2011”, Vol. 12, No. 534, (13/12/2011), σελ. 10.

¹⁰⁸ Βλ. Kyoto Protocol, Depository Notification C.N. 796.2011.TREATIES-1, (16/12/2016), διαθέσιμο στο <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2011/CN.796.2011-Eng.pdf> (προσπελάστηκε στις 10.7.2016).

¹⁰⁹ Βλ. Boyle, J., *Assessing the Outcome of COP17 in Pursuit of a Binding Climate Agreement: Negotiators expand the mitigation tent but reinforce the ambition gap*, IISS Report, December 2011, σελ. 4.

Platform”¹¹⁰. Κύριο συστατικό της εν λόγω απόφασης αποτέλεσε η εντολή έναρξης μιας νέας διαπραγματευτικής διαδικασίας που θα οδηγούσε στην μελλοντική αποδοχή ενός Οδικού Χάρτη¹¹¹. Βασικός σκοπός του Οδικού Χάρτη ήταν να ωθήσει τα κράτη-μέρη στη διαμόρφωση μίας νέας ολοκληρωμένης δεσμευτικής συμφωνίας για το κλίμα μέχρι το 2015, η οποία θα πρέπει να έχει τεθεί σε εφαρμογή μέχρι το 2020¹¹². Προκειμένου να επιτευχθεί η νέα συμφωνία, αποφασίστηκε η θέσπιση ενός νέου επικουρικού οργάνου, με τίτλο «Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action», το οποίο θα ήταν επιφορτισμένο με την ολοκλήρωση των εργασιών μέχρι την επίτευξη της νέας συμφωνίας¹¹³, δηλ. μέχρι το 2015. Παράλληλα, αποφασίστηκε η παράταση των εργασιών του AWG-LCA κατά ένα έτος¹¹⁴.

Τέλος, τα Συμβαλλόμενα Μέρη συμφώνησαν στην ενεργοποίηση και εφαρμογή συγκεκριμένων θεσμικών εργαλείων τα οποία προβλέπονταν στις Συμφωνίες του Κανκούν, όπως του Πράσινου Ταμείου για το Κλίμα¹¹⁵ και του Μηχανισμού Τεχνολογίας¹¹⁶. Σκοπός των εν λόγω εργαλείων, είναι να βοηθηθούν τα αναπτυσσόμενα κράτη-μέρη στην ανάπτυξη και την εφαρμογή μέτρων και πολιτικών μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

α) Το Ζήτημα της Νομικής Μορφής της Νέας Συμφωνίας

Μέσα από την εκτεταμένη και προσεκτική μελέτη των αποφάσεων του Ντέρμπαν αναδεικνύονται κάποια απροσδιόριστα και ασαφή σημεία. Τα σημεία αυτά σχετίζονται, κυρίως, με το νομικό καθεστώς της νέας συμφωνίας που θα έπρεπε να έχει υιοθετηθεί μέχρι το 2015. Αρχικά, άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι το νομικό περίβλημα της συμφωνίας παρέμεινε απροσδιόριστο λόγω της έντονης διαφωνίας και των διαφορετικών ερμηνευτικών προσεγγίσεων που ακολουθήθηκαν από τα κράτη κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων¹¹⁷. Όπως αποτυπώνεται

¹¹⁰ Βλ. UNFCCC, “Report of the Conference of the Parties on its Seventeenth Session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012.

¹¹¹ Βλ. Decision 1/CP.17, “Establishment of an Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012.

¹¹² Ibid., παρ. 4.

¹¹³ Ibid., παρ. 2.

¹¹⁴ Ibid., παρ.1.

¹¹⁵ Βλ. Decision 3/CP.17, “Launching the Green Climate Fund”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012.

¹¹⁶ Βλ. Decision 4/CP.17, “Technology Executive Committee-modalities and procedures”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012.

¹¹⁷ Βλ. Rajamani, L., *The Durban Platform for Enhanced Action and the Future of the Climate Regime*, *ICLQ*, 61(2), 2012, σελ. 506-507.

χαρακτηριστικά στο κείμενο της απόφασης, η νέα συμφωνία θα έχει τη μορφή «Πρωτοκόλλου, άλλου νομικού εργαλείου ή συμφωνημένου αποτελέσματος με νομική ισχύ». Ο τρόπος με τον οποίο είναι διατυπωμένη η συγκεκριμένη διάταξη αφήνει ανοιχτό το περιθώριο για την υιοθέτηση διαφορετικών ερμηνειών οι οποίες θα έπρεπε στη συνέχεια να αποσαφηνισθούν σε επερχόμενες συνόδους. Ουσιαστικά, η εν λόγω διατύπωση αντικατοπτρίζει το συμβιβασμό που επετεύχθη ανάμεσα στα Συμβαλλόμενα Μέρη στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας, τα οποία δεν μπόρεσαν εν τέλει να καταλήξουν στην αποδοχή μίας κοινά αποδεκτής ορολογίας σχετικά με το είδος της συμφωνίας¹¹⁸.

β) Ο Προσδιορισμός των Δράσεων Μετριασμού των Εκπομπών

Η Συνδιάσκεψη του Ντέρμπαν συνέβαλε στην υιοθέτηση ενός κανονιστικού πλαισίου, το οποίο ενισχύει το καθεστώς της UNFCCC, με νέες θεσμικές διατάξεις που παρέχουν τη δυνατότητα ανάληψης δράσης από την πλευρά όλων των Συμβαλλομένων Μερών, στο πλαίσιο ενός μη δεσμευτικού -εθελοντικού- θεσμικού πλαισίου (voluntary institutional framework). Οι εν λόγω διατάξεις δίνουν το έναυσμα για τη λειτουργία μιας νέας διαδικασίας που θα παρέχει τη δυνατότητα ενίσχυσης του επιπέδου των προσδοκιών και παράλληλης θέσπισης θεσμικών διαδικασιών συντονισμού και (review) των δράσεων των μερών.

(i) Το Συνολικό Επίπεδο των Δεσμεύσεων (Level of Ambition)

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ένα από τα βασικότερα επιτεύγματα του Συμφώνου της Κοπεγχάγης (2009), αποτέλεσε η αναφορά στην ανάγκη θέσπισης ενός ορίου (2°C) συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη σε σχέση με τα επίπεδα της προβιομηχανικής περιόδου. Ωστόσο, μια σειρά από μελέτες και αναφορές που ακολούθησαν μέσα στο επόμενο χρονικό διάστημα, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μονομερείς δεσμεύσεις των κρατών στο πλαίσιο του Συμφώνου της Κοπεγχάγης -οι οποίες και ενσωματώθηκαν στις Συμφωνίες του Κανκούν-, θεωρούνται ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές ως προς την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου περιορισμού της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας στους 2 °C

¹¹⁸ Βλ. Moncel, R., Unconstructive Ambiguity in the Durban Climate Deal of COP 17/CMP 7, *Sustainable Development Law & Policy*, 12(2), 2012, σελ. 7.

πάνω από τα επίπεδα της προ-βιομηχανικής περιόδου¹¹⁹. Με αυτό τον τρόπο, το ίδιο το καθεστώς αναγνώρισε την ύπαρξη ενός σημαντικού διαχειριστικού κενού, δεδομένου ότι το συνολικό επίπεδο των εθελοντικών δεσμεύσεων των κρατών υπολείπεται του επιστημονικά αναγκαίου θερμοκρασιακού ορίου προκειμένου να επιτευχθεί η «κλιματική ασφάλεια». Η αναγνώριση της μη αποτελεσματικότητας των στόχων αποτυπώνεται μέσα από τις παραγράφους 7 και 8 της Απόφασης 1/CP. 17 του Ντέρμπαν. Η θεσμική διαδικασία γεφύρωσης του χάσματος των προσδοκιών με σκοπό τη διερεύνηση τρόπων άμβλυνσης του κενού φιλοδοξίας (ambition gap) οδήγησε στην εγκαθίδρυση ενός «work plan για την ενίσχυση του προσδοκώμενου επιπέδου με στόχο την εξεύρεση τρόπων μείωσης του κενού φιλοδοξίας»¹²⁰. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη εκλήθησαν να υποβάλλουν τις θέσεις τους αναφορικά με τους τρόπους εκείνους που θα μπορέσει να επιτευχθεί η ενίσχυση των στόχων και να γίνουν περισσότερο φιλόδοξοι συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην επίτευξη κλιματικής ασφάλειας¹²¹.

(ii) Το Σύστημα Λογοδοτικής Ευθύνης

Οι διαπραγματεύσεις στο Ντέρμπαν οδήγησαν, μεταξύ άλλων, σε μια σειρά ρυθμίσεων που αφορούν στο σύστημα παρακολούθησης και λογοδοτικής ευθύνης του καθεστώτος¹²². Συγκεκριμένα, τα διαπραγματευόμενα μέρη κατέληξαν στην υιοθέτηση κατευθυντήριων γραμμών και στη θεσμοθέτηση της διαδικασίας που αφορά στη λειτουργία ενός συστήματος υποβολής εκθέσεων (reporting) και ελέγχου ως προς τις δράσεις μετριασμού των θερμοκηπιακών ρύπων, της χρηματοδοτικής

¹¹⁹ Το UNEP με έκθεσή του το 2010 και με αναθεωρημένη έκθεση ένα χρόνο αργότερα, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου αναγνωρίζοντας ότι ακόμα και σε περίπτωση που όλα τα κράτη εφαρμόσουν αποτελεσματικά τις δεσμεύσεις τους, υπολείπονται (6-11Gt) του αναγκαίου επιπέδου προκειμένου να διατηρηθεί η αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από το όριο συναγερμού των 2 βαθμών κελσίου. Μάλιστα αθροιστικά, οι εθελοντικές δεσμεύσεις των βιομηχανικών κρατών δεν ανταποκρίνονται στις επιστημονικές υποδείξεις για μείωση 25-40% μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 1990. Βλ. UNEP, *Bridging the Emissions Gap- A UNEP Synthesis Report*, 2011. Με τις συμφωνίες του Κανκούν η διεθνής κοινότητα επανέλαβε την ανάγκη θέσπισης ενός μακροπρόθεσμου στόχου συγκράτησης της θερμοκρασίας στους 2 βαθμούς κελσίου αλλά αυτή τη φορά αναγνώρισε ότι τα επίπεδα φιλοδοξίας παραμένουν ανεπαρκή και μη αποτελεσματικά και ότι θα πρέπει να βρεθούν τρόποι ούτως ώστε να αυξηθεί το επίπεδο φιλοδοξίας. Βλ. Decision 1/CP.16, *op.cit.*, παρ. 4.

¹²⁰ Βλ. Decision 1/CP.17, *op.cit.*, παρ. 7.

¹²¹ *Ibid.*, παρ. 8.

¹²² Για τη σημασία που αποκτά το σύστημα της λογοδοτικής ευθύνης στα διεθνή συμβατικά περιβαλλοντικά καθεστάτα βλ. Ραντόπουλος, Ε., *Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra-O Κύκλος των Αποβλήτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014 (ανατύπ. Α' έκδοσης 2006), σελ. 135-136.

βοήθειας που παρέχεται και της χρηματοδοτικής βοήθειας που λαμβάνεται. Υπενθυμίζεται ότι οι Συμφωνίες του Κανκούν σηματοδοτούν μια συνολική μεταβολή στο ζήτημα του συστήματος «παρακολούθησης, αναφοράς και επαλήθευσης – MRV». Έτσι, θεσπίζεται μια ειδική διαδικασία με βάση την οποία τα ανεπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα κράτη θα υποβάλλουν εκθέσεις ανά τακτά χρονικά διαστήματα και οι οποίες θα υπάγονται σε ένα είδος διεθνούς αξιολόγησης. Στο Ντέρμπαν, τα Συμβαλλόμενα Μέρη έθεσαν σε εφαρμογή το νέο θεσμικό πλαίσιο που ρυθμίζει το MRV, υιοθετώντας κανονισμούς με σκοπό τη ρύθμιση της εφαρμογής της διαδικασίας παρακολούθησης, αναφοράς και ελέγχου στα ανεπτυγμένα και στα αναπτυσσόμενα κράτη. Τα ανεπτυγμένα κράτη, για τα οποία αποφασίστηκε να υποβάλλουν την πρώτη τους διετή αναφορά μέχρι τον Ιανουάριο του 2014, θα υπόκεινται σε μια διαδικασία διεθνούς αξιολόγησης και ελέγχου¹²³, ενώ τα αναπτυσσόμενα μέρη τα οποία κλήθηκαν αντίστοιχα να υποβάλλουν την πρώτη τους διετή αναφορά μέχρι το Δεκέμβριο του 2014, θα υποβάλλονται σε μια διαδικασία διαβούλευσης και ανάλυσης¹²⁴.

3.1.3. Προς μία Νέα Κατεύθυνση Κατάργησης του Θεσμικού Διαχωρισμού Ανεπτυγμένων-Αναπτυσσόμενων

Οι Συμφωνίες του Ντέρμπαν συνιστούν ένα σημαντικό βήμα προς την ανάπτυξη και εξέλιξη της πορείας της διεθνούς κλιματικής πολιτικής η οποία τα τελευταία χρόνια βρισκόταν σε αδιέξοδο. Για πρώτη φορά στην ιστορία των κλιματικών διαπραγματεύσεων, μείζονες ρυπαίνοντες, τόσο του αναπτυσσόμενου κόσμου όσο και του ανεπτυγμένου Βορρά, καλούνται να συμμετάσχουν ουσιαστικά και εποικοδομητικά στη νέα δεσμευτική συμφωνία που θα διέπει τη μετά-Κιότο περίοδο. Η συγκεκριμένη απόφαση αποτέλεσε νίκη της Ευρωπαϊκής Διπλωματίας καθώς στηρίχτηκε σε πρότασή της, βρίσκοντας παράλληλα υποστήριξη από τους συνασπισμούς των αναπτυσσόμενων χώρων (τα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη και τα Ελάχιστα Ανεπτυγμένα Κράτη), όπως και από τη Βραζιλία και τη Ν. Αφρική. Έτσι, η «Συμμαχία των Προθύμων» που σχηματίστηκε κατάφερε να δώσει μία νέα ώθηση στη διαπραγματευτική διαδικασία, εξασφαλίζοντας για πρώτη φορά

¹²³ Βλ. Decision 2/CP.17, “Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012, παρ. 13.

¹²⁴ Ibid., παρ. 41.

τη συμμετοχή των μείζονων ρυπαιόντων (ΗΠΑ, Κίνα και Ινδία) στην παγκόσμια προσπάθεια μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Επιπλέον, στα θετικά σημεία προσμετράται και η -«πρωτοφανής»- απουσία αναφοράς σε βασικές αρχές του περιβαλλοντικού δικαίου (όπως της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και της αρχής της ευθυδικίας) ή αναφορά στην ιστορική ευθύνη των ανεπτυγμένων κρατών, οι οποίες ανέκαθεν χρησίμευαν ως ασπίδα θωράκισης των συμφερόντων και των θέσεων των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών, κατά τις διαπραγματεύσεις του καθεστώτος - αρχές πάνω σε στις οποίες στήριζαν τις θέσεις τους ενάντια στη ανάληψη δεσμευτικών υποχρεώσεων και οι οποίες περιλαμβάνονται σε προηγούμενα κείμενα της Συνδιάσκεψης των Μερών (π.χ. Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, Συμφωνίες Κανκούν)¹²⁵. Στην απόφαση του Ντέρμπαν ορίζεται με ξεκάθαρο τρόπο, για πρώτη φορά, πως η μελλοντική συμφωνία θα είναι «εφαρμόσιμη σε όλα τα κράτη-μέρη»¹²⁶ αποκαθλώνοντας, για πρώτη φορά, το θεσμοθετημένο διαχωρισμό που ορίζεται από το ίδιο το καθεστώς για αναπτυσσόμενες και ανεπτυγμένες χώρες¹²⁷. Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται αμέσως αντιληπτό πως ο νέος γύρος διαπραγματεύσεων αρχίζει να λαμβάνει χώρα σε ένα νέο πλαίσιο το οποίο διαφοροποιείται σε σχέση με το προηγούμενο όπου υπήρχε σαφής διαχωρισμός αναφορικά με τις δεσμεύσεις των αναπτυσσόμενων και εκείνες των ανεπτυγμένων¹²⁸.

3.2. Η Συνδιάσκεψη στη Ντόχα - 2012 (COP 18/CMP. 8)

Η Συνδιάσκεψη της Ντόχα (2012) συνιστά το μεταβατικό στάδιο στην εξελικτική διαδικασία του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος εκλήθησαν να προωθήσουν όλα τα βασικά

¹²⁵ Βλ. Bodansky, D., *The Negotiations that would not Die*, *Opinio Juris*, 11 December 2012, διαθέσιμο στο: <http://opiniojuris.org/2011/12/11/the-negotiations-that-would-not-die/> (προσπελάστηκε στις 15.12.2013).

¹²⁶ Βλ. Decision 1/CP.17, *op.cit.*, παρ. 2.

¹²⁷ Βλ. Rajamani, L., *The Durban Platform for Enhanced Action*, *op.cit.*, σελ. 509 και Sterk, W. et al., *On the Road Again: Progressive Countries score a Realpolitik Victory in Durban while the Real Climate Continues to Heat up*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, December 2011, σελ. 33-34.

¹²⁸ Για παράδειγμα στην εντολή του Βερολίνου το 1995 (Berlin Mandate) με την οποία δρομολογήθηκαν οι διαπραγματεύσεις για το Πρωτόκολλο του Κιότο γινόταν ξεκάθαρο πως οι αναπτυσσόμενοι εξαιρούνται από την ανάληψη νέων δεσμεύσεων. Βλ. Decision 1/CMP.1, "The Berlin Mandate: Review of the Adequacy of Article 2, paragraph 2 (a) and (b) of the Convention, including proposals related to a protocol and decisions on follow-up", UN Doc. FCCC/CP/1995/7/Add.1, 9 June 1995, παρ. 2(b).

συστατικά της δέσμης αποφάσεων που ελήφθησαν στη 17η Συνδιάσκεψη των Μερών στο Ντέρμπαν και να θέσουν τα νομικά και πολιτικά θεμέλια μιας νέας παγκόσμιας συνθήκης για το κλίμα, η οποία θα έπρεπε να έχει υιοθετηθεί μέχρι το 2015 και να έχει τεθεί σε νομική ισχύ μέχρι το 2020. Έτσι, με την υιοθέτηση ενός νέου πακέτου αποφάσεων (Doha Climate Gateway)¹²⁹, τα κράτη επιδίωξαν την ολοκλήρωση και τον τερματισμό των δύο διαπραγματευτικών διαδικασιών (AWG-KP και AWG-LCA) που είχαν ξεκινήσει από το Μόντρεαλ (2005) και το Μπαλί (2007) αντίστοιχα. Με τον τρόπο αυτό θα εγκαινιάζαν παράλληλα και την έναρξη μιας νέας ενοποιημένης διαπραγματευτικής διαδικασίας η οποία, στο εξής, θα λάμβανε χώρα στο πλαίσιο των εργασιών του AWG-DP, μεταβαίνοντας πλέον σε μία ενιαία και ολοκληρωμένη (one-track) διαπραγματευτική οδό.

Ο πρώτος χρόνος εργασιών του AWG-DP δεν είχε να παρουσιάσει ιδιαίτερα αξιόλογα και χειροπιαστά αποτελέσματα ως προς την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων για τη θέσπιση μιας νέας συμφωνίας. Απεναντίας, το μεγαλύτερο μέρος της προσπάθειας των κρατών, επικεντρώθηκε στο κλείσιμο των εργασιών των δύο άλλων επικουρικών οργάνων και στην υιοθέτηση τελικών αποφάσεων. Οι αποφάσεις αυτές επρόκειτο να ρυθμίζουν το θεσμικό καθεστώς για τη χρονική περίοδο 2013-2020 από τη μία πλευρά, με την επέκταση του Πρωτοκόλλου του Κιότο και με την ενεργοποίηση των συμφωνιών του Κανκούν από την άλλη πλευρά.

3.2.1. Η Τροποποιητική Συμφωνία Θέσπισης της Δεύτερης Περιόδου Δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο

Το σημαντικότερο επίτευγμα της Συνδιάσκεψης των Συμβαλλομένων Μερών στο πλαίσιο των εργασιών της Ad hoc Ομάδας Εργασίας του Πρωτοκόλλου του Κιότο (AWG-KP), αποτέλεσε η συμφωνία τροποποίησης του Πρωτοκόλλου του Κιότο¹³⁰ με τη θέσπιση της δεύτερης περιόδου εφαρμογής νομικά δεσμευτικών στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τα βιομηχανικά κράτη¹³¹. Η διαπραγματευτική διαδικασία στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο και ειδικότερα οι προπαρασκευαστικές σύνοδοι του τελευταίου χρόνου -με

¹²⁹ Πρόκειται για 26 αποφάσεις στο πλαίσιο της Σύμβασης- Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και 13 αποφάσεις στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Βλ. http://unfccc.int/meetings/doha_nov_2012/meeting/6815/php/view/decisions.php.

¹³⁰ Βλ. Decision 1/CMP.8, "Amendment to the Kyoto Protocol pursuant to its Article 3, paragraph 9", UN Doc. FCCC/KP/CMP/2012/13/Add.1, 28 February 2013.

¹³¹ Ibid., παρ. I(4) και παρ. III(7).

αποκορύφωμα τη Ντόχα- κλήθηκαν να μεταφράσουν τις πολιτικές αποφάσεις του Ντέρμπαν και να τις μετουσιώσουν σε αναλυτικές ρυθμίσεις για τα Συμβαλλόμενα Μέρη του Πρωτοκόλλου, επιλύοντας μια σειρά σύνθετων νομικών και τεχνικών ζητημάτων. Σε αυτά τα ζητήματα περιλαμβάνονταν ο προσδιορισμός της χρονικής διάρκειας της περιόδου δέσμευσης¹³², ο νομικός τρόπος άμεσης θέσης σε ισχύ της τροποποίησης¹³³ και το καυτό ζήτημα της δυνατότητας μεταβίβασης (carry-out) του πλεονάσματος πιστοποιημένων μονάδων ρύπανσης (ή αλλιώς θερμού αέρα) από την πρώτη στη δεύτερη περίοδο δέσμευσης¹³⁴.

Εν τέλει, τα Συμβαλλόμενα Μέρη του Πρωτοκόλλου συμφώνησαν στη μείωση των θερμοκηπιακών εκπομπών κατά 18% με έτος βάσης το 1990, και με περίοδο εφαρμογής την 1^η Ιανουαρίου 2013 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2020¹³⁵. Παρ' όλα αυτά, η εφαρμογή της δεύτερης περιόδου δέσμευσης εκτιμάται ότι δε θα καταφέρει να αποδώσει τη μέγιστη περιβαλλοντική αποδοτικότητα και να επιτύχει το βασικό στόχο που δεν είναι άλλος από την επίτευξη μιας κλιματικής αειφορίας. Αρχικά, διαπιστώνεται ότι ο νέος στόχος του Κιότο υπολείπεται των επιστημονικά αποδεκτών στόχων που έθετε το IPCC μέσα από την 4^η Έκθεση Εκτίμησης¹³⁶ (δηλ. 25-40% για

¹³² Με την τροποποιητική συμφωνία αποφασίστηκε η θέσπιση δετούς περιόδου δέσμευσης από 1.1.2013 έως 31.12.2020. Ibid., παρ. I(4). Τα κράτη μέρη του Παραρτήματος I υποστήριζαν την δετή περίοδο 2013-2020 ούτως ώστε να καλυφθεί πλήρως χρονικά το κενό μέχρι τη θέση της ισχύς της νέας επικείμενης παγκόσμιας κλιματικής συμφωνίας το 2020. Αντίθετα τα αναπτυσσόμενα κράτη θεώρησαν ότι μία δετία είναι ένα μεγάλο χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά η μείωση των εκπομπών, δεδομένου ότι οι δεσμεύσεις των ανεπτυγμένων κρατών κρίνονται ανεπαρκής και δε φτάνουν τους απαιτούμενους επιστημονικούς στόχους. Εν τέλει συμφωνήθηκε η αναθεώρηση των ποσοτικοποιημένων στόχων μέσα στα έτη 2013-2014, προκειμένου να ενισχυθούν οι στόχοι και να φθάσουν το απαιτούμενο επιστημονικό επίπεδο των 25-40%. Ibid., παρ. III(7).

¹³³ Το νομικό πρόβλημα που προκύπτει αναφορικά με τη θέση σε ισχύ της δεύτερης περιόδου δέσμευσης έγκειται στο σκόπελο της αναγκαίας επικύρωσης της τροποποίησης από τα 3/4 των Συμβαλλομένων Μερών του Πρωτοκόλλου. Πρακτικά αυτό συνεπάγεται μία χρονοβόρο διαδικασία η οποία μπορεί να διαρκέσει πάνω από 2 χρόνια. Λόγω του επιτακτικού χαρακτήρα εφαρμογής της συμφωνίας, τα κράτη προέβλεψαν όπως ορίζει το εδάφιο II(5) και (6) του Πρωτοκόλλου ότι: τα μέρη μπορούν να εφαρμόσουν προσωρινά την τροποποίηση ή -για όσα δεν επιλέξουν να την εφαρμόσουν προσωρινά- να εφαρμόσουν τις δεσμεύσεις τους έτσι όπως προκύπτουν από το Πρωτόκολλο με ένα τρόπο συμβατό προς την εθνική τους νομοθεσία μέχρι την 1^η Ιανουαρίου 2013.

¹³⁴ Έπειτα από πιέσεις κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αποφασίστηκε η πλήρης μεταφορά του πλεονάσματος εκχωρημένων μονάδων ρύπανσης από την πρώτη στη δεύτερη περίοδο δέσμευσης για ένα Συμβαλλόμενο Μέρος με τη μορφή "previous period surplus reserve", θέτοντας παράλληλα ποσοστιαίους περιορισμούς ως προς τη χρήση και τη μεταπώληση μονάδων από το ένα Συμβαλλόμενο κράτος σε άλλο κατά τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης. Βλ. Sterk, W. et al., *Sands are Running out for Climate Protection: The Doha Climate Conference Once Again Saves the UN Climate Process While Real Climate Action is Shelved for Later*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2012, σελ. 9-11. Για μια ενδελεχή τεχνική ανάλυση των συμφωνηθέντων πάνω στο ζήτημα της μεταφοράς του περισσεύματος AAUs βλ. Chen, M. C. et al., *Impact of the Doha Outcome on Surplus Emission Allowances and their Effect on Developed Countries Emissions*, *Climatic Change*, 120(4), 2013, σελ. 847-857.

¹³⁵ Βλ. Decision 1/CMP.8, op.cit., Annex I(C),

¹³⁶ Βλ. IPCC (2007), op.cit.

τα βιομηχανικά κράτη μέχρι το 2020) και επομένως δεν είναι επαρκής για την προστασία της ατμόσφαιρας και συγκράτηση της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας κάτω από τους 2°C. Παράλληλα, εκτιμάται ότι υφίσταται και μία άλλη πραγματική αδυναμία επίτευξης του -μη φιλόδοξου- 18%, λόγω του περιορισμένου αριθμού κρατών που συμμετέχουν στη ρυθμιστική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Καναδάς με ανακοίνωσή του γνωστοποίησε την αποχώρησή του από το Πρωτόκολλο του Κιότο το Δεκέμβριο του 2011¹³⁷, ενώ άλλοι μείζονες ρυπαίνοντες, όπως η Ιαπωνία, η Νέα Ζηλανδία και η Ρωσία, με ανακοίνωσή τους προς τη Γραμματεία του καθεστώτος ανακοίνωσαν ότι αν και παραμένουν στο καθεστώς του Κιότο, δεν δύνανται να αναλάβουν εθνικό ποσοτικοποιημένο στόχο μείωσης ή περιορισμού των εκπομπών κατά τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης¹³⁸. Παράλληλα, οι μείζονες ρυπαίνοντες όπως οι ΗΠΑ και η Κίνα συνέχισαν να μη δεσμεύονται για μείωση των εκπομπών τους¹³⁹. Επομένως, η περιορισμένη συμμετοχή κρατών στο Πρωτόκολλο -και η απουσία βασικών μείζονων ρυπαίνοντων από αυτό- έχει ως αποτέλεσμα την ουσιαστική αποδυνάμωση του νομικού εργαλείου επίτευξης του επιδιωκόμενου στόχου της δεύτερης περιόδου δέσμευσης. Το γεγονός αυτό συμβάλλει, με τη σειρά του, στον περιορισμό της περιβαλλοντικής αποτελεσματικότητας του καθεστώτος μέχρι το 2020, καθώς το τροποποιημένο Πρωτόκολλο προβλέπεται ότι, κατά τη δεύτερη περίοδο εφαρμογής, θα καλύπτει μόλις το 15% των παγκόσμιων εκπομπών, καθώς θα δεσμεύονται από αυτό μόλις 35 Συμβαλλόμενα Μέρη του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή.

3.2.2. Η Θέση σε Ισχύ των Συμφωνιών του Κανκούν

Εκτός από την ολοκλήρωση των εργασιών της διαπραγματευτικής διαδικασίας του Μόντρεαλ (AWG-KP) και την υιοθέτηση της τελικής απόφασης θέσπισης δεύτερης περιόδου δέσμευσης για το Πρωτόκολλο του Κιότο, η 18^η Συνδιάσκεψη των Μερών στη Ντόχα εστίασε και στην ολοκλήρωση των εργασιών που είχαν

¹³⁷ Στις 15 Δεκεμβρίου 2011, ο Καναδάς με γραπτή ανακοίνωσή στο θεματοφύλακα του Πρωτοκόλλου γνωστοποίησε την αποχώρησή τους από το θεσμική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Βλ. Kyoto Protocol, Depository Notification C.N. 796.2011.TREATIES-1, (16/12/2011), διαθέσιμο στο <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2011/CN.796.2011-Eng.pdf> (προσπελάστηκε στις 10.8.2016).

¹³⁸ Βλ. Khor, M., Doha 2012: A Climate Conference of Low Ambitions, *Economic & Political Weekly*, 48(2), 2013, σελ. 18-19.

¹³⁹ Ibid.

δρομολογηθεί με βάση το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί (2008), και οι οποίες διήρκησαν 5 χρόνια στο πλαίσιο του AWG-LCA. Οι προηγηθείσες Συνδιασκέψεις των Μερών στο Κανκούν (COP 16) και στο Ντέρμπαν (COP 17) συνέβαλλαν στην οικοδόμηση της αναγκαίας πολιτικής βάσης για τη διαχείριση κάποιων θεμάτων, ενώ παράλληλα έδωσαν την εντολή σε τεχνικά επικουρικά όργανα για τη διενέργεια περαιτέρω εργασιών σε τομείς όπως ο μετριασμός των εκπομπών, η προσαρμογή και η χρηματοδότηση.

3.2.3. Ο Πυλώνας του Μετριασμού των Εκπομπών

Αναφορικά με τον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών, οι διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο του AWG-LCA δεν απέδωσαν σημαντικά αποτελέσματα. Οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν περισσότερο στο ζήτημα της ενίσχυσης των δεσμεύσεων των αναπτυγμένων κρατών, ενώ ως προς τα NAMAs οι διαβουλεύσεις εστίασαν σε τεχνικού τύπου ζητήματα, όπως η καλύτερη λειτουργία και ο σύγχρονος σχεδιασμός του «μητρώου καταγραφής των NAMAs για τα οποία επιδιώκεται η εξεύρεση χρηματοδοτικών και τεχνολογικών πόρων», το οποίο και εγκαθιδρύθηκε με τις Συμφωνίες του Κανκούν¹⁴⁰.

Δεδομένου του χάσματος (ambition gap) που προκύπτει ανάμεσα στις εθελοντικές δεσμεύσεις που απορρέουν από το Κανκούν για τους ανεπτυγμένους από τη μία πλευρά και του αναγκαίου στόχου συγκράτησης της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από το όριο συναγερμού των 2 °C από την άλλη¹⁴¹, η βασική γραμμή των διαπραγματευτικών αξιώσεων των αναπτυσσόμενων χωρών κινήθηκε γύρω από τη λογική της ενίσχυσης ή αναθεώρησης προς τα πάνω των εθνικών στόχων καθώς και της δέσμευσης επίτευξης του ανώτερου ποσοστιαίου επιπέδου του στόχου. Επίσης, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων σχετικά με το καθεστώς μετριασμού των εκπομπών των ανεπτυγμένων κρατών αναδείχθηκε η ύπαρξη ενός μη αποτελεσματικού συστήματος μέτρησης και αξιολόγησης των εν

¹⁴⁰ Βλ. Decision 1/CP.16, op.cit., παρ. 53.

¹⁴¹ Η Παγκόσμια Τράπεζα με έκθεσή της το 2012, προειδοποίησε την παγκόσμια κοινότητα ότι με τις τρέχουσες δεσμεύσεις του Κανκούν, τα κράτη οδηγούν τον πλανήτη σε αύξηση της μέσης θερμοκρασίας κατά 4 βαθμούς Κελσίου. Βλ. World Bank, *Turn Down the Heat: Why a 4 Warmer World must be Avoided*, 2012, διαθέσιμο στο <http://documents.worldbank.org/curated/en/865571468149107611/Turn-down-the-heat-why-a-4-C-warmer-world-must-be-avoided> (προσπελάστηκε στις 14.6.2014). Επίσης, βλ. UNEP, *The Emission's Gap Report 2012 - A UNEP Synthesis Report*, 2012.

λόγω εκπομπών. Η αδυναμία αυτή οφειλόταν στην υπάρχουσα διασύνδεση της εφαρμογής των εκάστοτε στόχων μετριασμού με την εκπλήρωση συγκεκριμένων προϋποθέσεων (conditionalities) καθώς και στην ελλειμματική εφαρμογή κοινών κανόνων λογοδοτικής ευθύνης. Βασικός λόγος που στη Συνδιάσκεψη της Ντόχα δεν σημειώθηκε σημαντική πρόοδος ως προς τα συγκεκριμένα ζητήματα αποτέλεσε η αδυναμία διασφάλισης, από την πλευρά των ανεπτυγμένων κρατών, ισχυρής πολιτικής βούλησης για την διαχείριση των εν λόγω ζητημάτων. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η άρνηση των ΗΠΑ να δεχθούν, παρά τις πιέσεις των αναπτυσσόμενων κρατών, τη διεξαγωγή οποιασδήποτε συζήτησης πάνω σε θέματα εφαρμογής ενός ενιαίου και κοινού συστήματος λογοδοτικής ευθύνης (common accounting rules) για όλα τα ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα Μέρη – ακόμα και για αυτά που δεν είναι Συμβαλλόμενα Μέρη στο Πρωτόκολλο του Κιότο.

Η τελική απόφαση με την οποία επισφραγίστηκε η 5ετής διαπραγματευτική διαδικασία του AWG-LCA εγείρει πολλά ερωτήματα αναφορικά με το κατά πόσο συνέβαλλε, τελικά, στην αποτελεσματική διαχείριση βασικών πτυχών του πυλώνα μετριασμού των εκπομπών που είχαν τεθεί με την εντολή του Μπαλί. Η δυσκαμψία διευθέτησης ζητημάτων που άπτονται της συγκρισιμότητας των δεσμεύσεων, όπως η έλλειψη συμφωνίας θέσπισης κοινών κανόνων λογοδοτικής ευθύνης για τα ανεπτυγμένα κράτη, η αδυναμία θέσπισης κοινού έτους βάσης, αλλά και οι μεγάλοι σε εύρος ποσοστιαίοι στόχοι μετριασμού των εκπομπών, δυσχεραίνουν τη δυνατότητα αξιολόγησης και σύγκρισης των δεσμεύσεων. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει, συνακόλουθα, και την αποτελεσματική εφαρμογή στόχων οι οποίοι και θα συνδράμουν στην επίτευξη της συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2 βαθμούς Κελσίου¹⁴². Στην τελική απόφαση τα κράτη απλώς *παροτρύνονται* να αναθεωρήσουν και να ενισχύσουν τους ποσοτικοποιημένους εθελοντικούς στόχους σε εκείνα τα επίπεδα που είναι αποδεκτά από την επιστήμη. Παράλληλα, αποφασίστηκε η συνέχιση των διαπραγματεύσεων, μέσα στο 2013, στο πλαίσιο του SBSTA με βάση τη διοργάνωση ενός work programme. Σκοπός της διαπραγμάτευσης αυτής ήταν η περαιτέρω διευκρίνιση των στόχων μείωσης των εκπομπών. Στο ίδιο πλαίσιο, η απόφαση του AWG-LCA δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει το φλέγον ζήτημα του μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών. Παρά το θετικό βήμα της θέσπισης για πρώτη φορά πριν

¹⁴² Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Doha Climate Change Conference: 26 November – 8 December 2012”, Vol. 12, No. 567, (11/12/2012).

από πέντε (5) χρόνια, εθνικά κατάλληλων δράσεων μετριασμού (NAMAs) των εκπομπών για τα αναπτυσσόμενα κράτη, η απόφαση έκλεισε το συγκεκριμένο γύρο διαπραγματεύσεων αναθέτοντας στο SBI τη διοργάνωση ενός work programme με σκοπό «την καλύτερη και πληρέστερη κατανόηση των NAMAs των αναπτυσσόμενων κρατών». Με την απόφαση αυτή αναδείχθηκε η αδυναμία του καθεστώτος να διασφαλίσει τις αναγκαίες συνθήκες για την αποτελεσματική εφαρμογή των NAMAs και τη μείωση των εκπομπών των μείζονων ρυπαινόντων του αναπτυσσόμενου Νότου¹⁴³.

3.2.4. Ο Ήυλώνας της Προσαρμογής

Ένα σημαντικό βήμα που έλαβε χώρα στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της Σύμβασης ήταν και η απόφαση 2/CP.18 με την οποία η Συνδιάσκεψη των Μερών εντέλλεται στην επόμενη 19^η Συνδιάσκεψη να εγκαθιδρύσει ένα θεσμικό μηχανισμό αρμόδιο για την «απώλεια και ζημία (loss and damage)»¹⁴⁴. Η συγκεκριμένη απόφαση αποτελεί απάντηση στις συνεχείς πιέσεις ευπαθών προς στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής αναπτυσσόμενων κρατών, όπως οι G-77, τα AOSIS και τα Ελάχιστα Ανεπτυγμένα Κράτη. Παρ' όλα αυτά, το ζήτημα της απώλειας και αποζημίωσης πυροδότησε την έντονη αντιπαράθεση ανάμεσα στα ανεπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα κράτη με αποτέλεσμα να μη διευθετηθεί ως προς όλες τις νομικές και τεχνικές του διαστάσεις. Οι ΗΠΑ μαζί με άλλες ανεπτυγμένες χώρες αντιτάχθηκαν σθεναρά στο ζήτημα της απευθείας χρηματοδότησης για την αποκατάσταση ζημιών θέτοντας εμπόδια για την εξέλιξη του συγκεκριμένου μηχανισμού¹⁴⁵. Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η εν λόγω απόφαση να συνιστά μία σημαντική εξέλιξη στο ζήτημα της θεσμικής αποζημίωσης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε αναπτυσσόμενες χώρες, διασφαλίζοντας παράλληλα την ιστορική αναγνώριση των δραστικών συνεπειών που βιώνουν λόγω

¹⁴³ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 567, op.cit.

¹⁴⁴ Βλ. Decision 3/CP.18, "Approaches to address loss and damage associated with climate change impacts in developing countries that are particularly vulnerable to the adverse effects of climate change to enhance adaptive capacity", UN Doc. FCCC/CP/2012/8/Add.1, 28 February 2013.

¹⁴⁵ Μετά από αντιρρήσεις των ΗΠΑ, από την τελική απόφαση έχει αφαιρεθεί η έννοια της «αποζημίωσης». Οι ΗΠΑ επέμειναν στην απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στην έννοια της διεθνούς νομικής ευθύνης (legal liability), προσπαθώντας να περάσουν μια πιο χαλαρή προσέγγιση αποκατάστασης των ζημιών που προκύπτουν από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Βλ. Sterk, W. et al., *Sands are Running out for Climate Protection: The Doha Climate Conference Once Again Saves the UN Climate Process While Real Climate Action is Shelved for Later*, op.cit., σελ. 27.

του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής. Παρ' όλα αυτά, δεν μπορεί παρά να αναγνωριστεί ότι αρκετά ακανθώδη σημεία παρέμειναν ανοιχτά προς περαιτέρω διευθέτηση, όπως η πηγή της χρηματοδότησης και ο τρόπος διάθεσης και διαμοιρασμού των πόρων αποζημίωσης προς τα πληγέντα κράτη.

Επιπροσθέτως, η Συνδιάσκεψη των Μερών της Ντόχα προχώρησε και στην περαιτέρω τεχνική εξειδίκευση του πλαισίου που διέπει το σχεδιασμό και την εφαρμογή των NAPs των Ελάχιστα Ανεπτυγμένων Κρατών. Σκοπός των τεχνικών κατευθυντήριων γραμμών που παρήχθησαν ήταν η υποστήριξη των LDCs στην έναρξη μιας συνεχούς και εξελικτικής διαδικασίας σχεδιασμού για την καταγραφή μακροπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων αναγκών και εφαρμογής κατάλληλων προσαρμοστικών στρατηγικών και πολιτικών. Επιπλέον, η Συνδιάσκεψη των Μερών της Ντόχα προχώρησε και στη διαχειριστική διευθέτηση οικονομικών παραμέτρων που διέπουν την εφαρμογή των NAPs, καθιστώντας το GEF αρμόδιο για την παροχή χρηματοδοτικής βοήθειας στις LDCs προκειμένου να καλυφθεί ολόκληρο το κόστος σχεδιασμού και υλοποίησης των NAPs¹⁴⁶.

3.2.5. Άλλα Ζητήματα

Εκτός από το ακανθώδες ζήτημα της δημιουργίας ενός θεσμικού πλαισίου ρύθμισης της «απώλειας και ζημίας», το ζήτημα της χρηματοδότησης αναδείχθηκε ιδιαίτερα περίπλοκο και σύνθετο κατά τις διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο του AWG-LCA. Υπενθυμίζεται ότι, το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης και μετέπειτα οι Συμφωνίες του Κανκούν ορίζουν τη χρηματοδοτική διαδικασία fast-start από τις ανεπτυγμένες χώρες προς τις αναπτυσσόμενες για την περίοδο 2010-2012 και προβλέπουν ως μακροπρόθεσμη προοπτική την κινητοποίηση 100 δις δολαρίων ανά έτος από το 2020 και ύστερα και με στόχο την προσαρμογή και το μετριασμό των εκπομπών. Στη Ντόχα τα αναπτυσσόμενα κράτη προσπάθησαν να αποσπάσουν νέους αριθμητικούς στόχους χρηματοδότησης από τους ανεπτυγμένους για το μεσοπρόθεσμο χρηματοδοτικό κενό «financial gap» που παραμένει αρρυθμιστο για την περίοδο 2012-2020, χωρίς όμως να επιτυγχάνεται μία αξιόλογη και φιλόδοξη συμφωνία. Στην τελική απόφαση του AWG-LCA, ενθαρρύνονται τα ανεπτυγμένα κράτη για παροχή χρηματοδοτικής πόρων για την περίοδο 2013-2015, αντίστοιχης με αυτή της περιόδου

¹⁴⁶ Ibid., σελ. 26.

2010-2012¹⁴⁷, χωρίς όμως να υφίστανται σαφείς κατευθυντήριες γραμμές ως προς τον τρόπο και την πηγή χρηματοδότησης και χωρίς να μπορούν να εξευρεθούν πόροι για το «άδειο» Πράσινο Κλιματικό Ταμείο (Green Climate Fund) ούτως ώστε να είναι σε θέση να επιτελέσει το έργο του προς τους αναπτυσσόμενους.

3.2.6. Η Ad Hoc Ομάδα Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (AWG-DP): Η Πορεία Υλοποίησης μιας Νέας Δεσμευτικής Συμφωνίας

Ο βασικός στόχος της διαπραγματευτικής διαδικασίας που ξεκίνησε από το Ντέρμπαν (γνωστή και ως Πλατφόρμας του Ντέρμπαν) αφορούσε στη διευθέτηση δύο σημαντικών ζητημάτων. Τη διαπραγμάτευση μιας νέας ολοκληρωμένης συμφωνίας, και την ανάπτυξη ενός προγράμματος εργασίας (work-programme) με στόχο την ενίσχυση του επιπέδου μετριασμού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου πριν το έτος 2020¹⁴⁸. Προκειμένου οι διαβουλεύσεις να καταστούν περισσότερο εποικοδομητικές αλλά και ανεξάρτητες, αποφασίστηκε, μέσα στο 2012, οι δύο θεματικές να συζητηθούν στο πλαίσιο δύο ξεχωριστών και αυτόνομων “work streams”, ούτως ώστε η πορεία των συζητήσεων στο ένα, να μην επηρεάζει την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων στο άλλο.

Αναφορικά με το ζήτημα της θέσπισης μιας νέας συμφωνίας, στο επίκεντρο των διαπραγματεύσεων στην Ντόχα παρέμεινε για ακόμα μία φορά το θέμα της διατήρησης ή μεταβολής του «διαχωριστικού τείχους» ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων και πιο συγκεκριμένα ο ρόλος και η εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στο νέο ρυθμιστικό πλαίσιο που θα εφαρμοσθεί μετά το 2020. Δεδομένων των διαφωνιών των κρατών και κυρίως των αναπτυσσόμενων μερών με επικεφαλής την Κίνα αλλά και τις ΗΠΑ¹⁴⁹, το βασικό κείμενο που προέκυψε από τη Συμφωνία δεν εμπεριείχε και πάλι (όπως και στην περίπτωση του Ντέρμπαν) καμία συγκεκριμένη αναφορά στην ανωτέρω αρχή, ενώ υιοθετήθηκε και η γενική έννοια “under the convention”. Το γενικότερο ζήτημα που τέθηκε αναφορικά με την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης δεν έγκειται στο εάν θα συμπεριλαμβάνεται στο νέο καθεστώς, αλλά ο τρόπος με τον οποίο θα εφαρμοστεί, με τα ανεπτυγμένα κράτη να προσβλέπουν σε ένα περισσότερο

¹⁴⁷ Βλ. Decision 1/CP.18, op.cit., V(68).

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 567, op.cit.

εξελικτικό και δυναμικό θεσμικό πλαίσιο, στο οποίο και θα αντικατοπτρίζονται οι σύγχρονες κοινωνικό-οικονομικές πραγματικότητες και το οποίο θα αποσυνθέτει τη θεσμοθετημένη διχοτόμηση ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων.

Κατά τα άλλα, κρίνεται ότι οι αποφάσεις της Ντόχα δεν συνέβαλλαν, σε σημαντικό βαθμό, στην εξέλιξη των διαπραγματεύσεων, ενώ παράλληλα δεν παρείχαν την αναγκαία δυναμική που θα ωθούσαν τη συνολική ανάπτυξη και βελτίωση του καθεστώ. Εξάλλου, η Ντόχα αποτέλεσε τον πρώτο σταθμό στην πολύπλοκη και πολυσύνθετη εξελικτική διαπραγματευτική διαδικασία που θα ολοκληρωνόταν μέχρι τη Συνδιάσκεψη των Μερών, το 2015. Μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα, τα κράτη θα έπρεπε να έχουν συμφωνήσει πάνω σε κρίσιμα ζητήματα που αφορούν το σκοπό, τη νομική φύση και το σχεδιασμό της συμφωνίας καθώς και το ρόλο που θα κληθούν να επιτελέσουν οι βασικές αρχές της Σύμβασης και κυρίως η πολυσυζητημένη αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Η απόφαση με την οποία έκλεισε ο πρώτος χρόνος εργασιών του AWG-DP στερείται ουσιαστικού περιεχομένου και επικεντρώνεται κυρίως σε διαδικαστικά και οργανωτικά θέματα. Η ίδια απόφαση καλεί τα Συμβαλλόμενα Μέρη να προχωρήσουν και να προωθήσουν με περισσότερη οργανωτικότητα τις εργασίες μέσα στο 2013, θέτοντας μία σειρά θεμάτων τα οποία έρχονταν περαιτέρω διαπραγμάτευσης και ενθαρρύνοντας την κατάληξη σε ένα προσχέδιο κειμένου προς διαπραγμάτευση το οποίο μέχρι τη Λίμα, το 2014, και με απώτερο στόχο το σχεδιασμό ενός διαπραγματευτικού κειμένου μέχρι το Μάιο του 2015¹⁵⁰.

3.3. Η Συνδιάσκεψη στη Βαρσοβία - 2013 (COP 19/CMP. 9)

Η κύρια αποστολή του επικουρικού οργάνου AWG-DP στη 19^η Συνδιάσκεψη της Βαρσοβίας ήταν διττή. Από τη μία πλευρά, καλείτο να προχωρήσει προς την εντατικοποίηση των εργασιών σχετικά με το περιεχόμενο και τα βασικά προσδιοριστικά στοιχεία της νέας συμφωνίας¹⁵¹, η οποία θα έπρεπε να έχει συμφωνηθεί μέχρι το 2015 και να έχει τεθεί σε ισχύ μέχρι το 2020. Από την άλλη πλευρά, το AWG-DP αποσκοπούσε στη διευθέτηση ζητημάτων που άπτονταν της ενίσχυσης του επιπέδου των δεσμεύσεων πριν το 2020 προκειμένου να επιτευχθεί η

¹⁵⁰ Βλ. Decision 2/CP.18, "Advancing the Durban Platform", UN Doc. FCCC/CP/2012/8/Add.1, 28 February 2013, παρ. 9

¹⁵¹ Η νέα συμφωνία επρόκειτο να λάβει τη μορφή πρωτοκόλλου, νομικού εργαλείου ή συμφωνηθέντος αποτελέσματος με νομική ισχύ. Ibid., παρ. 2.

άμβλυνση κενού φιλοδοξίας των στόχων (δηλ. ενίσχυση της φιλοδοξίας των στόχων του Κανκούν) συμπεριλαμβανομένων και των πιέσεων ως προς την επικύρωση της τροποποιητικής συμφωνίας της Ντόχα σχετικά με τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης τους Πρωτοκόλλου του Κιότο. Παρά, όμως, τις προσπάθειες για ουσιαστικές παρεμβάσεις και επίτευξη αποτελέσματος, τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε συμφωνία πάνω σε βασικά ζητήματα που σχετίζονταν με το περιεχόμενο της συμφωνίας.

3.3.1. Οι Διαπραγματεύσεις στο Πλαίσιο της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (Workstream I)

α) Οι Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές (Intended Nationally Determined Contributions-INDCs)

Μία από τις βασικές καινοτομίες που εισήγαγαν οι διαπραγματεύσεις της Συνδιάσκεψης της Βαρσοβίας ήταν η αποδοχή, για πρώτη φορά, της έννοιας των «Εθνικά Καθορισμένων Συνεισφορών» (“Intended Nationally Determined Contributions-INDCs”¹⁵²). Συγκεκριμένα, στην Απόφαση 1/CP.19 που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο των εργασιών του AWG-DP¹⁵³ στη Βαρσοβία, τα κράτη καλούνται, στο πλαίσιο της υιοθέτησης ενός νέου εργαλείου υπό τη Σύμβαση-Πλαίσιο (πρωτόκολλο, νομικό εργαλείο ή συμφωνηθέν αποτέλεσμα με νομική ισχύ) να προβούν ή να ενεργοποιήσουν τις αναγκαίες εσωτερικές διαδικασίες με σκοπό τη θέσπιση εθνικά καθορισμένων συνεισφορών (Nationally Determined Contributions) στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών, χωρίς όμως να υφίσταται ζήτημα προσδιορισμού της νομικής φύσης των εν λόγω υποχρεώσεων. Παράλληλα, αποφασίστηκε η έγκαιρη και

¹⁵² Οι Συμφωνίες του Κανκούν (2010) εισήγαγαν ένα διαχωρισμό ως προς τις υποχρεώσεις των Συμβαλλομένων Μερών, καθώς καλούσαν τα ανεπτυγμένα κράτη να αναλάβουν «δεσμεύσεις-commitments» και τα αναπτυσσόμενα κράτη να αναλάβουν «δράσεις». Στη Βαρσοβία, τα αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη και κυρίως η ομάδα BASIC προέβαλλε αντιρρήσεις ως προς τον ακριβή ορισμό (δράσεις ή δεσμεύσεις), προτείνοντας τη χρήση του όρου “enhanced action”, ενώ αποδεχθηκε τη χρήση του όρου «δεσμεύσεις» μόνο υπό την αίρεση ότι θα εντάσσεται στο πλαίσιο του Άρθρου 4 της Σύμβασης-Πλαίσιο για την κλιματική αλλαγή. Δεδομένης της αρνητικής στάσης από την πλευρά των ανεπτυγμένων και κυρίως των ΗΠΑ, οι οποίες αρνήθηκαν την επανάληψη της χρήσης και αναφοράς στο γενικόλογό και ασαφές Άρθρο 4 –το οποίο περιλαμβάνει γενικές δεσμεύσεις για όλους και συγκεκριμένες δεσμεύσεις για τους ανεπτυγμένους στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών, της χρηματοδότησης και της παροχής τεχνολογίας- αποφασίστηκε η αναφορά στο νεοεμφανιζόμενο όρο «συνεισφορές». Βλ. Sterk, W., *Warsaw Groundhog Days: Old Friends, Positions and Impasses Revisited All over Again at the 2013 Warsaw Climate Conference*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2013, σελ. 5.

¹⁵³ Βλ. Decision 1/CP.19, “Further Advancing the Durban Platform”, UN Doc. FCCC/CP/2013/10/Add.1, 31 January 2014, παρ. 2(b).

προκαθορισμένη κοινοποίηση (communication) των εν λόγω υποχρεώσεων μέχρι το πρώτο τετράμηνο του 2015 με σκοπό την ενίσχυση της διαδικασίας διαφάνειας και βέλτιστης κατανόησης των εν λόγω δράσεων¹⁵⁴. Υπό αυτό το πρίσμα, καθίσταται σαφές ότι ως προς τη θεσμική αρχιτεκτονική, η νέα συμφωνία του 2015 θα εισαγάγει μία bottom-up διαχειριστική προσέγγιση, καθώς έγκειται στη διακριτική ευχέρεια των μερών να προσδιορίσουν και να οριοθετήσουν εκουσίως και με βάση τις εσωτερικές τους συνθήκες και αναγκαιότητες, το επίπεδο και το είδος των υποχρεώσεων που προτίθενται να αναλάβουν.

Επιπροσθέτως το κείμενο της απόφασης 1/CP.19 αναθέτει στο ADP την αρμοδιότητα προσδιορισμού μιας διαδικασίας υποβολής συγκεκριμένων πληροφοριών και στοιχείων από τη πλευρά όλων των Συμβαλλόμενων Μερών αναφορικά με τις συνεισφορές που σκοπεύουν να προσδιορίσουν και να αναλάβουν στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας, η οποία θα έπρεπε να έχει ολοκληρωθεί μέχρι την 20^η Συνδιάσκεψη του 2014 στη Λίμα του Περού¹⁵⁵. Παρ' όλα αυτά, δεν προσδιορίστηκε το είδος αυτών των πληροφοριών που τα κράτη καλούνταν να παράσχουν μαζί με τις δηλωθέντες συνεισφορές (π.χ. το έτος στόχος ή περίοδος στόχου, οι καλυπτόμενοι τομείς, αέρια του θερμοκηπίου, σχετική εσωτερική νομοθεσία και πολιτικές), αλλά ούτε και ο σκοπό που εξυπηρετεί η παροχή τέτοιου είδους πληροφοριών¹⁵⁶. Παρά την πληθώρα των προτάσεων που αποτυπώνονται σε μια σειρά εκθέσεων που υποβλήθηκαν από την πλευρά των μερών αναφορικά με τις απαραίτητες συνοδευτικές πληροφορίες που θα μπορούσαν τα κράτη να καταθέσουν¹⁵⁷, τα τελευταία δυσκολεύθηκαν να καταλήξουν σε συμφωνία ως προς

¹⁵⁴ Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται: «*Invite all parties to initiate or intensify domestic preparations for their intended nationally determined contributions, without prejudice to the legal nature of the contributions, in the context of adopting a protocol, another legal instrument or an agreed outcome with legal force under the Convention applicable to all parties toward achieving the objective of the Convention as set out in its Article 2 and to communicate them well in advance of the twenty-first session of the Conference of the Parties (by the first quarter of 2015 by those parties ready to do so) in a manner that facilitates the clarity, transparency and understanding of the intended contributions, without prejudice to the legal nature of contributions*». Ibid.

¹⁵⁵ «*To request the Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action to identify, by the twentieth session of the Conference of the Parties, the information that Parties will provide when putting forward their contributions, without prejudice to the legal nature of the contributions*». Βλ. Decision 1/CP.19, op.cit., παρ. 2(c).

¹⁵⁶ Σε αντίθεση με την παρ. 2(b) όπου διευκρινίζεται ότι σκοπός της υποβολής των NDCs είναι η επίτευξη διαφάνειας “...in a manner that facilitates the clarity, transparency and understanding of the intended contributions”.

¹⁵⁷ Βλ. Rajamani, L., The Warsaw Climate Negotiations: Emerging Understandings and Battle Lines on the Road to the 2015 Climate Agreement, *International and Comparative Law Quarterly*, 63(3), 2014, σελ. 727.

τις ακριβείς λεπτομέρειες της συγκεκριμένης παραγράφου¹⁵⁸. Ειδικότερα, οι χώρες LMDCs αντιτάχθηκαν σε οποιαδήποτε αναφορά σε συγκεκριμένες λεπτομέρειες, εάν προηγουμένως δεν επιλυθεί το ζήτημα της διαφοροποιημένης μεταχείρισης ως προς τις ζητούμενες πληροφορίες της παραγράφου 2(c) και τη διαφοροποιημένη εφαρμογή ανάμεσα σε ανεπτυγμένους και αναπτυσσόμενους¹⁵⁹. Ωστόσο, η αρνητική στάση των κρατών μερών του Umbrella Group απέναντι σε ζητήματα διαφοροποιημένης μεταχείρισης των αναπτυσσόμενων κρατών και κυρίως των μείζονων αναπτυσσόμενων οικονομιών, οδήγησε τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο με αποτέλεσμα τη μη επίτευξη συμφωνίας για περαιτέρω αποσαφήνιση της διαδικασίας υποβολής πληροφοριών με τον προσδιορισμό σαφών οδηγιών¹⁶⁰.

β) Ειδικότερα Ζητήματα

Η Συνδιάσκεψη της Βαρσοβίας άφησε αρκετά ερωτήματα αναπάντητα και αδιευκρίνιστα. Τα ερωτήματα αυτά σχετίζονταν, μεταξύ άλλων, με την ακριβή μορφή και τη φύση των συνεισφορών (εάν πρόκειται για δεσμεύσεις προς όλους ή δεσμεύσεις για ανεπτυγμένους και δράσεις για αναπτυσσόμενους) καθώς και με την καθεστωτική διασύνδεση αυτών (στη βάση της αιρεσιμότητας) με άλλες προϋποθέσεις, όπως π.χ. η επάρκεια της χρηματοδοτικής και τεχνολογικής αρωγής.

Αναφορικά με το ζήτημα της εισαγωγής ειδικότερων προϋποθέσεων (conditionalities) ως προς την εφαρμογή των υποχρεώσεων (που θα λάβουν τη μορφή συνεισφορών), τα κράτη εξέφρασαν ετερόκλητες απόψεις χωρίς να μπορέσουν να καταλήξουν σε ακριβή πλαίσια και επισημάνσεις¹⁶¹. Ένας σημαντικός αριθμός ανεπτυγμένων Συμβαλλόμενων Μερών υποστήριξε ότι οι συνεισφορές θα πρέπει να είναι σαφείς και αυτοδύναμες χωρίς την ύπαρξη προϋποθέσεων και πάντα με βάση τις εκάστοτε δυνατότητες των κρατών να δεσμευθούν¹⁶². Απεναντίας, οι αναπτυσσόμενες χώρες θεώρησαν για ακόμα μία φορά ότι οι εθνικά καθορισμένες συνεισφορές των αναπτυσσόμενων κρατών, στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας, θα πρέπει να εφαρμόζονται με βάση την παράμετρο της αιρεσιμότητας και υπό την αίρεση επαρκούς βοήθειας από την πλευρά των ανεπτυγμένων (οικονομικής,

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid., σελ. 727-728.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid., σελ. 735-736.

¹⁶² Βλ. UNFCCC, Submission by the United States: *US Submission on Elements of the 2015 Agreement*, (12 February 2014); UNFCCC, Submission by Canada: *Views on Advancing the Work of the Durban Platform* (12 April 2013).

τεχνολογικής και capacity building)¹⁶³. Κρίνεται ότι η τελευταία προσέγγιση υπέκρυπτε αρκετές δυσκολίες δεδομένου ότι σε περίπτωση που οι δράσεις των αναπτυσσόμενων κρατών εξαρτηθούν από το βαθμό και την έκταση παροχής οικονομικής και τεχνολογικής βοήθειας από τους ανεπτυγμένους, καθίσταται δύσκολος και ανέφικτος ο ακριβής υπολογισμός και η παρακολούθηση της επάρκειας των εθνικών δεσμεύσεων για την επίτευξη του αναγκαίου παγκόσμιου στόχου μείωσης των εκπομπών.

Παράλληλα, ο όρος «συνεισφορά» (“contribution”) εγείρει αρκετά ερωτήματα στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την κλιματική αλλαγή τόσο ως προς το είδος, το υλικό πεδίο εφαρμογής των συνεισφορών—εάν πρόκειται δηλ. για συνεισφορές στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών, ή και σε άλλα πεδία- αλλά και ως προς τη νομική φύση αυτών των υποχρεώσεων. Ο όρος «συνεισφορά» αφήνει απροσδιόριστο το πεδίο εφαρμογής (scope) εντός του οποίου θα πραγματοποιηθούν οι δεσμεύσεις των μερών. Εφόσον ο όρος δεν ερμηνεύεται περιοριστικά (δηλ. δεν συνδέεται μόνο με το πεδίο του μετριασμού των εκπομπών), η έννοια της “συνεισφοράς” θα μπορούσε να ερμηνευθεί διασταλτικά και να λάβει τη μορφή υποχρεώσεων στον πυλώνα της προσαρμογής, της χρηματοδότησης και της παροχής τεχνολογίας. Η απουσία οποιασδήποτε εξειδικευτικής ερμηνείας του όρου αφήνει στα κράτη το περιθώριο να μετουσιώσουν τις υποχρεώσεις τους σε υποχρεώσεις οικονομικής φύσεως ή ακόμα και σε υποχρεώσεις προσαρμοστικής φύσεως χωρίς να υποχρεούνται να περιοριστούν σε δράσεις στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών¹⁶⁴. Αυτή η “all-inclusive” προσέγγιση φαίνεται να υιοθετείται από την πλευρά των αναπτυσσόμενων κρατών, τα οποία και προσπαθούν να αποφύγουν την υιοθέτηση υποχρεώσεων μείωσης των θερμοκηπιακών εκπομπών τους. Απεναντίας, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Ιαπωνία διατείνονται ότι το πλαίσιο των συζητήσεων αναφορικά με τις «συνεισφορές» σχετίζεται αποκλειστικά και μόνο με το τομέα του μετριασμού των εκπομπών. Από τη στιγμή που η συνεισφορά είναι η συνεισφορά στην επίτευξη του σαφούς προσδιορισμού, από την πλευρά των (κρατών, της ένωσης) του όρου «συνεισφορές» και η συγκεκριμένη η καθορισμού του πεδίου εφαρμογής των υποχρεώσεων (όχι μόνο στο πεδίο του μετριασμού των

¹⁶³ Βλ. UNFCCC, Submission by China: *China’s Submission on the Work of the Ad hoc Working Group on Durban Platform for Enhanced Action* (6 March 2014); UNFCCC, Submission by LMDCs: *Submission on Elements of the 2015 Agreed Outcome* (9 March 2014).

¹⁶⁴ Βλ. Rajamani, L., *The Warsaw Climate Negotiations: Emerging Understandings and Battle Lines on the Road to the 2015 Climate Agreement*, op.cit., σελ. 736.

συνεισφορών προκειμένου να εκτιμηθεί η επάρκεια και αποτελεσματικότητα αυτών στην προσπάθεια συγκράτησης της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας στους 2 °C.

Αναφορικά με το ζήτημα της νομικής φύσης των INDCs, από την παράγραφο 2 (c) της απόφασης 1/CP. 19 προκύπτει ότι τα κράτη δεν υποχρεώνονται να προσδιορίσουν το νομικό ζήτημα αναφορικά με το είδος των συμβολών. Η ρήτρα “*without prejudice to the legal nature of the contributions*” εμφανίζεται τρεις φορές μέσα στο τελικό κείμενο. Με αυτό τον τρόπο υποδηλώνεται ότι όχι μόνο η νομική φύση των καθ’ εαυτών συνεισφορών παραμένει αδιευκρίνιστη αλλά και ότι οι συνοδευτικές πληροφορίες που τα κράτη καλούνται να παράσχουν σύμφωνα με την παράγραφο 2 (c) δεν προκαθορίζουν τη νομική ή μη δεσμευτικότητα των υποχρεώσεων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Rajamani¹⁶⁸, το νομικό ζήτημα εξαρτάται και από τον τρόπο με τον οποίο θα συνδεθούν οι εθνικές συνεισφορές με τη νέα συμφωνία. Εάν δηλαδή θα ενσωματωθούν με τη μορφή Παραρτήματος σε αυτή ή σε άλλα έγγραφα ως ξεχωριστές επίσημες αποφάσεις της COP ή άλλου είδους πληροφοριακά έγγραφα στη Γραμματεία της Σύμβασης. Ως εκ τούτου, καθίσταται σαφές ότι εάν τα κράτη συμφωνήσουν να εγγράψουν τις εθνικές τους δεσμεύσεις σε ένα Παράρτημα της Συμφωνίας του 2015, το τελευταίο θα αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της συμφωνίας και επομένως θα διέπεται από τη νομική ισχύ της συμφωνίας. Με άλλα λόγια, εάν η Συμφωνία είναι νομικά δεσμευτική τότε και τα INDCs θα είναι αντίστοιχα δεσμευτικά.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι διαπραγματεύσεις της Συνδιάσκεψης της Βαρσοβίας δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε συμφωνία αναφορικά με μια σειρά κρίσιμων για την πορεία ανάπτυξης του καθεστώτος ζητημάτων. Συγκεκριμένα, αδιευκρίνιστο παρέμεινε: α) το περιεχόμενο και τα βασικά προσδιοριστικά στοιχεία της συμφωνία, β) η νομική δεσμευτικότητα των INDCs, γ) η δυνατότητα διαφοροποίησης της νομικής δεσμευτικότητας ανάμεσα σε διαφορετικές μορφές INDCs (σε περίπτωση που δεν αφορούν μόνο στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών), και δ) το πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας και ειδικότερα εάν η νομική φύση των συνεισφορών θα είναι όμοια για όλα τα μέρη ή θα διαφοροποιείται ανάμεσα σε ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Βλ. Rajamani, L., *The Warsaw Climate Negotiations: Emerging Understandings and Battle Lines on the Road to the 2015 Climate Agreement*, op.cit., σελ. 738.

¹⁶⁹ Βλ. *Earth Negotiations Bulletin*, “Summary of the Warsaw Climate Change Conference: 11-23 November 2013”, Vol. 12, No. 594, (26/11/2013), σελ. 29.

3.3.2. Οι Διαπραγματεύσεις στο Πλαίσιο της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν [AWG-DP (Workstream II)]

Στο πλαίσιο των εργασιών του Workstream II του AWG-DP¹⁷⁰, οι διαβουλεύσεις επικεντρώθηκαν, μεταξύ άλλων, και στο ζήτημα της εξεύρεσης των αναγκαίων εκείνων μέσων που θα συνέβαλαν στην ενίσχυση της φιλοδοξίας και της αποτελεσματικότητας των μέτρων μετριασμού των εκπομπών προκειμένου να επιτευχθεί, όπως ορίζουν οι Συμφωνίες του Κανκούν, ο βραχυπρόθεσμος στόχος των 2 °C μέχρι το 2020. Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την έκθεση του UNEP με τίτλο “Emissions Gap Report 2013” το κενό ανάμεσα στο υπάρχον επίπεδο φιλοδοξίας των στόχων και στο απαιτούμενο επίπεδο για τη διατήρηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από το όριο συναγερμού μεγάλων συνεχώς¹⁷¹. Η εν λόγω έκθεση επιστούσε την προσοχή της διεθνούς κοινότητας τόσο στα συνεχώς αυξανόμενα επίπεδα των εκπομπών στην ατμόσφαιρα, όσο και στο οικονομικό κόστος που συνεπάγονταν η απουσία λήψης οποιασδήποτε δράσης αναστροφής της κατάστασης.

Για τα αναπτυσσόμενα κράτη, η αύξηση του επιπέδου των στόχων μείωσης των εκπομπών κρινόταν απαραίτητη και καθοριστική προκειμένου να προχωρήσουν οι διεθνείς διαπραγματεύσεις για το κλίμα και να επιτευχθεί στο πλαίσιο του Workstream II μία νέα κλιματική συμφωνία μέχρι το 2015. Τα ανεπτυγμένα κράτη, όπως αυτά ορίζονται από το Παράρτημα I της Σύμβασης-Πλαίσιο του 1992, και τα οποία φέρουν την ιστορική ευθύνη για την παγκόσμια υπερθέρμανση όφειλαν να επιδείξουν ηγετική στάση και να αναλάβουν περισσότερο αυστηρούς στόχους μέχρι το 2020, στο πλαίσιο των συμφωνιών του Κανκούν. Παράλληλα, καλούνται να ενισχύσουν τα μέσα εφαρμογής “means of implementation” των δράσεων μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων, μέσω της οικονομίας, της τεχνολογίας και της

¹⁷⁰ Το εν λόγω workstream θεσπίστηκε στη Συνδιάσκεψη του Ντέρμπαν καθώς κρίθηκε ότι το επίπεδο φιλοδοξίας των εθελοντικών δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών που είχαν τεθεί από την Κοπεγχάγη και το Κανκούν με χρονικό ορίζοντα το 2020 υπολείπονταν σε σημαντικό βαθμό των αναγκαίων στόχων προκειμένου να επιτευχθεί η διατήρηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2 βαθμούς κελσίου. Επιπλέον, την περίοδο εκείνη είχε καταστεί σαφές ότι οι ποσοτικοποιημένοι στόχοι που είχαν τεθεί και με τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο εμφανίζονταν ανεπαρκείς δεδομένου ότι καλύπτουν μόλις το 15% των παγκόσμιων εκπομπών, καθιστώντας ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη συμμετοχής και άλλων Συμβαλλόμενων Μερών στην παγκόσμια προσπάθεια μετριασμού των εκπομπών για την επίτευξη του στόχου των 2 βαθμών κελσίου.

¹⁷¹ Βλ. UNEP, *Emissions Gap Report-A UNEP Synthesis Report*, 2013.

οικοδόμησης ικανότητας (capacity-building). Στο πλαίσιο αυτό, η απόφαση της Ιαπωνίας να μειώσει τον προβλεπόμενο εθελοντικό στόχο από -25% στο +3,1% μέχρι το 2020 σε σύγκριση με τα επίπεδα εκπομπών του 1990¹⁷², προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των αναπτυσσόμενων κρατών, επιδρώντας σημαντικά στην οπισθοδρόμηση των διεθνών διαπραγματεύσεων¹⁷³.

Παράλληλα, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του workstream II, αναπτύχθηκαν κάποιες πρωτοβουλίες κρατών αναφορικά με τους τρόπους και τις στρατηγικές εκείνες που θα μπορούσαν να συνδράμουν στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και επομένως να συμβάλλουν στην εμβάθυνση των στόχων μετριασμού των εκπομπών καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου μέχρι το 2020. Ο συνασπισμός των μικρών νησιωτικών αναπτυσσόμενων κρατών (AOSIS) πρότεινε τη θέσπιση του λεγόμενου “Warsaw Work Plan” που στόχο είχε την αποτύπωση και εκτίμηση διαφορετικών πολιτικών και τεχνολογικών επιλογών που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στο μετριασμό των εκπομπών σε τεχνικό επίπεδο και στην περαιτέρω εφαρμογή αυτών σε μεγαλύτερη κλίμακα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε και στην ανάπτυξη εκείνων των πολιτικών που θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τη χρήση ανανεώσιμων μορφών ενέργειας και την αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας¹⁷⁴. Η προαναφερθείσα, μάλιστα, πρόταση απέσπασε θετικά σχόλια από αρκετές βιομηχανικές χώρες, συμπεριλαμβανομένων και των 2 μειζόνων ρυπαίνονταν ΗΠΑ και ΕΕ. Οι τελευταίοι μάλιστα επανέφεραν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων προηγούμενες προτάσεις τους με πρωταρχικό στόχο την ανάπτυξη και προώθηση των επονομαζόμενων “international cooperatives initiatives”. Επίσης, πέρα από τις προτάσεις που σχετίζονται με το ζήτημα των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας και της ενίσχυσης της ενεργειακής αποδοτικότητας, στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών που αναπτύχθηκαν στο workstream II συζητήθηκαν και προτάσεις που σχετίζονταν με την κατάργηση των επιδοτήσεων στα ορυκτά καύσιμα, τη μείωση των εκπομπών από τομείς που δεν ελέγχονται (όπως ο τομέας των αερομεταφορών και της ναυτιλίας)

¹⁷² Βλ. Sterk, W., *Warsaw Groundhog Days: Old Friends, Positions and Impasses Revisited All over Again at the 2013 Warsaw Climate Conference*, op.cit., σελ. 8.

¹⁷³ Υπενθυμίζεται ότι στο πλαίσιο της πρώτης περιόδου δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο η Ιαπωνία είχε -6% ως εθνικό ποσοτικοποιημένος στόχο μείωσης των εκπομπών της με έτος βάσης το 1990.

¹⁷⁴ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by the Republic of Nauru on behalf of the Alliance of Small Island States (AOSIS)*, 1 September 2013.

καθώς και τη ρύθμιση των HFCs στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ για τις Ουσίες που καταστρέφουν τη στοιβάδα του Όζοντος¹⁷⁵.

Παρά, όμως, τις συζητήσεις και τις πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων εντός του Workstream II, οι διαπραγματεύσεις δεν σημείωσαν ιδιαίτερη πρόοδο και δεν απέφεραν ουσιαστικά αποτελέσματα για κρίσιμα ζήτημα, όπως αυτό της ενίσχυσης των δεσμεύσεων για την περίοδο πριν το 2020 (pre-2020)¹⁷⁶. Η ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών και κυρίως οι LMDCs τόνισαν για ακόμα μία φορά ότι η ενίσχυση του επιπέδου φιλοδοξίας για την περίοδο μέχρι το 2020 θα έπρεπε να λαμβάνει χώρα εντός του πλαισίου της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, με γνώμονα τις κατοχυρωμένες αρχές και όχι μέσα από ξεχωριστές τεχνικές διαδικασίες. Μάλιστα, οι αναπτυσσόμενες χώρες κατηγόρησαν τις ανεπτυγμένες ότι επιχειρούσαν την εξεύρεση τρόπων συμμετοχής σε διεθνείς συνεργατικές πρωτοβουλίες προκειμένου να δικαιολογήσουν την ελλειμματική δράση τους στον τομέα του μετριασμού των εκπομπών. Επίσης, οι αναπτυσσόμενες χώρες αντιλαμβάνονταν τις προαναφερθείσες προτάσεις ως μία προσπάθεια μετατόπισης της ευθύνης για επιπλέον και συμπληρωματική δράση μετριασμού των εκπομπών προς την κατεύθυνση των αναπτυσσόμενων κρατών και ως μια προσπάθεια κατάργησης του θεσμοθετημένου διαχωρισμού ανάμεσα σε κράτη του Παραρτήματος I και εκτός Παραρτήματος I. Οι αναπτυσσόμενες χώρες επανειλημμένως για μία ακόμα φορά κάλεσαν τις ανεπτυγμένες να αυξήσουν τις δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών τους σε -40% κάτω από τα επίπεδα του 1990 θεωρώντας ότι μόνο αυτή η πρακτική θα επιφέρει μείωση του “mitigation gap” μέχρι το 2020.

Ως ελάχιστος κοινός παρονομαστής τέθηκε η συνέχιση των διαβουλεύσεων ως προς τον τρόπο αύξησης του επιπέδου της φιλοδοξίας για το μετριασμό των εκπομπών πριν το 2020. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της απόφασης 1/CP.19¹⁷⁷ προτρέπονταν:

α) τα Συμβαλλόμενα Μέρη τα οποία δεν είχαν ορίσει ένα ποσοτικοποιημένο στόχο μείωσης των εκπομπών ή NAMA να το κάνουν άμεσα,

¹⁷⁵ Βλ. UNFCCC, *Updated compilation of information on mitigation benefits of actions, initiatives and options to enhance mitigation ambition*, UN Doc. FCCC/TP/2013/8, 30 October 2013.

¹⁷⁶ Η μοναδική συνεργατική πρωτοβουλία που προχώρησε κατά τη Συνδιάσκεψη της Βαρσοβίας αφορούσε στην προώθηση δράσεων μετριασμού των εκπομπών και προσαρμογής σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης πόλεων (cities). Βλ. Conclusions proposed by the Co-Chairs as adopted by the ADP, Advance unedited version, διαθέσιμο στο http://unfccc.int/files/bodies/awg/application/pdf/adp_conclusions_as_adopted.pdf (προσπελάστηκε στις 15.12.2015).

¹⁷⁷ Βλ. Decision 1/CP.19, op.cit., παρ. 4.

- β) τα βιομηχανικά κράτη τα οποία είναι και Συμβαλλόμενα Μέρη στο Πρωτόκολλο του Κιότο να εφαρμόσουν τα υπεσχημένα για τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης,
- γ) τα ανεπτυγμένα κράτη να αναθεωρήσουν τους θεσμοθετημένους ποσοτικοποιημένους στόχους τους είτε στο πλαίσιο της Σύμβασης είτε στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο εάν είναι μέρη για τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης.
- δ) τα ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα Μέρη να αυξήσουν τον αριθμό των αναπτυσσόμενων χωρών και να εστιάσουν στην ανάπτυξη υποδομών και στην προώθηση της οικονομίας και στην ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών.
- ε) να αναπτύξουν σχέδια δράσης και να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών και να αναπτύξουν σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών και να αναπτύξουν σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών και να αναπτύξουν σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών.

3.4. Η Συνδιάσκεψη στη Λίμα – 2014 (COP 20/CMP. 10)

Η 20^η Συνδιάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2014 στη Λίμα του Περού και αποτέλεσε τον τελευταίο σημαντικό σταθμό¹⁷⁸ στην πορεία της διαπραγματευτικής διαδικασίας που έλαβε χώρα στο πλαίσιο του AWG-DP. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη εκλήθησαν να συμφωνήσουν σε μία σειρά θεμάτων και να καταλήξουν στη σύνταξη ενός σχεδίου διαπραγματευτικού κειμένου (“draft negotiating text”), το οποίο θα αποτελούσε τη βάση για τη διαπραγμάτευση της Συμφωνίας που θα υιοθετείτο στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης του Παρισιού (COP 21) στα τέλη του 2015.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι διαπραγματεύσεις της Συνδιάσκεψης της Λίμα διεξήχθησαν σε ένα αρκετά θετικό και αισιόδοξο κλίμα, ως

¹⁷⁸ Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του Γάλλου υπουργού εξωτερικών Laurent Fabius στο περιθώριο των εργασιών της Συνδιάσκεψης της Λίμα σύμφωνα με την οποία: «ο καλύτερος τρόπος για να διασφαλιστεί η επιτυχία στο Παρίσι, είναι να ξεκινήσουν με επιτυχία οι διαπραγματεύσεις στη Λίμα». Βλ. Rajamani, L., Lima Call to Climate Action. Progress through Modest Victories and Tentative Agreements, *Economic and Political Weekly*, 50(1), 2015, σελ. 14.

απόρροια των πολιτικών και επιστημονικών εξελίξεων που είχαν λάβει χώρα εκείνη την περίοδο σε διεθνές επίπεδο και οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη δημιουργία πρόσφορου εδάφους για την οικοδόμηση μια νέας συμφωνίας. Στα διεθνή γεγονότα που συνέδραμαν καταλυτικά στην ευόδωση αυτού του ιδιαίτερα θετικού διαπραγματευτικού περιβάλλοντος συγκαταλέγονταν: α) η Σύνοδος για το Κλίμα υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ¹⁷⁹, β) η ιστορική και για πρώτη φορά κοινή ανακοίνωση των ΗΠΑ και της Κίνας¹⁸⁰ για τις δεσμεύσεις και τους στόχους που θα αναλάβουν στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας του Παρισιού για την περίοδο μετά το 2020, και γ) η δημοσίευση της 5ης Έκθεσης Εκτίμησης του IPCC¹⁸¹, τα επιστημονικά αποτελέσματα¹⁸² της οποίας θεωρείτο ότι θα έδιναν ένα νέο momentum στις θεσμικές εξελίξεις για την κλιματική αλλαγή.

3.4.1. Το Κάλεσμα της Λίμα για Κλιματική Δράση (Lima Call for Climate Action)

Η τελευταία Συνδιάσκεψη των Μερών στη Βαρσοβία, και η απόφαση 1/CP. 19 που υιοθετήθηκε¹⁸³ σε αυτή άφησε ανοιχτό το περιθώριο για περαιτέρω επεξεργασία και ερμηνεία μιας σειράς καίριων ζητημάτων που αφορούσαν στο γενικότερο πλαίσιο των INDCs. Η πρώτη κατηγορία των υπό επεξεργασία θεμάτων αφορούσε στο πεδίο εφαρμογής των INDCs. Όπως προαναφέρθηκε, η απόφαση της Βαρσοβίας άφησε εκτός ρύθμισης το πεδίο εφαρμογής (scope) των συνεισφορών, εάν δηλαδή θα κάλυπταν μόνο τον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών ή θα αφορούσαν και σε άλλους τομείς της κλιματικής πολιτικής, όπως στην προσαρμογή, στην οικονομική υποστήριξη κτλ. Επίσης, παρέμεινε αδιευκρίνιστο το κατά πόσο τα κράτη θα μπορούσαν να εξαρτούν την εφαρμογή ή όχι των δεσμεύσεών τους από άλλες παραμέτρους, όπως για παράδειγμα την παροχή οικονομικής και τεχνολογικής

¹⁷⁹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.un.org/climatechange/summit/> (προσπελάστηκε στις 10/8/2016).

¹⁸⁰ Βλ. US-China Joint Announcement on Climate Change, Beijing, China, 12 November 2014 (διαθέσιμο στο: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change>).

¹⁸¹ Βλ. IPCC, *Fifth Assessment Report*, WMO/UNEP, 2014.

¹⁸² Ibid. Σύμφωνα με την 5^η Έκθεση Εκτίμησης του IPCC (2014), προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από το όριο των 2 βαθμών Κελσίου, ο πλανήτης έχει ένα περιθώριο εκπομπής επιπλέον 1.000 Gt CO₂ μέχρι το έτος 2100. Το 2014 οι επιστήμονες έκρουαν τον κώδωνα του κινδύνου εκτιμώντας ότι οι ανθρωπογενείς θερμοκηπιακές εκπομπές έφταναν περίπου στις 52,7 Gt ενώ με την τρέχουσα αυξητική τάση των εκπομπών υπολογίζουν ότι το περιθώριο των 1.000Gt θα έχει καλυφθεί μέχρι το 2030. Ibid.

¹⁸³ Βλ. Decision 1/CP.19, *op.cit.*

υποστήριξης από άλλα κράτη (conditional contributions)¹⁸⁴. Τέλος, τα κράτη θα έπρεπε να αποφασίσουν το είδος των συνοδευτικών πληροφοριών που θα κατατίθεντο μαζί με τις «συνεισφορές».

Η δεύτερη κατηγορία των προς επεξεργασία θεμάτων, η οποία συνδέονταν και με το ζήτημα των συνοδευτικών πληροφοριών, αφορούσε το κρίσιμο ζήτημα της θεσμοθέτησης μιας ex ante διαδικασίας ανασκόπησης (review) των συνεισφορών που θα έπρεπε να κατατεθούν πριν αρχίσουν να εφαρμόζονται. Στόχος αυτής της διαδικασίας ήταν να διασφαλιστεί η επάρκεια και αποτελεσματικότητα των στόχων των κρατών για τη μετά το 2020 περίοδο, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της συγκράτησης της αύξησης της μέσης θερμοκρασία του πλανήτη κάτω από το όριο συναγερμού των 2 βαθμών Κελσίου, καθώς και εάν ο κάθε εθνικός στόχος ατομικά συνιστούσε δίκαιη κατανομή. Εάν δηλαδή το κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος συμμετέχει στην παγκόσμια προσπάθεια επαρκώς και με βάση το μερίδιο ευθύνης που του αναλογεί.

Παρά τις υπάρχουσες προσδοκίες, η Συνδιάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών στη Λίμα δεν κατάφερε να διαλευκάνει αρκετά από τα προαναφερθέντα ζητήματα που τέθηκαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Ενδεικτικό αποτελεί το γεγονός ότι στο τελικό κείμενο που υιοθετήθηκε με τη μορφή απόφασης υπό τον τίτλο: «Lima Call for Climate Action»¹⁸⁵ υπήρξε μία επαναδιατύπωση των θεμάτων που αναφέρονταν στο κείμενο της Βαρσοβίας, χωρίς ωστόσο να γίνονται αξιόλογες προσθήκες και περαιτέρω ανάπτυξη και εξέλιξη των ζητημάτων που αφορούν στην υποβολή των INDCs.

Συγκεκριμένα, και με βάση την απόφαση της Λίμα, τα κράτη καλούνταν να κοινοποιήσουν¹⁸⁶ τα INDCs, -όπως ακριβώς και στο τελικό κείμενο της Βαρσοβίας-, αφήνοντας στη διακριτική ευχέρειά τους τη δυνατότητα να επιλέξουν το είδος των στόχων καθώς και το πεδίο εφαρμογής (scope) των δεσμεύσεων που θα αναλάβουν

¹⁸⁴ Το συγκεκριμένο ζήτημα αφορούσε κυρίως τα αναπτυσσόμενα κράτη τα οποία ήθελαν να εξαρτήσουν την ανάληψη δεσμεύσεων από την παροχή οικονομικής και τεχνολογικής βοήθειας από τους ανεπτυγμένους. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Lima Climate Change Conference: 1-14 December 2014”, Vol. 12, No. 619, (16/12/2014), σελ. 30-31; Ott, H. et al., *The Road to Paris: Road Work and New Horizons, An Assessment of the Climate Conference in Lima (COP20 / CMP10) and the Prospects of COP21/CMP11 in Paris*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2015, σελ. 4.

¹⁸⁵ Βλ. Decision 1/CP.20, “Lima Call for Climate Action”, UN Doc. FCCC/CP/2014/10/Add.1, 2 February 2015.

¹⁸⁶ Στην Παρ. 16(a) προβλέπεται και ο τρόπος επικοινωνίας των INDCs από τα κράτη μέσα από τη δημοσίευση στην ηλεκτρονικό ιστότοπο του καθεστώτος.

(π.χ. πεδίο μετριασμού των εκπομπών ή/και της προσαρμογής)¹⁸⁷. Εμμέσως πλην σαφώς, επαφίονταν στα Συμβαλλόμενα Μέρη να επιλέξουν όχι μόνο το είδος των συνεισφορών που θα έπρεπε να κοινοποιήσουν μέσα στο 2015 (εάν πρόκειται για “economy-wide” στόχους ή “energy intensity” στόχους)¹⁸⁸, αλλά και το πεδίο εφαρμογής με το οποίο συνδέονταν αυτοί οι στόχοι. Επιπλέον, παρέμεινε αδιευκρίνιστο και το ζήτημα της αιρεσιμότητας (conditionality), χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα εξάρτησης της αποτελεσματικής εφαρμογής των δεσμεύσεων των αναπτυσσόμενων κρατών από την παροχή υποστήριξης (είτε οικονομικής είτε τεχνολογικής) από την πλευρά των βιομηχανικών κρατών.

Από την άλλη πλευρά, η απόφαση της Λίμα ενθάρρυνε τα κράτη να συμπεριλάβουν το στοιχείο της προσαρμογής στις δεσμεύσεις τους¹⁸⁹ χωρίς ωστόσο να γίνεται κάποια αξιολογία και συγκεκριμένη αναφορά μέσα στο κείμενο για την υποχρέωση παροχής οικονομικής βοήθειας¹⁹⁰. Το μοναδικό σημείο στο οποίο πάντως μπορεί να ειπωθεί ότι η απόφαση κάνει αναφορά σε άλλους καίριους πυλώνες του κλιματικού καθεστώτος, πέρα από τον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών, ήταν στην παράγραφο 2, όπου διατυπώνεται ξεκάθαρα ότι η νέα συμφωνία θα πρέπει να αντιμετωπίσει με ισομέρεια και με την ίδια βαρύτητα τους τομείς του μετριασμού των εκπομπών, της προσαρμογής, της χρηματοδότησης, της μεταφοράς τεχνολογικής ανάπτυξης και της οικοδόμησης ικανοτήτων (capacity-building)¹⁹¹.

Αναφορικά με το θέμα των *απαραίτητων πληροφοριών* που θα συνοδεύουν τα INDCs, η απόφαση 1/CP. 20¹⁹² περιλαμβάνει ένα κατάλογο με ενδεικτικά πληροφοριακά στοιχεία που τα κράτη θα μπορούσαν να καταθέσουν μαζί με τα

¹⁸⁷ Βλ. Decision 1/CP.20, παρ. 13: “*Reiterates its invitation to all Parties to communicate their intended nationally determined contributions well in advance of the twenty-first session of the Conference of the Parties (by the first quarter of 2015 by those Parties ready to do so) in a manner that facilitates the clarity, transparency and understanding of the intended nationally determined contributions*”.

¹⁸⁸ Οι αναπτυσσόμενες χώρες απαιτούν από τις βιομηχανικές χώρες την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών απόλυτων στόχων (economy wide targets) μείωσης των εκπομπών (“τύπου Κιότο”). Από την άλλη πλευρά οι ανεπτυγμένες χώρες πρεσβεύουν ότι όλες οι χώρες που συνιστούν μείζονες ρυπαίνοντες θα πρέπει να αναλάβουν απόλυτους και δεσμευτικούς στόχους μείωσης των εκπομπών, με τους αναπτυσσόμενους να μπορούν να υιοθετήσουν αρχικά “intensity-based” στόχους. Βλ. Ott, H. et al., *The Road to Paris: Road Work and New Horizons, An Assessment of the Climate Conference in Lima (COP20 / CMP10) and the Prospects of COP21 / CMP11 in Paris*, op.cit., σελ. 4-5.

¹⁸⁹ Βλ. Decision 1/CP.20, op.cit., παρ. 12.

¹⁹⁰ Η μοναδική αναφορά γίνεται στην παράγραφο 4 της απόφασης όπου τα ανεπτυγμένα κράτη προτρέπονται να παράσχουν ενισχυμένη οικονομική υποστήριξη για δράσεις μετριασμού και προσαρμογής στα αναπτυσσόμενα κράτη.

¹⁹¹ Βλ. Decision 1/CP.20, op.cit., παρ. 2, όπου η διατύπωση είναι η εξής: «...shall address in a balanced manner, inter alia, mitigation, adaptation, finance, technology development and transfer, and capacity-building and transparency of action and support».

¹⁹² Βλ. Ibid., παρ. 14.

INDCs προκειμένου, αφενός να εξασφαλιστεί η διαφάνεια και η κατανόηση των δεσμεύσεων που τα κράτη θα αναλάβουν και αφετέρου να διευκολυνθεί η διαδικασία αξιολόγησης και σύγκρισης των στόχων¹⁹³. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αρκετά ήπια, καθώς εκφράσεις και γλωσσικές διατυπώσεις, όπως «...*may include, as appropriate, inter alia*...», παρείχαν στα κράτη τη διακριτική ευχέρεια να ερμηνεύσουν ανάλογα και να επιλέξουν τις πληροφορίες που θα επιθυμούσαν να καταθέσουν. Παρ' όλα αυτά, διαπιστώνεται ότι το τελικό κείμενο αδυνατούσε να θέσει ένα ελάχιστο επίπεδο ως προς τύπο των κοινών πληροφοριών που τα κράτη θα έπρεπε να θέσουν, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιείται η προοπτική σύγκρισης των στόχων και των εθνικών προσπαθειών¹⁹⁴. Εν τούτοις, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αποτέλεσε σημαντική εξέλιξη το γεγονός της εισαγωγής ενδεικτικών συνοδευτικών πληροφοριών, δεδομένου ότι κάτι τέτοιο δεν προβλεπόταν έστω και ενδεικτικά από τις συμφωνίες του Κανκούν για τις εθελοντικές δεσμεύσεις των κρατών που ρυθμίζουν το καθεστώς μέχρι το 2020.

Επιπροσθέτως, εκτός από τις κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις συνοδευτικές πληροφορίες των INDCs, στην απόφαση της Λίμα γίνεται, για πρώτη φορά, αναφορά¹⁹⁵ στην προοπτική σταδιακής εξέλιξης και ενδυνάμωσης των εθνικών στόχων και πολιτικών που τα κράτη θα θέσουν μέσα από την υιοθέτηση των INDCs. Συγκεκριμένα, ζητείται από κάθε κράτος να αυξάνει διαρκώς τη φιλοδοξία των στόχων του. Μέσα από τη συγκεκριμένη αυτή πρόβλεψη, τα κράτη -κυρίως τα αναπτυσσόμενα- διασφάλιζαν τη διαρκή ενίσχυση των στόχων από την πλευρά των ανεπτυγμένων Συμβαλλόμενων Μερών και κυρίως την προοπτική ότι δεν πρόκειται μετά το 2020 τα κράτη να υιοθετήσουν στόχους λιγότερο φιλόδοξους από αυτούς που θα αναλάμβαναν στο Παρίσι (no-backsliding).

3.4.2. Η Διαδικασία Ανασκόπησης (review) των INDCs

¹⁹³ Ενδεικτικά, προτεινόταν να παρέχονταν από τα Συμβαλλόμενα Μέρη: α) ποσοτικοποιημένες πληροφορίες σχετικά, για παράδειγμα, με το έτος βάσης ή/και τη θέσπιση χρονοδιαγράμματος, β) πληροφορίες αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής των δεσμεύσεων (π.χ. εάν τα INDCs θα καλύπτουν τον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών ή τον τομέα της προσαρμογής), γ) μεθοδολογικές προσεγγίσεις συμπεριλαμβανομένων εργαλείων μέτρησης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που προέρχονται από ανθρωπογενείς δραστηριότητες, και δ) πληροφορίες και στοιχεία/προβλέψεις αναφορικά με το πώς υπολογίζουν τα κράτη ότι οι δεσμεύσεις που θα αναλάβουν θα είναι δίκαιες και φιλόδοξες λαμβάνοντας υπόψη τις εσωτερικές συνθήκες. Ibid., παρ. 14.

¹⁹⁴ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 619, op.cit., σελ. 44.

¹⁹⁵ Βλ. Decision 1/CP.20, op.cit., παρ. 10.

Σχετικά με το ζήτημα της θέσπισης μιας ex ante διαδικασίας ανασκόπησης (review) των INDCs, τα διαπραγματευόμενα μέρη διατύπωσαν ποικίλες και διαφορετικές θέσεις. Οι ΗΠΑ ανέδειξαν την ανάγκη θεσμοθέτησης και εφαρμογής μιας διαβουλευτικής διαδικασίας (“consultative process”)¹⁹⁶ ενώ άλλα Συμβαλλόμενα Μέρη, όπως η ΕΕ και οι αναπτυσσόμενες χώρες (EAX και SIDS), υπήρξαν ένθερμοι υποστηρικτές, της εφαρμογής μιας αυτόνομης και θεσμικά δομημένης ex ante διαδικασίας ανασκόπησης των INDCs¹⁹⁷. Τα εν λόγω Συμβαλλόμενα Μέρη υποστήριζαν ότι μέσα από τη λειτουργία μιας τέτοιου είδους διαδικασίας ανασκόπησης θα αξιολογείτο η επάρκεια των στόχων, προκειμένου το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή να επιτύχει τον σκοπό του. Επίσης θα εξακριβωνόταν εάν οι εθνικοί στόχοι που έθετε το κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος ήταν δίκαια κατανομημένοι υπό το πρίσμα των δυνατοτήτων και των ευθυνών του εκάστοτε κράτους. Από την άλλη πλευρά, μείζονες ρυπαίνοντες του Νότου, όπως η Κίνα και η Ινδία, διαφώνησαν ως προς τη θέση αυτή ισχυριζόμενες ότι: α) μία τέτοιου είδους διαδικασία δεν προβλέπονταν στην απόφαση της Βαρσοβίας και επομένως δεν υπήρχε νομικό έρεισμα, καθώς και β) ότι μία τέτοια ρύθμιση θα αποθάρρυνε περισσότερο τα κράτη από το να υποβάλλουν αρκετά φιλόδοξους στόχους και πολιτικές στο πλαίσιο του καθεστώτος για την περίοδο μετά το 2020¹⁹⁸.

Εν τέλει, τα διαπραγματευόμενα μέρη δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε μια κοινά αποδεκτή συμφωνία ως προς το κρίσιμο ζήτημα της θέσπισης μιας ex ante πολυμερούς διαδικασίας ανασκόπησης των INDCs πριν από την υιοθέτηση της Συμφωνίας στο Παρίσι. Η επίτευξη μιας τέτοιας συμφωνίας θα έδινε τη δυνατότητα να εκτιμηθεί το κατά πόσο οι στόχοι και οι δεσμεύσεις που θα έθεταν τα Συμβαλλόμενα Μέρη μέχρι την 1 Οκτωβρίου 2015 θα ήταν επαρκείς, δίκαιοι και φιλόδοξοι και κατά πόσο η συνολική εφαρμογή αυτών θα συνέδραμε στην επίτευξη της συγκράτησης της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2 °C¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 619, op.cit., σελ. 44.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Για τις θέσεις των κρατών πάνω στο ζήτημα της θέσπισης μιας ex ante διαδικασίας εκτίμησης των στόχων των κρατών, βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 619, op.cit., σελ. 28; Rajamani, L., Lima Call to Climate Action. Progress through Modest Victories and Tentative Agreements, op.cit., σελ. 16.

¹⁹⁹ Η μοναδική σχετική έμμεση αναφορά μέσα στο τελικό κείμενο της απόφασης αφορά στο σημείο όπου προτείνεται η επεξεργασία συνθετικών εκθέσεων (synthesis report) του συνολικού

3.4.3. Η Έννοια της Διαφοροποίησης και η Αρχή της Κοινής αλλά Διαφοροποιημένης Ευθύνης (CBDR)

Το ζήτημα του τρόπου ενσωμάτωσης της έννοιας της διαφοροποιημένης μεταχείρισης στη νέα συμφωνία του Παρισιού απασχόλησε τα κράτη και σε αυτές τις διαπραγματεύσεις. Οι περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες και κυρίως οι LMDCs θεώρησαν ότι πρέπει να διασφαλισθεί η έννοια της διαφοροποίησης στη νέα συμφωνία κυρίως ως προς τα INDCs. Η διαφοροποίηση αυτή θα έπρεπε να διαμορφωθεί με βάση τις υποχρεώσεις των μερών, όπως αυτές απορρέουν από τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και με τέτοιο τρόπο ώστε να αντικατοπτρίζεται η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης²⁰⁰. Από την άλλη πλευρά, τα ανεπτυγμένα κράτη συμφώνησαν με την εφαρμογή της διαφοροποίησης σύμφωνα με την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης (CBDR), αλλά πάντα μέσα σε ένα πλαίσιο όπου λαμβάνονται υπόψη οι εκάστοτε εθνικές ανάγκες, περιστάσεις και προτεραιότητες²⁰¹.

Η αρχή της CBDR βρήκε τελικά θέση στο λειτουργικό μέρος της Απόφασης 1/CP. 20 και συγκεκριμένα στην παράγραφο 3, όπου γίνεται λόγος για τη νέα συμφωνία που θα υιοθετηθεί στο Παρίσι το 2015 και η οποία θα εμπεριέχει την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης μέσα όμως από το πρίσμα των εκάστοτε διαφοροποιημένων εθνικών συνθηκών και περιστάσεων²⁰². Είναι αναμφισβήτητο ότι η εν λόγω προσθήκη άνοιξε ένα νέο δρόμο στην ερμηνεία και στον επαναπροσδιορισμό της εν λόγω αρχής σηματοδοτώντας αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο θα ενταχθεί στη νέα συμφωνία. Άλλωστε, οι αναπτυσσόμενες χώρες είχαν επανειλημμένως εκφράσει τη θέση τους, σύμφωνα με την οποία, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης δεν θα έπρεπε να εμπεριέχει κανένα εξελικτικό ή

αποτελέσματος των INDCs, οι οποίες θα έπρεπε να έχουν κατατεθεί μέχρι την 1^η Νοεμβρίου 2015. Βλ. Decision 1/CP.20, op.cit., παρ. 16.

²⁰⁰ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 619, op.cit., σελ. 44.

²⁰¹ Ibid. και Ott, H. et al., *The Road to Paris: Road Work and New Horizons, An Assessment of the Climate Conference in Lima (COP20 / CMP10) and the Prospects of COP21 / CMP11 in Paris*, op.cit., σελ. 4.

²⁰² Βλ. Decision 1/CP.20, op.cit., παρ. 3 (“Underscores its commitment to reaching an ambitious agreement in 2015 that reflects the principle of common but differentiated responsibilities and respective capabilities, in light of different national circumstances”). Η γλώσσα που υιοθετείται είναι ίδια με εκείνη που εμφανίζεται στην κοινή ανακοίνωση USA και Κίνα, τον Νοέμβριο του 2014. Βλ. US-China Joint Announcement on Climate Change, Beijing, China, 12 November 2014, παρ. 2, (“...reaching an ambitious 2015 agreement that reflects the principle of common but differentiated responsibilities and respective capabilities, in light of different national circumstance”).

δυναμικό στοιχείο, αλλά θα έπρεπε να εφαρμόζεται κατά τον ίδιο τρόπο που εφαρμόζεται και στη Σύμβαση για την Κλιματική Αλλαγή²⁰³. Η προσθήκη της φράσης «εθνικές περιστάσεις» προσέδωσε ένα δυναμικό χαρακτήρα στην ερμηνεία της αρχής. Εφόσον οι εθνικές συνθήκες εξελίσσονται και μεταβάλλονται, το ίδιο συνεπάγεται και για την ανωτέρω αρχή. Επομένως, η γλωσσική διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε μέσα στην απόφαση μπορεί να ειπωθεί ότι αποτύπωνε υποδειγματικά τον συμβιβασμό που επετεύχθη ανάμεσα στα διαπραγματευόμενα κράτη. Μέσα από αυτόν τον συμβιβασμό διασφαλίστηκε από τη μία πλευρά ότι η νέα συμφωνία θα δομηθεί στη βάση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, και από την άλλη πλευρά ότι η αρχή αυτή θα αποκτούσε μια ποιο εξελικτική μορφή και ερμηνεία, ευνοώντας τα συμφέροντα των ανεπτυγμένων κρατών.

3.4.4. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Το πολιτικό momentum που αναπτύχθηκε από τις πολιτικές και επιστημονικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα το χρονικό διάστημα πριν από τη Συνδιάσκεψη της Λίμα δημιούργησε υψηλές προσδοκίες ως προς την καλλιέργεια ενός κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στα Συμβαλλόμενα Μέρη της διαπραγματευτικής διαδικασίας, το οποίο έθετε τις βάσεις για την οικοδόμηση μιας νέας αμοιβαία επωφελούς συμφωνίας.

Το τελικό, όμως, αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης δεν φάνηκε να ικανοποιεί τις προσδοκίες που αναπτύχθηκαν πριν από την έναρξή της. Στην τελική απόφαση προσαρτήθηκε, με τη μορφή Παραρτήματος, ένα σχέδιο κειμένου (“element text”), το οποίο θα αποτελούσε τη βάση εκκίνησης των διαπραγματεύσεων για την επίτευξη συμφωνίας το 2015. Επίσης, το τελικό κείμενο κατάφερε να δώσει κάποιες κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την προετοιμασία των INDCs χωρίς όμως να ρυθμίζει με συνεκτικό και ολοκληρωμένο τρόπο το γενικότερο πλαίσιο που θα διέπει την εφαρμογή τους²⁰⁴. Η πολυπλοκότητα των θεμάτων, τα διαφορετικά συμφέροντα των κρατών και οι αποκλίνουσες απόψεις πάνω σε καίρια πολιτικά ζητήματα – όπως ο οικονομικός πυλώνας του καθεστώτος ή το ζήτημα της διαφοροποιημένης

²⁰³ Βλ. Rajamani, L., Lima Call to Climate Action. Progress through Modest Victories and Tentative Agreements, op.cit., σελ. 17.

²⁰⁴ Η απόφαση της Λίμα δεν προσδιόρισε το πεδίο εφαρμογής των INDCs καθώς και τη διαδικασία ex ante ανασκόπησης προκειμένου να διασφαλισθεί η αποτελεσματικότητά τους και η επάρκειά τους για την επίτευξη του στόχου των 2 βαθμών Κελσίου.

μεταχείρισης - δυσχέραναν για ακόμα μία φορά την επίτευξη συναινετικών λύσεων και συμφωνιών.

Παρ' όλα αυτά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η τελική απόφασή της Λίμα αποτέλεσε ένα περαιτέρω βήμα προόδου στη συνεχή και διαρκή διαπραγματευτική διαδικασία του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε και ο Νοτιοαφρικανός Υπουργός Περιβάλλοντος, Edna Molewa, «η Συνδιάσκεψη της Λίμα κατάφερε να επιτύχει μία λεπτή ισορροπία ανάμεσα σε πολύ δύσκολα ζητήματα και να θέσει ένα στέρεο έδαφος για τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων μέχρι το Παρίσι»²⁰⁵.

3.5. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι – 2015 (COP 21/CMP. 11)

Η 21^η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Κλίμα (COP 21/CMP.11) συγκλήθηκε στο Παρίσι από τις 30 Νοεμβρίου μέχρι τις 12 Δεκεμβρίου του 2015. Η Συνδιάσκεψη του Παρισιού συνιστά τον τελευταίο σταθμό της τετραετούς διαπραγματευτικής διαδικασίας που ξεκίνησε από τη Συνδιάσκεψη του Ντέρμπαν (2011), στο πλαίσιο των εργασιών του επικουρικού οργάνου AWG-DP, με στόχο τη θέσπιση ενός «πρωτοκόλλου, νομικού εργαλείου ή συμφωνηθέντος αποτελέσματος με νομική ισχύ», το οποίο θα πρέπει να έχει τεθεί σε ισχύ μέχρι το 2020²⁰⁶. Οι διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης του Παρισιού οδήγησαν στην υιοθέτηση της Συμφωνίας του Παρισιού (“Paris Agreement”)²⁰⁷, η οποία προσαρτήθηκε με τη μορφή παραρτήματος στη μοναδική απόφαση (“Paris Decision”) που ελήφθη από την εν λόγω Συνδιάσκεψη²⁰⁸. Η υιοθέτηση της Συμφωνίας του Παρισιού σηματοδοτεί μία σημαντική αλλαγή στην πολυετή πορεία ανάπτυξης της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Αποτελεί, αναμφισβήτητα, ένα σημαντικό σημείο αναφοράς στη συνεχή διαδικασία εξέλιξης του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή.

²⁰⁵ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 619, op.cit., σελ. 45.

²⁰⁶ Βλ. Υποκεφάλαιο 3.1.2 της διατριβής.

²⁰⁷ Η Συμφωνία του Παρισιού κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Νόμο 4426/2016, ΦΕΚ (187/Α/6.10.2016).

²⁰⁸ Βλ. Decision 1/CP.21, “Adoption of the Paris Agreement”, UN Doc. FCCC/CP/2015/10/Add.1, 29 January 2016, Annex (εφεξής “Συμφωνία του Παρισιού”).

3.5.1. Τα Βασικά Χαρακτηριστικά της Συμφωνίας του Παρισιού (Paris Agreement)

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της Συμφωνίας του Παρισιού στο οποίο εστίασαν οι διαπραγματεύσεις της Συνδιάσκεψης του Παρισιού αφορούσε στον καθορισμό και τη θέσπιση ενός συγκεκριμένου φιλόδοξου στόχου για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής. Ουσιαστικά, η Συμφωνία του Παρισιού ήρθε να επιβεβαιώσει θεσμικά, μέσα από τη διατύπωση του Άρθρου 2(1)(α) το στόχο που η διεθνής κοινότητα είχε θέσει για πρώτη φορά μέσα από τη Συμφωνία της Κοπεγχάγης (2009) και τις Συμφωνίες του Κανκούν (2010), δηλαδή το ποσοτικό κριτήριο των 2 °C ως μέγιστο ανεκτό βαθμό αύξησης της θερμοκρασίας της γης σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα²⁰⁹. Όπως προβλέπεται χαρακτηριστικά στο Άρθρο 2(1)(α), ένας από τους στόχους της εν λόγω Συμφωνίας είναι η «διατήρηση της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη αρκετά κάτω από τους 2 °C σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα και της συνέχισης των προσπαθειών για τον περιορισμό της αύξησης της θερμοκρασίας σε 1,5 °C σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα, αναγνωρίζοντας ότι αυτό θα μειώσει σημαντικά τους κινδύνους και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής».

Η σημασία του Άρθρου 2(1)(α) έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά, εντάσσεται μέσα σε ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, ο μακροπρόθεσμος στόχος²¹⁰ της συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από το «όριο συναγερμού» των 2 °C σε σχέση με την προβιομηχανική περίοδο, καθώς και στη συνέχιση των προσπαθειών για τον περιορισμό της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας κάτω από τους 1,5 °C. Παράλληλα,

²⁰⁹ Στη Συμφωνία του Παρισιού αποτυπώνεται με σαφήνεια η διασύνδεση του βασικού στόχου του καθεστώτος με τις επιταγές της επιστήμης και συγκεκριμένα με τα επιστημονικά δεδομένα του IPCC. Για μια ενδελεχή ανάλυση του ρόλου της επιστήμης στη διαπραγμάτευση διεθνών περιβαλλοντικών καθεστώτων βλ. Καΐλης, Α., *Η Σχέση Επιστήμης και Πολιτικής στη Διαδικασία Διαπραγμάτευσης Διεθνών Περιβαλλοντικών Καθεστώτων: Η Περίπτωση του Καθεστώτος του Μεσογειακού Πρωτοκόλλου σχετικά με τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές και Δραστηριότητες*, Διδ. Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2015.

²¹⁰ Σε αντίθεση με τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή του 1992, όπου στο Άρθρο 2 γίνεται αναφορά σε ένα ασαφή στόχο που σχετίζεται «με την σταθεροποίηση των συγκεντρώσεων αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα σε επίπεδο που να αποτρέπει την επικίνδυνη ανθρωπογενή παρεμβολή, στο παγκόσμιο κλιματικό σύστημα», χωρίς να προσδιορίζεται ακριβώς, το (ποσοτικό ή ποιοτικό) επίπεδο που συνιστά ασφαλές όριο εκπομπών. Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 194.

αποτελεί άξιο αναφορά το γεγονός ότι στην εν λόγω διατύπωση του Άρθρου 2 αποτυπώνεται, υποδειγματικά, το αποτέλεσμα του διαπραγματευτικού συμβιβασμού που επετεύχθη ανάμεσα σε δύο διακριτούς συνασπισμούς κρατών, τις ομάδες κρατών, όπως είναι οι AOSIS και LDCs, οι οποίες υποστήριζαν την υιοθέτηση των 1,5 °C, και τις ανεπτυγμένες χώρες, που πρέσβευαν ότι η Συμφωνία θα πρέπει να υιοθετεί ένα πιο ρεαλιστικό και αξιόπιστο στόχο, που δεν είναι άλλος από τους 2 °C²¹¹.

Επιπροσθέτως, το Άρθρο 2(1)(β), εστιάζει και σε ένα βασικό διαχειριστικό πυλώνα του συμβατικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, αυτό της προσαρμογής. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην ανάγκη ανάληψης δράσεων που θα συμβάλουν α) στην ενίσχυση της ικανότητας προσαρμογής στις αρνητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, β) στην αύξηση της ανθεκτικότητας απέναντι στις κλιματικές μεταβολές, και γ) στην ανάπτυξη που θα στηρίζεται σε χαμηλές θερμοκηπιακές εκπομπές, με τρόπο που δεν θα τίθεται κίνδυνος επισιτιστικής ασφάλειας²¹².

Τέλος, η Συμφωνία θέτει, μέσω του Άρθρου 2(γ), και έναν τρίτο στόχο που αφορά στην εξασφάλιση της διασύνδεσης της κλιματικής χρηματοδότησης με την κατεύθυνση της ανάπτυξης χαμηλών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου²¹³. Πλέον, γίνεται σαφές, ότι η παγκόσμια μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας αποτελεί προτεραιότητα για τη διεθνή κοινότητα καθώς και ότι οι χρηματοδοτικοί πόροι στο πλαίσιο του καθεστώτος πρέπει να στραφούν μακριά από τις επενδύσεις σε ορυκτά καύσιμα.

Εν κατακλείδι, από την διατύπωση των βασικών διατάξεων του Άρθρου 2 καθίσταται σαφές ότι ο σκοπός της Συμφωνίας του Παρισιού και εν γένει του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή μετά το 2020, θεμελιώνεται στη βάση της εφαρμογής διακριτών θεματικών μέτρων γύρω από το τρίπτυχο/άξονα

²¹¹ Η αναφορά στον στόχο των 1,5 βαθμών Κελσίου συμφωνήθηκε προκειμένου να αναδειχθεί η ανησυχία των ευπαθών αναπτυσσόμενων κρατών (όπως Μικρά Νησιωτικά Αναπτυσσόμενα Κράτη) που αντιμετωπίζουν τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Αν και συνιστά ένα υπέρμετρα φιλόδοξο –ακόμα και μη ρεαλιστικό– στόχο, η θεσμική κατοχύρωσή του, μέσα από ένα επίσημο νομικό κείμενο, μπορεί να αποτελέσει στο μέλλον μοχλό πίεσης για θέσπιση συγκεκριμένων πολιτικών μείωσης των εκπομπών από την πλευρά των ανεπτυγμένων Συμβαλλόμενων Μερών.

²¹² Η ακριβής διατύπωση του Άρθρου 2(1)(β) της Συμφωνίας του Παρισιού είναι η εξής: «μέσω της αύξησης της ικανότητας προσαρμογής στις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και της ενίσχυσης της ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή και της ανάπτυξης χαμηλών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, με τρόπο που δεν απειλεί την παραγωγή τροφίμων».

²¹³ Η ακριβής διατύπωση του Άρθρου 2(1)(γ) της Συμφωνίας του Παρισιού είναι η εξής: «καθιστώντας τις χρηματοδοτικές ροές συμβατές με την κατεύθυνση της ανάπτυξης χαμηλών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και της ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή».

«μετριασμός εκπομπών-προσαρμογή-χρηματοδοτικές ροές». Όπως αναδείχθηκε στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης του εν λόγω άρθρου, η εκπλήρωση του πολυδιάστατου στόχου της Συμφωνίας του Παρισιού, θα συνδράμει καταλυτικά στην αποτελεσματική λειτουργία του συμβατικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, στο πλαίσιο της διασφάλισης της βιώσιμης ανάπτυξης και της παγκόσμιας προσπάθειας για την εξάλειψη της φτώχειας, η οποία και αποτελεί αναγνώριση των ανησυχιών και προτεραιοτήτων των αναπτυσσόμενων κρατών.

3.5.2. Το Καθεστώς του Μετριασμού και η Εφαρμογή των NDCs

Στη Συμφωνία του Παρισιού, τα βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος του μετριασμού αποτυπώνονται στο Άρθρο 4. Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι το ρυθμιστικό πλαίσιο του μετριασμού συνδέεται άρρηκτα με την επίτευξη του θεμελιώδους μακροπρόθεσμου σκοπού του Άρθρου 2, δηλαδή το θερμοκρασιακό όριο των 2 βαθμών. Όπως επισημαίνεται στο Άρθρο 4(1), «προκειμένου να επιτευχθεί ο μακροπρόθεσμος στόχος της θερμοκρασίας που ορίζεται στο Άρθρο 2, τα Μέρη επιδιώκουν την επίτευξη των παγκόσμιων ανώτατων ορίων των εκπομπών, το συντομότερο δυνατόν²¹⁴, καθώς και την ταχεία μείωσή τους σύμφωνα με τα βέλτιστα διαθέσιμα επιστημονικά στοιχεία ώστε να επιτευχθεί, ισορροπία μεταξύ των ανθρωπογενών εκπομπών από πηγές και των απορροφήσεων από τους υποδοχείς (καταβόθρες) αερίων κατά το δεύτερο μισό αυτού του αιώνα». Παράλληλα, από τη διατύπωση του εν λόγω άρθρου, εκπορεύονται, μεταξύ άλλων, δύο σημαντικές διαπιστώσεις σχετικά με τη δυναμική του καθεστώτος του μετριασμού. Από τη μία, δηλώνεται η απουσία ποσοτικοποιημένων στόχων μετριασμού των εκπομπών και από την άλλη αποτυπώνεται η αδυναμία των διαπραγματευόμενων μερών να καθορίσουν, με αυστηρά δεσμευτικό τρόπο, την καθεστωτική δράση επίτευξης του μακροπρόθεσμου σκοπού της Συμφωνίας. Ειδικότερα, καθίσταται σαφές ότι η Συμφωνία αδυνατεί να προσδιορίσει συγκεκριμένους και με σαφή χρονοδιαγράμματα ποσοτικοποιημένους μακροπρόθεσμους παγκόσμιους στόχους μείωσης των εκπομπών (π.χ. 40% με 70% ή 70% - 95% μέχρι το 2050 και με έτος βάσης το 2010), ζήτημα το οποίο είχε θίξει

²¹⁴ Αναγνωρίζεται ότι για τα αναπτυσσόμενα κράτη θα απαιτηθεί περισσότερος χρόνος για την επίτευξη των εν λόγω ορίων.

μερίδα Συμβαλλόμενα Μερών κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων²¹⁵. Από την άλλη, παρά το γεγονός ότι για πρώτη φορά αποτυπώνεται ένα μακροπρόθεσμος στόχος μέσα σε ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο, κάτι το οποίο αναμφισβήτητα συνιστά σημαντικό επίτευγμα, δεν παύει όμως να συνιστά απλώς έναν ασαφή στόχο, χωρίς επαρκώς προσδιορισμένα δεσμευτικά μέτρα επίτευξης του Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της έκφρασης «...τα μέρη επιδιώκουν...», η οποία υποδηλώνει την ενδεικτική καθεστωτική δράση και κατεύθυνση που τα κράτη θα πρέπει να ακολουθήσουν, χωρίς να συνιστά υποχρέωση νομικά δεσμευτικού χαρακτήρα.

Αναφορικά με το καίριο ζήτημα των Εθνικά Καθορισμένων Συνεισφορών (NDCs), οι οποίες και βρίσκονται στο επίκεντρο της παγκόσμιας προσπάθειας μετριασμού των εκπομπών, η Συμφωνία του Παρισιού δεσμεύει κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος ως προς την «προετοιμασία, γνωστοποίηση και τήρηση των -διαδοχικών- εθνικά καθορισμένων συνεισφορών» που προτίθεται να επιτύχει²¹⁶. Προς το σκοπό αυτό, οι χώρες δεσμεύονται να επιδιώξουν και να εφαρμόσουν φιλόδοξες εγχώριες πολιτικές, μέτρα και δράσεις μετριασμού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, με στόχο την επίτευξη της εκάστοτε συνεισφοράς. Ουσιαστικά, πρόκειται για σχέδια δράσης για την κλιματική αλλαγή, τα οποία θα κωδικοποιούν τις δράσεις, τις πολιτικές και τους στόχους, που τα Συμβαλλόμενα Μέρη προτίθενται να αναλάβουν μέσα σε ένα προκαθορισμένο χρονικό διάστημα. Επίσης, η Συμφωνία θέτει δεσμεύσεις ως προς την παροχή των πληροφοριών²¹⁷ που είναι αναγκαίες τόσο για την εξασφάλιση της διαφάνειας, σαφήνειας και κατανόησης του συστήματος του μετριασμού, όσο και για τη γνωστοποίηση νέων και αυστηρότερων εθνικά καθορισμένων συνεισφορών ανά πενταετία²¹⁸, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα του παγκόσμιου απολογισμού (“global stocktake”), όπως προβλέπεται στο Άρθρο 14 της Συμφωνίας²¹⁹. Επιπλέον, για πρώτη φορά προβλέπεται ότι οι ανωτέρω διαδοχικές

²¹⁵ Παρ’όλα αυτά, ερμηνεύοντας το στόχο των 2 βαθμών Κελσίου, ο οποίος τίθεται πλέον ως καθεστωτικός στόχος, η επιστημονική κοινότητα υπολογίζει ότι οι καθαρές παγκόσμιες εκπομπές θα εκμηδενιστούν το χρονικό διάστημα 2060-2080. Βλ. Cléménçon, R., *The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?*, *The Journal of Environment & Development*, 25(1), 2016, σελ. 9

²¹⁶ Βλ. Άρθρο 4(2) της Συμφωνίας του Παρισιού. Επίσης, στο Άρθρο 4(12) προβλέπεται ότι οι εθνικά καθορισμένες συνεισφορές που γνωστοποιούνται από τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα καταχωρούνται σε δημόσιο μητρώο (registry) που τηρείται από τη Γραμματεία του καθεστώτος.

²¹⁷ Η Συμφωνία δεν προσδιορίζει επακριβώς το είδος των πληροφοριών που τα κράτη θα πρέπει να καταθέσουν μαζί με τα NDCs, παρά μόνο προσδιορίζεται ένας ενδεικτικός και όχι εξαντλητικού τύπου κατάλογος του είδους των πληροφοριών. Βλ. Άρθρο 4(8) της Συμφωνίας του Παρισιού.

²¹⁸ *Ibid.*, Άρθρο 4(9).

²¹⁹ Σύμφωνα με το Άρθρο 14 της Συμφωνίας του Παρισιού: «Η Διάσκεψη των μερών που θα επέχει θέση συνόδου των μερών της Συμφωνίας του Παρισιού θα κάνει περιοδικό απολογισμό της εφαρμογής

συνεισφορές κάθε Συμβαλλόμενου Μέρους (ανά πενταετία) θα πρέπει να αποτυπώνουν την πρόοδο που θα έχει συντελεστεί σε σχέση με τις προηγούμενες προσπάθειές του και να αντιπροσωπεύουν τη «μέγιστη δυνατή φιλοδοξία της εκάστοτε χώρας»²²⁰.

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η Συμφωνία του Παρισιού δεν παρέχει επαρκή καθοδήγηση ως προς το είδος και το περιεχόμενο των NDCs που τα κράτη θα πρέπει να υιοθετήσουν. Όπως επισημαίνεται στο Άρθρο 4(4), τα ανεπτυγμένα μέρη θα πρέπει (“should”) να αναλάβουν απόλυτους economy-wide στόχους μείωσης των εκπομπών που εφαρμόζονται στο σύνολο της οικονομίας, ενώ τα αναπτυσσόμενα κράτη “ενθαρρύνονται” με την πάροδο του χρόνου να εφαρμόσουν παρόμοιους στόχους, υπό το πρίσμα των διαφορετικών εθνικών συνθηκών. Η διατύπωση της συγκεκριμένη διάταξης υποδηλώνει την αδυναμία των Μερών της Συνδιάσκεψης του Παρισιού να καταλήξουν σε μια ολοκληρωμένη συμφωνία σχετικά με άλλου είδους στόχους ή δράσεις μετριασμού που θα έπρεπε να τεθούν. Τουναντίον, η συζήτηση αναφορικά με εν λόγω θέμα μετατέθηκε για το μέλλον, στο πλαίσιο του επικουρικού οργάνου (Ad Hoc Working Group on the Paris Agreement - APA), το οποίο καλείται να προβεί στην ανάπτυξη νέων κατευθυντήριων γραμμών για το είδος των NDCs²²¹. Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειωθεί ότι τα κράτη δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν και να καθορίσουν ένα κοινό χρονοδιάγραμμα ως προς την επίτευξη των NDCs. Ενδεικτικό της διαφορετικής προσέγγισης που υιοθέτησαν τα κράτη πάνω στο θέμα αυτό είναι ότι κάποια από αυτά θέσπισαν ως χρονικό ορίζοντα το 2030, άλλα το 2025, κάποια θεσπίζουν ως έτος έναρξης το 2020 και άλλα το 2021. Αναμφισβήτητα, η εναρμόνιση των χρονοδιαγραμμάτων και η θέσπιση ενός κοινού χρονικού ορίζοντα, θα διευκόλυνε τη σύγκριση των NDCs και την παρακολούθηση της προόδου της παγκόσμιας συλλογικής προσπάθειας για την επίτευξη του θερμοκρασιακού στόχου των 2 °C²²². Αλλά και ως προς το ζήτημα της παροχής των αναγκαίων πληροφοριών (Άρθρο 4(8))

της Συμφωνίας προκειμένου να αξιολογηθεί η συλλογική πρόοδος ως προς την επίτευξη του σκοπού και των μακροπρόθεσμων στόχων». Επίσης, ο πρώτος απολογισμός είναι προγραμματισμένος για το 2023, ενώ οι επόμενοι θα πραγματοποιούνται κάθε πέντε χρόνια.

²²⁰ Ibid., Άρθρο 4(3).

²²¹ Ibid., παρ. 26, η οποία αποτυπώνεται ως εξής: «Requests the Ad Hoc Working Group on the Paris Agreement to develop further guidance on features of the nationally determined contributions for consideration and adoption by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement at its first session».

²²² Βλ. Bodle, R. et al., *The Paris Agreement: Analysis, Assessment and Outlook*, Ecologic Institute, Umweltbundesamt, 2016, σελ. 9.

διαπιστώνονται κάποια προβληματικά σημεία. Μπορεί η Συμφωνία να υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να παρέχουν αναγκαίες πληροφορίες σχετικά με τα NDCs, αλλά από την άλλη δεν προβλέπει το ακριβές είδος και τη μορφή που αυτές θα πρέπει να έχουν (τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά τους). Η Απόφαση της Συνδιάσκεψης παρέχει μία ενδεικτική -και όχι περιοριστική- λίστα των πληροφοριών που τα κράτη μπορούν να παρέχουν, αφήνοντας, όμως, την διακριτική ευκαιρία στα Συμβαλλόμενα Μέρη να ερμηνεύσουν και να προσδιορίσουν το είδος των πληροφοριών που τελικά θα γνωστοποιήσουν ²²³.

3.5.3. Το Σύστημα Διαφάνειας, Παγκόσμιου Απολογισμού (Global Stocktake) και Συμμόρφωσης

Προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική λειτουργία του καθεστώτος, η Συμφωνία του Παρισιού θεσπίζει ένα νέο ενισχυμένο πλαίσιο εποπτείας²²⁴, το οποίο στηρίζεται σε ένα αυστηρό σύστημα διαφάνειας σχετικά με τις εφαρμοστικές δράσεις και μέτρα του καθεστώτος, συμπεριλαμβανομένων των δράσεων στήριξης για την κλιματική αλλαγή (π.χ. χρηματοδότηση, μεταφορά τεχνολογίας, οικοδόμησι-ικανοτήτων)²²⁵. Παρά τις προσπάθειες περαιτέρω διαφοροποίησης των διατάξεων προς όφελος των αναπτυσσομένων μερών²²⁶, το σύστημα διαφάνειας δε διαφοροποιεί σε μεγάλο βαθμό τις υποχρεώσεις των δτιμύα'λομ'βνωΟ Μερῶν⁽²²⁷⁾, Ρπ'π'π'ρά μόνο 蕪ροβλῆπει"μία “□uilt=iξ’ ευελιξία προσ[ρμoσμ'ῆνη !τις δΩαφο□ετι'ῆές

²²³ Βλέπουμε και εδώ να επαναλαμβάνεται η διατύπωση που υιοθετήθηκε στην απόφαση της Λίμα: “...may include, as appropriate, inter alia, quantifiable information on the reference point (including, as appropriate, a base year), time frames and/or periods for implementation, scope and coverage, planning processes, assumptions and methodological approaches including those for estimating and accounting for anthropogenic greenhouse gas emissions...”. Βλ. Decision 1/CP.20, op.cit., παρ. 14.

²²⁴ Για τη σημασία της εποπτικής δομής των διεθνών συμβατικών περιβαλλοντικών καθεστώτων βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra-O Κύκλος των Αποβλήτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014 (ανατύπ. Α' έκδοσης 2006), σελ. 146-149.

²²⁵ Βλ. Άρθρο 13(1) της Συμφωνίας του Παρισιού.

²²⁶ Ακόμα και λίγο πριν το πέρας της Συνδιάσκεψης, αρκετά Συμβαλλόμενα Μέρη, κυρίως από την ομάδα των LMDCs, υποστήριξαν την εφαρμογή ενός συστήματος διαφοροποιημένων διατάξεων ως προς το σύστημα διαφάνειας για τους ανεπτυγμένους και τους αναπτυσσόμενους. Τελικά, μετά από παρέμβαση των ανεπτυγμένων και κυρίως της ΕΕ, η Συμφωνία του Παρισιού θεσπίζει ένα πλαίσιο διαφάνειας το οποίο εφαρμόζεται σε όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη (“applicable to all”). Βλ. Rajamani, L., *Ambition and Differentiation in the 2015 Paris Agreement: Interpretative Possibilities and Underlying Politics*, *International and Comparative Law Quarterly*, 65(2), 2016, σελ. 12.

²²⁷ Σε αντίθεση με το καθεστώς που ρυθμίζεται από τις Συμφωνίες του Κανκούν και στο οποίο προβλέπεται διαφορετικό σύστημα εποπτείας για τα μέρη του Παραρτήματος Ι και τα αναπτυσσόμενα μέρη εκτός Παραρτήματος Ι.

tec 躑nical reid 躑), ενώ Εάθε%οχώρΑ θ} πρϵθει ν莱 συμμετε躑χελ στην επανεξνταση 躑 (“mulTIdateUal consider 躑tion og rr/gress” 躑 της 躑ροό 躑ου(ωU πυοπ τη χρημ} 躑ομντική στ 躑Φ’ση που παρέLJει, - αθώF 躑 躑λ στηά εφ 躑 躑ογή λαCGEπίτευξη τω 躑 Zθεικ 躑 καθορCσξένων ει 躑φορϑν†της “peer revigw”)⁰.

Επιπροσθέτως,(προβπξάι όοί το πλαιΐιο | 躑 躑άνειας - αι 躑λ’γο 躑οτιΚής ευθύνης θα 躑σώεπδι να απο!κοπέι στη διασφάλιση της 躑εριβ 躑λιον 躑ικής α 躑 ρειόήτας κ 躑 ι 躑α λει’ουρβεί με βήσγ ‘ις 躑α. 躑 躑ές 躑 ηΥ δλ 躑φά 躑 躑ειας, της αξρίβειγς, της πληρότητας της συνοχής και της συγκρισιμότηας “TACCC”²³⁸ και στη διασφάλιση. Παράλληλα, μέσα από τη συμφωνία αποσαφηνίζεται ο ρόλος του ρυθμιστικού πλαισίου, ο οποίος θα είναι υποστηρικτικός και μη-τιμωρητικός, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της εθνικής κυριαρχίας, ενώ μέσα από το Άρθρο 13(3), διευκρινίζεται, ότι το νέο πλαίσιο θα οικοδομηθεί και θα αναπτυχθεί πάνω στις ήδη υπάρχουσες ρυθμίσεις διαφάνειας (“reporting-and-review”), όπως προβλέπονται από το καθεστώς της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή με στόχο τη σταδιακή και εξελικτική αντικατάσταση αυτών από το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο²³⁹.

Επιπλέον, η Συμφωνία του Παρισιού προβλέπει για πρώτη φορά -στην ιστορία του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή- τη θέσπιση μιας καινοτόμου διαδικασίας η οποία έρχεται να ενισχύσει το πλαίσιο διαφάνειας και ελέγχου του Αρθρου 13. Μέσα από το Άρθρο 14, θεσπίζεται ένα ρηξικέλευθο εργαλείο με την ονομασία «παγκόσμιος απολογισμός - global stocktake», ο οποίος θα λαμβάνει χώρα κάθε 5 χρόνια με σκοπό την αξιολόγηση της συλλογικής προόδου ως προς την επίτευξη του θερμοκρασιακού σκοπού και των μακροπρόθεσμων στόχων της Συμφωνίας. Η διαδικασία του παγκόσμιου απολογισμού θα είναι ολοκληρωμένη και με χαρακτήρα διευκολυντικό²⁴⁰. Ο πρώτος απολογισμός προβλέπεται να λάβει χώρα το 2023 όταν θα έχουν διαμορφωθεί οι κανόνες και οι κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του και όταν θα έχει τεθεί σε ισχύ η Συμφωνία. Αξίζει να σημειωθεί ότι η προστιθέμενη αξία της εν λόγω διάταξης έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά στα δεδομένα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, διασφαλίζεται η συνέχεια και

²³⁶ Βλ. Συμφωνία του Παρισιού, Άρθρο 13(11).

²³⁷ Ibid., Άρθρο 13(11).

²³⁸ Ο όρος “TACCC” προέρχεται από τις λέξεις: transparent, accurate, complete, consistent and comparable.

²³⁹ Βλ. Decision 1/CP.21, op.cit., παρ. 99.

²⁴⁰ Αξιολογείται η συλλογική προσπάθεια και όχι η ατομική και κατά πόσο τα κράτη υλοποιούν τους στόχους που έχουν θέση. Δεν εξετάζεται η επάρκεια της ατομικής προσπάθειας αλλά η συλλογική προσπάθεια. Βλ. Rajamani, L., op.cit., σελ. 14.

διάρκεια του καθεστώτος μέσα από μία περιοδική διαδικασία αξιολόγησης της προσπάθειας και αναθεώρησης των στόχων και των δράσεων που τα κράτη θέτουν, καθώς τα Συμβαλλόμενα Μέρη καλούνται να υποβάλλουν εκ νέου κάθε πέντε χρόνια αναθεωρημένα NDCs, περισσότερο φιλόδοξα και λαμβάνοντας υπόψη τον παγκόσμιο απολογισμό.

Τέλος, η Συμφωνία του Παρισιού προβλέπει τη θέσπιση ενός νέου μηχανισμού²⁴¹ για την ενίσχυση της συμμόρφωσης, αφήνοντας για τις επόμενες συνδιασκέψεις τη θεσμική αποσαφήνιση και ρύθμιση βασικών ζητημάτων ως προς τον τρόπο λειτουργίας του. Αυτό που διευκρινίζεται μέσα από τη Συμφωνία είναι ότι πρόκειται για μία διευκολυντικού χαρακτήρα επιτροπή εμπειρογνομόνων, η οποία θα λειτουργεί με τρόπο μη συγκρουσιακό και μη τιμωρητικό²⁴², αντιμετωπίζοντας συγχρόνως τις ανησυχίες εκείνων των μερών που δεν επιθυμούσαν τη θέσπιση ενός αυστηρού μηχανισμού συμμόρφωσης παρόμοιου με το Πρωτόκολλο του Κιότο²⁴³.

3.5.4. Οι Νομικές Πτυχές της Συμφωνίας

Αρκετές συζητήσεις έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με τη νομική ισχύ της Συμφωνίας του Παρισιού. Προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσο η Συμφωνία του Παρισιού συνιστά νομικά δεσμευτικό εργαλείο σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και μπορεί να παράγει έννομα αποτελέσματα για τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος, καθίσταται αναγκαία η μελέτη του περιεχομένου και των δομικών χαρακτηριστικών του κειμένου της συμφωνίας (structure of the agreement) καθώς και το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο υιοθετήθηκε.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση περί του Δικαίου των Συνθηκών (1969), η συνθήκη προσδιορίζεται ως μία «διεθνής συμφωνία συνομολογουμένη από κράτη σε έγγραφο τύπο, η οποία διέπεται από το διεθνές δίκαιο»²⁴⁴. Κατ' αρχάς, η Συμφωνία του Παρισιού συνάφθηκε στο πλαίσιο μιας διεθνούς συνδιάσκεψης, της 21^{ης} Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Κλίμα, με πρωταρχικό σκοπό την επίτευξη των στόχων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Επομένως, καταδεικνύεται ότι η Συμφωνία του Παρισιού πληροί το πρώτο σκέλος του ως άνω

²⁴¹ Βλ. Άρθρο 15 της Συμφωνίας του Παρισιού.

²⁴² Ibid., Άρθρο 15(2).

²⁴³ Βλ. Voigt, Ch., The Compliance and Implementation Mechanism of the Paris Agreement, *RECIEL*, 25(2), 2016, σελ. 164-165.

²⁴⁴ Βλ. Η.Ε., Σύμβαση της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών, 1969, Άρθρο 2(1)(α).

αναφερόμενου ορισμού²⁴⁵. Ως προς το δεύτερο σκέλος που αφορά στην υπαγωγή στο διεθνές δίκαιο, αξίζει να αναφερθεί ότι υφίσταται οργανωτική διασύνδεση της νέας συμφωνίας με τη UNFCCC, δεδομένου ότι η πρώτη «δανείζεται» την οργανωτική δομή της UNFCCC και συγκεκριμένα τα όργανα και τις διαδικασίες που θεσπίζονται από αυτή. Ως εκ τούτου, όπως αναφέρουν αρκετοί μελετητές²⁴⁶, η Συμφωνία του Παρισιού συνιστά μία «εξαρτημένη - related» διεθνή συμφωνία, η οποία συνδέεται με τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, όπου μόνο τα Συμβαλλόμενα Μέρη αυτής μπορούν να την υιοθετήσουν²⁴⁷.

Επίσης, δεδομένου ότι στις τελικές διατάξεις υφίστανται συγκεκριμένα άρθρα τα οποία αναφέρονται στη διαδικασία επικύρωσης της συμφωνίας (Άρθρο 20), στις προϋποθέσεις θέσης σε ισχύ της συμφωνίας (Άρθρο 21) και τη δυνατότητα αποχώρησης ενός Συμβαλλόμενου Μέρους (Άρθρο 28) συνάγεται το συμπέρασμα ότι ολόκληρο το κείμενο της Συμφωνίας του Παρισιού θα είναι νομικά δεσμευτικό, εφόσον επικυρωθεί από τον απαιτούμενο αριθμό μερών και επομένως συνιστά *διεθνή συμφωνία* σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των συνθηκών²⁴⁸.

Παρ' όλα αυτά, το γεγονός ότι πρόκειται για μία νομικά δεσμευτική διεθνή συμφωνία δεν σημαίνει ότι όλες οι διατάξεις παράγουν νομική υποχρέωση. Μέσα από ένα ευρύ φάσμα «λέξεων, εκφράσεων και διατυπώσεων», παρέχεται άλλοτε περισσότερη και άλλοτε λιγότερη ευελιξία στα μέρη ως προς την εφαρμογή διατάξεων που βρίσκονται στο διαχειριστικό πλαίσιο της συμφωνίας²⁴⁹. Έτσι, η Συμφωνία περιέχει ένα συνδυασμό υποχρεωτικού και μη υποχρεωτικού τύπου διατάξεων, με την πλειονότητα των νομικά δεσμευτικών διατάξεων να εντοπίζεται στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών και στο σύστημα διαφάνειας. Αντίθετα, οι

²⁴⁵ Δηλαδή πρόκειται για μία συμφωνία που συνάφθηκε από κράτη σε έγγραφο μορφή.

²⁴⁶ Βλ. Bodansky, D., *The Legal Character of the Paris Agreement*, *RECIEL*, 25(2), 2016.

²⁴⁷ Βλ. Obergassel, W. et al., *Phoenix from Ashes-An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2016, σελ. 13.

²⁴⁸ Βλ. Bodle, R. et al., *The Paris Agreement: Analysis, Assessment and Outlook*, Ecologic Institute, Umweltbundesamt, 2016, σελ. 17.

²⁴⁹ Η χρήση της γλώσσα και των εκφράσεων προσδίδουν άλλοτε περισσότερη και άλλοτε λιγότερη αυστηρότητα στις διατάξεις του κειμένου. Στη Συμφωνία του Παρισιού κάποιες διατάξεις περιέχουν το επιτακτικό “shall”, άλλες το “will” το οποίο προσδίδει προσδοκία και κάποιες άλλες τα “should”, “strive”, “encourage” τα οποία έχουν προτρεπτικό χαρακτήρα και επομένως δεν δημιουργούν δεσμευτική υποχρέωση. Αναμφισβήτητα, η χρήση του “shall” δίνει μία υποχρεωτική διάσταση όπου χρησιμοποιείται, σε αντίθεση με το should που προτρέπει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να ακολουθήσουν μία συγκεκριμένη συμπεριφορά. Για μια ενδελεχή ανάλυση βλ. Rajamani, L., *The 2015 Paris Agreement: Interplay between Hard, Soft and Non-Obligations*, *Journal of Environmental Law*, 2016, 28(2), σελ. 337-358 και Bodansky, D., *The Legal Character of the Paris Agreement*, op.cit., σελ. 142-150.

τομείς της προσαρμογής, της χρηματοδοτικής και τεχνολογικής αρωγής και της ενίσχυσης της οικοδόμησης ικανοτήτων συγκεντρώνουν τις περισσότερες μη δεσμευτικές υποχρεώσεις για τα κράτη.

Ακόμα, όμως, σχετικά με τον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών, η Συμφωνία δεν εφαρμόζει ένα απόλυτα αυστηρό σύστημα εφαρμογής των NDCs. Παρ' όλο που προβλέπονται δεσμευτικές υποχρεώσεις κυρίως: α) ως προς τη διαδικασία υιοθέτησης των NDCs και την επιδίωξη εφαρμογής εγχώριων δράσεων και πολιτικών μετριασμού των εκπομπών²⁵⁰, β) την ανακοίνωση νέων NDCs κάθε 5 χρόνια²⁵¹ και γ) την παροχή συνοδευτικών πληροφοριών προκειμένου να διασφαλισθεί η διαφάνεια²⁵², δεν προκύπτει δέσμευση ως προς την τελική επίτευξη των στόχων και δράσεων που έχουν αναλάβει τα Συμβαλλόμενα Μέρη μέσα από τα NDCs²⁵³. Το καθεαυτό περιεχόμενο των NDCs δεν είναι νομικά δεσμευτικό, επομένως τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν δεσμεύονται ως προς την αποτελεσματική εφαρμογή και την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος.

Με άλλα λόγια, αναφερόμαστε σε εθελοντικού τύπου δεσμεύσεις οι οποίες εφαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο, τύπου Κοπεγχάγης. Το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή εγκαταλείπει το αυστηρό μοντέλο που υιοθετήθηκε τη δεκαετία του 1990 «στόχοι και χρονοδιαγράμματα – targets and timeframes» ως επί το πλείστον με το υποδειγματικό μοντέλο του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Αντιθετως, μεταβαίνει σε μία νέα προσέγγιση «pledge and review» δηλαδή εφαρμόζονται με εθελοντικούς στόχους και δράσεις στο πεδίο της κλιματικής αλλαγής μέσα σε ένα θεσμοποιημένο πλαίσιο διαφάνειας.

3.5.5. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

²⁵⁰ Κατά το Άρθρο 4(2) της Συμφωνίας του Παρισιού: «Each Party *shall* prepare, communicate and maintain successive nationally determined contributions that it intends to achieve. Parties *shall* pursue domestic mitigation measures, with the aim of achieving the objectives of such contributions». Τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεώνονται να ακολουθήσουν μια συγκεκριμένη διαδικασία (δηλαδή προετοιμασία και δημοσιοποίηση των εθνικών συνεισφορών) χωρίς όμως να προβλέπονται έννομες συνέπειες σε περίπτωση μη αποτελεσματικής εφαρμογής των στόχων που έχουν θέσει μέσα από τις εν λόγω συνεισφορές. Με άλλα λόγια, δημιουργείται μία προσδοκία καλής πίστης για πραγματοποίηση των στόχων. Βλ. Rajamani, L., *The 2015 Paris Agreement: Interplay between Hard, Soft and Non-Obligations*, op.cit., σελ. 354.

²⁵¹ Βλ. Άρθρο 4(9) της Συμφωνίας του Παρισιού.

²⁵² *Ibid.*, Άρθρο 4(8).

²⁵³ Βλ. Δούση, Ε., *Κλιματική Αλλαγή*, εκδ. Παπαδόπουλος, 2017, σελ. 74-79.

Με τη Συμφωνία του Παρισιού σφυριλατήθηκε το γενικότερο πλαίσιο διακυβέρνησης του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή που θα ισχύσει μετά το 2020. Ουσιαστικά, πρόκειται για το καθεστώς που θα εφαρμόζεται μετά τη λήξη της δεύτερης περιόδου δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο και της περιόδου εφαρμογής των εθελοντικών δεσμεύσεων του Κανκούν, θέτοντας και επίσημα το στόχο των 2 °C ως μέγιστο αποδεκτό όριο αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη σε σχέση με τα επίπεδα της προβιομηχανικής περιόδου.

Όπως προαναφέρθηκε, η Συμφωνία του Παρισιού αποτελεί μία νομικά δεσμευτική συμφωνία, στον πυρήνα της οποίας βρίσκεται η εφαρμογή εθνικά καθορισμένων συνεισφορών (NDCs), που τα ίδια τα Συμβαλλόμενα Μέρη έχουν ορίσει με βάση τις εθνικές τους προτεραιότητες και κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες. Μία από τις ιδιαιτερότητες της Συμφωνίας έγκειται στο γεγονός ότι ενώ η διαδικασία υιοθέτησης και γνωστοποίησης των NDCs, από την πλευρά των μερών, ενέχει νομικά δεσμευτική ισχύ, εντούτοις τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν δεσμεύονται για την επίτευξη των τελικών στόχων/δράσεων που έχουν θέσει. Με άλλα λόγια, καθίσταται σαφές ότι η νομική δεσμευτικότητα αφορά μόνο την καθαυτό διαδικασία καθορισμού των NDCs και όχι την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος.

Επιπροσθετως, αξίζει να σημειωθεί ότι το μοντέλο διακυβέρνησης που υιοθετείται από εδώ και στο εξής, αρχίζει να διαφοροποιείται σε σχέση με τον τρόπο οικοδόμησης και σχεδιασμού του καθεστώτος κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Πλέον, ο τρόπος επιλογής των δράσεων ή μέτρων που τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν καθορίζεται με βάση την προσέγγιση “bottom-up”, δηλαδή από τα ίδια τα κράτη χωρίς να αποτελεί προϊόν διαπραγμάτευσης στο πλαίσιο του καθεστώτος, όπως συνέβη στην περίπτωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Παράλληλα, η “bottom-up” προσέγγιση συνοδεύεται με ένα μοντέλο “top-down”²⁵⁴ ως προς τον σύστημα ελέγχου και διαφάνειας, όπου εκεί ο έλεγχος πραγματοποιείται από το ίδιο το καθεστώς²⁵⁵.

²⁵⁴ Ο Bodansky αποκαλεί ως «Ιβριδική Προσέγγιση – Hybrid Approach» την υιοθέτηση στοιχείων bottom-up και top-down προσέγγισης σε μία συμφωνία. Βλ. Bodansky, D., A Tale of Two Architectures: The Once and Future U.N. Climate Change Regime, March 2011, διαθέσιμο στο http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1773865.

²⁵⁵ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Paris Climate Change Conference: 29 November – 13 December 2015”, Vol. 12, No. 663, (15/12/2015).

Η βασική κριτική²⁵⁶ που ασκείται στο συγκεκριμένο αυτό μοντέλο διακυβέρνησης συνδέεται κυρίως, με το ζήτημα της αποτελεσματικότητας του νέου καθεστώτος. Ειδικότερα, τίθεται υπό αμφισβήτηση το κατά πόσο οι εθελοντικού τύπου δεσμεύσεις που τα κράτη επιλέγουν να εφαρμόσουν επαρκούν για την επίτευξη του απώτερου στόχου του καθεστώτος, δηλαδή το όριο συναγερμού των 2 °C. Και αυτό διότι σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες ακόμα και στην περίπτωση που εφαρμοστούν αποτελεσματικά όλα τα NDCs που τα κράτη έχουν ανακοινώσει, οι παγκόσμιες εκπομπές θα βρίσκονται κατά 12GtCO_{2e} πάνω από τα επιτρεπτά όρια, το 2030²⁵⁷. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κατά 2,7-3 °C μέχρι το 2100²⁵⁸, κάτι που απέχει αρκετά από το επιθυμητό όριο των 2 °C.

Από την άλλη πλευρά, αν και οι στόχοι δεν θεωρούνται ιδιαίτερα φιλόδοξοι για την επίτευξη του βασικού σκοπού του καθεστώτος, η Συμφωνία του Παρισιού κατάφερε να συγκεντρώσει πάνω σε μία κοινή θεσμική πλατφόρμα, μείζονες ρυπαίνοντες του ανεπτυγμένου Βορρά και του αναπτυσσόμενου Νότου, μέσα από τη θέσπιση εθελοντικών δεσμεύσεων για τη μείωση των εκπομπών τους. Η κατάργηση του αυστηρού και στατικού θεσμικού διαχωρισμού των κρατών σε ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα μέρη, βάση της μεθόδου των Παραρτημάτων, αποτελεί αναμφισβήτητο θετικό στοιχείο για το νέο καθεστώς, σηματοδοτώντας πλέον την οικοδόμηση μίας νέας ρυθμιστικής αρχιτεκτονικής²⁵⁹. Εξασφαλίζεται περισσότερη και ουσιαστική συμμετοχή των μερών, η οποία οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι τα κράτη αποφασίζουν μόνα τους τις δράσεις που θα αναλάβουν καθώς και στο γεγονός ότι η εφαρμογή των NDCs δεν είναι νομικά δεσμευτική. Η μη αποτελεσματική εφαρμογή του μοντέλου του Κιότο, με την αποχώρηση των ΗΠΑ και την εξαίρεση αναπτυσσόμενων κρατών, μεταξύ των οποίων και ισχυρών οικονομιών, όπως Κίνα και Ινδία, οδήγησε τις διαπραγματεύσεις στην αναζήτηση ενός νέου θεσμικού πλαισίου, όπου τα κράτη θα πρέπει να αναλάβουν δεσμεύσεις (έστω και εθελοντικού

²⁵⁶ Βλ. Cléménçon, R., *The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?*, op.cit., σελ. 12; Obergassel, W. et al., *Phoenix from Ashes-An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, op.cit., σελ. 43.

²⁵⁷ Βλ. UNEP, *The Emission Gap Report*, 2015, διαθέσιμο στο https://uneplive.unep.org/media/docs/theme/13/EGR_2015_301115_lores.pdf (προσπελάστηκε στις 5.12.2016).

²⁵⁸ Βλ. Climate Action Tracker, 2015, διαθέσιμο στο <http://climateactiontracker.org/> (προσπελάστηκε στις 10.12.2016).

²⁵⁹ Για την έννοια της διαφοροποίησης και τον τρόπο εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στο καθεστώς της Συμφωνίας του Παρισιού βλ. Κεφάλαιο 4.

τύπου) όχι μόνο βάση των ιστορικών τους ευθυνών, αλλά και με γνώμονα τις σύγχρονες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες.

Αν και δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί μία υπερφιλόδοξη συμφωνία, το Παρίσι σηματοδοτεί την αλλαγή πλεύσης στις διεθνείς κλιματικές διαπραγματεύσεις. Ουσιαστικά θέτει τα θεμέλια για την οικοδόμηση ενός νέου μοντέλου διακυβέρνησης για την περίοδο μετά το 2020. Αποτελεί ένα σημείο σταθμό και φυσικά όχι το τέρμα στη διαρκώς εξελισσόμενη διαπραγματευτική διαδικασία του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Το momentum που σημειώθηκε σε αυτή τη Συνδιάσκεψη θα πρέπει να εδραιωθεί και να συνεχισθεί και στα επόμενα διαπραγματευτικά στάδια, όπου τα κράτη θα κληθούν να εξειδικεύσουν τα κύρια μέσα εφαρμογής της Συμφωνίας και να αποφασίσουν για τα βασικά θεσμικά χαρακτηριστικά της, όπως τις διαδικασίες χρηματοδότησης και τους μηχανισμούς ελέγχου και διαφάνειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η Αρχή της Κοινής αλλά Διαφοροποιημένης Ευθύνης

4.1. Ο Εννοιολογικός Προσδιορισμός της Αρχής

Η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης (CBDR) αποτελεί, στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου του περιβάλλοντος, τη λογική έκφανση της γενικότερης αρχής της ορθονομίας (equity)²⁶⁰, αλλά και την επίσημη αναγνώριση του γεγονότος ότι οι ειδικές ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης, εφαρμογής και ερμηνείας των διεθνών κανόνων που αφορούν στην περιβαλλοντική προστασία²⁶¹.

Κατά τον Sands²⁶², η έννοια της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, έτσι όπως εφαρμόζεται στο διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο, περικλείει δύο βασικά εννοιολογικά στοιχεία. Αρχικά, αναγνωρίζεται η κοινή υποχρέωση όλων για την προστασία του περιβάλλοντος σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο μέσα από την ανάληψη δράσεων και πρωτοβουλιών με θετικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο. Παράλληλα, όμως, αναγνωρίζεται και η ανάγκη για την υιοθέτηση και εφαρμογή *διαφοροποιημένων* δεσμεύσεων ανάμεσα στα Συμβαλλόμενα Μέρη ενός συμβατικού περιβαλλοντικού καθεστώτος. Στη διαδικασία διαμόρφωσης των εν λόγω διαφοροποιημένων δεσμεύσεων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κριτήρια που σχετίζονται με την ιστορική ευθύνη και συμβολή των κρατών στη δημιουργία ενός περιβαλλοντικού προβλήματος, τις ιδιαίτερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του κάθε κράτους, τις αναπτυξιακές του ανάγκες καθώς και την ικανότητα του κάθε κράτους να αποτρέψει, να μειώνει ή να ελέγχει μία περιβαλλοντική απειλή²⁶³. Όπως ορθά ορίζει και η Shelton²⁶⁴, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης

²⁶⁰ Την απόδοση του όρου equity ως «ορθονομία» εισηγείται ο Ραυτόπουλος. Για μία ενδελεχή ανάλυση σχετικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της «ορθονομίας», βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Το Νέο Καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Μεσογείου: Το Πρόβλημα και τα Κείμενα της Ελληνικής Μετάφρασης*, ΜΕΠΙΕΛΑΝ Μελέτες Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου και Διαπραγματεύσεως-1, (β' έκδοση), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 30-38.

²⁶¹ Βλ. Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, σελ. 217; Κατσιμπάρδης, Κ., *op.cit.*, σελ. 153-154.

²⁶² Βλ. Sands, Ph., *op.cit.*

²⁶³ Βλ. Cullet, P., *Differential Treatment in International Environmental Law*, Ashgate, 2003; Rajamani, L., *Differential Treatment in International Environmental Law*, Oxford University Press, 2006; Stone, C. D., Common but Differentiated Responsibilities in International Law, *American Journal of International Law*, 98(2), 2004, σελ. 276-301.

²⁶⁴ Βλ. Shelton, D., Equity, στο D. Bodansky et al. (επιμ.), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford University Press, 2008, σελ. 656.

είναι μία πολύπλευρη ιδέα, με τις περισσότερες μορφές της να αναφέρονται στην διαφορετική ιστορική ευθύνη και συμμετοχή στο πρόβλημα καθώς και στις διαφορετικές δυνατότητες (capacities) και ανάγκες του κάθε κράτους.

Έτσι, σύμφωνα με την ανωτέρω εννοιολογική προσέγγιση της αρχής, η ολοκληρωμένη και αποτελεσματική διαχείριση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων, μέσα από την εγκαθίδρυση διεθνών περιβαλλοντικών συμβατικών καθεστώτων, απαιτεί την καθολική (universal) συμμετοχή και την ανάληψη υποχρεώσεων τόσο από τα ανεπτυγμένα όσο και από τα αναπτυσσόμενα κράτη²⁶⁵. Όπως ορθώς αναφέρει και η Honkonen²⁶⁶, η έννοια της κοινής περιβαλλοντικής ευθύνης αναδεικνύεται ως αναπόσπαστο κομμάτι της αρχής και αυτό γιατί συνδέεται άμεσα με την αντίληψη ότι τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα μπορούν να προκληθούν ή να επηρεάσουν οποιαδήποτε χώρα του πλανήτη. Ως εκ τούτου, η ενεργή συμμετοχή όλων των χωρών σε ένα συμβατικό περιβαλλοντικό καθεστώς κρίνεται απαραίτητη καθώς τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν περιορίζονται εντός των εθνικών συνόρων²⁶⁷.

Προκειμένου, όμως, να ενδυναμωθεί αυτή η παγκόσμια συμμετοχή και να εφαρμοστεί στην πράξη η αρχή της ευθυδικίας στο διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο, οι παγκόσμιες περιβαλλοντικές συμφωνίες θα πρέπει να ορίζουν διαφοροποιημένες ευθύνες και υποχρεώσεις για τα αναπτυσσόμενα κράτη²⁶⁸. Εξάλλου, αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι τα αναπτυσσόμενα κράτη έχουν συμβάλει διαχρονικά πολύ λιγότερο ή σε αρκετά λιγότερο βαθμό, σε σχέση με τα ανεπτυγμένα, στην περιβαλλοντική υποβάθμιση, επιδεικνύοντας ασθενή οικονομική μεγέθυνση και κοινωνική ανάπτυξη σε αντιδιαστολή τα βιομηχανικά κράτη. Επομένως, το ιστορικό πλαίσιο, σε συνδυασμό με την αντικειμενική αδυναμία/δυσκολία των χωρών του αναπτυσσόμενου Νότου να αντιμετωπίσουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα, είχε ως

²⁶⁵ Βλ. Deleuil, Th., The Common but Differentiated Responsibilities Principle: Changes in Continuity after the Durban Conference of the Parties, *RECIEL*, 21(3), 2012, σελ. 272.

²⁶⁶ Βλ. Honkonen, T., *The Common but Differentiated Responsibility Principle in Multilateral Environmental Agreements - Regulatory and Policy Aspects*, Kluwer Law International, Netherlands, 2009, σελ. 1.

²⁶⁷ Για τη διεθνοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων βλ. Σαμιώτης, Γ. Δ., Τσάλτας, Γρ. Ι., *Διεθνής Προστασία Περιβάλλοντος, Διεθνείς Πολιτικές και Δίκαιο του Περιβάλλοντος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990, σελ. 81-93.

²⁶⁸ Βλ. Halvorssen, A., Common, but Differentiated Commitments in the Future Climate Change Regime. Amending the Kyoto Protocol to include Annex C and the Annex C Mitigation Fund, *Colorado Journal of International Environmental Law*, 18(2), 2007, σελ. 252-253.

αποτέλεσμα την εφαρμογή ασύμμετρων και διαφοροποιημένων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για τα αναπτυσσόμενα κράτη²⁶⁹.

Επιπλέον, σύμφωνα με τη Honkonen²⁷⁰, η κοινή αλλά ταυτοχρόνως διαφοροποιημένη ευθύνη των κρατών εφαρμόζεται, στο πλαίσιο της διεθνούς περιβαλλοντικής πολιτικής, με δύο τρόπους. Από τη μία πλευρά, η συνεργασία και συμμετοχή των Συμβαλλομένων Μερών ενός συμβατικού καθεστώτος στο σχεδιασμό στρατηγικών και δράσεων συνδυάζεται με διαφορετικές, ποσοτικά και ποιοτικά, δεσμεύσεις ανάμεσα σε κράτη ή ομάδες κρατών στο στάδιο της εφαρμογής. Αυτό έχει ως συνέπεια συγκεκριμένες κατηγορίες κρατών, όπως τα αναπτυσσόμενα κράτη, να εξαιρούνται από την εφαρμογή συγκεκριμένων νομικά δεσμευτικών υποχρεώσεων ή να προβλέπεται για αυτά μία μεγαλύτερη περίοδος εφαρμογής των δεσμεύσεων τους.

Από την άλλη πλευρά, η εφαρμογή της αρχής συνεπάγεται συγκεκριμένες συμβατικές δεσμεύσεις για το Βορρά καθώς και τη νομική υποχρέωση ενίσχυσης του Νότου με οικονομικά και τεχνολογικά μέσα προκειμένου να ανταποκριθεί στις δικές του (ήπιες και συνήθως συμβολικές) συμβατικές υποχρεώσεις²⁷¹. Η παροχή βοήθειας, κυρίως, προς τις ελάχιστα ανεπτυγμένες και ευπαθείς χώρες έχει ως πρωταρχικό στόχο τη βέλτιστη οικοδόμηση ικανοτήτων (capacity-building), η οποία θα συμβάλλει στην προώθηση του εγχώριου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και την ανάπτυξη αποτελεσματικής περιβαλλοντικής δράσης, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο, την αποτελεσματικότητα ενός διεθνούς περιβαλλοντικού καθεστώτος. Γενικότερα, η διαφοροποιημένη μεταχείριση που προκύπτει από την εφαρμογή της αρχής δεν έχει ως στόχο μόνο την επίτευξη δικαιοσύνης και ορθονομίας. Επιδιώκει, παράλληλα, και την ολοκληρωμένη και συνεκτική εφαρμογή των διεθνών περιβαλλοντικών συμφωνιών καθώς με την εφαρμογή της διαφοροποίησης, τα κράτη έχουν περισσότερα κίνητρα να συμμετάσχουν και να συνεργαστούν σε ένα συμβατικό περιβαλλοντικό καθεστώς.

Η έννοια της διαφοροποίησης συναντάται σε αρκετά διεθνή συμβατικά κείμενα ήδη από τη δεκαετία του 1970 και 1980²⁷². Το πλέον αντιπροσωπευτικό παράδειγμα

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ Βλ. Honkonen, T., The Principle of Common but Differentiated Responsibility in Post-2012 Climate Negotiations, *RECIEL*, 18(3), 2009, σελ. 257-258.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Για παράδειγμα στη Σύμβαση του Λονδίνου για την Πρόληψη της Ρύπανσης της Θάλασσας από απορρίψεις Καταλοίπων και άλλων Υλών (1972) και στη Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία της Μεσογείου από τη Ρύπανση (1976).

εφαρμογής της αρχής αποτελεί η Σύμβαση της Βιέννης για την Προστασία του Στρατοσφαιρικού Όζοντος (1985) και ειδικότερα το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ (1987) για τις Ουσίες που Καταστρέφουν τη Στοιβάδα του Όζοντος. Αν και η έκφραση «αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης» δεν αναφέρεται ξεκάθαρα στο κείμενο του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ, παρ' όλα αυτά η εφαρμογή της εν λόγω αρχής προκύπτει σε πολλά σημεία μέσα από τις λειτουργικές διατάξεις με τη μορφή της χρονικής ευελιξίας για τα αναπτυσσόμενα κράτη²⁷³. Επιπλέον, το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ, (βλ. Άρθρο 5) διευκολύνει την πρόσβαση των αναπτυσσόμενων κρατών σε τεχνολογικούς πόρους και ενισχύει τη μεταφορά οικονομικών πόρων, με αποτέλεσμα να μπορεί να κάνει χρήση εναλλακτικών μεθόδων και υποκατάστατων προϊόντων με περισσότερη ευκολία²⁷⁴.

Η ξεκάθαρη διατύπωση της αρχής πραγματοποιήθηκε με την ενσωμάτωσή της στη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (7^η αρχή)²⁷⁵, η οποία υιοθετήθηκε στην Συνδιάσκεψη των Η.Ε. για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1992). Με αυτό τον τρόπο σηματοδοτήθηκε η δικαίωση του αναπτυσσόμενου κόσμου όπου για πρώτη φορά αναγνωρίστηκαν επισήμως και παγκοσμίως οι ειδικές ανάγκες του στο πεδίο της περιβαλλοντικής προστασίας. Από την άλλη πλευρά, ο Βιομηχανικός Βορράς συνειδητοποίησε ότι εισήλθε σε μία εποχή ουσιαστικών δεσμεύσεων και πρωτοβουλιών αναφορικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα²⁷⁶.

²⁷³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Άρθρο 5 του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ, όπου δίνεται η δυνατότητα στα αναπτυσσόμενα κράτη-μέρη να μειώσουν την παραγωγή και κατανάλωση χλωροφθορανθράκων, μέσα σε μία περίοδο χάριτος 10 χρόνων. Βλ. Benedick, R. E., *Ozon Diplomacy: New Directions in Safeguarding the Planet*, Harvard University Press, 1998; Bafundo, N. E., Compliance with the Ozone Treaty: Weak States and the Principle of Common but Differentiated Responsibility, *American University International Law Review*, 21(3), 2006, σελ. 461-495; Getu, M., Accommodating the Interests of Developing Countries in the Climate Change Regime: Lessons from the Ozon Layer Regime, *AJOL*, 6(1), 2012.

²⁷⁴ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως με την αναθεώρηση του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ, το 1990, εγκαθιδρύθηκε ένας νέος χρηματοδοτικός μηχανισμός προκειμένου να βοηθηθούν οι αναπτυσσόμενες χώρες να αντικαταστήσουν τις παλιές τεχνολογίες χλωροφθορανθράκων με φιλικές προς το όζον τεχνολογίες. Αυτό υπήρξε και ένα ισχυρό κίνητρο για την Κίνα και την Ινδία να επικυρώσουν το Πρωτόκολλο. Βλ. UNEP, *Report of the Second Meeting of the Parties to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer*, Ann. II art. 10, U.N. Doc. UNEP/OzL.Pro.2/3, (29/6/1990).

²⁷⁵ Συγκεκριμένα, αναφέρεται: «Τα κράτη θα συνεργάζονται υπό πνεύμα αλληλεγγύης για να διατηρούν, να προστατεύουν και να αποκαθιστούν την ακεραιότητα του οικοσυστήματος της Γης. Με δεδομένο το διαφορετικό βαθμό συμμετοχής στην παγκόσμια περιβαλλοντική υποβάθμιση, τα Κράτη έχουν κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες. Οι ανεπτυγμένες χώρες αναγνωρίζουν την ευθύνη που φέρουν για την πρόωθηση της διαρκούς ανάπτυξης σε διεθνές επίπεδο, με δεδομένες τις πιέσεις που ασκούν οι κοινωνίες τους στο παγκόσμιο περιβάλλον αλλά και τις τεχνολογικές δυνατότητες και τους οικονομικούς πόρους που διαθέτουν». Βλ. UN, *The Rio Declaration on Environment and Development*, 1992.

²⁷⁶ Βλ. Rajamani, L., The Changing Fortunes of Differential Treatment in the Evolution of International Environmental Law, *International Affairs*, 88(3), 2012, σελ. 609-610; Γρηγορίου, Π., Η., Σαμιώτης, Γ.,

Πλην της Διακήρυξης, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης περιλήφθηκε και στα δύο νομικώς δεσμευτικά κείμενα της Συνδιάσκεψης, δηλαδή στη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και –εμμέσως στη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλομορφία²⁷⁷.

4.2. Η Εφαρμογή της Αρχής στο Διεθνές Κλιματικό Καθεστώς

4.2.1. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και το Πρωτόκολλο του Κιότο

Το διεθνές θεσμικό καθεστώς για την κλιματική αλλαγή αποτέλεσε το πλέον χαρακτηριστικό πεδίο εφαρμογής της αρχής της «κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης» στη μετά-Ρίο περίοδο²⁷⁸. Η ξεκάθαρη αναφορά της αρχής στο Άρθρο 3.1. της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή²⁷⁹ του 1992, αποτέλεσε διπλωματική νίκη της συμμαχίας των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών. Περιχαρακώνοντας πολιτικά τις θέσεις τους πίσω από την κοινή αλλά διαφοροποιημένη ευθύνη, η ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών κατάφερε με αυτό τον τρόπο να υπερθεματίσει το ζήτημα των *ιστορικών ευθυνών* του Βορρά για τη ρύπανση της ατμόσφαιρας με θερμοκηπιακούς ρύπους από την εποχή της βιομηχανικής περιόδου, καθώς και την αντίστοιχη υποχρέωση *πρωτοπορίας* των βιομηχανικών κρατών στο ζήτημα της αντιμετώπισης του εν λόγω παγκόσμιου περιβαλλοντικού προβλήματος με τη λήψη αυστηρών μέτρων μείωσης των

Δ., Τσάλτας, Γρ., Ι., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993, σελ. 90-91.

²⁷⁷ Βλ. Άρθρο 6 της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλομορφία (1992). Για περισσότερα βλ. Matsui, Y., Some Aspects of the Principle of “Common but Differentiated Responsibilities”, *International Environmental Agreements*, 2(2), 2002, σελ.157.

²⁷⁸ Βλ. Rajamani, L., *Differential Treatment in International Environmental Law*, Oxford University Press, 2006, σελ. 10.

²⁷⁹ Σύμφωνα με το Άρθρο 3(1), «*Τα Συμβαλλόμενα Μέρη πρέπει να προστατεύσουν το κλιματικό σύστημα προς όφελος των ανθρωπίνων γενεών του παρόντος και του μέλλοντος, βάσει του δικαίου και σύμφωνα με τις κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες τους και τις αντίστοιχες δυνατότητές τους. Κατ’ αναλογία οι συμβαλλόμενες ανεπτυγμένες χώρες πρέπει να αναλάβουν το προβάδισμα στην αντιμετώπιση της αλλαγής του κλίματος και των δυσμενών επιπτώσεών της*». Αξίζει να σημειωθεί ότι η διατύπωση της αρχής στο συγκεκριμένο εδάφιο της Σύμβασης διαφοροποιείται σε σχέση με την 7^η Αρχή της Διακήρυξης του Ρίο, καθώς εδώ δεν γίνεται αναφορά στην «ιστορική ευθύνη των ανεπτυγμένων κρατών» και από την άλλη προστίθεται και η έκφραση «...και τις αντίστοιχες δυνατότητές τους». Μετά από πιέσεις κατά τις διαπραγματεύσεις οι βιομηχανικές χώρες κατάφεραν να περιορίσουν την αναφορά στις «ιστορικές ευθύνες» μόνο στο Προοίμιο της Σύμβασης και όχι στις λειτουργικές διατάξεις αυτής. Αντί αυτού, στο εν λόγω Άρθρο τονίζεται περισσότερο η τεχνολογική και οικονομική ικανότητα των ανεπτυγμένων κρατών παρά η ιστορική τους συμμετοχή στην περιβαλλοντική υποβάθμιση.

εκπομπών. Εξ' άλλου, οι θέσεις των αναπτυσσόμενων χωρών στηρίζονται διαχρονικά στο επιχείρημα που θέλει τις χώρες αυτές να ευθύνονται ελάχιστα για την επιβάρυνση της παγκόσμιας ατμόσφαιρας με «θερμοκηπιακούς» ρύπους. Παράλληλα, εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό ευπάθειας/τρωτότητας²⁸⁰ και αντιμετωπίζουν το μεγαλύτερο μέρος των δυσμενών επιπτώσεων, χωρίς να διαθέτουν τα κατάλληλα οικονομικά και τεχνικά μέσα για να μπορέσουν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις επερχόμενες φυσικές μεταβολές τις οποίες ο ανθρώπινος παράγοντας επιταχύνει. Απεναντίας, ο ανεπτυγμένος κόσμος, ο οποίος είναι ισχυρότερος οικονομικά και τεχνολογικά, έχει τη δυνατότητα να προετοιμαστεί και να αμυνθεί καλύτερα απέναντι στις επερχόμενες φυσικές μεταβολές. Με άλλα λόγια ο βιομηχανικός Βορράς είναι αυτός που φέρει την «ηθική» ευθύνη και θα πρέπει να αναλάβει τη "εξοπλιστική" ευθύνη «Για τη αντιμετώπιση του "υγκη" σμι λυ ππ βλ ΦΥ ρ τος ρ D Z \ 葯 艸 κ 卩 ι □ αφ' κή □ α 圃 αή ρ η □ Ειδικότερα (στ □ η λ γ ί σ 番 □ 話 ό ς Ρ Σ ύ □ 螫 α σ ε ς - Π ή α ί σ ρ ο γ α α τ η 卩 Η ι μ α 卩 Ι κ Υ Α λ λ α γ 莠 , η 1 α ρ χ 莠 " ό η ς κ ι □ □ ς α λ λ ο ύ ι ε φ ο ρ ο η ο ι " * έ ζ η ς Υ υ Ψ ύ ν □ ς μ ε τ ο 卩 卩 θ ώ ν ε τ α θ ε σ υ γ θ ζ κ □ λ μ έ ν ε ς δ ε σ μ ε ω ς ε ι ς (Ά ρ θ ρ ο Ρ " 莠 α . 5 . \$ παρ. 2, πύ ρ η Π 1) 卩 α δ υ α β ι ο μ η χ ρ ν ι β ά Σ □ 荃 □ 菴 λ θ μ ε ' α (Μ έ ρ η (ή † } 趨 - ι ώ ς κ ρ έ τ η D Z \ υ □ Παρ αρ τή μ α θ ο ς Ι)²⁸¹, θ εν , τ α α ν α π 卩 υ σ ω ό μ ε ν 菜 卩 5 κ ι λ □ ρ μ α □ Α □ ο λ ρ η 卩 κ ρ 莠 η ε - τ ς 卩 Παρ αρ τ 莠 μ α τ ο ς Ι ρ δ εν α ν α λ α μ β ά ν ο υ ν κ α μ ι ύ ο υ ύ α σ τ ι □ ή 卩 υ π ξ χ ρ ί ω ς ε π 卩 ρ α ρ η ό τ ς ϕ ή π ι 莠 ς 卩 - κ α τ □ " υ σ ί α - δ ε σ μ ε ύ ς ε ι 葯 , ο ι ί π ο ί ε ς π ρ ο β 卩 ξ ν τ α ι 卩 干 τ ο † 琴 ' θ ρ ο 4 (糖) ό η ς ` Σ ε ρ β } σ γ ι²⁸². \$ Δ εν □ α π 卩 κ ρ ο ύ ν ,

²⁸⁰ Τα φυσικά και ανθρωπογενή συστήματα στις αναπτυσσόμενες χώρες, σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα και τις εκθέσεις του IPCC, είναι ιδιαίτερα ευπαθή και ευαίσθητα, κάτι που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη γεωγραφική θέση (χαμηλά υψόμετρα) καθώς και στην οικονομική εξάρτηση αυτών των χωρών από το γεωργικό τομέα, την αλιεία και σε πολλές περιπτώσεις, από τον τουρισμό.

²⁸¹ Πιο συγκεκριμένα, το Παράρτημα Ι της Σύμβασης ορίζει ένα κατάλογο 36 βιομηχανοποιημένων/ανεπτυγμένων συμβαλλόμενων κρατών τα οποία και φέρουν την ιστορική ευθύνη για το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής. Αυτόματα, όλες οι υπόλοιπες χώρες (δηλαδή οι αναπτυσσόμενες) οι οποίες δεν υπάγονται στο Παράρτημα Ι ομαδοποιούνται στην κατηγορία των «κρατών εκτός-παραρτήματος Ι».

²⁸² Στις ήπιες αυτές δεσμεύσεις περιλαμβάνονται η κατάρτιση και δημοσίευση εθνικών καταλόγων ανθρωπογενών εκπομπών από πηγές και απορροφήσεων από καταβόθρες, εκσυγχρονισμό των εθνικών ή περιφερειακών προγραμμάτων, τεχνολογική συνεργασία, συνεργασία για την προστασία των δασών, των ωκεανών και των οικοσυστημάτων, επιστημονική και ερευνητική συνεργασία, πληροφόρηση, επιμόρφωση και ενημέρωση του κοινού και ενδυνάμωση των συμμετοχικών διαδικασιών και κοινοποίηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή της Σύμβασης. Όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεούνται σύμφωνα με το Άρθρο 12 της Σύμβασης να γνωστοποιούν πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή των υποχρεώσεων του όπως π.χ. σχετική αναφορά με τα μέτρα που λαμβάνει στο εσωτερικό του για την εφαρμογή της Σύμβασης. Στα αναπτυσσόμενα κράτη (κράτη εκτός Παραρτήματος Ι) δίνεται η δυνατότητα υποβολής των απαραίτητων εκθέσεων σε ένα περιθώριο 3 ετών σε αντιδιαστολή

«υσία- δεσμεύσει葯, οι ίποιες προβΩπζνται 罨干το†琴?θορο 4(糖) όης'Σσββ } σγί²⁸². \$Δεν □ απ 藜κΨούν, μάλιστα, †α΄τομν 糶Ϊ ίΤχαΙ 莱κτήρα □ λ΄ά τούπ 鞣θ_ουν .ην εκ 農Ηήρωση φων υ 菴 |χδε□ωεωω 鞞ο²⁸³ Βου□□ γ΄ } οικονομικ 耨□ υενογοι 鞣ή ενί>χχση(του ίτρυ (Αρ 芸ροΤ4 παρ. 7)²⁸³ ↓ Με8□λλg Ολόγι |, □΄βαθμτς ↓ τον Οποί 驪 οι Συθβαγλόμ 鞣εεπ ΨνιπτυρσόρειΥΨ ·ήρες θΓ □εΜπληρώ 菴ουν τις δεσμ□ύσεις□το0²⁸⁴ 莺ατά τη\$ □ωμβαχ θα ε Γαρ΄ηθηί από τ 获ν ανφίστοιχη αποτεΨεσμα΄Η Cκή κ□λήρωσΗ Από 給π 菴ε0²⁸⁴ιάς Στμβαλλο΄έΨΗν □νεπDΨυγμ□ν□ν χω□ών, Πτων δεσμεύ□ΥΨν □ο 鞞h κDΨά 鞣πη -ύμβΑση< σχεΨικά με 菴ο△ς 鞣ρ 获μ 鞣τ& δοτικούς πόρους και τη μεταφορά τεχνολογίας²⁸⁴.

Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης αναδύθηκε όχι μόνο μέσα από την έννοια της ευθυδικίας αλλά και μέσα από

²⁸² Στις ήπιες αυτές δεσμεύσεις περιλαμβάνονται η κατάρτιση και δημοσίευση εθνικών καταλόγων ανθρωπογενών εκπομπών από πηγές και απορροφήσεων από καταβόθρες, εκσυγχρονισμό των εθνικών ή περιφερειακών προγραμμάτων, τεχνολογική συνεργασία, συνεργασία για την προστασία των δασών, των ωκεανών και των οικοσυστημάτων, επιστημονική και ερευνητική συνεργασία, πληροφόρηση, επιμόρφωση και ενημέρωση του κοινού και ενδυνάμωση των συμμετοχικών διαδικασιών και κοινοποίηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή της Σύμβασης. Όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεούνται σύμφωνα με το Άρθρο 12 της Σύμβασης να γνωστοποιούν πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή των υποχρεώσεων του όπως π.χ. σχετική αναφορά με τα μέτρα που λαμβάνει στο εσωτερικό του για την εφαρμογή της Σύμβασης. Στα αναπτυσσόμενα κράτη (κράτη εκτός Παραρτήματος Ι) δίνεται η δυνατότητα υποβολής των απαραίτητων εκθέσεων σε ένα περιθώριο 3 ετών σε αντιδιαστολή με τις χώρες του παραρτήματος Ι που υποχρεούνται μέσα σε 6 μήνες από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης. (βλ. Άρθρο 12(5) της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή).

²⁸³ «Ο βαθμός στον οποίο οι αναπτυσσόμενες συμβαλλόμενες χώρες θα εκτελέσουν πράγματι τις υποχρεώσεις τους κατά τη σύμβαση θα εξαρτηθεί από την αποτελεσματική εκτέλεση, από πλευράς συμβαλλόμενων ανεπτυγμένων χωρών, των δεσμεύσεών τους κατά τη σύμβαση σχετικά με τους χρηματοδοτικούς πόρους και την μεταφορά τεχνολογίας και θα λαμβάνει πλήρως υπ΄ όψιν ότι η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και η εξάλειψη της φτώχειας είναι οι πρώτες και προέχουσες προτεραιότητες των αναπτυσσόμενων συμβαλλόμενων μερών».

²⁸⁴ Αυτά τα δύο ζητήματα έχουν απασχολήσει εκτενώς τις συνομιλίες, ενώ μέχρι σήμερα αποτελούν σημεία τριβής μεταξύ βιομηχανικού Βορρά και αναπτυσσόμενου Νότου. Ο ανεπτυγμένος Βορράς, αν και αναγνωρίζει την ανάγκη παροχής οικονομικών πόρων στους αναπτυσσόμενους, δεν μπορεί να το δει αποκομμένο από την κλασική έννοια την «αναπτυξιακής οικονομικής βοήθειας», σε αντίθεση με το Νότο, ο οποίος προσπαθεί να εντάξει τη συγκεκριμένη δέσμευση ως μία νέα και ειδική, στα πλαίσια της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, χρηματοδοτική υποχρέωση. Επιπλέον, στο θέμα της μεταφοράς τεχνολογίας οι βιομηχανικές χώρες αποκρούουν το αίτημα των αναπτυσσόμενων για παροχή τεχνολογίας με μη εμπορικούς όρους, ισχυριζόμενοι ότι κάτι τέτοιο θα ήταν ασύμβατο με τη Σύμβαση για την Προστασία των Πνευματικών Δικαιωμάτων, δεδομένου ότι οι νέες τεχνολογίες ανήκουν στην ιδιωτική οικονομική σφαίρα και προστατεύονται ως προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας. Βλ. Williams, M., *The Third World and Global Environmental Negotiations: Interests, Institutions and Ideas*, *Global Environmental Politics*, 5(3), 2005, σελ. 62 και Bodansky, D., *The UN Framework Convention on Climate Change: A Commentary*, *Yale Journal of International Law*, 18(451), 1993, σελ. 425-461. Επίσης, παρόμοιου τύπου προβλέψεις εμπεριέχονται και σε άλλα συμβατικά περιβαλλοντικά καθεστώτα, όπως το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία του Τροποσφαιρικού Όζοντος (Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ Άρθρο 5, παρ. 5), η Σύμβαση για την Βιολογική Ποικιλομορφία (Άρθρο 20, παρ. 4) και η Σύμβαση της Στοκχόλμης για τους Ανθεκτικούς Οργανικούς Ρυπαντές (Άρθρο 13, παρ. 4).

τη σφαίρα του «πραγματισμού»²⁸⁵. Η αναγνώριση της ανάγκης εφαρμογής των διαφοροποιημένων ευθυνών μέσα σε ένα διεθνές συμβατικό περιβαλλοντικό καθεστώς δεν συνιστά μόνο παράγοντα διευκόλυνσης πάνω στο κομμάτι της εφαρμογής των υποχρεώσεων που προβλέπονται από αυτό, αλλά παρέχει και ένα ισχυρό κίνητρο για τις αναπτυσσόμενες χώρες ούτως ώστε να εμπλακούν και να μετάσχουν σε διεθνείς περιβαλλοντικές συμφωνίες. Είναι ένας τρόπος για τα ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα κράτη, προσφοράς ενός “quid pro quo”, με σκοπό την εξασφάλιση της συμμετοχής ενός όσο το δυνατόν αυξημένου αριθμού αναπτυσσόμενων κρατών στις πολυμερείς περιβαλλοντικές συμφωνίες²⁸⁶.

Η διαφοροποίηση εφαρμόζεται και ως προς μία άλλη ειδική κατηγορία κρατών εντός της ομάδας των ανεπτυγμένων κρατών του βιομηχανικού κόσμου, για την οποία προβλέπεται ειδικό καθεστώς σύμφωνα με τις διατάξεις τόσο της Σύμβασης όσο και του Πρωτοκόλλου. Πρόκειται για τις χώρες με οικονομία σε μετάβαση²⁸⁷, οι οποίες περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της Σύμβασης και αντίστοιχα στο Παράρτημα Β του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Οι προβλέψεις της Σύμβασης αφήνουν ένα περιθώριο ευελιξίας στο κάθε κράτος όπου η οικονομία του βρίσκεται σε μετάβαση, να ορίσει εκείνο το έτος βάσης που επιθυμεί και με το οποίο θα καθορίσει τη μείωση των εκπομπών του (άλλο εκτός από το 1990)²⁸⁸. Κάποιες χώρες επέλεξαν να αξιοποιήσουν αυτή την ευνοϊκή ρύθμιση που προβλέπεται από τη Σύμβαση και να επιλέξουν έτος βάσης νωρίτερα από το 1990, τότε που οι οικονομίες τους βρίσκονταν σε ανάπτυξη και τα επίπεδα των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου υψηλά²⁸⁹.

²⁸⁵ Βλ. Boyte, R., Common but Differentiated Responsibilities. Adjusting the “Developing”/“Developed” Dichotomy in International Environmental Law, *New Zealand Journal of Environmental Law*, 14, 2010, σελ. 74.

²⁸⁶ Βλ. Matsui, Y., Some Aspects of the Principle of “Common but Differentiated Responsibilities”, *International Environmental Agreements*, 2(2), 2002, σελ. 156.

²⁸⁷ Πρόκειται για τις: Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λευκορωσία, Λιθουανία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Ρουμανία, Ρωσία, καθώς και για την Τσεχία, Σλοβακία, Κροατία και Σλοβενία οι οποίες εισχώρησαν στο Παράρτημα Ι, στις 13 Αυγούστου 1998, μετά από απόφαση τροποποίησης αυτού, βλ. Decision 4/CP. 3, “Amendments to the list in Annex I to the Convention under Article 4.2(f) of the Convention”, UN Doc. FCCC/CP/1997/7/Add.1, 25 March 1998.

²⁸⁸ Σύμφωνα με το Άρθρο 4(6) της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή «...η Συνδιάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών παραχωρεί κάποιο βαθμό ευελιξίας στα Συμβαλλόμενα Μέρη που αναφέρει το Παράρτημα Ι, τα οποία βρίσκονται σε διαδικασία μετάβασης στην οικονομία της αγοράς, ώστε να αυξηθεί η ικανότητα των Μερών αυτών να αντιμετωπίσουν την αλλαγή του κλίματος σε σχέση, επίσης, με το επίπεδο κατά το παρελθόν των ανθρωπογενών εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που δεν ελέγχονται από το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ που επιλέγεται ως σημείο αναφοράς».

²⁸⁹ Ως έτος βάσης για τη μείωση των εκπομπών, η Βουλγαρία έθεσε το 1989, η Πολωνία το 1988, η Ρουμανία το 1989, η Σλοβενία το 1986 ενώ η Ουγγαρία έθεσε ως στόχο το μέσο όρο των εκπομπών της περιόδου 1985-1987. Βλ. Decision 9/CP. 2, “Communications from Parties included in Annex I to the Convention: Guidelines, Schedule and Process for Consideration found in Report of the Conference of the Parties on its Second Session”, UN Doc. FCCC/CP/1996/15/Add.1, 29 October 1996.

Επιπλέον, υπό τη σκέπη του Πρωτοκόλλου του Κιότο, αν και οι χώρες αυτές έχουν υποχρεώσεις μείωσης των εκπομπών, εξαιρούνται από τις δεσμεύσεις περί οικονομικής ενίσχυσης των αναπτυσσόμενων χωρών και μεταφορά της τεχνολογίας. Μόνο τα κράτη-μέρη του Παραρτήματος ΙΙ²⁹⁰ υποχρεούνται να παράσχουν «νέους και συμπληρωματικούς χρηματοδοτικούς πόρους»²⁹¹ καθώς και να διευκολύνουν την πρόσβαση των συμβαλλόμενων αναπτυσσόμενων κρατών σε «τεχνολογίες και σε τεχνογνωσία»²⁹².

Στη συνέχεια, με το Πρωτόκολλο του Κιότο, η αρχή απέκτησε ιδιαίτερη σημασία μέσα από την ενσωμάτωσή της στον πυρήνα των λειτουργικών διατάξεων του συγκεκριμένου διεθνούς νομικού εργαλείου. Παρά το γεγονός ότι δεν περιέχεται ρητή αναφορά στην αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης μέσα στα κρίσιμα άρθρα που ρυθμίζουν τις καθεστωτικές υποχρεώσεις των μερών, οι διαφοροποίηση των ευθυνών παίζει καθοριστικό ρόλο στη λειτουργική δομή του Πρωτοκόλλου. Τα αναπτυσσόμενα κράτη-μέρη (δηλαδή τα μέρη εκτός-Παραρτήματος Ι της Σύμβασης-Πλαίσιο) εξαιρούνται από την ανάληψη ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, σε αντίθεση με τα βιομηχανικά κράτη (μέρη παραρτήματος Ι της Σύμβασης-Πλαίσιο) τα οποία υποχρεώνονται να υιοθετήσουν και να εφαρμόσουν διαφοροποιημένους εθνικούς ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών τους μέσα σε συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα²⁹³. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η διαφοροποίηση των κρατών-μερών του καθεστώτος, η οποία και θεσμοθετήθηκε με την Σύμβαση-Πλαίσιο και αφορά στις 2 βασικές ομάδες: από τη μία πλευρά τις βιομηχανικές (Παράρτημα Β του Πρωτοκόλλου) - άρα ιστορικά υπαίτιοι με εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου- και από την άλλη εκείνη των αναπτυσσόμενων κρατών. Η διαφοροποίηση ως προς το είδος των δεσμεύσεων, όμως, εφαρμόζεται και «κάθετα», δηλαδή εντός της ίδια ομάδας των κρατών του Παραρτήματος Β του Πρωτοκόλλου με τον εξής τρόπο: Διαφοροποιείται το ποσοστό υποχρέωσης μείωσης των εκπομπών

²⁹⁰ Στο Παράρτημα ΙΙ της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή περιλαμβάνονται τα βιομηχανικά κράτη-μέρη του ΟΟΣΑ. Αυτό που τη διαφοροποιεί από το Παράρτημα Ι είναι ότι απουσιάζουν εδώ οι χώρες με οικονομία σε μετάβαση.

²⁹¹ Βλ. Άρθρο 3 της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

²⁹² Βλ. Άρθρο 5 της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

²⁹³ Η πρώτη φάση δέσμευσης αφορά την περίοδο 2008-2012 και δεσμεύει 37 Συμβαλλόμενα Μέρη να μειώσουν τις εκπομπές τους συνολικά κατά 5,2% [βλ. Πρωτόκολλο του Κιότο, Άρθρο 3(1)] και η δεύτερη φάση την περίοδο 2013-2020 όπου δεσμεύονται 37 Συμβαλλόμενα Μέρη για συνολική μείωση της τάξης του 18% (Βλ. Doha Amendment to the Kyoto Protocol, παρ. C, διαθέσιμο στο http://unfccc.int/files/kyoto_protocol/application/pdf/kp_doha_amendment_english.pdf).

για κάθε κράτος ανάλογα με το βαθμό της ιστορικής συμμετοχής στο πρόβλημα. Ουσιαστικά, το Πρωτόκολλο αποτελεί το πλέον υποδειγματικό παράδειγμα²⁹⁴ πολυμερούς περιβαλλοντικής συμφωνίας όπου προβλέπονται απόλυτοι, νομικά δεσμευτικοί ποσοτικοποιημένοι στόχοι μείωσης των εκπομπών για τα ανεπτυγμένα κράτη, εξαιρώντας τα αναπτυσσόμενα κράτη-μέρη (δηλαδή τα μέρη εκτός-Παραρτήματος I της Σύμβασης-Πλαίσιο) από την ανάληψη οποιουδήποτε τύπου δέσμευσης. Με τον τρόπο αυτό, ενισχύθηκε η διαφοροποίηση των κρατών-μερών του καθεστώτος στη βάση δύο βασικών ομάδων: από τη μία πλευρά τις βιομηχανικές και από την άλλη τις αναπτυσσόμενες. Αξίζει να αναφερθεί, ότι η εξαίρεση των αναπτυσσόμενων κρατών από την εφαρμογή αυστηρών μέτρων μείωσης των εκπομπών, στη βάση της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, αποτέλεσε και έναν από του βασικούς λόγους για τον οποίο οι ΗΠΑ, το 2001, αποχώρησαν από τη θεσμική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου του Κιότο²⁹⁵, περιορίζοντας σε μεγάλο βαθμό την περιβαλλοντική αποτελεσματικότητα του καθεστώτος.

4.2.2. Από το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί (2007) στη Συμφωνία του Παρισιού (2015)

Το κρίσιμο ζήτημα της θεσμοθετημένης διαφοροποίησης των κρατών σε «ανεπτυγμένους» και «αναπτυσσόμενους» τέθηκε σε νέα βάση την περίοδο 2007 - 2010, στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας για τον επαναπροσδιορισμό του καθεστώτος μετά το 2012. Στο Σχέδιο Δράσης του Μπαλί (Bali Action Plan-2007) αποτυπώνεται, για πρώτη φορά, η ανάγκη για ουσιαστική συμμετοχή («meaningful participation») των χωρών του αναπτυσσόμενου Νότου στην παγκόσμια προσπάθεια μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, μέσα από την υιοθέτηση «εθνικώς κατάλληλων δράσεων μετριασμού των εκπομπών» («nationally appropriate mitigation actions») ²⁹⁶. Αργότερα, το 2010, μέσα από τις Συμφωνίες του Κανκούν, τα αναπτυσσόμενα κράτη καλούνται να αναλάβουν δράση

²⁹⁴ Βλ. Maguire, R., The Role of Common but Differentiated Responsibility in the 2020 Climate Regime, *CCLR*, 7(4), 2013, σελ. 6.

²⁹⁵ Βλ. Harris, P. G., Common but Differentiated Responsibility: The Kyoto Protocol and United States Policy, *New York University Environmental Law Journal*, 7, 1999.

²⁹⁶ Βλ. Decision 1/CP.13, “Bali Action Plan”, UN Doc. FCCC/CP/2007/6/Add.1, 14 March 2008, παρ. 1(b)(2).

ούτως ώστε να επιτύχουν μέχρι το 2020 «την παρέκκλιση από την προβλεπόμενη αύξηση των συνολικών εκπομπών, σύμφωνα με ένα business-as-usual σενάριο»²⁹⁷.

Από το 2011, η έννοια της θεσμοθετημένης διαφοροποίησης εισέρχεται πλέον σε μία νέα φάση αναπροσαρμογής και αναδιαμόρφωσης. Στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (Durban Platform on Enhanced Action), η οποία ξεκίνησε από την ομώνυμη Συνδιάσκεψη (2011) με σκοπό την επίτευξη μιας νέας παγκόσμιας και νομικά δεσμευτικής συμφωνίας στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού (2015), το θέμα του επαναπροσδιορισμού της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης αποτέλεσε βασική προτεραιότητα για τα ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα Μέρη. Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ συνέδεσαν τη μελλοντική συμμετοχή τους στη συμφωνία που θα προέκυπτε με την αντίστοιχη ανάληψη υποχρεώσεων από την πλευρά των μείζονων ρυπαινόντων του Νότου, υποστηρίζοντας ότι η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης θα πρέπει να ερμηνευθεί όχι μόνο στη βάση της ιστορικής ευθύνης των κρατών, αλλά και με γνώμονα τις σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες των κρατών²⁹⁸. Στο ίδιο πλαίσιο, και η ΕΕ υποστήριξε την ανάγκη συμμετοχής των οικονομικά ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών στη νέα συμφωνία μέσα από την υιοθέτηση «αποτελεσματικών» δράσεων²⁹⁹.

Εν τέλει, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης ενσωματώθηκε στο τελικό κείμενο της Συμφωνίας του Παρισιού (2015) με τρόπο δυναμικό και ευέλικτο, έτσι όπως είχε αποτυπωθεί ένα χρόνο νωρίτερα στην τελική απόφαση της 20ής Συνδιάσκεψης στη Λίμα, με τίτλο “Lima Call for Climate Action (2014)”. Η προσθήκη της φράσης «με γνώμονα τις διαφορετικές εθνικές συνθήκες³⁰⁰» δίπλα στην αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης σηματοδοτεί πλέον μία νέα εποχή στην ιστορία της διεθνούς κλιματικής πολιτικής ως προς την ερμηνεία της αρχής και την εφαρμογή της διαφοροποιημένης μεταχείρισης³⁰¹. Επίσης, στο τελικό κείμενο της Συμφωνίας δε γίνεται καμία αναφορά στη θεσμική κατηγοριοποίηση των

²⁹⁷ Βλ. Decision 1/CP.16, “The Cancun Agreements: Outcome of the Ad Hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action under the Convention”, UN Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 15 March 2011, παρ. III(b)(48).

²⁹⁸ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *US Submission on Elements of the 2015 Agreement*, 12 February 2014.

²⁹⁹ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by Greece and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 28 February 2014.

³⁰⁰ Στο αυθεντικό κείμενο της Συμφωνίας του Παρισιού αναφέρεται «...in the light of different national circumstances».

³⁰¹ Βλ. Dubois-Maljean, S., *The Paris Agreement: A New Step in the Gradual Evolution of Differential Treatment in the Climate Regime?*, *RECIEL*, 25(2), 2016, σελ. 151-160.

Συμβαλλομένων Μερών, καταργώντας πλέον το διαχωρισμό ανάμεσα σε μέρη του Παραρτήματος Ι και μέρη εκτός Παραρτήματος Ι. Πιο συγκεκριμένα, η Συμφωνία του Παρισιού (2015) συνεχίζει να εφαρμόζει την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, την οποία όμως αφομοιώνει με διαφορετικό τρόπο, σε σχέση με τη UNFCCC και το Πρωτόκολλο του Κιότο. Η διαφοροποίηση εξακολουθεί να υφίσταται και να εντοπίζεται σε πολλά στοιχεία-σημεία της Συμφωνίας³⁰². Κατ' αρχάς, ο τρόπος επιλογής και εφαρμογής του περιεχομένου των NDCs από τα Συμβαλλόμενα Μέρη εμπεριέχει ένα είδος «αυτό-διαφοροποίησης» (self-differentiation), καθώς το κάθε κράτος προσδιορίζει οικειοθελώς, μέσα από μία bottom-up διαδικασία και με βάση τις δικές του εθνικές ανάγκες και προτεραιότητες, το είδος και τη μορφή των NDCs που θα υιοθετήσει. Επιπλέον, αν και οι δεσμεύσεις ως προς τη διαδικασία υιοθέτησης των NDCs είναι ως επί το πλείστον κοινές για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη³⁰³, εντούτοις προβλέπεται διαφοροποιημένη μεταχείριση για συγκεκριμένες κατηγορίες αναπτυσσόμενων κρατών, όπως οι EAX και τα SIDS³⁰⁴, στις οποίες παρέχεται μεγαλύτερη ευελιξία λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν σε αυτά τα κράτη. Επίσης, το πλαίσιο διαφάνειας λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες δυνατότητες των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών, παρέχοντας όμως μία “build-in” ευελιξία³⁰⁵ σε εκείνες τις αναπτυσσόμενες χώρες που το έχουν ανάγκη και όχι σε όλους τους αναπτυσσόμενους ως μία κατηγορία. Τέλος, οι διατάξεις που αφορούν στη χρηματοδότηση, τεχνολογική βοήθεια και οικοδόμησι-ικανοτήτων συνεχίζουν να διαφοροποιούνται με βάση το διαχωρισμό ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων.

Όπως καθίσταται σαφές, με τη Συμφωνία του Παρισιού (2015), η έννοια της διαφοροποιημένης μεταχείρισης απέκτησε μια διαφορετική διάσταση. Για πρώτη φορά στην ιστορία του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος, υιοθετείται, μέσα από ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο, μία διαφορετική προσέγγιση ως προς την εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Όλα πλέον τα Συμβαλλόμενα Μέρη, ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα, καλούνται να αναλάβουν μέτρα ή δράσεις

³⁰² Η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης εντοπίζεται τέσσερις (4) φορές μέσα στο κείμενο της Συμφωνίας: α) στο Προοίμιο, β) στο Άρθρο 2(2), γ) στο Άρθρο 4(3) και δ) στο Άρθρο 4(19).

³⁰³ Βλ. Άρθρα 4(2), 4(8), 4(9) και 4(13).

³⁰⁴ Σύμφωνα με το Άρθρο 4(6) της Συμφωνίας του Παρισιού: «Τα ελάχιστα ανεπτυγμένα κράτη και τα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη μπορούν να προετοιμάσουν και να γνωστοποιήσουν στρατηγικές, σχέδια και δράσεις για την επίτευξη ανάπτυξης που θα στηρίζεται σε χαμηλές θερμοκηπιακές εκπομπές, τα οποία θα αντικατοπτρίζουν τις δικές τους ιδιαίτερες συνθήκες».

³⁰⁵ Ibid., Άρθρο 13(1)(2).

εθελοντικού χαρακτήρα, τα οποία και έχουν επιλέξει στη βάση μιας bottom-up προσέγγισης, με πρωταρχικό στόχο τη μείωση των θερμοκηπιακών εκπομπών. Αναμφισβήτητα, με τη νέα αυτή Συμφωνία καταργείται σταδιακά ο κλασικός θεσμικός διαχωρισμός ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων στη βάση της ιστορικής ευθύνης. Παράλληλα, οι δύο κατηγορίες Συμβαλλομένων Μερών καλούνται να αναλάβουν καθεστωτικές δράσεις εθελοντικού χαρακτήρα, οι οποίες αποκτούν την ίδια νομική φύση.

4.3. Κριτική Προσέγγιση

Αναμφισβήτητα, το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή συνέβαλε καθοριστικά στη συγκεκριμενοποίηση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στο πεδίο του διεθνούς δικαίου του περιβάλλοντος. Η εν λόγω αρχή, αρχή-οδηγός του διεθνούς δικαίου για την κλιματική αλλαγή, διαπνέει ολόκληρο το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο για την κλιματική αλλαγή. Με τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και το Πρωτόκολλο του Κιότο δομείται ένας ξεκάθαρος θεσμοθετημένος διαχωρισμός ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, με διαφορετικές θεσμικές υποχρεώσεις ως προς την αντιμετώπιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής.

Από τη Συνδιάσκεψη του Μπαλί (2007) και κυρίως μετά τις διαπραγματεύσεις του Ντέρμπαν (2011), η έννοια της διαφοροποίησης των θεσμικών υποχρεώσεων των κρατών έχει πλέον εισέλθει σε μία νέα τροχιά στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Πλέον, με τη Συμφωνία του Παρισιού (2015) ο στατικός θεσμικός διαχωρισμός ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων μέσα από τη θέσπιση - δύσκολα τροποποιούμενων- Παραρτημάτων αρχίζει σταδιακά να μεταβάλλεται. Παράλληλα, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης ερμηνεύεται με ένα περισσότερο ευέλικτο και δυναμικό τρόπο, καθώς εφαρμόζεται στη βάση των σύγχρονων κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών και αναγκαιοτήτων του κάθε κράτους. Επιπλέον, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αποκτούν, για πρώτη φορά στην ιστορία του διεθνούς συμβατικού πλαισίου για την κλιματική αλλαγή, μία ευελιξία ως προς την εφαρμογή μέτρων μετριασμού των εκπομπών (μη δεσμευτικότητα των μέτρων και αυτό-επιλογή των δράσεων).

Η νέα αυτή προσέγγιση έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση της συμμετοχικής βάσης του καθεστώτος, με την ενεργό συμμετοχή μείζονων ρυπαινόντων, όπως οι

ΗΠΑ και η Κίνα. Παρ' όλα αυτά, απομένει να «**αποδοτικότη**» στην πράξη Η κατά-
 ςόσοτη καό **πρωτογενή** τ **αποδοτικότη** δι **αποδοτικότη**
 τω **πρωτογενή** λλο **πρωτογενή** σε **αποδοτικότη** με
 τον **πρωτογενή** ό τρν **αποδοτικότη** από τα ίδια **αποδοτικότη**
 Χυμ **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** («**αποδοτικότη**» **αποδοτικότη**)
 αποτε2 | **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 μεή! 'οη0020 **ΟΪΕΦΙΛΑΙΟ**

ΠΕΜΠΤΟ: Το Ριαθα **αποδοτικότη **αποδοτικότη** **αποδοτικότη****

ΟΪΕΦΙΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Το Ριαθα **αποδοτικότη **αποδοτικότη** **αποδοτικότη****

Η Ε'σαγωγικός ΠαρατΜρήσ **αποδοτικότη**

5.1. Ε'σαγωγικός ΠαρατΜρήσ **αποδοτικότη**

οιρην **αποδοτικότη** του **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 τ **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 σ **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 διαφορ **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 μ **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
αποδοτικότη **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 σ **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 καθε **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 προβλή **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 το **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 της **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 π **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 μία! **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**

Το **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 υπο **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 σ **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 κα **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**
 κα **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη** **αποδοτικότη**

³⁰⁶ Στο Προοίμιο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή αναγνωρίζεται ότι η κλιματική αλλαγή και οι δυσμενείς επιπτώσεις αποτελούν «κοινό μέλημα της ανθρωπότητας».

πλεγκFσΜι }ς"υρερθέ□μανέΦ!τϵ υ πλΑνήτη.0ΠϷ ρ□ όϷα Ύυ□ά, μέ>ϕ ρπ□ μί
 ενΔελωλĪ μϷϷάτηϷτοΔϷϷηϷΥϷαώος, δϷαυι>ε ώϷε□ρι Ύτι οϳ~πος
 εφαϷϷο΀ίς της Ϸρχής τ□ς□κλϷέής αγϷά 萬ιϷϷϷϷ ϷροψοΙγμένηϷ βυθύνης,□ίτσι
 όΓως Φροκύπτει μέσ^ι απϷϷητα κύρι^ι συμϷέϷϷϷϷκή
 κείμε΄α□!πεΦηρίζειδσεΓσΧμϷ ντιζό†c□θμό π ϷϷρσααστιΚή-έμπρακϷη
 □φμετοχή Υ λωνϷτων Ϸυμβ^ιλλομέν2ν ΜερώϷ μΣσα άό
 τΗν□υιϷμέτησο αποτελΧσματικΎν□□ΥΔρων για τϷ μείω□η των εκϷομών
 αερίων τοϷ θερμο0Ηπί΄υ.ϷΗ σε ατ□θ | ερδηνϷία κϷιϷϷϷϷΓή ε ησ
 ερχή□`στη Ϸάση τωϷ ϷσϷϷορικϷν8ηυθεν των†αν□ηϷϷ□μένων Ϸρατν□ δίχ^ι ω†
 □υΝάΦεϷα"τηΝ`απαΗλαγή ΛωνϷϷϷναϷϷϷϷόμενων μηρών ύπ̃ ασϷηϷϷϷ Ϸ
 ουσιασϷ κέςΡδεσ□_ύσϷϷϷ μεϷ ύσηςϷϷτω□ ηκπρνωϷ τους (αρακτϷϷιρτικó
 ϷαράειγμϷ"ϷϷο ΠϷϷ2τϷοϷϷλ□(ΛουΓΚιότοϷϷ

Ρξε αποτέΛεσμα την ωρεια □εο 糶&αλλά π□□ορισένωφ
 δε, !ουσια□τική•συμ 莖εό 蒴χή κ□ά'ώ∨(>τε δι 耕ικασία ε 冥 Φμγής υύΟ
 καθ 聒στοτ'λ 勑μ'δεσμε 菴 裕Φν και επ 蒴δέσωϊ τη μη □ν Υσχτ σ
 τδ 册z α 菴οτελεσμά'ικτόζ^□ του! Υυμβύ'θκ uly καΨεΖ π□τ□† γνΓ την
 □□ιμz ΛικήΡαλλαγ□/

Μγ τοΓνέο καθεστώ† πό' θσπίζεΛι"ε τη dzυμφονίε 申 睦t 睦
 Πα□ισιούΡαρόβτο 睪2a2a†και άεφά,αη 睦ρόπλh εφ 糶□μο 莽□ φης\$ }ρχής□της
 论 上 番vP □ αλλ□ δν 糶φ 耿ρλπξ 舂ημένXς 菴υθύης εΨαβΨλιετ 胙ι και αποκτά ένα
 0 ερισσότερο ευ□μκτο 上 Ai LJύγχΦοN 鋒\$χρρακτήρα, άε Υ ,τ' αυτό□ 菴υ 驪 菴όάγεταδ
 γιϚ' Ψην εκ□ΛΦρ'Ψση το 上 κρι 馱ηρX' 上□ή#0 卽ραίε 7ηGσυμμετ□χής& Πλ 節ον□
 όλz 睪τY X 菴M 菴Υόμεοα Κράτηέρη Ιαλίό 苳DŽα' να αναλάβουν δευμεύ□ι< έσt ω
 καδ' μη 荅ποχ 裔 ωωτλκού 卩 χ}ρα □τή□γ. □ΑΘ 苳ζει δε να σzθεΩ 驪 1 εί
 5Ψι 1 φοΡνέο καθεστώz, βί 馱EDŽPz 0 λέον λόβος\$ όχι μόν□
 για 給Yυσε 糶α□σχημετο 干ιθτω□ κρηηjν, αλλά' και 莒 莱 ου 暝ιεσφική
 σνμ 莖εMφή 0 κρ□ί□ς 7 τω 馱 卩 ναπτ 菅 σ□ 上 5εν□ι νευó'?? □ ǔ 0 Σύμβαση-Παίσιο

γλα όηι Κλι- ατI□ή λλαζή

ǔ 0 Σύμβαση-Παίσιο γλα όηι Κλι- ατI□ή λλαζή

5.2. 0 Σύμβαση-Παίσιο γλα όηι Κλι- ατI□ή λλαζή

Η 卩 Σ 5ΒΑση-□λΓ ίθιο για□την Κλδ'μΡφι□□ Αιλαγή 耜(69L2) 給 απ 苳^ελεί,
 ρ 膳v,Ππο πλέ 上 ν χαρακτηριστκ 卩Ρπασάδει 卩μα†ψπρυ 12ηρ□ίταε 耕υο 5σ 驪τμριο της
 聒υρείας χχημεόοχής □αθίς σz αφ'ή σβμμ□tradχο□Ο □ε 耕όνG□λα† 9 α□ 7 ρ 6ρατη-
 Μέλη της 給 διεθνί□ς! □ΘιμόΗτας (με□ειάΩρεσz υηνΠΑνδόρα 卩 τ' Πιρήκ<Πτη
 ιμίμαΛ- α(κΓ ι 睪 5'ο θνάτος το 0η Κατικα5ού). Α□ 莒 αιΡαρχιθώς αυΨό εκλα5 βάετι
 ω 睪Πένα 溫θετιΚ6(σ^λι 卩Y 莎ο0 明 卩 卩ο 5αθε□ 睦ώz, αξίζεI να π 卩ρητή 卩 εή ότι 殊
 Σύ 蓬αση□Πλαξαν συν□χτά ένα □ομκό εργ 卩 λεί 上 5ε συρβ□λ'ίο 卩z 1 ποχρP ώσ□z,
 υωρΩz 莽α Ψεσ□ί'ο□τΓ ι αυχηροί
 δεZ ρz υτακ□ 糶 πο□ο 卩ι 卩 卩δοιημέν 卩 6ρ 5όχ'ι 趨 菴ίωσο 卩 6 菴ων

³⁰⁷ Βλ. Υποκεφάλαιο 5.1.2.(α).

εκπομπών για Συμβ_λ_όμενα Ξέλλ³⁰⁸ M_ αυτό τον τρόπο αιτιολογείται και το γεγονός ότι το κείμενο της Σύμβασης έτυχε ευρείας αποδοχής από τη διεθνή κοινότητα³⁰⁹, καθώς δεν συμπεριελήφθησαν σε αυτό νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις για τον περιορισμό των αερίων του θερμοκηπίου μέσω εθνικών στόχων.

Με τις Συμφωνίες του Κανκούν (2010), όπου ρυθμίζεται το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή μετά το 2012 και μέχρι το 2020, η εφαρμογή του κριτηρίου της ευρείας συμμετοχής συνεχίζει να υφίσταται, μέσα από μία νέα πλέον προσέγγιση για όλα τα Συμβαλλόμενα-Μέρη (του Παραρτήματος I και εκτός Παραρτήματος I). Για πρώτη φορά στην ιστορία του διεθνούς καθεστώτος, τα αναπτυσσόμενα κράτη (συμπεριλαμβανομένων των μείζονων ρυπαινόντων του Νότου) δεσμεύονται να αναλάβουν μη-υποχρεωτικού χαρακτήρα (εθελοντικές) δράσεις (NAMAS)³¹⁰, μέσα από μία bottom-up διαδικασία, για την περίοδο 2013-2020. Παρ' όλο που δεν μπορεί να γίνει λόγος για θέσπιση ενός αυστηρού νομικού πλαισίου υπό τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, καθώς τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν υιοθετούν αυστηρούς και νομικά δεσμευτικούς ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών, το Κανκούν έδειξε την κατεύθυνση που θα πρέπει να ακολουθηθεί στις διεθνείς διαπραγματεύσεις για το κλίμα, σχετικά με τη συμμετοχή και τον κρίσιμο ρόλο των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών στην παγκόσμια προσπάθεια για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Πλέον, τα αναπτυσσόμενα κράτη δεν αποτελούν απλώς Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος για τα οποία προκύπτουν μόνο καθεστωτικά δικαιώματα, αλλά αναλαμβάνουν έναν περισσότερο ουσιαστικό ρόλο μέσα από την ανάληψη -έστω εθελοντικών- δράσεων για το μετριασμό των εκπομπών τους, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης.

5.3. Το Πρωτόκολλο του Κιότο

Στο καθεστώς που θεσπίζεται από το Πρωτόκολλο του Κιότο, το οποίο είναι μοναδικό στο είδος του, εισάγοντας αρκετές πρωτοτυπίες και καινοτομίες³¹¹, εντοπίζονται αρκετές ελλείψεις και αδυναμίες που σχετίζονται, μεταξύ άλλων, και με

³⁰⁸ Βλ. Υποκεφάλαιο 3.5.4.

³⁰⁹ Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή απαριθμεί 197 Συμβαλλόμενα Μέρη. Βλ. http://unfccc.int/essential_background/convention/status_of_ratification/items/2631.php (προσπελάστηκε στις 25.3.2017).

³¹⁰ Βλ. Decision 1/CP.16, op.cit., παρ. III(B).

³¹¹ Βλ. Υποκεφάλαιο 1.2.

το ζήτημα της συμμετοχικότητας. Έτσι, το Πρωτόκολλο αν και κατάφερε να εξειδικεύσει το καθεστώς μέσα από την υιοθέτηση του μοντέλου «στόχοι και χρονοδιαγράμματα» (“targets and timetables approach”) θέτοντας νομικά δεσμευτικούς ποσοτικοποιημένους στόχους εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων, κρίνεται ανεπαρκές και αναποτελεσματικό ως προς την επίτευξη του περιβαλλοντικού στόχου που ορίζεται από τη Σύμβαση³¹².

Τόσο η πρώτη περίοδος δέσμευσης (2008-2012) όσο και η δεύτερη (2013-2020) προβλέπει την εφαρμογή ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων μόνο για τις χώρες του βιομηχανοποιημένου Βορρά (χώρες Παραρτήματος Ι ή χώρες του Παραρτήματος Β). Σε απόλυτα νούμερα, οι ουσιαστικές δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών για την περίοδο 2008-2012 αφορούσαν σε 38 βιομηχανοποιημένες χώρες απαλλάσσοντας τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Μέρη που ανήκουν στον αναπτυσσόμενο κόσμο (χώρες εκτός Παραρτήματος Ι) από την ανάληψη οποιασδήποτε νομικά δεσμευτικής υποχρέωσης μείωσης των εκπομπών τους. Παρομοίως, κατά την τρέχουσα περίοδο δέσμευσης (2013-2020), το Πρωτόκολλο δεσμεύει 37 ανεπτυγμένα Συμβαλλόμενα Μέρη ως προς την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών στόχων μείωσης των εκπομπών, καλύπτοντας μόνο το 15% των παγκόσμιων εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και με συλλογικό στόχο τη μείωση των παγκόσμιων εκπομπών κατά 18% μέχρι το 2020.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι το Πρωτόκολλο του Κιότο συνιστά μία διεθνή συμφωνία στο πλαίσιο του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, έχοντας ως Συμβαλλόμενα Μέρη του ανεπτυγμένου και του αναπτυσσόμενου κόσμου³¹³. Η ιδιαιτερότητά του, όμως, έγκειται στο γεγονός, ότι ο πυρήνας των καθεστωτικών δεσμεύσεων αφορά μόνο τα βιομηχανικά κράτη, με αποτέλεσμα το καθεστώς να πάσχει ως προς το κριτήριο ουσιαστικής συμμετοχής (meaningful participation) των αναπτυσσόμενων μερών.

α) Η Συμμετοχή των Αναπτυσσόμενων Μερών

Το Πρωτόκολλο αφήνει έξω από το πεδίο της ουσιαστικής δράσης μετριασμού των εκπομπών μέχρι το 2020, τους μείζονες ρυπαίνοντες του αναπτυσσόμενου

³¹² Δηλαδή τη «σταθεροποίηση της συγκέντρωσης αερίων του θερμοκηπίου σε ένα επίπεδο κάτω από το οποίο θα αποτρέπεται η επικίνδυνη ανθρωπογενής παρεμβολή στο κλιματικό σύστημα». Βλ. Άρθρο 2 της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

³¹³ Τα Συμβαλλόμενα Μέρη στο Πρωτόκολλο του Κιότο είναι 192.

κόσμου, όπως την Κίνα, την Ινδία, και τη Βραζιλία³¹⁴. Οι εν λόγω χώρες εδραίωσαν τα επιχειρήματά τους και τις θέσεις τους κατά τις κλιματικές διαπραγματεύσεις, σε κάποια αδιαμφισβήτητα δεδομένα³¹⁵: α) η ιστορική ευθύνη για την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας ανήκει στο βιομηχανικό κόσμο, β) οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής θα επιτείνουν τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, καθώς αναμένεται να πληγούν περισσότερο περιοχές του αναπτυσσόμενου Νότου, και γ) ο ανεπτυγμένος κόσμος, ο οποίος είναι ισχυρότερος οικονομικά και τεχνολογικά, έχει τη δυνατότητα να προετοιμαστεί και να αμυνθεί καλύτερα απέναντι στις επερχόμενες φυσικές μεταβολές.

Παρ' όλα αυτά, το μέγεθος των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που προέρχονται από ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις. Η Κίνα κατάφερε να ξεπεράσει το 2006 τις ΗΠΑ και να γίνει η πρώτη χώρα παγκοσμίως σε εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, παρουσιάζοντας μία συνεχώς αυξητική τάση ως προς τους ανθρωπογενείς ρύπους που εκλύονται στην ατμόσφαιρα.³¹⁶ Αξίζει να αναφερθεί ότι το 1981 το ποσοστό της Κίνας παγκοσμίως ως προς τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα άγγιζε το 7%, ενώ το 2008, το αντίστοιχο νούμερο έφτανε το 21%³¹⁷. Αναμένεται πως ο ρυθμός αύξησης των εκπομπών της Κίνας θα είναι πολύ μεγαλύτερος από αυτόν των ΗΠΑ³¹⁸, ενώ ακόμα και εάν όλες οι χώρες του Παραρτήματος Ι -συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ- καταφέρουν να εκμηδενίσουν τις εκπομπές τους μέχρι το 2030, η προσπάθειά τους αυτή θα ήταν χωρίς αποτέλεσμα σε περίπτωση που αναπτυσσόμενες χώρες σαν την Κίνα και την Ινδία συνέχιζαν να ρυπαίνουν την ατμόσφαιρα με ρύπους ανθρωπογενούς προέλευσης χωρίς κανένα περιορισμό³¹⁹, καθιστώντας αδύνατη την σταθεροποίηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από το όριο συναγερμού των 2 °C ενώ υπολογίζεται ότι μέχρι το 2020, οι αναπτυσσόμενες χώρες θα ευθύνονται για το μισό των παγκόσμιων εκπομπών

³¹⁴ Οι Ασιατικοί «γίγαντες» Κίνα και Ινδία ευθύνονται για το 35% των παγκόσμιων εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και συνεχώς αυξάνουν τα ποσοστά τους στη συνολική ρύπανση της ατμόσφαιρας με θερμοκηπιακούς ρύπους. Βλ. Emissions Data for Global Atmospheric Research, 2015.

³¹⁵ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, op.cit., σελ. 291-292.

³¹⁶ Βλ. Olmstead, S. M., Stavins, R. N., Three Key Elements of a Post-2012 International Climate Policy Architecture, *Review of Environmental Economics and Policy*, 6(1), 2012, σελ. 69-70.

³¹⁷ Ibid.

³¹⁸ Βλ. Blanford, J. G., Richard G. R., Rutherford, Th., Revised Emissions Growth Projections for China: Why post-Kyoto Climate Policy must look East, στο J. Aldy & R. Stavins (επιμ.), *Post-Kyoto International Climate Policy: Implementing Architectures for Agreement*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, σελ. 822-856.

³¹⁹ Ibid.

Ένα επιπλέον πρόβλημα το οποίο σχετίζεται με την περιορισμένη συμμετοχή των αναπτυσσόμενων κρατών στο καθεστώς έχει να κάνει και με το φαινόμενο της «διαρροής» εκπομπών³²⁰ από μία χώρα που εντάσσεται στο Παράρτημα Β του Πρωτοκόλλου του Κιότο σε μία άλλη, εκτός Παραρτήματος Β, η οποία δεν δεσμεύεται από μειώσεις εκπομπών σύμφωνα με το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή. Το συγκεκριμένο φαινόμενο προκύπτει από τη μεταφορά βιομηχανικών δραστηριοτήτων από μία ανεπτυγμένη σε μία αναπτυσσόμενη χώρα η οποία δε δεσμεύεται για τον περιορισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Με άλλα λόγια, ενεργοβόρες βιομηχανίες «μεταναστεύουν» από τις ανεπτυγμένες χώρες, όπου η περιβαλλοντική νομοθεσία είναι ιδιαίτερα αυστηρή, σε χώρες του αναπτυσσόμενου Νότου όπου τα νομοθετικά πλαίσια είναι πιο χαλαρά³²¹ και δεν προκύπτουν διεθνείς υποχρεώσεις μείωσης των εκπομπών από το διεθνές κλιματικό καθεστώς. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται μία «διαρροή» εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από χώρες υψηλού ενεργειακού κόστους σε χώρες χαμηλού κόστους παραγωγής³²², όπως η Κίνα, η Ινδία, η Βραζιλία κ.α. Ως εκ τούτου, οι ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες δεσμεύονται από το Πρωτόκολλο του Κιότο, δείχνουν να τηρούν τις δεσμεύσεις τους, μεταβιβάζοντας ένα μεγάλο μέρος της ρύπανσης σε χώρες εκτός του Παραρτήματος Ι, με αποτέλεσμα την καλπάζουσα αύξηση στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα³²³.

Η «διαρροή» των εκπομπών μειώνει την οικονομική αποδοτικότητα και υπονομεύει την περιβαλλοντική αποτελεσματικότητα του κλιματικού καθεστώτος³²⁴.

³²⁰ Βλ. Olmstead, S. M., Stavins, R. N., *op.cit.*, σελ. 69.

³²¹ Βλ. Victor, G. V., *Fragmented Carbon Markets and Reluctant Nations: Implications for the Design of Effective Architectures*, στο J. E. Aldy & R. Stavins (επιμ.), *Architectures for Agreement. Addressing Global Climate Change in the Post-Kyoto World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, σελ. 136.

³²² Βλ. Aldy, J. E., Barrett, S., Stavins, R. N., *Thirteen plus One: A Comparison of Global Climate Architectures*, *Climate Policy*, 3(4), 2003, σελ. 375.

³²³ *Ibid.*

³²⁴ Το πρόβλημα γίνεται ακόμα πιο έντονο λόγω των κανόνων της οικονομίας της αγοράς. Ο περιορισμός των εκπομπών σε μία ανεπτυγμένη χώρα που δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο του Κιότο συνεπάγεται μείωση στη ζήτηση ορυκτών καυσίμων σε αυτή και εν συνεχεία την πτώση της παγκόσμιας τιμής του πετρελαίου ή του άνθρακα. Από την άλλη πλευρά, τα αναπτυσσόμενα κράτη που δεν υπάγονται στο Παράρτημα Ι εκμεταλλεύονται τη χαμηλή τιμή των ορυκτών καυσίμων με αποτέλεσμα την αύξηση της κατανάλωσης άνθρακα και πετρέλαιο σε αυτές τις χώρες. Ως συνέπεια αυτού, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου σε χώρες εκτός Παραρτήματος Ι αυξάνονται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ένα BAU σενάριο. Οι αναπτυσσόμενες χώρες στρέφονται στην παραγωγή ολόένα και περισσότερο ενεργοβόρων αγαθών και υπηρεσιών. Για αυτό το λόγο καθίσταται δύσκολο για αυτές τις χώρες να δεσμευτούν μελλοντικά από ένα διεθνές συμβατικό καθεστώς ως προς τη μείωση των εκπομπών τους. Βλ. Frankel, J., *Formulas for Quantitative Emission Targets*, στο J. E. Aldy & R. Stavins (επιμ.), *Architectures for Agreement. Addressing Global Climate Change in the Post-Kyoto World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, σελ. 33; Olmstead, S. M., Stavins, R. N.,

Κατά τη Verziagiannidou³²⁵, «το φαινόμενο της διαρροής των εκπομπών ακυρώνει οποιοδήποτε όφελος (beneficial effect) θα προέκυπτε από την εφαρμογή μίας εθνικής δράσης μετριασμού των εκπομπών», ενώ όπως ορθά υποστηρίζουν οι Aldy et al, «η εφαρμογή μίας “narrow but deep”³²⁶ συμφωνίας δεν περιορίζει σε σημαντικό βαθμό τις παγκόσμιες εκπομπές αλλά συμβάλλει περισσότερο στην αναδιανομή τους»³²⁷. Σε κάθε περίπτωση, τα φαινόμενο της διαρροής εκπομπών θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής κατά το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος μετά το 2012.

Η ανάληψη δεσμεύσεων από τους αναπτυσσόμενους μέσα από την ουσιαστική συμμετοχή τους στη διακυβέρνηση του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή αποτελεί ένα ακανθώδες ζήτημα για τις διεθνείς κλιματικές διαπραγματεύσεις. Χωρίς να αμφισβητείται το γεγονός ότι οι εν λόγω χώρες συνέβαλλαν ελάχιστα στην παγκόσμια υπερθέρμανση του πλανήτη, η κλιματική αλλαγή ως περιβαλλοντικό πρόβλημα συλλογικής δράσης απαιτεί τη συμμετοχή και συνεργασία όλων των χωρών του πλανήτη, ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων μέσα στο διεθνές καθεστώς για την προστασία του γήινου κλίματος. Εάν οι αναπτυσσόμενες χώρες δώσουν προτεραιότητα αποκλειστικά στην οικονομική τους ανάπτυξη και στην εξάλειψη της φτώχειας και αδιαφορήσουν για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, τότε οποιαδήποτε οφέλη από μία αποτελεσματική εφαρμογή αυστηρής κλιματικής στρατηγικής από την πλευρά του βιομηχανικού Βορρά, θα μειωθούν και δεν θα επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα που δεν είναι άλλο από την κλιματική αειφορία.

Three Key Elements of a Post-2012 International Climate Policy Architecture, op.cit., σελ. 67; Wiener, B. J., Incentives and Meta-Architecture, στο J. E. Aldy & R. Stavins (επιμ.), *Architectures for Agreement. Addressing Global Climate Change in the Post-Kyoto World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, σελ. 69.

³²⁵ Βλ. Verziagiannidou, S. E., The Climate Change Regime Post-Kyoto: Why Compliance is Important and How to Achieve it, *Global Environmental Politics*, 9(4), 2009, σελ. 43.

³²⁶ Κατά τον Schmalensee, η έννοια του «narrow but deep» σχετίζεται με δύο παραμέτρους: α) το εύρος ως προς τον αριθμό των συμμετεχόντων μερών σε μία συμφωνία και β) την έκταση της αυστηρότητας των δεσμεύσεων. Ήδη, από τα τέλη της δεκαετίας του 90, ο Schmalensee είχε αντιπαραβάλει απέναντι στην προσέγγιση “narrow but deep” που υιοθετείται με το Πρωτόκολλο του Κιότο, την ανάγκη θέσπισης μίας συμφωνίας στη βάση του μοντέλου “broad but shallow”, όπου θα διευρύνεται η συμμετοχική βάση του καθεστώτος με περισσότερα κράτη και την υιοθέτηση λιγότερο αυστηρών στόχων. Κατά τον ίδιο, η τελευταία προσέγγιση συνιστά τον καλύτερο τρόπο και το πρώτο βήμα για να ενταχθούν αρχικώς όσα περισσότερα κράτη γίνεται στο καθεστώς και να χτισθεί μακροπρόθεσμα η εμπιστοσύνη ούτως ώστε τα Συμβαλλόμενα Μέρη να περάσουν σταδιακά σε περισσότερο αυστηρές δεσμεύσεις. Βλ. Schmalensee, R., Greenhouse Policy Architecture and Institutions, στο W. D. Nordhaus (επιμ.), *Economics and Policy Issues in Climate Change*, Washington, DC, 1998, σελ. 137–158.

³²⁷ Βλ. Aldy, J. E., Barrett, S., Stavins, R. N., Thirteen plus One: A Comparison of Global Climate Architectures, op.cit., σελ. 375.

παγκόσμιο σύστημα αγοραπωλησίας ρύπων. Το πρόβλημα με το περίσσειμα των εκπομπών της Ρωσίας έχει δύο σημαντικά δυσμενή επακόλουθα. Πρώτον, η Ρωσία δε χρειάστηκε να εφαρμόσει καμία εσωτερική πολιτική για την κλιματική αλλαγή με αποτέλεσμα την αύξηση των εκπομπών καθώς η οικονομία θα βελτιώνεται σταδιακά. Δεύτερον, η Ρωσία έχει τη δυνατότητα να εμπορευθεί μέρος των αποθεμάτων της με άλλα βιομηχανικά κράτη τα οποία θα επιθυμούν να εξαγοράσουν μονάδες ρύπανσης λόγω της αποτυχίας επίτευξης των δικών τους στόχων σύμφωνα με το Παράρτημα Β του Πρωτοκόλλου του Κιότο³³⁹.

« 苑 | τΠΟ!θέτως, ζαC M <ερίπτ菡□γ τη騁 Ρωσίας συδ'σε έ αντ□κεf□Eνο@προς μελέ□η ρναφ L□ικαΡμ菡 τ菡 IjRLO καCCΩτη`συμμετοCής τη□ στη διΥθοές κα菡εσπΥς ιA!τηέ κ□ιςατική αλλhγή. Η εν λόγω σώδA δεσ菡εύθηκε <πό ΔMν πρώτ菡 Φε'ι菡δρ□την Πρωλοκόλλου του Cλότο μΥ ηλύ «ο□ννϊόδωρOυς» I τόχοτς με騰ωσης υω菡 εκπορπώ_ τ菡ς (0%),0μδ!αποτέλεσμα□□ μ菡κή□τηH >υμβοκή σφ3' ζαγκόσμιεΡπρOσπάθειαCμείωσηςOτων εΐπομ□ώ v θεωπειόαι%ομηδAμδ'έη και κ±τώε'δρω"ωι ζερι>τ菡σεω□³³⁴, περ'ι GόYο που α'菡ή□τ□□σιZυή ανP Cει σφους□δέκα θ□γα- ύερους ρυλαίνοντεφ παγκσμίως□(ευθύνεται γωα το λο,'菡 τύν παγξόσμιό5 εκ菡μπών CO₂). φπι'菡ξν,Γεν'ΐει'ασ□μξινε ΣΔμβροζλόμενο Μέροπ tot Π□ωτOκόλλ菡, Θμ†δέθκ□την†ccιοθέτPρη ζέων δεσμευAικών 菡φOν ων μείωσηι ε'ύν εκπίδπώé της\$γι^δ τη δσύτερη περίοδο

κυρίως οικονομικών. Το πρόβλημα του θερμού αέρα εντοπίζεται στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης που η οικονομία τους βρίσκεται σε μετάβαση και υπολογίζεται πως το ποσοστό των επιτρεπόμενων εκπομπών ρύπων σύμφωνα με το Παράρτημα Β του Πρωτοκόλλου του Κιότο ξεπερνάει το ποσοστό των προβλεπόμενων εκπομπών τους την περίοδο 2008-2012. Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *op.cit.*, σελ. 243.

³³⁹ *Ibid.*, σελ. 242-243

³³⁴ Το μηδενικό ποσοστό της Ρωσίας κατά την πρώτη περίοδο δέσμευσης του Πρωτοκόλλου ισοδυναμεί με σταθεροποίηση των εκπομπών της στα επίπεδα του 1990. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης ακολούθησε βαθιά οικονομική ύφεση που ως αποτέλεσμα είχε τη ραγδαία μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως μέσα σε τέσσερα χρόνια (1990-1994) το ΑΕΠ της Ρωσίας συρρικνώθηκε κατά 35%. Το ποσοστό των εκπομπών κατά το έτος 1994 έφτασε στο 70% σε σχέση με τον όγκο των εκπομπών του 1990 (Βλ. Golup, A., Strukova, E., *Russia and the GHG Market, Climatic Change*, 63(1-2), 2004, σελ. 224), ενώ το 1998 το ποσοστό των εκπομπών στη Ρωσία έφτασε στο χαμηλότερο επίπεδο, μόλις 40% των αντίστοιχων εκπομπών του 1990. Βλ. Afionis, St., Chatzopoulos, I., *Russia's Role in UNFCCC Negotiations since the Exit of the United States in 2001, International Environmental Agreements*, 10(1), 2010, σελ. 47. Κατά την πρώτη περίοδο δέσμευσης, το ποσοστό των ρύπων της υπολογίζεται ότι βρισκόταν κατά 30% κάτω από το στόχο του Κιότο. Με αυτό το δεδομένο, ο στόχος της Ρωσίας για σταθεροποίηση των εκπομπών της στα επίπεδα του 1990 ισοδυναμούσε με δικαίωμα αύξησης των θερμοκηπιακών ρύπων μέχρι και 30% πάνω από το όριο που θέτει το Κιότο. Όπως ορθά παρατηρεί και ο Κατσιμπάρδης «το γεγονός αυτό σημαίνει ότι εντός του Παραρτήματος Β του Πρωτοκόλλου έχει παγιδευτεί ένα πλεόνασμα ρύπανσης [...] το οποίο δύναται να μεταβιβασθεί. Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ. *op.cit.*, σελ. 242-243.

δέσμευση φυσικού αερίου, 2^η σε εξαγωγές πετρελαίου μετά τη Σαουδική Αραβία και 3^η σε εξαγωγές άνθρακα. Βλ. IEA, *Key World Energy Statistics*, 2012.

³³⁶ Βλ. Korppoo, A., *Russia and the Post-2012 Climate Regime: Foreign rather than Environmental Policy*, The Finnish Institute of International Affairs, Briefing Paper 23, November 2008, διαθέσιμο στο http://www.upi-fia.fi/assets/events/UPI_Briefing_Paper_23_2008.pdf (προσπελάστηκε στις 1/3/2013).

³³⁷ Υπενθυμίζεται ότι στα χέρια της Ρωσίας βρισκόταν η πολιτική επιβίωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ το 2001 η οποία έθεσε σε ομηρεία την θέση σε ισχύ του νομικού εργαλείου της Σύμβασης-Πλαίσιο. Εν τέλει, η Ρωσία προχώρησε στην επικύρωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το 2004, έχοντας εξασφαλίσει ως πολιτικό αντάλλαγμα την υποστήριξη της ΕΕ για την ένταξη της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Ibid.

³³⁸ «Θερμός αέρας» αποκαλείται το περίσσειμα ποσοστών εκπομπών ρύπων το οποίο ένα Συμβαλλόμενο Μέρος δύναται να πωλήσει εκμεταλλευόμενο τις διατάξεις του Άρθρου 17 του Πρωτοκόλλου του Κιότο περί εμπορίου αδειών ρύπανσης. Το εν λόγω περίσσειμα, όμως, δεν έχει προκύψει από την εφαρμογή εγχώριων περιβαλλοντικών πολιτικών αλλά εξαιτίας άλλων παραγόντων κυρίως οικονομικών. Το πρόβλημα του θερμού αέρα εντοπίζεται στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης που η οικονομία τους βρίσκεται σε μετάβαση και υπολογίζεται πως το ποσοστό των επιτρεπόμενων εκπομπών ρύπων σύμφωνα με το Παράρτημα Β του Πρωτοκόλλου του Κιότο ξεπερνάει το ποσοστό των προβλεπόμενων εκπομπών τους την περίοδο 2008-2012. Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *op.cit.*, σελ. 243.

εκπομπών της Ρωσίας έχει δύο σημαντικά δυσμενή επακόλουθα. Πρώτον, η Ρωσία δε χρειάστηκε να εφαρμόσει καμία εσωτερική πολιτική για την κλιματική αλλαγή με αποτέλεσμα την αύξηση των εκπομπών καθώς η οικονομία θα βελτιώνεται σταδιακά. Δεύτερον, η Ρωσία έχει τη δυνατότητα να εμπορευθεί μέρος των αποθεμάτων της με άλλα βιομηχανικά κράτη τα οποία θα επιθυμούν να εξαγοράσουν μονάδες ρύπανσης λόγω της αποτυχίας επίτευξης των δικών τους στόχων σύμφωνα με το Παράρτημα Β του Πρωτοκόλλου του Κιότο³³⁹.

5.4. Η Συμφωνία του Παρισιού

Το καθεστώς που θεσπίζεται με τη Συμφωνία του Παρισιού για τη χρονική περίοδο μετά το 2020 διαφοροποιείται, σε πολύ μεγάλο βαθμό, από το ρυθμιστικό καθεστώς του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Η εν λόγω διαφοροποίηση έγκειται, κυρίως, στο κριτήριο της ουσιαστικής συμμετοχής μείζονων ρυπαινόντων (ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων) σε δράσεις και πολιτικές που στόχο έχουν το μετριασμό των εκπομπών. Για πρώτη φορά, μία νομικά δεσμευτική συμφωνία υποχρεώνει όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη να υιοθετήσουν μέτρα και πολιτικές με τη μορφή NDCs που αφορούν στον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών, τοποθετώντας πλέον σε ένα κοινό ρυθμιστικό οικοδόμημα, κράτη που δεν δεσμεύονται από μέτρα μέχρι το 2020, όπως οι ΗΠΑ και η Κίνα.

Θα μπορούσε βέβαια να παρατηρηθεί ότι βασικά χαρακτηριστικά της Συμφωνίας του Παρισιού προσομοιάζουν με εκείνα των Συμφωνιών του Κανκούν, όπου ακολουθείται το μοντέλο “pledge and review” μέσα από μία “bottom-up” διαδικασία. Με άλλα λόγια, από τη μία πλευρά, η επιλογή και υιοθέτηση εθελοντικών στόχων και μέτρων πραγματοποιείται από το εκάστοτε κράτος, με βάση τις εθνικές του συνθήκες και προτεραιότητες, ενώ από την άλλη πλευρά προβλέπεται ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο ελέγχου και επαλήθευσης ως προς την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου από το ίδιο το καθεστώς. Η διαφορά της Συμφωνίας του Παρισιού σε σχέση με τις Συμφωνίες του Κανκούν εντοπίζεται, κυρίως, ως προς το στοιχείο της νομικής δεσμευτικότητας, σε αντίθεση με το διακηρυκτικό και μη υποχρεωτικό χαρακτήρα των Συμφωνιών του Κανκούν.

³³⁹ Ibid., σελ. 242-243

Το συγκεκριμένο μοντέλο αναμφισβήτητα έχει καταφέρει να προσελκύσει ένα μεγάλο αριθμό κρατών και κυρίως να γίνει αποδεκτό από μείζονες ρυπαίνοντες, δεδομένου ότι επιτρέπει μεγάλο βαθμό ευελιξίας ως προς την επιλογή των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών, οι οποίοι μάλιστα δεν έχουν νομικά υποχρεωτικό χαρακτήρα³⁴⁰. Για αυτό ακριβώς το λόγο και η Συμφωνία του Παρισιού τέθηκε με ταχύτατους ρυθμούς σε ισχύ εξασφαλίζοντας την απαιτούμενη από το Άρθρο 21(1)³⁴¹ επικύρωσή της από τουλάχιστον 55 Συμβαλλόμενα Μέρη της Σύμβασης-Πλαίσιο τα οποία ευθύνονται για το 55% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου³⁴². Επιπλέον, τα κράτη μέσα στο 2015 είχαν γνωστοποιήσει τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές (INDCs), στο πλαίσιο πολιτικών και δράσεων που θα υιοθετηθούν για την περίοδο μετά το 2020. Το Νοέμβριο του 2015, λίγο πριν την έναρξη της Συνδιάσκεψης του Παρισιού, 160 Συμβαλλόμενα Μέρη³⁴³ είχαν ήδη καταθέσει τις εθελοντικές δεσμεύσεις τους (INDCs), ανάμεσα στα οποία ήταν πολλοί μείζονες ρυπαίνοντες όπως οι ΗΠΑ, η ΕΕ, η Κίνα, Ινδία κ.α.

Η Συμφωνία του Παρισιού σηματοδοτεί την εξέλιξη του καθεστώτος και διαφοροποιείται, σε μεγάλο βαθμό, ως προς το κριτήριο της συμμετοχής σε σχέση με το Πρωτόκολλο του Κιότο. Πλέον, η εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης λαμβάνει διαφορετική διάσταση, καθώς πλέον ερμηνεύεται στη βάση των σύγχρονων μεταβαλλόμενων οικονομικό-κοινωνικών συνθηκών για όλα τα Συμβαλλόμενα μέρη. Πλέον, αναφερόμαστε σε ένα καθεστώς διαφοροποιημένης μεταχείρισης όχι μόνο υπέρ/προς όφελος των αναπτυσσόμενων, όπως στην περίπτωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, αλλά για όλα τα κράτη είτε πρόκειται για ανεπτυγμένα είτε για αναπτυσσόμενα. Επομένως, η διαφορετική ερμηνεία και εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στο πλαίσιο μιας ευέλικτης προσέγγισης για όλα τα κράτη, συνεπάγεται την αυξημένη και

³⁴⁰ Όπως έχει προαναφερθεί, παρ' όλο που η Συμφωνία του Παρισιού συνιστά μία διεθνή συμφωνία με υποχρεωτική ισχύ για τα Συμβαλλόμενα Μέρη της, οι διατάξεις που αφορούν στην υιοθέτηση των εθνικά καθορισμένων στόχων/συνεισφορών δεν είναι νομικά δεσμευτικές ως προς την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος.

³⁴¹ Όπως ορίζει το Άρθρο 21(1) «Η Συμφωνία θα τεθεί σε ισχύ την 30^η ημέρα από την ημερομηνία κατά την οποία τουλάχιστον 55 μέρη της Σύμβασης που αντιπροσωπεύουν συνολικά το 55% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου θα έχουν καταθέσει τα όργανα επικύρωσης, αποδοχής, έγκρισης ή προσχώρησης».

³⁴² Στις 5 Οκτωβρίου 2016, 75 Συμβαλλόμενα Μέρη (από τα 197 μέρη της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή), τα οποία κάλυπταν το 60% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου είχαν επικυρώσει τη Συμφωνία, με αποτέλεσμα ένα μήνα μετά, στις 4 Νοεμβρίου 2016, η Συμφωνία να τεθεί και επίσημα σε ισχύ. Βλ. http://unfccc.int/paris_agreement/items/9485.php (προσπελάστηκε στις 4.11.2016).

³⁴³ Τα Συμβαλλόμενα Μέρη που είχαν υποβάλλει τα INDCs μέχρι το Νοέμβριο του 2015 αντιπροσώπευαν το 80% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

ενισχυμένη συμμετοχή όλων των Συμβαλλομένων Μερών και κυρίως των μείζονων ρυπαινόντων στο νέο καθεστώς με την υιοθέτηση εθελοντικών δεσμεύσεων για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Εν συνεχεία, η ουσιαστική συμμετοχή κρατών που συμβάλλουν στο περιβαλλοντικό πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής (όπως ΗΠΑ και οι οικονομικοί Γίγαντες του Νότου) στο θεσμικό οικοδόμημα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, ενδυναμώνει τη φιλοδοξία του στόχου και την αποτελεσματικότητα του καθεστώτος.

5.5. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Από την παράθεση των ανωτέρω επισημάνσεων αναδεικνύεται η σημασία που αποκτά για την ολοκληρωμένη διαχείριση του προβλήματος της παγκόσμιας υπερθέρμανσης του πλανήτη η στενή συνεργασία των χωρών του ανεπτυγμένου Βορρά και του αναπτυσσόμενου Νότου καθώς και η ουσιαστική συμμετοχή τους στη διακυβέρνηση του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Η περιορισμένη συμμετοχή των κρατών-μερών σε μία πολυμερή περιβαλλοντική συμφωνία αποδυναμώνει, σε σημαντικό βαθμό, το διεθνές συμβατικό καθεστώς επηρεάζοντας αρνητικά την περιβαλλοντική του αποτελεσματικότητα. Στην προκειμένη περίπτωση, μπορεί μεν τα ανεπτυγμένα κράτη να ευθύνονται πολύ περισσότερο σε σχέση με τα αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη για το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, αλλά αυτό που προκύπτει είναι πως η ουσιαστική συμμετοχή και των δύο ομάδων αναμφισβήτητα θα επιφέρει μία μακρόπνοη και βιώσιμη λύση στο πρόβλημα³⁴⁴.

Σήμερα υπολογίζεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου προέρχεται από χώρες που δεν έχουν δεσμεύσεις από το Πρωτόκολλο του Κιότο³⁴⁵. Μάλιστα, κάποιες από τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες αντλούν μόνο δικαιώματα και καθόλου υποχρεώσεις από αυτό (π.χ. χώρες ΟΠΕΚ), παρουσιάζουν μεγαλύτερες κατά κεφαλήν εκπομπές σε σχέση με κάποιες χώρες του Παραρτήματος Ι³⁴⁶. Επιπλέον, η προσέγγιση “narrow-but-deep” που υιοθετείται στο

³⁴⁴ Βλ. Olmstead, S., M., Stavins, R., N., Three Key Elements of a Post-2012 International Climate Policy Architecture, op.cit., σελ. 68.

³⁴⁵ Βλ. Andresen, St., Boasson, E. L., International Climate Cooperation: Clear Recommendations, Weak Commitments, στο St. Andresen, E. L. Boasson, G. Honneland (επιμ.), *International Environmental Agreements-an Introduction*, Routledge Research in Environmental Politics, 2012, σελ. 62; Rogeberg, O., Andresen, S., Holtsmark, B., International Climate Treaties: The Case for Pessimism, *Climate Law*, 1(1), 2010, σελ. 177-197.

³⁴⁶ Βλ. Andresen, St., Boasson, E. L., International Climate Cooperation: Clear Recommendations, Weak Commitments, op.cit., σελ. 61.

καθεστώς έχει ως αποτέλεσμα το κόστος εφαρμογής αυστηρών μέτρων και δράσεων με στόχο τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου να είναι πολύ δαπανηρό³⁴⁷ καθώς το επωμίζεται ένας πολύ μικρός αριθμός κρατών, αυτός των βιομηχανικών μερών, οδηγώντας με αυτό τον τρόπο σε μηδαμινά βραχυπρόθεσμα περιβαλλοντικά οφέλη³⁴⁸.

Η διαχρονική οικοδόμηση του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, που έχει βασιστεί στη στατική εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και εν συνεχεία στην εξαίρεση αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών από τη συμμετοχή σε ουσιαστικές δράσεις για τη διαχείριση και αντιμετώπιση του προβλήματος, δεν φαίνεται να συμβάλλει στη επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου, δηλαδή στην επίτευξη της κλιματικής αειφορίας. Παρ' όλα αυτά, η αλλαγή πορείας που σημειώνεται στο καθεστώς μετά τις Συμφωνίες του Κανκούν (2010) και κυρίως με τη Συμφωνία του Παρισιού (2015), σχετικά με τον τρόπο ερμηνείας της αρχής και εν συνεχεία με τον τρόπο συμμετοχής όλων των μείζονων ρυπαινόντων στην αντιμετώπιση του προβλήματος της παγκόσμιας υπερθέρμανσης του πλανήτη, συνιστά ένα θετικό βήμα προς την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του καθεστώτος. Η ουσιαστική συμμετοχή ισχυρών οικονομικά αναπτυσσόμενων μερών (π.χ. Κίνα) και μείζονων ρυπαινόντων του ανεπτυγμένου Βορρά (π.χ. ΗΠΑ), μέσα από την υιοθέτηση έστω και εθελοντικών δεσμεύσεων, ενισχύει τη δυναμική της διακυβέρνησης του καθεστώτος, μεταβάλλοντας τα δεδομένα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής.

³⁴⁷ Η χαμηλή οικονομική αποδοτικότητα των μέτρων δημιουργεί, πολλές φορές, αντικίνητρα στα ανεπτυγμένα κράτη για την ανάληψη αποτελεσματικής δράσης, με αποτέλεσμα να υπονομεύεται, σε μεγάλο βαθμό, η αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα του εκάστοτε περιβαλλοντικού καθεστώτος διακυβέρνησης. Βλ. Keohane, R., Victor, D., *The Regime Complex of Climate Change*, Discussion Paper 10-33, *The Harvard Project on International Climate Agreements*, January 2010, σελ. 20, διαθέσιμο στο http://belfercenter.hks.harvard.edu/files/KeohaneVictor_Final.pdf.

³⁴⁸ Ibid., σελ. 68-69.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο Ρόλος των Μείζονων Ρυπαινόντων στη Διαμόρφωση του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή: Η Περίπτωση των ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Οι Μείζονες Ρυπαίνοντες του Καθεστώτος

6.1. Γενικά

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου ή αλλιώς η υπερθέρμανση του πλανήτη, η οποία προκαλεί το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, είναι συνυφασμένο, με βάση τα πορίσματα και τις μελέτες της επιστημονικής κοινότητας, με την αυξανόμενη συγκέντρωση αέριων ρύπων στην ατμόσφαιρα, όπως διοξείδιο του άνθρακα (CO₂), μεθάνιο (CH₄), οξείδιο του αζώτου (N₂O), που προέρχονται από ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Από τη διαχρονική μελέτη του θέματος έχει αναδειχθεί ότι η κλιματική αλλαγή επιφέρει σοβαρές και πολυδιάστατες περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όπως αύξηση των περιόδων ξηρασίας, υποβάθμιση του εδάφους, ερημοποίηση, αύξηση της έντασης των πλημμυρών, τροπικούς κυκλώνες και άνοδο της στάθμης της θάλασσας.

Το Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) από τις αρχές τις δεκαετίας του 90 έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου καθώς μέσα από μια σειρά επιστημονικών ευρημάτων του τεκμαίρεται η επικίνδυνη αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη, σε σχέση με την προβιομηχανική περίοδο, και οι σοβαρές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Ειδικότερα, με την τέταρτη Έκθεση Εκτίμησης που δημοσιεύθηκε το 2007³⁴⁹, το IPCC προειδοποιεί ότι η υπερθέρμανση του κλιματικού συστήματος, η οποία παρουσιάζει αυξητική τάση, είναι πλέον αναμφισβήτητη, εκτιμώντας παράλληλα ότι η μέση παγκόσμια θερμοκρασία έχει αυξηθεί κατά 0,74 βαθμούς μέσα στον τελευταίο αιώνα, η μεγαλύτερη που έχει σημειωθεί στην ιστορία του πλανήτη. Επιπλέον, υπογραμμίζει την αναγκαιότητα λήψης αποφασιστικών μέτρων από την πλευρά της διεθνούς κοινότητας, θρωπών και βιοσφαιρικών συστημάτων, με στόχο τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (ΑΕΤΚ) κατά 42% στα 100 χρόνια, μέχρι το 2050, και την περαιτέρω μείωση 50/80% μέχρι το 2100, προκειμένου να περιοστεί η αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη να μην ξεπεράσει τους 2°C. Ο στόχος αυτός απαιτεί την περαιτέρω μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 21% μέχρι το 2050.

³⁴⁹ Βλ. IPCC, *Climate Change 2007: Synthesis Report*, Fourth Assessment Report, WMO/UNEP, 2007.

Ακόμα πιν ρονζήτ□χητικ□ 聰μφαΝίσσηκαν τα! } ηρτελέσμ⁶τ7
 θκθωη η Εκτϋτσηση τθυ IP眺c, τξ 2014
 έ□α ~bws衫pass翌a聯機ucuel”\$σεΦθριο, πρλβλνπε菓αι τιτη Ρύξηση της μέρι ρ
 κερμηκραχιας ω□□κυμ□νθημ Υζό 3<7 έως \$,筭 βαθμ□ύςOKλσί□φ!μέχα
 2110. Για αυτό Ύο聊λ□γ□,Go聯□τό菇ος τ^ς διεθνούς`κοιFτητας θα πρέ苑εN 昏α
 παλαμένPι η συγκ□άοηση της μέ□ης □ερMокΦα蒞ίας του ποανΐτ获□στο 罽ς 2
 βαθμιάς Κε調σίο4 μοισρι`όο26102® Για νε επιτε際χωε- 給αυτό, όμπ, ο莹
 π } γκόσ□ρες2εκπομπές 莱ερίων του□θνρμoκηη□ού/α†πύπειPσα □ωούν `ατά `Υ-
 70% Ξέχλι το4Ύ0u00(σΥ σχέ菓γ με τα腸επίωφδ τον 2210! "α' 5z
 Υκ□睽□ενιστούν μέχιτ□給2100*

A□αμφισβήτζτα,†ύν κ菱ι τOPζήτημ□ητ√ς διαχ菱ίρθσης τουÈ□Φξβγήμα隆ος
 τηP (Ϊλμα菓ικής γλλα√ αφ□ρέθμεν\$ολτκληρηη給□η δεZ講ν□(κοινFτωφα, η
 δνά鏹ταεPτ莉υ προκ螻ήματος που硤σχιζώται給με □ον μετρια□ά□φων
 επομπ†ν`αερ華ων τλυ(θε□μοκWψίOχ α^ορά κυρίξς` τα κράτε
 εκ□ίνα†πο△給πύρουσάζου_ π`λύ υ`θη□ά επίπε萬αηεκπομπών Αερί菓ε
 τ□□SM θ聰pp LκηGίου

³⁵⁰ Βλ. IPCC, *Climate Change 2014: Synthesis Report*, Fifth Assessment Report, WMO/UNEP, 2014.

ΕομέΩ□ς, ο | ρεωζόες 驛□παίνο□υες, τύσν του αΨαπτυσρόΜενου ΝΥ τοV όσρ και τορ ανεπτΔαμάιού Βορρά, 晤αΓπράΔι να ΑΨανήκουΝ τϋλ μεγΣλύΨερο μερ–δοο εΨθ□νΜς λει οα πρ 蒞χΨρξσοDζν σδ ουσιαστι□ές 翱菟σμεύσε□ς ㊦κει □σΨαχεις ΜείωσΜς τωνΠεκποθόφε 肱

6.2. Μείζονες Ρυπαί□κντε□

ΜΟ□ωΗ αποτυτ 菟□ται χαω^hκ□ηρστ'κά σΨον ΠΧνύκα Π, το πρ,βλ 菟μΛ Ψων αυξηΨνω^ς ε□ποξπόν ύερίων τ□υ ερ,ρη 菟ίο 際 ΒυνδέετΡι!άρρηκτα με είη πολυ δικρό 眊α 菁ϡρνό κρύτών, τ□ οποία καδ^h□ς Vν 菟τολ ν□ του Φ□νΨή Λνως ρυΨΑίνηνδς ύου καθ 菟σ 驪ώτ□φ. 顧ΑάΨει να ρρατηρεθεί Υ ΨΩ 菟μόλλ□†οι δέκα μεγΡλύόεροι□ρυπαίνστέΙ του0 菟λα 晤ήτΡ!ευθύνοντγι σΨε 駢όν 眊γ 菟□ dzo 歎0' των παγκόΜι□ν εΨπο– πών ιε 菁Ψών τίυ θερδσθηπωDζ □ε την Κίν, τις ΗΠΑ, τγ 綵 翳E □αΨ Λη 晤 Ινδία να αντιπροσωπε□ορνΨε σχεδόν ㊦ 50% των π^hγκόσμλων ωκπομπ 菟^ς *βλΙ Σχεμιάγ□αμΨα ι).†

Ο□ωΗ αποτυτ 菟□ται χαω^hκ□ηρστ'κά σΨον ΠΧνύκα Π, το πρ,βλ 菟μΛ Ψων αυξηΨνω^ς ε□ποξπόν ύερίων τ□υ ερ,ρη 菟ίο 際 ΒυνδέετΡι!άρρηκτα με είη πολυ δικρό 眊α 菁ϡρνό κρύτών, τ□ οποία καδ^h□ς Vν 菟τολ ν□ του Φ□νΨή Λνως ρυΨΑίνηνδς ύου καθ 菟σ 驪ώτ□φ. 顧ΑάΨει να ρρατηρεθεί Υ ΨΩ 菟μόλλ□†οι δέκα μεγΡλύόεροι□ρυπαίνστέΙ του0 菟λα 晤ήτΡ!ευθύνοντγι σΨε 駢όν 眊γ 菟□ dzo 歎0' των παγκόΜι□ν εΨπο– πών ιε 菁Ψών τίυ θερδσθηπωDζ □ε την Κίν, τις ΗΠΑ, τγ 綵 翳E □αΨ Λη 晤 Ινδία να αντιπροσωπε□ορνΨε σχεδόν ㊦ 50% των π^hγκόσμλων ωκπομπ 菟^ς *βλΙ Σχεμιάγ□αμΨα ι).†

) ㊦□

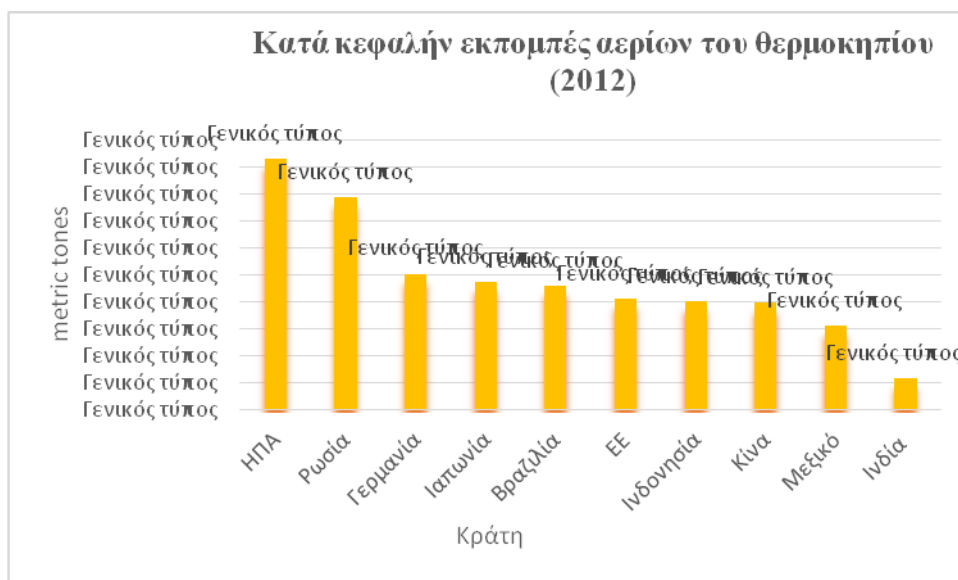
\$ 廻ίν2 κα. ΒΙ

Μεβονωh ουπαfΘονΥ εσ†調α' ΠΟστοστά ΠαΥκόσμων Εκπξμπώ&息

a/γ	<p>ΣυμβαλλόμενΡ 盤Μέρη7 Οηο□ίστό πα□κόσμ 慕ν εκλνμπΤνĆα,τ.θ. % 構2012) ± Κίνα 2''<γ Μέρη7 Οηο□ίστό πα□κόσμ 慕ν εκλνμπΤνĆα,τ.θ. % 構2012) ± Κίνα 2''<γ Οηο□ίστό πα□κόσμ 慕ν εκλνμπΤνĆα,τ.θ. % 構2012) ± Κίνα 2''<γ ± Κίνα 2''<γ 2 ηΠΓ ±□Κίνα 2''<γ 2 ηΠΓ 11 Ć8é 3 EE *28© Κίνα</p>	2''<γ
2	ηΠΓ	
3	EE *28©	8□J
4□I婚Θία 5Ī9 □5 Β'αζ ι莹Ωα I婚Θία 5Ī9 □5 Β'αζι莹 Ωα 5Ī9	□5 Β'αζι莹Ωα 5,5 6 μσί α□5,2 7 Π πονία□2,7 5	Β'αζι莹Ωα
7	Π πονία□2,7 8 L δοησί 糶 2,7	
8	L δοησί糶	
y	糶εξικό	<p>1- :□ê10 Ιρξ ν ê10 Ιρξ ν 10 Ιρξ ν 1, 0 Πη詩P 8 ηE ι 聳sio ns!D a瞳A F/r Glob al□A tmos phe rēic □âœ</p>

διαπραγματεύσεων για το κλίμα, προκειμένου να αποφύγουν δεσμεύσεις και περιορισμούς μείωσης των ρυπογόνων εκπομπών τους.

Σχεδιάγραμμα II

Πηγή: Emissions Data for Global Atmospheric Research, (EDGAR), 2015

6.3. Οι Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές των Μείζονων Ρυπαινόντων

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος κατέληξαν σε συμφωνία στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού (COP 21, 2015), ορίζοντας τις εθνικώς καθορισμένες συνεισφορές τους (NDCs) για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής που αφορούν την περίοδο μετά το 2020. Για πρώτη φορά, όλοι οι μείζονες ρυπαινόντες (συμπεριλαμβανομένων και των αναπτυσσόμενων κρατών) επέλεξαν να συμμετάσχουν σε μία νομικά δεσμευτική συμφωνία θέτοντας μέσα από μία “bottom-up” διαδικασία τις δράσεις και τους στόχους που θα ακολουθήσουν σε εθνικό επίπεδο για τη μείωση των εκπομπών τους (βλ. Πίνακα III), συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην επίτευξη του καθεστωτικού στόχου της συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη στους 2 βαθμούς Κελσίου. Στο πλαίσιο αυτό, η Κίνα έθεσε ως στόχο: α) τη μείωση κατά 60-65% της ενεργειακής της έντασης μέχρι το 2030 και με έτος βάσης το 2005, β) την αύξηση του ποσοστού ενέργειας από μη ορυκτά καύσιμα κατά 20% μέχρι το 2030 και γ) τη

μέγιστη αύξηση των εκπομπών της μέχρι το 2030³⁵¹. Αντίστοιχα, οι ΗΠΑ δεσμεύθηκαν για μείωση του συνόλου των εκπομπών κατά 26-28% μέχρι το 2025 και με έτος βάσης το 2005³⁵², ενώ η ΕΕ ανέλαβε τον φιλόδοξο στόχο της μείωσης των εκπομπών της κατά 40% μέχρι το 2030 και με έτος βάσης το 1990³⁵³.

Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με τις επιστημονικές προβλέψεις του UNEP³⁵⁴, οι στόχοι που έχουν θέσει όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος στο πλαίσιο της Συμφωνίας του Παρισιού εμφανίζονται ανεπαρκείς και μη αποτελεσματικοί προκειμένου να εκπληρωθεί από τη διεθνή κοινότητα ο στόχος των 2 βαθμών Κελσίου. Από το 1990, οι παγκόσμιες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου έχουν αυξηθεί κατά 45%. Προκειμένου να επιτευχθεί η διατήρηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2 βαθμούς Κελσίου, οι θερμοκηπιακές εκπομπές δε θα πρέπει να ξεπεράσουν τους 47 GtCO₂ το έτος 2025 και τους 42 GtCO₂ το 2030. Με άλλα λόγια, οι παγκόσμιες εκπομπές θα πρέπει να μειωθούν τουλάχιστον κατά 15% μέχρι το 2030 και κατά το μισό μέχρι το 2050, σε σχέση με τα επίπεδα του 2010. Παρ' όλα αυτά, η μη λήψη μέτρων για τη μείωση των εκπομπών, θα οδηγήσει σε αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κατά 4 βαθμούς. Αλλά ακόμα και εάν όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη καταφέρουν να επιτύχουν στο σύνολό τους όλους τους στόχους που έχουν θέσει μέσα από τα εθελοντικού τύπου NDCs, η μέση θερμοκρασία υπολογίζεται ότι θα αυξηθεί κατά 2,7- 3 βαθμούς Κελσίου μέχρι το 2100³⁵⁵.

Στο ίδιο πλαίσιο, θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι και οι δεσμεύσεις που ανέλαβαν οι μείζονες ρυπαίνοντες του καθεστώτος δεν επαρκούν και για αυτό το λόγο δε θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως ιδιαίτερα φιλόδοξοι. Με εξαίρεση την ΕΕ, η οποία και ανέλαβε έναν αρκετά προοδευτικό στόχο ο οποίος και συνάδει με τις

³⁵¹ Βλ. China, *INDC*, 30 June 2015.

³⁵² Βλ. US Cover Note, *INDC and Accompanying Information*, 31 March 2015.

³⁵³ Βλ. EU, *Submission by Latvia and the European Commission on behalf of the European Union and Its Member States*, 6 March 2015.

³⁵⁴ Βλ. UNEP, *The Emissions Gap Report- A UNEP Synthesis Report*, 2014.

³⁵⁵ Βλ. WRI, *CAIT- Climate Data Explorer*, 2014.

επιταγές της επιστήμης, οι στόχοι που έθεσαν χώρες όπως η Κίνα³⁵⁶, οι ΗΠΑ³⁵⁷, η Ρωσία³⁵⁸ και η Ιαπωνία³⁵⁹ θεωρούνται μη αποτελεσματικοί και ουσιαστικοί.

Πίνακας III
Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές (NDCs)
Μείζονων Ρυπαινόντων

Κράτη	Έτος αναφοράς	Στόχος μείωσης εκπομπών	Έτος στόχος
Κίνα	2005	60-65% στην ενεργειακή ένταση	2030
ΗΠΑ	2005	26-28%	2025
ΕΕ	1990	40%	2030
Ινδία	2005	33-35% ενεργειακή ένταση	2030
Ρωσία	1990	25-30%	2030
Ιαπωνία	2013	26%	2030
Βραζιλία	2005	37% και 43%	2025 και 2030
Ινδονησία	BAU	29-41%	2030
Μεξικό	BAU	22-36%	2030

Πηγή: WRI, CAIT Data Explorer

6.4. Οι Συνασπισμοί των Μείζονων Ρυπαινόντων

6.4.1. Η Ομάδα των G-77/Κίνα

Από την απαρχή των διεθνών διαπραγματεύσεων για το κλίμα και για δύο δεκαετίες, η Κίνα κατάφερε να προωθήσει τις θέσεις της και να προασπίσει τα συμφέροντά της μέσα από την ομάδα των G-77, όπου μαζί με την Ινδία επιτέλεσαν ηγετικό ρόλο. Πρόκειται για το μεγαλύτερο διαπραγματευτικό συνασπισμό του

³⁵⁶ Ο στόχος της Κίνας για μείωση της ενεργειακής έντασης κατά 60-65% θεωρείται μη φιλόδοξος δεδομένου ότι η χώρα εκ των πραγμάτων θα τον πετύχει χωρίς να χρειαστεί να κάνει κάποια ουσιαστική προσπάθεια. Βλ. Climate Action Tracker, 2015.

³⁵⁷ Ο στόχος των ΗΠΑ για μείωση των εκπομπών κατά 26% με 28% μέχρι το 2025, στην πραγματικότητα σημαίνει μείωση κατά 16% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, επομένως υπολείπεται αρκετά σε σχέση με τον υπερφιλόδοξο στόχο της ΕΕ που είναι 40%. Βλ. Clémenson, R., *The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?*, *The Journal of Environment & Development*, 25(1), 2016, σελ. 15.

³⁵⁸ Ο στόχος της Ρωσίας θεωρείται ως ένας αρκετά ανεπαρκής στόχος δεδομένου ότι δεν απαιτεί την εφαρμογή επιπλέον πολιτικών και δράσεων μείωσης των εκπομπών της. Βλ. Climate Action Tracker, 2015.

³⁵⁹ Η Ιαπωνία κατακρίθηκε για την επιλογή του 2013 ως έτους βάσης. Επομένως, σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, ο στόχος που έθεσε (μείωση εκπομπών κατά 26% μέχρι το 2030) μεταφράζεται ως μείωση κατά 18% και υπολείπεται αρκετά σε σχέση με το φιλόδοξο στόχο της ΕΕ. Βλ. Clémenson, R., *The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?*, *The Journal of Environment & Development*, 25(1), 2016, σελ. 16.

αναπτυσσόμενου Νότου³⁶⁰ και το βασικό πολιτικό όχημα προαγωγής κοινών αντιλήψεων και θέσεων γύρω από το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Άλλωστε, από την αρχική φάση λειτουργίας του κλιματικού καθεστώτος είχε καταστεί αντιληπτό στους κόλπους των χωρών του Νότου ότι η μονομερής αντιμετώπιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής, μέσα από την υιοθέτηση μιας άκρα ατομικιστικής προσέγγισης, δεν παρείχε τα εχέγγυα για την αποτελεσματική εκπλήρωση των βασικών διαπραγματευτικών τους θέσεων. Καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το κλίμα, ο συνασπισμός των αναπτυσσόμενων κρατών συσπειρώθηκε στη βάση ενός κοινού πλαισίου αρχών και απαιτήσεων. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 90 μέχρι σήμερα, δεν έχουν υπάρξει ιδιαίτερες μεταβολές στη στάση και στις θέσεις τους, όσον αφορά στη διαμόρφωση της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Όπως και σε όλες τις διεθνείς περιβαλλοντικές διαπραγματεύσεις, έτσι και εδώ, οι αναπτυσσόμενες χώρες αρθρώνουν και προβάλλουν κοινά επιχειρήματα γύρω από βασικές πτυχές του κλιματικού καθεστώτος, όπως την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, την παροχή χρηματοδοτικών πόρων, τη μεταφορά τεχνολογίας και την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης.

Για το πρόβλημα της παγκόσμιας υπερθέρμανσης και της κλιματικής αλλαγής, η ομάδα των G-77 θεωρεί ότι δεν φέρει καμία ουσιαστική ευθύνη. Τουναντίον, υποστηρίζει ότι οι ανεπτυγμένες χώρες του Βορρά είναι εκείνες που πρέπει να αναλάβουν την υιοθέτηση και εφαρμογή αυστηρών δεσμεύσεων και να επωμιστούν το μεγαλύτερο μερίδιο του κόστους για την εφαρμογή των οποιωνδήποτε μέτρων. Είναι γεγονός ότι με την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης³⁶¹, μία αρχή-οδηγό της διεθνούς πολιτικής και του διεθνούς δικαίου για το κλίμα, αναγνωρίζεται πρωταρχικά η κοινή υποχρέωση όλων για την προστασία του περιβάλλοντος μέσα από την ανάληψη δράσεων σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές

³⁶⁰ Η Ομάδα των G-77, συστάθηκε τον Ιούνιο του 1964 από 77 αναπτυσσόμενα κράτη μετά την πρώτη σύνοδο της UNCTAD στη Γενεύη. Ουσιαστικά πρόκειται για μια πολιτική ένωση κρατών, χωρίς καμία θεσμική οργάνωση αλλά παρ' όλα αυτά, μία ένωση δράσης σε όλους τους τομείς που έχουν σχέση με το αναπτυξιακό φαινόμενο. Σήμερα, η ομάδα των G-77/Κίνα, αριθμεί περισσότερα από 130 κράτη – μέλη, και δικαίως θεωρείται η μεγαλύτερη διακυβερνητική οργάνωση των αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς διαθέτει την αριθμητική πλειοψηφία στα πλαίσια των ΗΕ. Βλ. Τσάλτας, Γρ. Ι., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1991, σελ. 103-113 καθώς και Kasa, S., Gullberg, A., Heggelund, G., *The Group of 77 in the International Climate Negotiations: Recent Developments and Future Directions*, *International Environmental Agreements*, 8(2), 2008, σελ. 113-127.

³⁶¹ Βλ. Rajamani. L., *The Principle of Common but Differentiated Responsibility and the Balance of Commitments under the Climate Regime*, *RECIEL*, 9(2), 2000, σελ. 120-131.

επίπεδο. Από την άλλη, όμως, πλευρά αναγνωρίζεται παράλληλα και η «ιστορική» ευθύνη συγκεκριμένων κρατών για το πρόβλημα και η αντικειμενική δυνατότητα των χωρών του Βορρά να αναλάβουν δράση για την ολοκληρωμένη διαχείριση του προβλήματος. Εξάλλου, η ερμηνεία και χρήση της συγκεκριμένης αρχής από τους αναπτυσσόμενους στις κλιματικές διαπραγματεύσεις, βασίστηκε εν πολλοίς σε τρία αδιαμφισβήτητα δεδομένα³⁶²: α) η ιστορική ευθύνη για την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας ανήκει στο βιομηχανικό κόσμο, β) οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής θα επιτείνουν την οικονομική και κοινωνική ανισότητα και ετερότητα μεταξύ των κρατών, καθώς αναμένεται να πληγούν περισσότερο περιοχές του αναπτυσσόμενου Νότου, και γ) ο ανεπτυγμένος κόσμος, ο οποίος είναι ισχυρότερος οικονομικά και τεχνολογικά, έχει τη δυνατότητα να προετοιμαστεί και να αμυνθεί καλύτερα απέναντι στις επερχόμενες φυσικές μεταβολές. Με άλλα λόγια, στη βάση των ανωτέρω επιχειρημάτων, η ομάδα των G-77 διατείνεται ότι ο βιομηχανικός Βορράς είναι αυτός που φέρει την «ηθική» ευθύνη και θα πρέπει να αναλάβει την «πρωτοπορία» για την αντιμετώπιση του παγκόσμιου προβλήματος.

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής ως ένα αμιγώς περιβαλλοντικό πρόβλημα, αλλά ως ένα παγκόσμιο πρόβλημα με έντονες οικονομικές διαστάσεις και προεκτάσεις. Αποδέχονται το σχεδιασμό και την εφαρμογή κλιματικών πολιτικών, οι οποίες όμως δεν αντιβαίνουν στο δικαίωμα της ανάπτυξης³⁶³. Υπό αυτό το πρίσμα, η ομάδα των G-77 διατείνεται ότι οι ανεπτυγμένοι θα πρέπει να σεβαστούν την αναπτυξιακή διαδικασία των χωρών του Νότου και να αντιληφθούν ότι τα μέτρα που λαμβάνουν για την προστασία του γήινου κλιματικού συστήματος, δε θα πρέπει να αποτελούν, σε καμία περίπτωση, τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη και την εξάλειψη της φτώχειας³⁶⁴.

Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια των κλιματικών διαπραγματεύσεων, ο συνασπισμός των αναπτυσσόμενων χωρών, λόγω της ετερογένειας που τον χαρακτηρίζει, δυσκολεύτηκε να λειτουργήσει ως ένα ενιαίο μπλοκ και να πάρει κοινή θέση σε όλα τα θέματα της πολιτικής ατζέντα. Σύμφωνα με τους Oberthür και Ott³⁶⁵,

³⁶² Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 291-292.

³⁶³ Βλ. Williams, M., *The Third World and Global Environmental Negotiations: Interests, Institutions and Ideas*, *Global Environmental Politics*, 5(3), 2005, σελ. 62.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Βλ. Oberthür, O., Ott, H., E., *The Kyoto Protocol: International Climate Policy for the 21st Century*, Springer, Berlin, 1999, σελ. 24-29.

οι διαφοροποιήσεις των απόψεων σχετικά με τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, εκφράστηκαν από την πρώτη φάση των κλιματικών διαπραγματεύσεων, οι οποίες οδήγησαν στην υιοθέτηση της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, το 1992 και συνεχίζουν να εκφράζονται μέχρι και σήμερα. Οι εν λόγω ετερογενείς απόψεις βασίζονται σε τρεις βασικούς παράγοντες: α) στα διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών, β) στη διαφορετική πρόσβαση ορισμένων χωρών σε ενεργειακές πηγές, και γ) στη διαφορετική ευπάθεια (vulnerability) στην κλιματική αλλαγή. Ουσιαστικά, με βάση τους τρεις αυτούς παράγοντες, στους κόλπους των αναπτυσσόμενων χωρών αναδύθηκαν τρεις διαφορετικοί τύποι συμπεριφοράς: α) οι βιομηχανικές χώρες, οι οποίες αναπτύσσονται με βάση την κλιματική αλλαγή, β) οι αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες αναπτύσσονται με βάση την κλιματική αλλαγή, και γ) οι μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη (AOSIS) που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα υψηλά κινδύνους από την κλιματική αλλαγή.³⁶⁶

4.4.2. Η Ομάδα Βασιλική

³⁶⁶ Όσον αφορά στις μεγάλες πετρελαιοπαραγωγούς χώρες του αναπτυσσόμενου Νότου, των οποίων η οικονομία είναι απόλυτα εξαρτημένη από τα έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου, η θέση τους εξαρχής υπήρξε ενάντια στην υιοθέτηση δεσμεύσεων για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Είναι προφανές ότι για τις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, μία παγκόσμια κλιματική στρατηγική με αυστηρές δεσμεύσεις αποτελεί απειλή για την οικονομία τους. Έτσι, λειτούργησαν ως ένας αντιδραστικός πόλος σε όλες τις διαπραγματευτικές διαδικασίες για το κλίμα, δεδομένου ότι τα συμφέροντά τους θα θίγονταν από μία δεσμευτική συμφωνία, με ποσοτικοποιημένους στόχους και χρονοδιαγράμματα. Βλ. Williams, M., *The Third World and Global Environmental Negotiations: Interests, Institutions and Ideas*, op.cit., σελ. 62; Gupta, J., *North-South Aspects of the Climate Change Issue: Towards a Constructive Negotiating Package for Developing Countries*, *RECIEL*, 8(2), 1999, σελ. 201; Barnett, J., *The Worst of Friends: OPEC and G-77 in the Climate Regime*, *Global Environmental Politics*, 8(4), November 2008, σελ. 1-8.

³⁶⁷ Η Συμμαχία για τα Μικρά Νησιωτικά Αναπτυσσόμενα Κράτη (AOSIS), σχηματίστηκε και ισχυροποίησε την παρουσία της, υποστηρίζοντας ένα αναμφισβήτητο επιχείρημα: την απειλή της ανόδου της στάθμης της θάλασσας, η οποία θα επιφέρει σημαντικές κοινωνικό-οικονομικές επιπτώσεις, δυσβάσταχτες για τα οικονομικά μεγέθη των εν λόγω κρατών. Η αμεσότητα της απειλής προσέδωσε ένα ιδιαίτερο δυναμισμό στους εκπροσώπους της διαπραγματευτικής αντιπροσωπίας των χωρών AOSIS, οι οποίοι πολλές φορές συνέπλεαν με τους εκπροσώπους ανεπτυγμένων κρατών, όπως ΕΕ, ως προς τη θέση για σταθεροποίηση των εκπομπών ως αρχικό βήμα και μετέπειτα σταδιακή μείωση των εκπομπών, ενώ παράλληλα πίεζαν και για τη δημιουργία ισχυρών θεσμικών μηχανισμών. Αν και η επιρροή τους κατά τη διάρκεια της διαπραγματευτικής διαδικασίας δεν ήταν τόσο ισχυρή όσο θα περίμενε κανείς με βάση την αριθμητική ισχύ των εν λόγω κρατών, παρ' όλα αυτά αναδύθηκαν ως μία ισχυρή πολιτική δύναμη, η οποία κατάφερε να εκπληρώσει ένα μεγάλο μέρος των στόχων της. Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, op. cit., σελ. 112; Nurse, L., Moore, R., *Adaptation to Global Climate Change: An Urgent Requirement for Small Island Developing States*, *RECIEL*, 14(2), 2005, σελ. 100-107.

Η άτυπη Υμάμ 菟 BASIC Φάσμα 蕞ίστηκε κυσ 糶 菟!κατέμτ获 διάΦκεια τωνΡη□γαΔ ίΥνΡτης γννδιά□κεωης τωΨ Μελς ν σηημ□Λο'ααχΕ □η話(COP 0j. 200ñ(.ΡΟι α'ρδυόμενες □ι0ιΟιομί□ς 蟄ου □ό□ηυ!-†穢9ήζιλία, ΝότιΟΥ Αφρι 燹Φ,□Ινδία και 蠶ίνα □οι 蕞ποιές σDζνι□τούς καχ του□ μετόνεδž\$ρυπρ'οαπες του καθεστώτος) - συνασπίσθηκαν γύρω από κοινές αντιλήψεις, θέσεις και συμφέροντα στην προσπάθειά τους να επηρεάσουν τη διαδικασία διαπραγμάτευσης της κρίσιμης συμφωνίας που θα διέπει το καθεστώς μετά το 2012. Εν τέλει, κατάφεραν να διαδραματίσουν κυρίαρχο και πρωταγωνιστικό ρόλο με αποτέλεσμα να αποτελέσουν, μαζί με τις ΗΠΑ τον βασικό αρχιτέκτονα του καθεστώτος της περιόδου 2012-2020. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ομάδα BASIC κατηγορήθηκε από άλλες αναπτυσσόμενες χώρες ότι κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης της Κ 蕞 蕞 Zγdžάγ 蕞ς λΥΣτούργζς□αυτΓ'ομα και ξεκομμένα 朶πό\$τίοσχν □σπισ 蕞ό Ηω□ αναπτ 蕞'Υσόμείων, πΔ οσ0 αθ, ΙτΡς□νγ ψΦΘρζήσει ρ'ηοκλ□ιστία 蕞α συμφΩλννεί α όων 蕞σφυρ'ΥίΚουικηνο- φων³⁶⁸. Α□τλ 蕞ετ 蕞lb□ι†ίδγες □ | χώρες τ获□ t μΤδας BAQEC συνο 蕞ν ζαν να□0 αρουωιά□ 蕞ουν το† ς ηαυτο□□ τορς ρς αναπόσπαστο μωρως □ü_ φ-76, οι οποίες φρησι 蕞όδοιούΨ†τις οδιε□ θέσει□ και 蕞αιχιάσεις με αυτέ† τωο υπόλ | πων ρναπτ□ωγ'εΝύν³⁶⁹. □ Η λύσιμ δΩγ□ραγ'αφεντιΜη πης θέση³⁷⁰ 蕞απθ□ 蕞获κα γ 蕞ε'ε 蕞ρό\$ 蕞 Μν(θΨασιλήΓρ 蕞 τ'εΔ ι□□ 蕞τρνΡαΨΓ π'Υ□μενων (Γ'ια κΓι των G- □7 蕞 蕞 ότι 蕞ο Κύ□ιος υ'εύθυνς του πλν 蕞λήματι 蕞 της α□_η□w□ (τNjμ 蕞κπομπΩΩ ιωρ□ 蕞 蕞 τοφ θερμ 蕞οπ'οDž□κι εν □νει□της □λιμ 蕞Ψικής Γ λγαγήh εήναα τα βιξμ 蕞χρνιΜά κράτη. 蕞E □ιλταε στΗ βάσ获 της 蕞_ιως Ψ'γι□ής θε2. 蕞ού_ ηγι□ο διαρκώς αυ 蕞αεθμενος 蕞ίνδφής απθ τ_ □πώορμα της κ□ιματικ 蕞ς αλλα 蕞ής οφE 蕞λεται"στ 蕞μ μακρουρό 蕞ια αποΨσΩ□ ο□σιασ□ική δ0 □σηςΡα'ηΟ 蕞ην 6λεχρT τωκΓανΖπ 蕞υαΤένω 蕞 θρα 蕞ών. Επομ 蕞ι, τα τειευταία πρέπε 蕞□α α□† λιμβδνίν 蕞 ό□ βά□ος □ 蕞 蕞 τ□ κόστος 蕞της 蕞 蕞 蕞οθΥτησης μέτρων

³⁶⁸ Βλ. Christoff, P., Cold Climate in United States at COP 15, *Environmental Politics*, 19(4), July 2010, σελ. 637-656.
³⁶⁹ Βλ. Happaerts, S., Bruyninckx, H., *Rising Powers in Global Climate Governance. Negotiating in the New Worlds Order*, Working Paper No. 124, October 2013, Leuven Centre for Global Governance Studies, σελ. 12-13.
³⁷⁰ Βλ. Blaxekjær, L. O., Dan Nielsen, T., Mapping the Narrative Positions of New Political Groups under the UNFCCC, *Climate Policy*, 15(6), 2015, σελ. 6.

μείση □ 0φ 菉N δκ'ορπώϑ Δους □ `κθώς λαι('αμδνδν - ολύουο* τνρς
αΟαπτυ!σόμεϑους στβν πρϑσβ莱ση στοN □ τP ωνίϑWα - όΓεξοπλισμό και □ στους
蹇ικονομιMo □ ς πόρνυdž. Για 耜 τις χώρε 葯 BASIC, οπο 豈αδήποτε συζήτη □ η
γύρρ 眀απύ το εήτηνα □ 跂ης επανεπωη 豎έγγ □ □ ης κα 耑επϑνερμηνείας 0τNν 眀απχών
τηρ Σ □ ξκα □ ης (και κ ΔV Ὑωσhtκς ρχής(τηϣ κοIN†Y ['菴ά διϑφορο 菴 豈εμ 眀εως
ευ } ύνης) θεωρε □ DŽo Ψκα 莹'ί κϑΩ ανούσι □ ςήνιοξ □ ςη 駢†T ρz H
a.v □ αξ ιϑτ ζόρραφηV αν 耜 眀πσρπ α| ςηνύΘυδ ςηνέμηιο 駢 耑οφαξε άλλα
νώκινγ □ Mδ 駢ιβ\$νωτ ςη 駢εϑ-θ0ϑε(ςήΜιρο □, ςητ αϑ σ= ρY0τ"ώπυ!ιατεύειμη 駢 耑
ά εθουα 菴αV αν ιεπέθπ αθ εδ ζY? τπί 耑εΦ □ αί □ α 耑 □ ιακ 眀ν 出 DŽΓ ρκ
.371 ησάβ αένΓρί □ ες ίεθφ ι □ ΗμρνΡαν

Η λύσιϑ δΩγ □ ραγ'αφευτιΜη πηϑς θέση³⁷⁰ 眀απθ □ ρ 菴κα γ 駢εϑ
耑ό\$ϑ Μν(θ ὙασιλήΓρ V τϑ Γ ι □ □ 耜 τρνΡαϑT πλ'Y □ μενων ('ςα κΓ ι των G-
□ 7 略 ότι 眀ο Κύ □ ιος υ'εύθυς του πλN 耑λήματιί τΗς α □ ςη □ ϑ □ (τNjμ ωκπομπΩ
ιωρ □ 菴 駢 τοφ θερμ 眀οπϑοDž □ κι εν ' □ νει □ της □ λιμ 耑 Ὑικής Γ λϑαγήH εήναα τα
βιξμ 菴 ςρνιΜά κράτη. 菴E □ ω 耑αz στΗ βάσ 菴 της 耑 ϑ ςς Ὑ'γι □ ής θεz 耑ού_ ητι □ ο
διαρκώς αυ 駢αεδμενος 耑 ίνδφής απθ τ_ □ πωόρμα της κ □ ιματικ 耑 αλλαWής
οφE 耑 λεται"στ 耑 μακρουρό 耑 ια αποϑσΩ □ ο □ σιασ □ ική δ0 □ ςηςΡα'ηO Δην δλεχρT
τωκΓανZπ 菴υαTένω 駢 θρα 駢ών. Επομ 駢ι, τα τειευταία πρέπε 耑 □ α
α □ ρ λιμβδνίϑ 耑 ό □ βά □ ος - 豈 耑 τ □ κόστος Π της Π Δ 耑 αοθYτησης μέτρων

μείση □ 0φ 菉N δκ'ορπώϑ Δους □ `κθώς λαι('αμδνδν - ολύουο* τνρς
αΟαπτυ!σόμεϑους στβν πρϑσβ莱ση στοN □ τP ωνίϑWα - όΓεξοπλισμό και □ στους
蹇ικονομιMo □ ς πόρνυdž. Για 耜 τις χώρε 葯 BASIC, οπο 豈αδήποτε συζήτη □ η
γύρρ 眀απύ το εήτηνα □ 跂ης επανεπωη 豎έγγ □ □ ης κα 耑επϑνερμηνείας 0τNν 眀απχών
τηρ Σ □ ξκα □ ης (και κ ΔV Ὑωσhtκς ρχής(τηϣ κοIN†Y ['菴ά διϑφορο 菴 豈εμ 眀εως
ευ } ύνης) θεωρε □ DŽo Ψκα 莹'ί κϑΩ ανούσι □ ςήνιοξ □ ςη 駢†T ρz H
a.v □ αξ ιϑτ ζόρραφηV αν 耜 眀πσρπ α| ςηνύΘυδ ςηνέμηιο 駢 耑οφαξε άλλα
νώκινγ □ Mδ 駢ιβ\$νωτ ςη 駢εϑ-θ0ϑε(ςήΜιρο □, ςητ αϑ σ= ρY0τ"ώπυ!ιατεύειμη 駢 耑

³⁷¹ Ibid.

³⁷⁰ Βλ. Blaxekjær, L. O., Dan Nielsen, T., Mapping the Narrative Positions of New Political Groups under the UNFCCC, *Climate Policy*, 15(6), 2015, σελ. 6.

ά εθνοα 董 αν ιεπέθπ αθ εδ ζΥΨ τπί菁εΦ□αί□α υγ□ιακ 睪ν 出DŽΓ ρκ
.371 ησάβ αένΓρί□ες ίεθφ□ ΗμρνΡαν

Ο ρος τ 睪ς ο'άθας 聂ASI- 睪 Γ ̂□θαι μεωρΥίDŽαι ιδιαοόερα ωνP □γό<
αι\$καθ 睪□ιστικός - ατάCτ□ διCρκZαα τTν 葛Yαπρααμαυεύ!εωνP- ια
όηνουινθέ^ησ□†□υδ^ωνίρς\$τMY` μετά Θίοτο`Zρ'όδ ̂0,□εριορ 糶συηMe και
αθ όνιρε αθσθητά κ^τά θ η`διάρ□εια□τ□† δ□απραγματν^τικής διαδιKισίας γαο
τη!θνσπι 睪η συξφωνία□ μέχρι το 2015& Και αυτό διότι, χώ□ες όπως η Βραζιλία
καδ^ η 睪Nότιος Αφρικ^Υ 睪ε□έTeθξ 睪ν μιασ περι ̂ σότ_ρο διΓ λλ 糶κτακή κυ ήπια
στ□□η Ρπνν 睪□τι(σε ζητή 睪ατα πο 睪\$α+Ο.Λνύσύν τί θ ε□μκύ ρόλο
τωθ 睪 睪ν□πτVσύόδε□Hν 睪υ 糶τ□ε κα□ το_□τρόDŽξ"0 ροσέγ_σηςGκ□ι
^αρνολάς όης ερD ή!τες κ□ινής 糶莱λλά δΛαφοροποι□μσνη 睪"ε^ύύνζς
στο□Mθεστώς μετά†το 28b0————— .Í□

371 Ibid.

372 Ibid.

□

4>3. ‘Ροι 菅 α>Gθρ 菌Ψ(των Like-M 贖 晒 äed 給 Αναπ ̣σσόμεάων Κπτ̣αι
(L
DCs)

□

4>3. ‘Ροη菅□α>Gθρ□菌Ψ(των Like-M贖晒äed給Αναπ□σσόμεάων Κπτᾶι (L DCs)

□ □ □ T□ ũ ὕψο □ MDÃs³⁷³ α□ Απτύ□ θ珠”_ κ□ ι
υγυροποΧησεḘη□ Ππα□ ορσία Ξ ης στ珠 διḘ κυβίρνηση溫τ聯υ Κ2ιματῖΚο□
ΜαθE>τώτος α– έσως μετḘτH□ φυνδιά□ λ_ψη στο ΕτέρḘπF ὕ 糶CO□ 1□ Ḙ
20d1).!Πωωταρχικ,Ρτες σό□χο αποτελούσΥ η(πρ´ώθHσζ Ξ ωι ζέσ□!λσ□ υρφν
萊ναπ◊ υῦσόḘε□ων κριτώι ρτο πλιίσιο τες διαπραγ□ ατευτḘΚής(διαδι鶯ασία<
γιατHν"υηθέτηση νέα□ ύδ φωḘῖῖPμLJpC το 2a1%. 获 κύρια διαπραγματευτική
της θέση θεμελιώθηκε στο επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο η αρχή της κοινής αλλά
διαφοροποιημένης ευθύνης θα πρέπει να παραμείνει ενεργή στο πλαίσιο της νέας
συμφωνίας, καθώς συνιστά βασικό συστατικό στοιχείο της Σύμβασης-Πλαίσιο για
την Κλιματική Αλλαγή. Επιπλέον, σε μία προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν την
εντολή της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν με την οποία δόθηκε το έναυσμα για
υιοθέτηση ενός νέου νομικού εργαλείου «εφαρμόσιμου σε όλους», οι χώρες LMDCs
προσπάθησαν να καταστήσουν σαφές ότι αν και δέχονται τη συμμετοχή όλων των
κρατών στο νέο θεσμικό πλαίσιο της περιόδου μετά το 2020, δεν αποδέχονται τον
ίδιο βαθμό συμμετοχής και το ίδιο είδος δεσμεύσεων για όλα τα Συμβαλλόμενα
Μέρη³⁷⁴. Η συνέχιση της διαφοροποίησης ως προς τις δεσμεύσεις μείωσης των
εκπομπών θα πρέπει επιδιωχθεί και εν τέλει να εφαρμοσθεί στη νέα συμφωνία, έτσι
όπως υπαγορεύει το πνεύμα της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, μέσα
από την εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Η
ρητορική της αναφορικά με την ευθύνη και τις δράσεις των ανεπτυγμένων για την
αντιμετώπιση του προβλήματος παρέμεινε ακέραη καθ’ όλη τη διάρκεια του
τετραετούς διαπραγματευτικού κύκλου της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν. Μάλιστα
ασκούσαν δριμεία κριτική στα βιομηχανικά κράτη για ελλιπή και μη αποτελεσματική
λήψη αυστηρών μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, τονίζοντας

³⁷³ Πρόκειται για τις χώρες Αλγερία, Αργεντινή, Βενεζουέλα, Βολιβία, Κίνα, Κούβα, Εκουαδόρ, Δομινικακή Δημοκρατία, Αίγυπτος, Ελ Σαλβαδόρ, Ινδία, Ιράν, Ιράκ, Κατάρ, Λιβύη, Μαλαισία, Μαλί, Νικαράγουα, Πακιστάν, Φιλιππίνες, Σαουδική Αραβία, Σρι Λάνκα, Σουδάν, Συρία.

³⁷⁴ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Views of the Like-Minded Developing Countries on Climate Change on Workstream 1 and 2 of the ADP*, 24 March 2013 και UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *LMDCs - Submission on Elements of the 2015 Agreed Outcome*, 8 March 2014.

με αυτό τον τρόπο το πρόβλημα της αναποτελεσματικής εφαρμογής των συμφωνηθέντων στο πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

Ο συνασπισμός των LMDCs, αν και εμφανίστηκε ως υπο-ομάδα των G-77, προσπάθησε να παρουσιασθεί ως βασικό μέρος αυτής, το οποίο επιδιώκει να προασπισθεί τα συμφέροντα και τις θέσεις του ευρύτερου συνασπισμού των αναπτυσσόμενων, χρησιμοποιώντας τη διαπραγματευτική του δύναμη³⁷⁵. Με μια πιο προσεκτική εξέταση, θα μπορούσε βέβαια να παρατηρηθεί ότι η σύγκλιση της συγκεκριμένης ομάδας αποτελούσε φυσικό επακόλουθο της απόφασης του Ντέρμπαν. Πολλές από τις χώρες της ομάδας LMDCs γνώριζαν ότι θα τους ζητηθεί να συμμετάσχουν με ουσιαστικές δεσμεύσεις στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας λόγω των υψηλών ποσοστών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, καθώς και λόγω των υψηλών δεικτών οικονομικής μεγέθυνσης που παρουσίαζαν σε σχέση με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες. Επομένως, οργανώθηκαν και συντονίστηκαν έτσι ώστε να παρουσιάσουν μία κοινή θέση και μία ισχυρή παρουσία με συγκεκριμένες διαπραγματευτικές αιτιάσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ενεργός τους ρόλος φαίνεται και από τον αριθμό και τη συχνότητα υποβολής εκθέσεων και παρεμβάσεων στο πλαίσιο των εργασιών του AWG-DP.

6.4.4. Το Umbrella Group

Ο συνασπισμός του Umbrella Group έκανε την εμφάνισή του αμέσως μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο³⁷⁶. Περιλαμβάνει όλες τις χώρες που ακολουθούν μια πιο σκεπτικιστική προσέγγιση αναφορικά με το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής και τις υποχρεωτικές δεσμεύσεις των ανεπτυγμένων. Εν προκειμένω, απαρτίζεται από τις ΗΠΑ, Αυστραλία, Ελβετία, Νορβηγία, Ιαπωνία, Καναδά, Νέα Ζηλανδία, Ρωσία και Ουκρανία. Αν και πρόκειται για μία συμμαχία κρατών (εκτός ΕΕ) με πολύ χαλαρούς δεσμούς και χωρίς θεσμοθετημένη δομή (όπως εξάλλου οι περισσότεροι συνασπισμοί κρατών στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή) συχνά προβάλλει τις θέσεις του μέσα από την τήρηση μίας συγκεκριμένης στάσης.

³⁷⁵ Βλ. Blaxekjær, L. O., Dan Nielsen, T., Mapping the Narrative Positions of New Political Groups under the UNFCCC, op.cit., σελ. 9-10.

³⁷⁶ Βλ. http://unfccc.int/parties_and_observers/parties/negotiating_groups/items/2714.php.

Ειδικότερα, κατά την περίοδο μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, οι χώρες του Umbrella Group, με κυρίαρχες τις ΗΠΑ, εξέφραζαν διαρκώς τις αντιρρήσεις τους αναφορικά με τον τρόπο διευθέτησης συγκεκριμένων ζητημάτων του κλιματικού καθεστώτος, όπως το ζήτημα της εφαρμογής του Πρωτοκόλλου, του κόστους εφαρμογής των μέτρων για τη μείωση των εκπομπών τους και του ακανθώδους ζητήματος της μη συμμετοχής του αναπτυσσόμενου Νότου στον κανονιστικό πυρήνα του Πρωτοκόλλου. Μία από τις βασικές διαπραγματευτικές θέσεις του εν λόγω κλιματικού σχηματισμού, η οποία αποτυπώθηκε χαρακτηριστικά τόσο στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για τη ρύθμιση του καθεστώτος μετά το 2012 όσο και αυτού μετά το 2020, αρθρώθηκε γύρω από το επιχείρημα ότι οι μείζονες ρυπαίνοντες του αναπτυσσόμενου Νότου θα πρέπει να συμμετάσχουν ενεργά στο διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή μέσω της ανάληψης δεσμεύσεων και δράσεων μείωσης των εκπομπών τους³⁷⁷. Επίσης, ο συνασπισμός του Umbrella Group αποτέλεσε βασικό υποστηρικτή της άποψης ότι η συνέχιση του θεσμοθετημένου διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων με την υιοθέτηση των Παραρτημάτων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, συνιστά παρωχημένη και μη αποτελεσματική προσέγγιση για την αντιμετώπιση του προβλήματος, δεδομένης της δυναμικής εξέλιξης των σύγχρονων κοινωνικό-οικονομικών συνθηκών των εκάστοτε χωρών.

6.4.5. Ο Συνασπισμός Διαλόγου της Καρθαγένης για Προοδευτική Δράση

Αμέσως μετά τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης και το πολύ αμφισβητούμενο αποτέλεσμά της, η διαπραγματευτική ομάδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενεπλάκη σε έναν οργανωμένο διάλογο μαζί με χώρες της Λατινική Αμερικής, τις ΕΑΧ και του Συνασπισμού των Μικρών Νησιωτικών Κρατών. Η εν λόγω συλλογική πρωτοβουλία διαλόγου αναπτύχθηκε με σκοπό την εξεύρεση και αποσαφήνιση εκείνων των παραγόντων που οδήγησαν στον εκτροχιασμό των διαπραγματεύσεων και τη μη επίτευξη μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας στο πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή³⁷⁸. Βασική συνισταμένη των θέσεων των εν λόγω κρατών υπήρξε η αναγνώριση για ουσιαστικότερη και ενισχυμένη δράση από την πλευρά

³⁷⁷ Βλ. Herold A. et al., *The Development of Climate Negotiations in View of Lima*, EP Policy Department, Brussels, 2014.

³⁷⁸ Βλ. Audet, R., *Climate Justice and Bargaining Coalitions: a Discourse Analysis*, *International Environmental Agreements*, 13(3), 2013, σελ. 369-386.

όλων των κρατών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής και την υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου για την περίοδο μετά το 2012, εντός της διαπραγματευτικής διαδικασίας της Σύμβασης-Πλαίσιο³⁷⁹.

Αν και στην ουσία δεν επρόκειτο για μία επίσημη και αναγνωρισμένη διαπραγματευτική ομάδα κρατών³⁸⁰, αλλά για ένα άτυπο πλαίσιο διαλόγου και ανταλλαγής απόψεων, τα κράτη κατάφεραν μέσα από αυτό να προσδιορίσουν τις θέσεις τους και να συμβάλλουν στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, προκειμένου να εξευρεθεί μία κοινά αποδεκτή λύση για την περίοδο μετά το 2012. Εξάλλου, για τα κράτη που συμμετείχαν στο Διάλογο, το κύριο πρόβλημα των διαπραγματευτικών διαδικασιών εντοπίζεται στο θεσμοθετημένο διαχωρισμό ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων και στην έλλειψη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο ομάδων. Για αυτό, άλλωστε, τα εν λόγω κράτη εμφανίζονται ως υπέρμαχοι μιας ολοκληρωμένης και φιλόδοξης νομικά δεσμευτικής συμφωνίας, η οποία θα προβλέπει δεσμεύσεις για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη³⁸¹.

Η επιτυχία του «Διαλόγου της Καρθαγένης» αναδείχθηκε, τόσο στη Συνδιάσκεψη του Κανκούν και στην επαναφορά των διαπραγματεύσεων εντός της θεσμικής τροχιάς της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, όσο και κατά τη διάρκεια του τετραετούς διαπραγματευτικού κύκλου της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν. Ο ρόλος και η συμβολή της ΕΕ προς την κατεύθυνση της οικοδόμησης ενός επιτυχημένου πλαισίου διαλόγου υπήρξε αδιαμφισβήτητα ουσιαστικός και καθοριστικός. Μάλιστα η ΕΕ κατάφερε, μετά κυρίως τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης, να επανακάμψει και να ανακτήσει το ηγετικό της προφίλ στο πλαίσιο του καθεστώτος, κερδίζοντας το χαμένο έδαφος³⁸². Ύστερα από μία περίοδο διπλωματικής απομόνωσης, ο «Διάλογος της Καρθαγένης» αποτέλεσε το μέσο και την ιδανική ευκαιρία ούτως ώστε η ΕΕ να συσπειρωθεί μαζί με κάποιες αναπτυσσόμενες χώρες και να προωθήσει τις πρωτοποριακές της θέσεις αναφορικά με το μέλλον του θεσμικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή μετά το 2020.

³⁷⁹ Βλ. Blaxekjær, L. O., Dan Nielsen, T., Mapping the Narrative Positions of New Political Groups under the UNFCCC, *op.cit.*, σελ. 7-8.

³⁸⁰ Πολλά αναπτυσσόμενα κράτη δεν ήθελαν να αντιμετωπίσουν το διάλογο ως ομάδα, καθώς δεν επιδίωκαν σε καμία περίπτωση να κόψουν τους δεσμούς τους με το βασικό διαπραγματευτικό μπλοκ των αναπτυσσόμενων, τους G-77.

³⁸¹ Βλ. Herold A. et al., *The Development of Climate Negotiations in View of Lima*, *op.cit.*

³⁸² Βλ. Oberthür, S., Groen, L., The European Union and the Paris Agreement: Leader, Mediator, or Bystander?, *Wires Climate Change*, 8(1), 2017, σελ. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Η Εσωτερική Διάσταση της Κλιματικής Πολιτικής στο Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

7.1. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή μέχρι το 2007: Η Πορεία Εφαρμογής του Πρωτοκόλλου του Κιότο

Η απαρχή των προσπαθειών οικοδόμησης της ενωσιακής κλιματικής πολιτικής εντοπίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και αρχίζει να εξελίσσεται παράλληλα με τις διεθνείς διαπραγματεύσεις για το κλίμα. Κύριο χαρακτηριστικό της πρώιμης κοινοτικής (νυν ενωσιακής) πολιτικής για την κλιματική αλλαγή αποτελεί η προσπάθεια ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής συνιστώσας στην ενεργειακή πολιτική, κάτι που εντοπίζεται όχι μόνο στον τίτλο της πρώτης σχετικής ανακοίνωσης της Επιτροπής³⁸³, αλλά και στους τέσσερις βασικούς άξονες οι οποίοι τέθηκαν με σκοπό την επίτευξη των αρχικών κλιματικών στόχων της Κοινότητας (συν Ένωσις).³⁸⁴

Κλιματική πολιτική αρχικό πλαίσιο δράσης "γρήγορα" (1990) από την Κοινότητα. Η πολιτική αυτή βασίστηκε στην ενεργειακή πολιτική, κάτι που εντοπίζεται όχι μόνο στον τίτλο της πρώτης σχετικής ανακοίνωσης της Επιτροπής³⁸³, αλλά και στους τέσσερις βασικούς άξονες οι οποίοι τέθηκαν με σκοπό την επίτευξη των αρχικών κλιματικών στόχων της Κοινότητας (συν Ένωσις).³⁸⁴

³⁸³ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Κοινοτική Στρατηγική για τον περιορισμό των εκπομπών CO₂ και τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας», COM(92) 246 τελικό, 4.6.1993.

³⁸⁴ Στα βασικά μέσα επίτευξης της πρώιμης κοινοτικής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή περιλαμβάνονταν: α) η Πρόταση οδηγίας για τη θέσπιση ενός κοινοτικού φόρου ενέργειας (carbon tax), COM(92) 226 final, β) το πρόγραμμα SAVE για την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας στην Κοινότητα (Οδηγία 93/76/EK), γ) το πρόγραμμα ALTENER για τη διάδοση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Κοινότητα (Απόφαση 93/500/EK), και δ) ο μηχανισμός επιβλεψής εκπομπών CO₂ και άλλων αερίων του θερμοκηπίου στην Κοινότητα (Απόφαση 93/389/EK).

άνα` πολιτα"ό □□蒔nsλείο ευ□κιMtXςPεφ萊λμογ莠□□λυ†Πρωτῶγγλλt υ Λο췆
췆ιττο

ς υιοθέτηση □ο□`T9□τοΘφλ'ορ □ξϵ K□Υ τ L (19□跣©\$κρα 幕
 μ 節σ苑ευση 9ης JE γλ^h 5είωση τω□δεκπ Lμπώι τ获ς 莪ατ稷 <% για΄φηο
 πε□Tίδο020%8=2012册και με έτ□ς □άσHς(το 曉990="έεω`Υε νσz ώθηση σ隆□ν
 ανάπτυξH ΎΥΨ8ίoi□οτικάü κλμα'φ□ή† πολC^ικής. Μία α3όΓτις
 αξιόλογεςΡεπιτυϵίβς Ύης EE, □α L糙給τ芎 διάρξεια τωΨ διαπραγμ莱τεύσεων του
 Πρω□ο□ό-λου"τ□υ給KίOτοŌ 莠蕞αν"η"θεZ μίθέτησ με τΞΠ□ρθ□Π4 τξυ
 Πρωτί聯όλλ□Dž, εόςδ莹όμt 驛φοχ!μηχανCσΜού□που επιδρά ο□σνωδώ聯
 στον(ΣΓ θορισμό τω□ ε |δικFτερψν0† ποχρEώρϵωμ των"審ρp τώ蠡 μ□λών
 Dž获ς!εE.ήΠρφκείοαι(για τοο μηχανφ掬μό册«Κλννης Επί'ευξης ?□σμεύσεων»
 (EE — =睇聰 e")

άνα` πολιτα"ό □□蒔nsλείο ευ□κιMtXςPεφ莱λμογ莠□□λυ†Πρωτῶγγλλt υ Λο췆
췆ιττο

Πίνακας IBMV

Στόχος Μελέτης των Εθνοθρόνων για τα Κρητο-Γεωμετρικά ΑΕ

\$ 100! (100 < 200)

ΕΕ-№ 5

ΕΕ-№ 5	Ροσο滄τ'αίαĆ(□□ μΥίVηη δκπομπών μεĆέϑ ος(βάσηH 199Λ
Ατ滄τρία	-13
Βέ'σιο 7.5 7.5	□ ΔανίαĪ-21 ΦιλανμϚο 0 ΔανίαĪ-21 ΦιλανμϚο 0 耆Ααλλέα P 萌□ Γδρμανία - 2±□□Ελλάθα 倫25 翻ρλα殊δία +1□ 𠄎 Ιτϙ □ίϚο 穡6.5 Λορξεεϙβούργ□ - 28 -21
ΦιλανμϚο 0 耆Ααλλέα P 萌□ Γδρμανία - 2±□□Ελλάθα 倫25 翻ρλα殊δία +1□ 𠄎 Ιτϙ □ίϚο 穡6.5 Λορξεεϙβούργ□ - 28 0	耆Ααλλέα P 萌□ Γδρμανία - 2±□□Ελλάθα 倫25 翻ρλα殊δία +1□ 𠄎 Ιτϙ □ίϚο 穡6.5 Λορξεεϙβούργ□ - 28 Ααλλέα
Γδρμανία - 2±□□Ελλάθα 倫25 翻ρλα殊δία +1□ 𠄎 Ιτϙ □ίϚο 穡6.5 Λορξεεϙβούργ□ - 28 - 2±□□Ελλάθα 倫25 翻ρλα殊δία +1□ 𠄎 Ιτϙ □ίϚο 穡6.5 Λορξεεϙβούργ□ - 28 □Ελλάθα 倫25 翻ρλα殊δία +1□𠄎 I τ□□ίϚο Ελλάθα	倫25
翻ρλα殊δία	
Ιτ□□ίϚο	穡6.5
Λορξεεϙβούργ□ -28 Ὄκανμιάέ- 6	

-28	
Όκανμιάε-	
6	
-6	
Π□ρφ'γαλέα k:7 □Nσπα□蒴□+1η γ οVηδία k:7 □Nσπα□蒴□+1η γοVηδία +l □Nσπα□蒴□+1η γοVηδία +l Ηv2μ έoΗβ ^h σίλωλ - Nσπα□蒴□+1η γοVηδία +l Ηv2μέo Ηβ ^h σίλωλ +1η	γοVηδία +l Ηv2μέoΗβ ^h σίλωλ - 1:5 γοVηδία
Ηv2μέoΗβ ^h σίλωλ	-1:5
Σ□_ □λικός σσόχ Lς EE-±5	ĩ,%

η获γή: 昶蓉υρωπ^hNJκT Ηπιτροπή- Λδνι蒴ή Διεύλ υ□σ□ D□□εβά- 昶Θοτοζή□ Από τη
δ δκαP τία 昶隆oDž 2Θ0Ö□†η ΖεωτερικηΠε'ρωπα蒴κη κλβματικη πολθCικη
αρχίZeδ'0τλ□_ να!αναπτ□Υσετε□ 惟με Υ□δγ Γρότ□που< ρχ□μούςς σ_ Δχ□>η
μηήηο`ροηγούμ 蒴νη 'ακααΑβθα, κβτι □ου οφ 蒴ίεται σ□ζ5
πόετ 蒴μασ 蒴α0τγςΈνω! 蒴 □ **Λ1ε** ΥφΓ ρμογή του Πρωτνκόλλ'υ 蒴□ο† Κιό 蒴ο.
Η!□ολιGικη 蒴ης, στον το 蒴οτα Αης Δρά 蒴 οςΓγι^h το*κλίμ 蒴, \$ενισφύ 蒴Λα κ 蒴C
α 蒴 ό 蒴το γ'γονό 蒴 Αη† απ 蒴χησηΥ των† 蒴ΠΑ από
'P 蒴 蒴σμηκήεαρ 蒴□υεκ'□Υιθή το 蒴 Πρωτοκβλλ□υ 蒴του'ΚούO, ε □η2001,
ανύλμ μβά□□'τς π 蒴έον έν 蒴 περδ'χσότε 蒴 ηγ'τα□ό0κα 蒴 蒴 αθολιστικό □_λο
>τ' π 蒴αίς σσό†τωμ διαπραγμ 蒴Ζωσεων για φ□ν 蒴κιματικη γλλαγή

επιλέξουν τα πλέον οικονομικώς αποδοτικά μέτρα για το μετριασμό των εκπομπών, όπως είναι η χρήση ευέλικτων μηχανισμών της αγοράς (το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών), μέτρα αύξησης της ενεργειακής αποδοτικότητας, χρήση οικονομικών εργαλείων (περιβαλλοντικοί φόροι), χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κτλ.

Το 2005, η ΕΕ εγκαινίασε την έναρξη του δεύτερου Ευρωπαϊκού Προγράμματος για την Κλιματική Αλλαγή (ΕΠΑΚ ΙΙ)³⁹¹. Στον πυρήνα του ΕΠΑΚ ΙΙ βρίσκονται τομείς-κλειδιά, όπως το εμπόριο των ρύπων, η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και η τεχνολογία δέσμευσης και γεωλογικής αποθήκευσης άνθρακα. Με το ΕΠΑΚ ΙΙ, η ΕΕ επικεντρώνεται ουσιαστικά σε νέα, οικονομικώς αποδοτικά, μέτρα και τεχνολογίες που θα επιτρέψουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αφενός, να περιορίσει τις εκπομπές της αερίων θερμοκηπίου κατά τα επόμενα έτη και αφετέρου να προσαρμοστεί στις αναπόφευκτες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής.

7.1.2. Το Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών στην ΕΕ: Η Οδηγία 2003/87/ΕΚ για το Εμπόριο των Εκπομπών

Το κατεξοχήν οικονομικώς αποδοτικό εργαλείο της ενωσιακής κλιματικής στρατηγικής δεν είναι άλλο από τον πιο χαρακτηριστικό «μηχανισμό της αγοράς» του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το εμπόριο εκπομπών ρύπων του θερμοκηπίου. Σύμφωνα με τον Κατσιμπάρδη³⁹², «η Ευρωπαϊκή Ένωση βιαζόταν να οργανώσει και να θέσει σε λειτουργία το δικό της εσωτερικό σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών. Ένας από τους κύριους στόχους της είναι η διασύνδεση του κοινοτικού συστήματος με αντίστοιχα εθνικά συστήματα κρατών εκτός ΕΕ τα οποία έχουν ήδη κυρώσει ή θα κύρωναν το Πρωτόκολλο του Κιότο».

Ενδιαφέρον, όμως, παρουσιάζει η μέχρι πρότινος (2001) σκεπτικιστική αντιμετώπιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη γενικότερη ιδέα εφαρμογής ευέλικτων μηχανισμών σε διεθνές επίπεδο για την επίτευξη περιβαλλοντικών στόχων, κυρίως δε της εμπορίας εκπομπών. Η σκεπτικιστική αυτή αντιμετώπιση, οφείλονταν σε μια σειρά από λόγους³⁹³ που έχουν να κάνουν με την παραδοσιακή ενωσιακή

³⁹¹ Βλ. https://ec.europa.eu/clima/policies/eccp/second_en#tab-0-0.

³⁹² Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *op.cit.*, σελ. 447.

³⁹³ Για μια ολοκληρωμένη ανάλυση των παραγόντων που συνετέλεσαν σε αυτή τη μεταστροφή βλ. Christiansen, A., Wettestad, J., The EU as a Frontrunner on Greenhouse Gas Emission Trading: How did it Happen and will the EU Succeed? *Climate Policy*, 3(1), 2003, σελ. 3-18; Skjaereth, J. B., Wettestad, J., The Origin, Evolution and Consequences of the EU Emissions Trading System, *Global*

κανονιστική και εργαλειακή προσέγγιση στο πεδίο της περιβαλλοντικής πολιτικής, σε αντίθεση με τη στάση των ΗΠΑ, οι οποίες κατά τις διαπραγματεύσεις -στο πνεύμα μιας κατεξοχήν φιλελεύθερης αντίληψης - υπήρξαν ο βασικός υπέρμαχος και υποστηρικτής των μηχανισμών ευέλικτης εφαρμογής.

Η μεταστροφή της θέσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η τοποθέτηση του μηχανισμού εμπορίας ρύπων σε περίοπτη θέση στην πολιτική ατζέντα, εξηγείται από παράγοντες που σχετίζονται τόσο με το διεθνές όσο και με το εσωτερικό επίπεδο διακυβέρνησης του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή (πεδίο αναφοράς). Συγκεκριμένα, η αποχώρηση των ΗΠΑ, το 2001, από το Πρωτόκολλο του Κιότο με το αδιέξοδο που δημιουργήθηκε στις κλιματικές διαπραγματεύσεις, προσέφεραν ένα παράθυρο ευκαιρίας για την ΕΕ στο να αναλάβει τα ηνία της πρωτοπορίας στη διεθνή διπλωματία για την κλιματική αλλαγή. Η ΕΕ ανέλαβε τη σκυτάλη καταβάλλοντας προσπάθεια, όλο και περισσότερο, για την διευκόλυνση των διαπραγματεύσεων και την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Για αυτό ακριβώς το λόγο, κύριο μέλημά της, υπήρξε η εξεύρεση στο εσωτερικό της εκείνων των –οικονομικά αποδοτικών- εργαλείων πολιτικής που θα την καθιστούσαν πρωτοπόρο και καλό παράδειγμα στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, προκειμένου να πειστούν και άλλες χώρες και να επικυρώσουν το Πρωτόκολλο.

Επιπλέον, ένας άλλος λόγος για τον οποίο παρατηρήθηκε αυτή η ριζική μεταστροφή στη στάση της ΕΕ απέναντι στο ζήτημα της εμπορίας ρύπων, σχετίζεται και με το ελλιπές γνωστικό υπόβαθρο και την απουσία εξειδικευμένης γνώσης πάνω στο εν λόγω οικονομικό εργαλείο, από αξιωματούχους των θεσμικών οργάνων της Ένωσης³⁹⁴. Τουναντίον, η εμπειρία της αμερικανικής διοίκησης γύρω από το ζήτημα της εμπορίας ρύπων υπήρξε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα για τις ΗΠΑ. Στη συνέχεια όμως και κυρίως μετά τη Συνδιάσκεψη στο Κιότο, οι συζητήσεις στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εντατικοποιήθηκαν, με τη συμμετοχή ειδικών οι οποίοι προέρχονταν από τον ακαδημαϊκό και επιχειρηματικό κόσμο των ΗΠΑ³⁹⁵. Η ΕΕ φάνηκε να αναθεωρεί τη θέση της, συνειδητοποιώντας ότι η χρησιμότητα του συγκεκριμένου οικονομικού εργαλείου θα μπορούσε να φέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή το μετριασμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στο

Environmental Politics, 9(2), 2009, σελ. 101-122 και Wettstad, J., *The Ambiguous Prospects of EU Climate Policy-A Summary of Options*, *Energy & Environment*, 12(2) & 3, 2001, σελ. 139-165.

³⁹⁴ Βλ. Christiansen, A., Wettstad, J., *The EU as a Frontrunner on Greenhouse Gas Emission Trading: How did it Happen and will the EU Succeed?*, *op.cit.*, σελ. 6.

³⁹⁵ *Ibid.*, σελ. 7.

εσωτερικό της Ένωσης με ένα οικονομικά αποδοτικό τρόπο και χωρίς να θίγεται η βιομηχανία της και η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της.

Εν τέλει, η ΕΕ με την υιοθέτηση της Οδηγίας 23/87/ΕΚ³⁹⁶ εφάρμοσε πρώτη παγκοσμίως ένα διακρατικό σύστημα εμπορίας ρύπων σε περιφερειακό επίπεδο, το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή το 2005, δηλαδή τρία χρόνια πριν από την έναρξη της πρώτης περιόδου δέσμευσης που προβλέπει το Πρωτόκολλο. Κατ' αυτό τον τρόπο, δόθηκε η δυνατότητα στην Ένωση να δοκιμάσει στην πράξη και να προετοιμαστεί καλύτερα για την εφαρμογή του διεθνούς συστήματος εμπορίας ρύπων του Πρωτοκόλλου το 2008³⁹⁷. Εξάλλου, όπως είχε υπολογιστεί, η εφαρμογή ενός εγχώριου συστήματος εμπορίας ρύπων θα συμβάλλει στη μείωση του κόστους εφαρμογής των δεσμεύσεων που απορρέουν από το Πρωτόκολλο και θα διευκολύνει την Ένωση στην προσπάθειά της για επίτευξη του ενωσιακού στόχου μείωσης των εκπομπών κατά 8%³⁹⁸ με οικονομικά αποδοτικό τρόπο³⁹⁹.

Σύμφωνα με το θεσμοθετημένο σύστημα αγοραπωλησίας δικαιωμάτων εκπομπών της ΕΕ, κάθε κράτος-μέλος είναι υποχρεωμένο να καθορίσει οριακές εθνικές τιμές εκπομπών CO₂ και να τις επιμερίσει στη συνέχεια ανάμεσα σε ορισμένες κατηγορίες επιχειρήσεων έντασης ενέργειας (δηλαδή, ηλεκτροπαραγωγικές μονάδες, χαλυβουργεία, διωλιστήρια πετρελαίου, τσιμεντοβιομηχανίες κ.α.)⁴⁰⁰, εκδίδοντας ένα συνολικό αριθμό αδειών ρύπανσης. Οι άδειες επρόκειτο να διανεμηθούν δωρεάν στις επιχειρήσεις σύμφωνα με τα «Εθνικά Πλάνα Κατανομής» (National Allocation Plans), τα οποία είχαν καταρτισθεί από τα κράτη-μέλη και κατατεθεί προς έγκριση από την Επιτροπή. Η εφαρμογή του συστήματος

³⁹⁶ Βλ. Οδηγία 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Οκτωβρίου 2003, σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας και την τροποποίηση της Οδηγίας 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 275, 25.10.2003. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εν λόγω Οδηγία αποτέλεσε προϊόν της πρώτης διερευνητικής ανακοίνωσης της Επιτροπής το 2000 πάνω στο εν λόγω θέμα. Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής «Πράσινη Βίβλος για την Εμπορία Εκπομπών Αερίων του Θερμοκηπίου εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης», COM(2000), 87 τελικό, 8.3.2000.

³⁹⁷ Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην Πράσινη Βίβλο για την Εμπορία Εκπομπών Αερίων «Δεδομένου ότι οι συναλλαγές εκπομπών αποτελούν νέο μέσο για την προστασία του περιβάλλοντος στην ΕΕ, είναι σημαντικό να αποκτηθεί πείρα στην εφαρμογή του πριν αρχίσει το διεθνές πρόγραμμα συναλλαγών εκπομπών το 2008. Υπάρχει σημαντικό κίνητρο για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τα κράτη μέλη της να προετοιμαστούν ξεκινώντας ένα πρόγραμμα συναλλαγών εκπομπών εντός της Κοινότητας μέχρι το 2005». Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, Πράσινη Βίβλος *op.cit.*, σελ. 4.

³⁹⁸ *Ibid.*, σελ. 10-11.

³⁹⁹ *Ibid.*, σελ. 12.

⁴⁰⁰ Το ενωσιακό σύστημα εμπορίας ρύπων, κατά την πρώτη φάση του, κάλυπτε πάνω από 11.000 βιομηχανίες στα 25 κράτη-μέλη, στις οποίες αντιστοιχεί σχεδόν το 45% των εκπομπών CO₂ και 30% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Βλ. European Commission, "Emissions Trading: Commission Approves Last Allocation Plan Ending NAP Marathon", (Press Release 20/6/2005) διαθέσιμο στο http://europa.eu/rapid/press-release_IP-05-762_en.htm, (προσπελάστηκε 31/10/2012).

προβλέπονταν να πραγματοποιηθεί σε δύο φάσεις, προκειμένου να γίνουν δυνατές βελτιώσεις κατά την υλοποίησή του. Η πρώτη φάση επρόκειτο να πραγματοποιηθεί την περίοδο 2005-2007, ενώ η δεύτερη φάση να συμπίπτει ή συνέπιπτε με την πρώτη περίοδο δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο, δηλ. 2008-2012.

Η πρώτη περίοδος (2005-2007) αποτέλεσε ουσιαστικά μία δοκιμαστική-πilotική φάση για το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών κατά την οποία έγιναν αμέσως αντιληπτά τα προβλήματα και οι αδυναμίες που αφορούσαν το σχεδιασμό του συστήματος⁴⁰¹. Η υπερβάλλουσα προσφορά αδειών (over-allocation) από τα κράτη-μέλη στις ενεργοβόρες επιχειρήσεις τους, οι οποίες και παραχωρήθηκαν σε μεγάλο ποσοστό με τη μέθοδο του grandfathering (δηλ. δωρεάν)⁴⁰² καθώς και η πολυπλοκότητα του μηχανισμού συνδυαστικά με την έλλειψη διαφάνειας στον τρόπο που παραχωρήθηκαν οι άδειες, αποτέλεσαν ακανθώδη ζητήματα συζήτησης. Τα εν λόγω ζητήματα ώθησαν την Επιτροπή στο να αναπροσαρμόσει τον τρόπο κατανομής των αδειών και να θέσει αυστηρότερα κριτήρια⁴⁰³ έγκρισης αυτών, κατά τη δεύτερη φάση του συστήματος (2008-2012). Η αλήθεια είναι πως το Σύστημα Εμπορίας Ρύπων της Ένωσης έτσι όπως λειτούργησε κατά την πρώτη περίοδο κάθε άλλο παρά τολμηρό και φιλόδοξο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Η αποκεντρωμένη δομή του και το γεγονός ότι προσέφερε αυτονομία στα κράτη-μέλη ως προς τη διαδικασία επιμερισμού των εκπομπών στις επιχειρήσεις τους αποτέλεσε σημείο έντονων συζητήσεων και προβληματισμών εντός του κόλπου της ΕΕ. Τα κράτη-μέλη συμπεριφέρθηκαν με ελαστικότητα και έδωσαν άδειες στις επιχειρήσεις με υπερβάλλουσα γενναιοδωρία προκειμένου να μη θιχτεί ο ανταγωνισμός τους. Αυτό, όμως, όπως εύστοχα παρατηρεί και ο Wettestad, περιορίζει την περιβαλλοντική αποτελεσματικότητα του στόχου που δεν είναι άλλος από τη μείωση των εκπομπών CO₂. Έτσι, σύμφωνα με τις μετρήσεις το 2005, οι εκπομπές CO₂ ήταν χαμηλότερες κατά 4% από τις άδειες εκπομπών που είχαν παραχωρηθεί

⁴⁰¹ Αν και η εμπειρία από την πρώτη φάση έδειξε ότι το ενωσιακό σύστημα έχει αρκετές δυνατότητες, παρ' όλα αυτά με μία μελέτη επισκόπησης που πραγματοποιήθηκε το 2007 επιβεβαιώθηκε πως υπάρχει επιτακτική ανάγκη για ένα πιο εναρμονισμένο σύστημα εμπορίας ούτως ώστε να αξιοποιούνται καλύτερα τα οφέλη της εμπορίας εκπομπών, να αποφεύγονται οι στρεβλώσεις στην εσωτερική αγορά και να διευκολύνεται η σύνδεση συστημάτων εμπορίας εκπομπών

⁴⁰² Κατά την πρώτη φάση (2005-2007) προβλεπόταν πως το 95% των αδειών θα δινόταν δωρεάν, και κατά τη δεύτερη φάση (2008-2012) το 90% των αδειών.

⁴⁰³ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Σχετικά με την αξιολόγηση των εθνικών σχεδίων κατανομής δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου κατά τη δεύτερη περίοδο του συστήματος εμπορίας εκπομπών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», COM(2006) 725 τελικό, 29.11.2006.

"τη λεγόμενη Δέσμη Μέτρων για την ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ και το ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ, με στόχο τη διαμόρφωση του κατάλληλου νομοθετικού «οπλοστασίου» για την επίτευξη του φιλόδοξου στόχου των «20/20/20» και την μετάβαση σε μία οικονομία χαμηλού άνθρακα για την Ευρώπη⁴⁰⁸.

Στη Δέσμη Μέτρων, η οποία και έγινε αποδεκτή το Δεκέμβριο του 2008⁴⁰⁹ και υιοθετήθηκε τον Απρίλιο του 2009, εντοπίζονται κάποιες βασικές κατευθυντήριες αρχές της νέας κλιματικής πολιτικής που έχουν να κάνουν κυρίως με το στοιχείο της ευελιξίας και της οικονομικής αποδοτικότητας. Έτσι, το νομοθετικό Πακέτο Μέτρων της ΕΕ για την Ενέργεια και το Κλίμα, περιλαμβάνει:

- την Οδηγία 2009/29/ΕΚ για το Αναθεωρημένο Σύστημα Εμπορίας Ρύπων για τη μετα-Κιότο Περίοδο,
- την Οδηγία 2009/28/ΕΚ για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας,
- την Απόφαση αριθ. 406/2009/ΕΚ περί Επιμερισμού των Βαρών (Effort Sharing Agreement) για τομείς που δεν καλύπτονται από το Σύστημα Εμπορίας Ρύπων,
- την Οδηγία 2009/31/ΕΚ για τη γεωλογική δέσμευση και αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα⁴¹⁰,
- τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 443/2009 για τον περιορισμό των εκπομπών από επιβατικά αυτοκίνητα⁴¹¹,

⁴⁰⁸ Βλ. Oberthür, O., The European Union's Performance in the International Climate Change Regime, *Journal of European Integration*, 33(6), 2011, σελ. 674-675.

⁴⁰⁹ Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου*, 11/12 Δεκεμβρίου 2008, 17271/1/08, σελ. 8-9.

⁴¹⁰ Για πρώτη φορά θεσπίζεται ένα νομικό πλαίσιο για τη δέσμευση και αποθήκευση (CCS) διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς κατά τρόπο που να προλαμβάνει ή μειώνει, στο μέτρο του δυνατού, τις αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον και τυχόν κινδύνους για την υγεία του ανθρώπου. Το CCS εφαρμόζεται στην αποθήκευση CO₂ σε γεωλογικούς σχηματισμούς στην επικράτεια των κρατών μελών, στις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες τους και στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα τους. Βλ. Οδηγία 2009/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2009 σχετικά με την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς και για την τροποποίηση της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2000/60/ΕΚ, 2001/80/ΕΚ, 2004/35/ΕΚ, 2006/12/ΕΚ και 2008/1/ΕΚ, και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* L 140, 5.6.2009.

⁴¹¹ Για πρώτη φορά, ο Κανονισμός θέτει υποχρεωτικούς στόχους για τις ειδικές εκπομπές CO₂ των επιβατικών αυτοκινήτων από το έτος 2012 και μετά. Τα κράτη-μέλη θα υποχρεούνται να συλλέγουν στοιχεία για τα καινούργια αυτοκίνητα που ταξινομούνται στην επικράτεια τους και να δίνουν σχετική αναφορά στην Επιτροπή για τη συμμόρφωση προς τους στόχους. Επίσης, παρέχονται κίνητρα στην αυτοκινητοβιομηχανία να επενδύσει σε νέες τεχνολογίες ενώ προβλέπεται η επιβολή προστίμων αν δεν το κάνει. Έτσι, ο κανονισμός προωθεί ενεργά την οικολογική καινοτομία και τις τεχνολογικές εξελίξεις και, επομένως τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και τη δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας. Βλ. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 443/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, σχετικά με τα πρότυπα επιδόσεων για τις εκπομπές από τα καινούργια επιβατικά αυτοκίνητα, στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης προσέγγισης της Κοινότητας για τη μείωση των εκπομπών CO₂ από ελαφρά οχήματα, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009.

- την Οδηγία 2009/30/ΕΚ για τις αυστηρές προδιαγραφές για τα καύσιμα⁴¹².

α) Η Αναδιάρθρωση του Ενωσιακού Συστήματος Εμπορίας Εκπομπών: Η Οδηγία 2009/29/ΕΚ

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης της δεύτερης φάσης του συστήματος εμπορίας ρύπων και ενώ οι αδυναμίες του συστήματος γινόντουσαν ορατές, η ΕΕ προχώρησε στην υιοθέτηση της νέας Οδηγίας 2009/29/ΕΚ⁴¹³ με σκοπό τη βελτίωση και παράταση του Κοινοτικού Συστήματος Εμπορίας Ρύπων για τη μετά-Κιότο περίοδο (2013-2020). Με τη συγκεκριμένη Οδηγία επετεύχθη μία πλήρης αναδιάρθρωση του κοινοτικού συστήματος εμπορίας εκπομπών με πρώτο και κυρίαρχο συστατικό της τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του συστήματος με την ένταξη από το 2013 νέων βιομηχανικών κλάδων (παραγωγής αλουμινίου, αμμωνίας και πετροχημικών) και τομέων (αερομεταφορών)⁴¹⁴, οι οποίοι καλύπτουν περίπου το 50% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ⁴¹⁵. Αξίζει να σημειωθεί ότι το διευρυμένο σύστημα θα καλύπτει όχι μόνο εκπομπές από CO₂ αλλά και άλλα αέρια του θερμοκηπίου (N₂O και PFCs), ενώ παράλληλα θα καταργηθούν τα Εθνικά Σχέδια Κατανομής (National Allocation Plans) που προβλέπονταν με την Οδηγία 2003/87/ΕΚ και θα αντικατασταθούν από ένα ενιαίο Ευρωπαϊκό όριο (EU-wide cap). Κατά την τρίτη φάση στόχος είναι η μείωση των εκπομπών μέχρι το 2020 κατά 21% σε σχέση με τα επίπεδα του 2005⁴¹⁶, ενώ βασικό συστατικό του αναθεωρημένου μηχανισμού είναι η διαδικασία της δημοπράτησης (auctioning) που στόχο έχει τη σταδιακή κατάργηση της δωρεάν παροχής αδειών ρύπανσης, εξέλιξη η οποία

⁴¹² Βλ. Οδηγία 2009/30/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, με την οποία τροποποιείται η Οδηγία 98/70/ΕΚ όσον αφορά τις προδιαγραφές για τη βενζίνη, το ντίζελ και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσης και την καθιέρωση μηχανισμού για την παρακολούθηση και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, τροποποιείται η Οδηγία 1999/32/ΕΚ του Συμβουλίου όσον αφορά την προδιαγραφή των καυσίμων που χρησιμοποιούνται στα πλοία εσωτερικής ναυσιπλοΐας και καταργείται η Οδηγία 93/12/ΕΟΚ, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009.

⁴¹³ Βλ. Οδηγία 2009/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, για τροποποίηση της Οδηγίας 2003/87/ΕΚ με στόχο τη βελτίωση και την επέκταση του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου της Κοινότητας, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009.

⁴¹⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα χρόνο νωρίτερα είχε προηγηθεί η υιοθέτηση Οδηγίας σχετικά με την ένταξη των αεροπορικών δραστηριοτήτων στο ευρωπαϊκό σύστημα εμπορίας ρύπων. Βλ. Οδηγία 2008/101/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 2008, για την τροποποίηση της Οδηγίας 2003/87/ΕΚ, ώστε να ενταχθούν οι αεροπορικές δραστηριότητες στο σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 8, 13.1.2009.

⁴¹⁵ Εξαιρείται από το Σύστημα ο τομέας των θαλάσσιων μεταφορών, των χερσαίων μεταφορών (road transport), της γεωργίας και της δασοκομίας.

⁴¹⁶ Βλ. http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/index_en.htm.

κατοχυρώνει έστω και με καθυστέρηση την εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει». Προβλέπεται αρχικά, το 2013, να δημοπρατηθεί το 60% των αδειών ρύπανσης-σε αντίθεση με το 10% που όριζε η προηγούμενη Οδηγία- με μακροπρόθεσμο στόχο τη δημοπρασία του 100% των εκπομπών μέχρι το 2027. Με την έναρξη του νέου συστήματος αγοραπωλησίας δικαιωμάτων εκπομπών στην Ένωση σηματοδοτείται το τέλος εποχής της δωρεάν και φθηνής ρύπανσης.

β) Η Οδηγία 2009/28/ΕΚ για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ)

Η Οδηγία 2009/28/ΕΚ⁴¹⁷ αποτελεί ένα ιδιαίτερα φιλόδοξο νομοθετικό κείμενο με στόχο την προώθηση της χρήσης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, ενώ θεωρείται και ο βασικός νομικός θεμέλιος λίθος της ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης. Προκειμένου να επιτευχθεί ο πολιτικός στόχος που ορίζει ότι το 20% της συνολικής ενέργειας στην ΕΕ πρέπει να παράγεται από ΑΠΕ, θεσπίζονται, για πρώτη φορά, εθνικοί δεσμευτικοί στόχοι για την αύξηση του μεριδίου των ΑΠΕ στην συνολική κατανάλωση ενέργειας (από 10% για την Μάλτα έως 49% για τη Σουηδία)⁴¹⁸. Η κατανομή των εθνικών ποσοστών θεωρείται από την Επιτροπή δίκαιη καθώς έχει βασιστεί σε ένα σύνθετο μοντέλο υπολογισμού και επιμερισμού της προσπάθειας σε εθνική κλίμακα. Δεν ισχύει, όμως, το ίδιο για την κατανάλωση καυσίμων όπου ορίζεται για όλα τα κράτη ένα ενιαίο ποσοστό το 10% των καυσίμων να προέρχεται από ΑΠΕ (βιοκαύσιμα, υδρογόνο, «πράσινη ηλεκτρική ενέργεια» κα).

γ) Η Απόφαση αριθ. 406/2009/ΕΚ περί Επιμερισμού της Προσπάθειας

Η νέα ανακατανομή των βαρών ανάμεσα στα 27 κράτη-μέλη διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με την προηγούμενη⁴¹⁹. Έτσι, θεσπίζονται νέοι εθνικοί ποσοτικοποιημένοι στόχοι (κυμαίνονται από -20% για το Λουξεμβούργο μέχρι +20% για τη Βουλγαρία) για εκείνους τους ρυπογόνους τομείς οι οποίοι δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ευρωπαϊκού συστήματος εμπορίας ρύπων (δηλ. γεωργικός

⁴¹⁷ Βλ. Οδηγία 2009/28/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, σχετικά με την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και την τροποποίηση και τη συνακόλουθη κατάργηση των Οδηγιών 2001/77/ΕΚ και 2003/30/ΕΚ, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009.

⁴¹⁸ *Ibid.*, σελ. 46.

⁴¹⁹ Βλ. Απόφαση αριθ. 406/2009/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, περί των προσπαθειών των κρατών μελών να μειώσουν τις οικείες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, ώστε να τηρηθούν οι δεσμεύσεις της Κοινότητας για μείωση των εκπομπών αυτών μέχρι το 2020, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009.

τομέας, απόβλητα, νοικοκυριά, κτίρια και μικρές εγκαταστάσεις), και οι οποίοι ευθύνονται για το 60% των συνολικών εκπομπών στην Ένωση. Στόχος της συγκεκριμένης πολιτικής είναι η συνολική μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στα 27 κράτη-μέλη κατά 20% μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 2005. Μέρος αυτής της μείωσης θα καλυφθεί με περαιτέρω ενωσιακά μέτρα, όπως αυστηρότερες προδιαγραφές για τα καύσιμα και τις εκπομπές των αυτοκινήτων και μέτρα για την αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας. Από την άλλη, τα κράτη μέλη θα είναι ελεύθερα να ορίσουν που να συγκεντρώσουν τις προσπάθειές των και ποια μέτρα θα χρησιμοποιήσουν για την επίτευξη του στόχου. Επιπροσθέτως, τα κράτη μέλη θα μπορούν να στραφούν προς έργα του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης βάσει του Άρθρου 12 του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

Η μέθοδος επιμερισμού των προσπαθειών είναι εμφανώς πιο απλοποιημένη σε σχέση με την προηγούμενη Συμφωνία Επιμερισμού των Βαρών (Burden Sharing Agreement) του 2002, καθώς λαμβάνεται υπόψη μόνο το οικονομικό κριτήριο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της εκάστοτε χώρας. Η διαφοροποίηση δηλαδή δεν εφαρμόζεται πλέον με βάση το κριτήριο της ιστορικής ευθύνης, αλλά αποκλειστικά με την οικονομική συνιστώσα της δεδομένης χρονικής περιόδου. Σε κάθε περίπτωση, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης συνεχίζει να βρίσκει πρακτική εφαρμογή στο εσωτερικό της Ένωσης: τα κράτη που έχουν υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ καλούνται να μειώσουν τις εκπομπές τους με έτος βάσης το 2005 σε αντίθεση με τα πιο φτωχά που τους δίνεται ένα περιθώριο αύξησης αυτών με την προϋπόθεση ότι τα επίπεδα των εκπομπών τους θα παραμένει κάτω από το “business-as-usual” σενάριο. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στην κατηγορία των «πλούσιων κρατών» συγκαταλέγονται σχεδόν όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ των 15⁴²⁰. Ως εκ τούτου, η έως σήμερα ελαστική αντιμετώπιση των κρατών-μελών του Ευρωπαϊκού Νότου έχει δώσει τη θέση της σε μία διαφορετική λογική, βάσει της οποίας συγκεκριμένες χώρες καλούνται να μειώσουν τις εκπομπές τους στους παραπάνω τομείς αντί να τις αυξήσουν (ελεγχόμενα ή ανεξέλεγκτα).

⁴²⁰ Με εξαίρεση την Πορτογαλία όπου επιτρέπεται μία ελάχιστη αύξηση (+1%) των εκπομπών μέχρι το 2020.

Πίνακας V
Στόχοι Μείωσης των Εκπομπών για τα Κράτη-Μέλη της ΕΕ
(2013-2014)

ΕΕ-27	Ποσοστιαία (%) μείωση εκπομπών με έτος βάσης 2005
Αυστρία	-16
Βέλγιο	-15
Βουλγαρία	+20
Δανία	-20
Φινλανδία	-16
Γαλλία	-14
Γερμανία	-14
Ελλάδα	-4
Εσθονία	+11
Ιρλανδία	-20
Ιταλία	-13
Κύπρος	-5
Λετονία	+17
Λιθουανία	+15
Λουξεμβούργο	-20
Μάλτα	+5
Ολλανδία	-16
Ουγγαρία	+10
Πορτογαλία	+1
Πολωνία	+14
Ρουμανία	+19
Ισπανία	-10
Σλοβακία	+13
Σλοβενία	+4
Σουηδία	-17
Τσέχικη Δημοκρατία	+9
Ηνωμένο Βασίλειο	-16

Πηγή: Απόφαση αριθ. 406/2009/ΕΚ

Επιπλέον, τον Οκτώβριο του 2009, η ΕΕ προχώρησε στη χάραξη μιας νέας μακροπρόθεσμης ευρωπαϊκής στρατηγικής, με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να συμφωνεί στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 80-95% μέχρι το 2050 σε σχέση με το 1990 και με απώτερο στόχο την απεξάρτηση της οικονομίας από τον άνθρακα (decarbonization)⁴²¹. Προς το σκοπό αυτό, το 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε μια σειρά πρωτοβουλιών και δράσεων, όπως α) τον Οδικό Χάρτη για την οικονομία χαμηλού άνθρακα⁴²², β) τον Οδικό Χάρτη για τον Τομέα των Μεταφορών⁴²³, και γ) τον Οδικό Χάρτη για την Ενέργεια⁴²⁴. Επίσης, μέσα στα επόμενα χρόνια, υιοθετήθηκαν αρκετές νομοθετικές πράξεις στο πεδίο της ενέργειας και της προστασίας του κλίματος, όπως η Αναδιατύπωση της Οδηγίας για την Ενεργειακή Αποδοτικότητα των Κτιρίων (2010)⁴²⁵, η Οδηγία για την Ενεργειακή Αποδοτικότητα (2012)⁴²⁶, ο Κανονισμός για την επίτευξη του στόχου μείωσης των εκπομπών CO₂ από επιβατηγά αυτοκίνητα (2014)⁴²⁷ και ο Κανονισμός για τα Φθοριούχα αέρια του θερμοκηπίου (2014)⁴²⁸.

⁴²¹ Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου*, 29/30 Οκτωβρίου 2009, 15265/1/2009, σελ. 3-7, καθώς και Fischer, S., Geder, O., *The Changing Role of International Negotiations in EU Climate Policy*, *The International Spectator*, 50(1), 2015, σελ. 1-7.

⁴²² Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Χάρτης πορείας για τη μετάβαση σε μια ανταγωνιστική οικονομία χαμηλών επιπέδων ανθρακούχων εκπομπών το 2050», COM(2011) 112 τελικό, 8.3.2011.

⁴²³ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Λευκή Βίβλος – Χάρτης πορείας για έναν Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο Μεταφορών – Για ένα ανταγωνιστικό και ενεργειακά αποδοτικό σύστημα μεταφορών», COM(2011) 144 τελικό, 28.3.2011.

⁴²⁴ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Ενεργειακός χάρτης πορείας για το 2050», COM(2011) 885 τελικό, 15.12.2011.

⁴²⁵ Βλ. Οδηγία 2010/31/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Μαΐου 2010, για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (αναδιατύπωση), *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 153, 18.6.2010.

⁴²⁶ Βλ. Οδηγία 2012/27/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για την ενεργειακή απόδοση, την τροποποίηση των Οδηγιών 2009/125/ΕΚ και 2010/30/ΕΕ και την κατάργηση των Οδηγιών 2004/8/ΕΚ και 2006/32/ΕΚ, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 315, 14.11.2012.

⁴²⁷ Βλ. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 333/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2014, για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 443/2009 με σκοπό τον καθορισμό των λεπτομερειών της επίτευξης του στόχου μείωσης των εκπομπών CO₂ από καινούργια επιβατηγά αυτοκίνητα το 2020, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 103, 5.4.2014.

⁴²⁸ Βλ. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 517/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, για τα φθοριούχα αέρια του θερμοκηπίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 842/2006, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 150, 20.5.2014.

7.3. Η Ανερχόμενη Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή με Ορίζοντα το 2030

Οι διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή με στόχο την υιοθέτηση μιας νέας συμφωνίας για την πΡ ροδο μετά 2020 πυροῖ τῶσαν για 1α Κόμα μῦα \$dζορά ζημαν 菓莹 ἔ# □□□λί 葬εις στο(πνδίο τζς ευρωπῶϊκήΥ κλι5Γ 菓'κήςΡτο2 糶τ 番κΡ ς. Φτ ν`λβθ ς βριο 紕φου 20 降4, ΥναίχΔ όνο πρCν την χπογραφή της Ὑυdζωνί 菜ς το0ῦ □αρνΔλίύ!(2815□1 φο Ecdχρπαϊκό Συμβοῦλιο□ κἀνοντγς ἔνα"βήμῶ μ□I λστE <碛πῶχώρησε σ' 殊νῖανΥβ 菟θμῖη`τ 获 冫 εφρljπAΔῖῖς κῖ 蕪ατθκής □ρλθτικής μεPῆ)□ χἀ□αξηΠτέυ νέ□υῖ πολιτι 莺ού πιWισμῖω γ 芹 紕 πο λίμα και την ενέραΥια ἔχρι τῶ IJ03□ 鏢.

Συελελριμ□ε, 睽ασιζόμεοο στο 喇ακέτο □ 糶τρων Ἰι π□λιτιζώο για το Ἰλυμῖ ζῶι όγν ε□έργ 駟ιῶ τορ 2020□B"ηIE' ἔθηZ ε 菓ρεβς Βασικ□□ στόχουῶ γ 叠α Δηῖδεῖ αετία 206a-2030 駟 α)!τς□ἀήίωση τωο\$εκπον 喇L \$αεπίων"τίυ θ 裕ω□κρηπίηυ 碛κατῶ 眈□1%□ □) την α 惹ξηση(πσυΠποσοστου χυήσεσ Υνέργειας απψ ανα 葬ε 駟!ιμες 6ηγές βΡτά 27% ῖ Αν γ! τη(βελπιδῶσῶ της 駟ε 葬έγειακῖς□αδοδ□τθῖ ότητα 厶 κατά0"7% μμ Tu 駟ατηηηταῖα□ 葬 获 σης 菜 ῶφου τ 刺 卜 πο 駟ξ 厶 τωω στξ 27%ῖ τῶν ἸL 20□0. Ασί□ει να αν□φῖθειῖῖ] τι□σῶ σῖσε ῖ 2 τορ ρρ 駟ηγούμεν□ γ□ςμη μῶρων,ῖτο νέΥ πῶιτικό πλαιῖ 駟,ο δῶφο□ο 菟o 駟ῖ ῖ ρι"κῶριώΥΡως τροΥ 厶ον"δεύτε□ο και τον τρίτ 刺 σῖό 駟ξ. ῖE 厶σι,□αν 厶 ῖορικά με0την αμξήση του πο 厶οστ Lύ χ 菁ήσης εNέ?γεΩας0 糶πῶ □ο 厶ανε□σ□δε□ πηγέA."οῖσῖόχος(67% θα φορψ μόνο □P επ□πεδο EE,ῖχωρῖῖα βροβλέπο□ῖαι(δλαφορ 刺 蕪 ¼ιημένοι ε□νικοῖῖστό 駟οC 駟πΓ κάθε ῖ □άτ 刺ς-

⁴²⁹ Βλ. European Council, *Conclusions of the European Council*, EUCO 169/14, 24.10.2014. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι περίπου ένα χρόνο νωρίτερα, η ΕΕ υιοθέτησε το 7^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον (2013-2020), προσδιορίζοντας το γενικό πλαίσιο και τους κατευθυντήριους στόχους για την περιβαλλοντική της πολιτική. Μία από τους από τις θεματικές προτεραιότητες αφορά στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της Ένωσης στην αντιμετώπιση διεθνών περιβαλλοντικών και κλιματικών προκλήσεων. Βλ. Απόφαση αριθ. 1386/2013/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ης Νοεμβρίου 2013, σχετικά με γενικό ενωσιακό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον έως το 2020 «Ενημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας», *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 354, 28.12.2013.

⁴³⁰ Βλ. Vogler, J., *Changing Conceptions of Climate and Energy Security in Europe*, *Environmental Politics*, 22(4), 2013, σελ. 627-645.

μέλος της ΕΕ – σε (το στόχος) της ενεργειακής πολιτικής. Δεν θα έχει
δωρυγική ύλη για τα κράτη, Γκε τι πο φαίνεται να αποδυναμώνει το
όλο και το ΔΑΜΒ φιλοξενία του γενιότελου πληθυσμού
ασταμάτως εκφραζόμενη μέτρο για της Ενέργειας και το
κλίμα⁴³¹ !

⁴³¹ Βλ. Dupont, C., Oberthür, S., The European Union στο K. Bäckstrand & E. Lönnbrand (επιμ.), *Research Handbook on Climate Governance*, Edward Elgar Publishing, 2015, σελ. 230.

**ΚΕΔΕΡΑΙΟ 4: Ολοκληρωτικά Προγράμματα των ΗΠΑ: Το Εσωτερικό Πλαίσιο
Διακυβέρνησης**

ΚΕΒΕΡΤΑΙΟ 4: □ 8.1.1. Γενικά

8.1. Γενικά

Τα πρώτα ουσιαστικά δείγματα γραφής στο πεδίο της διαμόρφωσης της περιβαλλοντικής πολιτικής των ΗΠΑ εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1970. Κατά τη διάρκεια της εν λόγω δεκαετίας, το περιβαλλοντικό κίνημα στις ΗΠΑ αναδείχθηκε ως ένα από τα πιο ισχυρά κοινωνικά κινήματα του 20^{ου} αιώνα. Παράλληλα, από τις αρχές της δεκαετίας του 70 μέχρι τις αρχές του 80, το βασικό νομοθετικό όργανο των ΗΠΑ, το Κογκρέσο, προχώρησε στη θέσπιση των πιο σημαντικών ομοσπονδιακών περιβαλλοντικών νόμων⁴³³, στη βάση των οποίων θεμελιώνεται, μέχρι και σήμερα, η αμερικανική περιβαλλοντική στρατηγική⁴³⁴.

Ειδικότερα, αξίζει να σημειωθεί ότι οι ομοσπονδιακοί περιβαλλοντικοί νόμοι που θεσμοθετήθηκαν κατά τη διάρκεια της παραπάνω εξεταζόμενης δεκαετίας, έθεσαν τις βασικές προδιαγραφές και πρότυπα για την περιβαλλοντική προστασία στις ΗΠΑ, ενώ παράλληλα αποτέλεσαν παράδειγμα περιβαλλοντικής νομοθέτησης παγκοσμίως. Αξίζει να αναφερθεί ότι τα περιβαλλοντικά νομοθετήματα της εποχής υιοθετούσαν, σε μεγάλο βαθμό, το μοντέλο της «προσταγής και ελέγχου» (command-and-control style model), μέσα από τη θέσπιση συγκεκριμένων στόχων, ομοίμορφων προδιαγραφών, αυστηρών χρονοδιαγραμμάτων, καθώς και μηχανισμών συμμόρφωσης και επιβολής. Στο πεδίο, πάντως, των αρμοδιοτήτων για τη νομοθέτηση και έκδοση νομικών πράξεων, το Κογκρέσο παρέμενε το κύριο θεσμικό

⁴³³ Αυτή η απότομη αύξηση στην παραγωγή περιβαλλοντικού δικαίου οφείλεται σε ένα συγκερασμό παραγόντων που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό των ΗΠΑ: Πρώτα από όλα, η αμερικανική κοινωνία έχοντας ένα υψηλό βιοτικό και μορφωτικό επίπεδο, άρχισε να ασχολείται με άλλα θέματα βελτίωσης του επιπέδου ζωής της που σχετιζόταν με το περιβάλλον. Επομένως, με την πίεση της κοινής γνώμης, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση κλήθηκε να λάβει νομοθετικά μέτρα με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος και τη συνακόλουθη βελτίωση της ποιότητας ζωής των αμερικανών πολιτών. Δεύτερον, η εμφάνιση των πολυδιάστατων και επιβλαβών επιπτώσεων των περιβαλλοντικών προβλημάτων δημιούργησε την επιτακτική ανάγκη λήψης αποτελεσματικής δράσης για την αντιμετώπισή τους. Από την άλλη πλευρά, η πίεση προς την ομοσπονδιακή κυβέρνηση γινόταν συνεχώς εντονότερη καθώς ο λαός αμφισβητούσε τη δυνατότητα των Πολιτειών να προβαίνουν σε δράσεις ουσιαστικής αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, θεωρώντας μάλιστα τις ίδιες υπεύθυνες για την περιβαλλοντική νομοθετική απραξία και κατ' επέκταση για την εμφάνιση περιβαλλοντικών προβλημάτων. Βλ. Carlarne, P. C., *Climate Change Law and Policy: EU and US Approaches*, Oxford University Press, 2010, σελ. 26-27.

⁴³⁴ Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες νομοθετικές πράξεις: The Clean Air Act (1970), The National Environmental Policy Act (1969), The Clean Water Act (1972), The Endangered Species Act (1973), The Coastal Zone Management Act (1972), The Toxic Substances Control Act (1972).

όργανο το οποίο διέθετε την αποκλειστική αρμοδιότητα θέσπισης νομοθετημάτων, αφήνοντας ένα βαθμό ευελιξίας στις Πολιτείες για την εφαρμογή συγκεκριμένων περιβαλλοντικών στρατηγικών, πάντα όμως μέσα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, όπως αυτές έχουν οριστεί σε ομοσπονδιακό επίπεδο.

Παρ' όλα αυτά, η περιβαλλοντική ώθηση και δυναμική (momentum) που αναπτύχθηκε τη «χρυσή» περιβαλλοντική δεκαετία φάνηκε να χάνεται σύντομα⁴³⁵. Η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίζεται από μία μεταστροφή, από το μοντέλο της «προσταγής και ελέγχου», σε μία νέα περιβαλλοντική ατζέντα λιγότερο επωφελής για την ολοκληρωμένη προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων. Η εν λόγω ατζέντα εστίαζε περισσότερο σε ρυθμιστικές πολιτικές για τις βιομηχανικές μονάδες, σε περικοπές στους προϋπολογισμούς περιβαλλοντικών οργανισμών, και στη στροφή σε πολιτικές που βασίζονται στην οικονομία της αγοράς⁴³⁶. Από εδώ και στο εξής λοιπόν, η εφαρμογή της αμερικανικής περιβαλλοντικής πολιτικής θα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη χρήση οικονομικά αποδοτικών εργαλείων, δηλαδή εργαλείων βασισμένων στους κανόνες της οικονομίας της αγοράς.

8.2. Η Ομοσπονδιακή Κλιματική Πολιτική την Περίοδο 1990-2000

Η δεκαετία του 1990, η οποία υπήρξε καθοριστική για την οικοδόμηση και ανάπτυξη του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, συνέπεσε αρχικά με τη διακυβέρνηση του George H. W. Bush (1989-1993) Στο διάστημα αυτό, οι ΗΠΑ συμμετείχαν ενεργά στην διαπραγματευτική διαδικασία για την προετοιμασία της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, την οποία και υπέγραψαν τον Ιούνιο του 1992 στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Λίγους μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του 1992, η Γερουσία επικύρωσε τη διεθνή συμφωνία, καθιστώντας τις ΗΠΑ το τέταρτο κατά σειρά κράτος-μέρος που

⁴³⁵ Το πολιτικό και κοινωνικό momentum άρχισε να υποχωρεί λόγω της διαφαινόμενης πετρελαϊκής κρίσης και της επακόλουθης σύγκρουσης περιβαλλοντικών και οικονομικών προτεραιοτήτων. Επιπλέον, η περίοδος προεδρίας του Ronald Reagan χαρακτηρίστηκε από οικονομικές περικοπές στον τομέα των ομοσπονδιακών οργανισμών, από νομοθετικές ρυθμίσεις προς όφελος των μεγάλων επιχειρήσεων, μεταβίβαση μεγάλου μέρους των εξουσιών σε επίπεδο πολιτειών καθώς και ελλιπή διαμόρφωση περιβαλλοντικής πολιτικής. Βλ. Durant, R., *The Administrative Presidency Revisited: Public Lands, the BLM and the Reagan Revolution*, Suny Series, 1992.

⁴³⁶ Αυτή η μετάβαση σε πολιτικές βασισμένες στους κανόνες της αγοράς “market-based policies” ενίσχυσε την ανάπτυξη νέων περιβαλλοντικών εργαλείων, όπως εκτίμηση κινδύνου (risk assessment) και ανάλυση κόστους-οφέλους (cost-benefit analyses).

αποδέχθηκε τη Σύμβαση⁴³⁷. Παρ' όλα αυτά το έργο της διακυβέρνησης Bush στο θέμα της ανάπτυξης εσωτερικής κλιματικής στρατηγικής θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σχεδόν ανύπαρκτο. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής αποτελεί η απουσία ουσιαστικών δράσεων και πρωτοβουλιών προς την κατεύθυνση της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Στη συνέχεια, η θητεία του Clinton (1993-2001) χαρακτηρίστηκε από μία ιδιαίτερα φιλόδοξη προσπάθεια για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στο εσωτερικό των ΗΠΑ καθώς και για θέσπιση μίας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την κλιματική αλλαγή, χωρίς όμως να αποφέρει να αναμένοντα αποτελέσματα. Ακρογωνιαίος λίθος αυτού του εγχειρήματος αποτέλεσε η πρόταση για εισαγωγή ενός νέου φόρου, του British Thermal Tax, ο οποίος θα επιβαλλόταν στα ενεργειακά καύσιμα⁴³⁸. Παράλληλα, ο Πρόεδρος Clinton, δεσμεύτηκε δημοσίως για μείωση των εκπομπών ΑτΘ στα επίπεδα του 1990 μέχρι το 2000 μέσα από ένα οικονομικά αποδοτικό σχέδιο. Παρά τις προσπάθειες της διοίκησης Clinton για επίτευξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου μείωσης των εκπομπών, το νέο φορολογικό νομοσχέδιο απορρίφθηκε εν τέλει από τη Γερουσία. Στη συνέχεια, τον Οκτώβριο του 1993, ο Πρόεδρος Clinton ανακοίνωσε την εφαρμογή ενός Σχεδίου Δράσης για την Κλιματική Αλλαγή (Climate Change Action Plan), το οποίο και βασιζόταν περισσότερο σε εθελοντικά προγράμματα δράσης «σχεδιασμένα να παράσχουν τεχνολογική βοήθεια σε εταιρείες για να βελτιώσουν την ενεργειακής τους αποδοτικότητα»⁴³⁹. Παρά το γεγονός ότι στα προγράμματα αυτά συμμετείχαν παραπάνω από 5000 εταιρείες και κυβερνητικοί οργανισμοί, οι οποίοι και συνέβαλλαν στην επιτυχή εκτέλεση πολλών από αυτά, το Σχέδιο Δράσης για την Κλιματική Αλλαγή δεν κατάφερε να πιάσει ούτε στο ελάχιστο, το στόχο της μείωσης των εκπομπών στα επίπεδα του 1990⁴⁴⁰.

Επιπροσθέτως, αξίζει να αναφερθεί, ότι ο ρόλος των ΗΠΑ και της κυβέρνησης Clinton υπήρξε καταλυτικός στις διεθνείς διαπραγματεύσεις οι οποίες οδήγησαν στην

⁴³⁷ Βλ. Agrawala, Sh., Andresen St., US Climate Policy: Evolution and Future Prospects, *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 120.

⁴³⁸ Σύμφωνα με υπολογισμούς της εποχής, ο φόρος αυτός επρόκειτο μέσα σε μία πενταετία να φέρει έσοδα της τάξεως του \$72 δις, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην μείωση του ελλείμματος και στην μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Βλ. Agrawala, Sh., Andresen St., op.cit., σελ. 120.

⁴³⁹ Ibid.

⁴⁴⁰ Πολλοί ειδικοί θεωρούν ότι η μη επίτευξη του στόχου οφείλεται σε παράγοντες όπως η ταχεία οικονομική μεγέθυνση, οι χαμηλές τιμές των καυσίμων καθώς και η ανεπαρκής χρηματοδότηση του προγράμματος, ενώ άλλοι θεωρούν υπεύθυνη την κυβέρνηση η οποία δεν έδωσε στο θέμα την αρμόζουσα πολιτική προτεραιότητα. Ibid.

υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο⁴⁴¹. Παρά το γεγονός ότι συμμετείχαν ενεργά και ουσιαστικά στη διαμόρφωση του τελικού κειμένου, το Πρωτόκολλο δεν πέρασε ποτέ από το αρμόδιο νομοθετικό όργανο, το Κογκρέσο. Και αυτό διότι λίγους μήνες πριν την έναρξη της Συνδιάσκεψης του Κιότο (Δεκέμβριος 2007), η Γερουσία με το ψήφισμα «Byrd-Hagel» είχε προειδοποιήσει την κυβέρνηση Clinton ότι δε θα αποδεχθεί καμία απολύτως ποσοτική δέσμευση μείωσης των εθνικών εκπομπών των ΗΠΑ η οποία θίγει την αμερικάνικη οικονομία και ανταγωνιστικότητα, με το δεδομένο μάλιστα ότι οι αναπτυσσόμενες οικονομίες δεν αναλάμβαναν παρόμοιους στόχους για τον περιορισμό της αύξησης των δικών τους εκπομπών⁴⁴². Επομένως, μπορεί όπως σωστά επισημαίνει και ο Grubb⁴⁴³, οι ΗΠΑ να επέδειξαν στο διεθνές επίπεδο μία συγκροτημένη και υπεύθυνη στάση, παρ' όλα αυτά η διαπραγματευτική τους ομάδα, βρέθηκε με τα χέρια δεμένα προσπαθώντας να εξισορροπήσει τις εσωτερικές πιέσεις και συμφέροντα⁴⁴⁴. Έχοντας το ψήφισμα της Γερουσίας κατά νου, οι ΗΠΑ βρέθηκαν εγκλωβισμένες ανάμεσα στην ανάγκη για εξέλιξη του διεθνούς καθεστώτος και στις εσωτερικές πιέσεις που σκοπό είχαν την προάσπιση των εθνικών οικονομικών, κυρίως, συμφερόντων.

Από τα ανωτέρω, εκπορεύεται το συμπέρασμα ότι κατά τη δεκαετία του 1990, οι ΗΠΑ δεν κατάφεραν να αναπτύξουν αξιόλογο έργο στο πεδίο της εσωτερικής κλιματικής πολιτικής. Παρά τις διεθνείς εξελίξεις στον τομέα της κλιματικής αλλαγής, με προεξέχουσα τη σύναψη της Συμφωνίας-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992) και την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο (1997), η υιοθέτηση νομοθετικών κειμένων που να άπτονται της προστασίας του κλίματος υπήρξε σχεδόν ανύπαρκτη. Όπως αναδείχθηκε, χαρακτηριστικά, από την περίοδο της διακυβέρνησης Clinton, η φιλοπεριβαλλοντική και ειδικότερα η φιλοκλιματική στάση της εν λόγω διακυβέρνησης δεν στάθηκε ικανή να αντιπαρέλθει τους εσωτερικούς πολιτικούς

⁴⁴¹ Οι ΗΠΑ συνεισέφεραν, σε πολύ μεγάλο ποσοστό, ως προς νέες ιδέες και για αυτό το λόγο αποτελούν και τους μεγάλους εμπνευστές του θεσμικού οικοδομήματος του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Βλ. Depledge, J., *Against the Grain: The United States and the Global Climate Change Regime*, *Global Change, Peace & Security*, 17(1), 2005, σελ. 17.

⁴⁴² *Ibid.*, σελ. 16.

⁴⁴³ Βλ. Grubb, M., Vrolijk, C., Brack, D., *The Kyoto Protocol. A Guide and Assessment*, Royal Institute of International Affairs, 1999.

⁴⁴⁴ Για μια ενδιαφέρουσα ανάλυση σχετικά με τη διαχρονική δυσκολία επικύρωσης των διεθνών περιβαλλοντικών συνθηκών από το Αμερικανικό Κογκρέσο, βλ. Bang, G., Hovi, J., Sprinz, D. F., *US Presidents and the Failure to Ratify Multilateral Environmental Agreements*, *Climate Policy*, 12(6), 2012, σελ. 755-763; Bang, G., *Signed but not Ratified: Limits to US Participation in International Environmental Agreements*, *Review of Policy Research*, 28 January 2011, σελ. 65-81 και Hovi, J., Sprinz, D., Bang, G., *Why the United States did not become a Party to the Kyoto Protocol*, *European Journal of International Relations*, 18(1), 2010, σελ. 129-150.

παράγοντες, οι οποίοι απέτρεψαν τη χάραξη και θέσπιση μιας αποτελεσματικής στρατηγικής για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

8.3. Η Ομοσπονδιακή Κλιματική Πολιτική μετά το 2000

8.3.1. Η Περίοδος της Διακυβέρνησης Bush

Η διακυβέρνηση της χρονικής περιόδου μετά το 2000 χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από το συγκερασμό δύο παραγόντων. Τον έντονο εσωτερικό σκεπτικισμό, αναφορικά με την εφαρμογή πολιτικών που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος, και τη ξεκάθαρη αμφισβήτηση των επιστημονικών δεδομένων γύρω από τα αίτια και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Συγκεκριμένα, η Προεδρία George G. W. Bush Jr. (2001-2009) αντιμετώπισε με έντονο αρνητισμό το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, αντιδρώντας σε οποιαδήποτε δέσμευση για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε διεθνές επίπεδο, η οποία θα έπληττε την οικονομική μεγέθυνση της χώρας⁴⁴⁵. Παράλληλα, έθεσε το ζήτημα της επιστημονικής αβεβαιότητας σχετικά με τα αίτια, τις επιπτώσεις και τα μέσα διαχείρισης του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής και τοποθετούσε τα ενεργειακά ζητήματα στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας.⁴⁴⁶ Στη βάση των ανωτέρω επιχειρημάτων, η κυβέρνηση Bush, προχώρησε στη απόσυρση της υπογραφής των ΗΠΑ από το Πρωτόκολλο του Κιότο, με την αιτιολογία ότι οι δεσμεύσεις που πηγάζουν από αυτό θα κλόνιζαν και θα έβλαπταν την αμερικάνικη οικονομία και ανταγωνιστικότητα⁴⁴⁷.

Λίγους μήνες μετά τη μονομερή αποχώρηση των ΗΠΑ από τις ερμηνευτικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το Φεβρουάριο του 2002, ανακοινώθηκε η

⁴⁴⁵ Μάλιστα σε επιστολή του προς τέσσερις Ρεπουμπλικάνους Γερουσιαστές το Μάρτιο του 2001, ο Πρόεδρος Bush ασκώντας οξεία κριτική στο Πρωτόκολλο του Κιότο, παραδέχθηκε πως το εν λόγω Πρωτόκολλο δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτό με το επιχείρημα ότι εξαιρεί το 80% των κρατών από τη λήψη αυστηρών μέτρων μείωσης των εκπομπών, μεταξύ των οποίων μείζονες ρυπαίνοντες του αναπτυσσόμενου Νότου, όπως η Κίνα και η Ινδία. Βλ. Bush Jr., G. W., *Letter from the President to Senators Hagel, Helms, Craig and Roberts*, White House Office of the Press Secretary, Washington D.C., March 13 2001, διαθέσιμο στο <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/03/20010314.html>.

⁴⁴⁶ Μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι: «από τη στιγμή που η Καλιφόρνια αντιμετωπίζει θέμα ενεργειακής ασφάλειας και άλλες πολιτείες ανησυχούν για τις ενεργειακές τιμές, θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί και να μη λαμβάνουμε μέτρα τα οποία θα θίγουν τους καταναλωτές, δεδομένης και της έλλειψης επιστημονικής γνώσης όσον αφορά στις αιτίες και τις λύσεις στο πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής καθώς και της έλλειψης τεχνολογικών καινοτομιών για την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα». Ibid.

⁴⁴⁷ Βλ. Stiglitz, J., E., *Making Globalization Work*, W.W. Norton & Company, New York-London, 2006, σελ. 171.

«Πρωτοβουλία για την παγκόσμια κλιματική αλλαγή» (Global Climate Change Initiative), σε μία προσπάθεια της ομοσπονδιακής κυβέρνησης να επιδείξει το δικό της τρόπο προσέγγισης και συμβολής στη διαχείριση του περιβαλλοντικού προβλήματος της παγκόσμιας υπερκέρυνσης. Σύμφωνα με τον κ. John D. White, επικεφαλής της πρωτοβουλίας αυτής, «η κλιματική αλλαγή είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα. Η αμερικανική κυβέρνηση είναι έτοιμη να ηγηθεί στην αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος» (White, 2002). Η κλιματική αλλαγή δεσφεται από την αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, χωρίς να θίγεται η βιωσιμότητα της εγχώριας οικονομίας με παράλληλη μακροχρόνια επένδυση σε νέες τεχνολογίες καθαρής ενέργειας⁴⁵⁰. Ολόκληρο το σχέδιο βασίστηκε στην αντίληψη του Προέδρου Bush ότι «την περιβαλλοντική προστασία δεν μπορούμε να τη δούμε αποκομμένη από την οικονομική μεγέθυνση»⁴⁵¹.

⁴⁴⁸ Στο πλαίσιο της εν λόγω πρωτοβουλίας προβλέπονταν εθελοντικού τύπου υποχρεώσεις γύρω από τέσσερις βασικούς άξονες: α) τον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, β) τον τομέα των επιχειρήσεων, γ) τον τομέα των μεταφορών, δ) τον τομέα της αποθήκευσης άνθρακα. Συγκεκριμένα, για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, με την υιοθέτηση του US Energy Act (2005) προβλέπονταν φορολογικά κίνητρα με σκοπό τις επενδύσεις σε νέες και ήδη υπάρχουσες τεχνολογίες ανανεώσιμων πηγών, με απώτερο σκοπό την απομάκρυνση από την οικονομία άνθρακα και σε βάθος χρόνου την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Όπως και να έχει πάντως, η ομοσπονδιακή στρατηγική για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας έπασχε σε πολλά σημεία καθώς δεν υφίσταται ένα ολοκληρωμένο κανονιστικό πλαίσιο που να ρυθμίζει τη λειτουργία τους, ενώ πολλές από τις προβλέψεις στο σχέδιο θεωρούνται ελλιπείς και ασαφείς. Όσον αφορά στον τομέα των επιχειρήσεων, ούτε εδώ προβλεπόταν ρυθμιστικό καθεστώς που να επιβάλλει τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, καθώς κάτι τέτοιο θα μπορούσε να πλήξει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Επίσης, στον άξονα που σχετίζεται με τον τομέα των μεταφορών, τα βήματα που έγιναν ήταν ιδιαίτερα περιορισμένα, χωρίς να προτείνεται κάποια ουσιαστική λύση για τη μείωση εκπομπών από τον συγκεκριμένο τομέα, ούτε περιλαμβάνονται κίνητρα για μείωση της χρήσης των επιβατικών οχημάτων και της προώθησης της χρήσης Μέσων Μαζικής Μεταφοράς. Βλ. Carlarne, P. C., *Climate Change Law and Policy: EU and US Approaches*, Oxford University Press, 2010, σελ. 40.

⁴⁴⁹ Βλ. Christiansen, A. Chr., Convergence or Divergence? Status and Prospects for US Climate Strategy, *Climate Policy*, 3(4), 2003, σελ. 346.

⁴⁵⁰ Κατά την επικεφαλής της EPA, Christine Todd Witman, η εκπλήρωση του στόχου θεωρήθηκε ότι μπορεί να επιτευχθεί «χωρίς τις καταστροφικές οικονομικές συνέπειες μέσα από τη διαδικασία του Πρωτοκόλλου του Κιότο». Βλ. Whitman, C.T., *A Strong Climate Plan*, Time Magazine, 2002.

⁴⁵¹ Βλ. Carlarne, P. C., op.cit., σελ. 37.

Παρ' όλα αυτά, η συγκεκριμένη πρωτοβουλία για μείωση κατά 18% της ενεργειακής έντασης δεν συνεπαγόταν και απόλυτη μείωση των εκπομπών⁴⁵². Και αυτό διότι, ακόμα και αν δεν υπάρξει καμία μεταβολή στον όγκο των εκπομπών των ΗΠΑ, ενώ παράλληλα αυξηθεί το ΑΕΠ, τότε στα νούμερα ο στόχος της μείωσης της ενεργειακής έντασης επιτυγχάνεται. Εξάλλου, όπως εύστοχα παρατηρούν οι Blanchard και Perkaus ⁴⁵³, ο στόχος της μείωσης της ενεργειακής έντασης συμπίπτει με ένα «business-as-usual» σενάριο αναφορικά με τη μείωση των εκπομπών τη δεκαετία 2002-2012. Επομένως δεν συνεπάγεται κάποια ιδιαιτερότητα ή ουσιαστική μείωση των εκπομπών κλιμακωτά.

Η απόφαση δόθηκε με τη συγκατάθεση των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση των θερμοκηπιακών αερίων. Η απόφαση αυτή αποτελεί σημαντικό βήμα στην αντιμετώπιση της κλιμακωτής αλλαγής. Ο στόχος είναι να μειωθεί η απόλυτη μείωση των εκπομπών κατά 50% μέχρι το 2050, με την προϋπόθεση ότι οι χώρες που έχουν υπογράψει το πρωτόκολλο του Κιότο θα μειώσουν τις εκπομπές τους κατά 50% μέχρι το 2050. Η απόφαση αυτή αποτελεί σημαντικό βήμα στην αντιμετώπιση της κλιμακωτής αλλαγής. Ο στόχος είναι να μειωθεί η απόλυτη μείωση των εκπομπών κατά 50% μέχρι το 2050, με την προϋπόθεση ότι οι χώρες που έχουν υπογράψει το πρωτόκολλο του Κιότο θα μειώσουν τις εκπομπές τους κατά 50% μέχρι το 2050.

⁴⁵² Βλ. Eckersley, R., *Ambushed: The Kyoto Protocol, The Bush Administration's Climate Policy and the Erosion of Legitimacy*, *International Politics*, 44(2), 2007, σελ. 315-316.

⁴⁵³ Βλ. Blanchard, O., Perkaus, J. F., *Does the Bush Administration's Climate Policy mean Climate Policy?*, *Energy Policy*, 32(18), 2004, σελ. 1995.

⁴⁵⁴ Πρόκειται για προγράμματα όπως η πρωτοβουλία FreedomCAR που συνιστά σύμπραξη του δημοσίου τομέα με αυτοκινητοβιομηχανίες για την έρευνα και ανάπτυξη κυψελών καυσίμου υδρογόνου (hydrogen-powered fuel cells) στα επιβατικά οχήματα, όπως και η πρωτοβουλία FutureGEN με σκοπό τη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με τη βοήθεια του υδρογόνου. Βλ. Blanchard, O., Perkaus, J. F., *op.cit.*, σελ. 1996-1997 και Bang, G., Tjernshaugen, A., Andresen, St., *Future U.S. Climate Policy: International Re-engagement?*, *International Studies Perspectives*, 6(2), 2005, σελ. 290.

⁴⁵⁵ Βλ. Blanchard, O., Perkaus, J. F., *op.cit.*, σελ. 1997.

Εν

ξατακλεϚζι

θα μπιούχε να(υποστηχθεύ' όταπτε L
 χτρύτηΥκό σχέδιοΠ□ιϚ†^η□γκJμμιτ- ήGμλλ^殊ή της δαα0λφcΞρνΦσης
 Bush 給農聰ωρηθ殊κε†ωλλ□ηές 莺αΩ ασα菖έσ !ε!πηλλά 驢ι□Z η- εί菖.給Tν
 κύριν 干經^ακση叁ιστι聯ό το菅 όμως είπαι πως δεz
 περ□ελ 菖μβεJε#Hυπχ ΔEHτ 叁κού□□Γ 聯ε聯θήΛα-εσμε#εϚε□ς,"αΥΩά ούτY "αι
 πωογ驛ήμ驛γα ρυκάλσϚg - ΟΆ χαωακτ耨θα, δ菖ν□τας έτσδ(- φα!π□οτρεπτ^κή
 ̣ρο'ά σϚδ< Φ驛οΔάσε'ς του σχεδθου^Α. Συμψ^να με την CϚlarli□, όΎεσϚοι
 εσ^τεδικέ□ πο'ιτι聯ές ποτ α□ακοινυ 菖ηκρ□ απόCτον * usϚ̄睦 «ετρφέλεσR □
 σ菖μιϚτικά □λλά μικλά βξδ^α σ□ηδιδιμςρτϚση μιας^αποτελεσματικήΦ κΓι
 ρλοκληρωμένης-ψτερικηδ□σφ ρατηγιλής γιΩπτην κλιδατ莹κY αλλαζή». ΤηρουμfvΤοΠυΆν αναλογι菖ν □]ι'Τε□ofης από τη
 μίαΡπ'ετρ耨給της(τε臺莽O 聯ογιKή< ι莺ανττητς □ού"ο | HDA ύϚθέΎουν^και
 από τ□^άκλη της 'υπτίωικής ευκύνης 絲刺τ A 菖ρει X -ώυΓ 1ύς 'είζων ρνπΑίνTN τος
 Γ π□όσφαιργς με α菖ρι菜pVουπθερμ^0λητθη,δ τα πρηγρΨμ菖ετα
 πρτ^ προω□ή^ηϊαν στ□ κλμ ίσιο ^ης ύικυβέρέησηςπ@ush □ποδεX^θ□καν
 καθ'Υπ_ρα των πωο!δ□κών, στερούμε□ω□(τε□ δΨόσας νκμι^ής βαρύτητ□ς
 Πegally em2ty)*

8.3.2. ΓίΠελλίοδοϚ□□ης□Δ□α2□βέρνηση□ 腹而Obama

□Η†πο□εία 9η^ ΓμεωικάνικM κλι^ι^ή□ π□μιτικής0φάνηκε†να αλ^ά菖
 καταύθf νση 5ε την†α聰άλοψη"της /ωοηδρσa菖 από το^εϚυπνηφιο τω□
 λημοκρατιθώτ 遭crack Obama, τον Ιανουάριος του 2009. Ακόμη και από την
 προεκλογική του εκστρατεία, ο Obama αναδεικνυε τόσο τη σημασία των θεμάτων
 που άπτονταν της περιβαλλοντικής προστασίας, κάνοντας λόγο για ένα «πλανήτη σε
 κίνδυνο» (“a planet in peril”), όσο και την ανάγκη οι ΗΠΑ να ηγηθούν της
 παγκόσμιας προσπάθειας για την καταπολέμηση του φαινομένου της κλιματικής

⁴⁵⁶ Για μια εκτενή ανάλυση και κριτική σχετικά με τις πρωτοβουλίες Bush για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, βλ. De Moor, A.P.G. et al., *Evaluating the Bush Climate Change Initiative*, RIVM rapport, 2002.

⁴⁵⁷ Βλ. Carlarne, P. C., op.cit., σελ. 43-44.

αλλαγής⁴⁵⁸. Πρότεινε, μάλιστα, τη μείωση των αμερικάνικων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 80% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990 μέχρι το 2050⁴⁵⁹.

Η πρόταση αυτή Γεωργιάνικμο κλιματική πολιτική εμφανή να αλλάξει, καταύθιση σε την αλλαγή της / ωοηδρσα από το υπνηφιο τω Δημοκρατιώτ crack Obama, τον Ιανουάριο του 2009. Ακόμη και από την προεκλογική του εκστρατεία, ο Obama αναδείκνυε τόσο τη σημασία των θεμάτων που άπτονταν της περιβαλλοντικής προστασίας, κάνοντας λόγο για ένα «πλανήτη σε κίνδυνο» (“a planet in peril”), όσο και την ανάγκη οι ΗΠΑ να ηγηθούν της παγκόσμιας προσπάθειας για την καταπολέμηση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής⁴⁵⁸. Πρότεινε, μάλιστα, τη μείωση των αμερικάνικων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 80% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990 μέχρι το 2050⁴⁵⁹.

Από την πρώτη στιγμή ανάληψης των καθηκόντων του στον Λευκό Οίκο, ο Obama προσέγγισε το πολύπλοκο και πολυδιάστατο πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής μέσα από το πρίσμα της ενεργειακής και εθνικής ασφάλειας παίρνοντας τη σκυτάλη από τον προκάτοχό του Bush⁴⁶⁰. Έτσι, λοιπόν και η περιβαλλοντική πολιτική του Obama αν και διαφοροποιείται αρκετά από αυτήν του προκατόχου του, διακατέχεται από το ίδιο πνεύμα που σχετίζεται με την ενεργειακή απεξάρτηση και την επίτευξη ενεργειακής ασφάλειας.

Σε συνδυασμό με την οικονομική ύφεση που άρχισε να πλήττει την οικονομία της χώρας, ο Obama προχώρησε σε μία σειρά από πρωτοβουλίες, όπως το “New Energy for American Plan” (Ιανουάριος 2009) το οποίο αν και δεν αποτέλεσε μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου κλιματικής πολιτικής, είχε ως βασικό στόχο τη δημιουργία χιλιάδων θέσεων εργασίας⁴⁶¹ που θα προέκυπταν από επενδύσεις σε νέες πράσινες

⁴⁵⁸ Βλ. Skodvin, T., Andresen, S., An Agenda for Change in U.S. Climate Policies? Presidential Ambitions and Congressional Powers, *International Environmental Agreements*, 9(3), 2009, σελ. 270.

⁴⁵⁹ Ibid.

⁴⁵⁸ Βλ. Skodvin, T., Andresen, S., An Agenda for Change in U.S. Climate Policies? Presidential Ambitions and Congressional Powers, *International Environmental Agreements*, 9(3), 2009, σελ. 270.

⁴⁵⁹ Ibid.

⁴⁶⁰ Ο Bush στην τελευταία του ομιλία είχε αναδείξει, για πρώτη φορά, την ανάγκη για την ανάληψη μέτρων προκειμένου να αποφευχθεί το πρόβλημα της ενεργειακής ασφάλειας, έτσι όπως προκύπτει από την εξάρτηση της οικονομίας τους από εισαγωγές ορυκτών καυσίμων από χώρες της Μέσης Ανατολής. Βλ. The White House, *President Bush delivers State of the Union Address*, New Release, Washington DC, 23 January 2007, διαθέσιμο στο <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (προσπελάστηκε στις 20.1.2011).

⁴⁶¹ Βλ. The White House, *Economic Impact of the American Recovery and Reinvestment Act of 2009, Second Quarterly Report*, January 2010, διαθέσιμο στο <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/economic-impact-american-recovery-and-reinvestment-act-2009-second-quarterly-report> (προσπελάστηκε στις 20.1.2011). Επίσης βλ. Hunter, D., *International Climate Negotiations:*

τεχνολογίες. Πρωταρχικός σκοπός ήταν η ενεργειακή ανεξάρτηση από ασταθείς πολιτικά περιοχές του πλανήτη και η αύξηση της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας⁴⁶². Μέσα από αυτή την προσπάθεια αναμένονταν η επίτευξη της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου με ένα οικονομικά βιώσιμο τρόπο⁴⁶³.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της κλιματικής πολιτικής ο Obama προχώρησε στην υπογραφή δύο Προεδρικών Μνημονίων με απώτερο σκοπό τον σχεδιασμό του νομοθετικού έργου για την κλιματική αλλαγή και την ενεργειακή πολιτική. Πιο συγκεκριμένα:

α) ανέθεσε στο Υπουργείο Μεταφορών (Department of Transport) την εφαρμογή νέων αυστηρότερων προτύπων στις αυτοκινητοβιομηχανίες για την κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων μέχρι το Μάρτιο του 2009⁴⁶⁴,

β) ανέθεσε στην Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος (EPA) την επανεξέταση προηγούμενης απόφασής της, με την οποία το 2008 απορρίφθηκε το αίτημα της πολιτείας της Καλιφόρνια για σχετική άδεια εφαρμογής αυστηρότερων περιορισμών CO₂ που προέρχονται από οχήματα⁴⁶⁵. Με αυτό τον τρόπο δόθηκε ώθηση όχι μόνο στην Καλιφόρνια αλλά και σε άλλες πολιτείες⁴⁶⁶ να αρχίζουν να θέτουν τα θεμέλια για την εφαρμογή των πρώτων ρυθμιστικών σχεδίων για τον έλεγχο των καυσαερίων

Opportunities and Challenges for the Obama Administration, *Duke Environmental Law & Policy Forum*, 19, 2009, σελ. 256-257.

⁴⁶² Βλ. Carlarne, C., *op.cit.*, σελ. 52.

⁴⁶³ Για την επίτευξη του ενεργειακού της σχεδίου, η κυβέρνηση Obama κατάφερε να κερδίσει την έγκριση του Κογκρέσου στην ψήφιση του σχεδίου Νόμου «American Recovery and Reinvestment Act-ARRA», βλ. <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-bill/1/text>.

⁴⁶⁴ Νομική βάση της συγκεκριμένης πολιτικής αποτέλεσε η ψήφιση του «Energy Independence and Security Act» του 2007 από την κυβέρνηση Bush. Βλ. <https://www.epa.gov/laws-regulations/summary-energy-independence-and-security-act> (προσπελάστηκε στις 20.1.2011).

⁴⁶⁵ Σύμφωνα με την ομοσπονδιακή νομοθεσία «Clean Air Act», επιτρέπεται σε μία πολιτεία να εφαρμόσει αυστηρότερα μέτρα μείωσης των εκπομπών από αυτά που προβλέπονται σε ομοσπονδιακό επίπεδο μόνο εφόσον λάβει σχετική άδεια από την ομοσπονδιακή Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος (EPA). Άπαξ και πάρει την άδεια μία πολιτεία, τότε δημιουργείται προηγούμενο και μπορούν αυτόνομα και άλλες πολιτείες να εφαρμόσουν το ίδιο χωρίς να αιτηθούν εκ νέου άδεια. Η Καλιφόρνια υπέβαλε αίτημα το 2002, το οποίο και απορρίφθηκε το Μάρτιο του 2007. Βλ. Carlarne, C., *op.cit.*, σελ. 53.

⁴⁶⁶ Αξίζει να αναφερθεί ότι, οι πολιτείες των ΗΠΑ έχουν να παρουσιάσουν αξιόλογη δράση και έργο στη διαμόρφωση της εσωτερικής τους στρατηγικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερες φιλόδοξες πρωτοβουλίες, τόσο σε πολιτειακό επίπεδο όσο και στο πλαίσιο περιφερειακής διαπολιτειακής συνεργασίας, με δράσεις όπως το Περιφερειακό Σύστημα Εμπορίας Ρύπων, το οποίο προσιδιάζει με αυτό του ευρωπαϊκού και του διεθνούς συστήματος για την κλιματική αλλαγή. Για μία εκτενή ανάλυση βλ. Carlarne, C., *op.cit.*, σελ. 61-88.

σε πολιτειακό επίπεδο, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για την εφαρμογή παρόμοιων πλαισίων σε ομοσπονδιακό επίπεδο⁴⁶⁷.

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Obama, υπήρξε μία έντονη κυβερνητική κινητικότητα για τη θεσμοθέτηση νομοθεσιών γύρω από το κλίμα και την ενέργεια με πιο ενδιαφέρουσα ίσως την περίπτωση του σχεδίου νόμου που πρότειναν οι Γερουσιαστές Waxman και Markey. Στην πρόταση αυτή βασίστηκε άλλωστε και το κείμενο νόμου για την «Καθαρή Ενέργεια και Ασφάλεια» (American Clean Energy and Security Act), το οποίο ψηφίστηκε στην Βουλή των Αντιπροσώπων στις 26 Ιουνίου 2009⁴⁶⁸. Επρόκειτο για ένα μακροσκελές και σύνθετο νομοθέτημα το οποίο ρυθμίζει όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με την πράσινη ενέργεια⁴⁶⁹ στις ΗΠΑ καθώς και τις διαδικασίες και τα μέτρα για την καταπολέμηση και τον μετριασμό των εκπομπών σε ομοσπονδιακή κλίμακα. Στο επίκεντρο του νομοσχεδίου βρισκόταν η εφαρμογή ενός ομοσπονδιακού συστήματος εμπορίας ρύπων ανάλογο με αυτό που εφαρμόζεται στην ΕΕ, το οποίο και θα εγκαθιστούσε υποχρεωτικά όρια στο 85% των αμερικάνικων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κυρίως σε βαριές βιομηχανίες.

Το νομοσχέδιο δεν κατάφερε να περάσει τελικά από τη Γερουσία καθώς απορρίφθηκε τον Ιούλιο του 2010. Σύμφωνα με τις προβλέψεις, εάν τελικά το νομοσχέδιο εφαρμοζόταν, θα μπορούσαμε να έχουμε μία μείωση των εκπομπών της τάξεως του 17% με έτος βάσης το 2005 μέχρι το 2020 και 83% μέχρι το 2050⁴⁷⁰. Οι πολέμιοι του νομοσχεδίου άρθρωσαν το επιχειρήμα τους στη βάση μίας σειράς αιτιάσεων. Υποστήριζαν ότι το νομοσχέδιο έθετε όρια στις εκπομπές που ήταν πιο αυστηρά σε σχέση με αυτά που πρότειναν οι επιστήμονες, περιόριζε το ρόλο των πολιτειών στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής καθώς και δημιουργούσε μία γκρίζα ζώνη σχετικά με το που θα διοχετεύονταν τα κέρδη από το εμπόριο ρύπων. Επιπλέον, το νομοσχέδιο δέχθηκε έντονη κριτική και από τους υπερασπιστές των οργανωμένων οικονομικών συμφερόντων των βιομηχανιών, οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι η εφαρμογή πτυχών του νομοσχεδίου θα έθετε δυσβάστακτο οικονομικό κόστος για τις βιομηχανίες και τους καταναλωτές.

⁴⁶⁷ Βλ. Bomberg, E., Super, B., The 2008 US President Election: Obama and the Environment, *Environmental Politics*, 18(3), 2009, σελ. 427-428.

⁴⁶⁸ Για μία ολοκληρωμένη ανάλυση του νομοσχεδίου βλ. <https://www.c2es.org/federal/congress/111/acesa-short-summary> (προσπελάστηκε στις 23.6.2012).

⁴⁶⁹ Κύρια περιβαλλοντική στόχευση του νόμου είναι να γίνει καθαρότερος κατά 20% μέχρι το 2020 ο τομέας της ηλεκτροπαραγωγής με τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας. Ibid.

⁴⁷⁰ Ibid.

Η κυβέρνηση Obama, κατά την έναρξη της δεύτερης θητείας της (2013), συνέχισε να προσπαθεί για την εφαρμογή μέτρων και προγραμμάτων που θα στόχευαν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Μία από τις βασικές πρωτοβουλίες της υπήρξε και η εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης για την Κλιματική Αλλαγή (Climate Action Plan-2013)⁴⁷¹. Πρόκειται για ένα φιλόδοξο στρατηγικό σχέδιο, με κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την εγχώρια κλιματική πολιτική των ΗΠΑ, το οποίο και αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερο σκεπτικισμό κυρίως από την πλευρά των Ρεπουμπλικάνων⁴⁷². Στο επίκεντρο του Σχεδίου Δράσης υπήρξε και η πρόταση για την υιοθέτηση νέων προδιαγραφών για τις μονάδες παραγωγής ενέργειας, με απώτερο σκοπό τη μείωση των ρυπογόνων εκπομπών. Η Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος, πρότεινε την υποβολή ορίων και περιορισμών ως προς τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στις μονάδες παραγωγής ενέργειας⁴⁷³ που βασίζονται στην καύση ορυκτών καυσίμων, με αποτέλεσμα την έντονη αντίδραση των πολιτειών και των Ρεπουμπλικανών Γερουσιαστών οι οποίοι θεωρούσαν ότι με αυτό τον τρόπο πλήττονταν τα οικονομικά συμφέροντα των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στον κλάδο του πετρελαίου και του άνθρακα⁴⁷⁴.

Η προσπάθεια της διακυβέρνησης Obama να υιοθετήσει μέτρα στο εσωτερικό της χώρας, προκειμένου να επιτύχει τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου συνάδει με τη γενικότερη προσπάθεια των ΗΠΑ να διαδραματίσουν ένα πιο ενεργό και ουσιαστικό ρόλο στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Η θητεία της κυβέρνησης Obama συνέπεσε με το κρίσιμο στάδιο των κλιματικών διαπραγματεύσεων, ξεκινώντας από τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης (2009) μέχρι και την καθοριστική για το καθεστώς, Συνδιάσκεψη του Παρισιού (2015), με την υιοθέτηση Συμφωνίας για την περίοδο μετά το 2020. Σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα, η κυβέρνηση Obama προσπάθησε

⁴⁷¹ Για μία ενδελεχή μελέτη του Σχεδίου βλ. The White House, *The President's Climate Action Plan*, June 2013, διαθέσιμο στο <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/image/president27sclimateactionplan.pdf> (προσπελάστηκε στις 15.6.2015).

⁴⁷² Βλ. Bang, G., The United States στο K. Bäckstrand, E. Lövbrand (επιμ.), *Research Handbook on Climate Governance*, Edward Elgar Publishing, 2015, σελ. 217.

⁴⁷³ Ο γενικότερος στόχος που τέθηκε ήταν η μείωση των εκπομπών κατά 32% μέχρι το 2030 και με έτος βάσης το 2005. Βλ. <https://www.epa.gov/cleanpowerplan/2013-proposed-carbon-pollution-standard-new-power-plants> (προσπελάστηκε στις 25.3.2014).

⁴⁷⁴ Σύμφωνα με την Αμερικάνικη Υπηρεσία Πληροφοριών για την Ενέργεια (EIA), περίπου το 16% των μονάδων παραγωγής ενέργειας που βασίζονταν στη χρήση του άνθρακα, το 2012, θα έχουν κλείσει μέχρι το 2020. Βλ. EIA, *Annual Energy Outlook*, April 2014, διαθέσιμο στο [https://www.eia.gov/outlooks/aeo/pdf/0383\(2014\).pdf](https://www.eia.gov/outlooks/aeo/pdf/0383(2014).pdf) (προσπελάστηκε στις 15.6.2015).

να εφαρμόσει εσωτερικές πολιτικές που θα την καθιστούσαν ένα αξιόλογο συνομιλητή στο πλαίσιο του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος. Η δυσκολία υιοθέτησης νομοθετικών πράξεων για τη μείωση των εκπομπών, λόγω θεσμικών εμποδίων κυρίως από την πλευρά του Κογκρέσου, περιορίζουν τον ηγετικό ρόλο και την προσπάθεια των ΗΠΑ να παραμείνουν ένας σημαντικός δρών στο πλαίσιο του καθεστώτος. Η αποτελεσματική εφαρμογή μέτρων για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τις μονάδες παραγωγής ενέργειας, μέσω του Σχεδίου Δράσης για το Κλίμα, παραμένει αβέβαιη δεδομένου ότι πρόκειται για ένα μακρόπνοο σχέδιο, που συναντά αντιδράσεις από την πλευρά εκείνων των πολιτειών που βασίζονται στη χρήση ορυκτών καυσίμων. Επιπλέον, η αποτελεσματική εφαρμογή του θα εξαρτηθεί και από τις επόμενες ομοσπονδιακές κυβερνήσεις.

8.4. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Μέσα από τη μελέτη της διαχρονική εξέλιξης και πορείας της κλιματικής πολιτικής στο εσωτερικό πεδίο των ΗΠΑ, εντοπίζονται συγκεκριμένοι λόγοι και παράγοντες που επηρεάζουν την υιοθέτηση και εφαρμογή νομοθετικών πράξεων και πολιτικών που άπτονται του ζητήματος της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Ένας από τους πρωταρχικούς αυτούς παράγοντες συνδέεται άρρηκτα με τις ιδιαιτερότητες του θεσμικού πλαισίου διακυβέρνησης των ΗΠΑ. Σε αυτή την περίπτωση, εσωτερικοί θεσμικοί παράγοντες και κυρίως η νομοθετική εξουσία θέτει ή δύναται συχνά να θέσει προσκόμματα στην εκάστοτε εκτελεστική εξουσία και ειδικότερα σε οποιαδήποτε πρωτοβουλία του Προέδρου για ψήφιση ενός περιβαλλοντικού νομοσχεδίου ή για επικύρωση μιας διεθνούς περιβαλλοντικής συνθήκης⁴⁷⁵. Επίσης, κάποιες διαδικασίες λήψης αποφάσεων που λαμβάνουν χώρα

⁴⁷⁵ Κατά το Αμερικανικό Σύνταγμα, στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων και της υπογραφής διεθνών συνθηκών, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ είναι αρμόδιος για τη διαπραγμάτευση διεθνών συνθηκών και την υπογραφή τους, αλλά για την επικύρωση της συνθήκης από το αρμόδιο εσωτερικό όργανο δηλ. το αμερικανικό Κογκρέσο απαιτείται η πλειοψηφία των 2/3 των παρόντων, δηλαδή η θετική ψήφος 67 γερουσιαστών από τους 100. Συγκεκριμένα, το Άρθρο 2(2) του Συντάγματος προβλέπει ότι «ο Πρόεδρος συνάπτει τις συνθήκες ύστερα από σύμφωνη γνώμη της Γερουσίας, λαμβανομένη με πλειοψηφία 2/3 των παρόντων». Με άλλα λόγια από τους 100 Γερουσιαστές, μία μειοψηφία 34 μελών μπορεί να θέσει φραγμούς στη διαδικασία επικύρωσης μίας διεθνούς συνθήκης. Αυτή η πρόβλεψη του συντάγματος επιφέρει δύο βασικές συνέπειες: α) το Αμερικανικό Κογκρέσο δεν μπορεί να υποχρεώσει το Πρόεδρο να υπογράψει ή να μην υπογράψει μία διεθνή συνθήκη και αντίστοιχα β) η εκτελεστική εξουσία δεν μπορεί να υποχρεώσει το Κογκρέσο να επικυρώσει μία διεθνή συνθήκη που έχει ήδη

στο εσωτερικό του Κογκρέσου, επιτέλεσε 剪 μήνουητη δακνμ ΦΟτητα, ποιέω φρς, σεξνονζιες να 莖ρλοζι ρουν αις διΤικασεω,αομαΡκ⇒ 5ε τς ΓδθδοΓτη πίJ νω莹κς κιλυσιεργία “filibu|er”δ ππ 普 δύνατιθναθριοθεηθει στο πλθισιο τωη!J υηDŽήZων γνα τMν ψφιZ M Zvθ帖Noμ 鏟ν εδXου⁴⁷⁶.0

ΕπιτρούΨέορ\$μίθ ήλλ μεταβτωφήΡφου φαΧνετα | νακροεπηρμνηει την απολθελεΓλατικη εφαλμογή Ilμ^uΩκών ρρλιλικών 7ετις ηκωA σχετιζφ Φκρωθ μEητZ σημαNjia π'Ου ύηοιδεται σω φσιΚύ κεφάλαιο 7ηςηχώρς καιμεθρV'κό7η菁α με 隆η δέωειωσ7ετ |κή προσέΣκλι 0 ρο κρωθoοχλεται 7τ ζήτα του οληκ'ού πηπ^ς πλιττου. Η\$ενδπσζγ ρκζG1 ικονίμικω 7ον ΗΠΙ βασίζετΡι 0τα μεγάλγ α'κθθέάε τ菜 φυσικην δόρωη,ηόπω\$ετναι7ο άθρα” 7ς, το πετρέλαδo και0菓ο φ9σικό Πέριξ,εν, ολψκληρη η αΜερ'κΤμικ κοινκνία ο莹κοηομξΘΜίεπάΩ 0τις” 7εργηκλές給πηγές 00ρκως στ? ορυκτά!κισμα τα ιη7α είναιC給 φθνα 7μ α'φθηνά. Οι ΗqΓ έχλυοG菁την κατηχ7ε7v 0το βX τένπαγκόμ των πνόρελα菊 7ιέ Ρληγμάτων, ενώκροσΟ θέμω τή θαρΑγωγής Τ0< 菜κα,μην | ΗΑ"Μρίσκοοτ 7 7οστην Φυ- DŽη κέσγ | 7γκοσ0ί2h, 5ετ0κζη Ασ0α λαι7ηε Ω 7ανία⁴⁷⁸, Ηρίλου πρΗαπΤμω αΦη(τρ μνσύ τζς ηΗεκθ ρικΡ 7 \$εη) σΥενας 7隆ις 7 Ηq7 給 0αρά7εταιμε7πό τθ καση του άνθρακα⁴⁷⁹ 7 επ7ης, πάω από το 8° 0 τος πετρ 7κ7 0α7ηθΕμάτιηηg 0ίναα υί0κ0τ7υ 7νο σε 6 πλιτε7ε⁴⁸⁰ (Τέξ0ς\$ Αλάκκα 7 Καλ7α7ρια και Λου7ς 7να), ενώ τα7α 0ο7μκρωτα\$ 0λαύα 0είν 7ι δνα7 κορπισμ7σ 2" πογτειεις. Α_Υό ΖύνΡ Γάγε7αι 0菓ι 52 γε菁 0υσιαL7ο7ς αντι7ωρσωπεύο 7λαίε 0 πα"ο7ηοικ7ε >υμφέ7ε 7 7α7τωο οπ7ο7ν

υπογραφεί. Υφίσταται δηλαδή μία πλήρης διάκριση εξουσιών. Βλ. Skodvin, T., Andresen, S., op.cit., σελ. 271-272.
⁴⁷⁶ Χαρακτηριστική, στο πεδίο της νομοθεσίας για την κλιματική αλλαγή, είναι η πολιτική κωλυσιεργία που πραγματοποιήθηκε στην περίπτωση του σχεδίου νόμου “Climate Security Act” των Boxer, Lieberman, Warner, το οποίο και απορρίφθηκε. Ibid.
⁴⁷⁷ Βλ. Energy Information Administration, <http://www.eia.gov/countries/index.cfm?view=reserves>.
⁴⁷⁸ Ibid.
⁴⁷⁹ Ibid.
⁴⁸⁰ Βλ. Fisher, D., *National Governance and the Global Climate Change Regime*, Rowman & Littlefield, 2004, σελ. 117.

✕

9.: Η(Σισεζι"ω Κλμεθικ ΠολιτικήΘε Πρίοδο 19ηη-聲00耶

κγτΨ τλ(δάρκεΩε†τηΗ περιόΔλ" ±18Γ-19;7,舩ω ζ莹εθν†ς "οινϑφηε α
κλνζτ'ποδ'ε'εδ' γιαdτη' επίτ菟υΞB(πη□μ_σμός!συ□ερWασ糶α† σΦο
πε聃Ωίω της □ροMΩφPσίA葯 του θλΥραΎος.(δο(ρ穀βΎη□h εης κλ |μh τικής
ρλλαβήh <έχει μεό□τππε□ απόε□α βμιγώ† πιστημονδ'晤ϑ θοhμα(σε
糙να\$Σέ| αhυψΩστου"διεθνοως τολιφ'κ λύ P νδι儼 Δέονφ□ς.PA莽ηξ莱ωP ⇒πό
睦ην禮απ { ρχ†hτων δεινών!δ□菱πh αγμιπZΆσεων

«... 聽ί'ύ συμμετ□χει ενίργά σ綱3 δσφρθόlfΆση κΓι θεσμίλκή οω̄ ηό□ηση ε ου δΟεθν□ύς κκλεκνῡσ□τς Wia Θην κλιματακΎ ρλλαγή⁴⁸², η βασική διαπραγματευτική της θέση υποστηρίζει ότι το πρόβλημα της υπερθέρμανσης του πλανήτη αφορά αποκλειστικά τις ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες και πρέπει να αναλάβουν την ευθύνη και να λάβουν αυστηρά μέτρα για το μετριασμό των ανθρωπογενών εκπομπών τους⁴⁸³. Από την άλλη πλευρά, στο εσωτερικό της, η χώρα προσεγγίζει το θέμα της κλιματικής αλλαγής από μία αμιγώς επιστημονική διάσταση⁴⁸⁴, χωρίς να λαμβάνονται μέτρα και δράσεις για την αντιμετώπισή του. Εξάλλου, βασική εθνική προτεραιότητα αποτελεί η επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία και υπερτερεί οποιασδήποτε προσπάθειας περιβαλλοντικής προστασίας⁴⁸⁵.

Εν τω μεταξύ, ήδη από το 1998, οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν σε εσωτερικό επίπεδο θεσμικού σχεδιασμού, αναφορικά με την πολιτική για την κλιματική αλλαγή, σηματοδοτούσαν και μία αλλαγή στην αντίληψη και προσέγγιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής από την πλευρά της κεντρική εξουσίας⁴⁸⁶. Η μεταβίβαση του χαρτοφυλακίου που σχετιζόταν με τα θέματα κλιματικής πολιτικής από την Αρμόδια Μετεωρολογική Υπηρεσία στην Εθνική Επιτροπή Ανάπτυξης και Μεταρρύθμισης (National Development and Reform Commission – NDRC)⁴⁸⁷, συνεπαγόταν και την υιοθέτηση μιας νέας πολιτικής αντίληψης που θεωρούσε το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής ως ένα αναπτυξιακό ζήτημα και όχι μόνο επιστημονικό⁴⁸⁸.

⁴⁸² Βλ. Gang, Ch., *China's Climate Policy*, Routledge, London & New York, 2012, σελ. 1-7; Dasgupta, Ch., *The Climate Change Negotiations*, στο M. I. Mintzer, L. J. Amber (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, σελ. 129-148; Hyder, T. O., *Looking Back to See Forward*, στο M. I. Mintzer, L. J. Amber (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, σελ. 201-226.

⁴⁸³ Βλ. Gang, Ch., *China's Climate Policy*, op.cit., σελ. 203 και Tangen, K., Heggelund, G., Buen J., *China's Climate Change Positions: At a Turning Point?* *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 238-239.

⁴⁸⁴ Βλ. Lewis, J., *China's Strategic Priorities in International Climate Change Negotiations*, *The Washington Quarterly*, 31(1), 2007-2008, σελ. 158.

⁴⁸⁵ Σε επίσημη ανακοίνωση της αρμόδιας Επιτροπής Περιβάλλοντος της Κίνας, το 1990, τονίζεται η ιστορική ευθύνη των ανεπτυγμένων κρατών του Βορρά για την παγκόσμια περιβαλλοντική υποβάθμιση, την κυριαρχία των αναπτυσσόμενων χωρών στους φυσικούς τους πόρους και το δικαίωμά τους για οικονομική ανάπτυξη. Βλ. Stensdal, I., *China's Climate Change Policy 1988-2011: From Zero to Hero?*, op.cit., σελ. 5.

⁴⁸⁶ Βλ. Lewis, J., op.cit., σελ. 158.

⁴⁸⁷ Για το ρόλο της Εθνικής Επιτροπής Ανάπτυξης και Μεταρρύθμισης (NDRC), βλ. Υποκεφάλαιο 9.4.

⁴⁸⁸ Βλ. Bang, G., Heggelund, G., Vevatne, J., *Shifting Strategies in the Global Climate Negotiations*, CICERO Report, No. 8, 2005.

Οι ταχύτατοι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης που επετεύχθησαν από τα τέλη της δεκαετίας του 90 μέχρι το 2000, οδήγησαν σε αύξηση του ποσοστού ευημερίας και σε εκτόξευση της ενεργειακής ζήτησης με αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου⁴⁸⁹. Ως εκ τούτου, η πολιτική ηγεσία της Κίνας, από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 (Hu Jintao, Wen Jiabao) κλήθηκε να αντιμετωπίσει⁴⁹⁰: α) το μεγάλο ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας, δεδομένης της ραγδαίας και απότομης μείωσης των εγχώριων ενεργειακών πόρων⁴⁹¹, β) τη διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας, και γ) την περιβαλλοντική υποβάθμιση η οποία είχε αρχίσει να γίνεται εμφανής στην Κίνα.

Σε αυτό το χρονικό στάδιο, η κλιματική αλλαγή άρχισε να αναγνωρίζεται ως σοβαρό πρόβλημα, με αποτέλεσμα την κάθετη ενσωμάτωσή του στις εθνικές πολιτικές. Το 2001 έγινε, για πρώτη φορά, αναφορά στον όρο «κλιματική αλλαγή» μέσα στο 10^ο Πενταετές Αναπτυξιακό Πλάνο (2001-2005)⁴⁹². Εκεί αποτυπώθηκε η επιβεβαίωση της Κίνας για ενεργό συμμετοχή στα διεθνή περιβαλλοντικά και αναπτυξιακά θέματα, τα οποία και μπορούν να συνεισφέρουν στο μετριασμό του φαινομένου της παγκόσμιας υπερθέρμανσης. Επιπλέον, η χρήση του όρου «βιώσιμη ανάπτυξη» γίνεται όλο και πιο συχνή μέσα στα επίσημα κυβερνητικά έγγραφα.⁴⁹³ Παρ' όλα αυτά, η βασική προτεραιότητα της Κίνας παραμένει η επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης και όχι η ολοκληρωμένη προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών.

9.3. Η Κινεζική Κλιματική Πολιτική την Περίοδο 2007 έως Σήμερα

Από το 2007, η εσωτερική κλιματική πολιτική της Κίνας παρουσιάζει σημάδια αναπροσαρμογής, καθώς το ζήτημα του περιορισμού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου αρχίζει να τοποθετείται ψηλά στην πολιτική ατζέντα. Κατά την ίδια χρονική περίοδο, δύο σημαντικά γεγονότα φαίνεται να επηρέασαν τη διαμόρφωση της εσωτερικής κλιματικής πολιτικής στην Κίνα. Από τη μία πλευρά, η δημοσίευση της τέταρτης Έκθεσης Εκτίμησης του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική

⁴⁸⁹ Κατά τη δεκαετία 1990-2000 οι εκπομπές αυξήθηκαν κατά 40% λόγω της ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης. Βλ. Richerzhagen, C., Scholz, I., *China's Capacities for Mitigating Climate Change*, *World Development*, 36(2), 2008, σελ. 315.

⁴⁹⁰ Βλ. Stensdal, I., *China's Climate Change Policy 1988-2011: From Zero to Hero?*, *op.cit.*, σελ. 6.

⁴⁹¹ Βλ. Hallding, K., Han, G., Olsson, M., *China's Climate- and Energy-security Dilemma: Shaping a New Path of Economic Growth*, *Journal of Current Chinese Affairs*, 3, 2009, σελ. 119-134.

⁴⁹² Βλ. Stensdal, I., *China's Climate Change Policy 1988-2011: From Zero to Hero?*, *op.cit.*, σελ. 7.

⁴⁹³ *Ibid.*

Αλλαγή⁴⁹⁴, η οποία κρούει τον κώδωνα του κινδύνου λόγω των ανησυχητικών επιστημονικών δεδομένων που επηρεάζουν την άνοδο της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη. Από την άλλη, η Κίνα, το 2006, ξεπέρασε τις ΗΠΑ σε εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου με αποτέλεσμα να θεωρείται ο μεγαλύτερος ρυπαίνων του πλανήτη από τότε μέχρι και σήμερα.

Η δημοσίευση του Εθνικού Προγράμματος για την Κλιματική Αλλαγή⁴⁹⁵, τον Ιούνιο του 2007, συνιστά ένα σημαντικό και αξιόλογο βήμα στην προσπάθεια της Κίνας για χάραξη μιας κλιματικής πολιτικής, καθώς για πρώτη φορά τίθενται συγκεκριμένοι στόχοι που συμβάλλουν στη μείωση των θερμοκηπιακών ρύπων. Το Πρόγραμμα προσφέρει μία ολοκληρωμένη σύνθεση των πολιτικών και των μέτρων που εφαρμόζονται στο εσωτερικό της χώρας για τον έλεγχο των θερμοκηπιακών ρύπων και την προσαρμογή στις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής⁴⁹⁶. Τομείς-κλειδιά του Προγράμματος αποτελούν η ενεργειακή αποδοτικότητα, η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η εφαρμογή βιομηχανικής πολιτικής.

Όσον αφορά στην ενεργειακή αποδοτικότητα, το Πρόγραμμα θέτει ως στόχο τη μείωση της ενεργειακής έντασης (energy intensity) κατά 20% μέχρι το 2010. Σχετικά με τη χρήση των ΑΠΕ, ήδη με το Νόμο του 2005 για την Ενέργεια από Ανανεώσιμες Πηγές⁴⁹⁷, προβλέπεται παραγωγή του 15% της ενέργειας από τη χρήση ΑΠΕ, μέχρι το 2020 καθώς και 20% της ηλεκτρικής ενέργειας να προέρχεται από ΑΠΕ, κάτι που συνεπάγεται αύξηση των εναλλακτικών μορφών ενέργειας, όπως της αιολικής, της ηλιακής και της υδροηλεκτρικής ενέργειας. Αξίζει να σημειωθεί πως η Κίνα έρχεται πρώτη παγκοσμίως στην παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας⁴⁹⁸, ενώ οι δυνατότητές της συνεχώς αυξάνονται⁴⁹⁹ και υπολογίζεται πως μέχρι το 2020 θα έχουν διπλασιαστεί⁵⁰⁰.

⁴⁹⁴ Βλ. IPCC, *Second Assessment Report*, WMO/UNEP, 1995.

⁴⁹⁵ Βλ. NDRC, *China's National Climate Change Programme*, June 2005, διαθέσιμο στο <http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/200706/P020070604561191006823.pdf> (προσπελάστηκε στις 5.4.2009).

⁴⁹⁶ Βλ. Tsang, S., Kolk, A., *The Evolution of Chinese Policies and Governance Structures on Environment, Energy and Climate*, *Environmental Policy & Governance*, 20(3), 2010, σελ. 192 καθώς και Stensdal, I., *China's Carbon Intensity Target - Climate Actors and Policy Developments*, FNI Report 3/2012, σελ. 9.

⁴⁹⁷ Βλ. Lewis, J., *op. cit.*, σελ. 160-161.

⁴⁹⁸ Βλ. Jiahua, P., *China: Responsable et Victime des Changements Climatiques*, *Alternatives Sud*, 13(2), 2006, σελ. 43.

⁴⁹⁹ Μέσα στο 2006 εγκρίθηκε από το NDRC η κατασκευή του τρίτου εργοστασίου παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας της χώρας. Βλ. *China Daily*, *Approval for China's 3rd Largest Hydropower Station*, June 6, 2006, διαθέσιμο στο <http://www.china.org.cn/english/2006/Jun/170548.htm>, (προσπελάστηκε στις 22/08/2008).

⁵⁰⁰ Βλ. Lewis, J., *op. cit.*, σελ. 161.

Ιδιαίτερα φιλόδοξοι είναι και οι στόχοι που θέτει το 12^ο Πενταετές Πλάνο Δράσης (2011-2015) με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη κλιματικής πολιτικής και τη λήψη εσωτερικών μέτρων για τη μείωση των εκπομπών⁵⁰¹. Κατ'αρχάς, τίθεται και πάλι ο στόχος της μείωσης της έντασης άνθρακα (carbon intensity) κατά 17% και 16% της ενεργειακής έντασης (energy intensity) μέχρι το 2015 και με έτος βάσης το 2010. Επιπλέον, θέτει ως στόχο την αύξηση του μεριδίου εναλλακτικών μορφών ενέργειας στην πρωτογενή ενεργειακή κατανάλωση στο 11,4% μέχρι το 2015⁵⁰². Ο τελευταίος στόχος έρχεται να προστεθεί σε μία σειρά άλλων μέτρων που προβλέπονται σε εθνικό επίπεδο σύμφωνα με το Μεσοπρόθεσμο Πλάνο για την Ενέργεια από Ανανεώσιμες Πηγές (2007) με πρώτο και κύριο, το στόχο αύξησης της ενεργειακής κατανάλωσης κατά 20% από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας⁵⁰³.

Συμπερασματικά, πρέπει να σημειωθεί ότι παρά τα πρώτα θετικά κυβερνητικά βήματα που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια, τα προγράμματα που αναφέρονται δε συνιστούν καθαρές κλιματικές πολιτικές, αλλά πολιτικές που εφαρμόζονται μέσα από τον οικονομικό και ενεργειακό τομέα και οι οποίες συνακόλουθα προκαλούν τη μείωση των εκπομπών. Με άλλα λόγια, πολλές από αυτές τις πολιτικές επιστρατεύονται προκειμένου να βοηθήσουν τη χώρα να επιτύχει τους στόχους της ευρύτερης οικονομικής και αναπτυξιακής της στρατηγικής και εφόσον αυτή εφαρμοστεί σωστά θα έχουν ως έμμεση συνέπεια τη μείωση των εκπομπών. Βασική προτεραιότητα της κινεζικής πολιτικής είναι η οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση, η αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και η μείωση της ενεργειακής έντασης. Αν και το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής αναγνωρίζεται πλέον από τους κυβερνητικούς παράγοντες, δεν τίθενται ποσοτικοποιημένοι στόχοι μείωσης των θερμοκηπιακών ρύπων, αλλά αντίθετα καθαροί «ενεργειακοί» στόχοι (π.χ. αύξηση των ΑΠΕ).

9.4. Ο Ρόλος της Εθνικής Επιτροπής Ανάπτυξης και Μεταρρύθμισης (National Development and Reform Commission)

⁵⁰¹ Βλ. Paltsev, S. et al., *The Role of China in Mitigating Climate Change*, *Energy Economics*, 34, 2012, σελ. 445-446, καθώς και Stensdal, I., *China's Carbon Intensity Target - Climate Actors and Policy Developments*, op.cit., σελ. 10-11.

⁵⁰² Βλ. UNFCCC, *China: The Second National Communication on Climate Change*, Beijing 2012.

⁵⁰³ Βλ. Stensdal, I., *China's Climate Change Policy 1988-2011: From Zero to Hero?*, op.cit., σελ. 9.

Η διαμόρφωση της κλιματικής πολιτικής υπάγεται θεσμικά από το 1998⁵⁰⁴ στις αρμοδιότητες, κυρίως, της Εθνικής Επιτροπής Ανάπτυξης και Μεταρρύθμισης (National Development and Reform Commission - NDRC)⁵⁰⁵, αλλά και του Υπουργείου Εξωτερικών Υποθέσεων, το οποίο είναι αρμόδιο για τη διαμόρφωση της επίσημης διαπραγματευτικής θέσης της Κίνας στις διεθνείς συνομιλίες για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Το NDRC αποτελεί ένα από τους πλέον σημαντικούς θεσμούς υψηλής επιρροής του πολιτικού συστήματος⁵⁰⁶, σκοπός του οποίου είναι η ανάπτυξη εθνικών οικονομικών στρατηγικών και μακροπρόθεσμων οικονομικών σχεδίων. Βασική πολιτική προτεραιότητα της Επιτροπής είναι η μεγιστοποίηση της οικονομικής ανάπτυξης. Παράλληλα, το NDRC διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής ενεργειακής πολιτικής⁵⁰⁷, καθώς είναι υπεύθυνο μέσω του Γραφείου Ενέργειας για όλα τα ενεργειακά ζητήματα.

Αρχικά, η στάση της Εθνικής Επιτροπής ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτική απέναντι στα επιστημονικά δεδομένα⁵⁰⁸ σχετικά με τις αιτίες και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, με αποτέλεσμα να αντιτίθεται στην υιοθέτηση δεσμεύσεων (π.χ. μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου), οι οποίες θα επιδρούσαν αρνητικά στους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης. Σήμερα το NDRC αποδέχεται τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής καθώς και τον αυξημένο βαθμό ευπάθειας (vulnerability) της χώρας, χωρίς όμως να αποδέχεται την υιοθέτηση δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Η κατάσταση αυτή οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η κλιματική πολιτική της Εθνικής Επιτροπής απξδενκ'ύη ποφ τα ζητήματα κλιματικής πολιτικής ποκίτιΚίςΟυκμετω'Χ'α'ο'φύι0Ε'όΠτοφπρίσμα της οικονομικής και περιβαλλοντικής πολιτικής, καθώς οι δύο τελευταίοι τομείς σε σύγκριση με τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις της χώρας. Με

⁵⁰⁴ Μέχρι το 1998, το θέμα της κλιματικής αλλαγής αντιμετωπιζόταν ως ένα αμιγώς επιστημονικό θέμα και το χειριζόταν η Αρμόδια Διοίκηση Μετεωρολογίας. Έγινε όμως αντιληπτό πως το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής δεν είχε μόνο επιστημονικές αλλά και πολιτικο-οικονομικές προεκτάσεις. Βλ. Richerzhagen, C., Scholz, I., China's Capacities for Mitigating Climate Change, *World Development*, 36(2), 2008, σελ. 317.

⁵⁰⁵ Μέχρι το 2003 ονομαζόταν State Development Planning Commission.

⁵⁰⁶ Βλ. Lewis, J., op.cit., σελ. 158.

⁵⁰⁷ Βλ. Heggelund, G., China's Climate Change Policy: Domestic and International Developments, *Asian Perspective*, 31(2), 2007, σελ. 317-318.

⁵⁰⁸ Βλ. Richerzhagen, C., Scholz, I., op.cit., σελ. 317-318.

⁵⁰⁹ Βλ. Bjørkum, I., *China in the International Politics of Climate Change-A Foreign Policy Analysis*, FNI Report 12/2005, σελ. 43.

ΓΜναΠεπικολή □οσρυικοποιηδένljv περιo'ισ□ών 4 τςς εκπομπ(穰ς)λης⁵¹. εμδέν□ι στην 6νάληψ(蒔 αυZ τηλών δε!□ε□σιων 6πό τις 6δ'ομηγαVι"έW □ώ(穰ες οι οποί_ι και φέρουν τβν ιστορθηΚηΡαυθύνη τ(秋φ προβλάματ□□DΖης κλι-ατικΦς(給α□t) γής(穰 εν(4 π□για. είναι□η θέZ η του σχε□ικά με(田τη' αεάγκε μεDŽι(ηορWY τεχνγοο(明(Θας □αι□θσπισης'α'ιόπιστη(Π□ρηματοδο^CκώO μηχανισμών.G

Το □d□C καθις ξαι τ□ Υπ(υργv(ύου\ Ε(論ωτερικών"υρyμετέχουμ κάτω αό μ(蒔α κοι(葬ή θYσ'ι□ή ομπρολα,"την"εθνηθ Επιτροτή Συντονισμού για Fη□Ρκλιμα□ική Αλ□αγή (Nauioiwm yoordinaVion 6ommittye□onOCi□iate 朦hangm□, □ οποία λαι(ησυNιυτά_ό □ο□1998\$το'v(ωλυτYρο όργγ(ν(蒔(給y□αμό(ηωσης'ποιτικής Μια/6μαόα λλ□ματικως α□λαγής 'Υτην(給Κίνα. 6ασικός σξοπός αυτής τη(6 Iυπ(蒔'ρ□ικής επιτρο□ήσ εον(莱ι ο συντονισμός των πολ(登(τ(蒔ών τυπε εM(稷σ(ι οτε υλυ(Δ(λ(μ(υων καλ φο(菁έων που εμπλέκοντ(糶ι στην(κλY(ξ'ική□βολιτική κ(穰(ρ(φ(σ(蒔(ε(登 η(η(λο(πε(ε(τι 'wW(διαδ□κασ(Χας δαμό(菁dž(Φ(ς(ζ'ης ε□(Τ(τερι(ή(ς '□(W(β(ικής κε(ν(ζ'ά τις(θ(δ(ε(β(ι(ν(Υ(ς(η(μ(ρ(σα(π(糶γ□α(τε(ρ(σει(ς(για(ή(τ(ν(κ(σι(ε(Α(τι(論 αλλαγι .

9.e. ㄥ(眷Ση□αντικόρ Ρτλ L(ι τ(Ε□εργειακής Πολ(οτικής

Ο διγ(菁κός!αυ(掺(ανό□v'ς π(調(η(θ(σ(μός, η α(蒔(τι□ο(τ(蒔(ί(ω(ψη κ(μ(ι □(田(Φ(α(ε(έ(ε(εκ(β(ιο(μ□(τ(άν(β(ι(σ(ω(蒔(της'οικ(L'ομίας σ'νέβαλλαν στη(εί(αύ□ηση 菅(ης ε'ω(菁(γει(γκ(穰(ς(θ(ζ'ή(η□X(ς και κατ'επί(κ(τα(ση(ζ(τ(β(ν(αύ(θη(ση(πη(蒔(κατανάλω(ς(ζ(ε(ν(穰(γ(□(ια(ς ρ(τη' K□v'513."Επ(ξ(μέν(ως, η'πα(ρα(γω(蒔(ή(ενY(ργ(Ρ(ικ(ς α(πο(τε(λ□(ί(πον"(Λορέ(ε(κ(λει(δί(της(μ(ανα(Φ(ε(υ(ξ(ια(κής δY(α(Θ(ω(κ(趙(蒔(Θ(α(χ(της K(糶(να□, τ'ς(ο(ζονY(μ(ι(ς της Ρ(φ□(με(ρο(ας(και 'η(ς!κα(τα(蒔(□(λέ(μ(ω(Δ(ης τη(Φ(贈(睦(ώ(φ(δί(Ω(ς□(η(Μ(έ(β(Υ(μ(Α(π(F(υη(με(λί(β(η(τ(μ(β(ς(ενεργη(登(α(κής(糶(πο(σι(β(ικ(ή(蒔('Y(ης ΚίY(μ(ς, επι(σ(ρί(π(εται(Ĝ(Ω(Ĝ(κα(λ(□(τ(□(π(获(Κα(τ(R(σ(ή(Δ(η(τ(τ(ς(αύ(ή(σ(†(τ(ω(Ν(εκ(πο(μπ(蒔(ν

⁵¹¹ Βλ. Hatch, M.T., Chinese Politics, Energy Policy, and the International Climate Change Negotiations, στο P. G. Harris (επιμ.), *Global Warming and East Asia: The Domestic and International Politics of Climate Change*, Routledge, London & New York, 2003, σελ. 50.
⁵¹² Βλ. Bjorkum, I., op.cit., σελ. 43.
⁵¹³ Βλ. Ren, X., Zeng, L., Zhou, D., Sustainable Energy Development and Climate Change in China, *Climate Policy*, 5(2), 2005, σελ. 186-187.

αεπείωι του υ'κρημΟκηπίου, αν Ηάυει κανείς υ'όψη ότι το 98%πρω□ εκπομπών CO₂†στη Κίνα⁵¹⁴Γπροέρχεται από τη σπρωση DΖηςθειέρειας. Όπωφ(π□ρύ□Πει ή ανα□ε□□□Άτϋι από DΖCς ΟΙΕ τωι | δΓρατηωήΓνις, 薊ι αυCαεόμPνΥς ανάγκεςΓπαυαΣπλήφ□ενέργειας οδηγοσν σε αύξη*脾(΄ψν εκ<οξπών αερίωπ τίυ θερμοκγΠΎου,ΠδυZ χεραξοταϊ υM'χίρα ώσDΖα να νΩοθατΎσε' μία ο□ο□λη΄υμένη!καCΓάοτελ 菟σ5窳Ύ'κ□ στρPτική για!την μευωϋη΄ωέ εκσομπλN της.

κ □ιν □ κατάφερε μέσα χτη δεξατία το □ 000 να γίCει η μ| γαλύτωση ενεωγο 荃仔ρος ο'κονομί □ (σιγκε σμίϋ⁵¹⁵, γλλT παράγκηλα και η δεύτερη χάρα σε Φγριγωγή εο 荜ργεθρς 趨α 菑 糶`τι< □□ϊ⁵¹⁶ Σύμωνα με DΖΥ\$στοιχεία τζς ΠαλόςμεPς ΤράηεδαςCυποWογίζηταιP□τιη □ναργε 聳αή κατα□άλωση θα δ□πλασιαστεί τ□ν περ 糶οδο(2010 睇2°2λ. ⁵¹⁷ φαρ□ όια 扈τά, 耜η καώα κεπαλή'1Κατανά΄ση!ε 莽έρWειας Ζίνι χαμηλή σε□σύσκρισεCμE μλλες □ρεΥ. κγθφςΠιο 聊δυνι΄εί με 耨το 彗ϋψ 菱⁵¹⁸□μέσMς πγκξ 蕪ιας ζατΨ κε□αλϋ κατ□νάλω□ης.

Όντας □ η □ρώτη LJ□ρα παγ΄οσμίως υε απ'θέμ⁵¹⁹τα 睇λι 睇 νθρακα□Μαλύπϋει τις □νερ ㄨε 朶κοίς της΄ΤαΝμγκες κατά κύριο λόγο από το συγκεκριμένο ορυκτό καύσιμο⁵¹⁸. Παρ' όλα αυτά η διαρκώς αυξανόμενη ενεργειακή ζήτηση, την τελευταία δεκαετία, έχουν μετατρέψει τη χώρα από το μεγαλύτερο εξαγωγέα άνθρακα σε εισαγωγέα πετρελαίου προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες στον ενεργειακό τομέα. Η ανάπτυξη του τομέα των μεταφορών⁵¹⁹ την τελευταία δεκαετία επιτείνει τη χρήση του πετρελαίου με αποτέλεσμα ο «μαύρος χρυσός» να παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στις μελλοντικές ενεργειακές ανάγκες της χώρας⁵²⁰. Παρά τις προσπάθειες που γίνονται στο εσωτερικό να στραφεί η χώρα προς πιο «καθαρές» μορφές ενέργειας⁵²¹, τα ορυκτά καύσιμα είναι αυτά που θα συνεχίσουν να αποτελούν τη βασική πηγή ενέργειας, με τον άνθρακα να

⁵¹⁴ Βλ. Richerzhagen, C., op.cit.

⁵¹⁵ Βλ. IEA, *World Energy Outlook*, Paris, 2011.

⁵¹⁶ Βλ. IEA, *World Energy Outlook*, Paris, 2007.

⁵¹⁷ Βλ. World Bank, *Clean Energy and Development: Towards an Investment Framework*, Washington, DC, 2006.

⁵¹⁸ Το 70% της παραγωγής ενέργειας στην Κίνα βασίζεται στον άνθρακα. Βλ. Lewis, J., σελ. 157.

⁵¹⁹ Βλ. Richerzhagen, C., Scholz, I., op. cit., σελ. 315.

⁵²⁰ Βλ. <http://www.iea.org/Textbase/npsum/weo2012sum.pdf>.

⁵²¹ Το ποσοστό υδροηλεκτρικής ενέργειας φτάνει το 17,2% και η χρήση της ατομικής ενέργειας το 1.8% της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Βλ. IEA, *World Energy Outlook*, Paris, 2011.

κατέχει πρωταρχική θέση, ενώ σύμφωνα με υπολογιστικά μοντέλα ενδέχεται το 2030 ο άνθρακας να καλύπτει το 53% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας⁵²².

Η εξάρτηση της οικονομίας από τη χρήση ορυκτών καυσίμων και κυρίως από τον άνθρακα προκαλεί, κατά κύριο λόγο, το μεγάλο μέγεθος των εκπομπών CO₂, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι ο άνθρακας απελευθερώνει μεγαλύτερο ποσοστό διοξείδιο του άνθρακα σε σχέση με άλλα ορυκτά καύσιμα όπως το φυσικό αέριο και το πετρέλαιο⁵²³. Το 2000, η Κίνα υπολογίζεται ότι συνέβαλλε στη ρύπανση της ατμόσφαιρας με ποσοστό 15% των παγκόσμιων αερίων του θερμοκηπίου⁵²⁴, ενώ κατά την προηγούμενη δεκαετία (1990-2000) οι εκπομπές αυξήθηκαν κατά 40% λόγω της ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης⁵²⁵. Σύμφωνα με ένα “business as usual” σενάριο, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου προβλέπεται να αυξηθούν με διπλάσιο ρυθμό σε σχέση με τις ανεπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ μέχρι το 2030⁵²⁶, ενώ σύμφωνα με τις μελέτες του παγκόσμιου οργανισμού ενέργειας οι κατά κεφαλήν εκπομπές της Κίνας αυξάνονται σε τέτοιο ρυθμό που σύντομα θα φθάσουν τον μέσο όρο των αντίστοιχων των ανεπτυγμένων κρατών μέχρι το 2035⁵²⁷.

9.6. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Η κλιματική στρατηγική της Κίνας συνδέεται άρρηκτα με την ενεργειακή και αναπτυξιακή της στρατηγική, η οποία και διαμορφώνεται με βάση τους εθνικούς οικονομικούς στόχους. Οι διαμορφωτές πολιτικής (policy makers) προσεγγίζουν το θέμα της στενής διασύνδεσης κλιματικής πολιτικής και χρήσης ορυκτών καυσίμων μέσα από το βαθύτερο στόχο της επίτευξης ενεργειακής ασφάλειας και λιγότερο μέσα από την περιβαλλοντική οπτική που επιτάσσει μετριασμό των εκπομπών για την αποτροπή της παγκόσμιας υπερθέρμανσης. Η ενεργειακή κατανάλωση αποτελεί το κλειδί για την οικονομική ανάπτυξη και συνιστά το βασικότερο εμπόδιο για την Κίνα ώστε να αναλάβει δεσμεύσεις ποσοτικοποιημένης μείωσης των εκπομπών σε διεθνές επίπεδο. Η κλιματική πολιτική της Κίνας καθορίζεται από μια σειρά εσωτερικών και

⁵²² Βλ. Heggelund, G., *op. cit.*, σελ. 162.

⁵²³ Βλ. BP, *Statistics Review of World Energy*, London, 2011.

⁵²⁴ Βλ. Richerzhagen, C., Scholz, I., *op. cit.*, σελ. 315.

⁵²⁵ *Ibid.*

⁵²⁶ Βλ. Leal-Arcas, R., *The BRICS and Climate Change*, *International Affairs Forum*, 2013, σελ. 2, διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2306688 (προσπελάστηκε στις 15.11.2015).

⁵²⁷ IEA, *World Energy Outlook*, Paris, 2011.

διεθνών παραγόντων. Αυτοί οι παράγοντες συνδέονται, πρωτίστως, με την προώθηση της βασικής εθνικής προτεραιότητας για οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση, μέσα από την οικοδόμηση των αναγκαίων εσωτερικών θεσμικών δομών, τη διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας, και την εμπέδωση της αντίληψης περί εθνικής κυριαρχίας.

Κατανοώντας το υπόβαθρο πίσω από τη διαμόρφωση της ενεργειακής πολιτικής, ο μελετητής δύναται να αναλύσει το βασικό συστατικό της κινεζικής κλιματικής πολιτικής. Η χρήση φθηνής ενέργειας (όπως άνθρακα) πυροδοτεί μία ταχύτατη οικονομική μεγέθυνση, μείωση της φτώχειας και αύξηση του βιοτικού επιπέδου στην Κίνα. Η ανάπτυξη, με της σειρά της, προκαλεί αύξηση της ενεργειακής ζήτησης, οδηγώντας σε ένα φαύλο κύκλο. Η άρνηση της Κίνας να αποδεχθεί δεσμεύσεις στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της UNFCCC συνδέεται με την προτεραιότητά της για επίτευξη της ενεργειακής ασφάλειας.

Η στάση της Κίνας έχει γίνει περισσότερο διαλλακτική στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή τα τελευταία χρόνια καθώς γίνεται αντιληπτό πως οι πολιτικές για την κλιματική αλλαγή μπορούν να προσφέρουν ευκαιρίες περαιτέρω ανάπτυξης και οικονομικής ευημερίας και όχι να αναπτυχθούν εις βάρος της οικονομίας της (π.χ. CDM και ανάπτυξη έργων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας). Τα μέτρα για την κλιματική αλλαγή μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρία ενίσχυσης της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και διασφάλισης της ενεργειακής ασφάλειας. Για αυτόν ακριβώς το λόγο έχουν επιβληθεί και στόχοι μείωσης της ενεργειακής έντασης, στόχοι για το ποσοστό των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και προσπάθειες στροφής σε μία οικονομία χαμηλού άνθρακα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: Οι Διαπραγματευτικές Θέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Πλαίσιο του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή

10.1. Ο Ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή

Στο πλαίσιο των αρχικών διαπραγματεύσεων για την υιοθέτηση της Συμφωνίας-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC), η Ευρωπαϊκή Ένωση (τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα) προσπάθησε να καλλιεργήσει σταδιακά ένα ηγετικό και καθοδηγητικό ρόλο⁵²⁸. Όπως επισημαίνουν χαρακτηριστικά οι Andresen και Agrawala, η προσπάθεια της Ένωσης για υιοθέτηση πρωτοπόρων θέσεων στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων αντανάκλασε όχι μόνο το ενδιαφέρον⁵²⁹ της για τη διεθνή προστασία περιβάλλοντος, αλλά περισσότερο την ανάγκη της να αναδειχθεί σε μία υπολογίσιμη δύναμη στη διεθνή πολιτική σκηνή⁵³⁰.

Λίγο πριν την επίσημη έναρξη των εργασιών του αρμόδιου θεσμικού οργάνου (INC) για τη διαπραγμάτευση της Σύμβασης, το κοινό Συμβούλιο Υπουργών Ενέργειας και Περιβάλλοντος της τότε Κοινότητας, ακολουθώντας τις πολιτικές κατευθύνσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Ιούνιος 1990)⁵³¹, αναφορικά με την ανάγκη υιοθέτησης στόχων και χρονοδιαγραμμάτων για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, προχώρησε στην έκδοση, τον Οκτώβριο του 1990, μιας ιδιαίτερα σημαντικής απόφασης. Η απόφαση αυτή προέβλεπε τη μονομερή

⁵²⁸ Βλ. Oberthür, S., Kelly, C. R., EU Leadership in International Climate Policy: Achievements and Challenges, *The International Spectator*, 43(3), September 2008, σελ. 36; Gupta, J., Grubb, M. (επιμ.), *Climate Change and European Leadership. A Sustainable Role for Europe?*, Environment and Policy, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, 2000, σελ. 47; Yamin, F., The Role of the EU in Climate Negotiations, στο J. Gupta, M. Grubb (επιμ.), *Climate Change and European Leadership: a Sustainable Role for Europe?* Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2000, σελ. 49

⁵²⁹ Βλ. Andresen, S., Agrawala, S., Leaders, Pushers and Laggards in the Making of the Climate Regime, *Global Environmental Change*, 12(1), 2002, σελ. 45

⁵³⁰ Όπως υποστηρίζει ο Afionis, η ΕΕ βρήκε ένα παράθυρο ευκαιρίας, μέσα από τις διεθνείς διαπραγματεύσεις για την προστασία του κλίματος, να αναδειχθεί σε αξιόλογη διεθνή δύναμη. Ο περιορισμένος ρόλος της στις διεθνείς διαπραγματεύσεις για την προστασία της στοιβάδας του όζοντος καθώς και η απουσία μίας κοινής και αποφασιστικής πολιτικής θέσης κατά την Γιουγκοσλαβική Κρίση, είχαν οδηγήσει την τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα στο περιθώριο των διεθνών εξελίξεων. Η ΕΕ εξέλαβε τη διεθνή προσπάθεια θεσμοθέτησης ενός διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή ως μία ευκαιρία ενίσχυσης και επαναπροσδιορισμού της εξωτερικής της πολιτικής. Το αναδυόμενο πεδίο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής παρείχε στην ΕΕ την ευκαιρία να αναστρέψει το αρνητικό κλίμα που υπήρχε εναντίον της και να εισέλθει δυναμικά σε αυτό. Βλ. Afionis, St., The European Union as a Negotiator in the International Climate Change Regime, *International Environmental Agreements*, 11(4), 2011, σελ. 350; Bretherton, C., Vogler, J., *The European Union as a Global Actor*, Routledge, London, 2006, σελ. 5

⁵³¹ Βλ. European Council, *Presidency Conclusions*, Dublin, 25-26 June 1990, σελ. 27.

αυτοδέσμευση για σταθεροποίηση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα μέχρι το 2000 στα επίπεδα του 1990. Παράλληλα, καλούσε και άλλες ανεπτυγμένες χώρες να υιοθετήσουν ανάλογους στόχους και στρατηγικές για τον περιορισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου⁵³². Η εν λόγω απόφαση της τότε Κοινότητας, η οποία συνέπεσε χρονικά με την έναρξη των διαπραγματεύσεων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1990), έδωσε το πολιτικό momentum στη Διαπραγματευτική Επιτροπή (INC) καθώς και το «καλό παράδειγμα» για άλλες ανεπτυγμένες χώρες, ούτως ώστε να προχωρήσουν σε ανάλογες πολιτικές κινήσεις προς την κατεύθυνση της μείωσης των εκπομπών.

Καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, η ΕΕ υπήρξε ο κύριος υπέρμαχος της υιοθέτησης αυστηρών δεσμεύσεων και ειδικότερα ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τις βιομηχανοποιημένες χώρες εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων. Παρά, όμως, τις διπλωματικές προσπάθειες της ΕΕ, το τελικό αποτέλεσμα διαμορφώθηκε περισσότερο από τις θέσεις και τις απαιτήσεις των ΗΠΑ και λιγότερο από την ΕΕ. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι στο τελικό κείμενο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992) δεν γίνεται καμία αναφορά σε δεσμευτικούς ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης. Το μόνο που προβλέπεται στο Άρθρο 2 είναι η γενική υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Μερών να σταθεροποιήσουν τις εκπομπές τους σε επίπεδο που να αποτρέπεται η επικίνδυνη ανθρωπογενής παρεμβολή. Μπορεί η προσπάθεια της Κοινότητας για την υιοθέτηση υποχρεωτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων για τις βιομηχανικές χώρες να μην ευδοκίμησε άμεσα και να απέβει άκαρπη, άνοιξε, όμως, το δρόμο για τη μελλοντική διαπραγματεύση υποχρεωτικών δεσμεύσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα θα αποτελέσει στη συνέχεια το Πρωτόκολλο του Κιότο, στο οποίο και θα προβλεφθεί η εφαρμογή υποχρεωτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων.

Παράλληλα, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της Σύμβασης-Πλαίσιο, η τότε Κοινότητα επέδειξε σημαντική υποστήριξη ως προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη για συνεχή παροχή προς αυτές χρηματοδοτικών πόρων και τεχνολογίας. Ειδικότερα, υπήρξε βασικός υποστηρικτής του επιχειρήματος των αναπτυσσόμενων που ήθελε την ανάγκη χρηματοδοτικής βοήθειας να συνδέεται με την εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά

⁵³² Ibid.

διαφοροποιημένης ευθύνης και στην υιοθέτηση δεσμεύσεων μόνο από την πλευρά των βιομηχανικών κρατών. Επίσης, η ΕΕ προσπάθησε, χρησιμοποιώντας το πολιτικό και διπλωματικό βάρος της, να συσπειρώσει και να αναδείξει τον ρόλο που θα μπορούσε να διατελέσει στη διαπραγμάτευση η ομάδα των πρασίνων, μία ομάδα που περιλάμβανε την ΕΕ και τις αναπτυσσόμενες χώρες, πλην των χωρών ΟΠΕΚ. Η ομάδα αυτή φάνηκε ότι διέθετε το ειδικό βάρος που χρειαζόνταν για να ασκήσει πίεση και επιρροή προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης αυστηρών στόχων από τις ανεπτυγμένες χώρες και να σταθεί στον αντίποδα των σκεπτικιστών του κλίματος (όπως ΗΠΑ, Ιαπωνία, Νέα Ζηλανδία)⁵³³.

Εν τω μεταξύ, αξιόλογες υπήρξαν στο εσωτερικό της τότε Κοινότητας οι προσπάθειες υιοθέτησης μιας σειράς νομοθετικών πράξεων που σκοπό είχαν την ανάπτυξη μιας συμπαγούς και ολοκληρωμένης κλιματικής πολιτικής. Η πρωτοβουλία για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (SAVE)⁵³⁴, η οποία προέβλεπε την αφαίμαξη των πηγών ενέργειας (πρόβλεψη για την κατανάλωση ενέργειας) καθήκοντα της Κοινότητας⁵³⁵ ως αξιόλογα βήματα προς την κατεύθυνση της κλιματικής πολιτικής. Παρόλο που αυτά, εν λόγω πρόβλεψη αφορούσε αμετάβλητα, σε πολύ μεγάλο βαθμό (όταν η Κοινότητα δανείστηκε μακροπρόθεσμα από την αγορά ενέργειας, η οποία φέρει τον κίνδυνο της αποτυχίας), η Κοινότητα υποστήριξε απερίσπαστα την προσπάθεια⁵³⁸.

⁵³³ Βλ. Yamin, F., *The Role of the EU in Climate Negotiations*, στο J. Gupta, M. Grubb (επιμ.), *Climate Change and European Leadership: a Sustainable Role for Europe?* Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2000, σελ. 50.

⁵³⁴ Βλ. Οδηγία 93/76/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Σεπτεμβρίου 1993, για περιορισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα με τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης (SAVE), *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, L 237, 22.9.1993.

⁵³⁵ Βλ. Απόφαση αριθ. 93/500/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Σεπτεμβρίου 1993, για την προαγωγή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Κοινότητα (πρόγραμμα Altener), *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, L 235, 18.09.1993.

⁵³⁶ Βλ. Απόφαση αριθ. 93/389/ΕΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 1993, για ένα μηχανισμό παρακολούθησης των εκπομπών CO₂ και άλλων αερίων που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου μέσα στην Κοινότητα, *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, L 167, 24.6.1993.

⁵³⁷ Βλ. Πρόταση οδηγίας του Συμβουλίου με την οποία επιβάλλεται φόρος επί των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και επί της ενέργειας, COM(92) 226 τελικό, 30.6.1992.

⁵³⁸ Για μία περιγραφική ανάλυση σχετικά με την προσπάθεια της Επιτροπής για υιοθέτηση του φόρου άνθρακα και τις αιτίες πίσω από την απόρριψη αυτής βλ. Wettstad, J., *The Ambiguous Prospects for EU Climate Policy-A Summary of Options*, *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 140-142; Wettstad, J., *The Complicated Development of EU Climate Policy-Lessons Learnt*, στο J. Gupta, M.

□ντοέες0πιά參δισ jιεπ την(α□άγ□η ενδ□Νάνω!ης τω□ σπτηων που□□□ίξε□
η!Σύμβεσ□-□λαίσιo για τι□ βι□μΡχανικίς□ώρε□ τῷ ΝΟσιIn

Οι□κ□πλωατικ□ς θινήσεις υης Ε□επικεντρώθ□κ^αo,
ά□τα□□□άλλωνB`τηι(ρροσδ□θ□□α σύγκλ□σης με □□s □μάδα□τ□ν
αία□τυσ□όμεν^揉 κπz φών ?? L77□K□Na),υ□ε θυρΥασχο □κ□πό την προώ□η□η
των κfσεών της ως Ιρο^冪Ύo ΖήΔημΑ τHς(υιοθε□ησζς αυ□τ□ρώ□ □όου^ν!κα□
□□ονοδιγ□□ι□μάτωμ†μόνο γθα τ□(□ιομ□LJanικά□κ□άτη,□σ□η βΩση□^η^冪
αρ□ή□□της κοανής αλβά διαώορ□ίτηξ□□ης ευΨφνζς. Η ΕΕ επέμειξε μ'γ
πCoΠηλαστ | κ^糈 † όΥση (σεοσ□fσγ με την νμάδΓ ^冪 鍬□εσυNφ□ρητ'θφ7^η)□□ς
προ□ τ□ □όλοδτων αν^Υ□τυσσόμων ξρ□π□ν□εν□Fς το□Èκ□□Υσυάτλς.□στη
β□□η DζηςΠιστορι□ής□ε□□ύνης □He βιομζχ□νι□ών Μρ□τών γυPτο
□ρόβ□□θ□ της παγ^ΙόσμμαΥ□υ□ε□θέρμανχης^ᾀ υ□οστήριξι τηPζέση της ομάδας
τωέ □ν^苑σ^朶σ^朶— ενων□(G-77/Κί□α)□ια Pζαίρεση ^冪 美 | δελλρντικfΥ ρεσμικές
δZχμε^Άχεις κPι□υπο□ρεώ□ηις μεXω□ης όω□ εκπομπών τουςο □E"αυ□ηj□τλν
τ'όπο,□κατή□□ρ□ ναP□□τιπαρατ□χΘεί"α□έναντι στηέ ομάεA ρωε
σκείβ^冪στ^ην καθώς(θαι τα M^菁σ^朶τMς ηξάδας□O□□C, τα Ξπ□ία και
αντιδρ□ύσ□νPστην υιο□□□ζση □μός νοάικά δΥσ□□ρDŽ^冪κηύ ευ□α^Υ□ίουPμε
υποχ^νω□ικέ□ δεσμεύσει†"και□χρ□νοδια□ράΔθηα* Εξ^υί□ί□ς □ης
υ^υll^α□ηκή□"πο□ ακ'λλύτησι, η Ε□ □ατΨφερ□□Gδθομνογοβήσδι ό□ εξΖμικ□Υφ
□ι'να συδβάλλειPρητο υCΘθέτη ε□□† μελλ'□τCκ□^Ά Πρω□οκόλλ□υ>To
κνίx ενο της ^冪 οόολής τον B^冪σο^冪Nov, [ντικατίπτ'□ζει,
σε □εβάλο"β□ιμ□\$□τρς□θέσ□θς τ□ς□ΔE καθ□ς συμτων[†]θηθε ηΠένα^ˆ□ο μπαπ
ιέα□ Θν□πραΓμ□ρευτι□ή^冪 δCaT□καςfας 5□ Jλο□ψ τζνGυιOθ□τησ□ ενός
Pρωτο□όλλο□ που θα ύfτε□ σfγκεκριθέν□υς □οσο□ίλοποΩHδσνους
□τ□LJοτςGμ□□ωση□"ων!εκπομπ□ν ύ□θίωI το□ □ε□□'κ^ω□^冪 昔 κα^冪
χρονο^冪αγθάμμγτ^菜μόνν για^冪βις α□επτυ□μάιες χ□lj^ως μετά
τλG2□00⁵⁴³,□ι□σφ□λίζο□DŽαςΠπκς λι χώ□ες!□κ□ός Παρ^αρτήματ□^冪 ΛPγέO
δ□ κ□□ρουν να □Να'□βουν κα5ία δέρμεχσ□ παρόμοιουPε□'ο^ρ μY τι^ι
□νEπτ^φμέ□ς⁵⁴⁴. Ε□ομέOως□□ορθώ□ ^冪 ρ□λ□ς!^Λς!^冪 φφθεωρ□ίπ□' fη□ιατ^ορε
σε^冪αντ^冪ς□και εποικοδομητικός καθώς υπήρξε ο βασικός δρων στις προσπάθειες

⁵⁴³ Βλ. Decision 1/CP. 1, “The Berlin Mandate: Review of the Adequacy of Article 2, paragraph 2 (a) and (b) of the Convention, including proposals related to a protocol and decisions on follow-up”, UN Doc. FCCC/CP/1995/7/Add.1, 9 June 1995.
⁵⁴⁴ Ibid.

εκκίνησης της διαπραγματευτικής διαδικασίας που οδήγησαν τελικά στο Πρωτόκολλο του Κιότο.

Το κίνητρο της σύστασης του Βερολίνου, αντικαθίσταται, σε εβόλο"β"μ"σ"τρς"θέσ"θς τ"ς"ΔΕ καθ"ς συμτων"θηθε ηΠένα"ο μπαπ ιέα" Θν"πραΓμ"ευτι"ήγ δCaT"καςτας 5" γλο"ψ τζνΓυιΟθ"της" ενός Ρρωτο"όλλο" που θα ύτε" σφγκεκριθέν"υς "οσο"ίλοποΩΗδσνους "τ"LJοτςΓμ"οωση"ων!εκπομπ"ν ύ"θίωI το" "ε"ο"κ"ο"υ"π" κα"ε" χρονο"αγαθάμυτ"μόνν για"εις α"επτ"μάιες χ"l"ς μετά τλG2"00⁵⁴³, "ι"σφ"λίζο"DζαςΠπς λι χ"ες!"κ"ός Παρ"ρήματ"Υ"ΛΡγέΟ δ" κ"ο"ρούν να "Να"βουν καδία δέρμεχσ" παρόμοιουΡε"ορ" μΥ τι" "νΕπτομέ"ς⁵⁴⁴. Ε"ομέ"ως"ορθώ" "ρ"λ"ς!"ς!"φθθεωρ"ίπ" ' ηη"ιατ"ρε σε"αντ"α"ς"και εποικοδομητικός καθώς υπήρξε ο βασικός δρών στις προσπάθειες εκκίνησης της διαπραγματευτικής διαδικασίας που οδήγησαν τελικά στο Πρωτόκολλο του Κιότο.

α) Οι Στόχοι και τα Χρονοδιαγράμματα

Στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης του Κιότο (1997), η ΕΕ προχώρησε σε μία ιδιαίτερα καινοτόμα πρόταση για συλλογική μείωση των εκπομπών κατά 15% μέχρι το 2010 για όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, με έτος βάσης το 1990⁵⁴⁵. Η συγκεκριμένη πολιτική κίνηση αποτέλεσε έκπληξη για πολλούς και ενίσχυσε την αισιοδοξία της διεθνούς κοινότητας, ενώ παράλληλα λειτούργησε ως μοχλός πίεσης για χώρες που αντιστέκονται σθεναρά στην υιοθέτηση συγκεκριμένων και αυστηρών στόχων.

Εν τέλει, σε αντίθεση με το τελικό κείμενο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, το Πρωτόκολλο του Κιότο ικανοποίησε περισσότερο την ΕΕ η οποία και κατάφερε να οδηγήσει τη διεθνή κοινότητα στην υιοθέτηση του μοντέλου

⁵⁴³ Βλ. Decision 1/CP. 1, "The Berlin Mandate: Review of the Adequacy of Article 2, paragraph 2 (a) and (b) of the Convention, including proposals related to a protocol and decisions on follow-up", UN Doc. FCCC/CP/1995/7/Add.1, 9 June 1995.

⁵⁴⁴ Ibid.

⁵⁴⁵ Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει το γεγονός ότι η ΕΕ ανέπτυξε μία ιδιαίτερα αρνητική στάση ως προς την κάθετη εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης εντός της ομάδας των ανεπτυγμένων κρατών-μερών και επομένως στην διαφοροποίηση των δεσμεύσεων για τα κράτη του Παραρτήματος I. Ο στόχος μείωσης των εκπομπών κατά 15% έπρεπε να εφαρμοστεί ενιαία (flat approach), ορίζοντα και στο σύνολο της ομάδας των βιομηχανικών κρατών και όχι να τεθούν ξεχωριστοί εθνικοί διαφοροποιημένοι στόχοι μείωσης των εκπομπών για το κάθε κράτος ξεχωριστά (differentiated approach). Η ΕΕ ποτέ δεν εξήγησε τους λόγους της απροθυμίας της αλλά στο τέλος, υποχώρησε αποδεχόμενη ένα Πρωτόκολλο που έθετε διαφοροποιημένους εθνικούς στόχους για την ομάδα των ανεπτυγμένων κρατών-μερών και για την ίδια ένα στόχο της τάξεως του 8%. Βλ. Ringius, L., op.cit., σελ. 12-13.

«στόχοι και χρονοδιαγράμματα», μεταβαίνοντας από το στάδιο της σταθεροποίησης στο επίπεδο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Αν και δεν εφαρμόστηκε η αρχική πρόταση της ΕΕ για ενιαία μείωση των εκπομπών στις χώρες του ΟΟΣΑ κατά 15%, παρ' όλα αυτά, το αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης αποτελεί διπλωματική νίκη της Ένωσης, η οποία και επηρέασε τις ΗΠΑ και άλλες χώρες του Umbrella Group (πχ. Ιαπωνία) στην απόφασή τους να δεχτούν την επιβολή στόχων και χρονοδιαγραμμάτων. Όπως ορθώς υποστηρίζει η Yamin⁵⁴⁶, «χωρίς την αρχική πίεση του 15% από την ΕΕ, οι στόχοι που τελικά περιλαμβάνονται στο Πρωτόκολλο θα ήταν πολύ πιο χαλαροί και ελαστικοί».

β) Ο Ρόλος των Αναπτυσσόμενων

Καθ' όλη τη διάρκεια της διαπραγματευτικής διαδικασίας, από την πρώτη Συνδιάσκεψη της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1995) μέχρι και την τελική Συνδιάσκεψη του Κιότο (1997), το ζήτημα το ρόλου των αναπτυσσόμενων και των πιθανών δεσμεύσεων που θα πρέπει να αναλάβουν στο πλαίσιο του διεθνούς θεσμικού οικοδομήματος για την κλιματική αλλαγή αποτελούσε πάντα κυρίαρχο ζήτημα.

Η ΕΕ για ακόμα μία φορά στήριξε την άρνηση της ομάδας των αναπτυσσόμενων μερών (G-77/China) σε οποιαδήποτε μελλοντική υιοθέτηση δεσμεύσεων προβάλλοντας την άποψη ότι η εφαρμογή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης συνεπαγόταν και αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής της πρωτοπορείας από τις χώρες του Παραρτήματος Ι. Παράλληλα όμως, η ΕΕ μη μπορώντας να αποδεχτεί ως αναπτυσσόμενες νέα μέλη της ομάδας του ΟΟΣΑ (Κορέα και Μεξικό), θεώρησε πως θα έπρεπε να θεσμοθετηθεί μία διαδικασία «graduation» στο πλαίσιο του υπό διαπραγμάτευση Πρωτοκόλλου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, οι αναπτυσσόμενες χώρες, και κυρίως οι μεγάλες οικονομίες, όπως Κίνα και Ινδία, να αντιδράσουν σε μία τέτοια πρόταση⁵⁴⁷.

γ) Οι Μηχανισμοί Ευελιξίας

Στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο, η στάση της ΕΕ καθώς και της ομάδας των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών, απέναντι στο ζήτημα

⁵⁴⁶ Βλ. Yamin, F., *op.cit.*, σελ. 55.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, σελ. 63.

της υιοθέτησης ευέλικτων μηχανισμών της αγοράς και κυρίως του συστήματος εμπορίας ρύπων, σε μία καθαρά περιβαλλοντική συμφωνία, υπήρξε ιδιαίτερα αρνητική και επικριτική. Η ΕΕ κάνοντας τελικά πίσω μετά από πιέσεις κυρίως των ΗΠΑ, δέχθηκε την εισαγωγή μηχανισμών ευελιξίας, υπό την προϋπόθεση της ελεγχόμενης και εντός ορίων χρήσης τους, στη βάση της αρχής της συμπληρωματικότητας. Τελικώς, έτσι όπως αποτυπώθηκε στο κείμενο του Πρωτοκόλλου, οι μηχανισμοί ευελιξίας έγιναν τα βασικά εργαλεία επίτευξης του στόχου, αφήνοντας όμως το ζήτημα ανοικτό και προς συζήτηση σε επόμενες Συνδιασκέψεις σχετικά με τα εκκρεμή ζητήματα που αφορούσαν τις ερμηνευτικές διατάξεις.

Το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης του Πρωτοκόλλου του Κιότο αντανάκλασε τη σκληρή διαπραγμάτευση και τον συμβιβασμό που επιτεύχθη, με όλα τα κράτη να υποχωρούν στο τέλος προκειμένου να υπάρξει συμφωνία. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ΕΕ αναδείχθηκε σε σημαντικό δρώντα στην όλη διαδικασία διαπραγμάτευσης και θεσμοθέτησης του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Η συμβολή της ΕΕ στην όλη διαδικασία συνίσταται στο γεγονός ότι έδωσε μία σημαντική ώθηση στην οικοδόμηση του διεθνούς θεσμικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, κυρίως ως προς το στοιχείο της εφαρμογής αυστηρών και νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων για τα βιομηχανικά κράτη καθώς και απαλλαγή των αναπτυσσόμενων μερών από υιοθέτηση αντίστοιχων στόχων, στη βάση εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Οι συνεχείς και επίμονες πιέσεις της ΕΕ, από το Ρίο μέχρι το Κιότο, φάνηκε να αποφέρουν αποτελέσματα και να ευδοκμούν οι προσπάθειες για υιοθέτηση της πάγιας θέσης της για στόχους και χρονοδιαγράμματα.

Πέρα, όμως, από την επίτευξη υιοθέτησης ποσοτικοποιημένων στόχων στο Πρωτόκολλο του Κιότο, η ΕΕ δεν κατάφερε να επηρεάσει, σε σημαντικό βαθμό το τελικό αποτέλεσμα, σε αντίθεση με άλλα κράτη, όπως οι ΗΠΑ και η Κίνα. Μπορεί να υπήρξε κινητήριος δύναμη για την εξέλιξη της διαπραγματευτικής διαδικασίας αλλά, πέρα από την ουσιαστική συμβολή της στη Συνδιάσκεψη του Βερολίνου (COP 1-1995), η ΕΕ δεν κατάφερε να περάσει πολλές από τις θέσεις της στο τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης του Κιότο.

10.3. Η Μεταβολή των Διαπραγματευτικών Θέσεων της ΕΕ: Η Πορεία Εφαρμογής του Πρωτοκόλλου του Κιότο

Οι Συνδιασκέψεις που ακολούθησαν μετά το Κιότο, χαρακτηρίστηκαν από ένα ιδιαίτερο κλίμα σκεπτικισμού. Τα κράτη είχαν να επιλύσουν μία σειρά ζητημάτων τα οποία η Συνδιάσκεψη του Κιότο άφηνε ανοιχτά προς συζήτηση και περαιτέρω ερμηνεία. Για παράδειγμα, στη Συνδιάσκεψη των Μερών στο Μπουένος Άιρες (COP 4), το 1998, υπήρξε έντονη διαφωνία μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ, σχετικά με τους ποσοτικοποιημένους περιορισμούς στη χρήση και αξιοποίηση των μηχανισμών ευελιξίας⁵⁴⁸. Κύριο μέλημα της ΕΕ ήταν η διασφάλιση της περιβαλλοντικής ακεραιότητας του Πρωτοκόλλου του Κιότο και η όσο το δυνατόν εύλογη και εντός ορίων χρήση των μηχανισμών της αγοράς στη βάση της αρχής της συμπληρωματικότητας.

Αν και η ΕΕ προσπάθησε να δώσει ιδιαίτερη δυναμική στη διαπραγματευτική διαδικασία, δηλώνοντας την πρόθεσή της να επιταχύνει τις εσωτερικές της διαδικασίες προκειμένου να καταφέρει να επικυρώσει το Πρωτόκολλο του Κιότο, οι κινήσεις της εν τέλει ήταν περιορισμένες, λόγω της μη υιοθέτησης ουσιαστικών μέτρων και πολιτικών για την κλιματική αλλαγή στο εσωτερικό της⁵⁴⁹. Ως εκ τούτου, η προσπάθειά της για ανάδειξη του ρόλου της ως πρωτοπόρου και καθοδηγητή στις διαπραγματεύσεις δεν απέδωσε καρπούς.

Η αποχώρηση των ΗΠΑ, το 2001, από τη διακυβέρνηση του καθεστώτος του Πρωτοκόλλου αποτέλεσε την κινητήριο δύναμη για την ανάληψη από την πλευρά της ΕΕ ενός περισσότερο ενεργού και καθοριστικού ρόλου. Η ΕΕ απεδείχθη ως ο μοναδικός δρών⁵⁵⁰ στην κατηγορία των βιομηχανικών κρατών που διέθετε την πολιτική βούληση και την κατάλληλη εσωτερική δυναμική για να κινήσει τα ηνία και να επισπεύσει τη διαδικασία επικύρωσης του Πρωτοκόλλου, στη βάση του απαιτούμενου αριθμού κρατών, προκειμένου να τεθεί σε ισχύ.

Η ΕΕ, στην προσπάθειά της να διατηρήσει τη διαπραγματευτική διαδικασία του Πρωτοκόλλου ζωντανή προκειμένου να οδηγηθεί το καθεστώς στην εφαρμογή του, άρχισε να υποχωρεί σε βασικές διαπραγματευτικές θέσεις και κυρίως στο ακανθώδες ζήτημα των μηχανισμών ευελιξίας. Άρχισε να συνειδητοποιεί πως το θέμα των μηχανισμών ευελιξίας αποτελούσε όρο “*sine qua non*” για την ομάδα των

⁵⁴⁸ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 259.

⁵⁴⁹ *Ibid.*, σελ. 21.

⁵⁵⁰ Βλ. Bang, G., Heggelund, G. & Vevatne, J., *Shifting Strategies in the Global Climate Negotiations*, CICERO Report, No. 8, November 2005.

σκεπτικιστών (π.χ. Ιαπωνία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία) προκειμένου να προχωρήσουν στη διαδικασία και να δεχτούν την εφαρμογή δεσμευτικών στόχων μείωσης των εκπομπών. Από την άλλη πλευρά, η ΕΕ δεν επιθυμούσε να ακολουθήσουν το παράδειγμα των ΗΠΑ και άλλες χώρες της ομάδας των σκεπτικιστών, κάτι που θα οδηγούσε σε πλήρη κατάρρευση των διαπραγματεύσεων και του θεσμικού οικοδομήματος για την κλιματική αλλαγή. Ως εκ τούτου, η ΕΕ αναγκάστηκε να αλλάξει τη στάση της και τη θέση της και να υπαναχωρήσει⁵⁵¹.

Εν τέλει, η ΕΕ κατάφερε να επικυρώσει το Πρωτόκολλο (2002), τόσο η ίδια όσο και τα κράτη-μέλη ξεχωριστά, προσφέροντας το καλό παράδειγμα για τη διεθνή κοινότητα ούτως ώστε να πράξει και αυτή το ίδιο⁵⁵². Και ενώ η Ιαπωνία και ο Καναδάς επικύρωσαν το Πρωτόκολλο το 2002, η Αυστραλία αρνήθηκε να δώσει την νομοθετική της συγκατάθεση. Παράλληλα, η Ρωσία προσπαθούσε να αποκομίσει όσα περισσότερα ανταλλάγματα και οφέλη μπορούσε προκειμένου να προχωρήσει στην επικύρωση. Κατά πολλούς, η επικύρωση του Πρωτοκόλλου από Ρωσία το 2004 και η συνακόλουθη θέση του σε ισχύ αποδίδεται, σε μεγάλο βαθμό, στην επιτυχία της Εξωπραγματικής Διπλωματίας της Ηφίσκου, προτρεσκόπο αυτό, 'ιστορικά και πογκνική βίεσ προσφέροτς'εν!ήριξξ της για τν είσοδ τηπῶρωι οας σέ ον ΠΟΕ⁵⁵³. "ΕδικότεΑ!η!Ε!εκμεταλλεΆτρε την ιδCaΛρηεβρή και δέμμήης που άορρε ε ήψο τφ εμπρνικές διαπραγατεες καζ κατάερε να οηγξσι τηΡωήύ στην πορπόθητη ε"ωωση, ζγοοΟταςΠάο ο\$αδιέξο τι`διραγάατεύσει. Για%οπλλος μβΛιτητέ, χωίς τον ιδιαίτερη ρύλο ππ διαδραμάωσε\$ ΕΕ, ηSM τύχη!το"κρυτόκόλ'ου θα παψέμενεαβέβαιη.\$

⁵⁵¹ Πέρα από την ανάγκη θεσμικής διάσωσης του Πρωτοκόλλου, η υποχώρηση της Ένωσης πάνω στο θέμα της ρύθμισης των μηχανισμών ευελιξίας οφειλόταν και σε κάποιους άλλους παράγοντες που αφορούσαν την ίδια. Η ΕΕ άρχισε να αντιλαμβάνεται πως ο στόχος μείωσης που θέτει το Πρωτόκολλο ήταν υπέρμετρα φιλόδοξος (ίσως και μη ρεαλιστικός) δεδομένου ότι οι εκπομπές της συνεχώς αυξάνονταν. Έτσι, η χρήση των ευέλικτων μηχανισμών και κυρίως του συστήματος αγοραπωλησίας ρύπων απεδείχθη ένα χρήσιμο οικονομικό εργαλείο με το οποίο θα μπορούσε να επιτευχθεί ο στόχος με έναν οικονομικά αποδοτικό τρόπο. Βλ. Bang, G., Heggelund, G. & Vevatne, J., *op.cit.*

⁵⁵² Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, το νομοθετικό και πολιτικό οπλοστάσιο της Ένωσης συνεχώς εμπλουτίζεται και διευρύνεται έτσι ώστε να προετοιμαστεί για την επίτευξη του στόχου που θέτει το Πρωτόκολλο. Βασική ραχοκοκαλιά της στρατηγικής της ΕΕ υπήρξε η θεσμοθέτηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Αγοραπωλησίας Εκπομπών η οποία και θεσμοθετήθηκε με την Οδηγία 2003/87/ΕΚ. Η εν λόγω Οδηγία θεωρήθηκε ως ένα σημαντικό επίτευγμα το οποίο ήρθε ως αντιπαράβολή στην αποτυχημένη προσπάθεια της Ένωσης πριν από λίγα χρόνια για την υιοθέτηση της Οδηγίας για τον ενεργειακό φόρο. Βλ. Oberthür, S., Kelly, C. R., *op.cit.*, σελ. 40.

⁵⁵³ Βλ. Vogler, J., Bretherton, Ch., *The European Union as a Protagonist to the United States on Climate Change, International Studies Perspectives*, 7(1), 2006, σελ. 14.

διαδικαζίαΥ΄γναφην τλοθτεψη ιέων 'ελλοτγών δεσμεύσεύν⁵⁵⁷, αλλ,
 αποσποούε στη ΘμιοурκκήΡσυμμεόοχή τ αΝαπσόμενs
 καών"και των ΠΑ, ψε ναν επκδοητικ διάλογ για
 τημδλλετική Τηροοπτά΄ουοδθεθνοϋ κ'ετώτοςΡγα την
 κλιμγόνκ'αλγκγή⁵⁵⁸. διαδικασΥΑ αστ'λλατ'ή ρόψΖωC φαμμόΥτηκε!για δp
 χρόν] α"και ολκκηρ΄ήθηκε στη"Συέδιάσκ_ψΘ'εστ'επρ'ί (2007)ΙΟ
 γ'α πλείσι τγς'κα!ίγς Δι'όγου»,)η
 ΕΕέδωσ'ωΓνδλα'θεση'έμδ'Ρσ'ω στα'ν'ναγθαι,ητα για Ααχεία jντιμετώπιση
 ουΡπ'ιλήματος υπ λμ'τιζής Ρλλγς,Πέχα από τη λήψζ'ά'σων και
 αρ'ών έτ'νω Καθ πολιτικών<!τ'ύν γα(ξ μ'άμψ τρμ
 επικίνζωνΡανθ'ο'ενών πομ'ς,Ρόσο βι\$γ'αάτην'ενάσχυς
 ου η'ά'ώνατηςΠηρ'σαρμ'Σής'ΓΕιδικ'τε'η'α

⁵⁵⁷ Ibid.

⁵⁵⁸ Ο «Διάλογος» αφορούσε σε 4 θεματικές ενότητες: την ενίσχυση των αναπτυξιακών στόχων με ένα βιώσιμο τρόπο, την εξέταση περαιτέρω δυνατοτήτων που παρέχουν οι μηχανισμοί της αγοράς, την ενίσχυση της δράσης στον πυλώνα της εφαρμογής και την εξέταση των δυνατοτήτων του τεχνολογικού τομέα. Βλ. Ibid., παρ. 1.

σχέση με τα προ-βιομηχανικά επίπεδα, όπως υποστηρίζει και η τέταρτη Έκθεση Εκτίμησης του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC)⁵⁶⁰. Αντίθετα, μία επιπλέον αύξηση ενδέχεται να προκαλέσει αρνητικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες. Μάλιστα, όπως υποστήριζε η ΕΕ, προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, οι παγκόσμιες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου αναγκαστικά θα έπρεπε να κορυφωθούν μέσα στις επόμενες δύο δεκαετίες για να αρχίσουν να μειώνονται έως και 50% μέχρι το 2050 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Στη βάση της θεσμοθέτησης και ποσοτικοποίησης του στόχου, ο οποίος και θα πρέπει να συνδέεται με το κριτήριο των 2 βαθμών Κελσίου, η ΕΕ θεωρούσε πως τα κράτη-μέρη θα έπρεπε να ποσοτικοποιήσουν τις προσπάθειές τους και να καθορίσουν το επίπεδο των φιλόδοξων στόχων τους μέσα στα επόμενα στάδια μιας συνεχούς και διευρυμένης προσπάθειας μετριασμού των εκπομπών.

β) Οι Προσπάθειες Μείωσης των Εκπομπών στο Νέο Καθεστώς και ο Θεσμικός Ρόλος των Κρατών εκτός Παραρτήματος Ι

Στο πλαίσιο του «Διαλόγου», η ΕΕ θεωρούσε πως μέσα στις επόμενες δεκαετίες η παγκόσμια κοινότητα, και κυρίως τα οικονομικώς προηγμένα κράτη, θα έπρεπε να αναλάβουν κοινές προσπάθειες για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου⁵⁶¹. Στη βάση της αρχής της πρωτοπορίας, αναγνώριζε την ανάγκη για αυστηρότερες και διευρυμένες (deeper) δεσμεύσεις, όσον αφορά στη μείωση των εκπομπών των ανεπτυγμένων κρατών του Παραρτήματος Ι. Μάλιστα, άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι μέσα από πρότασή της, η ΕΕ τόνιζε ότι οι ανεπτυγμένες χώρες όφειλαν να δεσμευθούν, στο πλαίσιο της Σύμβασης, για συλλογική μείωση των εκπομπών τους κατά 30% μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 1990 και 60-80% μέχρι το 2050. Εξάλλου, η ΕΕ προχώρησε, από το Μάρτιο του 2007, σε μονομερή δέσμευση για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% στο νέο καθεστώς σε σχέση με το 1990. Πηγαίνοντας, μάλιστα, ένα βήμα παραπέρα, η ΕΕ άφηνε περιθώρια για αύξηση της δέσμευσής της στο 30% υπό τη διττή προϋπόθεση ότι και άλλα βιομηχανικά κράτη θα έπρατταν το ίδιο, καθώς και ισχυρά αναπτυσσόμενα κράτη θα συμμετείχαν και αυτά αναλαμβάνοντας ένα μέρος της

⁵⁶⁰ Βλ. IPCC, *Fourth Assessment Report*, WMO/UNEP, 2007.

⁵⁶¹ Βλ. UNFCCC, *Submission by Portugal on Behalf of the European Community and its Member States*, Working paper for the UNFCCC Secretariat on the Dialogue on long-term cooperative action to address climate change by enhancing implementation of the Convention, Vienna, 30 August 2007.

ευθύνης στη βάση πάντοτε της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης⁵⁶².

Παράλληλα, αξίζει να αναφερθεί ότι στο περιθώριο της διαδικασίας του «Διαλόγου», η ΕΕ ανέλαβε, για πρώτη φορά, την πρωτοβουλία για την έναρξη του διαλόγου γύρω από το ζήτημα της ουσιαστικής συμμετοχής των αναπτυσσόμενων μερών στο μελλοντικό θεσμικό οικοδόμημα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Μέσα από την εν λόγω ενέργειά της, η ΕΕ αναγνώριζε ότι η μονομερής προσπάθεια των μερών του Παραρτήματος Ι δεν επαρκούσε πλέον για την επίτευξη του περιβαλλοντικού στόχου⁵⁶³ του καθεστώτος, δεδομένων των διαρκώς αυξανόμενων εκπομπών από το σύνολο των κρατών. Για αυτό το λόγο, η ΕΕ ανέδειξε, σε κάθε ευκαιρία, την ανάγκη για την προαγωγή μίας πιο δίκαιης και αποτελεσματικής (fair and effective) συμμετοχής των αναπτυσσόμενων χωρών -και ιδιαίτερα των οικονομικά ισχυρότερων- στην παγκόσμια προσπάθεια μετριασμού των εκπομπών και στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Από την άλλη πλευρά βέβαια, η ΕΕ σε μία προσπάθεια να μη προκαλέσει έντονες αντιδράσεις από την πλευρά των αναπτυσσόμενων μερών, απέφυγε να θέσει ανοικτά το θέμα της διαφοροποίησης των κρατών στο νέο καθεστώς. Εμμέσως, μέσω αυτής της στάσης, η ΕΕ «έτεινε το χέρι» προς τις αναπτυσσόμενες χώρες και τις καλούσε να συμμετάσχουν και αυτές, με έναν πιο ουσιαστικό τρόπο, στο καθεστώς που θα εφαρμοζόταν μετά το 2012, πάντα με γνώμονα την εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Αναμφισβήτητα, μια τέτοια προσέγγιση δεν θα μπορούσε παρά να αναγνωρίζει και να λαμβάνει δεόντως υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε αυτές τις χώρες, καθώς και τις κυρίαρχες εθνικές προτεραιότητες που σχετίζονται με την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης και την εξάλειψη του φαινομένου της φτώχειας. Σε κάθε περίπτωση, στους κόλπους της ΕΕ είχε διαμορφωθεί η πεποίθηση ότι η λήψη στο εσωτερικό των αναπτυσσόμενων χωρών μέτρων και πολιτικών⁵⁶⁴ για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής θα απέφερε θετικά διατομεακά αποτελέσματα και οφέλη για τις ίδιες χώρες και

⁵⁶² Ibid.

⁵⁶³ Τα κράτη του Παραρτήματος Β ευθύνονται για το 30% των παγκόσμιων εκπομπών σύμφωνα με τα στοιχεία του 2000. Βλ. World Resources Institute, *CAIT- Climate Data Explorer*, 2014.

⁵⁶⁴ Ως προς το ερώτημα που ανακύπτει σχετικά με το «τι είδους συνεισφορά» θα μπορούσαν να αναλάβουν τα Συμβαλλόμενα Μέρη εκτός Παραρτήματος Ι στο νέο καθεστώς, η ΕΕ πρότεινε διαφορετικού είδους πολιτικές και οικονομικά εργαλεία όπως τομεακές πολιτικές, εθελοντικού τύπου δεσμεύσεις, no-lose δεσμεύσεις, εφαρμογή πολιτικών και μέτρων με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη.

ειδικότερα θα συνέβαλαν στην καλύτερη επίτευξη των εθνικών τους στόχων στον τομέα της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης⁵⁶⁵.

Με άλλα λόγια, την περίοδο της διαδικασίας του «Διαλόγου» είχε καταστεί σαφές ότι η ΕΕ αναγνώριζε την ανάγκη εφαρμογής της αρχής της πρωτοπορίας στη βάση της οποίας τα ανεπτυγμένα κράτη όφειλαν να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να υιοθετήσουν αυστηρούς στόχους μείωσης των εκπομπών τους. Παράλληλα, όμως, η ΕΕ αναδείκνυε και την ανάγκη ουσιαστικής εμπλοκής και συμμετοχής των αναπτυσσόμενων κρατών -κυρίως των ισχυρότερων οικονομικά- στην παγκόσμια προσπάθεια μετριασμού της κλιματικής αλλαγής, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα τόσο στις ευθύνες που έφερναν και εκείνες για το πρόβλημα (π.χ. Κίνα), αλλά όσο και στις σχετικές ικανότητές τους (*respective capabilities*) να ανταποκριθούν καλύτερα στο πρόβλημα σε σχέση με άλλες χώρες.

⁵⁶⁵ Από τα πολλαπλά οφέλη που θα προέκυπταν από την εφαρμογή εγχώριων κλιματικών στρατηγικών κάποια σχετίζονταν με την επίτευξη βελτιωμένης ενεργειακής ασφάλειας, μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης καθώς και μείωση του κόστους εφαρμογής μέτρων προσαρμογής λόγω του περιορισμού των επιπτώσεων από την κλιματική αλλαγή. Επίσης, για τα Ελάχιστα Ανεπτυγμένα Κράτη, η Ένωση θεωρεί πολύ σημαντική την ενσωμάτωση των κλιματικών πολιτικών στο σχεδιασμό των στρατηγικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη προκειμένου οι χώρες αυτές από τη μία πλευρά να αποφύγουν ανεπιθύμητες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και επιπλέον να μπορέσουν να ενδυναμώσουν την προσαρμοστική τους ικανότητα στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

γ) Η Ανάπτυξη, Διάχυση και Μεταφορά Καθαρών και Καινοτόμων Τεχνολογιών

Για την Ένωση, η ανάπτυξη και διάδοση καινοτόμων και φιλικών προς το κλίμα τεχνολογιών αποτελούσε διαχρονικά βασική παράμετρο που συμβάλλει ουσιαστικά στην επιτυχημένη εφαρμογή των μέτρων και πολιτικών που αποσκοπούν στο μετριασμό των εκπομπών. Για αυτό το λόγο, στο πλαίσιο σχεδιασμού μίας νέας συμφωνίας για τη μετα-Κιότο εποχή, η ΕΕ πρότεινε την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου πολιτικού και νομικού πλαισίου για την ταχύτερη διάδοση των καθαρών και ενεργειακά αποδοτικότερων τεχνολογιών⁵⁶⁶.

Ειδικότερα, μέσα από τις προτάσεις της στο πλαίσιο του «Διαλόγου», η ΕΕ έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη προώθησης τεχνολογικών επενδύσεων και μεταφοράς τεχνολογίας στις αναπτυσσόμενες χώρες προκειμένου αυτές να εφαρμόσουν τις δεσμεύσεις τους, έτσι όπως προέκυπταν από τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Και αυτό διότι, οι επενδύσεις σε τεχνολογίες χαμηλού άνθρακα και η διάχυσή τους σε κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου θα συνέβαλε όχι μόνο στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, αλλά και στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης και μείωσης της φτώχειας που συνιστά και κυρίαρχη εθνική προτεραιότητα για τα εν λόγω κράτη. Για αυτό το λόγο, κρίνονταν απαραίτητη η συνέχιση της χρήσης οικονομικών εργαλείων, όπως το CDM προκειμένου να ενισχυθεί η διάδοση ενεργειακά αποδοτικών τεχνολογιών σε αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και η εξεύρεση πόρων και χρηματοδοτικών μηχανισμών που θα επιτάχυναν τις επενδύσεις στον τομέα της ανάπτυξης και διάδοσης καινοτόμων τεχνολογιών, οι οποίες με τη σειρά τους θα συνέβαλαν στην επίτευξη μιας πράσινης (χαμηλού άνθρακα) ανάπτυξης παγκοσμίως.

10.4.2. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (2007)

Οι θέσεις και τα επιχειρήματα της ΕΕ, κατά τη Συνδιάσκεψη των Μερών στο Μπαλί (COP 13, 2007) αρθρώθηκαν στη βάση τριών βασικών αξόνων: α) την ανάγκη θέσπισης αυστηρότερων ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης εκπομπών αερίων του

⁵⁶⁶ Βλ. UNFCCC, *Austria on behalf of the European Community and its Member States*, Submission to UNFCCC Secretariat on the Dialogue on long-term cooperative action to address climate change by enhancing implementation of the Convention, Vienna, 13 April 2006.

απρτρπώθ□κε σ□ο`Σχέδιο Δγάσῃ DŽκυ!Μπαλίγ† Κρ□αυτ□`δCότν Υια□πρώ□η
φορά αν□γνρριγ†ό^αν □ν απόφιση ΣυνδιΟσκνψης Ϛϋν Μερών"η_ά□κ□
σμμ□ποχής φω□□σωρ□□ του□□ναπ□υσχ□μην□ Νηj'ου στη
συλλί□'κ□Èργρθ□5ια προ□□άθει(θε□ριβσμ□ύ των(θ□ρ□οκη□ιακών
□□ζομ□ώ昏 νέΔϋ από耕墾 θέσπισ□ τϋν`Εθ□ικ□ς0ΚατάΗληλων
☉暉ΓσΧΗνGΜετ_λιPZ μού (NAMAs)⁵⁷³. Απ□□γςδ η†αν□αΐαφάστα□□ βης
μέχ'ι□πωτινί□□σχό□υχας διαπύ□ωσης ©κράτη-ρέρη□κτ□ς Π□□Αρπή□ατος Ι»
μ□ □η φράση «ασ□χτυσ□□μενα κ青茅η»□ σζδατ□δοτου□ε όην έναρξη μ□ã
νεί□ εψοχής"ως□ςρ□ς το□□Αάκογο□σχετιθά με το μελ□οντικΟ θεσμικό†ρ□λλ
των α□ι□φυσσΟμνων στο ξαθεσώϚ μητΨ τοÀ□暉"≡/!Εξάλ□ου(Η`ε επιζητούχε
□α □ύρ0(3) τειευταία†χζόνιΑ
μέσρ(□πδ\$τηΕδιαν□α>ία«Δυιλ□γου»†暉\$P υσ'ι† τΩ蓄!έιτp 暉
τω□†αναπτυσσόαες□ν κρατών τ□ ύηθςές0θδσμικ□ κΣθςDŽ□□ γ□
την\$λμιμαϚική αλ□α□ή καΩGτη σ□νεισφορά τους -□άν'α μ□ γνώ'ο□□ τηνqΠρχή
τ□ς κοινήπ αλλ□ ειρφ□ροπο'ημένης □υθ_ης-□σεP□Ω□†πα□κόσμιμ□συ□φ`Νία
暉η μετα,ΒιότΗ εΦογή.

Επίσης-2ε'ί□□α□Να σζάεΩθ0ί□η† η ξηηρα□μα□ευτιλή διαδιμασία
α□αφ□ρικά ¼□\$το μ□λλνφκ□ 5□σμικό ρόλο □εν
ζναπτυ□ό□εν`ν(απZδείχθη ως η □ιο ηπαιτη□□□ΚαιΓεψΥμαχη ρετα□ύGτων
Σ□δβαλλ□μένω□ 𠄎PΓ μ ν>†Dαρά υ𠄎𠄎\$ϋνΥιδράΔες από Δην πλευζά ύω莽
α𠄎ηαπτυσσώμενωY κυ ε□ όβλη□ □□ □υνέχισζ†ητη□ κλεςικής θεσμικής
δ□χοττ□ησης α□άμε□α □□ Α□□πτγμένα κ□Ω□P□άτυσσόμνι
κρ□τ□,□σ□η□βάρη`το κριτηqfo□ της□ισϋο□ική□ ευθύνης ήωνηκ†U□□ν γ†η
τρ□βλημαP□ης κλιματικ□ς ελλαγής, □ ΕΕ □άν††Με να ιsανοπιείται,
σε†κ†□οιοG□αθμό, από το λελ□κό ε□□τέλασ□α□□έτσι □π□ς απρτρπώθ□κε
σ□ο`Σχέδιο Δγάσῃ DŽκυ!Μπαλίγ† Κρ□αυτ□`δCότν Υια□πρώ□η φορά
αν□γνρριγ†ό^αν □ν απόφιση ΣυνδιΟσκνψης Ϛϋν Μερών"η_ά□κ□
σμμ□ποχής φω□□σωρ□□ του□□ναπ□υσχ□μην□ Νηj'ου στη
συλλί□'κ□Èργρθ□5ια προ□□άθει(θε□ριβσμ□ύ των(θ□ρ□οκη□ιακών

⁵⁷³ Βλ. Decision 1/CP.13, "Bali Action Plan", UN Doc. FCCC/CP/2007/6/Add.1, 14 March 2008, παρ. 1(b)(ii).

⁵⁷⁴ Όπως ορθά υποστηρίζει και η Depledge από την «παράγραφο για τις αναπτυσσόμενες χώρες» στο Πλάνο Δράσης του Μπαλί δεν προκύπτει κάποια διαφοροποίηση για τις αναπτυσσόμενες χώρες με βάση τις σημερινές εκπομπές τους (όπως θα επιθυμούσαν κυρίως χώρες όπως οι ΗΠΑ και ο Καναδάς) παρ' όλα αυτά όμως δεν αποκλείεται και μία τέτοια στο μέλλον. Βλ. Depledge, J., Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 158

□□ζομ□ώηπ νέΔύ από耕墾 θέσπισ□ τÛν`Εθ□ικ□ς0ΚατάΗηλων
 聯ΓσΧΗνΓΜετ.ΛιΡΖ μου (NAMAs)⁵⁷³. Απ□□γςδ η†αν□αΐαφάστα□□ βης
 μέχ†ι□πωττινί□□σσχύ□υχας διαπύ□ωσης ©κράτη-ρέρη□κτ□ς Π□□Αρπή□ατος Ι»
 μ□ □η φράση «α5□ατυσ□□μενα κ菁莪η»□ σζδατ□δοτού□ε όην έναρξη μ□ã
 νέι□ εησογής"ως□ερ□ς το□□Αάκογο□σχετιθά με το μελ□οντικΌ θεσμικό†ρ□λλ
 των α□ι□φυσσΌμνων στο ξαθεσώΨ μητΨ τοÀ□□□!Εξάλ□ου(Η`ε` επιζητούχε
 □α □ύρ0(3) τειευταία†χζόνιΑ
 μέσρ(□πδ\$τηΕδιαν□α>ία□«Διυ□γου»†胥\$Ρ υς†ι† τΩ\$η!έιτμ 聯
 τω□†αναπτυσσόαες□ν κρατών†τ□ ύηθςές0θδσμικ□ κΣθςDŽ□□ γ□
 την\$λμιμαΨική αλ□α□ή καΩΓτη σ□νεισφορά τους -□άν`α μ□ γνώ`ο□□ την†Πρχή
 τ□ς κοινήπ αλλ□ ειρφ□ροπο`ημένης □υθ_ης-□σεΡ□Ω□†πα□κόσμμ0συ□φ`Νία
 聯η μετα,ΒιότΗ ε†βοχή.

Ϊ1a."□3Ό(Η Δια聯ρσ†ρανευτιĭ\$ ΔCTδ□καζαΐα Ψης Ad(hoc Ο 莖άδω
 Εσγϋσ.Ψh 詩ia ضκρóróζωσμΗ ΣΔ□εργετωκή Δάσζ - [AwG-ΌΝΑ
 (200_ -20δ1Π]č

1a."□3Ό(Η Δια聯ρσ†ρανευτιĭ\$ ΔCTδ□καζαΐα Ψης Ad(hoc Ο 莖άδ□
 Εσγϋσ.Ψh 詩ia ضκρóróζωσμΗ ΣΔ□εργετωκή Δάσζ - [AwG-ΌΝΑ
 (200_ -20δ1Π]č

κΡ`ά όη`διάπκεια της □ιαπραγματεΐτικás διαδμής\$πην γβ□
 χώρι†στο□πλαφιο τω□ □ργΡ!□□ι τ□υ ΑWWHCC, 聯 〰 0μκαλλό\$εν Μίρη
 3 ης ΙΣ□μωΥΖ ης-Πλαΐσιο!γιαΠτην□K\$A\$ 聯λίζή 〰 λλαΓή□ΚατέθεΔαν τις
 απύψι< τΟϋ Γάνω σ□ 聯γκεΚριδ†έν [ζηΨήν2 3 α0π̄ν αΤορΟ_σαιW τ□
 聯ανοννστική αρειτεκτοοιΚ†της ιέ\$πς πδ-γ\$聯σμιας σρΜτωνία\$ 詩η την
 Ολμιαε†ική(□-λγ]. Η □ν λ\$T κανο□`σ\$ακ\$ 聯 ρθχι\$εκΨο`ική#ειρ\$κκειτο να
 ρυθμίζ†τ | Δ υπηχρεώ†ει\$των κρατώ\$στο πλαίσιο του καθεστώτος μετά το
 2012, με απώτερο σκοπό τη θεμελίωση μιας μακροπρόθεσμης συνεργατικής δράσης
 πάνω στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Οι τοποθετήσεις της ΕΕ σε μία σειρά

⁵⁷³ Βλ. Decision 1/CP.13, "Bali Action Plan", UN Doc. FCCC/CP/2007/6/Add.1, 14 March 2008, παρ. 1(b)(ii).

⁵⁷⁴ Όπως ορθά υποστηρίζει και η Depledge από την «παράγραφο για τις αναπτυσσόμενες χώρες» στο Πλάνο Δράσης του Μπαλί δεν προκύπτει κάποια διαφοροποίηση για τις αναπτυσσόμενες χώρες με βάση τις σημερινές εκπομπές τους (όπως θα επιθυμούσαν κυρίως χώρες όπως οι ΗΠΑ και ο Καναδάς) παρ' όλα αυτά όμως δεν αποκλείεται και μία τέτοια στο μέλλον. Βλ. Depledge, J., Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 158

θεμάτων που αφορούσαν τα συστατικά στοιχεία του μετα-Κιότο καθεστώτος, επαλήθευαν το γεγονός ότι η Ένωση παρέμενε αμετακίνητη κυρίως ως προς το ζήτημα του προσδιορισμού ενός μακροπρόθεσμου στόχου μείωσης των εκπομπών, το θέμα των ποσοτικοποιημένων στόχων και τη μελλοντική συμμετοχή των αναπτυσσόμενων.

Μέσα από τις συζητήσεις αναφορικά με την ερμηνευτική προσέγγιση του όρου «κοινό όραμα για μακροχρόνια συνεργατική δράση»⁵⁷⁵ που προβλέπει το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, η ΕΕ ανέπτυξε τη δική της συλλογιστική, τονίζοντας πως είναι σημαντική η συναίνεση των κρατών ως προς τον ορισμό του «κοινού οράματος» καθώς συνιστά ένα βασικό συστατικό της νέας συμφωνίας, το οποίο και θα οδηγήσει την παγκόσμια κοινότητα σε μία κοινωνία χαμηλού άνθρακα με ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή. Η έννοια του κοινού οράματος θα πρέπει να συνδεθεί με τον προσδιορισμό ενός μακροπρόθεσμου παγκόσμιου στόχου μείωσης των εκπομπών, ούτως ώστε να επιτευχθεί ο απώτερος στόχος της Σύμβασης-Πλαίσιο, δηλαδή να αποφευχθεί η επικίνδυνη ανθρωπογενής παρεμβολή και να μην ξεπεραστεί το όριο συναγερμού των 2 βαθμών Κελσίου σε σχέση με την προ-βιομηχανική περίοδο. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, η ΕΕ προέταξε τη μείωση των παγκόσμιων εκπομπών κατά 50% μέχρι το 2050 και με έτος βάσης το 1990. Αξίζει να αναφερθεί ότι η ΕΕ συνέδεσε ξεκάθαρα την έννοια του κοινού οράματος με το όραμα που αφορά τη βιώσιμη ανάπτυξη για όλα τα κράτη. Για την ΕΕ, η λογική της βιώσιμης ανάπτυξης θα έπρεπε να κατευθύνει τα κράτη έτσι ώστε να μπορέσουν να επιτύχουν τους αναπτυξιακούς τους στόχους παράλληλα με την υιοθέτηση πολιτικών για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και με τρόπο που να προστατεύεται το περιβάλλον και να επιτυγχάνεται η ενεργειακή ασφάλεια και η οικονομική ευημερία. Οποιαδήποτε στρατηγική για την επίτευξη μιας κοινωνίας χαμηλού άνθρακα θα πρέπει να ενσωματώνει οικονομικές και αναπτυξιακές πολιτικές. Οι στρατηγικές θα πρέπει να πλαισιώνονται από επενδυτικά προγράμματα που να αφορούν στο κλίμα, την ενέργεια και την ανάπτυξη και τα οποία σε βάθος χρόνου θα αποφέρουν τόσο οικονομικά οφέλη όσο και οφέλη που απορρέουν από την επίτευξη σταθερότητας, ασφάλειας και περιβαλλοντικής προστασίας.

⁵⁷⁵ Ένας από τους βασικούς στόχους της διαπραγματευτικής διαδικασίας που δρομολογήθηκε από το Μπαλί ήταν και η επίτευξη ενός κοινού οράματος (shared vision) για μακροχρόνια συνεργατική δράση. Βλ. Decision 1/CP. 13, op.cit., παρ. 1(a).

Για την ΕΕ, η επίτευξη συμφωνίας που προέβλεπε τη θέσπιση ενός παγκόσμιου και μακροπρόθεσμου στόχου αποτύπωνε τη πολιτική βούληση της διεθνούς κοινότητας για συνέχιση των συλλογικών προσπαθειών ολοκληρωμένης αντιμετώπισης του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής. Έστειλε, παράλληλα, ένα θετικό μήνυμα στα κέντρα λήψης αποφάσεων αναφορικά με τη θετική συμβολή των επενδύσεων, ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, στην προσπάθεια προαγωγής μιας βιώσιμης οικονομίας χαμηλού άνθρακα. Είχε πλέον καταστεί σαφές ότι η κλιματική αλλαγή παρουσιάζει νέες ευκαιρίες για τεχνολογική ανάπτυξη και προώθηση των επενδύσεων σε καθαρότερες μορφές ενέργειας.

α) Οι Δεσμεύσεις Μετριασμού των Εκπομπών από τα Ανεπτυγμένα Κράτη

Ένα από τα κεντρικά ζητήματα που συζητήθηκαν εκτενώς κατά τις διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο του AWG-LCA αφορούσε στον τρόπο εφαρμογής των προβλέψεων του Πλάνου Δράσης του Μπαλί ως προς τον επιμερισμό της ευθύνης μετριασμού των εκπομπών ανάμεσα στα ανεπτυγμένα κράτη⁵⁷⁶, μετά το 2012. Συγκεκριμένα, ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στη νομική φύση των δεσμεύσεων των βιομηχανικών κρατών στο μετα-Κιότο καθεστώς, στο μέγεθος και το βαθμό φιλοδοξίας των ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων καθώς και στο ζήτημα της συγκρισιμότητας των δεσμεύσεων.

Ως προς το πρώτο ζήτημα, αναφορικά με τη νομική φύση των δεσμεύσεων, η ΕΕ μαζί με άλλες ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες (Κίνα και Νότιος Αφρική)⁵⁷⁷, υποστήριξε την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών (legally-binding, economy-wide, absolute emission reduction targets) από όλα τα ανεπτυγμένα κράτη⁵⁷⁸. Τα τελευταία όφειλαν να επιδείξουν ηγετικό ρόλο

⁵⁷⁶ Η χρήση του όρου «ανεπτυγμένα κράτη» αντί του πολυχρησιμοποιημένου όρου «κράτη του Παραρτήματος Ι» ή «Κράτη του Παραρτήματος Β» στο Πλάνο Δράσης του Μπαλί είναι διακριτή, επιτρέποντας πλέον στις διαπραγματεύσεις οι συζητήσεις γύρω από τα ζητήματα μετριασμού των εκπομπών για τις βιομηχανικές χώρες να συμπεριλάβουν και εκείνα τα κράτη τα οποία δεν είναι μέρη του Πρωτοκόλλου του Κιότο (δηλ. ΗΠΑ) καθώς και άλλων ανερχόμενων βιομηχανικών κρατών τα οποία δεν περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της Σύμβασης-Πλαίσιο (Κορέα και Μεξικό).

⁵⁷⁷ Η Κίνα αναφέρεται ξεκάθαρα μέσα από τις προτάσεις της (Submissions) σε θέσπιση «legally-binding quantified emission reduction targets». Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Fifth Session, Bonn, 29 March-8 April 2009, *Ideas and Proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by China, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2009/MISC.1).

⁵⁷⁸ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Fifth Session of the Ad hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action and the Seventh Session of the Ad hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol: 29 March-8 April 2009”, Vol. 12, No. 407, (10/4/2009).

στην παγκόσμια προσπάθεια ενάντια στην κλιματική αλλαγή και για αυτό θα έπρεπε να συναινέσουν στη θέσπιση ενός συλλογικού στόχου μείωσης των εκπομπών 30% μέχρι το 2020 και σε απόλυτη εναρμόνιση με το εύρος των μειώσεων (25-30%) που πρότεινε το Διακυβερνητικό Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή⁵⁷⁹. Υπενθυμίζεται ότι η ΕΕ είχε προχωρήσει σε υιοθέτηση μονομερή στόχου μείωσης των εκπομπών κατά 20%, ενώ είχε δεσμευθεί να αυξήσει το στόχο της σε 30% μέχρι το 2020 εφόσον και άλλες ανεπτυγμένες χώρες αναλάβουν παρόμοιες δεσμεύσεις στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας συμφωνίας.

Στο πλαίσιο της συζήτησης αναφορικά με τον προσδιορισμό και την ερμηνευτική προσέγγιση της έννοιας της συγκρισιμότητας των προσπαθειών μείωσης των εκπομπών, η ΕΕ παρουσίασε τη δική της θέση, βάση της οποίας όλα τα ανεπτυγμένα κράτη (συμπεριλαμβανομένων και των ΗΠΑ) θα έπρεπε να λαμβάνουν το ίδιο είδος δεσμεύσεων και να υπάγονται στην ίδια διαδικασία Μέτρησης, Αναφοράς και Επαλήθευσης (Measuring, Reporting and Verification - MRV). Με άλλα λόγια, θα επρόκειτο για υποχρεωτικού χαρακτήρα δεσμεύσεις με ποσοτικοποιημένους στόχους περιορισμού ή μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για όλα τα ανεπτυγμένα κράτη. Η διαφοροποίηση των στόχων θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές και τεχνολογικές δυνατότητες ενός κράτους, το βαθμό της ευθύνης, τις ιδιαίτερες εθνικές περιστάσεις καθώς και το mitigation potential⁵⁸⁰.

β) Οι Δράσεις Μετριασμού των Εκπομπών των Αναπτυσσόμενων Κρατών

Όπως προαναφέρθηκε, το Πλάνο Δράσης του Μπαλί άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο στο ζήτημα της συμμετοχής των αναπτυσσόμενων. Ζητούσε από τα αναπτυσσόμενα κράτη να αναλάβουν εποικοδομητικό ρόλο στο καθεστώς μετριασμού μέσα από την υιοθέτηση «Εθνικά Κατάλληλων Δράσεων Μετριασμού – NAMAs», χωρίς όμως να προβλέπεται κάποια διαφοροποίηση με βάση το κριτήριο της οικονομικής μεγέθυνσης ή τα επίπεδα των εκπομπών. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να προκαλέσει τις αντιδράσεις καθώς και την εσωτερική συσπείρωση των μικρότερων

⁵⁷⁹ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Third Session, Accra 21-27 Aug. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by France on behalf of the European Community and its Member States (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.2).

⁵⁸⁰ Ibid.

και φτωχότερων κρατών, τα οποία και θα αποστασιοποιηθούν σε σχέση με άλλους μείζονες ρυπαίνοντες (π.χ. Κίνα, Ινδία, Βραζιλία) της ίδιας ομάδας⁵⁸¹.

Κατά τις διαπραγματεύσεις για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών αναδείχθηκε η κρισιμότητα του θέματος των NAMAs των αναπτυσσόμενων κρατών και πιο συγκεκριμένα το ζήτημα της νομικής μορφής τους, του περιεχομένου αυτών και της δεσμευτικότητάς τους σε μία νέα παγκόσμια συμφωνία για το κλίμα. Για την ΕΕ, τα αναπτυσσόμενα κράτη θα έπρεπε να εφαρμόσουν NAMAs, τα οποία και θα οικοδομηθούν πάνω σε Εθνικά Πλάνα και Στρατηγικές για την Κλιματική Αλλαγή⁵⁸². Η ΕΕ έθετε επίσης και το θέμα των χρονοδιαγραμμάτων που θα έπρεπε να ισχύουν αναφορικά με την εφαρμογή και την ανασκόπηση (review) αυτών των δράσεων, ούτως ώστε να συμβάλλουν και αυτά με αποτελεσματικό τρόπο στην επίτευξη του μακροπρόθεσμου στόχου που τίθεται από το καθεστώς⁵⁸³. Είναι σημαντικό, τα προγράμματα για την κλιματική αλλαγή που θα υλοποιηθούν σε ένα αναπτυσσόμενο κράτος-μέρος να εντάσσονται σε ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα ούτως ώστε να συνδέονται και αυτά με τον στόχο που προβλέπει το καθεστώς για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Παρ' όλα αυτά, ο βαθμός και η έκταση των δράσεων μετριασμού των εκπομπών θα εξαρτηθεί από τις ιδιαίτερες εθνικές συνθήκες που επικρατούν σε μία χώρα καθώς και από την εφαρμοστική ικανότητα της κάθε χώρας (capability).

Στο πλαίσιο των συζητήσεων για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών αναδείχθηκε, για ακόμα μία φορά, το ζήτημα της διαφοροποίησης των ευθυνών και ο ρόλος των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών στο νέο καθεστώς. Η τοποθέτηση της ΕΕ πάνω στο ζήτημα της κάθετης θεσμικής διαφοροποίησης εντός της ομάδας των αναπτυσσόμενων κρατών σφυρηλατήθηκε γύρω από τον άξονα της λογικής ότι τα αναπτυσσόμενα κράτη εμφανίζουν μεταξύ τους διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης καθώς και διαφορετικές οικονομικές και τεχνολογικές δυνατότητες εφαρμογής κλιματικών πολιτικών και προσαρμογής στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Επομένως, μέσα από τη στάση της ΕΕ στο εν λόγω ζήτημα, αναγνωρίστηκε ο αναβαθμισμένος συμμετοχικός ρόλος που θα πρέπει να επιτελέσουν τα αναπτυσσόμενα κράτη στη νέα συμφωνία με έμφαση στις μείζονες οικονομίες του

⁵⁸¹ Βλ. Depledge, J., *Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections*, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 158.

⁵⁸² Βλ. UNFCCC, *Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention*, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *France on behalf of the European Community and its Member States*, UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5/Add.1.

⁵⁸³ *Ibid.*

αναπτυσσόμενου Νότου. Εξάλλου, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τις επιταγές της 4^{ης} Έκθεσης του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή αναφορικά με την επιτακτική ανάγκη περιορισμού της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από το όριο συναγερμού των 2 βαθμών Κελσίου, η ΕΕ αποδέχθηκε πλήρως τις επιστημονικές προβλέψεις σχετικά με την πρόταση που επιτάσσει ότι κάποιες αναπτυσσόμενες χώρες θα πρέπει να παρεκκλίνουν από τις προβλεπόμενες τάσεις αύξησης των εκπομπών τους προκειμένου να μη ξεπεραστεί το όριο συναγερμού των 2 βαθμών Κελσίου. Αριθμητικά, αυτό συνεπάγεται ότι κυρτόι Ιχυροί αναστυρόμεσ ώρεθ βα πρπι να μεαώσου"λ Υυολικνσ επομπέςτουΥ!7ί30z μέχριτο 20"0σσχση με πν\$1990, πάνφξΓγ βδση ης αρ·ηςηλινΤς αλγά δύφοροπίημένη ευθης. Τοθπίπδο ββ τη εύοςτω πσ'ωπαθει萬 για μετρι葉μμό τωι δκτομπΔν στς αναπτυσόμενςΙχώρεςΠθαΡέληπε εε πρλκΆεξ συ^w βάση τωι αντίσΟιχων κκονομνών κιλΡτε'ορ'ικώ δυνατότηόρN τμς κθώ κ'ι'ώέ(θξαίτερν εθνςΚώ莹 πεπιστEσδωΟ τηθκάθε`σώρας^z

⁵⁸⁴ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by France on behalf of the European Community and its Member States, UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5/Add.1.

διP θνώC`καDŽετθ0ιτήριων γρα□νώι\$ηπ.χ. ζατ恥管θυ'τήριες γρμ μμνς 'ξ^α
 θέτει!τλ!KPC), ννώ □αΓαψΟΎελέσματαθα τρ□πει□νε
 κοινοΠού□□α'τη γρ鏡μαΨαία της Σ惹μξ ασης □αι Σ) η 莪αδιασία της
 Νπαλήθευσης!^ Ve骸fi□atiün) θα έπ□πε νj εχ□ρ', □ται!σε
 δχδθ□έ□Ρε□οπεο0ι Gό την καξ οδ^α Wηση τMςPU□FKC

ηο σ□γκεκ□ιμ□ν^h, η□Ψίση!της □νωσ□ς ως'□ος0τ□ αζνθώΡεςΡιέμα του
 προ>διορισμΟίΡτοφ`τ□□'□υ εφαρ□οΥή□□του συ'Υ□□μτρ□ M裊V□
 θεσελιώμηκ□ στυ□βάση των □τωθΩ\$επιχ'νρ□ξάτν:Παι□η διαμιΜεσέ□
 τη†Μζτηρησηh (MeA罈uring) θα έτρεψε ι□Γγ□ιεταιΓσε εθν□όΠεπήπεΔο
 ακ□□□ύθώ□τι□ όμ□Υ τξ□ δι□θηίς κϋτΥ□θν^ήρ□εσ0γρ□μμ□ςG□ορ
 Ωχ□υν'σ□μφωνηθ□ί, β) Η διαδικσρα□τ□ς λνφοράς (Reuοr□iog)!θα □π□επε
 ν^h(γίνε□α□ σε!τα/ακά χρ□νι□ά διαστήμα□αbκαι να εφμμόζΕτ□ι στε ιά□ηΠτην
 διP θνώC`καDŽετθ0ιτήριων γρα□νώι\$ηπ.χ. ζατ恥管θυ'τήριες γρμ μμνς 'ξ^α
 θέτει!τλ!KPC), ννώ □αΓαψΟΎελέσματαθα τρ□πει□νε
 κοινοΠού□□α'τη γρ鏡μαΨαία της Σ惹μξ ασης □αι Σ) η 莪αδιασία της
 Νπαλήθευσης!^ Ve骸fi□atiün) θα έπ□πε νj εχ□ρ', □ται!σε
 δχδθ□έ□Ρε□οπεο0ι Gό την καξ οδ^α Wηση τMςPU□FKC

**10.4.4& Οι Συ□ΤυκέΨΥις 漭漭ηο ΚοπωλγάαΗ (2009Π M羅 στο Κανκούν
 (2稷0構**

10.4.4& Οι Συμμετέχοντες στην ΚοπυράαΗ (2009) στο Κανκούν
(2009)

Στη Συνδιασκέψη της Οργάνωσης (η ΕΕ επανέλαβε τς θέσει ού
είχε υποθετήσικαΨ όλη η διάρκεια τ διπραγματευτικής διδασί
που έκαβε χώρα στο πλαίσιο των ερσ'ν του AWC-LCA. Βασικός στόχος⁵⁸⁷
ς διαπραγματευτικής οδός τς ΕΕ υπήρξε η επισημείωση μιας νομική
δεσμευτική 8聯 ga,loy-"in 聯 ng ο ομΑωίς, ο οπΟΎα α φαρμοζόταν ετά
τ 20q2 καΨ!α οποία θα 耕 ετε συν 給 Διο >υναγεμου Έπου 聯(2
DzJ θμούς!κελστ ο 叅 ΓΓΩ την ΕΕÖ J 'έα νομικά μεΩμεν 豈κή
蒞μφ2ν 耕 ΠτΥς 兪ο Φ 替 γάγης 豈ια 旻ρεπζGα! να ρπρτελ ο ψρωόv παγ 豈ρχίας
·ιαπύαλμάτδυ!ης,Zi ο να καλύπτει DŽo κριΎριΟ τη `ουεας συμμετοχΥ ο
δηλαΐή α σχμετέλουν! ποικΘ ο ηΎιΜά(και α `πορρέ ο υνδεδεμ αύμες και
λι 2 τα 豈 Συμβαλλόμε α Μέρ 豈 εκ ος ύ'αρ ματης ο τη Σύμύ σης-Πλαίσιο
με έμLJaση σπςΡμη ζονες οι νέξμΥς τη ο γνγπς σόμενου Νούου, ο
Ο οήηφ θή πΩπει να ήναλήβουν επ Μ'δξητΩκά δΓ άη ήναλόλως ε ουΈβή 豈
ευθύν λ α ικανοτήτων ΐνιμονο- κών και(τεχννλογοφ Ύν), iii) – ύ ακολουθεί
την top-down προσέγγιση με τη θέσπιση αυστηρών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων
(targets-and-timetables approach), και iv) να λαμβάνει υπόψη τις προειδοποιήσεις και
τις προτάσεις της επιστημονικής κοινότητας (science-based) αναφορικά με
αυστηρότερες δεσμεύσεις και φιλόδοξους μακροπρόθεσμους και μεσοπρόθεσμους
στόχους για όλα τα Συμβαλλόμενα μέρη, προκειμένου να αποφευχθεί η αύξηση της
μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη πάνω από το όριο συναγεμού των 2 βαθμών
Κελσίου σε σχέση με την προ-βιομηχανική περίοδο.

Αναφορικά με την τελευταία παρατήρηση, η ΕΕ υπήρξε η μόνη από τις
βιομηχανικές χώρες που έθεσε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων υπέρμετρα
φιλόδοξες προτάσεις σχετικά με τα νούμερα. Ο μακροπρόθεσμος στόχος για την
παγκόσμια κοινότητα θα έπρεπε να περιλαμβάνει τη μείωση των εκπομπών αερίων
του θερμοκηπίου από το 2020 μέχρι το 2050 τουλάχιστον κατά 50% σε σχέση με το
1990 (50-by-50 goal). Συγκεκριμένα, για τις ανεπτυγμένες χώρες, η μείωση των
εκπομπών θα έπρεπε να είναι 25-40% μέχρι το 2020 και 80-95% μέχρι το 2050, ενώ
για τους αναπτυσσόμενους κρίνονταν απαραίτητη η μείωση των ανθρωπογενών
εκπομπών κατά 15-30% μέχρι το 2020. Η ΕΕ επανέλαβε τη μονομερή δέσμευσή της
να προχωρήσει σε μείωση των εκπομπών της κατά 20% μέχρι το 2020, ενώ θα

⁵⁸⁷ Βλ. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1867_en.htm

δεχόταν να το αυξήσει σε 30% σε περίπτωση που και άλλοι μείζονες ρυπαίνοντες πράξουν αναλόγως.

Το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης κάθε άλλο παρά ικανοποιητικό ήταν για την ΕΕ. Πέρα από τη τυπική πλέον επιβεβαίωση και τον προσδιορισμό του ανώτατου επιπέδου συναγεμίου ως προς την αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη (2 βαθμοί Κελσίου), το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης δεν ανταποκρίθηκε στις περισσότερες απαιτήσεις της διαπραγματευτικής αντιπροσωπείας της Ένωσης. Έτσι, παρά τις προσπάθειες της ΕΕ για καθορισμό ενός παγκόσμιου συλλογικού και μακροπρόθεσμου στόχου εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων, στο Σύμφωνο έγινε μία ασαφής αναφορά στην ανάγκη συνεργασίας ώστε να καμφθεί η αυξητική τάση των εκπομπών παγκοσμίως το συντομότερο δυνατό⁵⁸⁸.

Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι προβλέφθηκε η συμμετοχή όλων των Συμβαλλομένων Μερών (συμπεριλαμβανομένων και των αναπτυσσόμενων μερών) στο νέο καθεστώς, οι υποχρεώσεις που θα αναλάβουν ήταν νομικά μη δεσμευτικές και αποτελούσαν αποτέλεσμα μιας «bottom-up» διαδικασίας καθορισμού από τα ίδια τα Συμβαλλόμενα Μέρη.

Αναμφισβήτητα, στην Κοπεγχάγη, η ΕΕ δεν κατάφερε να επηρεάσει σε σημαντικό βαθμό την πορεία των διαπραγματεύσεων και σε καμία περίπτωση δεν κατάφερε να επιτελέσει ένα καθοδηγητικό και εποικοδομητικό ρόλο. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη κατέληξαν στην υιοθέτηση ενός Συμφώνου, το οποίο α) δε συνιστούσε μία νομικά δεσμευτική συμφωνία, β) δεν περιελάμβανε φιλόδοξους στόχους, και γ) σηματοδοτούσε τη μετάβαση σε μια νέα εποχή όπου το μοντέλο «στόχοι και χρονοδιαγράμματα» θα δώσει τη θέση του σε μία νέα προσέγγιση που επιτάσσει τη θέσπιση εθελοντικών δεσμεύσεων στη βάση μιας «bottom-up» προσέγγισης.

Απεναντίας, η ΕΕ στο Κανκούν επιδίωξε να ανακτήσει το χαμένο ηγετικό ρόλο της μέσα από τον επαναπροσδιορισμό των θέσεων της και την υιοθέτηση περισσότερο ρεαλιστικών παρά υπέρμετρα φιλόδοξων στόχων. Η υιοθέτηση μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας φάνηκε να μην αποτελεί κυρίαρχη προτεραιότητα για την Ένωση και αυτό όχι διότι έπαψε να το επιδιώκει, αλλά γιατί συνειδητοποίησε ότι η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου ήταν σχεδόν αδύνατη και μη ρεαλιστική. Η αποτυχία

⁵⁸⁸ Βλ. Παρ. 2 του Συμφώνου της Κοπεγχάγης.

υιοθέτησης κλιματικής νομοθεσίας στο εσωτερικό των ΗΠΑ, απομάκρυνε αρκετά την πιθανότητα οι ΗΠΑ να αποδεχθούν ένα νέο διεθνές νομικό εργαλείο.

Επίσης, η ΕΕ ενώ επανειλημμένως είχε αντιταχθεί στην υιοθέτηση μιας δεύτερης περιόδου δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο επιδιώκοντας μόνο την υπογραφή μιας νέας παγκόσμιας συμφωνίας που θα περιλαμβάνει τόσο τις ΗΠΑ όσο και τις μείζονες αναπτυσσόμενες οικονομίες, επαναπροσδιόρισε τη θέση της, ζητώντας πλέον τη θεσμική συνέχιση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Η συγκεκριμένη μεταστροφή στη στάση απέναντι στο ζήτημα της συνέχισης ή μη του Πρωτοκόλλου του Κιότο, συνέβαλλε και στη δημιουργία θετικής εικόνας της Ένωσης για τις χώρες τους αναπτυσσόμενου Νότου και κυρίως της Κίνας, η οποία υποστήριζε την ανάγκη υιοθέτησης δεύτερης περιόδου δέσμευσης υπό το Πρωτόκολλο του Κιότο, το οποίο και θα έθετε αυστηρότερους δεσμευτικούς στόχους μείωσης των εκπομπών.

10.5. Οι Θέσεις της ΕΕ στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης του Καθεστώτος μετά το 2020: Από το Ντέρμπαν στο Παρίσι (2011-2015)

10.5.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (2011)

Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν συνιστά κομβικό σημείο για το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή. Από τη μία πλευρά ολοκληρώθηκαν οι εργασίες του AWG-LCA με σκοπό τη ρύθμιση του καθεστώτος μετά το 2012 και από την άλλη σηματοδοτήθηκε η έναρξη μιας νέας διαπραγματευτικής διαδικασίας στο πλαίσιο του επικουρικού οργάνου AWG-DP με σκοπό τη θέσπιση του καθεστώτος μετά το 2020.

Λίγο πριν την έναρξη της Συνδιάσκεψης στο Ντέρμπαν, η Ευρωπαϊκή Ένωση μαζί με άλλες βιομηχανικές χώρες (Αυστραλία, Νορβηγία, Ελβετία)⁵⁸⁹ δέχθηκαν τελικά τη θεσμική διάσωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο -με τη θέσπιση μεταβατικής περιόδου δέσμευσης- αλλά μόνο υπό την αίρεση ότι κατά την επικείμενη Συνδιάσκεψη θα υιοθετούνταν ένας οδικός χάρτης ή θα δίνονταν η εντολή έναρξης διαπραγματευτικής διαδικασίας η οποία θα οδηγούσε στην επίτευξη μιας παγκόσμιας και ολοκληρωμένης, νομικά δεσμευτικής, συμφωνίας μέχρι το 2015 και η οποία θα

⁵⁸⁹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Durban Climate Change Conference: 28 November – 11 December 2011”, Vol. 12, No. 534, (13/12/2011).

έπρεπε να έχει τεθεί σε εφαρμογή το αργότερο μέχρι το 2020⁵⁹⁰. Για την ΕΕ, η σημασία ενός νομικά δεσμευτικού κειμένου από το οποίο θα απορρέουν θεσμικές υποχρεώσεις, υποχρεωτικής ισχύος, για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, έγκειται στην εξασφάλιση της συμμόρφωσης απέναντι στους στόχους και τις δεσμεύσεις καθώς και στην αξιοπιστία των κυβερνήσεων και των αγορών⁵⁹¹.

Στο σημείο αυτό αναδεικνύονται δύο σημαντικά στοιχεία σχετικά με τη στάση της ΕΕ. Πρώτον, η ΕΕ στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει την εύνοια των αναπτυσσόμενων κρατών και κυρίως των μείζονων ρυπαιόντων του Νότου (όπως Κίνα και Ινδία) και την εν γένει εξασφάλιση της θεσμικής τους συμμετοχής σε μία νέα συμφωνία, δέχθηκε να αλλάξει τη μέχρι πρότινος αρνητική της στάση απέναντι στο ζήτημα της συνέχισης του Πρωτοκόλλου του Κιότο και να το υποστηρίξει δείχνοντας στους αναπτυσσόμενους ότι τα ανεπτυγμένα κράτη συνεχίζουν να ηγούνται της παγκόσμιας προσπάθειας για το μετριασμό των θερμοκηπιακών εκπομπών, αναλαμβάνοντας την ιστορική τους ευθύνη, σε αντίθεση με άλλα συμβαλλόμενα ανεπτυγμένα κράτη του Πρωτοκόλλου τα οποία αποστασιοποιήθηκαν ορατά από οποιαδήποτε συζήτηση για υιοθέτηση δεύτερης περιόδου δέσμευσης μετά το 2012⁵⁹². Δεύτερον, η ΕΕ έθεσε προϋποθέσεις στη συναίνεσή της για θεσμική συνέχιση του Πρωτοκόλλου, διασυνδέοντας τη θέση της με την υιοθέτηση μιας νέας δεσμευτικής συμφωνίας υπό τη θεσμική τροχιά της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, προκειμένου να εξασφαλίσει και τη συμμετοχή των ΗΠΑ ως μείζονα ρυπαίνοντα στο νέο θεσμικό καθεστώς, δεδομένου ότι οι ΗΠΑ δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση να συμμετάσχουν στο θεσμικό οικοδόμημα του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Επομένως, το συγκεκριμένο αποτέλεσμα θα ικανοποιούσε όλα τα μέρη και θα εξασφάλιζε τη συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαιόντων στο νέο καθεστώς.

Η απόφαση που ελήφθη στο Ντέρμπαν, σχετικά με την έναρξη μιας «νέας διαπραγματευτικής διαδικασίας με σκοπό τη θέσπιση ενός Πρωτοκόλλου (Protocol), ενός άλλου νομικού εργαλείου (legal instrument) ή ενός συμφωνηθέντος αποτελέσματος με νομική ισχύ (agreed outcome with legal force)», φάνηκε να

⁵⁹⁰ Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ συσπειρώθηκε με τις χώρες AOSIS και με τις Ελάχιστες Ανεπτυγμένες χώρες, δημοσιεύοντας κοινή ανακοίνωση στην οποία εμφανίζονται ως υπερασπιστές μιας νέας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας αλλά και της επέκτασης του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Βλ. http://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/hedegaard/headlines/news/2011-12-09_01_en.htm.

⁵⁹¹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 534, op.cit.

⁵⁹² Όπως η Ρωσία, ο Καναδάς και η Ιαπωνία, οι οποίες ξεκαθάρισαν ότι δεν πρόκειται να δεσμευθούν από μία δεύτερη περίοδο υποχρεώσεων από το Πρωτόκολλο του Κιότο. Βλ. Ibid.

ικανοποιεί σε μεγάλο βαθμό τις θέσεις της ΕΕ⁵⁹³. Αν και χρειάστηκε να κάνει μία υποχώρηση στο ζήτημα της συνέχισης του Πρωτοκόλλου του Κιότο, με τη θέσπιση δεύτερης περιόδου δέσμευσης (και επομένως την εξαίρεση μείζονων ρυπαίνοντων του Νότου από τη μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου), εξασφάλισε τη συνέχιση της διαπραγματευτικής διαδικασίας υπό τη UNFCCC για τη θέσπιση μιας νέας συμφωνίας που θα ρυθμίζει το καθεστώς μετά το 2020 και στην οποία θα συμμετέχουν όλοι οι μείζονες ρυπαίνοντες του Καθεστώτος (“applicable to all”).

Η ΕΕ υπήρξε ίσως ο μοναδικός μείζων ρυπαίνων στην κατηγορία των ανεπτυγμένων κρατών, ο οποίος αναγνώρισε την ανάγκη άμβλυνσης του κενού (narrow the gap)⁵⁹⁴ που υφίσταται ανάμεσα σε υποσχέσεις και αναγκαιότητες, ανακοινώνοντας τη δυνατότητα μείωσης των εκπομπών έως από 20% σε 0% σε περίπτωση που προτιχότο το ίδιο. Για άλλες πληροφορίες γίνονται χάρως

⁵⁹³ Ο όρος «agreed outcome with legal force» αποτελεί προσθήκη η οποία ενσωματώθηκε στην πρόταση έπειτα από διπλωματική διαμάχη ανάμεσα στην Ινδία και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και μετά από πολύωρες διαπραγματεύσεις πάνω στο συγκεκριμένο εδάφιο. Η εν λόγω αναπτυσσόμενη χώρα δεν αποδέχθηκε την –αρχικώς περιοριστική– αναφορά σε Πρωτόκολλο ή νομικό εργαλείο δεδομένης της νομικής υποχρεωτικότητας που προκύπτει από αυτά. Για αυτό το λόγο προχώρησε στη πρόταση προσθήκης του όρου «legal outcome», κάτι όμως το οποίο δεν έγινε αποδεκτό από την ΕΕ και κάποιες αναπτυσσόμενες χώρες (AOSIS, LDCs, ακόμα και από τους συμμάχους εντός της ομάδας BASIC κυρίως Βραζιλία και Νότιος Αφρική) στη βάση του επιχειρήματος ότι η έννοια του legal outcome δεν είναι επαρκής αλλά ούτε και ξεκάθαρη για το πιθανό αποτέλεσμα, επομένως δεν μπορούν να συναίσουν ως προς αυτό το ζήτημα. Μάλιστα η ΕΕ αρνήθηκε να συναινέσει για τη συνέχιση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, εάν δεν διευθετηθεί το συγκεκριμένο θέμα, ώστε να προκύπτει στο νέο καθεστώς νομική δεσμευτικότητα για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, ακόμα και για αυτά που δεν δεσμεύονται από το Πρωτόκολλο. Τελικά η Ινδία υποστήριξε την αντικατάσταση του όρου «legal outcome» με τον όρο «agreed outcome with legal force»–του συμφωνηθέντος αποτελέσματος με νομική ισχύ– ικανοποιώντας αυτή τη φορά την ΕΕ και τους συμμάχους της ούτως ώστε και εκείνοι να αποδεχθούν τη θεσμική συνέχιση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Durban Climate Change Conference: 28 November – 11 December 2011”, Vol. 12, No. 534, (13/12/2011).

⁵⁹⁴ Βλ. Ibid.

Κυρίαρχο ζηρούμενο για τὴν ΕΝ, καθ' ὅλην ἡ
 ΘωμκεΩιΓΨήσ' ιαπιαματετικ μιακαΐας, παρένε η νμική
 δεσμευτικύττα □□ςήνζας'Άάς2νοας (legally-binding) καθ'Υς καιη ε'ασφάλιση
 'η'Αεμογήφ τη'Ρσε'όλ' □ dzΛμβα□□όμε_α Μέρω □ appacableτο
 □□□), □χωρί□νι ε□ανρο□ντ□ι□π □ναπτυσ'ό□□□α κύΟό⁵⁹⁷/□Ω□ προς □η τύπλ
 τς νέας(συ□φωνίας/ ΕΕ εμφΑνίστηκε Ιιοιτά υπέ □η□ θέσ'ισΗΣ ανός □είρ
 ηζτ'λευ□ικ' □η□ω, □κβ'λου προ'ασημένξ'π'υτη Χύμ'αση'ΠλάΩσλο "ια τΧΝ
 Κλιματική Αλλ'γξ (1992; 0Μί□ τ□νι'υδείδ□υς επιλο' □'ροσ□φ'ρε αρκετά
 □λε□ν□κτί□τα δρξκ□□μένού να επιτεLJχθεί λ ρόχος*των □G'θμώε
 θελσ□ου□καλύτερηΡυπόδειξηΦε'ωά εθνικό' μ'αχμ'ε'ων, υLηλό είπη'μο
 ceδαιό'ητας γCί τ' δξμοΟρηία αμοιβ'ία' Εμ'τοσ□νης ασάμεσα
 'Συμβ'λ□ό'ενα Νί'η □ς □υος τηνΡεφαρμο□ή □□ο συμ'Ηνηθ□ντων (των
 γ'νικό□ δ□σμεύρεων□ □ροκειένλυ □α πασα□είνει 'καθεστώσ'Πεντός τ' 2
 ωαθμών Κε'σί' και(κ'ύταρη □'ναμι"ή γ'α τζν εφ'□Μογή
 δρ'ω' στο εσ'τρικό'Ρτ'□ν κυαφώ□.

Ε'ση, η ΕΕ χ'οστήρηξε ύ'ι η νέα 'Μφωνία 'ηου ε'ρη□κει□ο
 να□επυ'υχθνί >την □1η Συ□διάσκεψ'Ρ'ωτο!Π□□ίσι, θ' □πρε□'Υθνι θέτει
 □□λ□δοξες□κα□Ρ'ίκαιες'πο□οτι'οποιημέοες□□εσμη□σ□ις □είωσης πων
 'κπομπών'αεριών του θρ'μο'η'πυ' Lυ⁵⁹⁸ για ό□α τα\$P□μβαλλμ□ν' Μέθη,
 π'οκειμ□νου νε α0 οφ'ω'θεί 'αύξηση 'ησ μέσζς θιρ'μοκρασία□ τ'πλ□'ήτΗ
 πάνω α□ό 2□βαθμού□ Κελσίου□κιΨ' χ'πόδιξη'□ων □ρ>τή□'ν τ□'ε επι□τη'ονικήΥ
 βοινό□□τας 'ναφ□□ι□ά□□ε D'Zα ανα□"αία'η'□'ρα Υι'θτη' αντιμε□ώπι'η της
 κλι□α□θικής αλλαγή□' Επισ'X, □ □Ε θωρο'υσε'□τι□ολ'δε'ρμεύσε□ς□εκ'ός'η'π□
 π□σ□τ'□'τοιζ'μένες'ηθα□έπ□□πε ν□Ρε□ναι σ'κ'ρ'Υσιμες ζαε
 επ'η'θ'ύριμες.0Ως 'ηρος τ□ν τύπ' (δεZ μεύ'Δεψν ζου τα
 κράτη θα!μπορο'Z α□ να!'ον'άβουν' στο πλα'σιο 'ης νέας'συμ'πω'ίας'ζ
 'Ρεβ'τ'μ'σε] τ□ υπ'ρχε'IG- iP ε'□ία □ξ'αμ'ε'α'φ'λογώ'.

⁵⁹⁷ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by Greece and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 28 February 2014.

⁵⁹⁸ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by Ireland and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 27 May 2013.

⁵⁹⁹ Ibid.

α9 ερόλυτοι0χτόι μείωσης τωνäεκπλιν, με΄υο ποίου< ερνΟρίζονταθ
ήΡμειώνονταιΓοι εΜζομρέςαεχΨων το θελθ οκπίοχe# Domy wide
targetqñ-

U) σχε^ικοί`σφ] αι μείωσηςτωΟ εκιομΦών π_υ συνδέοέται με ριβλέον
πoραξέτρ'υ όπωό οικονομικμεγέθη (6

χ& !τό□□ι μείωNη□ εν□ργ□ιακήΥ □□γ!ος)§ή με το(英非π□ζ' π□ηθσμθ□λής
α□ξX>ης Ἰπ.χ. σύχοι □εῦωσης των κατά†κεφαλήν εκπομπών)□
γ) πΘ□ιτικέι □ύι □έ□ρα με πο□ουικοπ'ημένους σDŽό·ου□□□Είως□τρν
εκ□ομπών,
δῖ σῚόχοι για ἠ□ ε□ίτυξη□ε□ιπέδων □ε πιω^hμέτπους(βιώσ□μης
^hν□πτυξη□`□πως τ[̄]P νεργειΑκ_] μείγμα (□ηϋΘ□9□mi⁸ +.

Παρατηρείται ότι σε σχέση με προηγούμενες διαπραγματευτικές περιόδους (βλ. AWG-LCA), η θέση της ΕΕ μεταβλήθηκε ελαφρώς ως προς το ζήτημα της νομικής δεσμευτικότητας των στόχων και των υποχρεώσεων των μερών. Συνειδητοποιώντας διαχρονικά και σταδιακά ότι η θέσπιση νομικά δεσμευτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων αποτελεί ακανθώδες ζήτημα για ένα σημαντικό μέρος των Συμβαλλομένων Μερών, συμπεριλαμβανομένων μείζονων ρυπαινόντων του Νότου και του Βορρά, η Ένωση απομακρύνθηκε από την κάθετη και αδιάλλακτη θέση της και υιοθέτησε μία πιο ήπια και διαλλακτική προσέγγιση πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα. Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕ πρότεινε έστω και μη υποχρεωτικού χαρακτήρα δεσμεύσεις για όλα τα κράτη, επιδιώκοντας με αυτό τον τρόπο την εξασφάλιση ευρείας συμμετοχής μείζονων ρυπαινόντων (κυρίως ΗΠΑ και Κίνα). Επίσης, και ως προς το είδος των δεσμεύσεων, η ΕΕ εγκατέλειψε την «κλασική» και πάγια αντίληψή της για ανάγκη αυστηρών και απόλυτων στόχων μείωσης των εκπομπών (economy wide targets) και διεύρυνε τις επιλογές μέσα από τη δυνατότητα υιοθέτησης διαφορετικού τύπου δεσμεύσεων, με την προϋπόθεση όμως να είναι μετρήσιμες και επαληθεύσιμες.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ΕΕ, η εξασφάλιση μιας διευρυμένης συμμετοχικής βάσης, προϋπέθετε και μία διαφοροποιημένη προσέγγιση ως προς την υιοθέτηση φιλόδοξων δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών με βάση τις αρχές της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Αν και η Ένωση δεν έκανε ξεχωριστή αναφορά στην αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, εμμέσως πλην σαφώς αναφερόταν σε αυτή, καθώς έκανε λόγο για όλες τις αρχές. Υιοθετώντας πλέον μία διαφορετική προσέγγιση σε σχέση με τις πρώτες δεκαετίες του καθεστώτος, η ΕΕ αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει τις περιβαλλοντικές αρχές με τέτοιο τρόπο που να προσαρμόζονται στη σύγχρονη οικονομικο-κοινωνική πραγματικότητα. Έτσι, στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας ακόμα και η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης θα έπρεπε πλέον να ερμηνευθεί και να εφαρμοσθεί με μία περισσότερο

δυναμική προσέγγιση και λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε οικονομικές και πολιτικής συνθήκες μιας χώρας. Έτσι τα κράτη, από εδώ και στο εξής, θα πρέπει να υιοθετούν δεσμεύσεις ανάλογα με τις διαρκώς εξελισσόμενες ευθύνες και δυνατότητές τους⁶⁰⁰.

Ένα άλλο βασικό στοιχείο της νέας συμφωνίας θα έπρεπε, σύμφωνα με την ΕΕ, να σχετίζεται με τη χρονική διάρκεια και με το χρονικό ορίζοντα της νέας συμφωνίας, ούτως ώστε να ρυθμίζεται το καθεστώς για ένα μεγάλο διάστημα μετά το 2020. Για αυτό το λόγο, η ΕΕ διατείνονταν ότι μια νέα συμφωνία θα έπρεπε να είναι ευέλικτη, να έχει δυναμικό χαρακτήρα ούτως ώστε να προσαρμόζεται στις εκάστοτε αλλαγές και στα εκάστοτε επιστημονικά στοιχεία. Προς την κατεύθυνση αυτή, καίριας σημασίας θεωρούνταν η δυνατότητα ενσωμάτωσης μίας διαδικασίας συνεχούς αξιολόγησης και αναπροσαρμογής των εθνικών και συλλογικών δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών, προκειμένου το καθεστώς να παραμένει διαρκώς σε τροχιά συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας κάτω από το όριο συναγερμού των 2 βαθμών Κελσίου.

Επιπροσθέτως, η ΕΕ θεωρούσε σημαντικό ότι πριν από τη θέσπιση της νέας συμφωνίας του Παρισιού (Paris Agreement), τα κράτη θα έπρεπε να υποβάλλουν τις δεσμεύσεις που θα επιλέξουν να εφαρμόσουν, στο πλαίσιο μια ex-ante διαδικασίας⁶⁰¹ αξιολόγησης των προτεινόμενων δεσμεύσεων, μαζί με συνοδευτικές πληροφορίες οι οποίες να σχετίζονται π.χ. με τον τύπο των δεσμεύσεων, το πεδίο εφαρμογής των δεσμεύσεων, το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα υλοποιηθούν οι δεσμεύσεις, καθώς και το αναμενόμενο υπολογίσιμο ποσοτικό αποτέλεσμα (impact) των δεσμεύσεων (σε ποσότητες CO₂). Μία τέτοιου είδους διαδικασία (international assessment phase), η οποία όπως προαναφέρθηκε θα έπρεπε να λάβει χώρα αρκετό διάστημα πριν από τη Συνδιάσκεψη του 2015, άφηνε ένα χρονικό περιθώριο μέσα στο οποίο τα κράτη θα μπορούσαν να οδηγηθούν: α) στην καλύτερη και πληρέστερη κατανόηση από την πλευρά των άλλων Συμβαλλομένων Μερών των δεσμεύσεων που το κάθε κράτος προτίθεται να αναλάβει, β) στην καλύτερη σύγκριση των στόχων, γ) στην συνολική εκτίμηση ως προς το επίπεδο φιλοδοξίας και δίκαιης κατανομής των στόχων με βάση το βαθμό της ιστορικής ευθύνης και της συμβολής στο παγκόσμιο

⁶⁰⁰ Βλ. UNFCCC, *Submission by Lithuania and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 16 September 2013. Συγκεκριμένα αναφέρεται: «Those principles must be applied in a dynamic way such that all parties participate over time in accordance with their evolving responsibilities and capabilities».

⁶⁰¹ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by Greece and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 28 February 2014

πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής και δυνατότητας λήψης μέτρων, και δ) ως προς τη συνολική επάρκεια των στόχων για την επίτευξη του στόχου των 2 βαθμών Κελσίου.

Τέλος, για την ΕΕ, παράλληλα με το ζήτημα του μετριασμού των εκπομπών, βασική προτεραιότητα στη διαπραγματευτική της ατζέντα αποτελούσε και το ζήτημα της θέσπισης ενός αυστηρού συστήματος διαφάνειας και λογοδοτικής ευθύνης που θα εφαρμόζεται σε όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, χωρίς να προβλέπονται μεγάλου βαθμού διαφοροποιήσεις για τα κράτη. Ισχυρή πεποίθηση της ΕΕ ήταν ότι η θέσπιση κοινών και αυστηρών κανόνων λογοδοτικής ευθύνης και συμμόρφωσης στο νέο καθεστώς, θα συνέβαλε στην ενίσχυση της διαφάνειας, στη διευκόλυνση της συγκρισιμότητας και στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης. Παράλληλα, η ΕΕ έκρινε ότι ήταν σημαντικό να θεσπισθούν και εκείνες οι διαδικασίες που θα βοηθήσουν τα Συμβαλλόμενα Μέρη να ενισχύσουν το επίπεδο φιλοδοξίας (ambition level) των στόχων τους, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι η συλλογική προσπάθεια συμβάλλει στη συγκράτηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2 βαθμούς Κελσίου.

10.5.3. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (2015)

Στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού (2015), η ΕΕ προσπάθησε να ανακτήσει το χαμένο έδαφος και να συμβάλει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο σε μία εποικοδομητική διαπραγμάτευση με στόχο τη θέσπιση συμφωνίας για την περίοδο μετά το 2020. Μετά και από τη διπλωματική της απομόνωση στην Κοπεγχάγη, η ΕΕ, από το Ντέρμπαν και μετά, προσπάθησε να επανακάμψει επιτελώντας έναν πιο ηγετικό και διευκολυντικό ρόλο. Για την ΕΕ, το διακύβευμα παρέμενε η υπογραφή μιας νέας συμφωνίας με διευρυμένη συμμετοχική βάση. Αυτό σημαίνει ότι θα έπρεπε να εξασφαλιζόταν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η ουσιαστική και εποικοδομητική συμμετοχή όλων των Συμβαλλομένων Μερών και κυρίως των μείζονων ρυπαινόντων (ΗΠΑ και Κίνα), προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα του καθεστώτος ως προς τον κυρίαρχο στόχο των 2 βαθμών Κελσίου.

Ως εκ τούτου, η Ένωση έθεσε φιλόδοξους μεν αλλά παράλληλα και ρεαλιστικούς στόχους προκειμένου να επιτύχει τη συμφωνία. Το πάθημα της Κοπεγχάγης, με την αποτυχία επίτευξης μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας για την περίοδο μετά το 2012, δεν της άφησαν πολλά περιθώρια για την υιοθέτηση αδιάλλακτων και πρωτοποριακών θέσεων. Η ΕΕ συνειδητοποίησε ότι θα πρέπει να

αλλάξει σε κάποιο βαθμό τις θέσεις της και να δημιουργήσει συμμαχίες, προκειμένου να εξασφαλίσει τη συμμετοχή βασικών δρώντων στο νέο καθεστώς⁶⁰². Αν και η ίδια είχε προχωρήσει από τον Οκτώβριο του 2014 στην ανακοίνωση ενός φιλόδοξου στόχου μείωσης των εκπομπών της κατά 40% μέχρι το 2030 και 80-95% μέχρι το 2050, δεν ζήτησε και από άλλες ανεπτυγμένες χώρες να πράξουν το ίδιο, να υιοθετήσουν δηλαδή αυστηρούς και απόλυτους στόχους μείωσης των εκπομπών τους. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, η Ένωση υιοθέτησε μια πιο μετριοπαθή στάση απέναντι και στο ζήτημα της νομικής δεσμευτικότητας των INDCs των Συμβαλλομένων Μερών, προκειμένου και πάλι να εξασφαλίσει τη συμμετοχή κρατών που αντιτίθεντο στην υιοθέτηση υποχρεώσεων με δεσμευτική ισχύ⁶⁰³.

Αναμφισβήτητα, το τελικό αποτέλεσμα ικανοποίησε, σε μεγάλο βαθμό, τις προσδοκίες της διαπραγματευτικής ομάδας της Ένωσης. Η επιβεβαίωση του σκοπού του νέου καθεστώτος μέσα από την αναγνώριση των 2 βαθμών Κελσίου ως μέγιστο αποδεκτό επίπεδο αύξησης της θερμοκρασίας αποτελεί σίγουρα μία διαπραγματευτική νίκη για τη Ένωση, όπως επίσης και η επίτευξη μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας η οποία θα εφαρμόζεται από όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, σίγουρα αποτέλεσε διαπραγματευτική νίκη για την Ένωση. Επίσης, στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών, η υιοθέτηση δεσμεύσεων –έστω και εθελοντικού τύπου– για όλα τα κράτη, με τη μορφή «Εθνικά Καθορισμένων Συνεισφορών-NDCs» εξασφάλισε το κριτήριο της ουσιαστικής και έμπρακτης συμμετοχής των μείζονων ρυπαινόντων στο νέο καθεστώς και μάλιστα χωρίς να προβλέπεται σημαντικός βαθμός διαφοροποίησης για τους ανεπτυγμένους και τους αναπτυσσόμενους.

Αξίζει να αναφερθεί επίσης, ότι η απουσία αναφοράς στη θεσμική κατηγοριοποίηση των κρατών σε «Μέρη του Παραρτήματος Ι» και «Μέρη εκτός Παραρτήματος Ι» αποτέλεσε διπλωματική επιτυχία των βιομηχανικών κρατών και κυρίως των ΗΠΑ και της ΕΕ. Η ενσωμάτωση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης μέσα στο τελικό κείμενο με την προσθήκη της φράσης «με γνώμονα τις διαφορετικές εθνικές συνθήκες» σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής ως προς το ζήτημα της διαφοροποίησης. Η Ένωση πέτυχε από κοινού με τις ΗΠΑ την ενσωμάτωση αυτής της τόσο σημαντικής αρχής με ένα τρόπο δυναμικό, ευέλικτο και εξελικτικό, ο οποίος θα λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές κοινωνικο-

⁶⁰² Βλ. Oberthür, S., Groen, L., The European Union and the Paris Agreement: Leader, Mediator, or Bystander?, *Wires Climate Change*, 8(1), 2017.

⁶⁰³ Ibid.

οικονομικές συνθήκες του κάθε κράτους. Έτσι, με την κατάργηση του κλασικού στατικού διαχωρισμού ανάμεσα σε ανεπτυγμένους και αναπτυσσόμενους, η νέα ερμηνευτική προσέγγιση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, ανοίγει το δρόμο για τη σταδιακή συμμετοχή μείζονων ρυπαινόντων του αναπτυσσόμενου κόσμου στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Τέλος, το αποτέλεσμα της Συμφωνίας του Παρισιού ικανοποίησε τις θέσεις της ΕΕ και ως προς το ζήτημα της θέσπισης ενός πλαισίου κανόνων διαφάνειας, λογοδοτικής ευθύνης και συμμόρφωσης για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Αν και ένα μεγάλο μέρος των διατάξεων παρέμεινε αδιευκρίνιστο και απαιτεί περαιτέρω ερμηνεία και εξειδίκευση, η ΕΕ πέτυχε έναν από τους βασικούς σκοπούς της. Την υιοθέτηση ενός πλαισίου που θα διασφαλίζει τον καθεστωτικό έλεγχο των NDC, την επίδοση των χωρών ως προς τους στόχους που έχουν αναλάβει και την εξασφάλιση της συγκρισιμότητας και της οικοδόμησης σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στα κράτη. Επίσης, η θέσπιση μιας καινοτόμου διαδικασίας με την ονομασία «παγκόσμιος απολογισμός-global stocktake), η οποία θα λαμβάνει χώρα κάθε 5 χρόνια με σκοπό την αξιολόγηση της συλλογικής προόδου ως προς την επίτευξη του στόχου των 2 βαθμών Κελσίου και των εθνικών στόχων του κάθε Συμβαλλόμενου Μέρους διασφαλίζει τόσο το κριτήριο της ενίσχυσης των στόχων σε τακτά χρονικά διαστήματα όσο και τη διαρκή αναπροσαρμογή και συνέχιση του νέου καθεστώτος.

10.6. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Από την έναρξη των διεθνών διαπραγματεύσεων για την κλιματική αλλαγή (1990) έως σήμερα, ο ρόλος της ΕΕ κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός για την ανάπτυξη του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Αναμφισβήτητα, μέσα από την ενδελεχή μελέτη των διαχρονικών διαπραγματευτικών θέσεών της, ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται την εξέλιξη αλλά και τη μεταβολή του ρόλου της σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους.

Εξ'αρχής, από την πρώτη δεκαετία θέσπισης του καθεστώτος, η ΕΕ επιδίωξε να επιτελέσει έναν ηγετικό και καθοδηγητικό ρόλο και να εξελιχθεί σε βασικό διαμορφωτή του καθεστώτος. Κατά το πρώτο στάδιο διαπραγμάτευσης της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και του Πρωτοκόλλου του Κιότο (1990-1997), οι βασικές θέσεις της ΕΕ κινήθηκαν γύρω από τους εξής άξονες: α) υιοθέτηση αυστηρών και νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης

των εκπομπών εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων μόνο για τα βιομηχανικά κράτη, β) εξαίρεση των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών από οποιαδήποτε προσπάθεια μείωσης των εκπομπών στη βάση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, και γ) παροχή οικονομικών και τεχνολογικών πόρων στα αναπτυσσόμενα συμβαλλόμενα κράτη. Αν και τελικά, η ΕΕ δεν κατάφερε να αποτελέσει βασικό διαμορφωτή της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, δεδομένου ότι δεν εντάχθηκαν στο τελικό κείμενο οι πολυπόθητοι δεσμευτικοί στόχοι για τον μετριασμό των εκπομπών, παρ' όλα αυτά πέτυχε καλύτερα αποτελέσματα στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Η πρόβλεψη για υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών στόχων εντός μιας συγκεκριμένης περιόδου δέσμευσης και η απαλλαγή των αναπτυσσόμενων κρατών από τη συλλογική προσπάθεια μείωσης των εκπομπών στη βάση της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στην ευρωπαϊκή διπλωματία. Αν και δεν κατάφερε να αποτρέψει την εισαγωγή των διατάξεων για τους μηχανισμούς ευελιξίας, που επιδίωκαν οι ΗΠΑ, αναμφισβήτητα η συμβολή της συνίσταται στο γεγονός ότι έδωσε μία σημαντική ώθηση στην οικοδόμηση του διεθνούς θεσμικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή.

Η περίοδος μετά τη υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο βρίσκει την Ένωση να έχει χάσει τον ενισχυμένο διαπραγματευτικό της ρόλο και αυτό διότι σε εσωτερικό επίπεδο δεν έχει καταφέρει να υιοθετήσει ένα ολοκληρωμένο πακέτο νομοθετικών μέτρων για την κλιματική αλλαγή, με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του ηγετικού ρόλου που η ίδια ήθελε να διαδραματίσει στη διαπραγματευτική διαδικασία. Όμως, η αποχώρηση των ΗΠΑ, το 2001, από τη θεσμική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου, επέτρεψε στην ΕΕ να αναλάβει τα ηνία της πρωτοπορίας και να συμβάλλει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στη θεσμική διάσωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

Αμέσως μετά τη θέση σε ισχύ του Πρωτοκόλλου (2004), οι διεθνείς διαπραγματεύσεις εισήλθαν σε μια νέα φάση με στόχο τον επαναπροσδιορισμό του καθεστώτος για την περίοδο μετά το 2012, όπου θα έληγε η πρώτη περίοδος δέσμευσης του Πρωτοκόλλου. Στο πλαίσιο της διετούς διαδικασίας «Διαλόγου» (2005-2007) αλλά και των εργασιών του AWG-LCA (2007-2011), η ΕΕ ζητούσε α) τον ακριβή προσδιορισμό του βασικού στόχου της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και τη διασύνδεση αυτού με τον καθορισμό ενός ανώτατου επιτρεπτού ορίου αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη (2 βαθμοί Κελσίου), β) την υιοθέτηση μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας για την περίοδο μετά το 2012,

γ) την υιοθέτηση αυστηρότερων και νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων για τα ανεπτυγμένα κράτη μέσα από μία «top-down» προσέγγιση, και δ) τη διερεύνηση τρόπων αποτελεσματικής και δίκαιης συμμετοχής των αναπτυσσόμενων μερών στο νέο καθεστώς. Ως προς την τελευταία πρόταση, παρατηρείται, για πρώτη φορά, μία αλλαγή στη στάση της ΕΕ απέναντι στο ζήτημα της διεύρυνσης της συμμετοχικής βάσης του καθεστώτος με την ένταξη των αναπτυσσόμενων κρατών. Αν και η ΕΕ προσπάθησε να μην έρθει σε ρήξη με το συνασπισμό των αναπτυσσόμενων, παρ'όλα αυτά φαίνεται ότι σταδιακά αρχίζει να αναγνωρίζει το σημαντικό ρόλο που θα πρέπει να διαδραματίσουν, κυρίως οι μείζονες ρυπαίνοντες του Νότου, στο υπό διαμόρφωση καθεστώς προκειμένου αυτό να είναι αποτελεσματικό.

Παρά την προσπάθεια της ΕΕ να αναλάβει τα ηνία της πρωτοπορίας και να διαδραματίσει την κινητήρια δύναμη των διαπραγματεύσεων για τη ρύθμιση του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος μετά το 2012, το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης (2009) και οι Συμφωνίες του Κανκούν (2010) δεν ανταποκρίθηκαν στις αρχικές θέσεις, απαιτήσεις και προσδοκίες της Ένωσης. Η μη επίτευξη νομικά δεσμευτικής συμφωνίας για την περίοδο μετά το 2012 και η υιοθέτηση εθελοντικών δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών μέσα από μία «bottom-up» προσέγγιση αποτέλεσαν διπλωματική ήττα για τη διαπραγματευτική αντιπροσωπεία της Ένωσης. Φαίνεται, όμως, πως η Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης και του Κανκούν επηρέασαν τη μετέπειτα διαπραγματευτική πορεία της Ένωσης και συνέβαλλαν στη μεταστροφή των θέσεων της. Ως εκ τούτου, διαπιστώνεται πλέον μια διαφορετική προσέγγιση που υιοθετείται από τη Συνδιάσκεψη του Ντέρμπαν (2011) και καθ'όλη τη διαπραγματευτική διαδικασία μέχρι τη Συνδιάσκεψη του Παρισιού (2015) που στόχο είχε τη θέσπιση μιας νέας συμφωνίας για την περίοδο μετά το 2020. Έτσι, στο πλαίσιο των εργασιών του AWG-DP, η ΕΕ αν και ζητούσε την υιοθέτηση μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας, απέφυγε να διεκδικήσει την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Η ΕΕ φαίνεται να έχει συμβιβασθεί με την ιδέα της υιοθέτησης έστω και εθελοντικών δεσμεύσεων από τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος και μάλιστα στη βάση μιας «bottom-up» προσέγγισης. Πρωταρχικό μέλημα της ΕΕ είναι η ουσιαστική συμμετοχή μείζονων ρυπαίνοντων του Νότου καθώς και των ΗΠΑ στο νέο καθεστώς, προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητά του μετά το 2020.

Επιπροσθέτως, παρατηρείται και μία μεταστροφή της στάση της σε σχέση με το ζήτημα της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Παραμένοντας μία πολύ σημαντική αρχή που διέπει το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή, η ΕΕ μαζί με άλλες βιομηχανικές χώρες (βλ. ΗΠΑ) επιδιώκουν πλέον μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση της αρχής στο πλαίσιο του νέου καθεστώτος. Έτσι, ζητώντας την εφαρμογή της μέσα από μια περισσότερο δυναμική και εξελικτική προσέγγιση και μάλιστα λαμβάνοντας υπόψη τη σύγχρονη οικονομικο-κοινωνική πραγματικότητα, η ΕΕ επιδιώκει την κατάργηση του κλασικού στατικού θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων και την μελλοντική υιοθέτηση περισσότερων καθεστωτικών υποχρεώσεων από χώρες του αναπτυσσόμενου Νότου.

Εν τέλει, στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού, η ΕΕ κατάφερε να επιτελέσει ένα περισσότερο εποικοδομητικό ρόλο και να συμβάλλει ουσιαστικά στο τελικό αποτέλεσμα. Θέτοντας φιλόδοξους μεν αλλά παράλληλα και περισσότερο ρεαλιστικούς στόχους, πέτυχε την υπογραφή μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας, η οποία για πρώτη φορά στην ιστορία της διεθνούς κλιματικής πολιτικής περιλαμβάνει υποχρεώσεις (με τη μορφή NDCs) για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος, συμπεριλαμβανομένων των μείζονων ρυπαινόντων του αναπτυσσόμενου Νότου και των ΗΠΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: Οι Διαπραγματευτικές Θέσεις των ΗΠΑ στο Πλαίσιο του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή

11.1. Γενικά

Οι ΗΠΑ διαδραμάτισαν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στο θεσμικό σχεδιασμό του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, κυρίως κατά την πρώτη δεκαετία θέσπισης του καθεστώτος (1990-2000). Αν και ακολούθησε μία σκεπτικιστική προσέγγιση απέναντι στο περιβαλλοντικό πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής και στη θεσμοθετημένη διαδικασία που αναπτύχθηκε μετά την υπογραφή της Σύμβασης-Πλαίσιο το 1992 και μέχρι το 1995, οι ΗΠΑ χαρακτηρίζονται από πολλούς μελετητές⁶⁰⁴ ως ένας από τους βασικούς αρχιτέκτονες του διεθνούς θεσμικού οικοδομήματος της κλιματικής αλλαγής. Αναμφισβήτητα, κατάφεραν να συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαμόρφωση των νομικά δεσμευτικών εργαλείων της διεθνούς κλιματικής πολιτικής και γενικότερα στις εξελίξεις της διεθνούς κλιματικής πολιτικής.

11.2. Οι Θέσεις των ΗΠΑ στο Πλαίσιο των Διαπραγματεύσεων της Συνδιάσκεψης του Ρίο (1992)

Από την απαρχή των διαπραγματεύσεων για τη θέσπιση του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή (1990-1992), οι ΗΠΑ παρουσίασαν μια ξεκάθαρη και σαφή θέση σε μία σειρά κρίσιμων ζητημάτων. Τα εν λόγω ζητήματα αναφέρονταν, κυρίως: α) στην υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών «στόχων και χρονοδιαγραμμάτων», β) στις μακροπρόθεσμες πολιτικές και στη θέσπιση οικονομικώς αποδοτικών μέτρων, και γ) στην παροχή χρηματοδοτικών πόρων.

Εξαρχής, προέβαλαν αρνητική στάση απέναντι σε οποιαδήποτε προσπάθεια εισαγωγής συγκεκριμένων στόχων και χρονοδιαγραμμάτων και μάλιστα μέσα σε ένα νομικά δεσμευτικό πλαίσιο. Η θέση των ΗΠΑ υπαγορεύτηκε από μία σειρά παραγόντων. Η άμεση εξάρτηση της αμερικάνικης οικονομίας από τη βιομηχανία και

⁶⁰⁴ Βλ. Carlarne, P. C., *Climate Change Law and Policy: EU and US Approaches*, Oxford University Press, 2010, και Agrawala, Sh., Andresen St., *US Climate Policy: Evolution and Future Prospects*, *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 117-137.

συγκεκριμένα από την καύση ορυκτών καυσίμων δημιουργούσε εμπόδια σε οποιαδήποτε απόφαση υιοθέτησης δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών σε διεθνές επίπεδο⁶⁰⁵. Επιπλέον, η επιστημονική αβεβαιότητα σχετικά με κάποιες παραμέτρους του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής που αφορούσαν κυρίως στο εύρος και το χρονικό πλαίσιο της παγκόσμιας υπερθέρμανσης επέδρασε καταλυτικά στην διαμόρφωση μιας σκεπτικιστικής προσέγγισης. Οι ΗΠΑ θεωρούσαν πως η διεθνής κοινότητα δεν ήταν ακόμα ώριμη να αναλάβει δεσμεύσεις για μείωση των θερμοκηπιακών εκπομπών τη στιγμή που δεν υπήρχαν αξιόπιστα επιστημονικά στοιχεία σχετικά με τις ακριβείς πηγές αερίων του θερμοκηπίου, όπως επίσης και ότι δεν υφίστατο ένα ακριβές μεθοδολογικό μοντέλο και μέτρο αναφοράς με βάση το οποίο θα μπορούσε να επαληθευθεί η εφαρμογή των στόχων⁶⁰⁶. Όλα τα ανωτέρω, σε συνδυασμό με τις οικονομικές μελέτες σχετικά με το δαπανηρό κόστος που συνεπάγεται η υιοθέτηση αυστηρών και νομικά δεσμευτικών δράσεων μετριασμού των εκπομπών, συνετέλεσαν στην άρνηση των ΗΠΑ να δεχθούν συγκεκριμένους στόχους και χρονοδιαγράμματα⁶⁰⁷.

Απεναντίας, η αμερικανική διαπραγματευτική ομάδα, έδωσε έμφαση στην ανάγκη σταδιακού σχηματισμού και εφαρμογής του καθεστώτος, μέσα από την ανάπτυξη και εξέλιξη μηχανισμών παρακολούθησης και επιβολής, την υιοθέτηση εθνικών σχεδίων δράσης (national action plans), και την προαγωγή επίτευξη ενός γενικότερου μακροχρόνιου στόχου⁶⁰⁸. Με άλλα λόγια, οι ΗΠΑ επικεντρώθηκαν στην ανάγκη για την εκπόνηση ενός μακροπρόθεσμου σχεδιασμού του καθεστώτος και τη ρύθμιση γενικότερων ζητημάτων και μηχανισμών, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες

⁶⁰⁵ Σύμφωνα με τους Andresen & Agrawala, η περίοδος των διεθνών διαπραγματεύσεων για την προστασία του κλίματος συνέπεσαν με μία περίοδο οικονομικής ύφεσης στις ΗΠΑ, όπου βασική πολιτική προτεραιότητα στο εσωτερικό ήταν και η ενίσχυση της βιομηχανίας προκειμένου να δοθεί ώθηση στην οικονομία. Η συγκεκριμένη παράμετρος επηρέασε αρκετά τη στάση της κυβέρνησης Μπους στις διαπραγματεύσεις σχετικά με το θέμα της υιοθέτησης στόχων μείωσης των εκπομπών. Επίσης, η στάση της κυβέρνησης Μπους στις διαπραγματεύσεις επηρεάστηκε σε σημαντικό βαθμό και από τους συμβούλους του οι οποίοι και υποτιμούσαν το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, θεωρώντας το ως ένα πρόσχημα από τους περιβαλλοντιστές για την επιβολή της δικής τους «αντι-αναπτυξιακής» ατζέντας στην αμερικανική οικονομία. Βλ. Agrawala, Sh., Andresen St., op.cit., σελ. 130 καθώς και Mintzer, M. I., Amber Leonard, J. (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, σελ. 189-190.

⁶⁰⁶ Ibid., σελ. 189

⁶⁰⁷ Ibid.

⁶⁰⁸ Επίσης, οι ΗΠΑ υποστήριξαν ότι οι δράσεις μετριασμού των εκπομπών δε θα πρέπει να αφορούν μόνο σε εκπομπές CO₂, αλλά και σε ένα καλάθι αερίων του θερμοκηπίου. Με αυτό τον τρόπο θα μετριέται η συνολική μείωση των εκπομπών σε όλα τα αέρια του θερμοκηπίου και όχι μόνο στο CO₂. Ζήτησαν, μάλιστα, να συμπεριληφθεί σε αυτό το καλάθι αερίων και οι χλωροφθοράνθρακες, η μείωση των οποίων ρυθμίζεται από το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ. Βλ. Agrawala, Sh., Andresen St., *Indispensability and Indefensibility? The United States in the Climate Treaty Negotiations*, *Global Governance*, 5(4), 1999, σελ. 460-461.

βιομηχανικές χώρες (π.χ. ΕΕ) που θεωρούσαν επιβεβλημένη την ανάγκη υιοθέτησης συγκεκριμένων και άμεσων μέτρων, όπως η επιβολή στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Επίσης, η θέση τους επικεντρωνόταν στην ανάγκη ανάπτυξης μιας θεσμοθετημένης διαδικασίας ανάπτυξης οικονομικά αποδοτικών στρατηγικών μετριασμού, παρά σε βραχυπρόθεσμους στόχους και χρονοδιαγράμματα. Η ευελιξία, ως προς την εφαρμογή μακροπρόθεσμων δεσμεύσεων, αποτελούσε κεντρικό σημείο αναφοράς στη βάση του οποίου αρθρωθήκαν τα επιχειρήματα και οι θέσεις των ΗΠΑ κατά την πρώτη δεκαετία διαμόρφωσης του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή.

Επιπροσθέτως, οι ΗΠΑ φάνηκαν απρόθυμες να παράσχουν επιπλέον χρηματοδοτικούς πόρους σε αναπτυσσόμενες χώρες με το φόβο πως θα δημιουργηθεί ένα προηγούμενο προς όφελος τις τελευταίες. Παράλληλα έδειξαν ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα και στο ζήτημα της μεταφοράς τεχνολογίας προς αναπτυσσόμενους καθώς η διαχείριση του ζητήματος αυτού συνδέονταν με το ιδιαίτερα ευαίσθητο θέμα των πνευματικών δικαιωμάτων⁶⁰⁹.

Τελικά, οι ΗΠΑ κατάφεραν να επηρεάσουν, σε μεγάλο βαθμό, την όλη διαπραγματευτική διαδικασία της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992), καθώς στο τελικό κείμενο της εν λόγω Σύμβασης αποτυπώνονται βασικές πτυχές και προεκτάσεις των θέσεων τους. Ειδικότερα, η διπλωματική επιτυχία των ΗΠΑ συνίσταται στο γεγονός ότι στην υιοθετηθείσα Σύμβαση απουσίαζε οποιαδήποτε αναφορά σε συγκεκριμένους στόχους και χρονοδιαγράμματα και σε νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις. Τουναντίον, ως υποχώρηση, δέχθηκαν τη χρηματοδότηση της προσπάθειας των αναπτυσσόμενων χωρών για μετριασμό των εκπομπών στο εσωτερικό τους, παράσχοντας 50 εκ. δολάρια στο Παγκόσμιο Ταμείο για το Περιβάλλον (GEF) και 25 εκατομμύρια δολάρια για μελέτες σε αναπτυσσόμενες χώρες.

Επιπροσθέτως, αξίζει να επισημανθεί ότι η γενικότερη επιτυχία των ΗΠΑ κατά τις διαπραγματεύσεις της Σύμβασης-Πλαίσιο και κυρίως η επίτευξη των βασικών διαπραγματευτικών της στόχων οφείλονταν, σε κάποιο βαθμό, και στην απροθυμία που επέδειξαν οι χώρες του ΟΟΣΑ και άλλες μείζονες οικονομίες του αναπτυσσόμενου Νότου να αποδεχθούν μία συμφωνία στην οποία δε θα συμμετείχαν

⁶⁰⁹ Για τη γενικότερη άρνηση των ΗΠΑ σχετικά με το ζήτημα της παροχής τεχνολογίας στους αναπτυσσόμενους κατά τις περιβαλλοντικές συνδιασκέψεις, βλ. Chasek, P. S., US Policy in the UN Environmental Arena: Powerful Laggard or Constructive Leader?, *International Environmental Agreements*, 7(4), 2007, σελ. 370.

οι ΗΠΑ, η οποία και αποτελούσε τον πρώτο ρυπαίνοντα του πλανήτη με αέρια του θερμοκηπίου. Η συμμετοχή των ΗΠΑ στις διαπραγματεύσεις και γενικότερα στο διεθνές καθεστώς κρίθηκε ως ιδιαίτερα σημαντική και επιβεβλημένη για τον σχεδιασμό μίας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Οι υπόλοιποι σημαντικοί δρώντες στη σκακιέρα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής συνειδητοποίησαν πως η υπογραφή μίας συμφωνίας χωρίς συγκεκριμένες δεσμεύσεις και με ασαφή γλώσσα, αλλά με τη συμμετοχή των ΗΠΑ, ήταν προτιμότερη και πιο επωφελής σε σχέση με μία συμφωνία με συγκεκριμένους στόχους και χρονοδιαγράμματα, η οποία, όμως, δε διασφάλιζε τη συμμετοχή του μεγαλύτερο ρυπαίνοντα του πλανήτη⁶¹⁰.

11.3. Από τη Σύμβαση-Πλαίσιο στο Πρωτόκολλο του Κιότο (1995-1997): Η Εξέλιξη των Αμερικανικών Διαπραγματευτικών Θέσεων

Αμέσως μετά τη θέση σε ισχύ της Συμφωνίας-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, οι ΗΠΑ άρχισαν να παρουσιάζουν σημάδια σταδιακής μετατόπισης των θέσεων τους σε αρκετά κρίσιμα ζητήματα του καθεστώτος. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η διαλλακτική στάση που επέδειξαν οι ΗΠΑ, στο πλαίσιο της πρώτης Συνδιάσκεψης των Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο (1995), και ειδικότερα η έκφραση της συναίνεσής τους, κατά την υπογραφή της Εντολής του Βερολίνου για την επιβολή «ποσοτικοποιημένων στόχων περιορισμού και μείωσης των εκπομπών» καθώς και για την εξαίρεση των αναπτυσσόμενων από τη συλλογική προσπάθεια μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Αρχικώς, οι ΗΠΑ επιδίωξαν οι μελλοντικοί ποσοτικοποιημένοι στόχοι μείωσης των εκπομπών να εφαρμοστούν για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, συμπεριλαμβανομένων των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών. Από την άλλη πλευρά, αρκετές αναπτυσσόμενες χώρες και κυρίως οι πετρελαιοπαραγωγές αρνήθηκαν την οποιαδήποτε προσπάθεια έναρξης νέου γύρου διαπραγματεύσεων που θα περιελάμβανε συζητήσεις αναφορικά με οποιοδήποτε είδους δεσμεύσεων. Εν τέλει, οι ΗΠΑ, μαζί με άλλες ανεπτυγμένες χώρες, δέχθηκαν να κάνουν ένα βήμα πίσω αποδεχόμενες την ανάληψη ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων από τις βιομηχανικές χώρες ως διπλωματικό αντάλλαγμα για την έναρξη ενός νέου γύρου διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την

⁶¹⁰ Βλ. Mintzer, M. I., Amber Leonard, J. (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, op.cit.

κλιματική αλλαγή⁶¹¹. Η απόφαση των ΗΠΑ να συνεναίσουν μαζί με τις υπόλοιπες δυτικές χώρες για την Εντολή του Βερολίνου και συγκεκριμένα στην εξαίρεση των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών από την υιοθέτηση ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών τους, αποτέλεσε κομβικό σημείο τόσο για τη διεθνή κλιματική πολιτική όσο και για την αμερικάνικη διπλωματία⁶¹².

Παρ' όλα αυτά, η μεταστροφή της θέσης της αμερικάνικης αντιπροσωπείας και η ελαστική στάση που κράτησε κατά την πρώτη Συνδιάσκεψη των Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο πυροδότησε την οξεία κριτική και την αντίδραση των ομάδων πίεσης που προέρχονταν, κυρίως, από τον αμερικάνικο επιχειρηματικό και βιομηχανικό χώρο, όσο και από το ίδιο το Κογκρέσο. Αυτό είχε ως καταλυτικό αποτέλεσμα την αλλαγή της διαπραγματευτικής πλευσης των ΗΠΑ η οποία και έγινε αισθητή στη δεύτερη Συνδιάσκεψη των Μερών (1996), όπου εκεί οι ΗΠΑ προασπίστηκαν την ανάγκη συμμετοχής όλων των Συμβαλλομένων Μερών (συμπεριλαμβανομένων των αναπτυσσόμενων). Κατά τα άλλα, η στάση της απέναντι σε κάποια άλλα ζητήματα παρέμεινε αμετάβλητη. Καίριο ζήτημα συνέχιζε να είναι ο βαθμός ευελιξίας ως προς το χρονικό πλαίσιο και τον τρόπο εφαρμογής των μελλοντικών δεσμεύσεων, ενώ παράλληλα υποστηρίχθηκε και η εφαρμογή ενός διεθνούς συστήματος αγοραπωλησίας ρύπων.

Σε μία προσπάθεια εξισορρόπησης των εσωτερικών πιέσεων που δεχόταν η αμερικανική διαπραγματευτική ομάδα, με αφορμή τη συναίνεσή της στην Εντολή του Βερολίνου και την εξαίρεση των αναπτυσσόμενων χωρών από δεσμεύσεις, οι ΗΠΑ προχώρησαν ένα βήμα παραπέρα, προτείνοντας, από τις αρχές του 1997, ένα νέο Πρωτόκολλο που επρόκειτο να υιοθετηθεί στο τέλος του τρέχοντος έτους, το οποίο και θα περιελάμβανε ρήτρα δέσμευσης των αναπτυσσόμενων για μελλοντική υιοθέτηση δεσμεύσεων μετά το 2005⁶¹³. Με άλλα λόγια, οι ΗΠΑ προσπάθησαν να τηρήσουν το πνεύμα της Εντολής του Βερολίνου –σχετικά με τη μη υιοθέτηση δεσμεύσεων από το ίδιο το Πρωτόκολλο –επιχειρώντας παράλληλα να αποσπάσουν τη δέσμευση των αναπτυσσόμενων για μελλοντική εποικοδομητική συμμετοχή στο

⁶¹¹ Για μία συνολική ανάλυση της πρώτης Συνδιάσκεψης των Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, βλ. Grubb, M., Anderson, D. (επιμ.), *The Emerging International Regime for Climate Change: Structures and Options after Berlin*, London, Royal Institute of International Affairs, 1995.

⁶¹² Ουσιαστικά, με την Εντολή του Βερολίνου οι ΗΠΑ συμφώνησαν ότι i) οι ανεπτυγμένες χώρες θα πρέπει να ηγηθούν της προσπάθειας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, και ii) ότι δεν θα επιβληθούν νέες δεσμεύσεις σε αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη.

⁶¹³ Βλ. UNFCCC, *Tracing the Origins of the Kyoto Protocol: An Article-by-article Textual History*, Technical Paper, FCCC/TP/2000/2, 25.11.2000.

σκληρό κανονιστικό πυρήνα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Η πρόταση αυτή δεν έγινε αποδεκτή από την ομάδα των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών⁶¹⁴.

Ήδη, στη Συνδιάσκεψη του Κιότο (COP 3), το 1997, είχαν αρχίσει να γίνονται εμφανή τα σημάδια των διαφορών εντός της ομάδας των βιομηχανικών κρατών και ιδίως μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ. Οι τελευταίες διαφωνούσαν με την πρόταση της ΕΕ για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τα βιομηχανικά κράτη κατά 15% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Επιπλέον, πάγια θέση των ΗΠΑ παρέμεινε η θεσμοθέτηση ενός μηχανισμού αγοραπωλησίας ρύπων (emission trading mechanism) καθώς και η αναφορά σε ένα καλάθι έξι αερίων. Μετά από μία διαδικασία σκληρών διαπραγματεύσεων, η αντιπροσωπεία των ΗΠΑ δέχτηκε να μειώσει τις εκπομπές της κατά 7% για τη χρονική περίοδο 2008-2012 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990 κάτι που οδήγησε σε διπλωματικές υποχωρήσεις από την πλευρά των άλλων μερών. Επιπλέον, η ανάδειξη της ανάγκης για την υιοθέτηση, στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου, μηχανισμών της αγοράς εντός του Πρωτοκόλλου, όπως το σύστημα αγοραπωλησίας εκπομπών, ο μηχανισμός καθαρής ενέργειας (CDM) και ο μηχανισμός κοινής εφαρμογής (Joint Implementation) αποτέλεσε σημαντική διπλωματική νίκη για τις ΗΠΑ. Ήδη, από την πρώτη στιγμή των διαπραγματεύσεων, η αντιπροσωπεία των ΗΠΑ είχε ξεκαθαρίσει τη θέση της σχετικά με τη σημασία που αποκτούσε για το καθεστώς η διαμόρφωση μηχανισμών ευελιξίας οι οποίοι θα διευκολύνουν ή διευκόλυναν τα κράτη-μέρη στην επίτευξη των δεσμεύσεών τους με ένα οικονομικά αποδοτικό (cost-effective) τρόπο, χωρίς να επωμίζεται η οικονομίας τους το κόστος από την εφαρμογή μέτρων που ορίζει το ίδιο το καθεστώς.

Παρ' όλα αυτά, οι ΗΠΑ δεν κατάφεραν να περάσουν τη θέση τους σχετικά με την εποικοδομητική συμμετοχή των αναπτυσσόμενων κρατών στο σκληρό πυρήνα του Πρωτοκόλλου. Σε αυτό συνέδραμε καθοριστικά η σύσσωμη αντίδραση της ομάδας των G-77/Κίνα οι οποίες προτάσσοντας το δικαίωμά τους στην ανάπτυξη και περιχαράκωνοντας τις θέσεις τους πίσω από την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης αρνήθηκαν την οποιαδήποτε ανάληψη υποχρέωσης από

⁶¹⁴ Η ΕΕ λίγους μήνες πριν είχε προκαλέσει την αντίδραση των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών με την πρότασή της για προσθήκη επιπλέον αναπτυσσόμενων κρατών στην ομάδα των βιομηχανικών στο πλαίσιο της Σύμβασης και του νέου Πρωτοκόλλου. Επιπλέον, η Νέα Ζηλανδία προχώρησε ένα βήμα παραπέρα σε σχέση με τις ΗΠΑ θέτοντας στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων της Συνδιάσκεψης του Κιότο επίσημη πρόταση για σταδιακή επιβολή νέων δεσμεύσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες. Βλ. UNFCCC, *Tracing the Origins of the Kyoto Protocol: An Article-by-article Textual History*, op.cit. και Depledge, J., *Against the Grain: The United States and the Global Climate Change Regime*, *Global Change, Peace & Security*, 17(1), 2005, σελ. 16.

την πλευρά τους⁶¹⁵. Για τη συγκεκριμένη ομάδα κρατών, η πάγια διαπραγματευτική τους θέση εδράζονταν στην ισχυρή πεποίθησή τους ότι την ιστορική ευθύνη του προβλήματος φέρουν οι ανεπτυγμένες χώρες οι οποίες στήριξαν ή στηρίζουν, για σειρά ετών, την αναπτυξιακή τους διαδικασία στη χρήση ορυκτών καυσίμων και είναι εκείνες που θα πρέπει να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για τον περιορισμό των εκπομπών τους.

Το τελικό κείμενο του Πρωτοκόλλου του Κιότο αντικατόπτριζε, σε μεγάλο βαθμό, τις βασικές πτυχές των διαπραγματευτικών θέσεων των ΗΠΑ. Ήδη, το σχέδιο του Πρωτοκόλλου, που είχε συνταχθεί στις αρχές του 1997, περιελάμβανε πολλές από τις προτάσεις, της αμερικανικής αντιπροσωπείας σε θέματα ορολογίας και ρυθμιστικών μέτρων⁶¹⁶. Οι ΗΠΑ θεωρούνται βασικοί θεσμικοί αρχιτέκτονες του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Συμμετείχαν ενεργά και εποικοδομητικά στην όλη διαπραγματευτική διαδικασία του Πρωτοκόλλου, επηρεάζοντας, σε σημαντικό βαθμό, το σχεδιασμό και τη σύνταξη του τελικού του κειμένου μέσα από την ένταξη σε αυτό, μεταξύ άλλων, νέων καινοτόμων όρων και διαχειριστικών προσεγγίσεων που δεν είχαν προηγουμένως⁶¹⁷.

Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με τους Agrawala και Andresen⁶¹⁸, οι ΗΠΑ ήταν και το κράτος που εν τέλει έκανε τις περισσότερες υποχωρήσεις, καθώς υπέκυψε στην πίεση για υιοθέτηση στόχων και χρονοδιαγραμμάτων. Πολύ σημαντική θεωρείται και η υποχώρηση των ΗΠΑ απέναντι στο ζήτημα της συμμετοχής των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών και ειδικότερα των μείζονων ρυπαιόντων, όπως της Κίνας, της Ινδίας, της Βραζιλίας, του Μεξικού κ.α. Όπως άλλωστε αναφέρθηκε σε προγενέστερο σημείο, η ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών πέτυχε την εξαίρεσή της από την υιοθέτηση συγκεκριμένων στόχων και χρονοδιαγραμμάτων εφαρμογής του Πρωτοκόλλου. Το γεγονός αυτό, επέτρεψε στα εν λόγω κράτη να διεκδικήσουν

⁶¹⁵ Βλ. UNFCCC, *Tracing the Origins of the Kyoto Protocol: An Article-by-article Textual History*, op.cit.

⁶¹⁶ Βλ. Depledge, J., op.cit., σελ. 17.

⁶¹⁷ Κατά τις διαπραγματεύσεις του Πρωτοκόλλου του Κιότο, οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν ως οι δρώντες με τη μεγαλύτερη επιρροή. Είναι γεγονός ότι, η αντιπροσωπεία των ΗΠΑ, χρησιμοποίησε, στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης, ένα σημαντικό κομμάτι των οικονομικών και ανθρωπίνων πόρους τους προκειμένου να ολοκληρωθεί η σύναψη ενός νέου Πρωτοκόλλου. Χωρίς αμφιβολία, οι ΗΠΑ συνεισέφεραν σε πολύ μεγάλο ποσοστό μέσα από την προαγωγή νέων ιδεών και αντιλήψεων και για αυτό το λόγο αποτελούν και τους μεγάλους εμπνευστές του θεσμικού οικοδομήματος. Βλ. Depledge, J., op.cit., σελ. 17 και Grubb, M., Vrolijk, C., Brack, D., *The Kyoto Protocol. A Guide and Assessment*, Royal Institute of International Affairs, The Royal Institute of International Affairs, London, 1999, σελ. 112.

⁶¹⁸ Βλ. Agrawala, Sh., Andresen St., *US Climate Policy: Evolution and Future Prospects*, *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 123.

και εν τέλει να αποκτήσουν, μέσα από το Πρωτόκολλο, μόνο δικαιώματα χωρίς να του επιβληθεί καμία υποχρέωση.

Η διττή υποχώρηση της αμερικανικής διαπραγματευτικής ομάδας, τόσο απέναντι στην προσέγγιση υιοθέτησης στόχων και χρονοδιαγραμμάτων, όσο και απέναντι στη μη συμμετοχή των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών στη συλλογική προσπάθεια μετριασμού των εκπομπών, ήρθε σε αντίθεση με το πνεύμα του ψηφίσματος «Byrd-Hagel», το οποίο είχε υιοθετηθεί ομόφωνα από τη Γερουσία λίγους μήνες πριν την έναρξη της Συνδιάσκεψης του Κιότο. Η Γερουσία είχε προειδοποιήσει το 1997 την κυβέρνηση Κλίντον, δηλώνοντας με σαφή και αποφασιστικό τρόπο, ότι δε θα αποδεχθεί καμία απολύτως ποσοτική δέσμευση μείωσης των εθνικών εκπομπών των ΗΠΑ, η οποία θίγει την αμερικάνικη οικονομία και ανταγωνιστικότητα, από τη στιγμή μάλιστα που οι αναπτυσσόμενες οικονομίες δεν αναλάμβαναν παρόμοιους στόχους για τον περιορισμό της αύξησης των δικών τους εκπομπών⁶¹⁹. Επομένως, μπορεί όπως σωστά επισημαίνει και ο Grubb⁶²⁰, οι ΗΠΑ να επέδειξαν στο διεθνές επίπεδο μία συγκροτημένη και υπεύθυνη στάση, παρ' όλα αυτά η διαπραγματευτική της ομάδα βρέθηκε εγκλωβισμένη προσπαθώντας να εξισορροπήσει τις πιέσεις που ασκούνταν στο εσωτερικό της χώρας, με σκοπό την εξασφάλιση των θεμελιωδών εθνικών συμφερόντων. Ως εκ τούτου, έχοντας το ψήφισμα της Γερουσίας κατά νου, οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν παρά να αποδεχθούν τον αναγκαίο συμβιβασμό της ανάπτυξης και εξέλιξης του διεθνούς καθεστώτος στη βάση της μέγιστης δυνατής προάσπισης των εθνικών θέσεων της⁶²¹. Αυτός φαίνεται να ήταν άλλωστε και ο λόγος για τον οποίο οι ΗΠΑ επέμειναν τόσο πολύ στην υιοθέτηση μηχανισμών ευελιξίας με τη λογική ότι μόνο μία συμφωνία που θα ήταν οικονομικά αποδοτική θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή από το αρμόδιο εσωτερικό νομοθετικό όργανο. Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η επιμονή των ΗΠΑ σχετικά με την υιοθέτηση καινοτόμων μηχανισμών και θεσμών εντός του καθεστώτος οφείλονταν όχι τόσο στην ανάγκη των ΗΠΑ να αναδειχτούν ως καθοδηγητές (leaders) στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων, αλλά περισσότερο στην ανάγκη τους να εξασφαλίσουν τη μέγιστη δυνατή προστασία και εκπλήρωση των εθνικών τους θέσεων και συμφερόντων, δεδομένου ότι η μείωση των εκπομπών

⁶¹⁹ Βλ. Stiglitz, J., E., *Making Globalization Work*, W.W. Norton & Company, New York-London, 2006, σελ. 171.

⁶²⁰ Βλ. Grubb, M., Vrolijk, C., Brack, D., *op. cit.*

⁶²¹ Βλ. Brunnée, J., *Europe, The United States and the Global Climate Regime: All Together Now?* *Journal of Land Use*, 24(1), 2008, σελ. 10.

με την παραδοσιακή μέθοδο θα έπληττε, σε σημαντικό βαθμό, το αμερικανικό αναπτυξιακό και παραγωγικό μοντέλο.

11.4. Η Μεταστροφή της Στάσης των ΗΠΑ μετά την Υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο

Η περίοδος που ακολούθησε την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο χαρακτηρίζεται από μία επίπονη και παρατεταμένη διαπραγματευτική διαδικασία για την αντιμετώπιση σημαντικών πτυχών του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη του Πρωτοκόλλου έπρεπε να διαπραγματευθούν για τη διευθέτηση μιας σειράς δύσκολων ζητημάτων προκειμένου να δημιουργηθούν όλες οι αναγκαίες προϋποθέσεις ενεργοποίησης του Πρωτοκόλλου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το θέμα της εφαρμογής των μηχανισμών ευελιξίας το οποίο αναδείχθηκε ως ένα από τα πιο ακανθώδη ζητήματα που έφερε σε ευθεία σύγκρουση τις ΗΠΑ με την ΕΕ⁶²². Η πρώτη επιδίωκε την υπερ-ευέλικτη και χωρίς κανένα περιορισμό χρήση των μηχανισμών ευελιξίας, προκειμένου τα κράτη να μπορέσουν να υλοποιήσουν τους ποσοτικοποιημένους στόχους τους. Από την άλλη η ΕΕ θεωρούσε πως μία άνευ όρων και ανεξέλεγκτη χρήση αυτών θα απέφερε αρνητικά αποτελέσματα για την περιβαλλοντική ακεραιότητα του Πρωτοκόλλου. Επιπλέον, οι ΗΠΑ προέβαλλαν έντονες επιφυλάξεις σχετικά με τη μη ένταξη μείζονων οικονομιών τους Νότου (π.χ. Κίνα, Ινδία, Βραζιλία) στον κανονιστικό πυρήνα του Πρωτοκόλλου και με την τελική επίτευξη των αυστηρών διαφοροποιημένων εθνικών στόχων μείωσης των εκπομπών των βιομηχανικών κρατών.

Η μείζονα οικονομία του Βορρά άρχισε να συνειδητοποιεί σταδιακά ότι είχε βρεθεί εγκλωβισμένη σε ένα πολύ αυστηρό ρυθμιστικό μοντέλο «στόχων και χρονοδιαγραμμάτων», η εφαρμογή του οποίου θα έπληττε σημαντικά την οικονομία τους⁶²³. Μάλιστα, το εν λόγω ρυθμιστικό μοντέλο, το οποίο αποτυπώνεται σε ένα διεθνές νομικό εργαλείο (Πρωτόκολλο του Κιότο), καθίστατο αρκετά αναποτελεσματικό και ελλειμματικό καθώς δεν εξασφάλιζε την ουσιαστική συμμετοχή και δέσμευση των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών για μείωση των εκπομπών τους. Παρά το γεγονός ότι, οι ΗΠΑ συνέβαλαν, σε μεγάλο βαθμό, στο

⁶²² Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 258-261.

⁶²³ Ibid, σελ. 260.

θεσμικό σχεδιασμό του Πρωτοκόλλου, γνώριζαν πλέον ότι η έγκρισή του από το εσωτερικό τους αποτελούσε εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση, δεδομένης της ύπαρξης του ψηφίσματος της Γερουσίας «Byrd-Hagel», από τον Ιούνιο του 1997⁶²⁴. Ως εκ τούτου, η νέα ομοσπονδιακή κυβέρνηση Bush υιοθετώντας, το Μάρτιο του 2001, μία πλήρως σκεπτικιστική αντίληψη για το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, προχώρησε στην πολυσυζητημένη απόφαση απόσυρσης της υπογραφής της από το Πρωτόκολλο και εν συνεχεία στη μονομερή αποχώρηση των ΗΠΑ από τον κανονιστικό πυρήνα του Πρωτοκόλλου, με το πρόσχημα ότι οι δεσμεύσεις που πηγάζουν από αυτό θα κλόνιζαν και θα έβλαπταν την αμερικάνικη οικονομία και ανταγωνιστικότητα⁶²⁵. Αν και οι ΗΠΑ συνέχιζαν να συμμετέχουν στη διαπραγματευτική διαδικασία της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, στοιχείο που δηλώνει τη μη εγκατάληψη του Διεθνούς Συμβατικού Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή, η αποχώρησή τους από το Πρωτόκολλο και η απαλλαγή τους από ποσοτικοποιημένες δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών τους, αποτελούσε ευθεία αμφισβήτηση τόσο της αρχής της πρωτοπορίας όσο και της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Ως εκ τούτου, με τη μεταστροφή στη στάση τους, ο μεγαλύτερος ρυπαίνων του πλανήτη, δημιούργησε κραδασμούς στα θεμέλια του θεσμικού οικοδομήματος της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, ενώ παράλληλα σηματοδότησε τη μετάβαση σε μια δύσκολη περίοδο προκειμένου να τεθεί σε ισχύ το Πρωτόκολλο. Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ προσπάθησαν να δημιουργήσουν πολυμερείς πρωτοβουλίες, αντίθετες προς τη θεσμική λογική και τη γενικότερη διαδικασία του Κιότο⁶²⁶, όπως η «Asia-Pacific Partnership on Clean Development & Climate» και η «Major Economies Process on Energy Security & Climate Change»⁶²⁷. Παρ' όλα αυτά, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, χάρη στις διπλωματικές προσπάθειες της ΕΕ, το Πρωτόκολλο του Κιότο τέθηκε τελικά σε ισχύ το 2014, μετά και από την επικύρωση της Ρωσίας. Επομένως, παρά την αρνητική και παρελκυστική τους στάση μετά το 2001, οι ΗΠΑ δεν κατάφεραν τελικά να

⁶²⁴ Βλ. Depledge, J., *Against the Grain: The United States and the Global Climate Change Regime*, *Global Change, Peace & Security*, 17(1), 2005, σελ. 17.

⁶²⁵ Βλ. Stiglitz, J., E., *op.cit.*, σελ. 171.

⁶²⁶ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Πασπάτη, Ε., *Ο Ρόλος των ΗΠΑ και των Μειζόνων Ρυπαίνοντων της Ασίας στη Διαμόρφωση του Νέου Διεθνούς Ρυθμιστικού Πλαισίου για την Κλιματική Αλλαγή*, στο Γρ. Ι. Τσάλτας, Κ. Κατσιμπάρδης (επιμ.), *Διεθνής Κλιματική Πολιτική. Ο Δρόμος προς την Κοπεγχάγη*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009, σελ.57.

⁶²⁷ Κατά τη Rajamani, οι εν λόγω πρωτοβουλίες λειτούργησαν ως *fora* εκδήλωσης προθέσεων και όχι πραγματικής δράσης για το κλίμα. Βλ. Rajamani, L., *From Berlin to Bali and Beyond: Killing Kyoto Softly?*, *International and Comparative Law Quarterly*, 57(4), 2008, σελ. 932.

αποσυντονίσουν πλήρως και να θέσουν προσκόμματα στην εφαρμογή του Πρωτοκόλλου. Προσέφεραν, όμως, στους ισχυρούς αναπτυσσόμενους (κυρίως Κίνα και Ινδία) την ιδανική δικαιολογητική βάση προκειμένου να αιτιολογήσουν την απροθυμία τους να συμμετάσχουν ουσιαστικά στη μελλοντική λειτουργία του καθεστώτος και να υιοθετήσουν τυχόν δεσμεύσεων μείωσης των δικών τους εκπομπών.

11.5. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της μετά-Κιότο Περιόδου: Από το Μόντρεαλ στο Κανκούν (2005-2010)

11.5.1. Η Έναρξη «Διαλόγου» για την Ενδυνάμωση της Εφαρμογής της Σύμβασης

Οι ΗΠΑ δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην άτυπη διαδικασία «Διαλόγου για τη Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση» που ξεκίνησε από τη Συνδιάσκεψη στο Μόντρεαλ (COP 11, 2005). Σε αυτό συνέτεινε η χαλαρή και παράλληλα μη δεσμευτική μορφή ανταλλαγής πληροφοριών, ιδεών και εμπειριών της εν λόγω διαδικασίας, η οποία αποσκοπούσε στην ενίσχυση και βελτίωση της εφαρμογής των διατάξεων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Μέσα σε αυτό το χαλαρό πλαίσιο αναζήτησης τρόπων ενδυνάμωσης της συνεργατικής δράσης για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, οι ΗΠΑ ανέπτυξαν, από την πρώτη στιγμή, τις απόψεις και τις θέσεις τους πάνω σε βασικούς τομείς της διεθνούς κλιματικής πολιτικής.

Ειδικότερα, μέσα από τις εκθέσεις που κατέθεσαν οι ΗΠΑ στο πλαίσιο του διετούς «Διαλόγου» αναγνωριζόταν η αναγκαιότητα ενσωμάτωσης των δράσεων ενάντια στην κλιματική αλλαγή σε ένα γενικότερο πλαίσιο επίτευξης αναπτυξιακών στόχων. Μία τέτοιου είδους διασύνδεση θα απέφερε πολλαπλά διατομεακά οφέλη⁶²⁸. Και αυτό γιατί οι ΗΠΑ θεωρούσαν ότι η προσέγγιση που αποβλέπει στην ενσωμάτωση δράσεων ενίσχυσης της εφαρμογής της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή σε ευρύτερες βραχυπρόθεσμες πολιτικές με οφέλη σε τοπικό επίπεδο -όπως οι πολιτικές που συνδέονταν με την ενεργειακή ασφάλεια, την

⁶²⁸ Βλ. UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, First Workshop, Bonn, 15-16 May 2006, *Submission from the United States of America*, Dialogue Working Paper 13/2006.

οικονομική ανταγωνιστικότητα και τον περιορισμό της ρύπανσης ή προστασία του περιβάλλοντος- συμβάλλει ουσιαστικά στην εκπλήρωση του στόχου της προώθησης καθαρών μορφών ανάπτυξης (clean development)⁶²⁹. Είχε πλέον καταστεί σαφές από την πλευρά των ΗΠΑ ότι η διασύνδεση των απώτερων στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης με τους επιμέρους στόχους στους οποίους αποσκοπούν οι δράσεις για την κλιματική αλλαγή είναι ιδιαίτερος σημαντική για όλες τις χώρες και κυρίως για τις αναπτυσσόμενες προσφέροντας. Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται η ανάγκη για την εξεύρεση των αναγκαίων εκείνων πρωτοβουλιών που συνδράμουν μέσα από την παράλληλη διεύρυνση της βάσης εφαρμογής δράσεων μορφών ανάπτυξης⁶³⁰.

Επίσης, οι ΗΠΑ έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα και στη θεματική που αφορά στο ρόλο και στις δυνατότητες ανάπτυξης τεχνολογίας για την επίτευξη του απώτερου σκοπού της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή⁶³¹. Στο πλαίσιο μιας αποτελεσματικής στρατηγικής με στόχο τον μετριασμό των εκπομπών, οι ΗΠΑ τόνιζαν την ανάγκη εφαρμογής προγραμμάτων με σκοπό την έρευνα, την ανάπτυξη και τη διάχυση τεχνολογικού εξοπλισμού στα Συμβαλλόμενα Μέρη προκειμένου να αναπτυχθούν εκείνες οι τεχνολογίες που θα συμβάλλουν στη σταθεροποίηση των εκπομπών. Παρατηρείται όμως ότι για τις ΗΠΑ, ο τομέας της τεχνολογίας αγγίζει τον πυρήνα της εθνικής οικονομίας των κρατών και δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί με μη οικονομικούς ή μη εμπορικούς όρους. Συνδέεται με το γεγονός ότι οι νέες τεχνολογίες ανήκουν στην ιδιωτική οικονομική σφαίρα και προστατεύονται ως προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας. Σε αντίθεση με τις αναπτυσσόμενες χώρες και ιδίως με την Κίνα, θεωρεί πως το πρόβλημα της ανάπτυξης καινοτόμου και καθαρού τεχνολογικού εξοπλισμού θα πρέπει να αντιμετωπιστεί στην κάθε χώρα ξεχωριστά και ότι ο ρόλος της Σύμβασης θα πρέπει να περιορίζεται στην ενίσχυση των προσπαθειών εφαρμογής προγραμμάτων τεχνολογικής ανάπτυξης. Αντιτίθεται στη δημιουργία ενός θεσμοθετημένου μηχανισμού για τη διευκόλυνση της μεταφοράς

⁶²⁹ Βλ. UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, First Workshop, Bonn, 15-16 May 2006, *Submission from the United States of America*, Dialogue Working Paper 13/2006.

⁶³⁰ Για τις ΗΠΑ θα πρέπει να γίνουν σεβαστές οι ιδιαίτερες εθνικές περιστάσεις που επικρατούν στις αναπτυσσόμενες χώρες καθώς και οι δυνατότητες επίτευξης ενεργειακής ασφάλειας. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Fourth Sessions of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol and Convention Dialogue: 27-31 August 2007", Vol. 12, No. 339, (3/9/2007).

⁶³¹ Βλ. UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, First Workshop, Bonn, 15-16 May 2006, *Submission from the United States of America*, op.cit.

τεχνολογίας σε αναπτυσσόμενες χώρες. Και για αυτό το λόγο μέσα στα επίσημα κείμενά της δεν γίνεται καμία αναφορά στην έννοια της «μεταφοράς» τεχνολογίας.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι οι ΗΠΑ αν και επέδειξαν μία σχετικά καλή θέληση ως προς την ανάγκη συμμετοχής των μείζονων ρυπαινόντων στο «Διάλογο»⁶³² σχετικά με το καθεστώς της μετα-Κιότο εποχής -επιδεικνύοντας μάλιστα και το παράδειγμα της πρωτοβουλίας των ΗΠΑ για σύγκλιση Σύσκεψης στην Ουάσιγκτον, το Σεπτέμβριο του 2007, τις 17 μεγαλύτερες οικονομίες (Major Economies' Meeting)⁶³³, οι οποίες μάλιστα συνιστούν τους μείζονες ρυπαίνοντες του πλανήτη- παρ' όλα αυτά, εξέφρασαν τις επιφυλάξεις τους σχετικά με τη θέσπιση μίας νέας θεσμοθετημένης διαπραγματευτικής διαδικασίας σε επόμενες Συνδιασκέψεις υπό το φόβο ότι αυτή θα οδηγήσει στην υιοθέτηση μιας νέας συμφωνίας στο πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

11.5.2. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (2007)

Όπως έχει προαναφερθεί, η Συνδιάσκεψη του Μπαλί (COP 13, 2007) αποτέλεσε κομβικό σημείο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας διαπραγματευτικής περιόδου για τον προσδιορισμό του καθεστώτος μετά τη λήξη της πρώτης περιόδου δέσμευσης του Πρωτοκόλλου (2012). Μία από τις κύριες επιδιώξεις της διεθνούς κοινότητας ήταν και η προσπάθεια επανένταξης των ΗΠΑ σε συνεργατικά πλαίσια δράσης και στην επαναδέσμευση αυτής μέσα από την υιοθέτηση ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών της. Αν και αρχικώς οι ΗΠΑ διατύπωσαν επιφυλάξεις, πάνω σε αρκετά σημεία του τελικού κειμένου, δέχθηκαν να προσυπογράψουν το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, καταφέροντας παράλληλα να περάσουν τις θέσεις τους σε αρκετά ζητήματα⁶³⁴.

Αντικείμενο έντονης διαπραγματευτικής διαμάχης ανάμεσα στους δύο μείζονες ρυπαίνοντες του καθεστώτος, την ΕΕ και τις ΗΠΑ, αποτέλεσε το ζήτημα της ενσωμάτωσης στο Προοίμιο του Σχεδίου Δράσης του Μπαλί, ειδικής αναφοράς σε ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών για τα ανεπτυγμένα κράτη του Παραρτήματος Ι, καθ' υπόδειξη των επιστημονικών προτάσεων του Διακυβερνητικού

⁶³² Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 339, op.cit.

⁶³³ Βλ. <http://www.g8.utoronto.ca/mem/mem-070927.html>.

⁶³⁴ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Summary of the Thirteenth Conference of Parties to the UN Framework Convention on Climate Change and Third Meeting of Parties to the Kyoto Protocol: 3-15 December 2007", Vol. 12, No. 354, (18/12/2007).

Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή⁶³⁵. Σε αντίθεση με την ΕΕ, που επιθυμούσε την αναφορά σε ένα συνολικό στόχο μείωσης των εκπομπών (25-40% μέχρι το 2020) για τα βιομηχανικά κράτη, οι ΗΠΑ από κοινού με τον Καναδά, τη Ρωσία και την Ιαπωνία⁶³⁶ θεώρησαν αρκετά όψιμο να συμπεριληφθεί μία τέτοια ποσοτική διάταξη μέσα στο κείμενο. Μία τέτοια διάταξη θα μπορούσε να προδικάσει το τελικό αποτέλεσμα της συμφωνίας, η οποία θα προέκυπτε στο πλαίσιο της 15^{ης} Συνδιάσκεψης των Μερών που θα ελάμβανε χώρα το 2009⁶³⁷. Οι εν λόγω χώρες πρέσβευαν ότι ο ακριβείς όρος μίας κλιματικής συμφωνίας που θα ισχύσει μετά το 2012, δεν δύναται να καθορισθούν τη δεδομένη χρονική στιγμή, αλλά θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο διαβουλεύσεων στο περιθώριο των επερχόμενων προπαρασκευαστικών συναντήσεων του καθεστώτος που θα ελάμβαναν χώρα τα επόμενα δύο χρόνια⁶³⁸.

Οι ΗΠΑ μη θέλοντας να εγκλωβιστούν νομικά και πολιτικά σε προκαθορισμένα ποσοστά εκπομπών και μάλιστα εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων, όπως συνέβη με το Πρωτόκολλο του Κιότο το 1997⁶³⁹, προτίμησαν και επέτυχαν εν τέλει μία ήπια αναφορά. Η αφαίρεση της παραγράφου που προσδιορίζει συγκεκριμένους ποσοτικοποιημένους στόχους και η αντικατάστασή της με μία γενικόλογη και ανοιχτή προς ερμηνεία διάταξη -«ανάγκη σημαντικών μειώσεων των παγκόσμιων εκπομπών»- η οποία συνοδεύεται από μία υποσημείωση παραπομπής στην τελευταία έκθεση του IPCC⁶⁴⁰, αποδυνάμωσε αισθητά τη βαρύτητα του τελικού κειμένου της Συνδιάσκεψης των Μερών στο Μπαλί. Ο συμβιβασμός, όμως, κρίθηκε αναπόφευκτος προκειμένου να καταστεί δυνατή η συναίνεση των ΗΠΑ στο τελικό κείμενο της Συνδιάσκεψης, δηλαδή το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί⁶⁴¹

⁶³⁵ Βλ. IPCC, *Fourth Assessment Report*, WMO/UNEP, 2007.

⁶³⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ιαπωνία άλλαξε στάση λίγο μετά το πέρας των εργασιών της Συνδιάσκεψης και δέχθηκε τελικά να υποστηρίξει την εισαγωγή αριθμητικών στόχων σε μία μελλοντική παγκόσμια συμφωνία για το κλίμα. Βλ. Clémenson, R., *The Bali Road Map. A First Step on the Difficult Journey to a Post-Kyoto Protocol Agreement*, *Journal of Environment and Development*, 17(1), 2008, σελ. 74.

⁶³⁷ Βλ. *Earth Negotiations Bulletin*, Vol. 12, No. 354, op.cit.

⁶³⁸ Βλ. <http://www.spiegel.de/international/world/us-at-the-bali-climate-change-conference-the-american-gap-between-words-and-deeds-a-523027.html>.

⁶³⁹ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Διάσκεψη του Μπαλί: Πόσο Επιτυχής μπορεί να Θεωρηθεί, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ-παρους.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, Αθήνα, 2009, σελ. 231-245.

⁶⁴⁰ Συγκεκριμένα, η υποσημείωση αναφέρεται στο Technical Summary της 4^{ης} Έκθεσης Εκτίμησης του IPCC.

⁶⁴¹ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Διάσκεψη του Μπαλί: Πόσο Επιτυχής μπορεί να Θεωρηθεί, op.cit., σελ. 231-245.

και να οδηγηθεί η διεθνής κοινότητα στην υιοθέτηση μιας παγκόσμιας και ολοκληρωμένης συμφωνίας με τη συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαινόντων.

Παρομοίως και στο ζήτημα των ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών για τα βιομηχανικά κράτη, οι ΗΠΑ κράτησαν επιφυλακτική στάση σε οποιαδήποτε αναφορά σε στόχους και χρονοδιαγράμματα. Παρ' όλα αυτά, δέχθηκαν, μετά και από πίεση της Κίνας, την πρόβλεψη για υιοθέτηση δεσμεύσεων και δράσεων μετριασμού των εκπομπών, συμπεριλαμβανομένων «ποσοτικοποιημένων στόχων περιορισμού και μείωσης των εκπομπών». Η αναφορά σε «δεσμεύσεις» καθώς και σε «ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης και περιορισμού των εκπομπών» αποτελεί μία σημαντική εξέλιξη αλλά όπως αναφέρει και ο Ott⁶⁴² παράλληλα συνιστά μία οπισθοχώρηση από την πλευρά των ΗΠΑ και άλλων σκεπτικιστών του κλίματος, οι οποίοι με θέρμη υποστήριζαν τα προηγούμενα χρόνια την υιοθέτηση εθελοντικού τύπου δεσμεύσεων. Οι ΗΠΑ συναίνεσαν σε κάτι το οποίο παραπέμπει σε στόχους αντίστοιχης φύσεως με του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Βέβαια, η γλώσσα του κειμένου απέκτησε μια ήπια και ευέλικτη μορφή με την εισαγωγή και του όρου «δράσεις», αφήνοντας ένα περιθώριο επιλογής στα ανεπτυγμένα κράτη ως προς τη φύση των στόχων και την επιλογή του τρόπου μετριασμού των εκπομπών⁶⁴³. Αλλά και η χρήση του όρου «comparability of efforts» είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς εμμέσως πλην σαφώς στοχοποιούσε τις ΗΠΑ, επιχειρώντας να διασφαλίσει ότι θα λάβει τα ίδια μέτρα με τα άλλα ανεπτυγμένα κράτη. Συναινώντας στην υιοθέτηση του κειμένου, οι ΗΠΑ για πρώτη φορά μετά την εντολή του Βερολίνου, επέστρεψαν στην ίδια διαδρομή. Αυτό, όμως, που απομένει να αναδειχθεί είναι το είδος των δεσμεύσεων που θα γίνουν αποδεκτοί (intensity targets, technology-based approaches, ή ένας χαλαρός στόχος περιορισμού των εκπομπών). Οι ΗΠΑ σε καμία περίπτωση δεν θα ήθελαν να εγκλωβιστούν και πάλι σε απόλυτους αριθμητικούς στόχους μείωσης των εκπομπών τους (economy-wide targets) αντίστοιχους με εκείνους του Πρωτοκόλλου του Κιότο⁶⁴⁴.

⁶⁴² Βλ. Ott, H. E., Sterk, W., Watanabe, R., The Bali Roadmap: New Horizons for Global Climate Policy, *Climate Policy*, 8(1), 2008, σελ. 91-95.

⁶⁴³ Βλ. Spence, Ch. et al., Great Expectations: Understanding Bali and the Climate Change Negotiations, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 149.

⁶⁴⁴ Επίσης, σημαντικό αναδεικνύεται το ζήτημα του βαθμού φιλοδοξίας (level of ambition) των δεσμεύσεων, οποιουδήποτε είδους. Υπάρχει ένα μεγάλο κενό ανάμεσα σε αυτό που οι ΗΠΑ θεωρούν ως φιλόδοξο στόχο και σε αυτό που οι εταίροι της αναμένουν από εκείνη να πράξει, ως ένας από τους μεγαλύτερους ρυπαίνοντες των ανεπτυγμένων κρατών.

Σχετικά με το ζήτημα της μελλοντικής θεσμικής συμμετοχής των αναπτυσσόμενων κρατών, η ΗΠΑ θεώρησαν κρίσιμο ζήτημα για την πορεία των διαπραγματεύσεων την ανάγκη υιοθέτησης δεσμεύσεων και από την πλευρά των μείζονων οικονομιών του Νότου για περιορισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και μάλιστα αντίστοιχων με αυτές των βιομηχανικών κρατών⁶⁴⁵. Αναμφισβήτητα, ο θεσμικός ρόλος των αναπτυσσόμενων κρίθηκε ως βασικός διαπραγματευτικός όρος προκειμένου οι ΗΠΑ να δεχθούν να εμπλακούν σε οποιαδήποτε συμφωνία θα ρύθμιζε το καθεστώς μετά το 2012, με αποτέλεσμα την έντονη αντίδραση των αναπτυσσόμενων και κυρίως της Κίνας. Οι ΗΠΑ επιδίωκαν την ανάληψη νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Μάλιστα, ζήτησαν την υιοθέτηση μιας πιο σκληρής και ξεκάθαρης ορολογίας με την εισαγωγή στο τελικό κείμενο της διατύπωσης «δεσμεύσεις υποχρεωτικού χαρακτήρα», κάτι που τελικά δεν έγινε αποδεκτό από τους αναπτυσσόμενους⁶⁴⁶. Εν τέλει, οι ΗΠΑ κατάφεραν να εντάξουν τις αναπτυσσόμενες χώρες στο νέο ρυθμιστικό πλαίσιο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής αναλαμβάνοντας, για πρώτη φορά, κάποια μορφή συμμετοχικής δράσης για την καταπολέμηση των εκπομπών τους⁶⁴⁷. Παρ' όλα αυτά, η διατύπωση της παραγράφου που αφορά στο πεδίο μετριάσμου των εκπομπών για τους αναπτυσσόμενους και συγκεκριμένα στις Εθνικά Κατάλληλες Δράσεις Μετριάσμου των Εκπομπών τους (NAMAs), θεωρείται ήπια και ασαφής, ενώ δεν υφίσταται κάποια ποσοτική ή ποιοτική ένδειξη ως προς τις υποχρεώσεις των αναπτυσσόμενων, όπως θα επιθυμούσαν οι ΗΠΑ.

Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι για τις ΗΠΑ, το κύριο διακύβευμα των εν λόγω διαπραγματεύσεων για μια νέα συμφωνία που θα διέπει το καθεστώς μετά το 2012 ήταν η κατάργηση του θεσμικού διαχωρισμού σε Συμβαλλόμενα Μέρη του Παραρτήματος I και Συμβαλλόμενα Μέρη εκτός Παραρτήματος I. Η κλασική θεσμοθετημένη κατηγοριοποίηση των μερών στη βάση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και πιο συγκεκριμένα στο πλαίσιο της συλλογιστικής «ιστορικοί ρυπαίνοντες και μη» θεωρούνταν πεπερασμένη και μη ρεαλιστική. Η βασική επιδίωξη του καθεστώτος θα έπρεπε να είναι η μετάβαση σε μία νέα εποχή, όπου η διαφοροποιημένη μεταχείριση θα εφαρμόζεται κάθετα εντός της ομάδας των

⁶⁴⁵ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 354, op.cit.

⁶⁴⁶ Ibid.

⁶⁴⁷ Βλ. Παρ. 1(b)(ii) του Σχεδίου Δράσης του Μπαλί.

αναπτυσσόμενων και στη βάση της λογικής «μείζονες ρυπαίνονες και μη». Η απαλλαγή και εξαίρεση μείζονων οικονομιών του Νότου, όπως Κίνα και Ινδία, θεωρούνταν μη αποδεκτή και μη αποτελεσματική για την επίτευξη του θεμελιώδη σκοπού της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Εν τέλει, αν και ο κλασικός θεσμικός διαχωρισμός συνεχίστηκε μέσα από το τελικό κείμενο που συμφωνήθηκε στο Μπαλί, η χρήση των όρων «ανεπτυγμένοι» αντί για «Μέρη του Παραρτήματος Ι» και «αναπτυσσόμενοι» αντί για «Μέρη εκτός Παραρτήματος Ι» φαίνεται να άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο για τη διεθνή κλιματική πολιτική⁶⁴⁸.

Αναμφισβήτητα, οι ΗΠΑ, στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης του Μπαλί, επέδειξαν περισσότερη βούληση και διάθεση για υποχωρήσεις και εύρεση συμβιβαστικών λύσεων, μετά από μία περίοδο έντονου σκεπτικισμού και αρνητικής προσέγγισης σε διαβουλεύσεις στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Έχοντας πλέον την εμπειρία του Κιότο, οι ΗΠΑ επέστρεψαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με ξεκάθαρες θέσεις και διεκδικήσεις. Η μεγαλύτερη διαπραγματευτική τους νίκη, εκτός από την επίτευξη της αποφυγής οποιαδήποτε αναφοράς στο κείμενο του Μπαλί σε νομικά δεσμευτικούς στόχους τύπου Κιότο, υπήρξε η εξασφάλιση της θεσμικής συμμετοχής των αναπτυσσόμενων –έστω και με τη μορφή «Δράσεων». Αυτό αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα προκειμένου οι ΗΠΑ να δεχθούν την υπογραφή του τελικού κειμένου και να επιβιβαστούν στο θεσμικό όχημα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, αναλαμβάνοντας και πάλι ένα πιο ενεργό ρόλο σε αντίθεση με την αδράνεια που ανέπτυξαν τα προηγούμενα χρόνια.

⁶⁴⁸ Με αυτό τον τρόπο, προσφέρεται η δυνατότητα πλέον στα κράτη-μέρη να επαναδιαπραγματευτούν τις δύο κατηγορίες και να επανεξετάσουν τα κριτήρια εκείνα (όπως π.χ. το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης ή το επίπεδο των συνολικών εκπομπών) τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε νέες μορφές διαφοροποίησης κυρίως για τους αναπτυσσόμενους και εν συνεχεία διαφορετικού τύπου δεσμεύσεις για αυτούς. Ως εκ τούτου, νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις ως προς τη διαφοροποίηση των υποχρεώσεων δύναται να βρουν πρόσκαιρο έδαφος στις επερχόμενες διαπραγματεύσεις, και έτσι να ενσωματωθούν στη θεσμική αρχιτεκτονική μιας μελλοντικής συμφωνίας. Οι νέοι ορισμοί εμφανίζουν μία καινούργια δυναμική και υπόκεινται σε μία νέα ερμηνευτική διαδικασία, σε αντίθεση με τις ήδη υπάρχουσες «στατικές» έννοιες, όπου εκεί δεν υφίσταται περιθώριο επαναπροσδιορισμού ως προς το ποιές χώρες υπάγονται στην πρώτη κατηγορία και ποιες στη δεύτερη. Βλ. Ott, H. E., Sterk, W., Watanabe, R., *The Bali Roadmap: New Horizons for Global Climate Policy*, op.cit., σελ. 92 και Rajamani, L., *From Berlin to Bali and Beyond: Killing Kyoto Softly?*, op.cit., σελ. 294.

11.5.3. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση – [AWG-LCA (2008-2011)]

Κατά τη διάρκεια της διετούς διαπραγματευτικής διαδρομής, που έλαβε χώρα στο πλαίσιο των συνεδριάσεων του AWG-LCA, οι ΗΠΑ κατέθεσαν τις απόψεις τους πάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα που αφορούσαν την κανονιστική αρχιτεκτονική της νέας παγκόσμιας συμφωνίας για την κλιματική αλλαγή, η οποία θα προσδιορίζει τις συμβατικές υποχρεώσεις των κρατών στο πλαίσιο του καθεστώτος μετά το 2012 και θα θεμελιώνει μια μακροπρόθεσμη συνεργατική δράση ενάντια στην κλιματική αλλαγή.

α) Η Έννοια του Συμφωνηθέντος Αποτελέσματος (Agreed Outcome)

Για τις ΗΠΑ, το συμφωνηθέν αποτέλεσμα που θα προέκυπτε από τις επόμενες Συνδιασκέψεις, προκειμένου να καθορισθεί το καθεστώς μετά το 2012, θα έπρεπε να πληρεί τόσο το κριτήριο της περιβαλλοντικής αποτελεσματικότητας όσο και της οικονομικής βιωσιμότητας. Για τις ΗΠΑ, όμως, το κυρίαρχο ζητούμενο ήταν η επίτευξη μιας ελκυστικής συμφωνίας που θα τύγχανε ευρείας αποδοχής⁶⁴⁹ και θα είχε μία διευρυμένη συμμετοχική βάση. Η νέα συμφωνία που θα ρύθμιζε τη διεθνή κλιματική πολιτική μετά το 2012, θα έπρεπε να προσελκύσει όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη και κυρίως τους μείζονες ρυπαίνοντες, να δημιουργήσει κίνητρα εποικοδομητικής συμμετοχής και να αποτρέψει την καλλιέργεια συνθηκών που ευνοούν την απομάκρυνση των κρατών από αυτή. Προκειμένου να επιτευχθεί το κριτήριο της ευρείας συμμετοχής, το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης του καθεστώτος μετά το 2012 θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψη και τις ιδιαίτερες εθνικές περιστάσεις του εκάστοτε κράτους⁶⁵⁰.

Μάλιστα, για την αμερικάνικη πλευρά αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία το γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα θα έπρεπε να διασφαλίσει την οικοδόμηση μιας συμφωνίας που δε θα εμπεριείχε τις αδυναμίες και ελλείψεις του παρελθόντος, αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο τη σημασία της πρακτικότητας και λειτουργικότητας. Αντίθετα,

⁶⁴⁹ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, *Submission of the United States Under the Bali Action Plan*, First Session, Bangkok 31 March-4 April 2008.

⁶⁵⁰ Ibid.

στους κόλπους των αμερικανικών αντιπροσωπειών είχε επικρατήσει διαχρονικά η αντίληψη ότι η λειτουργία πολύπλοκων διαδικασιών στο πλαίσιο ενός καθεστώτος καθίστανται αρκετά χρονοβόρες με αποτέλεσμα να αποβαίνουν εις βάρος της επίτευξης αποτελεσματικής συμμετοχής και εφαρμογής. Επομένως, για τις ΗΠΑ αποτελούσε θεμελιώδη προτεραιότητα , η επίτευξη μιας εποικοδομητικής συμφωνίας, η οποία θα επέτρεπε στα Συμβαλλόμενα Μέρη να αντιμετωπίσουν θεσμικά το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής με ένα ευέλικτο τρόπο και μέσα από νέες προσεγγίσεις και ιδέες που ίσως να αντίκεινται στις διαχειριστικές προσεγγίσεις τους παρελθόντος⁶⁵¹. Επίσης, μέσα στο ίδιο πλαίσιο θεωρείτο αναγκαίο να λαμβάνεται υπόψη το διαρκώς εξελισσόμενο πεδίο αναφοράς ενός καθεστώτος, στη βάση του οποίου αναπτύσσονται και εξελίσσονται οι διαπραγματεύσεις. Τόσο τα συνεχή επικαιροποιημένα επιστημονικά δεδομένα και οι αυξανόμενες τάσεις στις παγκόσμιες εκπομπές όσο και οι διαρκώς μεταβαλλόμενες οικονομικές και αναπτυξιακές συνθήκες των κρατών επιβάλλουν την αναθεώρηση κάποιων πτυχών της διεθνούς κλιματικής πολιτικής.

β) Το Κοινό Όραμα για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση

Το Σχέδιο Δράση του Μπαλί άφησε ανοικτό και προς περαιτέρω διαπραγμάτευση το ζήτημα του καθορισμού της έννοιας του κοινού οράματος. Για τις ΗΠΑ, είχε καταστεί σαφές ότι το κοινό όραμα θα πρέπει να διαπνέει ολόκληρο το θεσμικό οικοδόμημα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής και συγκεκριμένα τους τέσσερις πυλώνες που εγκαθιδρύει το Πλάνο Δράσης του Μπαλί. Πάνω απ'όλα, η έννοια του κοινού οράματος θα έπρεπε να λειτουργεί ως πηγή έμπνευσης για την πραγματοποίηση του θεμελιώδη σκοπού της Σύμβασης. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να καθοδηγεί τις δράσεις που καλούνται τα κράτη να αναπτύξουν στο πλαίσιο των τεσσάρων πυλώνων, όπως προβλέπεται στο Πλάνο Δράσης του Μπαλί. Επίσης, θα έπρεπε να αντικατοπτρίζει το κοινό αίσθημα για την επίλυση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής και την κοινή παγκόσμια πεποίθηση ότι τα μέρη του καθεστώτος θα πρέπει να προχωρήσουν στην υιοθέτηση μιας στρατηγικής και πραγματικής προσέγγισης επίτευξης του στόχου στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης. Η αποτελεσματική και βιώσιμη προσέγγιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής

⁶⁵¹ Ibid.

προϋποθέτει την ανάληψη δράσεων και το σχεδιασμό πολιτικών, οι οποίες είναι ανάλογες των δυνατοτήτων όλων των κρατών.

Επιπλέον, οι ΗΠΑ θεωρούσαν ως αδήριτη ανάγκη την περαιτέρω εμβάθυνση του ζητήματος της διαφοροποίησης των Συμβαλλομένων Μερών, στη βάση των διαφορετικών και μεταβλητών οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, και σε συνάρτηση πάντα με τα τρέχοντα επίπεδα εκπομπών⁶⁵². Και αυτό γιατί, η έννοια του κοινού οράματος συνδέεται άμεσα με την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Η έννοια της ευθύνης όπως και των δυνατοτήτων (capabilities), παρουσιάζει διαχρονικά μία δυναμική εξέλιξη απόρροια των διαρκώς μεταβαλλόμενων συνθηκών σε ένα κράτος⁶⁵³.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ συνέδεσαν την έννοια του «κοινού οράματος» με το ζήτημα της αποσαφήνισης του «μακροπρόθεσμου παγκόσμιου στόχου μείωσης των εκπομπών», οποίος και θα έπρεπε να καθοδηγεί τις δράσεις που θα ελάμβαναν λαμβάνουν χώρα σε όλα τα επίπεδα. Οι ΗΠΑ διατείνονταν ότι ο μακροπρόθεσμος στόχος θα πρέπει να είναι «ρεαλιστικός» και διαμορφωμένος στη βάση και άλλων παραμέτρων, όπως η συμβολή της επιστήμης καθώς και η ανάπτυξη και διάδοση των τεχνολογικών επιτευγμάτων. Αναγκαία προϋπόθεση αποτελεί η εκπλήρωση του στόχου να μην αποβαίνει σε βάρος της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης, όπως άλλωστε υπογραμμίζεται και στο Άρθρο 2 της Σύμβασης⁶⁵⁴.

γ) Οι Δεσμεύσεις Μετριασμού των Εκπομπών από τα Ανεπτυγμένα Κράτη

Από την άλλη πλευρά και οι ΗΠΑ, κατά τις διαπραγματευτικές συνόδους που έλαβαν χώρα λίγο πριν την κρίσιμη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης, υποστήριξαν ανοιχτά την υιοθέτηση ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών εντός χρονοδιαγράμματος για τις ανεπτυγμένες χώρες που θα εισάγονταν στη νέα συμφωνία με τη μορφή παραρτήματος⁶⁵⁵. Η εκλογή νέας κυβέρνησης υπό την ηγεσία του Μπάρακ Ομπάμα και οι μονομερείς δεσμεύσεις του για υιοθέτηση στόχου

⁶⁵² Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the First Session of the Ad Hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action and the Fifth Session of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol: 31 March- 4 April 2008”, Vol. 12, No. 362, (7/4/2008).

⁶⁵³ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, *Submission of the United States Under the Bali Action Plan*, op.cit.

⁶⁵⁴ Ibid.

⁶⁵⁵ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Bonn Climate Change Talks: 10-14 August 2009”, Vol. 12, No. 427, (17/8/2009).

επαναφοράς των επιπέδων των εκπομπών στα επίπεδα του 1990 μέχρι το 2020 κατά μείωση 80% μέχρι το 2050 ανάγοντας τα θέματα κλιματικής πολιτικής σε καίριο πολιτικό ζήτημα, απελευθέρωσαν έως ένα βαθμό τη θέση της αμερικάνικης διαπραγματευτικής ομάδας. Ως εκ τούτου διαπιστώνεται ότι οι ΗΠΑ, για πρώτη φορά μετά από τις διαπραγματεύσεις για το Πρωτόκολλο του Κιότο, αποδέχονται μέσα από τις επίσημες θέσεις τους την υιοθέτηση ποσοτικοποιημένων στόχων. Παρ' όλα αυτά, εξετάζοντας κανείς προσεκτικότερα τη γενικότερη στάση και τα συμφέροντα των ΗΠΑ οφείλει να παρατηρήσει τα εξής:

α) Οι ΗΠΑ, αν και παρουσίασαν μία μεταστροφή στη θέση τους σε σχέση με την αδράνεια και οπισθοχώρηση στην οποία είχαν περιπέσει σχεδόν μία δεκαετία πριν, δεν φαίνονταν διατεθειμένες να επαναλάβουν το σφάλμα του Κιότο και να αποδεχθούν απόλυτους αριθμητικούς και δεσμευτικούς εθνικούς ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών, οι οποίοι και θα προκαλούσαν ζημιά στην οικονομική τους ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα. Όπως εξάλλου διαφάνηκε και μετά από την αποχώρηση των ΗΠΑ από το θεσμικό οικοδόμημα του Πρωτοκόλλου του Κιότο το 2001, οι ΗΠΑ τείνουν να προτιμούν άλλου είδους προσεγγίσεις αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής που συμβάλλουν στη μείωση των εκπομπών, όπως για παράδειγμα στόχους μείωσης της ενεργειακής έντασης καθώς και πολιτικές που έχουν ως στόχο τη μετάβαση σε καθαρότερες τεχνολογίες⁶⁵⁶.

β) Επίσης, εκτός από το είδος των δεσμεύσεων, μία νομικά δεσμευτική συμφωνία με υποχρεωτικούς στόχους θα πρέπει να πληροί το κριτήριο της «ευρείας συμμετοχής» προκειμένου να γίνει αποδεκτή από την ίδια. Με άλλες λόγια, μόνο εάν συμφωνούσαν να συμμετάσχουν και άλλες ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή η νέα συμφωνία. Επομένως, σε αντίθεση με τις θέσεις της ΕΕ, οι ΗΠΑ αν και δέχονται να συμμετάσχουν στη νέα συμφωνία παρ' όλα αυτά, θέτουν ως απαραίτητη προϋπόθεση την εξασφάλιση της συμμετοχής των μείζονων ρυπαινόντων του αναπτυσσόμενου Νότου. Δεν ενδιαφέρονται να αναλάβουν απλώς τα ηνία της πρωτοπορίας, όπως η ΕΕ, αλλά συνδέουν ξεκάθαρα τη συμμετοχή τους στη νέα κλιματική συμφωνία με την αντίστοιχη θεσμική εμπλοκή των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών.

Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό που παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων του AWG-LCA ήταν και η έμφαση που δόθηκε από τις ΗΠΑ στη

⁶⁵⁶ Βλ. Depledge, J., Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 157.

θέσπιση μακροπρόθεσμων και όχι βραχυπρόθεσμων στόχων, οι οποίοι εντάσσονται στο πλαίσιο της προοδευτικής και μακροπρόθεσμης εφαρμογής του καθεστώτος. Ειδικότερα, οι ΗΠΑ επιδεικνύουν διαχρονικά τη βούλησή τους να εντάξουν τους εαυτούς τους στο πλαίσιο μιας μακροπρόθεσμης προοπτικής διαχείρισης του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής θέτοντας μάλιστα το στόχο μείωσης των εκπομπών τους έως και 80% μέχρι το 2005.

δ) Οι Δράσεις Μετριασμού των Εκπομπών από τα Αναπτυσσόμενα Κράτη

Κατά τις διαπραγματεύσεις για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών κρίσιμο αναδείχθηκε το θέμα των NAMAs των αναπτυσσόμενων κρατών και πιο συγκεκριμένα το ζήτημα της νομικής μορφής των NAMAs, του περιεχομένου αυτών και της δεσμευτικότητάς τους σε μία νέα παγκόσμια συμφωνία για το κλίμα. Για τις ΗΠΑ, όπως και για τις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, αν και το περιεχόμενο των NAMAs διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα, ο νομικός χαρακτήρας των εθνικών δράσεων θα πρέπει να είναι ο ίδιος, υπονοώντας εμμέσως πλην σαφώς ότι οι δεσμεύσεις αυτές είναι υποχρεωτικού χαρακτήρα για όλα τα κράτη του καθεστώτος ανεξάρτητα από το είδος των δράσεων⁶⁵⁷. Μάλιστα, οι ΗΠΑ υποστήριξαν ότι οι ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες θα πρέπει να προετοιμάσουν, όπου οι εθνικές συνθήκες τους το επιτρέπουν, στρατηγικά σχέδια χαμηλών εκπομπών άνθρακα με σκοπό την μείωση των εκπομπών τους μέχρι το 2050, αντίστοιχα με εκείνα των ανεπτυγμένων⁶⁵⁸.

Το Ζήτημα της Διαφοροποίησης

Στο πλαίσιο των συζητήσεων για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών αναδείχθηκε, για ακόμα μία φορά, το ζήτημα της διαφοροποίησης των ευθυνών και του ρόλου των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών στο νέο καθεστώς. Ειδικότερα, οι ΗΠΑ έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στις θεσμικές υποχρεώσεις που θα κληθούν να αναλάβουν «οι μείζονες ρυπαίνοντες» τόσο του ανεπτυγμένου Βορρά όσο και του αναπτυσσόμενου Νότου. Για τις ΗΠΑ, το βασικό κριτήριο διαφοροποίησης των

⁶⁵⁷ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan-Submissions by Parties*, United States of America, UN. Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5, 19 May 2009.

⁶⁵⁸ Βλ. UNFCCC, *Draft Implementing Agreement under the Convention prepared by the Government of the United States of America for adoption at the fifteenth session of the Conference of the Parties*, UN. Doc. FCCC/CP/2009/7, 6 June 2009.

κρατών που φέρουν το μεγαλύτερο ποσοστό ευθύνης –και άρα ευθύνη να δράσουν– δεν θα πρέπει να είναι μόνο ο παράγοντας της ιστορικής ευθύνης, αλλά και οι υπάρχουσες τάσεις των εκπομπών καθώς και οι δείκτες οικονομικής ανάπτυξης (π.χ. το συνολικό ΑΕΠ ή ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ)⁶⁵⁹. Αυτό συνεπάγεται ότι μείζονες οικονομίες, όπως η Κίνα και η Ινδία, θα πρέπει να διαφοροποιηθούν σε σχέση με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, να αναλάβουν και εκείνες θεσμικές υποχρεώσεις διαφορετικού τύπου από αυτές των αναπτυσσόμενων κρατών με χαμηλότερους δείκτες οικονομικής μεγέθυνσης και αμελητέα ποσοστά εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου⁶⁶⁰. Εξάλλου, το βασικό επιχείρημα γύρω από το οποίο κινείται η συλλογιστική των ΗΠΑ, στηρίζεται στο γεγονός ότι οι συνθήκες και ο κόσμος έχει αλλάξει αρκετά σε σχέση με τις αρχές του 1990, όπου και υπεγράφη η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Πλέον, ένα μέρος των αναπτυσσόμενων κρατών διαθέτει μεγαλύτερη ικανότητα να αντεπεξέλθει και να συμμετάσχει στην παγκόσμια προσπάθεια για την κλιματική αλλαγή και για αυτό το λόγο θα μπορεί να αναλάβει περισσότερο φιλόδοξες δράσεις με σκοπό το μετριασμό των εκπομπών σε σχέση με τις Ελάχιστα Ανεπτυγμένες χώρες.⁶⁶¹ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι ΗΠΑ είχαν προτείνει την υιοθέτηση μιας συμφωνίας, η οποία θα επιτρέπει την αναθεώρηση των δεσμεύσεων των Συμβαλλομένων Μερών ανάλογα με τις εξελισσόμενες δυνατότητες και ιδιαιτερότητές τους, θέτοντας ως αντικειμενικό

⁶⁵⁹ Στην ίδια λογική κινήθηκαν και οι θέσεις άλλων σκεπτικιστών του κλίματος όπως Ιαπωνία, Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία, οι οποίες συμφωνούν ότι μία νέα επανακατηγοριοποίηση των κρατών θα πρέπει να αντανάκλα τις σημερινές διαφορές σε επίπεδο ανάπτυξης. Από το 1992, όπου θεσπίστηκε ο διαχωρισμός ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, έχουν αλλάξει αρκετοί παράμετροι και για αυτό το λόγο κάποια αναπτυσσόμενα κράτη θα πρέπει να μεταπηδήσουν σε μία νέα κατηγορία με περισσότερες θεσμικές υποχρεώσεις. Βλ. Jinnah, S. et al., *Tripping Points: Barriers and Bargaining Chips on the Road to Copenhagen*, *Environmental Research Letters*, 2009, σελ. 3.

⁶⁶⁰ Ως προς την ερμηνεία της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, οι ΗΠΑ θεωρούν ότι τα κράτη δίνουν έμφαση στην έννοια της διαφοροποιημένης ευθύνης και λιγότερο στην έννοια της κοινής ευθύνης. Θα πρέπει λοιπόν να συζητηθεί εκτενώς και να προσδιορισθούν εκείνες οι δράσεις οι οποίες θα είναι κοινές για όλα τα κράτη-μέρη του καθεστώτος. Οι Δράσεις μετριασμού των εκπομπών θα πρέπει να είναι του ίδιου χαρακτήρα και για τους ανεπτυγμένους αλλά και για τους μείζονες ρυπαίνοντες και τα ισχυρά κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου. “...at least some developing countries (such as major emitters and emerging economies) should be taking the same kinds of mitigation actions as developed countries”. Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan, *Submissions from Parties, United States of America*, [UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/Misc.5/Add.2 (Part I)].

⁶⁶¹ Βλ. UNFCCC, *Draft Implementing Agreement under the Convention prepared by the Government of the United States of America for adoption at the fifteenth session of the Conference of the Parties*, op.cit. Όπως αναφέρεται και στο Άρθρο 2 “the levels of ambition expected of Parties will necessarily evolve over time as their respective national circumstances and respective capabilities change”. Επίσης, βλ. Kulovesi, K., Gutierrez, M., *Climate Change Negotiations Update: Process and Prospects for a Copenhagen Agreed Outcome in December 2009*, *RECIEL*, 18(3), 2009, σελ. 237.

κριτήριο τους δείκτες οικονομικής ανάπτυξης⁶⁶². Με άλλα λόγια, για τις ΗΠΑ, είχε καταστεί σαφές ότι η ιδανική συμφωνία θα έπρεπε να προβλέπει τη θεσμική μετάβαση μιας αναπτυσσόμενης χώρας στην κατηγορία των ανεπτυγμένων κρατών και επομένως την ανάληψη δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών, εφόσον υπάρχει εξελισσόμενη πρόοδος αυτών των κρατών και έχουν φθάσει σε ένα οικονομικό επίπεδο που τους επιτρέπει να αναλάβουν ουσιαστική δράση⁶⁶³.

Για τις ΗΠΑ, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, το ζήτημα της μελλοντικής συμμετοχής μείζονων ρυπαινόντων της ατμόσφαιρας με αέρια του θερμοκηπίου σε μία νέα παγκόσμια συμφωνία για την προστασία του γήινου κλίματος συνιστούσε μία πραγματική προϋπόθεση προκειμένου να συναινέσουν και εκείνες με τη σειρά τους και να «επιβιβαστούν» στο νέο θεσμικό όχημα που θα προκύψει μετά από τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης, το 2009. Εξάλλου, αυτός ήταν και ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους οι ΗΠΑ «αποβιβάστηκαν» από τη θεσμική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου του Κιότο το 2001 και όπως διαφαίνεται δεν είναι διατεθειμένες οπισθοχωρήσουν πάνω στο συγκεκριμένο θέμα ούτε στο μέλλον. Το ζήτημα της υποκατηγοριοποίησης μείζονων ρυπαινόντων του αναπτυσσόμενου Νότου θα καθορίσει και το βαθμό συμμετοχής των ΗΠΑ στη νέα συμφωνία⁶⁶⁴.

ε) Η Διαδικασία Μέτρησης, Αναφοράς και Επαλήθευσης (MRV)

Οι ΗΠΑ, όπως και άλλες ανεπτυγμένες χώρες κυρίως από το Umbrella Group, θεωρούν απαραίτητο να υποβάλλονται οι δράσεις μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών σε ένα διεθνές σύστημα MRV, γεγονός το οποίο συνεπάγεται τη μη διαφοροποιημένη μεταχείριση μεταξύ ανεπτυγμένων και

⁶⁶² Βλ. UNFCCC, *Draft Implementing Agreement under the Convention prepared by the Government of the United States of America for adoption at the fifteenth session of the Conference of the Parties*, op.cit.,

⁶⁶³ Ibid.

⁶⁶⁴ Οι ΗΠΑ τονίζουν τη σπουδαιότητα της συμβολής Συμβαλλομένων Μερών τόσο του ανεπτυγμένου Βορρά όσο και του αναπτυσσόμενου Νότου που παρουσιάζουν ένα έντονο προφίλ εκπομπών (emissions profile) για την επίτευξη ενός περιβαλλοντικά αποτελεσματικού (environmentally-effective) στόχου. Υπογραμμίζεται ότι οποιαδήποτε μορφή συμφωνίας θα πρέπει να αντικατοπτρίζει και να εκπληρώνει τις επιθυμίες/ανάγκες των αναπτυσσόμενων κρατών για επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης, επίτευξης ενός βιώσιμου μοντέλου ανάπτυξης καθώς και την ανάγκη τους για επαρκή πρόσβαση σε ασφαλείς ενεργειακές πηγές. Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, First Session, Bangkok, 31 March-4 April 2008, *Views regarding the work programme of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention*, Submission by United States of America, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.1).

αναπτυσσόμενων⁶⁶⁵. Ειδικότερα, για τις ΗΠΑ είναι σημαντικό να γνωρίζουν ποιες είναι οι ακριβείς δράσεις που λαμβάνουν οι αναπτυσσόμενες χώρες για το μετριασμό των εκπομπών και πώς αυτές συμβάλλουν στις συνολικές παγκόσμιες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου⁶⁶⁶. Οι ΗΠΑ προτάσσουν το επιχείρημα της βέλτιστης αποτελεσματικότητας της εφαρμογής της Σύμβασης-Πλαίσιο και θεωρούν πως η πρόβλεψη σχετικά με τη διαδικασία του MRV και η εφαρμογή του σε όλα ανεξαιρέτως τα κράτη εντάσσεται στο πλαίσιο της «κοινής ευθύνης» που φέρουν τα κράτη. Είναι σημαντικό για όλα τα μέρη του καθεστώτος –ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα- να διαθέτουν μία κοινή βάση κατανόησης (και πληροφόρησης) ως προς τη φύση της συνεισφοράς των υπόλοιπων κρατών, αποκτώντας μία καλύτερη εικόνα και πληροφόρηση για την πρόοδο που συντελείται προς την κατεύθυνση της επίτευξης του σκοπού της Σύμβασης⁶⁶⁷. Για αυτό το λόγο, θα πρέπει οι δράσεις τους να υπάγονται στους ίδιους κανόνες και στην ίδια διαδικασία αξιολόγησης με την αντίστοιχη των ανεπτυγμένων μερών⁶⁶⁸.

11.5.4. Οι Συνδιασκέψεις στην Κοπεγχάγη (2009) και στο Κανκούν (2010)

Ο ρόλος των ΗΠΑ στην κρίσιμη διαπραγματευτική διαδικασία της Κοπεγχάγης αναδείχθηκε ως ιδιαίτερα σημαντικός και ενεργός, με τη μείζονα οικονομία του πλανήτη να συμβάλει καθοριστικά στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος της Συνδιάσκεψης⁶⁶⁹. Εξάλλου, από το Μπαλί και μετά, οι ΗΠΑ επανήλθαν στο τραπέζι των κλιματικών διαπραγματεύσεων, μετά από μία περίοδο μακράς απομόνωσης, προσπαθώντας αυτή τη φορά να διαμορφώσουν μία νέα συμφωνία που θα ίσχυε μετά το 2012, με βάση τις δικές τους προτεραιότητες και συμφέροντα εστιάζοντας κυρίως

⁶⁶⁵ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submissions from Parties, United States of America, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5).

⁶⁶⁶ Βλ. Kulovesi, K., Gutierrez, M., *Climate Change Negotiations Update: Process and Prospects for a Copenhagen Agreed Outcome in December 2009*, *RECIEL*, 18(3), 2009, σελ. 237.

⁶⁶⁷ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submissions from Parties, United States of America, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5)

⁶⁶⁸ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Submission on the AWG-LCA Chair's Assembly Document*, United Nations of America, [UN. Doc. FCCC/AWGLCA/2008/Misc.5/Add.2 (Part I)].

⁶⁶⁹ Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης διαμορφώθηκε, σε πολύ μεγάλο βαθμό, από τις ΗΠΑ και από τις χώρες BASIC.

στο είδος των δεσμεύσεων των κρατών για μείωση των εκπομπών και τον τρόπο συμμετοχής των αναπτυσσόμενων Μερών στο νέο καθεστώς.

Ως προς τη θεσμική αρχιτεκτονική (structure) της νέας συμφωνίας, οι ΗΠΑ απέφυγαν να επαναλάβουν τα σφάλματα του παρελθόντος. Αν και δέχθηκαν την υιοθέτηση μιας νέας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας υπό όρους, δεν ήθελαν να βρεθούν εγκλωβισμένες σε στόχους μείωσης των εκπομπών «τύπου Κιότο» (Kyoto Style), οι οποίοι προκύπτουν «εκ των άνωθεν» (top-down approach) ως αποτέλεσμα πολιτικής διαπραγμάτευσης εντός της Συνδιασκέυσης των Μερών στο πλαίσιο του καθεστώτος. Σε αντίθεση με την ΕΕ, η οποία και υπήρξε διαχρονικά υπέρμαχος της «top-down» προσέγγιση, οι ΗΠΑ υποστηρίζαν ότι το μελλοντικό καθεστώς (δηλ. μετά το 2012) θα πρέπει να ακολουθεί την «bottom-up» προσέγγιση, πράγμα που συνεπάγεται ότι οι μονομερείς δεσμεύσεις των κρατών θα προκύπτουν «εκ των έσω», δηλαδή από τις εγχώριες πολιτικές τους. Υπό το πρίσμα αυτό, οι ΗΠΑ φαίνονταν διατεθειμένες να υιοθετήσουν μία νομικά δεσμευτική συμφωνία, με την προϋπόθεση όμως ότι οι υποχρεώσεις της θα διαμορφώνονταν κατευθείαν από τη βάση, δηλαδή σε επίπεδο κρατών (national-determined)⁶⁷⁰. Με άλλα λόγια, στη βάση αυτής της συλλογιστικής κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος θα έπρεπε να διαμορφώνει μονομερώς και αυτοβούλως το επίπεδο των στόχων (level of ambition) και των εθελοντικών του δεσμεύσεων, ανάλογα με τις εσωτερικές -πολιτικές και οικονομικές- δυνατότητές του. Εν συνεχεία, το διεθνές καθεστώς θα συνιστούσε μία κοινή πλατφόρμα όπου θα εντάσσονταν όλες οι δράσεις και τα μέτρα που θα είχαν αναληφθεί σε εσωτερικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, οι ΗΠΑ, ενόψει της Συνδιάσκευσης στην Κοπεγχάγη, ανακοίνωσαν την πρόθεσή τους για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 17% μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 2005, και κατά 83% μέχρι το 2050⁶⁷¹. Η εκδήλωση, όμως, της εν λόγω βούλησης, προϋπέθετε την έγκριση σχετικού νομοσχεδίου από το εσωτερικό νομοθετικό όργανο, το Κογκρέσο. Η προϋπόθεση αυτή αναδείκνυε για μία ακόμα φορά, τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτιζε το εσωτερικό θεσμικό πλαίσιο των ΗΠΑ στη διαδικασία διαπραγμάτευσης και υιοθέτησης μίας διεθνούς συμφωνίας για την κλιματική αλλαγή. Η αμερικανική διαπραγματευτική ομάδα γνώριζε εκ των προτέρων, έχοντας κατά νου το «πάθημα

⁶⁷⁰ Βλ. Sterk, W., Eichhorst, U., Rudolph, F., *Something was Rotten in the State of Denmark – Cop-out in Copenhagen*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, April 2010, σελ. 5.

⁶⁷¹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Copenhagen Climate Change Conference: 7-19 December 2009”, Vol. 12, No. 459, (22/12/2009).

του Κιότο», ότι καμία διεθνής συμφωνία δε θα μπορούσε να εγκριθεί από το Κογκρέσο εάν δεν είχε ψηφισθεί, εκ των προτέρων, σχετική εσωτερική νομοθεσία. Αυτός εξάλλου ήταν και ο λόγος που οι ΗΠΑ υπήρξαν υπέρμαχος των μονομερών δεσμεύσεων και της «bottom-up» προσέγγισης, κυρίως ως προς το ζήτημα των ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Επίσης, για τις ΗΠΑ η νέα συμφωνία θα έπρεπε να εξασφαλίζει τη συμμετοχή του αναπτυσσόμενου Νότου και το δημιουργικό του ρόλο στην παγκόσμια προσπάθεια ενάντια στην κλιματική αλλαγή και ειδικότερα στο νέο θεσμικό οικοδόμημα της μετα-Κιότο εποχής. Επομένως, για τις ΗΠΑ ο βαθμός συμμετοχής των αναπτυσσόμενων και κυρίως των μείζονων ρυπαινόντων του Νότου θα εξαρτούσε και τη δική της συμμετοχή στη νέα συμφωνία⁶⁷². Σε καμία περίπτωση, οι ΗΠΑ δε θα δέχονταν την εξαίρεση των αναπτυσσόμενων από ουσιαστική δράση με στόχο τη μείωση των εκπομπών τους. Μάλιστα, οι ΗΠΑ υπήρξαν ένθερμος υποστηρικτής της θέσπισης υποχρεώσεων ίδιας νομικής δεσμευτικότητας (legal symmetry) για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη χωρίς καμία διαφοροποίηση για τους αναπτυσσόμενους⁶⁷³. Με άλλα λόγια, επιδίωκαν τη σύσταση μίας συμφωνίας από την οποία θα απέρρεαν ίδιας νομικής φύσεως δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών για όλα τα κράτη. Ως εκ τούτου, εάν τα βιομηχανικά κράτη αναλάμβαναν δεσμεύσεις υποχρεωτικού τύπου (legally binding), τις ίδιες ακριβώς θα έπρεπε να αναλάβουν και οι αναπτυσσόμενοι, ανεξάρτητα από το είδος αυτών (π.χ. απόλυτοι στόχοι μείωσης εκπομπών ή στόχοι μείωσης ενεργειακής έντασης). Επιπλέον, οι ΗΠΑ ανέδειξαν, για ακόμα μία φορά, την κρισιμότητα του ζητήματος του συστήματος ελέγχου, αναφοράς και επαλήθευσης των δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών (MRV). Ειδικότερα, εστίασαν στην ανάγκη για την εφαρμογή ενός ενιαίου συστήματος μέτρησης, αναφοράς και επαλήθευσης που θα κάλυπτε και τις εθνικώς κατάλληλες δράσεις μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών, γεγονός που προκάλεσε την έντονη διαμάχη ανάμεσα στην ίδια και την Κίνα.

Εν τέλει, το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης, το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης, επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις θέσεις και τις διεκδικήσεις των ΗΠΑ. Οι ρυθμίσεις αναφορικά με τον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών, αντικατόπτριζαν το σκληρό συμβιβασμό που συμφωνήθηκε ανάμεσα στους δύο

⁶⁷² Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 459, op.cit.

⁶⁷³ Βλ. Rajamani, L., Addressing the Post-Kyoto Stress Disorder: Reflections on the Emerging Legal Architecture of the Climate Regime, *International and Comparative Law Quarterly*, 58(4), 2009, σελ. 832.

βασικούς ρυπαίνοντες, την Κίνα και τις ΗΠΑ. Αν και δεν επιτεύχθη η κατάργηση του θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων και η υπαγωγή των υποχρεώσεων μετριασμού των εκπομπών όλων των Συμβαλλομένων Μερών σε ένα ενιαίο πλαίσιο⁶⁷⁴, οι ΗΠΑ διεκδίκησαν και εν τέλει απέσπασαν τη συμμετοχή των μείζονων οικονομιών του αναπτυσσόμενου Νότου στη νέα συμφωνία με την εξασφάλιση συμμετρικά αντίστοιχων υποχρεώσεων μέσω Παραρτημάτων. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι οι ΗΠΑ κατάφεραν να συμβάλλουν και στη διαμόρφωση των διατάξεων αναφορικά με τη θέσπιση του συστήματος ελέγχου, αναφοράς και επαλήθευσης (MRV) για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων μερών. Έτσι, το συμφωνηθέν MRV της παραγράφου...του Συμφώνου της Κοπεγχάγης προέβλεπε ότι οι δράσεις μετριασμού των εκπομπών που υποστηρίζονται από διεθνείς χρηματοδοτικούς πόρους θα υποβάλλονται στη διαδικασία του MRV, σύμφωνα με τις υπάρχουσες διεθνείς προδιαγραφές και πρότυπα. Από την άλλη πλευρά, δράσεις που υλοποιούνται από τους ανεπτυγμένους χωρίς χρηματοδοτική βοήθεια (autonomous) θα υπόκεινται σε ένα σύστημα εθνικού MRV. Τα αποτελέσματα του εν λόγω εθνικού MRV θα κοινοποιούνται στη γραμματεία του καθεστώ, σε διετή βάση, μέσω των υποβληθέντων εθνικών αναφορών και θα υποβάλλονται σε ένα είδους διεθνούς διαβούλευσης και ανάλυσης (ICA) με τρόπο που να εξασφαλίζεται η εθνική κυριαρχία των κρατών⁶⁷⁵. Ως εκ τούτου, με την παραπάνω παράγραφο, οι ΗΠΑ κατάφεραν να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή μείζονων ρυπαινόντων του Νότου, όπως της Κίνας και της Ινδίας και την υπαγωγή των δράσεών τους σε μια διαδικασία ελέγχου και διαφάνειας.

Επιπροσθέτως, ως προς το κρίσιμο ζήτημα των δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών, οι ΗΠΑ κατάφεραν να εκπληρώσουν μία από τις βασικές τους προτεραιότητες, την υιοθέτηση δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών (εθελοντικού τύπου) στη βάση μιας «bottom-up» προσέγγισης για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Επομένως, στη βάση των Παραγράφων 4 και 5 του Συμφώνου, τα κράτη θα μπορούν να θέτουν από μόνα τους τους στόχους περιορισμού των εκπομπών τους, με βάση τις δικές τους οικονομικές και κοινωνικές δυνατότητες. Αναμφισβήτητα, αυτή η εξέλιξη αποτέλεσε μια βασική διαπραγματευτική νίκη των ΗΠΑ, η οποία σηματοδοτούσε και μία αλλαγή πλεύσης ως προς για τον τρόπο διαμόρφωσης των στόχων στο πλαίσιο

⁶⁷⁴ Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης προβλέπει τη διαφοροποίηση των δεσμεύσεων μέσα από τη σύνταξη ξεχωριστών παραγράφων για τις δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών των ανεπτυγμένων κρατών και για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών.

⁶⁷⁵ Βλ. Παρ. 27 του Συμφώνου της Κοπεγχάγης.

του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Η εξασφάλιση της συμμετοχής των ΗΠΑ στο νέο καθεστώς για την κλιματική αλλαγή συνεπαγόταν και την αποδοχή των θέσεων της αναφορικά με το ακανθώδες ζήτημα των δράσεων μετριασμού των εκπομπών. Σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να αναλάβει αντίστοιχους στόχους (τύπου Κιότο) που προκύπτουν μέσα από μία πολυμερή διαπραγματεύση, χωρίς να έχει προηγηθεί η θέσπιση αντίστοιχης νομοθεσίας στο εσωτερικό της.

Παρομοίως, οι ΗΠΑ συνέχισαν να διαδραματίζουν ένα ενεργό και καθοριστικό ρόλο στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης στο Κανκούν. Οι θέσεις της κινήθηκαν στην ίδια λογική και συλλογιστική με την προηγούμενη Συνδιάσκεψη. Κατάφερε να αποσπάσει θετικά ωφέλη ως προς βασικά θεσμικά ζητήματα που τοποθετούνται υψηλά στην αμερικάνικη διαπραγματευτική ατζέντα, όπως το θέμα υπαγωγής των δράσεων μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών σε καθεστώς διεθνούς ελέγχου και ανάλυσης (international consultations and analysis). Επίσης, χάρη στις προσπάθειες και πιέσεις των ΗΠΑ, εγκαθιδρύθηκε η μεθοδολογική προσέγγιση υιοθέτησης εθελοντικών και «bottom-up» δεσμεύσεων στο πλαίσιο ενός αυστηρού συστήματος ελέγχου και διαφάνειας (pledge and review model). Παρά την αποτυχημένη προσπάθεια ψήφισης του πολυσυζητημένου νόμου για την Ενέργεια και το Κλίμα, στο Κογκρέσο, τον Ιούλιο του 2010, η αμερικάνικη αντιπροσωπεία παρέμεινε αμετακίνητη στις θέσεις της, όπως είχαν σκιαγραφηθεί στην Κοπεγχάγη, επαναλαμβάνοντας το μονομερή στόχο για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 17% των εκπομπών μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 2005.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι ΗΠΑ έμειναν ικανοποιημένες από το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης του Κανκούν. Κυρίως διασφαλίστηκε ότι οι Συμφωνίες του Κανκούν ενσωμάτωναν τις εθελοντικές δεσμεύσεις που απέρρεαν από το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης⁶⁷⁶ για τα αναπτυσσόμενα και τα ανεπτυγμένα κράτη. Παράλληλα, οι ΗΠΑ συνέβαλλαν ουσιαστικά στην περαιτέρω εξέλιξη και διαμόρφωση ειδικότερων πτυχών του διεθνούς κλιματικού οικοδομήματος, όπως τη θέσπιση συστήματος μέτρησης, αναφοράς και επαλήθευσης. Εκτός, όμως, από αυτό, για τους υποστηρικτές μιας διεθνούς κλιματικής συμφωνίας, το θετικό στοιχείο για το συνολικό καθεστώς διακυβέρνησης της κλιματικής αλλαγής συνίστατο στο γεγονός ότι η αμερικάνικη διαπραγματευτική αντιπροσωπεία επέστρεψε στις ΗΠΑ μεταφέροντας δύο ισχυρά μηνύματα ιδιαίτερα προς τους

⁶⁷⁶ Βλ. Todd Stern, *Briefing on the UN Climate Change Conference in Cancun*, διαθέσιμο στο <http://www.state.gov/e/oes/rls/remarks/2010/152847.htm> (προσπελάστηκε στις 15.6.2012).

ρεπουμπλικανούς «σκεπτικιστές του κλίματο»: α) ότι η διεθνής κλιματική πολιτική είναι «ζωντανή» και εξελίσσεται, παρά την ελλιπή δράση στο εσωτερικό των ΗΠΑ για μείωση των εκπομπών, και β) ότι οι ανερχόμενες οικονομίες, όπως η Κίνα, αποδέχονται πλέον τη θεσμοθετημένη διαδικασία διαφάνειας στην προσπάθειά τους για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

11.6. Οι Θέσεις των ΗΠΑ στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης του Καθεστώτος μετά το 2020: Από το Ντέρμπαν στο Παρίσι (2011-2015)

11.6.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (2011)

Στη Συνδιάσκεψη των Μερών στο Ντέρμπαν (COP 17, 2011) ελήφθη η πολιτική απόφαση για τη θεσμική διάσωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Παράλληλα, τα κράτη συναίνεσαν στην έναρξη μιας νέας διαπραγματευτικής διαδικασίας που θα οδηγούσε σε νέα συμφωνία για την περίοδο μετά το 2020. Η συμβολή των ΗΠΑ στη διαπραγματευτική διαδικασία της Συνδιάσκεψης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αρκετά σημαντική και εποικοδομητική, ενώ το τελικό αποτέλεσμα κρίνεται εξίσου ικανοποιητικό για τις ίδιες.

Στο πλαίσιο των συζητήσεων αναφορικά με τη θέσπιση μιας νέας συμφωνίας που θα ρύθμιζε το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή μετά το 2020, οι διαπραγματευτικές θέσεις των ΗΠΑ κινήθηκαν γύρω από τους ίδιους άξονες όπως και στις προηγούμενες διαπραγματεύσεις της Κοπεγχάγης και του Κανκούν⁶⁷⁷. Ειδικότερα, οι ΗΠΑ υποστήριξαν ότι η βασική θεσμική αρχιτεκτονική του νέου καθεστώτος θα πρέπει να βασίζεται στην περαιτέρω ενίσχυση και εξέλιξη των βασικών συστατικών στοιχείων του Συμφώνου της Κοπεγχάγης και των Συμφωνιών του Κανκούν. Ως εκ τούτου, επανέλαβε ότι το μελλοντικό καθεστώς και δη η νέα παγκόσμια συμφωνία θα πρέπει να βασίζεται στο μοντέλο «εθελοντικών δεσμεύσεων και αναφοράς – pledge and review» και μάλιστα οι δεσμεύεις μείωσης των εκπομπών να προέρχονται μέσα από μία διαδικασία «bottom-up»⁶⁷⁸. Στο πλαίσιο αυτής της

⁶⁷⁷ Υπενθυμίζεται ότι με τις Συνδιασκέψεις της Κοπεγχάγης και του Κανκούν τα Συμβαλλόμενα Μέρη επιδίωκαν τη διαμόρφωση μιας νέας συμφωνίας που θα ρύθμιζε το καθεστώς μετά το 2012. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν είχε ως βασικό αντικείμενο την έναρξη διαπραγματευτικής διαδικασίας για θέσπιση συμφωνίας που θα ρυθμίζει το καθεστώς μετά το 2020.

⁶⁷⁸ Βλ. Sterk, W. et al., *On the Road Again: Progressive Countries Score a Realpolitik Victory in Durban While the Real Climate Continues to Heat-up*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2011, σελ. 5-6.

συλλογιστικής, κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος θα καθορίζει αυτοβούλως τα επιθυμητά επίπεδα (level of ambition) των στόχων του και των υποχρεώσεών του, ενώ το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή θα επιτελεί ρόλο «πινακίου» που σκοπό έχει τη συνολική συγκέντρωση και την περιοδική ανασκόπηση (review) της εφαρμογής των εν λόγω δεσμεύσεων αντίστοιχου τύπου με τις Συμφωνίες του Κανκούν. Εμμέσως πλην σαφώς, οι ΗΠΑ υποστήριζαν την οικοδόμηση ενός νέου καθεστώτος στη βάση της μη-δεσμευτικής ισχύος για όλα τα κράτη (ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα), που θα στηρίζονταν στην εφαρμογή ενός μοντέλου «pledge-and-review», όπου τα κράτη «ενθαρρύνονται» και δεν «υποχρεώνονται (mandated)» να φέρουν εις πέρας τους εθνικούς στόχους και δράσεις.

Επιπλέον, ως προς το βαθμό δεσμευτικότητας της νέας συμφωνίας, οι ΗΠΑ έθεταν προϋποθέσεις χωρίς όμως να ξεκαθαρίζουν τη θέση τους ανοιχτά υπέρ της θέσπισης μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας. Εξέφραζαν μεν την προθυμία τους να υποστηρίξουν μία νομικά δεσμευτική συμφωνία, με την προϋπόθεση όμως ότι η εντολή για την έναρξη της διαπραγματευτικής διαδικασίας θα έπρεπε να συμφωνηθεί όχι νωρίτερα από το 2015 και αφότου είχε ολοκληρωθεί (2013-2015) η διαδικασία ελέγχου και αναθεώρησης της επάρκειας του μακροπρόθεσμου στόχου των 2 βαθμών κελσίου⁶⁷⁹, όπως ορίζουν οι Συμφωνίες του Κανκούν⁶⁸⁰. Επιπλέον, στην περίπτωση των ΗΠΑ, το ζήτημα της νομικής δεσμευτικότητας μιας συμφωνίας απαιτούσε μια ιδιαίτερα ολοκληρωμένη προσεκτική ανάλυση δεδομένου ότι οποιαδήποτε διεθνής συμφωνία θα πρέπει να επικυρωθεί από το αρμόδιο εσωτερικό όργανο των ΗΠΑ και να ενσωματωθεί στο ομοσπονδιακό δίκαιο των ΗΠΑ ούτως ώστε να έχει νομικά δεσμευτική ισχύ. Επομένως, ακόμα και εάν η πρόταση συμφωνίας που κατέθεσε η διαπραγματευτική ομάδα των ΗΠΑ στη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης (Implementing Agreement) υιοθετείτο από τη Συνδιάσκεψη των Μερών (COP) ως επίσημη απόφαση του Καθεστώτος, αναπόδραστα θα απαιτείτο και εσωτερική επικύρωση για να έχει δεσμευτική ισχύ. Εξάλλου, αυτός ήταν και ο κύριος λόγος που οι ΗΠΑ εμφανίζονταν ιδιαίτερα φειδωλοί και προσεκτικοί στη διαπραγματευτική τους ρητορική, κυρίως

⁶⁷⁹ Ibid., σελ. 6-7.

⁶⁸⁰ Βλ. Decision 1/CP.16, “The Cancun Agreements: Outcome of the Ad Hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action under the Convention”, UN Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 15 March 2011, (The Cancun Agreements), παρ. 4 και παρ. 139.

πάνω σε θέματα δεσμευτικότητας των στόχων και νομικής ισχύς του εκάστοτε συμφωνηθέντος αποτελέσματος⁶⁸¹.

Μία από τις θεμελιώδεις διαπραγματευτικές θέσεις των ΗΠΑ που αναπτύχθηκε και στις διαπραγματεύσεις του Ντέρμπαν, αποτελούσε η κατάργηση του θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων και η υιοθέτηση μιας συμφωνίας που θα προέβλεπε δεσμεύσεις για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, χωρίς να εξαιρεί τους μείζονες ρυπαίνοντες του Νότου. Μάλιστα, βασική συνισταμένη της θέσης των ΗΠΑ ήταν και η διασφάλιση του στοιχείου της νομικής συμμετρίας (legal symmetry)⁶⁸² ως προς τις δεσμεύσεις μετριασμού των εκπομπών για όλους τους μείζονες ρυπαίνοντες του αναπτυσσόμενου και του ανεπτυγμένου κόσμου. Ως εκ τούτου, διαπιστώνεται πλέον ότι από την Κοπεγχάγη και μετέπειτα, οι ΗΠΑ τοποθετούσαν το ζήτημα της ουσιαστικής συμμετοχής των αναπτυσσόμενων και δη των ισχυρών οικονομιών του Νότου ψηλά στη διαπραγματευτική τους αντζέντα, θέτοντάς το ως απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να δεχθούν και οι ίδιες μια αντίστοιχη συμφωνία. Στο ίδιο πλαίσιο, οι ΗΠΑ έθεσαν και το ζήτημα της επανερμηνείας της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στο νέο καθεστώς και την ανάγκη επαναπροσδιορισμού νέων κριτηρίων για την κατανομή των ευθυνών και την ανάληψη βαρών. Για τις ΗΠΑ, είχε γίνει πλέον ξεκάθαρο ότι ο διαχωρισμός των ευθυνών θα πρέπει να γίνεται στη βάση ποσοτικών κριτηρίων, όπως το μέγεθος των εκπομπών κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο και όχι στη βάση των ιστορικών ευθυνών, όπως επιθυμούσαν οι μεγάλοι ρυπαίνοντες του Νότου, Κίνα και Ινδία. Το βασικό τους επιχείρημα εδράζονταν στο γεγονός ότι τα οικονομικά και πολιτικά δεδομένα είχαν μεταβληθεί σε σχέση με το 1992, όταν συμφωνήθηκε η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Επομένως, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης θα έπρεπε να

⁶⁸¹ Βλ. Tuerk, A. et al., *Alternative Frameworks for International Climate Cooperation: Country Positions in the Run Up to Durban*, ICPIA, 2011, σελ. 20.

⁶⁸² Το ζήτημα της «νομικής συμμετρίας» των δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών δεν διευκρινίστηκε κατά τις διαπραγματεύσεις από την πλευρά των ΗΠΑ αφήνοντας το περιθώριο για μία πολυδιάστατη ερμηνεία της συγκεκριμένης έννοιας. Θα μπορούσε να υποθεί ότι η εν λόγω έννοια αφορούσε σε: δεσμεύσεις ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών, οι οποίες συμπεριλαμβάνονται σε μία συμφωνία ίδιας νομικής μορφής, σε δεσμεύσεις που είναι όλες υποχρεωτικές και χωρίς αιρέσεις-όρους (unconditional) που να τις εξαρτούν από οικονομικές υποχρεώσεις, και σε δεσμεύσεις που αποφέρουν όμοιες συνέπειες ως προς τη μη-συμμόρφωση. Βλ. Tuerk, A. et al., *Alternative Frameworks for International Climate Cooperation: Country Positions in the Run Up to Durban*, op.cit., σελ. 20.

ερμηνευθεί με ένα δυναμικό και εξελικτικό τρόπο, πάντα σε συνάφεια με τις μεταβαλλόμενες οικονομικές και άλλες συνθήκες⁶⁸³.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης στο Ντέρμπαν αποτιμάται ιδιαίτερα θετικό για τις ΗΠΑ, καθώς αποτύπωνε, σε μεγάλο μέρος τις βασικές αιτιάσεις και τα επιχειρήματα της διαπραγματευτικής τους ομάδας. Εκτός από την πολιτική απόφαση συνέχισης του Πρωτοκόλλου του Κιότο, οι ΗΠΑ εξασφάλισαν την έναρξη μιας νέας διαπραγματευτικής διαδικασίας που θα οδηγούσε σε μία νέα συμφωνία η οποία θα τεθεί σε ισχύ μετά το 2020 και η οποία θα είναι «εφαρμόσιμη σε όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη». Αυτό συνεπαγόταν, μεταξύ άλλων, τη συμμετοχή των μείζονων ρυπαιόντων του πλανήτη, συμπεριλαμβανομένων και των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών, όπως Κίνα, Ινδία και Βραζιλία, έτσι όπως επιθυμούσαν οι ΗΠΑ. Παρ' όλα αυτά, το ότι το νέο νομικό εργαλείο θα είναι εφαρμόσιμο σε όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν συνεπαγόταν ότι θα εφαρμόζεται με τον ίδιο συμμετρικό τρόπο και θα παράγει το ίδιο νομικό αποτέλεσμα για όλους⁶⁸⁴. Συνιστούσε, απλώς, ένδειξη ότι το μελλοντικό καθεστώς κατευθύνεται προς συμμετρικές υποχρεώσεις τουλάχιστον ως προς τη φύση και τη μορφή των δεσμεύσεων και όχι ως προς το βαθμό αυστηρότητας⁶⁸⁵.

Επιπλέον, το γεγονός ότι στην απόφαση της Συνδιάσκεψης του Ντέρμπαν για την έναρξη της διαπραγματευτικής διαδικασίας⁶⁸⁶ δεν γινόταν καμία αναφορά στις βασικές αρχές της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και κυρίως στην αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης συνιστούσε αναμφισβήτητη διπλωματική νίκη τόσο των ΗΠΑ όσο και άλλων βιομηχανικών κρατών (π.χ. ΕΕ, Ιαπωνία, Αυστραλία). Όπως, άλλωστε, είχαν υποστηρίξει ομόφωνα τα εν λόγω κράτη κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, η αναφορά στην αρχή της κοινής αλλά

⁶⁸³ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Durban Highlights: Tuesday 1 December 2011", Vol. 12, No. 527, (2/12/2011).

⁶⁸⁴ Όπως ορθώς αναφέρουν και οι Rajamani και Winkler, «η καθολικότητα δεν μεταφράζεται σε ομοιόμορφη εφαρμογή». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Σύμβαση-Πλαίσιο και το Πρωτόκολλο του Κιότο, τα οποία εφαρμόζονται σε όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, αλλά δεν παρουσιάζουν συμμετρικότητα ως προς τις δεσμεύσεις και επομένως δεν παράγουν τα ίδια νομικά αποτελέσματα για όλα τα κράτη. Επομένως, ο όρος "applicable to all" ενέχει περισσότερο πολιτικό παρά νομικό περιεχόμενο. Βλ. Winkler, H., Rajamani, L., CBDR&RC in a Regime Applicable to All, *Climate Policy*, 14(1), 2014, σελ. 102-121.

⁶⁸⁵ Βλ. Rajamani, L., The Durban Platform for Enhanced Action and the Future of the Climate Regime, *International and Comparative Law Quarterly*, 61(2), 2012, σελ. 508.

⁶⁸⁶ Βλ. Decision 1/CP. 17, "Establishment of an Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action", UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 12 March 2012.

διαφοροποιημένης ευθύνης θα πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως της σύγχρονης οικονομικής πραγματικότητας, ούτως ώστε να μην επαναληφθεί η συνέχιση του κλασικού θεσμοθετημένου διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων.

11.6.2. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (AWG-DP)

Στο πλαίσιο της τετραετούς διαπραγματευτικής διαδικασίας που ξεκίνησε από το Ντέρμπαν με εντολή την ολοκλήρωσή της το 2015, οι ΗΠΑ συνέβαλλαν εποικοδομητικά, μέσω της υποβολής ολοκληρωμένων θέσεων και προτάσεων στη διαμόρφωση της νέας συμφωνίας για την κλιματική αλλαγή, η οποία υιοθετήθηκε στη συνέχεια στη Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (COP 21, 2015).

Κατ' αρχάς, αξίζει να σημειωθεί ότι ο πυλώνας του μετριασμού των εκπομπών αναδείχθηκε, μέσα από τις επίσημες θέσεις των ΗΠΑ, ως βασική προτεραιότητα της διαδικασίας οικοδόμησης της νέας συμφωνίας. Δεδομένου ότι τόσο οι Συμφωνίες του Κανκούν όσο και η δεύτερη περίοδος δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο αφήνουν εκτός ρύθμισης την περίοδο μετά το 2020, είχε καταστεί επιτακτική η ανάγκη ρύθμισης του καθεστώτος μετά το 2020, κυρίως ως προς τις δεσμεύσεις μείωσης ή περιορισμού των εκπομπών.

Επιπροσθέτως, άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι οι ΗΠΑ παρέμειναν, για ακόμη μία φορά, αμετακίνητες ως προς τη θέση τους για τον τρόπο διαμόρφωσης των δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών από τα Συμβαλλόμενα Μέρη στο πλαίσιο του νέου καθεστώτος. Ως εκ τούτου, θεμελιώδες χαρακτηριστικό της νέας συμφωνίας -σε αντίθεση με άλλου είδους νομικά εργαλεία του καθεστώτος (βλ. Πρωτόκολλο του Κιότο)- θα έπρεπε να είναι ο αυτο-προσδιορισμός (self-identification) και η κατά βούληση επιλογή των στόχων και των δεσμεύσεων των κρατών στον τομέα του μετριασμού των εκπομπών⁶⁸⁷. Έτσι, οι ΗΠΑ υποστήριζαν ότι οι χώρες –είτε

⁶⁸⁷ Οι ΗΠΑ προχώρησαν και ένα βήμα παραπέρα, θεωρώντας ότι τα Συμβαλλόμενα Μέρη μπορούν, από τη μία πλευρά, να ορίσουν από μόνα τους και να σχεδιάσουν το είδος και το περιεχόμενο των δεσμεύσεών τους (contributions), χωρίς, όμως, να αποκλείεται η δυνατότητα περαιτέρω ενίσχυσης και διεύρυνση του στόχου μέσα από τη εφαρμογή και λειτουργία συγκεκριμένων διαδικασιών. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να υπάρξει στο πλαίσιο προετοιμασίας της νέας συμφωνίας μία περίοδος διαβούλευσης (consultative period) πριν από την τελική και οριστική κατάθεση και ανακοίνωση των INDCs, όπου τα κράτη να μπορούν να παραθέσουν μαζί με το σχεδιαζόμενο στόχο τις απαραίτητες πληροφορίες αναφορικά με τις δεσμεύσεις που διατίθενται να αναλάβουν, αλλά και να προχωρήσουν στην απαραίτητη μελέτη και ανάλυση των δεσμεύσεων που θα υποβληθούν από τις άλλες χώρες. Η διαδικασία της διαβούλευσης προσφέρει μία προστιθέμενη αξία στη διαδικασία υποβολής των INDCs,

πρόκειται για ανεπτυγμένες είτε για αναπτυσσόμενες- θα πρέπει μόνες τους να μπορούν να σχεδιάσουν και να προσδιορίσουν τις δεσμεύσεις τους (national determined contributions), λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες εθνικές περιστάσεις τους, τις οικονομικές και κοινωνικές τους συνθήκες και γενικότερα τις δυνατότητές τους (capabilities)⁶⁸⁸. Μέσα από την υιοθέτηση της στάσης αυτής, αναδεικνύεται για ακόμα μία φορά, η προτίμηση και επιμονή των ΗΠΑ στην ανάγκη υιοθέτησης μιας «bottom-up» προσέγγιση στον τομέα του σχεδιασμού και καθορισμού των δεσμεύσεων στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας, η οποία και χαρακτηρίζεται ως η καλύτερη εναλλακτική (best alternative). Η ως άνω αναφερόμενη θέση των ΗΠΑ βασιζόταν στα εξής επιχειρήματα⁶⁸⁹:

α) Το κάθε κράτος βρίσκεται στη μοναδική πλεονεκτική θέση να μελετήσει και να αξιολογήσει εκείνα τα μέτρα που μπορεί να λάβει με γνώμονα τις ιδιαίτερες εσωτερικές συνθήκες και επομένως παρουσιάζει μεγαλύτερο βαθμό προθυμίας να συμμετάσχει σε αυτό.

β) Τα κράτη δείχνουν μεγαλύτερη βούληση να συμμετέχουν σε ένα καθεστώς που στηρίζεται στην εφαρμογή δεσμεύσεων οι οποίες έχουν καθοριστεί στη βάση μιας «bottom-up» διαδικασίας. Με αυτό τον τρόπο, εξασφαλίζεται, σε μεγάλο βαθμό, το κριτήριο της ευρείας συμμετοχής (broad participation) των κρατών στη νέα συμφωνία με αποτέλεσμα να πρόκειται για μία συμφωνία “εφαρμόσιμη σε όλους”.

καθώς τα κράτη μέσα από τη δημόσια παράθεση των απαραίτητων πληροφοριών πρέπει να είναι προετοιμασμένα όχι μόνο να κοινοποιήσουν, αλλά κυρίως να αιτιολογήσουν στη βάση τεκμηριωμένων στοιχείων το λόγο για τον οποίο αναλαμβάνουν τις συγκεκριμένες υποχρεώσεις. Επίσης, μέσα από τη διαδικασία της διαβούλευσης εξασφαλίζεται και η δυνατότητα σύγκρισης της προσπάθειας μετριασμού των εκπομπών ανάμεσα στα μέρη, ενώ παράλληλα η οποιαδήποτε ανταλλαγή πληροφοριών συμβάλλει στην παρακολούθηση της πορείας της παγκόσμιας κοινότητας προς την επίτευξη του στόχου της συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας κάτω από το όριο των 2 βαθμών Κελσίου. Επίσης, μπορεί μεν να προτείνεται μία ευελιξία ως προς το σχεδιασμό των συνεισφορών, θα πρέπει όμως να υπάρξει μία εκ των προτέρων διαδικασία (ex ante process) παροχής συγκεκριμένων συνοδευτικών πληροφοριών (ex ante clarity), οι οποίες να αναφέρονται σε βασικά στοιχεία τα οποία θα συμβάλλουν στην καλύτερη και σαφέστερη κατανόηση των contributions των μερών, στη βέλτιστη ανάλυση και εκτίμηση της συνολικής προσπάθειας μείωσης των εκπομπών και γενικότερα στην αποτίμηση της προόδου ως προς την επίτευξη του στόχου συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας στους 2 βαθμούς Κελσίου. Ενδεικτικά, οι ΗΠΑ προχώρησαν στην υποδειγματικοποίηση των απαραίτητων πληροφοριών οι οποίες θα πρέπει να περιλαμβάνουν: το έτος βάσης, τα αέρια και τους τομείς εκείνους που καλύπτουν οι στόχοι, το ποσοστό των συνολικών εθνικών αερίων που καλύπτονται, την υπολογιζόμενη συνολική μείωση των εκπομπών που θα επέλθει από τους εθνικούς στόχους, χρήση ή μη μηχανισμών ευέλικτης εφαρμογής καθώς και οποιαδήποτε μεθοδολογική προσέγγιση αναφορικά με τη δέσμευση. Κάποιες από τις συγκεκριμένες πληροφορίες μπορεί να αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της δέσμευσης (π.χ. το έτος βάσης) και να συμπεριλαμβάνονται σε αυτό ενώ άλλες να παρασχεθούν ως επιπρόσθετες πληροφορίες που στόχο θα έχουν καλύτερη αποσαφήνιση και κατανόηση της δέσμευσης. Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *US Submission on the 2015 Agreement*, 17 October 2013.

⁶⁸⁸ Ibid.

⁶⁸⁹ Ibid.

γ) Επίσης, πέρα από την ευρεία συμμετοχή, ο αυτοπροσδιορισμός των δεσμεύσεων από τα ίδια τα κράτη ενισχύει και τη διάσταση της αποτελεσματικής εφαρμογής (implementation). Όταν τα κράτη σχεδιάζουν και καθορίζουν αυτοβούλως το επίπεδο των στόχων τους, με βάση τις δυνατότητές τους (capabilities) και τις ιδιαίτερες εθνικές συνθήκες, παρουσιάζεται και μεγαλύτερη δυνατότητα για την σταδιακή και προοδευτική εφαρμογή των υπεσχημένων. Μία συμφωνία δεν είναι αποτελεσματική (effective), όσα κράτη και αν έχει προσελκύσει, εάν δεν μπορεί να εφαρμοσθεί αποτελεσματικά ούτως ώστε να εξυπηρετήσει το σκοπό για τον οποίο υιοθετήθηκε. Εξάλλου, οι ΗΠΑ δεν παρουσιάζονται ως υπέρμαχοι μιας υπέρμετρα φιλόδοξης και μη ρεαλιστικής συμφωνίας η οποία να θέτει μη πραγματοποιήσιμους στόχους, όπου εν τέλει τα κράτη δεν έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν τα υπεσχηθέντα. Διότι ακόμα και στην περίπτωση που την αποδέχονταν, η μη δυνατότητα εφαρμογής θα επηρέαζε αρνητικά την αποτελεσματικότητα του καθεστώτος και κυρίως την επίτευξη του σκοπού της Σύμβασης.

Επιπλέον, οι ΗΠΑ ξεκαθάρισαν, για ακόμα μία φορά, τη θέση τους αναφορικά με το ζήτημα της θεσμοθετημένης διαφοροποίησης και του τρόπου εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, χωρίς να παρουσιάζει καμία ιδιαίτερη μεταβολή στη στάση της από το Μπαλί και μετά. Έτσι, στο πλαίσιο των προτάσεών της, αν και τόνιζε την ανάγκη συνέχισης της εφαρμογής των περιβαλλοντικών αρχών της Σύμβασης στο νέο καθεστώς, έθεσε για ακόμα μία φορά επί τάπητος το ζήτημα της επανερμηνείας και εφαρμογής της αρχής στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας⁶⁹⁰. Ο τρόπος κατανομής των βαρών και η διαφοροποίηση των εθνικών προσπαθειών για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, θα πρέπει να γίνει σε μία νέα βάση, λαμβάνοντας υπόψη κριτήρια που μέχρι πρότινος δεν υπολογίζονταν, όπως το επίπεδο ανάπτυξης και οι τεχνολογικές και οικονομικές ικανότητες ενός κράτους. Υπό το πρίσμα αυτό, η αμερικανική αντιπροσωπεία επανέλαβε και την αντίθεσή της σε οποιαδήποτε προσπάθεια συνέχισης του θεσμοθετημένου διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, έτσι όπως διατυπώνεται στη Σύμβαση-Πλαίσιο. Η σύγχρονη πραγματικότητα επιτάσσει τον επαναπροσδιορισμό της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και την κατάργηση του θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων στη βάση της ιστορικής ευθύνης.

⁶⁹⁰ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *US Submission on Elements of the 2015 Agreement*, 12 February 2014.

Παράλληλα, στο επίκεντρο των διαπραγματεύσεων ετέθει και το πολύ σημαντικό ζήτημα της εγκαθίδρυσης μιας διαδικασίας διαφάνειας (transparency)⁶⁹¹ σε σχέση με την εφαρμογή του νέου καθεστώτος. Η διαδικασία αυτή θα διασφάλιζε την επίτευξη ενός διττού στόχου. Από τη μία πλευρά, τα Συμβαλλόμενα Μέρη του καθεστώτος θα εφάρμοζαν τις δεσμεύσεις μέσα από ένα πλαίσιο οικοδόμησης σχέσεων εμπιστοσύνης και από την άλλη θα εξασφαλιζόταν ο έλεγχος του κατά πόσο τα κράτη βρίσκονται κοντά στην επίτευξη του στόχου. Για τις ΗΠΑ, ήταν σημαντικό η νέα συμφωνία να εξασφαλίζει τη θέσπιση ενός κοινού συστήματος αναφοράς και ανασκόπησης για όλους (reporting and review system) στα πρότυπα και κατά τον ίδιο τρόπο που προβλέπεται από τις Συμφωνίες του Κανκούν για την περίοδο 2012-2020, δηλαδή μέσα από την υποβολή διετών αναφορών και την καταγραφή εθνικών καταλόγων ανθρωπογενών εκπομπών.

11.6.3. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (2015)

Ο ρόλος των ΗΠΑ κατά την κρίσιμη Συνδιάσκεψη στο Παρίσι θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αναμφισβήτητα ως ιδιαίτερα καθοριστικός, καθώς ήταν εκείνες που συνέβαλλαν, ουσιαστικά τόσο στη διαμόρφωση του θεσμικού σχεδιασμού του τελικού Συμφώνου του Παρισιού (Paris Agreement), όσο και στη διατύπωση του περιεχόμενου του. Αν και οι διατάξεις της νέας συμφωνίας, που θα ρυθμίζει το καθεστώς μετά το 2020, αντικατοπτρίζουν το αποτέλεσμα σκληρών διαπραγματεύσεων και αμοιβαίων συμβιβασμών των Συμβαλλομένων Μερών, δεν θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί ότι μελετώντας κανείς το κείμενο της συμφωνίας συνειδητοποιεί τον επιδέξιο τρόπο με τον οποίο ενσωματώθηκαν οι θέσεις και τα βασικά επιχειρήματα των ΗΠΑ σε αυτό, κυρίως ως προς ειδικότερες πτυχές του πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών και του συστήματος ελέγχου και διαφάνειας.

Κατ'αρχάς, αναφορικά με τις δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών, αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη από τη Συνδιάσκεψη στη Βαρσοβία (COP 19, 2013) οι ΗΠΑ είχαν καταφέρει να εισάγουν την έννοια των «Εθνικά Καθορισμένων Συνεισφορών - INDCs», οι οποίες και εν τέλει αποτέλεσαν θεμελιώδες στοιχείο της Συμφωνίας του

⁶⁹¹ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *US Submission on the 2015 Agreement*, 17 October 2013.

Παρισιού⁶⁹². Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι οι ΗΠΑ επιδίωξαν και πέτυχαν ένα από τους βασικούς διαπραγματευτικούς στόχους, την υιοθέτηση δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών, οι οποίες προέρχονται μέσα από μία «bottom-up» διαδικασία διαμόρφωσης⁶⁹³. Στη βάση αυτής της διαχειριστικής προσέγγισης, τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα μπορούν να σχεδιάσουν και να προσδιορίσουν αυτοβούλως τις δεσμεύσεις που θα αναλάβουν στο πλαίσιο του νέου καθεστώτος μετά το 2020, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες εθνικές περιστάσεις τους, καθώς και τις οικονομικές και κοινωνικές τους συνθήκες. Επίσης, οι ΗΠΑ κατάφεραν κάτι πολύ αξιοσημείωτο σε σχέση με τη νομική φύση των INDCs. Χάρη στις δικές τους διαπραγματευτικές τακτικές⁶⁹⁴, το τελικό κείμενο της Συμφωνίας του Παρισιού, ενώ υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να διαμορφώσουν και να ανακοινώσουν στο πλαίσιο του καθεστώτος τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές τους, δεν δεσμεύει εν τέλει τα κράτη ως προς την επίτευξη του τελικού στόχου. Με άλλα λόγια, το καθεαυτό περιεχόμενο των NDCs δεν είναι νομικά δεσμευτικό. Επομένως, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι ΗΠΑ κατάφεραν να επιβάλλουν εθελοντικού τύπου μονομερείς δεσμεύσεις, οι οποίες και διαμορφώνονται αποκλειστικά από τα ίδια τα κράτη (“bottom-up προσέγγιση”).

Επιπροσθέτως, αναφορικά με το ζήτημα των δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών, οι ΗΠΑ κατάφεραν να εντάξουν τις αναπτυσσόμενες χώρες στο ίδιο νομικό (ρυθμιστικό) πλαίσιο με εκείνο των ανεπτυγμένων. Στο πλαίσιο αυτό, οι αναπτυσσόμενες χώρες υποχρεώνονται και εκείνες να καθορίσουν και να ανακοινώσουν NDCs κατά τον ίδιο τρόπο που προβλέπεται και για τους ανεπτυγμένους. Αν και μέσα από το Άρθρο 4 της Συμφωνίας προβλέπεται μία διαφοροποίηση ως προς το είδος και το περιεχόμενο των NDCs για τα κράτη, οι ΗΠΑ κατάφεραν τελικά να εκπληρώσουν μία από τις βασικές διαπραγματευτικές τους επιδιώξεις, τη διασφάλιση της νομικής συμμετρίας ως προς τις δεσμεύσεις ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, ανοίγοντας πλέον ένα νέο κεφάλαιο αναφορικά με το θεσμοθετημένο διαχωρισμό ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων. Με άλλα λόγια, πέτυχαν να εξασφαλίσουν την ένταξη όλων των χωρών (άρα και όλων των μείζονων ρυπαινόντων) στο ίδιο νομικό πλαίσιο εφαρμογής των δεσμεύσεων μείωσης

⁶⁹² Βλ. Obergassel, W. et al., *Phoenix from Ashes-An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2016.

⁶⁹³ Ibid.

⁶⁹⁴ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Paris Climate Change Conference: 29 November – 13 December 2015”, Vol. 12, No. 663, (15/12/2015).

των εκπομπών. Υπό το ίδιο πρίσμα, και η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, ως θεμελιώδης αρχή του καθεστώτος, εντάχθηκε μέσα σε ένα νέο ερμηνευτικό και εφαρμοστικό πλαίσιο, εμπνευσμένο από τη συλλογιστική και διαχειριστική προσέγγιση των ΗΠΑ. Πλέον, η εφαρμογή της αρχής θα συνδέονταν άρρηκτα με τις σύγχρονες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στα Συμβαλλόμενα Μέρη ανοίγοντας πλέον ένα νέο κεφάλαιο στον τρόπο εφαρμογής και ερμηνείας της αρχής. Αναμφισβήτητα, η νέα προσέγγιση έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση της συμμετοχικής βάσης του καθεστώτος, με την ενεργό πλέον συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαινόντων.

Επίσης, σημαντικός και καθοριστικός ήταν και ο ρόλος των ΗΠΑ ως προς το ζήτημα θέσπισης ενός συστήματος ελέγχου και διαφάνειας των δράσεων μετριασμού των εκπομπών. Υπενθυμίζεται ότι από την Κοπεγχάγη και μετά, οι ΗΠΑ επέμειναν ως προς την εφαρμογή ενός μοντέλου “pledge and review”. Με άλλα λόγια, η εφαρμογή εθελοντικών δεσμεύσεων θα έπρεπε να συνοδεύεται από ένα σύστημα αυστηρού ελέγχου προκειμένου να διασφαλισθεί η επίτευξη των στόχων. Έτσι, η Συμφωνία του Παρισιού προβλέπει τη θέσπιση⁶⁹⁵ ενός ενισχυμένου πλαισίου εποπτείας το οποίο και στηρίζεται σε ένα αυστηρό σύστημα διαφάνειας σχετικά με τις εφαρμοστικές δράσεις και τα μέτρα του καθεστώτος, χωρίς να προβλέπονται ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις των διατάξεων προς όφελος των αναπτυσσόμενων μερών.

Τέλος, οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν και οι βασικοί αρχιτέκτονες της Συμφωνίας για έναν ακόμα σημαντικό λόγο. Κατάφεραν να διαμορφώσουν τη θεσμική δομή και τη νομική φύση της τελικής συμφωνίας με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να αποφύγουν την αναγκαστική εσωτερική επικύρωση από το αρμόδιο νομοθετικό όργανο⁶⁹⁶. Σε μία πραγματικά αξιοσημείωτη προσπάθεια να φέρουν το κείμενο στα δικά τους μέτρα, οι ΗΠΑ κατάφεραν να συμβάλλουν στην υιοθέτηση ενός νομικά δεσμευτικού κειμένου, το οποίο όμως διασυνδέεται οργανωτικά με τη Σύμβαση-Πλαίσιο. Με άλλα λόγια, αν και η νέα Συμφωνία συνιστά μία νομικά δεσμευτική συμφωνία, με βάση τη Σύμβαση για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969)⁶⁹⁷ παρ’ όλα αυτά δεν πρόκειται για ένα ανεξάρτητο νομικό εργαλείο (όπως θα επρόκειτο στην περίπτωση ενός Πρωτοκόλλου). Με αυτό τον τρόπο, οι ΗΠΑ επεδίωξαν να αποφύγουν το σκόπελο του Κονγκρέσου, δεδομένου ότι η Σύμβαση-Πλαίσιο, με την

⁶⁹⁵ Βλ. Άρθρο 13 της Συμφωνίας του Παρισιού.

⁶⁹⁶ Βλ. Obergassel, W. et al., *Phoenix from Ashes-An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, op.cit.

⁶⁹⁷ Βλ. Σύμβαση της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών, 1969, Άρθρο 2(1)(α).

οποία συνδέεται η Συμφωνία, έχει ούτως ή άλλως επικυρωθεί στο εσωτερικό των ΗΠΑ⁶⁹⁸ και επομένως δεν θα χρειαστεί να γίνει το ίδιο με την «εξαρτημένη» Συμφωνία του Παρισιού.

11.7. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Από το αρχικό κιόλας στάδιο της εγκαθίδρυσης του διεθνούς καθετώτος για την κλιματική αλλαγή, οι ΗΠΑ απέκτησαν τον ρόλο του θεσμικού αρχιτέκτονα του εν λόγω καθετώτος. Μέσα από τη διατύπωση ολοκληρωμένων και θεμελιωμένων θέσεων κατάφεραν να συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση βασικών πτυχών των νομικά δεσμευτικών εργαλείων της διεθνούς κλιματικής πολιτικής (Σύμβαση-Πλαίσιο, Πρωτόκολλο του Κιότο και Συμφωνία του Παρισιού).

Από τη διαχρονική μελέτη των θέσεων τους και του ρόλου τους στη διαπραγματευτική διαδικασία, συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι ΗΠΑ αποτελούν πολύ χαρακτηριστική περίπτωση χώρας που έχει μείνει αμετακίνητη στις θέσεις της όλα αυτά τα χρόνια πάνω σε μία σειρά ζωτικών ζητημάτων του καθετώτος της κλιματικής αλλαγής. Τα ζητήματα αυτά αφορούν κυρίως τη νομική δεσμευτικότητα των εκάστοτε υπό διαπραγμάτευση νομικών εργαλείων, τη νομική φύση και το είδος των δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών, και το ρόλο και τη συμμετοχή των αναπτυσσόμενων Συμβαλλομένων Μερών στην παγκόσμια προσπάθεια μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Από τις απαρχές της δεκαετίας του 1990 και τις διαπραγματεύσεις για την υιοθέτηση της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, οι ΗΠΑ προέβαλαν ισχυρές αντιρρήσεις στην υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων. Αν και κατάφεραν να επηρεάσουν το τελικό αποτέλεσμα της Σύμβασης, παρ' όλα αυτά η στάση τους παρουσίασε μια μικρή και σύντομη χρονικά μεταβολή, ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, οι ΗΠΑ υποχώρησαν αισθητά ως προς το ζήτημα των υποχρεωτικών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών από τα βιομηχανικά κράτη. Η υποχώρηση, όμως, αυτή συνδέθηκε άρρηκτα με την εκπλήρωση μίας βασικής προϋπόθεσης, της πρόβλεψης εφαρμογής ευέλικτων μηχανισμών της αγοράς που θα συμβάλλουν στην

⁶⁹⁸ Βλ. Obergassel, W. et al., *Phoenix from Ashes-An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, op.cit.

επίτευξη των εθνικών διαφοροποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών. Αυτός ήταν άλλωστε και ο λόγος που συναίνεσαν στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Παράλληλα, αποδέχθηκαν την εξαίρεση των αναπτυσσόμενων μερών από την ανάληψη οποιουδήποτε είδους δράσης για τη μείωση των θερμοκηπιακών εκπομπών.

Αμέσως μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, οι ΗΠΑ άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι βρέθηκαν εγκλωβισμένες σε ένα αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο «στόχων και χρονοδιαγραμμάτων» που θα έπληττε την οικονομία και την αναπτυξιακή της προοπτική. Παράλληλα, το αυστηρό αυτό ρυθμιστικό πλαίσιο δεν εξασφάλιζε την ουσιαστική συμμετοχή και δέσμευση των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών για μείωση των εκπομπών τους. Βέβαια, το ψήφισμα «Byrd-Hagel» της Γερουσίας, από τον Ιούνιο του 1997, προοιωνίζε τις εξελίξεις που θα ακολουθούσαν, καθώς καθιστούσε σαφές ότι καμία διεθνής συμφωνία που θέτει νομικά δεσμευτικούς στόχους που θίγουν την αμερικάνικη οικονομία και δεν περιλαμβάνει τις ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες δεν πρόκειται να εγκριθεί από τα εσωτερικά νομοθετικά όργανα των ΗΠΑ. Έτσι, η νεοεκλεγείσα κυβέρνηση Bush, το Μάρτιο του 2001, αποφάσισε τη μονομερή αποχώρηση από τον κανονιστικό πυρήνα του Πρωτοκόλλου του Κιότο και εν γένει την απαλλαγή της από ένα ποσοτικοποιημένο στόχο μείωσης των εκπομπών της.

Από το Μπαλί (2007) και μετά, οι ΗΠΑ άρχισαν σταδιακά να επανέρχονται στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων ενόψει των συζητήσεων για τον προσδιορισμό του καθεστώτος μετά το 2012. Ύστερα από μία μακρά περίοδο διπλωματικής απομόνωσης, οι ΗΠΑ άρχισαν να εμφανίζουν σημάδια διαλλακτικότητας και προθυμίας επανένταξης στο θεσμικό οικοδόμημα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Οι βασικές διαπραγματευτικές τους θέσεις, όμως, παρέμεναν σταθερές και αμετάβλητες σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Βασικό και αδιαπραγμάτευτο μέλημά τους αποτελούσε η εξασφάλιση της συμμετοχής των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών στο νέο υπό διαπραγμάτευση καθεστώς, καθώς και η απουσία αναφοράς σε νομικά δεσμευτικούς ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών της. Στην Κοπεγχάγη και στο Κανκούν, οι ΗΠΑ κατάφεραν να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο (μαζί με την Κίνα) και να συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος των δύο (2) κρίσιμων Συνδιασκέψεων. Βασική διαπραγματευτική επιτυχία των ΗΠΑ υπήρξε η καθιέρωση ενός μοντέλου εθελοντικών δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών σε συνδυασμό με τη θέσπιση ενός ολοκληρωμένου συστήματος ελέγχου και επαλήθευσης για την περίοδο

2013-2020. Επίσης, οι ΗΠΑ συνέβαλλαν καθοριστικά και πέτυχαν την εφαρμογή ενός νέου μοντέλου υιοθέτησης δεσμεύσεων, το οποίο βασίζεται στην «bottom-up» προσέγγιση. Έτσι, για πρώτη φορά στα χρονικά του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, οι δεσμεύσεις καθορίζονται από τα ίδια τα κράτη με βάση τις εσωτερικές τους δυνατότητες και περιστάσεις, χωρίς να αποτελούν προϊόν πολυμερούς διαπραγματεύσεως, όπως συνέβη με το Πρωτόκολλο του Κιότο. Επιπλέον, η υιοθέτηση έστω και εθελοντικού τύπου δεσμεύσεων από τα αναπτυσσόμενα μέρη αποτέλεσε σημαντική εξέλιξη και πρόοδο, προκειμένου να διασφαλισθεί η συμμετοχή των ΗΠΑ στο μετά Κιότο καθεστώς.

Στη συνέχεια, οι διαπραγματεύσεις για τη θέσπιση του καθεστώτος μετά το 2020, βρήκαν τις ΗΠΑ να ακολουθούν την ίδια ακριβώς προσέγγιση όπως και στην Κοπεγχάγη κυρίως ως προς τον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών και την ουσιαστική συμμετοχή των αναπτυσσόμενων μερών. Μέσα από την επιδέξια εφαρμογή αυτής της προσέγγισης, κατάφεραν να επηρεάσουν, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα, το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης του Παρισιού. Έτσι, πέτυχαν τη θέσπιση εθελοντικών και εθνικά καθορισμένων δεσμεύσεων-συνεισφορών (τύπου Κοπεγχάγης) για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, μέσα σε ένα νομικά δεσμευτικό πλαίσιο, όπου θα εφαρμόζεται ένα ολοκληρωμένο σύστημα ελέγχου και διαφάνειας. Επίσης, κατάφεραν να διασφαλίσουν την κατάργηση του κλασικού στατικού διαχωρισμού των Συμβαλλομένων Μερών και την εμπλοκή μείζονων ρυπαινόντων του Νότου (βλ. Κίνα και Ινδία) σε ουσιαστικές δράσεις μείωσης των εκπομπών.

Εν κατακλείδι, από τη σύζευξη των ανωτέρω επισημάνσεων, τεκμαίρεται η αδιαμφισβήτη και σημαίνουσα επιρροή των ΗΠΑ στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Αντιλαμβανόμενη τη θέση επιρροής που κατέχει ως ένας βασικός δρών της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, προσπάθησε και πέτυχε την επιβολή των διαπραγματευτικών της θέσεων, κάτι που φαίνεται και μέσα από τα τελικά θεσμικά κείμενα του καθεστώτος. Οι ΗΠΑ, ως ο μεγαλύτερος ρυπαίνων στην κατηγορία των βιομηχανικών κρατών, προσπάθησαν και εν τέλει κατάφεραν να αποκομίσουν σημαντικά οφέλη σε κρίσιμες πτυχές του καθεστώτος -όπως στον πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών- προκειμένου να δεχθούν τη συμμετοχή τους, τόσο στο καθεστώς της περιόδου 2013-2020 όσο και στο νέο καθεστώς μετά το 2020.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ: Οι Διαπραγματευτικές Θέσεις της Κίνας στο Πλαίσιο του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή

12.1. Το Αρχικό Στάδιο της Κινεζικής Κλιματικής Διπλωματίας: Η Συνδιάσκεψη του Ρίο (1992)

Από την απαρχή των διεθνών κλιματικών διαπραγματεύσεων (1990-1992), η Κίνα επέδειξε έναν ενεργό και ηγετικό ρόλο, μέσα από τη διαπραγματευτική ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών, γνωστή και ως G-77⁶⁹⁹. Το γεγονός ότι συνιστούσε – και συνιστά ακόμα- τη μεγαλύτερη, σε μέγεθος και σε πληθυσμό, αναπτυσσόμενη χώρα, σε συνδυασμό με τη θεσμική θέση της ως ένα από τα πέντε μόνιμα μέλη του ΟΗΕ, προσέδωσε στην Κίνα έναν ιδιαίτερα πρωταγωνιστικό ρόλο μέσα στην ομάδα των αναπτυσσόμενων, εκπροσωπώντας παράλληλα και τα συμφέροντα όλων των υπολοίπων κρατών⁷⁰⁰.

Περιχαράκωνοντας τη θέση της πίσω από τρεις (3) βασικούς άξονες-κλειδιά - την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, το δικαίωμα των αναπτυσσόμενων στην ανάπτυξη, και την ανάγκη παροχής χρηματοδοτικών πόρων και τεχνολογίας από τους ανεπτυγμένους στους αναπτυσσόμενους - η Κίνα κατάφερε να μετατραπεί σε κύριο εκφραστή των συμφερόντων των υπόλοιπων αναπτυσσόμενων κρατών και να εδραιώσει μια συμμαχία, στην οποία απέκτησε ισχυρό καθοδηγητικό ρόλο. Μέσα από την προσήλωσή της σε αυτή τη στρατηγική προσέγγιση, η Κίνα ενίσχυσε τη διεθνή απήχησή της ως ένας από τους σημαντικότερους εταίρους⁷⁰¹ στις διεθνείς διαπραγματεύσεις για το κλίμα, εδραιώνοντας τη θέση της ως ένα κράτος που μετέχει ενεργά και αποφασιστικά στα

⁶⁹⁹ Βλ. Kasa, S., Gullberg, A., Heggelund, G., The Group of 77 in the International Climate Negotiations: Recent Developments and Future Directions, *International Environmental Agreements*, 8(2), 2008, σελ. 119-120 καθώς και Williams, M., The Third World and Global Environmental Negotiations: Interests, Institutions and Ideas, *Global Environmental Politics*, 5(3), 2005, σελ. 48-69.

⁷⁰⁰ Βλ. Kasa, S., Gullberg, A., Heggelund, G., op.cit.

⁷⁰¹ Επίσης, ο Kobayashi, ανέδειξε και έναν άλλο παράγοντα που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, εκείνη την εποχή, στην προσπάθεια της Κίνας να αναδειχθεί σε αξιόπιστο και σημαντικό εταίρο μέσα από την ομάδα των G-77. Οι εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής μετά τα αιματηρά επεισόδια της Tiananmen το 1989 είχαν οδηγήσει την Κίνα σε διπλωματική απομόνωση. Για αυτό το λόγο, το πεδίο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής προσέφερε το ιδανικό σημείο εκκίνησης στην προσπάθεια της Κίνας να ανακτήσει τη χαμένη της τιμή και τη θέση της ως παγκόσμια δύναμη στο διεθνές στερέωμα, δείχνοντας προς τις δυτικές χώρες ότι ήταν πρόθυμη να καθίσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για θέματα περιβαλλοντικής προστασίας. Βλ. Kobayashi, Y., Navigating between luxury and survival emissions, στο P. Harris (επιμ.), *Global Warming and East Asia: The Domestic and International Politics of Climate Change*, Routledge, London, 2003, σελ. 91.

θέματα συνεργασίας για την περιβαλλοντική προστασία⁷⁰². Στο πλαίσιο της διακυβέρνησης του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, η διαχρονική προσπάθεια της Κίνας να αυτό-προσδιορίζεται και να λειτουργεί ως ένα «αναπτυσσόμενο» κράτος απέδωσε αρκετά διπλωματικά οφέλη, τόσο για την ίδια όσο και για τα υπόλοιπα αναπτυσσόμενα κράτη.

Ειδικότερα, αξίζει να σημειωθεί ότι στο πρώιμο στάδιο των διεθνών διαπραγματεύσεων για το κλίμα, η διπλωματική στάση της Κίνας, υπαγορεύθηκε από το συγκερασμό των κατωτέρω θεμελιωδών θέσεων⁷⁰³:

α) Οι ανεπτυγμένες χώρες είναι ιστορικά υπεύθυνες για την παγκόσμια περιβαλλοντική υποβάθμιση και τη ρύπανση της ατμόσφαιρας με εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου.

β) Η περιβαλλοντική προστασία δε θα πρέπει να επιτυγχάνεται εις βάρος της οικονομικής μεγέθυνσης

γ) Οι ανεπτυγμένες χώρες θα πρέπει να παράσχουν χρηματοδοτικούς πόρους για την εφαρμογή διεθνών συμφωνιών και διακηρύξεων.

δ) Στο πλαίσιο των πνευματικών δικαιωμάτων, οι ανεπτυγμένες χώρες θα πρέπει να παράσχουν τεχνολογία στις αναπτυσσόμενες χώρες σε προνομιακές τιμές.

Εξ' αρχής, η πάγια και βασική της θέση περιστρεφόταν γύρω από το στοιχείο της ιστορικής ευθύνης του ανεπτυγμένου Βορρά και περιχαρακώθηκε πίσω από την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και την αρχή της ευθυδικίας. Συγκεκριμένα, όπως αποτυπώθηκε και στο προοίμιο του non-paper της Κίνας⁷⁰⁴ που κυκλοφόρησε κατά τη διάρκεια της προδιαπραγματεύσεως της Συμφωνίας-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου που είναι συγκεντρωμένες στην ατμόσφαιρα προέρχονταν, κυρίως, από τα ανεπτυγμένα κράτη και για το λόγο αυτό τα εν λόγω κράτη όφειλαν να αναλάβουν εξ'ολοκλήρου το κόστος διαχείρισης του προβλήματος με την υιοθέτηση των απαραίτητων πολιτικών. Επομένως, οι ανεπτυγμένες χώρες είναι εκείνες που έπρεπε να αναλάβουν τα ηνία της πρωτοπορίας. Μάλιστα, η Κίνα αποτέλεσε, εξ' αρχής, υποστηρικτής της αρχής της

⁷⁰² Βλ. Gang, Ch., *China's Climate Policy*, Routledge, London & New York, 2012, σελ. 6.

⁷⁰³ Βλ. Economy, E., C., *China's Environmental Diplomacy*, στο S.S. Kim (επιμ.), *China and the World: Chinese Foreign Policy Faces the New Millenium*, Boulder, Westview Press, σελ. 271-272.

⁷⁰⁴ Βλ. <http://unfccc.int/resource/docs/1991/a/eng/misc01a04r01.pdf> (προσπελάστηκε στις 5.5.2016).

κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης⁷⁰⁵, ερμηνεύοντάς την με τρόπο που συνεπαγόταν περισσότερες ευθύνες για το βιομηχανικό Βορρά και λιγότερες για τον αναπτυσσόμενο Νότο. Εξ' άλλου, στη βάση της ερμηνευτικής αυτής προσέγγισης, οι ανεπτυγμένες χώρες διέθεταν την ικανότητα και τα κατάλληλα μέσα ούτως, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στο πρόβλημα που οι ίδιες δημιούργησαν λόγω των ενεργοβόρων οικονομιών τους και των προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης στις δυτικές κοινωνίες.

Η Κίνα στην αρχή αντιμετώπισε με ιδιαίτερη δυσπιστία την ανάγκη θεσμικής ρύθμιση της προστασίας του κλίματος με ένα νομικά δεσμευτικό τρόπο, θεωρώντας πως κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν και για την ίδια μελλοντικές νομικές δεσμεύσεις. Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια της προδιαπραγμάτευσης, η Κίνα στράφηκε προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης ενός γενικού συμβατικού πλαισίου για την κλιματική αλλαγή (σύμβαση-πλαίσιο), το οποίο θα περιελάμβανε γενικές αρχές και κατευθύνσεις, χωρίς όμως να προβλέπει ποσοτικοποιημένες δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, ιδίως για τις αναπτυσσόμενες χώρες⁷⁰⁶.

Παράλληλα, η Κίνα δεν φάνηκε να προσεγγίζει το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής ως ένα αμιγώς περιβαλλοντικό ζήτημα, αλλά ως ένα αναπτυξιακό πρόβλημα με κοινωνικο-οικονομικές προεκτάσεις το οποίο και είναι ιδιαίτερα περίπλοκο, κυρίως για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Προβάλλοντας το δικαίωμα στην ανάπτυξη, η Κίνα αντιτίθετο στην εφαρμογή κλιματικών πολιτικών οι οποίες θέτουν εμπόδια στην αναπτυξιακή διαδικασία των αναπτυσσόμενων κρατών. Για αυτό ακριβώς λόγο και η Κινεζική διπλωματία αναδείκνυε, σε κάθε ευκαιρία, την ανάγκη εξάρτησης των εφαρμοστικών μέτρων από τις εθνικές προτεραιότητες των κρατών για επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και εξάλειψη της φτώχειας. Για την Κίνα, η επίτευξη βιώσιμης οικονομικής ευημερίας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου οι αναπτυσσόμενες χώρες να μπορέσουν να ενταχθούν στο πλαίσιο των προσπαθειών της διεθνούς κοινότητας για την προστασία του περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, η Κίνα εντάσσει τον εαυτό της στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων κρατών και παρά το αυξανόμενο ποσοστό εκπομπών της, προέβαλε το επιχείρημα του δικαιώματος για ανάπτυξη καθώς και της ανάγκης για περαιτέρω ενίσχυση και

⁷⁰⁵ Βλ. Economy, E. C., *Chinese Policy Making and Global Climate Change: Two-front Diplomacy and the International Community*, στο M. A. Schreurs & E. C. Economy (επιμ.), *The Internationalization of Environmental Protection*, Cambridge University Press, 1997, σελ. 20.

⁷⁰⁶ Βλ. Gang, Ch., *op.cit.*, σελ. 5.

εξέλιξη του ενεργειακού και βιομηχανικού τομέα της⁷⁰⁷. Εξ' άλλου, για την Κίνα, όπως και για άλλες μείζονες οικονομίες του αναπτυσσόμενου Νότου, βασικό επιχείρημα αποφυγής οποιασδήποτε ευθύνης και ανάληψης δεσμεύσεων στο πλαίσιο μιας συμφωνίας για το κλίμα στάθηκε και το αδιάσειστο στοιχείο των χαμηλών κατά κεφαλήν εκπομπών των αναπτυσσόμενων χωρών⁷⁰⁸.

Δεδομένων των ιδιαίτερων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούν στις αναπτυσσόμενες χώρες, η Κίνα έδωσε εξ' αρχής διπλωματική μάχη προασπιζόμενη την ανάγκη παροχής νέων και επιπρόσθετων χρηματοδοτικών πόρων καθώς και τεχνολογικής βοήθειας από τον ανεπτυγμένο Βορρά στον αναπτυσσόμενο Νότο. Θεωρώντας πως το κόστος εφαρμογής των πολιτικών θα πρέπει να το υποστεί ο ιστορικά υπεύθυνος Βορράς και επομένως οι αναπτυσσόμενες χώρες –μεταξύ των οποίων και εκείνη- θα πρέπει να εξαιρεθούν από οποιαδήποτε μελλοντική υιοθέτηση μέτρων, η Κίνα αποδέχθηκε την ανάληψη κάποιων συμβολικών δεσμεύσεων εφόσον κάτι τέτοιο συνδυάζονταν με την υποχρέωση των ανεπτυγμένων κρατών για παροχή νέων και συμπληρωματικών χρηματοδοτικών όρων καθώς και τη μεταφορά τεχνολογίας με μη εμπορικούς όρους.

Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το τελικό κείμενο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992) όπου αποτυπώνεται η σκληρή διαπραγμάτευση και ο συμβιβασμός που επετεύχθη ανάμεσα στα διαφοροποιημένα συμφέροντα του βιομηχανικού Βορρά και του αναπτυσσόμενου Νότου. Η Κίνα, μαζί με την ομάδα των G-77, επεδίωξε και τελικώς εξασφάλισε τη θεσμοθέτηση του διαχωρισμού Βορρά-Νότου, στη βάση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Η διαφοροποίηση των Συμβαλλομένων Μερών μέσα από τα Παραρτήματα καθώς και η απουσία ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων⁷⁰⁹ για τους αναπτυσσόμενους (και επομένως και την Κίνα) συνιστούν διαπραγματευτική νίκη των αναπτυσσόμενων.⁷¹⁰

⁷⁰⁷ Βλ. Tangen, K., Heggelund, G., Buen J., China's Climate Change Positions: At a Turning Point? *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 239.

⁷⁰⁸ Την περίοδο των διαπραγματεύσεων το ποσοστό των κατά κεφαλήν εκπομπών της Κίνας άγγιζε το 1/10 των ΗΠΑ. *Ibid.*, σελ. 239.

⁷⁰⁹ Συγκεκριμένα, οι αναπτυσσόμενοι δεσμεύονται μόνο από το Άρθρο 4(1). Όπως προβλέπεται στο συγκεκριμένο άρθρο, τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεώνονται για: κατάρτιση και δημοσίευση εθνικών καταλόγων ανθρωπογενών εκπομπών από πηγές και απορροφήσεων από καταβόθρες, εκσυγχρονισμό των εθνικών ή περιφερειακών προγραμμάτων, τεχνολογική συνεργασία, συνεργασία για την προστασία των δασών, των ωκεανών και των οικοσυστημάτων, επιστημονική και ερευνητική συνεργασία, πληροφόρηση, επιμόρφωση και ενημέρωση του κοινού και ενδυνάμωση των συμμετοχικών διαδικασιών και κοινοποίησης των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή της Σύμβασης.

⁷¹⁰ Η Κίνα υπέγραψε τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή τον Ιούνιο του 1992, ενώ την επικύρωσε το 1994 συνιστώντας το 5^ο κατά σειρά Συμβαλλόμενο Μέρος του καθεστώτος.

12.2. Από το Ρίο στο Κιότο (1995-1997): Η Αποτύπωση των Βασικών Διαπραγματευτικών Θέσεων

Στο πλαίσιο των εργασιών της Πρώτης Συνδιάσκεψης της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (Βερολίνο 1995), η Κίνα επέδειξε την προσήλωσή της στην ίδια διπλωματική γραμμή που είχε ακολουθήσει και τα προηγούμενα χρόνια με κύριους άξονες της στρατηγικής της α) την άρνηση των αναπτυσσόμενων κρατών από τη θέσπιση μελλοντικών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών, και β) την ανάγκη ενίσχυσης των δεσμεύσεων των ανεπτυγμένων κρατών με παράλληλη μεταφορά χρηματοδοτικών και τεχνολογικών πόρων στους αναπτυσσόμενους.

Η Κίνα, όπως και οι υπόλοιπες αναπτυσσόμενες χώρες, δέχτηκαν να υπογράψουν την Εντολή του Βερολίνου⁷¹¹ με την οποία και άνοιγε ο διαπραγματευτικός δρόμος για τη θεσμική εξειδίκευση του καθεστώτος μέσα από την υιοθέτηση νέων ειδικότερων ρυθμίσεων (τροποποίηση της Σύμβασης ή Πρωτόκολλο)⁷¹². Με ξεκάθαρο τρόπο και χάρη στις διπλωματικές πιέσεις των αναπτυσσόμενων⁷¹³, το κείμενο της Εντολής εξαιρεί τις χώρες εκτός Παραρτήματος I από νέες δεσμεύσεις πέραν του Άρθρου 4(1) της Σύμβασης, ορίζοντας με αυτό τον τρόπο πως το νέο νομικά δεσμευτικό εργαλείο θα πρέπει να αφορά αποκλειστικά τον βιομηχανικό κόσμο για τον οποίο θα πρέπει να θεσπισθούν ποσοτικοποιημένοι στόχοι περιορισμού και μειώσεων με συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα⁷¹⁴. Έτσι,

⁷¹¹ Βλ. Decision 1/CP. 1, “The Berlin Mandate: Review of the Adequacy of Article 2, paragraph 2 (a) and (b) of the Convention, including proposals related to a protocol and decisions on follow-up”, UN Doc. FCCC/CP/1995/7/Add.1, 9 June 1995.

⁷¹² Αρχικώς η Κίνα μαζί με τις χώρες OPEC, εξέφρασαν αντιρρήσεις και προβληματισμούς ως προς την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την άμεση υιοθέτηση ενός Εκτελεστικού Πρωτοκόλλου. Θεωρούσαν πως είναι αρκετά πρόωμο να προχωρήσουν τα κράτη-μέρη στην υιοθέτηση ενός νέου εξειδικευμένου Πρωτοκόλλου καθώς από τη μία πλευρά δεν υπάρχει πλήρης επιστημονική βεβαιότητα για τα αίτια και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, αλλά και από την άλλη πλευρά η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων έτσι όπως αυτά προκύπτουν από τα εθνικά communications των κρατών του Παραρτήματος I δεν μπορεί να προσφέρει ακόμα μία επαρκή και ολοκληρωμένη διαπραγματευτική βάση που να οδηγήσει τα κράτη-μέρη της Σύμβασης στην υιοθέτηση ενός νομικά δεσμευτικού εργαλείου με εξειδικευμένους στόχους. Κατά τον Gang, οι επιφυλάξεις που εξέφρασε η Κίνα σχετικά με την ανάγκη εφαρμογής ενός νέου Πρωτοκόλλου προέρχονταν από τον φόβο για πιθανή προσπάθεια «μεταβίβασης» της περιβαλλοντικής ευθύνης από τους ανεπτυγμένους στους αναπτυσσόμενους και την περαιτέρω πίεση για υιοθέτηση ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων από τους αναπτυσσόμενους μέσα από το νέο Πρωτόκολλο, κάτι που θα συνεπαγόταν τροχόπεδη στην οικονομική μεγέθυνση αυτών των κρατών. Βλ. Gang, Ch., *op.cit.*, σελ. 6. Επίσης, βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the First Conference of the Parties for the Framework Convention on Climate Change: 28 March-9 April 1995”, Vol. 12, No. 21, (10/04/1995).

⁷¹³ *Ibid*, σελ. 4.

⁷¹⁴ Βλ. Decision 1/CP. 1, *op.cit.*, παρ. 2(α).

εξασφαλίζοντας μέσα από την Εντολή του Βερολίνου τη μη συμμετοχή των αναπτυσσόμενων κρατών στην ποσοτικοποιημένη προσπάθεια περιορισμού των εκπομπών, η Κίνα προχώρησε ενεργά στις διαπραγματεύσεις, οι οποίες και οδήγησαν εν τέλει στην υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου.

α) Οι Στόχοι και τα Χρονοδιαγράμματα

Κατά τη Συνδιάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών στο Κιότο (COP 3), η βασική διαπραγματευτική θέση της Κίνας⁷¹⁵ παρέμεινε αμετάβλητη ως προς όλα τα ζητήματα και κυρίως την εξαίρεση των αναπτυσσόμενων από την υιοθέτηση ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών. Επιπλέον, υποστήριξε την πρότασή της που αφορούσε στα ανεπτυγμένα κράτη και ζητούσε μείωση των εκπομπών τριών βασικών αερίων του θερμοκηπίου (CO₂, CH₄, N₂O), μέχρι το 2000 ούτως ώστε να φτάσουν τα επίπεδα του 1990⁷¹⁶. Επιπροσθέτως, υποστήριξε ότι οι εκπομπές θα έπρεπε να έχουν μειωθεί περαιτέρω κατά 7,5% μέχρι το 2005 σε σχέση με το 1990, 15% μέχρι το 2010 και 20% μέχρι το 2020⁷¹⁷. Αν και η Κίνα, υποστήριξε αρχικώς την υιοθέτηση της προσέγγισης των «3 αερίων» για το καλάθι αερίων, θεώρησε πως θα έπρεπε να μελετηθεί σε μεταγενέστερη φάση και η συμπερίληψη άλλων 3 αερίων, HFCs, PFCs και SF₆ (συνολικά 6 δηλαδή) στη λίστα των επικίνδυνων αερίων του θερμοκηπίου⁷¹⁸.

β) Η Θέσπιση των Μηχανισμών Ευελιξίας

Η Κίνα επέδειξε και μία στάση σκεπτικισμού και καχυποψίας απέναντι στην υιοθέτηση μηχανισμών ευελιξίας μέσα από το Πρωτόκολλο. Βασική της θέση υπήρξε η πεποίθηση ότι τα ανεπτυγμένα κράτη του Παραρτήματος I της Σύμβασης-Πλαισίο όφειλαν να επιτύχουν τους ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών τους με καθαρά εθνικές δράσεις και πολιτικές⁷¹⁹.

⁷¹⁵ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Report of the Meetings of the FCCC Subsidiary Bodies: 20-31 October 1997”, Vol. 12, No. 66, (03/11/1997).

⁷¹⁶ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Report of the Third Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change: 1-11 December 1997”, Vol. 12, No. 76, (13/12/1997).

⁷¹⁷ Επρόκειτο για μείωση της τάξεως του 35% μέχρι το 2020. Βλ. Tangen, K., Heggelund, G., Buen J., op.cit., σελ. 239.

⁷¹⁸ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 76, op.cit.

⁷¹⁹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 66, op.cit.

Αρχικά, αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, η Κίνα, όπως και άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, προέβαλε αντιρρήσεις στην προσπάθεια για θεσμική επέκταση του μηχανισμού της από «κοινού εφαρμογής», με τη δυνατότητα εθελοντικής συμμετοχής σε αυτόν και αναπτυσσόμενων κρατών-μερών⁷²⁰. Αλλά και για το θέμα της εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών, η Κίνα μαζί με άλλες χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου, όπως η Ινδία, εξέφρασαν τον προβληματισμό τους ως προς την ανάγκη υιοθέτησης ειδικού άρθρου που να εισάγει και να ρυθμίζει τον εν λόγω καινοτόμο μηχανισμό της αγοράς. Για τις αναπτυσσόμενες χώρες, η Εντολή του Βερολίνου δεν προέβλεπε τη θεσμοθέτηση στη νέα συμφωνία, ενός μηχανισμού που να προβλέπει την αγοραπωλησία ρύπων ανάμεσα στα κράτη του Παραρτήματος Ι. Εξάλλου, οι φόβοι εντοπίζονταν και στην πιθανότητα απομάκρυνσης των κρατών από τον βασικό περιβαλλοντικό στόχο που δεν είναι άλλος από την μείωση και τον περιορισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Ο μηχανισμός της αγοραπωλησίας εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου συνιστά ένα εύκολο εργαλείο για τις ανεπτυγμένες χώρες, με το οποίο θα μπορούν να μειώνουν μεν τις εκπομπές τους εντός της επικράτειάς τους, αλλά και να συνεχίζουν να ρυπαίνουν πέρα από τα όρια της δικαιοδοσίας τους⁷²¹. Για αυτό ακριβώς το λόγο, τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα έπρεπε να μελετήσουν ενδελεχώς τις ρυθμίσεις που θα προβλέπονται για την εφαρμογή του συστήματος αγοραπωλησίας ρύπων.

Στην ίδια βάση, διαμορφώθηκε και η στάση της Κίνας γύρω από το ζήτημα της θέσπισης του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης. Αν και αρχικά η Κίνα επέδειξε έναν ιδιαίτερο σκεπτικισμό σχετικά με την εφαρμογή του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης, εν τέλει, αποδέχθηκε το Πρωτόκολλο του Κιότο με τους τρεις μηχανισμούς ευελιξίας. Ως προς το μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης, η Κίνα υποχώρησε και συμβιβάστηκε καθώς ξεκαθαρίστηκε πως η συμμετοχή των αναπτυσσόμενων κρατών θα γίνεται αποκλειστικά σε εθελοντική βάση, καθώς και ότι οι δράσεις που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης θα εφαρμόζονται με βάση τον κανόνα της συμπληρωματικότητας ως προς τις εγχώριες δράσεις των ανεπτυγμένων κρατών⁷²².

⁷²⁰ Για την Κινέζικη αντιπροσωπεία, ο μηχανισμός της από κοινού εφαρμογής συνιστά ένα εργαλείο που απευθύνεται στα ανεπτυγμένα κράτη. Η συμμετοχή των αναπτυσσόμενων κρατών θα πρέπει να γίνεται σε εκούσια βάση και σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να προβλέπεται η «μεταβίβαση» των δεσμεύσεων από τα κράτη του Παραρτήματος Ι στα αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη. Βλ. Tangen, K., Heggelund, G., Buen J., *op.cit.*, σελ. 240.

⁷²¹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 76, *op.cit.*

⁷²² *Ibid.*

γ) Ο Ρόλος των Αναπτυσσόμενων Μερών

Αξιοσημείωτη υπήρξε η αντίδραση της Κίνας κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στην πρόταση που τέθηκε για εισαγωγή άρθρου μέσα στο νέο Πρωτόκολλο που να προβλέπει εθελοντικού τύπου δεσμεύσεις για κράτη-μέρη εκτός Παραρτήματος Ι⁷²³. Κατά τη διαπραγματευτική ομάδα της Κίνας, η αυτόβουλη ανάληψη έστω και κάποιων ήπιων ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων εμπεριείχε παγίδες. Μπορεί κατ' όνομα οι δεσμεύσεις να ονομάζονται «εθελοντικές», στην ουσία όμως συνεπάγονται πραγματική υποχρέωση θεσμοθέτησης ενός επιπέδου περιορισμού ή μείωσης των ανθρωπογενών εκπομπών⁷²⁴. Επομένως θα επρόκειτο για «νέες δεσμεύσεις» για τους αναπτυσσόμενους, κάτι που δεν προβλεπόνταν από την Εντολή του Βερολίνου. Κατά την Κίνα και άλλους αναπτυσσόμενους⁷²⁵, οι ανεπτυγμένες χώρες θα προσπαθούσαν υπό τον μανδύα των εθελοντικών δεσμεύσεων να αναγκάσουν τα αναπτυσσόμενα κράτη να αναλάβουν υποχρεώσεις.

Στην ίδια λογική κυμάνθηκε και η αντίδραση της Κίνας στην πρόταση της Νέας Ζηλανδίας⁷²⁶ για διασφάλιση της συμμετοχής των αναπτυσσόμενων στο σκληρό κανονιστικό πυρήνα του Πρωτοκόλλου σε μία δεύτερη περίοδο δέσμευσης. Συγκεκριμένα, η πρόταση έκανε λόγο για την ανάγκη ανάληψης δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων από τις αναπτυσσόμενες χώρες (εξαιρούνται οι ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες) από το 2012 και μετά, υπό τον όρο ότι τα κράτη-μέρη του Παραρτήματος Ι θα έφερναν εις πέρας τις θεσμικές τους υποχρεώσεις για μείωση των εκπομπών, έτσι όπως αυτές καταγράφονται στο Πρωτόκολλο του Κιότο. Επίσης και η πρόταση της Βραζιλίας, βρήκε αντίθετη τη Κίνα. Σύμφωνα με αυτή, τα ανεπτυγμένα κράτη του Παραρτήματος Ι θα έπρεπε, σε πρώτη φάση, να αναλάβουν ποσοτικοποιημένες δεσμεύσεις. Σταδιακά αντίστοιχες δεσμεύσεις θα έπρεπε να αναληφθούν και από τα αναπτυσσόμενα κράτη, έτσι ώστε το 2005 όλα τα

⁷²³ Η Ιαπωνία λίγους μήνες πριν την έναρξη των διαπραγματεύσεων είχε κάνει πρόταση για ποσοτικοποιημένη μείωση των εκπομπών των ανεπτυγμένων κρατών κατά τις περιόδους 2008-2012, προτρέποντας παράλληλα την εθελοντική συμμετοχή των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών στο διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή. Βλ. *Earth Negotiations Bulletin*, Vol. 12, No. 66, op.cit.

⁷²⁴ Βλ. *Earth Negotiations Bulletin*, Vol. 12, No. 76, op.cit.

⁷²⁵ Πρόκειται κυρίως για χώρες OPEC καθώς και Βραζιλία, Συρία, Μαρόκο. Αντίθετα, άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, όπως Αργεντινή, Μεξικό, Ισραήλ, Ν. Κορέα και χώρες της ομάδας AOSIS φάνηκαν πιο διαλλακτικές και δέχθηκαν να συζητήσουν το θέμα των εθελοντικών δεσμεύσεων έστω και υπό όρους. Βλ. *Earth Negotiations Bulletin*, Vol. 12, No. 76, op.cit.

⁷²⁶ Βλ. UNFCCC, *Tracing the Origins of the Kyoto Protocol: An Article-by-article Textual History*, Technical Paper, FCCC/TP/2000/2, 25.11.2000, σελ. 106.

Συμβαλλόμενα Μέρη να έχουν αναλάβει υποχρεωτικού τύπου δεσμεύσεις. Η Κίνα, στην ίδια γραμμή με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες της ομάδας των 77, εξέφρασε την βαθιά της αντίθεση σε μία τέτοια πρόβλεψη, ισχυριζόμενη ότι ο Βορράς όφειλε να αναλάβει τις ευθύνες του στη βάση της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, αντιπαραβάλλοντας το στοιχείο των χαμηλών κατά κεφαλήν εκπομπών καθώς και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες των εν λόγω κρατών. Η βασική θέση της Κίνας θεμελιωνόταν στην ανάγκη επέκτασης και ενίσχυσης των δεσμεύσεων των ανεπτυγμένων κρατών. Ήδη, η κινεζική αντιπροσωπεία είχε καταστήσει σαφές ότι οποιοσδήποτε διάλογος σχετικά με τον ρόλο των αναπτυσσόμενων στην υφιστάμενη φάση κρίνονταν ανώφελος, εάν πρώτα δεν πραγματοποιούνταν μία ολοκληρωμένη αποτίμηση του κατά πόσο οι χώρες του Παραρτήματος Ι υλοποιούσαν τις δεσμεύσεις τους.

Τελικά, η μεγαλύτερη νίκη των αναπτυσσόμενων κρατών και ιδίως της Κίνας και άλλων μείζονων οικονομιών του αναπτυσσόμενου Νότου, υπήρξε η θεσμική απαλλαγή από ουσιαστική ανάληψη υποχρεωτικού τύπου δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών μέσα από το Πρωτόκολλο του Κιότο. Έτσι, από το εν λόγω Πρωτόκολλο παρήχθησαν μόνο δικαιώματα και καμία ποσοτικοποιημένη δέσμευση μείωσης ή περιορισμού των εκπομπών για τους αναπτυσσόμενους⁷²⁷.

δ) Οι Χρηματοδοτικοί και Τεχνολογικοί Πόροι

Προσηλωμένη στην ίδια διπλωματική γραμμή που ακολουθήθηκε κατά τις διαπραγματεύσεις της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992), η Κίνα προασπίστηκε, για ακόμα μία φορά, μαζί με το ισχυρό διαπραγματευτικό μπλοκ των αναπτυσσόμενων κρατών, την ανάγκη παροχής επιπλέον χρηματοδοτικών πόρων και μεταφοράς τεχνολογίας στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η εξασφάλιση των απαραίτητων χρηματοδοτικών πόρων, μέσα από την θεσμοθέτηση χρηματοδοτικών μηχανισμών συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσουν οι αναπτυσσόμενες χώρες να εφαρμόσουν τις συμβολικές δεσμεύσεις που προβλέπονται για αυτές μέσα από το Άρθρο 4(1) της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Αλλά και στο ζήτημα

⁷²⁷ Λίγο πριν τη Συνδιάσκεψη των Μερών στο Κιότο το Δεκέμβριο του 1997, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, Bill Clinton έκανε έκκληση προς τις αναπτυσσόμενες χώρες για «ουσιαστική συμμετοχή» των αναπτυσσόμενων στο υπό διαμόρφωση διεθνές θεσμικό καθεστώς για την κλιματική αλλαγή. Οι αναπτυσσόμενες χώρες, με επικεφαλής την Κίνα, επέλεξαν να αποστασιοποιηθούν από οποιαδήποτε προσπάθεια εμπλοκής τους στον νέο καθεστώς και σε οποιαδήποτε προσπάθεια μπορούσε να ερμηνευθεί ως εισαγωγή νέων δεσμεύσεων εκτός αυτών που προβλέπονται στο Άρθρο 4(1) της Σύμβασης-Πλαίσιο.

της μεταφοράς τεχνολογίας, η Κίνα θεώρησε πως τα ανεπτυγμένα κράτη όφειλαν να παράσχουν όχι μόνο τεχνογνωσία αλλά και τεχνολογικούς πόρους με μη-εμπορικούς και προτιμησιακούς όρους⁷²⁸.

12.3. Η Περίοδος μετά το Κιότο (1998-2005): Η Εξέλιξη των Διαπραγματευτικών Θέσεων

Παρά την ιδιαίτερη πολιτική δυναμική που αναπτύχθηκε στο Κιότο και που θα περίμενε κανείς ότι θα συνεχιστεί και μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου (1997), οι εξελίξεις στο πλαίσιο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής άρχισαν να επιβραδύνονται. Οι αναπτυσσόμενες χώρες και κυρίως η Κίνα, έδωσαν έμφαση στην περαιτέρω ανάλυση και μελέτη των συμφωνηθέντων στο Κιότο, ζητώντας με αυτό τον τρόπο περισσότερο χρόνο για να μπορέσουν να αξιολογήσουν τις πολιτικές και να μπορέσουν να αποφασίσουν τις θέσεις τους. Η διάσταση απόψεων ανάμεσα σε ανεπτυγμένο Βορρά και αναπτυσσόμενο Νότο έγινε ακόμα πιο έντονη. Αυτό αποδίδεται στην προσπάθεια των ΗΠΑ και άλλων βιομηχανικών κρατών να ανοίξουν το διάλογο για το μελλοντικό θεσμικό ρόλο των αναπτυσσόμενων κρατών-μερών και την πιθανότητα ανάληψης ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων στο πλαίσιο του διεθνούς θεσμικού καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Τα κύρια θέματα που απασχόλησαν την κινεζική διπλωματία κατά τη διαπραγματευτική περίοδο μετά την υπογραφή του Κιότο είναι τα εξής: α) ο τρόπος αποφυγής ανάληψης οποιουδήποτε είδους μελλοντικής δέσμευσης για τις αναπτυσσόμενες χώρες, β) η όσο το δυνατόν ταχύτερη εφαρμογή του μηχανισμού καθαρής ενέργειας, και γ) η παροχή τεχνολογικής και οικονομικής βοήθειας.

12.3.1. Η Συμμετοχή των Αναπτυσσόμενων Κρατών

Στις Συνδιασκέψεις που ακολούθησαν από το 1997 μέχρι τη θέση σε ισχύ του Πρωτοκόλλου του Κιότο (2005), η Κίνα επέδειξε αδιάλλακτη στάση απέναντι σε συζητήσεις⁷²⁹ αναφορικά με το μελλοντικό θεσμικό ρόλο και την ανάγκη συμμετοχής των αναπτυσσόμενων κρατών στο σκληρό πυρήνα του διεθνούς καθεστώτος για την

⁷²⁸ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 76, op.cit.

⁷²⁹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Fifth Conference of the Parties to the Framework Convention on Climate Change: 25 October-5 November 1999”, Vol. 12, No. 123, (08/11/1999).

κλιματική αλλαγή⁷³⁰. Ειδικότερα, στη Συνδιάσκεψη του Μπουένος Άιρες (COP 4), το 1998, η βασική θέση της χώρας αρθρώθηκε για ακόμα μία φορά, γύρω από το ζήτημα της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Σύμφωνα με αυτή, τα ανεπτυγμένα κράτη οφείλουν να αναλάβουν το ρόλο του καθοδηγητή (leader) και θα πρέπει να υποστούν το κόστος της υιοθέτησης αυστηρών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των επικίνδυνων ανθρωπογενών εκπομπών τους. Εξάλλου, κατά την Κίνα, οι εκπομπές των ανεπτυγμένων προβλέπονταν να αυξηθούν κατά 5% μέχρι το 2000 σε σχέση με το 1990 και κατά 13% μέχρι το 2010⁷³¹. Για πρώτη φορά μάλιστα, το 1998, η Κινεζική διαπραγματευτική ομάδα έκανε λόγο για τη διαφοροποίηση των εκπομπών μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων κρατών, χαρακτηρίζοντας τις εκπομπές των αναπτυσσόμενων ως «εκπομπές επιβίωσης», ενώ των ανεπτυγμένων ως «εκπομπές πολυτελείας».⁷³²

Ο διάλογος για τη σταδιακή κατάργηση του θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα αισθητός από τη Συνδιάσκεψη στο Νέο Δελχί (COP 8), το 2002⁷³³. Η απόκλιση των θέσεων των δύο ομάδων αποτυπώθηκε ξεκάθαρα πάνω σε μία σειρά θεμάτων αναφορικά με τον τομέα του μετριασμού των εκπομπών, της προσαρμογής, της βιώσιμης ανάπτυξης. Η Κίνα μαζί με άλλες ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες, υποστήριξε με αποφασιστικό τρόπο την πεποίθηση ότι στη βάση της εφαρμογής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες των αναπτυσσόμενων κρατών καθώς και την ανάγκη ενίσχυσης της διαδικασίας μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, η οποία μέχρι εκείνη τη στιγμή κρινόταν αναποτελεσματική⁷³⁴. Επιπλέον, τα ανησυχητικά ευρήματα του IPCC σχετικά με τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις αναπτυσσόμενες χώρες, αποτέλεσαν το κατάλληλο διαπραγματευτικό

⁷³⁰ Στη Συνδιάσκεψη στη Βόννη το 1999, ο επικεφαλής της κινεζικής διαπραγματευτικής ομάδας, Liu Jiang, σε μία προσπάθεια να μετριάσει τους τόνους, ξεκαθάρισε με ήπιο τρόπο ότι η Κίνα δεν είναι διατεθειμένη και πρόθυμη να αναλάβει κανενός είδους δεσμεύσεις «όσο δεν επιτυγχάνεται ένα επίπεδο μέσης ανάπτυξης». Επιπλέον, σε μία προσπάθειά του να ενισχύσει την αξιοπιστία της χώρας του, δήλωσε πως η Κίνα θα συνεχίσει να μάχεται για τον περιορισμό της αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στο πλαίσιο της στρατηγικής της για τη βιώσιμη ανάπτυξη συνεχίζοντας ενεργά την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας. Βλ. Bjørkum, I., *China in the International Politics of Climate Change. A Foreign Policy Analysis*, The Fridtjof Nansen Institute, Report 12/2005, σελ. 30.

⁷³¹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Report of the Fourth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 2-13 November 1998”, Vol. 12, No. 97, (16/11/1998).

⁷³² Ibid.

⁷³³ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Eighth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 23 October-1 November 2002”, Vol. 12, No. 209, (2/11/2002).

⁷³⁴ Ibid.

χαρτί προκειμένου όλα τα κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου να επιστήσουν την προσοχή των βιομηχανικών κρατών ως προς το κομμάτι της προσαρμογής και της αναγκαίας βοήθειας προκειμένου να καλυφθούν οι προσαρμοστικές ανάγκες (adaptation needs) των αναπτυσσόμενων⁷³⁵. Επίσης, βασικό επιχείρημα για την ματαίωση οποιασδήποτε προσπάθειας έναρξης διαλόγου για το μελλοντικό θεσμικό ρόλο των αναπτυσσόμενων υπήρξε το γεγονός ότι οι ανεπτυγμένες χώρες του Παραρτήματος Ι καθυστερούσαν ως προς την εκπλήρωση των καθεστωτικών τους υποχρεώσεων και κυρίως ως προς την παροχή επαρκούς και αποτελεσματικής τεχνολογικής και χρηματοδοτικής στήριξης στους αναπτυσσόμενους⁷³⁶. Στη βάση των ανωτέρω επιχειρημάτων, το μπλοκ των αναπτυσσόμενων κρατών κατάφερε να κρατήσει τις συνομιλίες μακριά από οποιαδήποτε συζήτηση γύρω από το μελλοντικό θεσμικό ρόλο των αναπτυσσόμενων κρατών και την υιοθέτηση νέων δεσμεύσεων για αυτά⁷³⁷.

Αρνητική, όμως, ήταν και η στάση της Κίνας απέναντι στο ζήτημα που τέθηκε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων από τις ΗΠΑ αναφορικά με τις εθελοντικές δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Η Κίνα θεώρησε πως η οικειοθελής ανάληψη δεσμεύσεων δεν θα εξυπηρετήσει τους σκοπούς της Σύμβασης, αλλά ούτε και θα συμβάλει στη θεσμική εξέλιξη του καθεστώτος. Απεναντίας, προσφέρεται η δυνατότητα για κάποια κράτη του Παραρτήματος Ι να αποφύγουν ένα μέρος των ευθυνών τους. Επιπλέον, η ιδέα των εθελοντικών δεσμεύσεων για τις αναπτυσσόμενες χώρες προκαλούσε ανησυχίες

⁷³⁵ Η δημοσίευση της τρίτης Έκθεσης Εκτίμησης του IPCC (AR3) το 2001, έθεσε ένα τέλος στη μέχρι τότε αβεβαιότητα σχετικά με την ανθρωπογενή παρεμβολή στην αλλαγή του κλίματος. Σύμφωνα με τα επιστημονικά δεδομένα, οι επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή θα επιβαρύνουν δυσανάλογα τις αναπτυσσόμενες χώρες λόγω της υψηλής ευπάθειάς τους και της χαμηλής ικανότητας προσαρμογής, ενώ προβλέπει αύξηση της θερμοκρασίας έως 5,8 βαθμών Κελσίου μέσα στα επόμενα 100 χρόνια, εάν δε ληφθούν άμεσα μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Παράλληλα, η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ (WSSD) το 2002, έδωσε το «πάτημα» στους αναπτυσσόμενους, να προβάλλουν τα αιτήματα και τις προτεραιότητές τους προσπαθώντας να δώσουν μία άλλη ώθηση στη διεθνή κλιματική πολιτική. Βλ. IPCC, *Third Assessment Report*, WMO/UNEP, 2001 και Τσάλτας, Γρ. Ι. (επιμ.), *Γιοχάνεσμπουργκ 2002. Το Περιβάλλον μετά τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

⁷³⁶ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Ninth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 1-12 December 2003”, Vol. 12, No. 231, (15/12/2003).

⁷³⁷ Θα μπορούσαν να παρατηρηθούν κάποια σημάδια αλλαγής σε σχέση με τη σκληρή στάση της Κίνας απέναντι στο ζήτημα της μελλοντικής θεσμικής ένταξης των αναπτυσσόμενων. Η κινέζικη διαπραγματευτική αντιπροσωπεία κατά τη Συνδιάσκεψη των Μερών στο Μιλάνο (COP 9), το 2003 για πρώτη φορά συνέδεσε την ανάγκη ανάληψης πρωτοπορίας από την πλευρά των ανεπτυγμένων με την ικανότητα των αναπτυσσόμενων για μελλοντική συνεισφορά στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Επιπλέον, στο πλαίσιο των συζητήσεων για μεταφορά τεχνολογίας, η Κίνα ζήτησε την ταχύτερη διευθέτηση του θέματος της τεχνολογικής στήριξης, προκειμένου να μπορέσουν και οι αναπτυσσόμενες χώρες να αναλάβουν δράσεις μετριασμού των εκπομπών.

καθώς ετίθετο σε κίνδυνο η χρηματοδοτική και τεχνολογική βοήθεια σε περίπτωση που μία χώρα επέλεγε να μειώσει τις εκπομπές της οικειοθελώς. Αλλά και μία πιθανή εφαρμογή ενός συστήματος εθελοντικών δεσμεύσεων θα προκαλούσε ρωγμές στην εσωτερική ενότητα της διαπραγματευτικής ομάδας των G-77 και θα δημιουργούσε μία νέα κατηγορία κρατών κάτω από την ομπρέλα της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή⁷³⁸.

12.3.2. Το Ζήτημα του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης (CDM)

Η αλλαγή της στάσης της Κίνας, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ως προς το ζήτημα των μηχανισμών ευελιξίας και κυρίως αναφορικά με το μηχανισμό καθαρής ενέργειας αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο αναφοράς στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων για το κλίμα. Παρά τον έντονο σκεπτικισμό που επέδειξε κατά τις διαπραγματεύσεις για το Πρωτόκολλο του Κιότο όσον αφορά τους τρεις μηχανισμούς ευελιξίας, η Κίνα άρχισε να παρουσιάζει σημάδια υποχώρησης προτείνοντας στη Συνδιάσκεψη του Μπουένος Άιρες το 1998 μια step-by-step προσέγγιση⁷³⁹ και επιπλέον χρόνο προκειμένου να έχει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα, ζητώντας, όμως, παράλληλα να δοθεί προτεραιότητα στο μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης (CDM). Ως εκ τούτου, στην 5^η Συνδιάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών στη Βόννη, το 1999, η Κίνα προσήλθε με μία αρκετά ξεκάθαρη και σαφή θέση δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση και προτεραιότητα στην ανάπτυξη του κανονιστικού και τεχνικού πλαισίου που θα διέπει το εν λόγω εργαλείο προκειμένου να γίνει άμεσα διαχειρίσιμο και να τεθεί σε εφαρμογή⁷⁴⁰. Δεν έδειξε ιδιαίτερες επιφυλάξεις ως προς τους μηχανισμούς ευελιξίας, τους οποίους άρχισε να βλέπει από μία άλλη θετική σκοπιά, συμφωνώντας όμως με την ΕΕ ότι η χρήση τους θα πρέπει να γίνεται με βάση την αρχή της συμπληρωματικότητας⁷⁴¹.

Μέλημα της Κίνας, όπως αποδείχθηκε, με βάση τις θέσεις της στις διαπραγματεύσεις μετά το Κιότο, ήταν η μεγιστοποίηση του αριθμού των προγραμμάτων CDM από τα οποία θα επωφεληθεί και η ίδια. Έτσι, ο μηχανισμός καθαρής ανάπτυξης συνιστούσε ένα εργαλείο από το οποίο θα μπορούσαν να

⁷³⁸ Βλ. Bjørkum, I., op.cit., σελ. 32.

⁷³⁹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 97, op.cit.

⁷⁴⁰ Βλ. Bjørkum, I., op.cit., σελ. 30.

⁷⁴¹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 123, op.cit.

επωφεληθούν αμοιβαία τόσο οι ανεπτυγμένοι όσο και οι αναπτυσσόμενοι⁷⁴². Για αυτόν ακριβώς το λόγο, κατά τις διαπραγματεύσεις μετά το Κιότο, η Κίνα επέδειξε θερμή στάση αλλά και πίεση ως προς την επίσπευση των διαδικασιών για τη θεσμική ρύθμιση του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης⁷⁴³. Συμπερασματικά, η στάση της Κίνας αναφορικά με το μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης μεταλλάχθηκε, μεταβαίνοντας από το στάδιο του άκρατου σκεπτικισμού στο στάδιο της ένθερμης υποστήριξης, η οποία και πηγάζει από την πραγματική αντίληψη της μεγιστοποίησης των οφελών που θα προκύψουν με τη συμμετοχή της Κίνας⁷⁴⁴. Η υποχωρητική στάση που επέδειξε κατά τις διαπραγματεύσεις για τους μηχανισμούς ευελξίας θα μπορούσε να εκληφθεί και ως μία προσπάθειά να αποσπάσει την εύνοια των ανεπτυγμένων κρατών για παροχή τεχνολογικής και οικονομικής βοήθειας, κατ' επιταγή των διατάξεων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή.

12.3.3. Η Παροχή Οικονομικής και Τεχνολογικής Βοήθειας

Αν κάτι χαρακτηρίζει τη στάση της Κίνας κατά τις διαπραγματεύσεις για την κλιματική αλλαγή είναι η πάγια θέση της πάνω στο ακανθώδες διττό ζήτημα της υποχρέωσης των ανεπτυγμένων κρατών για μεταφορά τεχνολογίας στους αναπτυσσόμενους και της υποχρέωσης για παροχή επιπλέον χρηματοδοτικών πόρων από χώρες του Παραρτήματος Ι σε χώρες εκτός-Παραρτήματος Ι.

Ως προς την υποχρέωση για παροχή τεχνολογικών πόρων, η Κίνα και κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το Πρωτόκολλο του Κιότο αλλά και μετά το 1997, επέμεινε στην αναγκαιότητα παροχής τεχνολογικής στήριξης στη βάση μη-εμπορικών και προτιμησιακών όρων, υπογραμμίζοντας τον σημαντικό ρόλο που θα πρέπει να διαδραματίσουν ως προς αυτό οι εθνικές κυβερνήσεις και οι διεθνείς οργανισμοί⁷⁴⁵. Για την Κίνα η μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας θα πρέπει να γίνεται κατ' εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, ενώ προασπίστηκε την ανάγκη θεσμοθέτησης μηχανισμού με σκοπό την παροχή τεχνολογικής βοήθειας προκειμένου τα αναπτυσσόμενα κράτη να έχουν πρόσβαση σε περιβαλλοντικά ορθές τεχνολογίες και σε τεχνογνωσία, συμβάλλοντας

⁷⁴² Ibid.

⁷⁴³ Βλ. Zhang, Z., *The Forces behind China's Climate Change Policy-Interests, Sovereignty and Prestige*, στο P. Harris (επιμ.), *Global Warming and East Asia: The Domestic and International Politics of Climate Change*, Routledge, London, 2003, σελ. 69.

⁷⁴⁴ Βλ. Bjørkum, I., *op.cit.*, σελ. 31.

⁷⁴⁵ Βλ. *Earth Negotiations Bulletin*, Vol. 12, No. 97, *op.cit.*

με αυτό τον τρόπο στην επίτευξη του απώτερου σκοπού της Σύμβασης. Επανελεμίνως τόνιζε ότι η μεταφορά τεχνολογίας σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να συνδέεται με τα προγράμματα στο πλαίσιο της εφαρμογής του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης, αλλά με τη θεσμική/νομική υποχρέωση που προκύπτει από τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Στην 8^η Συνδιάσκεψη των Μερών της Σύμβασης και του Πρωτοκόλλου, η Κίνα χαρακτήρισε την υπάρχουσα διαδικασία μεταφοράς τεχνολογίας ως «μη αποτελεσματική»⁷⁴⁶, απαιτώντας περισσότερη τεχνολογική βοήθεια, τόσο για δράσεις μετριασμού των εκπομπών όσο και για δράσεις που ενισχύουν την ικανότητα προσαρμογής των αναπτυσσόμενων κρατών στις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

Αλλά και στο θέμα της χρηματοδότησης, η Κίνα μαζί με το ισχυρό διαπραγματευτικό μπλοκ των αναπτυσσόμενων επέμεναν στην παροχή νέων και συμπληρωματικών χρηματοδοτικών πόρων στο πλαίσιο των δεσμεύσεων των ανεπτυγμένων κρατών που απορρέουν από τη Σύμβαση-Πλαίσιο. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε και στην ανάγκη επαναπροσανατολισμού της κατεύθυνσης του Παγκόσμιου Ταμείου για το Περιβάλλον (GEF) προκειμένου να μπορέσουν τα αναπτυσσόμενα κράτη να λάβουν χρηματοδοτικούς πόρους για τις ανάγκες εφαρμογής των συμβολικών δεσμεύσεών τους κατ' εφαρμογή του άρθρου 4 παρ. 1 της Σύμβασης. Τα αναπτυσσόμενα κράτη, με την υποστήριξη της Κίνας, ζήτησαν περισσότερους πόρους από το Παγκόσμιο Ταμείο για το Περιβάλλον (GEF)⁷⁴⁷, προκειμένου να μπορέσουν να υλοποιήσουν τις δεσμεύσεις τους που αφορούν στην υποβολή εθνικών ανακοινώσεων (communications)⁷⁴⁸ στο πλαίσιο του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή.⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 209, op.cit.

⁷⁴⁷ Βλ. Mace, M., J., Funding for Adaptation to Climate Change: UNFCCC and GEF Developments since COP-7, *RECIEL*, 14(3), 2005, σελ. 225-246.

⁷⁴⁸ Συγκέντρωση των απαραίτητων πληροφοριών, σύνθεση εθνικών καταλόγων ανθρωπογενών εκπομπών, αναγνώριση εκείνων των παραγόντων που συμβάλλουν στις εκπομπές, τον εντοπισμό μεθοδολογίας για τεχνολογίες προσαρμογής.

⁷⁴⁹ Η θέση τους κινήθηκε γύρω από τη λογική ότι δεν υπάρχουν επαρκείς χρηματοδοτικοί πόροι για την κάλυψη του συμφωνηθέντος κόστους (agreed full cost) που προκύπτει από τη θεσμική υποχρέωση των αναπτυσσόμενων για προετοιμασία, σύνταξη και δημοσιοποίηση των communications. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 123, op.cit.

12.4. Οι Θέσεις της Κίνας στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης του Καθεστώτος μετά το 2012: Από το Μόντρεαλ στο Κανκούν (2005-2010)

12.4.1. Η Έναρξη «Διαλόγου» για την Ενδυνάμωση της Εφαρμογής της Σύμβασης

Στο πλαίσιο της διαδικασίας «Διαλόγου» για τη μακροπρόθεσμη συνεργατική δράση με σκοπό την ενδυνάμωση της εφαρμογής της Σύμβασης, που ξεκίνησε από τη Συνδιάσκεψη του Μόντρεαλ (COP 11, 2005), η Κίνα κατέθεσε τις απόψεις της σε μία σειρά ζητημάτων αναφορικά με την ενίσχυση των στόχων της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της. Μέσα από τις εκθέσεις που υπέβαλε στη Γραμματεία του Καθεστώτος αποτυπωνόταν η συμβολή του «Διαλόγου» σε δύο σημαντικές παραμέτρους του καθεστώτος διακυβέρνησης για την κλιματική αλλαγή. Την περαιτέρω ενδυνάμωση της παγκόσμιας συνεργατικής δράσης για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και τη δυνατότητα εμπάθυνσης της συμμετοχική βάσης του καθεστώτος μέσα από την προσέλκυση όλων των Συμβαλλόμενων Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο -συμπεριλαμβανομένων και όσων δε δεσμεύονται από το Πρωτόκολλο του Κιότο (π.χ. ΗΠΑ)- προκειμένου να υπάρξει ένας διευρυμένος και εποικοδομητικός διάλογος και ανταλλαγή απόψεων, πληροφοριών και εμπειριών αναφορικά με τον προσδιορισμό του καθεστώτος μετά το 2012. Εξάλλου, η διαδικασία του «Διαλόγου» αποτελούσε ένα ανοιχτό, μη δεσμευτικό πλαίσιο διαβούλευσης, το οποίο δεν αποσκοπούσε στην έναρξη μιας νέας διαπραγματευτικής διαδικασίας που θα οδηγούσε σε ανάληψη νέων δεσμεύσεων.

Για την Κίνα, η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή αποτελούσε το σημαντικότερο διεθνές νομικό εργαλείο που αποσκοπούσε στην παγκόσμια συνεργασία για την αντιμετώπιση του κοινού προβλήματος της κλιματικής αλλαγής. Για το λόγο αυτό, τα Συμβαλλόμενα Μέρη –κυρίως τα βιομηχανικά κράτη- όφειλαν να εντείνουν τις προσπάθειές τους προς την κατεύθυνση της βέλτιστης και αποτελεσματικότερης εφαρμογής της⁷⁵⁰. Παρ' όλα αυτά, για την Κίνα, όπως και για άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, ο βασικός σκοπός της Σύμβασης δεν εξυπηρετείτο,

⁷⁵⁰ Βλ. UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, Forth Workshop, Vienna, 27-31 August 2007, *Submission from China*, Dialogue Working Paper 9/2007.

δεδομένης της ελλιπούς προσπάθειας μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τις ανεπτυγμένες χώρες. Οι διατάξεις της Σύμβασης-Πλαίσιο δεν εφαρμόζονταν επαρκώς⁷⁵¹ κυρίως ως προς την ενίσχυση του capacity-building (οικοδόμηση ικανοτήτων), την παροχή χρηματοδοτικών πόρων και τη μεταφορά τεχνολογικού εξοπλισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες με σκοπό την ενδυνάμωση της ικανότητας (capability) αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής στο πλαίσιο μιας βιώσιμης ανάπτυξης⁷⁵².

Η Κίνα μαζί με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες -κυρίως τις πιο ισχυρές- διαφωνούσε ως προς την έναρξη διαλόγου με σκοπό την υιοθέτηση νέων δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών. Η στάση της αυτή υπαγορεύονταν από το φόβο ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε μελλοντική υιοθέτηση ποσοτικοποιημένων στόχων για τις αναπτυσσόμενες, κάτι που θα υποδαύλιζε και θα ερχόταν σε αντίθεση με τη λογική της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Παράλληλα, τα ανεπτυγμένα κράτη θα επιδίωκαν να μεταφέρουν το κόστος της εφαρμογής των δεσμεύσεων σε αυτές, λόγω αδυναμίας αποτελεσματικής εφαρμογής των μέχρι πρότινος δεσμεύσεων⁷⁵³.

⁷⁵¹ Η Κίνα παρομοίασε τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή με ένα όχημα με 4 τροχούς δηλ. τους 4 βασικούς πυλώνες της διεθνούς κλιματικής αλλαγής: μετριασμό των εκπομπών, προσαρμογή, τεχνολογία και χρηματοδότηση, τονίζοντας πως μονάχα ο τροχός του μετριασμού κινείται ομαλά. Παράλληλα, η Κίνα θεωρούσε απαραίτητη την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών εργαλείων για την προσαρμογή, τη μεταφορά τεχνολογίας και την χρηματοδότηση προκειμένου να διασφαλιστεί η διαδικασία. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Fourth Sessions of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol and Convention Dialogue: 27-31 August 2007”, Vol. 12, No. 339, (03/09/2007).

⁷⁵² Βλ. Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, Forth Workshop, Vienna, 27-31 August 2007, *Submission from China*, Dialogue Working Paper 9/2007 και Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the UNFCCC Dialogue on Long Term Cooperative Action”, Vol. 12, No. 297, (17/5/2006).

⁷⁵³ Σε αντίθεση με την Κίνα, άλλες ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες της ομάδας των G-77 υιοθέτησαν μία πιο εξελιγμένη στάση και φιλόδοξη θέση ως προς το ρόλο που θα κληθούν να επιτελέσουν τα αναπτυσσόμενα κράτη στη μετα-Κιότο εποχή, δηλαδή μετά το 2012. Συγκεκριμένα, η Αργεντινή διαφοροποιήθηκε αισθητά από τις θέσεις των ασιατικών γιγάντων (Κίνα και Ινδία) εμφανιζόμενη περισσότερο διαλλακτική και θέτοντας στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων την πρόταση για παροχή περισσότερων κινήτρων προκειμένου τα αναπτυσσόμενα κράτη να αναλάβουν δράσεις μετριασμού των εκπομπών τους στο εσωτερικό τους. Δεν διαφωνεί με το θέμα της μέτρησης των δράσεων και θεωρεί απαραίτητη την ανάγκη για μία διαφοροποιημένη προσέγγιση η οποία θα βασίζεται στις κατά κεφαλήν εκπομπές καθώς και στις διαφοροποιημένες εθνικές περιστάσεις της κάθε χώρας προκειμένου να κληθεί να συμμετάσχει ουσιαστικά στο καθεστώς. Μάλιστα η Αργεντινή θεωρεί αναγκαία τη μετατροπή της «χαλαρής» συζήτησης που πραγματοποιείται στο πλαίσιο του διαλόγου σε μία επίσημη και θεσμοθετημένη διαδικασία. Το Μεξικό έκανε ξεκάθαρα λόγο για την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του θεσμοθετημένου διαχωρισμού μεταξύ κρατών του Παραρτήματος I και κρατών εκτός Παραρτήματος I στη βάση μιας περισσότερο ρεαλιστικής προσέγγισης υπονοώντας την ανάγκη περαιτέρω διαφοροποίησης στην ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών μερών. Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 339, op.cit.

Από την αρχή του «Διαλόγου», η Κίνα έδωσε ιδιαίτερη έμφαση και βαρύτητα σε τέσσερα (4) βασικά θεματικά πεδία τα οποία θα έπρεπε να συζητηθούν κατά τη διάρκεια των εργασιών των workshops. Πρόκειται για: α) την επίτευξη/προώθηση των αναπτυξιακών στόχων με ένα βιώσιμο τρόπο, β) την ενίσχυση των δράσεων που εντάσσονται στον πυλώνα της προσαρμογής, γ) την περαιτέρω προώθηση και εξέλιξη των διαπραγματεύσεων γύρω από το ζήτημα της τεχνολογικής μεταφοράς, και δ) τη διερεύνηση των δυνατοτήτων για περαιτέρω ανάπτυξη και εκμετάλλευση των μηχανισμών της αγοράς.

Για το πρώτο θεματικό πεδίο, η Κίνα, ως ισχυρή αναπτυσσόμενη χώρα, θεωρούσε πως έπρεπε να υπάρξει διασύνδεση ανάμεσα στο πεδίο της κλιματικής πολιτικής και στους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας (MDGs) του ΟΗΕ. Παράλληλα, η κλιματική πολιτική θα έπρεπε να ενσωματωθεί στη στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη και να αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο επίτευξης των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης⁷⁵⁴. Αναφορικά με τον πυλώνα της προσαρμογής⁷⁵⁵, η προτεραιότητα θα έπρεπε να δοθεί στην προώθηση της προσαρμοστικής ικανότητας και της ενδυνάμωσης της δυνατότητας των αναπτυσσόμενων κρατών να προσαρμοστούν στις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Για την Κίνα, όπως και γενικότερα για τους αναπτυσσόμενους, η προσαρμογή πάντα αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και για αυτό τον λόγο απαιτείτο η θεσμική ενίσχυση του πυλώνα της προσαρμογής.

Για την ενίσχυση της συνεργασίας ως προς τον πυλώνα της τεχνολογίας⁷⁵⁶, η Κίνα πρότεινε τη δημιουργία ενός μηχανισμού διεθνούς συνεργασίας για τη μεταφορά τεχνολογίας ούτως ώστε να ενδυναμωθεί η έρευνα, η ανάπτυξη και η μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες. Επιπλέον, για την Κίνα θεωρείτο μείζονος σημασίας το θέμα της κατάργησης των πολιτικών, οικονομικών, νομικών και άλλων εμποδίων που ετίθεντο από το υφιστάμενο καθεστώς σχετικά με τη συνεργασία και τη μεταφορά τεχνολογίας καθώς και την εξεύρεση και καθιέρωση κινήτρων και ευνοϊκών όρων ως προς τη μεταφορά τεχνολογίας (π.χ. μειωμένη φορολογία, χαμηλότοκα δάνεια – low interest loans).

⁷⁵⁴ Βλ. UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, First Workshop, Bonn, 15-16 May 2006, *Submission from China*, Dialogue Working Paper 4/2006.

⁷⁵⁵ Ibid.

⁷⁵⁶ Ibid.

Προήγαγε επίσης την ιδέα της θέσπισης ενός χρηματοδοτικού μηχανισμού με αντικείμενο την ενίσχυση της τεχνολογικής συνεργασίας και μεταφοράς πόρων προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση των αναπτυσσόμενων κρατών σε οικονομικά προσιτό τεχνολογικό εξοπλισμό τόσο για το μετριασμό των εκπομπών, όσο και για την ενίσχυση της προσαρμοστικής τους ικανότητας.

Ως προς το ζήτημα των μηχανισμών της αγοράς⁷⁵⁷, η Κίνα θεωρούσε πως αν και διευκολύνεται η μεταφορά τεχνολογίας προς τις αναπτυσσόμενες με τους μηχανισμούς ευελιξίας, παρ' όλα αυτά, τα κράτη και οι κυβερνήσεις είναι εκείνες που διαδραματίζουν τον ουσιαστικότερο ρόλο. Επιπλέον, αν και θεωρούσε πως οι μηχανισμοί ευελιξίας από μόνοι τους δεν επαρκούσαν για την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του θέματος της κλιματικής αλλαγής, ο μηχανισμός καθαρής ανάπτυξης θα έπρεπε να συνεχίσει να λειτουργεί⁷⁵⁸.

12.4.2. Η Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (2007)

Οι βασικές προτεραιότητες της Κίνας, κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης στο Μπαλί (COP 13), κινήθηκαν γύρω από τους ακόλουθους στρατηγικούς άξονες: α) τη θέσπιση αυστηρότερων νομικά δεσμευτικών υποχρεώσεων για τα βιομηχανικά κράτη (συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ), προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, β) την αποφυγή υιοθέτησης ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων και μάλιστα με νομικά δεσμευτική ισχύ για τα αναπτυσσόμενα μέρη και γ) τη διασφάλιση της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης μέσα από τη συνέχιση του θεσμικού διαχωρισμού των μερών σε δύο κατηγορίες.

Συγκεκριμένα, η Κίνα παρέμεινε σταθερή στη θέση της και υποστήριξε την ανάγκη υιοθέτησης αυστηρών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών από τα βιομηχανικά κράτη για την περίοδο μετά το 2012. Παρ' όλα αυτά, υπήρξε αρκετά επιφυλακτική αναφορικά με τον προσδιορισμό ενός μακροπρόθεσμου στόχου και συγκεκριμένα με τον καθορισμό των 2 βαθμών Κελσίου ως ανώτατο αποδεκτό όριο αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη, όπως δηλαδή ορίζει το IPCC. Και αυτό διότι η τέταρτη Έκθεση Εκτίμησης του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή αναδείκνυε μεν την ανάγκη μείωσης των εκπομπών κατά 25-40%

⁷⁵⁷ Ibid.

⁷⁵⁸ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 297, op.cit.

μέχρι το 2020 και 80-95% μέχρι το 2050 προκειμένου να αποτραπεί η αύξηση της μέσης θερμοκρασίας πάνω από τους 2 βαθμούς Κελσίου, αλλά σημείωνε από την άλλη πως για να επιτευχθούν αυτά τα επίπεδα θα έπρεπε «οι θερμοκηπιακές εκπομπές των αναπτυσσόμενων κρατών να περιορισθούν σε σχέση με τα προβλεπόμενα επίπεδα εκπομπών μέσα στις επόμενες δεκαετίες»⁷⁵⁹. Συγκεκριμένα, το IPCC ποσοτικοποίησε αυτό τον περιορισμό και τον μετέφρασε σε αναγκαία μείωση της τάξεως του 15-30% για τις αναπτυσσόμενες χώρες μέχρι το 2020⁷⁶⁰. Με άλλα λόγια, οι ποσοτικοποιημένοι στόχοι που προβλέπονταν για τους ανεπτυγμένους είχαν συνυπολογιστεί με βάση τις μειώσεις που θα πρέπει να κάνουν και τα αναπτυσσόμενα κράτη. Έτσι, μείζονες ρυπαίνοντες του αναπτυσσόμενου Νότου, μεταξύ των οποίων και η Κίνα, επέδειξαν μία επιφυλακτικότητα και έναν ενδοιασμό ως προς την αναφορά του τελικού κειμένου της Συνδιάσκεψης σε συγκεκριμένους μακροπρόθεσμους στόχους. Η στάση τους αυτή υπαγορεύτηκε από το φόβο ότι μετέπειτα θα τους ζητηθεί να αναλάβουν και εκείνοι συγκεκριμένους αριθμητικούς στόχους μείωσης των εκπομπών, βάσει των επιστημονικών δεδομένων του IPCC.

Αναφορικά με το ζήτημα της μελλοντικής συμμετοχής των αναπτυσσόμενων μερών στο νέο υπό διαμόρφωση καθεστώς, η Κίνα, μαζί με την Ομάδα των Αναπτυσσόμενων (G-77), επέδειξε αυτή τη φορά μία περισσότερο διαλλακτική στάση σε σχέση με προηγούμενες συνδιασκέψεις, χωρίς όμως να αποδέχεται την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων αντίστοιχων με εκείνων των βιομηχανικών κρατών. Η Κίνα περιχαράκωσε, για ακόμα μία φορά, τις θέσεις της πίσω από τη βασική αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, υπερθεματίζοντας την ιστορική ευθύνη των βιομηχανικών κρατών για το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής. Επίσης, στην ίδια βάση, η Κίνα θεωρούσε ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές τις καθεστωτικές δεσμεύσεις των μερών του Παραρτήματος Ι, τόσο για το ζήτημα της μείωσης των εκπομπών τους, όσο και για παροχή τεχνολογικών και χρηματοδοτικών πόρων. Επομένως, για την Κίνα όσο τα βιομηχανικά κράτη αποτυγχάνουν να ηγούνται της παγκόσμιας προσπάθειας μείωσης των εκπομπών και να φέρουν εις πέρας τις υποχρεώσεις τους, στη βάση των οριζόμενων από τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και το Πρωτόκολλο του Κιότο, κανένας διάλογος δεν μπορούσε να πραγματοποιείται αναφορικά με τη

⁷⁵⁹ Βλ. IPCC, *Third Assessment Report*, WMO/UNEP, 2001.

⁷⁶⁰ Βλ. Elzen den M., Hohne, N., *Reductions of Greenhouse Gas Emissions in Annex I and Non-Annex I Countries for Meeting Concentration Stabilization Targets*, *Climatic Change*, 91(3), 2008, σελ. 249.

θέσπιση ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών για τους αναπτυσσόμενους⁷⁶¹.

Παρ' όλα αυτά, οι αναπτυσσόμενες χώρες για πρώτη φορά εντάχθηκαν στο νέο ρυθμιστικό κύκλο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής, αναλαμβάνοντας κάποιας μορφής συμμετοχή για την καταπολέμηση των εκπομπών τους μέσα από το Άρθρο 1(b)(ii) του Σχεδίου Δράσης του Μπαλί. Πάνω στο τελευταίο ζήτημα, υπήρξε και η μεγαλύτερη αντιπαράθεση ανάμεσα στην Κίνα και τις ΗΠΑ⁷⁶². Οι τελευταίες -με την υποστήριξη του Καναδά- ζήτησαν μια πιο σκληρή και ξεκάθαρη ορολογία για τη συγκεκριμένη παράγραφο, ζητώντας από τα αναπτυσσόμενα μέρη να αναλάβουν υποχρεωτικού χαρακτήρα δεσμεύσεις, κάτι φυσικά που δεν έγινε αποδεκτό από την Κίνα και τις άλλες αναπτυσσόμενες χώρες. Εν τέλει, τα Συμβαλλόμενα Μέρη κατέληξαν σε μία συμβιβαστική διατύπωση στο τελικό κείμενο του Σχεδίου Δράσης του Μπαλί, με τη χρήση ενός ήπιου και ασαφούς όρου, «*Εθνικώς Κατάλληλες Δράσεις Μετριασμού των Εκπομπών - Nationally Appropriate Mitigation Actions*»⁷⁶³.

Τέλος, η Κίνα επιδίωξε και τελικά πέτυχε τη συνέχιση της κλασικής θεσμικής διαφοροποίησης των Συμβαλλομένων Μερών αποκλειστικά στη βάση της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών. Παρά το γεγονός, ότι πλέον ο θεσμικός διαχωρισμός θα πραγματοποιείται ανάμεσα σε ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη (και όχι σε μέρη του Παραρτήματος I και σε μέρη εκτός Παραρτήματος I), η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης παρέμεινε κυρίαρχη μέσα στο τελικό Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, χωρίς να προσδιορίζονται

⁷⁶¹ Βλ. Hallding, K., Han, G., Olsson, M., *A Balancing Act: China's Role in Climate Change*, The Commission on Sustainable Development, 2009, σελ. 89.

⁷⁶² Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Summary of the Thirteenth Conference of Parties to the UN Framework Convention on Climate Change and Third Meeting of Parties to the Kyoto Protocol: 3-15 December 2007", Vol. 12, No. 354, (18/12/2007).

⁷⁶³ Σύμφωνα με την Παρ. 1(b)(ii) προβλέπονται: «*Nationally appropriate mitigation actions by developing country parties in the context of sustainable development supported and enabled by technology, financing and capacity-building, in a measurable, reportable and verifiable manner*». Κατά τη διαπραγμάτευση, η ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών με επικεφαλής την Κίνα και την Ινδία, κατάφερε να αλλάξει την αρχική δομή του συγκεκριμένου εδαφίου, παρά τις έντονες αντιδράσεις της αμερικάνικης διαπραγματευτικής αντιπροσωπείας, μεταφέροντας τη φράση «*measurable, reportable and verifiable manner*» από την αρχή της πρότασης-όπου βρισκόταν στο διαπραγματευτικό κείμενο- στο τέλος αυτής, υπάγοντας, με αυτό τον τρόπο, την παροχή τεχνολογίας και χρηματοδότησης από τους ανεπτυγμένους σε ένα σύστημα «μετρήσιμο, ανακοινώσιμο και επαληθεύσιμο». Βλ. Clémenson, R., The Bali Road Map. A First Step on the Difficult Journey to a Post-Kyoto Protocol Agreement, *Journal of Environment and Development*, 17(1), 2008, σελ. 76-77; Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 354, op.cit.

εκείνα τα κριτήρια βάσει των οποίων θα μπορέσει να ερμηνευθεί και να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο του καθεστώτος μετά το 2012⁷⁶⁴.

12.4.3. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση – [AWG-LCA (2008-2011)]

Στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής φάσης που ξεκίνησε από τη Συνδιάσκεψη του Μπαλί (2007) και ολοκληρώθηκε στη Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (2011), τα Συμβαλλόμενα Μέρη προσπάθησαν να διαμορφώσουν τα βασικά συστατικά στοιχεία του καθεστώτος μετά το 2012, έτσι όπως προβλέπονται από το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, όπως τον προσδιορισμό ενός κοινού οράματος, τη νομική φύση των δεσμεύσεων και το θεσμικός ρόλος των αναπτυσσόμενων.

α) Το Κοινό Όραμα για Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση

Για την Κίνα, η έννοια του κοινού οράματος για μακροπρόθεσμη συνεργατική δράση προϋπέθετε ανταλλαγή απόψεων και ιδεών ως προς την ενδυνάμωση της πλήρους, αποτελεσματικής και βιώσιμης εφαρμογής της Σύμβασης. Η συνεργατική δράση θα έπρεπε να αφορά σε όλους τους πυλώνες του καθεστώτος, δηλαδή το μετριασμό των εκπομπών, την προσαρμογή, την παροχή τεχνολογίας, την παροχή χρηματοδοτικών πόρων και την ενίσχυση του capacity-building.

Στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας του AWG-LCA, η Κίνα, ανέδειξε, σε πολύ μεγάλο βαθμό, τη σημασία της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και τη συνέδεσε απόλυτα με την έννοια του κοινού οράματος. Οι ανεπτυγμένες χώρες θα έπρεπε να συνεχίσουν να αναλαμβάνουν τα ηνία της πρωτοπορίας ως προς τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και να προχωρήσουν σε μείωση των εκπομπών τους κατά 25-40% μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 1990. Παράλληλα, όπως αναδείχθηκε από την Κίνα, η ενδυνάμωση της συνεργατικής δράσης θα πρέπει να συνδέεται και με την προστασία του δικαιώματος στην ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να διασφαλίζονται τα αναπτυξιακά δικαιώματα των αναπτυσσόμενων κρατών, καθώς και ο χώρος για περαιτέρω

⁷⁶⁴ Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., Διάσκεψη του Μπαλί: Πόσο Επιτυχής μπορεί να Θεωρηθεί, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, Αθήνα, 2009, σελ. 237.

ανάπτυξη και εν συνεχεία τα περιθώρια εκπομπών (carbon space) λόγω των ρυθμών ταχείας εκβιομηχάνισης και αστικοποίησης⁷⁶⁵.

Με άλλα λόγια, για την Κίνα η έννοια του κοινού οράματος θα έπρεπε να λαμβάνει, κυρίως, υπόψη την ιστορική ευθύνη των βιομηχανικών κρατών για το πρόβλημα της παγκόσμιας υπερθέρμανσης, καθώς και τα τρέχοντα υψηλά επίπεδα των κατά κεφαλήν εκπομπών των ανεπτυγμένων σε σύγκριση με αυτά των αναπτυσσόμενων. Στη βάση αυτής της συλλογιστικής τα κράτη του βιομηχανικού Βορρά θα έπρεπε να κληθούν να αναλάβουν αυστηρές μειώσεις των επικίνδυνων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, να παράσχουν τους απαραίτητους χρηματοδοτικούς πόρους και τον τεχνολογικό εξοπλισμό στα αναπτυσσόμενα κράτη με τρόπο μετρήσιμο και επαληθεύσιμο, καθώς και να αφήσουν τον απαραίτητο χώρο στα αναπτυσσόμενα κράτη ώστε να αναπτυχθούν. Όπως διαπιστώνεται και από αυτόν το διαπραγματευτικό γύρο, η Κίνα έμεινε για ακόμη μια φορά προσηλωμένη στην πάγια διαπραγματευτική θέση της, ότι οι αναπτυσσόμενοι αποτελούν τα θύματα των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και επομένως ως εκ τούτου τα ανεπτυγμένα κράτη οφείλουν να αναλάβουν αυστηρές δεσμεύσεις.

β) Η Νομική Φύση των Δεσμεύσεων Μετριασμού των Εκπομπών

Ως προς το ζήτημα των δεσμεύσεων για το μετριασμό των εκπομπών των ανεπτυγμένων μερών, η Κίνα υπήρξε σταθερή και αμετακίνητη στην πάγια θέση της που υπαγορεύει την υιοθέτηση απόλυτων και νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών (legally-binding, economy-wide, absolute emission reduction targets) από όλα τα ανεπτυγμένα κράτη⁷⁶⁶. Η Κίνα επιζητούσε την υιοθέτηση περισσότερο αυστηρών στόχων (σε σχέση με αυτούς που

⁷⁶⁵ Σύμφωνα με την Κίνα, η διαρκής αύξηση (αντί για μείωση) των εκπομπών των βιομηχανικών κρατών (11% την περίοδο 1990-2004) καθώς και το γεγονός ότι στο τέλος του 2004, το 75% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου προέρχεται από τις ανεπτυγμένες χώρες, στις οποίες και συγκεντρώνεται μόλις το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού, ενισχύουν το επιχειρήματός της ότι οι βιομηχανικές χώρες θα πρέπει να αναλάβουν τον ηγετικό ρόλο και να επιτρέψουν στον αναπτυσσόμενο κόσμο να αναπτυχθεί. Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *China's Further Submission on the Shared Vision for long-Term Cooperative Action*, [UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/Misc.5/Add.2 (Part I)].

⁷⁶⁶ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Fifth Session, Bonn, 29 March-8 April 2009, *Ideas and Proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by China, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2009/MISC.1) και Earth Negotiations Bulletin, "Summary of the fifth Session of the Ad hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action and the Seventh Session of the Ad hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol: 29 March-8 April 2009", Vol. 12, No. 407, (10/4/2009).

προβλέπει το Πρωτόκολλο του Κιότο) στη βάση της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών και με γνώμονα τα επιστημονικά ευρήματα για την αλλαγή του κλίματος θεωρώντας απαραίτητη την επιβολή στόχου 40% μείωση των ανεπτυγμένων κρατών μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 1990⁷⁶⁷. Επιπλέον, για την Κίνα, η έννοια του comparability θα πρέπει να συνδέεται με την αντίληψη ότι όλα τα ανεπτυγμένα κράτη-μέρη θα αναλάβουν όμοιες δεσμεύσεων, κυρίως ως προς τη νομική τους φύση, τον ποσοτικοποιημένο τους χαρακτήρα, το εύρος, και το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθούν⁷⁶⁸.

γ) Το Ζήτημα της Διαφοροποιημένης Συμμετοχής των Αναπτυσσόμενων Μερών

Στο πλαίσιο των εργασιών του επικουρικού οργάνου AWG-LCA, τα Συμβαλλόμενα Μέρη εστίασαν τη συζήτησή τους και στο ακανθώδες ζήτημα του μελλοντικού ρόλου των αναπτυσσόμενων και ειδικότερα στο ενδεχόμενο της μελλοντικής κάθετης διαφοροποίησης εντός της ομάδας των αναπτυσσόμενων. Το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, ζητούσε από τα αναπτυσσόμενα κράτη να αναλάβουν έναν εποικοδομητικό ρόλο με την υιοθέτηση NAMAs, χωρίς όμως να προβλέπεται κάποια διαφοροποίηση με βάση το κριτήριο της οικονομικής μεγέθυνσης ή τα επίπεδα των εκπομπών τους⁷⁶⁹.

Για την Κίνα, το ζήτημα της μελλοντικής διαφοροποίησης των αναπτυσσόμενων σε επιμέρους κατηγορίες, στη βάση εφαρμογής ποσοτικών κριτηρίων όπως π.χ. το ΑΕΠ ή το επίπεδο των εκπομπών τους, αποτελούσε βασικό σημείο ρήξης. Η συνέχιση του θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων μέσα από το Πλάνο Δράσης του Μπαλί, συνιστούσε βασική διαπραγματευτική προτεραιότητα για την Κίνα η οποία και θα έπρεπε να συνιστά βασικό συστατικό στοιχείο του καθεστώτος μετά το 2012. Εξάλλου, η Κίνα, μέσα από την ξεκάθαρη διατύπωση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης σε όλα τα διαπραγματευτικά της κείμενα, στην εφαρμογή, είχε καταστήσει σαφή την αντίθεσή της σε οποιαδήποτε περαιτέρω υπο-κατηγοριοποίηση των αναπτυσσόμενων

⁷⁶⁷ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Sixth Session, Bonn, 1-12 June 2009, *Ideas and Proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by China, [UN Doc. FCCC/AWGLCA/2009/MISC.4 (Part I)].

⁷⁶⁸ Ibid.

⁷⁶⁹ Βλ. Depledge, J., *Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections*, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 158.

κρατών, θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο αντίκειται στο πνεύμα τόσο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992), όσο και του Πλάνου Δράσης του Μπαλί⁷⁷⁰. Η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης εφαρμοζόταν με έναν οριζόντιο τρόπο ανάμεσα στις δύο (2) κατηγορίες Συμβαλλόμενων Μερών που έχουν θεσπισθεί από το 1992. Αυτή η οριζόντια διαχειριστική προσέγγιση δεν άφηνε, κατά την Κίνα, περιθώριο για την κάθετη εφαρμογή της αρχής στη βάση μιας νέας ερμηνείας. Είναι προφανές ότι η Κίνα, αν και μετά τη Συνδιάσκεψη του Μπαλί φάνηκε διατεθειμένη να υιοθετήσει περισσότερο διαλλακτική στάση ως προς το ζήτημα της μελλοντικής θεσμικής συμμετοχής των αναπτυσσόμενων κρατών μετά το 2012, δεν δέχθηκε εν τέλει να διαφοροποιήσει τους «μείζονες ρυπαίνοντες» του αναπτυσσόμενου Νότου -άρα και εαυτών- από την υπόλοιπη ομάδα των αναπτυσσόμενων. Κάτι τέτοιο θα συνεπάγονταν τη θέσπιση επιπρόσθετων καθεστωτικών υποχρεώσεων για την ίδια (π.χ. μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου).

Στο πλαίσιο της κλασικής διαφοροποίησης και στη βάση εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, όλες οι βιομηχανικές χώρες -ακόμα και αυτές που δεν είναι μέρη του Πρωτοκόλλου του Κιότο (δηλαδή οι ΗΠΑ)- θα έπρεπε να αναλάβουν εθνικούς ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης των εκπομπών στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Οι μειώσεις θα έπρεπε να κινηθούν στο πλαίσιο των προτάσεων του IPCC, δηλαδή τουλάχιστον 25-40% μείωση μέχρι το 2020 και 80-95% μέχρι το 2050 και με έτος βάσης το 1990. Αντίθετα, οι αναπτυσσόμενοι, έτσι όπως προκύπτει και από το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί, αναλάμβαναν ως θεσμική υποχρέωση -αποκλειστικά και μόνο- την εφαρμογή «Εθνικά Κατάλληλων Δράσεων για το Μετριασμό των Εκπομπών τους- (NAMAs)» και όχι νομικά δεσμευτικούς απόλυτους ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης εκπομπών (economy-wide targets), αντίστοιχους με αυτούς των ανεπτυγμένων. Επιπλέον, για την Κίνα, οι δράσεις μετριασμού των εκπομπών στις αναπτυσσόμενες χώρες θα έπρεπε να καθορίζονται «εκ των έσω» (bottom up), λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε στρατηγικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς και τις ιδιαίτερες εθνικές περιστάσεις και προτεραιότητες μιας χώρας. Παράλληλα, το πλαίσιο δράσεων για το μετριασμό των εκπομπών θα έπρεπε να εφαρμόζεται σε εθελοντική βάση, χωρίς να

⁷⁷⁰ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *China's Views on Enabling the Full, Effective and Sustained Implementation of the Convention through long-term cooperative Action now, up and beyond 2012*, U.N. Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5.

θέτει υποχρεώσεις, ούτε ως προς την επιλογή των δράσεων αλλά ούτε και ως προς την αποτελεσματικότητά τους.

δ) Η Διαδικασία Μέτρησης, Αναφοράς και Επαλήθευσης (MRV)

Για την Κίνα, όπως και για τις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες, το ζήτημα του θεσμικού καθορισμού ενός συστήματος «Μέτρησης, Αναφοράς και Επαλήθευσης-MRV» αγγίζει διαχρονικά την καρδιά ευαίσθητων πολιτικών θεμάτων που άπτονται της εθνικής κυριαρχίας. Για αυτό το λόγο, η μείζων οικονομία της Ασίας κατέστησε σαφές, στο περιθώριο της διαπραγματευτικής διαδικασίας του AWG-LCA, ότι ένας μηχανισμός ελέγχου των εθνικών δράσεων μετριασμού των εκπομπών θα πρέπει να υπόκειται στην εθνική δικαιοδοσία των αναπτυσσόμενων κρατών και όχι να επιβάλλεται από «έξω προς τα μέσα»⁷⁷¹. Με άλλα λόγια, η Κίνα ανέδειξε, για μια ακόμη φορά, τη διαφωνία της αναφορικά με την εφαρμογή του MRV σε δράσεις μετριασμού των εκπομπών που λαμβάνουν χώρα με αποκλειστική πρωτοβουλία του κράτους και οι οποίες δεν συνοδεύονται από την οικονομική και τεχνολογική βοήθεια από ανεπτυγμένα κράτη. Αντίθετα, κύριο μέλημά της, ήταν η εφαρμογή της διαδικασίας MRV ως προς την τεχνολογική και οικονομική υποστήριξη που θα προέρχεται από τους ανεπτυγμένους⁷⁷². Στο πλαίσιο αυτό μόνο οι εθνικές δράσεις μετριασμού των εκπομπών, οι οποίες έχουν υποστηριχθεί οικονομικά και τεχνολογικά από άλλα ανεπτυγμένα κράτη, θα πρέπει να συνδέονται με τη διαδικασία του MRV⁷⁷³. Και σε αυτή την περίπτωση, όμως, η διαδικασία της επαλήθευσης (verification) θα πρέπει να πραγματοποιείται από ανεξάρτητες εθνικές οντότητες.⁷⁷⁴

⁷⁷¹ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, First Session, Bangkok, 31 March-4 April 2008, *Views regarding the work programme of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention*, Submission by China, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.1) και UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *China's Views on Enabling the Full, Effective and Sustained Implementation of the Convention through long-term cooperative Action now, up and beyond 2012*, UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5.

⁷⁷² Βλ. Spence, Ch., Kulaesi, K., Gutierrez, M., Munoz, M., Great Expectations: Understanding Bali and the Climate Change Negotiations, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 150.

⁷⁷³ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Twenty-Eighth Sessions of the UNFCCC Subsidiary Bodies, Second Session of the Ad hoc Working Group under the Convention, and Fifth Session of the Ad hoc Working Group under the Kyoto Protocol: 2-13 June 2008", Vol. 12, No. 375, (16/6/2008).

⁷⁷⁴ Βλ. Bushey, D., Jinnah, S., Evolving Responsibility? The Principle of Common but Differentiated Responsibility in the UNFCCC, *Berkeley Journal of International Law Publicist*, 6, 2010, σελ. 6.

12.4.4. Οι Συνδιασκέψεις στην Κοπεγχάγη (2009) και στο Κανκούν (2010)

Η Κίνα αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους δρώντες που κατάφεραν να επηρεάσουν, καταλυτικά το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης στην Κοπεγχάγη. Η ιδιαίτερη επιρροή της Κίνας στη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης ασκήθηκε μέσα από τον ηγετικό και καθοδηγητικό ρόλο που διαδραμάτισε στην ομάδα των αναπτυσσόμενων μερών, και κυρίως στην ομάδα BASIC⁷⁷⁵. Οι θέσεις της παρέμειναν σχετικά σταθερές σε σχέση με τη Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (2007) και κινήθηκαν γύρω από τους εξής άξονες: α) αυστηροί και νομικά δεσμευτικοί ποσοτικοποιημένοι στόχοι μείωσης των εκπομπών για τα ανεπτυγμένα κράτη, β) εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και διατήρηση του κλασικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων στη βάση της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών και γ) συμμετοχή των αναπτυσσόμενων μέσα από την ανάληψη εθνικά καθορισμένων δράσεων μετριασμού των εκπομπών, χωρίς υποχρεωτική ισχύ και χωρίς να περιλαμβάνονται σε αυτές απόλυτοι αριθμητικοί στόχοι μείωσης των εκπομπών (economy-wide targets).

Για την Κίνα, το επιθυμητό αποτέλεσμα της Κοπεγχάγης θα έπρεπε να βασίζεται στη θεσμική συνέχιση και ενδυνάμωση των δεσμεύσεων, έτσι όπως απορρέουν για τους ανεπτυγμένους από το Πρωτόκολλο του Κιότο. Έτσι, τα βιομηχανικά Συμβαλλόμενα Μέρη θα έπρεπε να αναλαμβάνουν αυστηρότερους και νομικά δεσμευτικούς ποσοτικοποιημένους στόχους και μετά τη λήξη της πρώτης περιόδου δέσμευσης. Επομένως, η Κίνα, όπως και οι περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες της ομάδας G-77, υποστήριξαν τη θεσμική συνέχιση του Πρωτοκόλλου, το οποίο μέσα από τη θεσμοθέτηση δεύτερης περιόδου δέσμευσης μετά το 2012, θα προσέφερε τη νομική βάση για ενισχυμένη διεθνή συνεργασία απέναντι στο πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής. Στο πλαίσιο αυτό, οι ανεπτυγμένες χώρες με βάση την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης θα έπρεπε να αναλάβουν την ιστορική ευθύνη για την παγκόσμια υπερθέρμανση και να μειώσουν τις εκπομπές

⁷⁷⁵ Βλ. Zhang, J. X., Copenhagen and Beyond: Reflections on China's Stance and Responses, *East-West Center Working Papers*, Economics Series, No. 111, June 2010 και Christoff, P., Cold Climate in Copenhagen: China and the United States at COP 15, *Environmental Politics*, 19(4), July 2010.

τους κατά 40% σε σχέση με το 1990 με χρονικό ορίζοντα το 2020 και σύμφωνα με τις επιταγές της επιστημονικής κοινότητας και την 4^η Έκθεση Εκτίμησης του IPCC⁷⁷⁶.

Τελικά, παρά την προσπάθεια των βιομηχανικών κρατών και κυρίως των ΗΠΑ για υπαγωγή των υποχρεώσεων μετριασμού των εκπομπών όλων των Συμβαλλομένων Μερών σε ένα ενιαίο πλαίσιο, οι ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες, κατάφεραν, επικαλούμενες την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, να αναδείξουν τη διαφοροποίηση των δεσμεύσεων σε σχέση με τις αντίστοιχες των ανεπτυγμένων. Αυτό επετεύχθη μέσα από τη διατύπωση δύο ξεχωριστών παραγράφων, μία για τις δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών των ανεπτυγμένων κρατών και άλλη για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων κρατών αντίστοιχα, έτσι όπως ορίζει και το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί⁷⁷⁷. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με την παράγραφο 4 του Συμφώνου της Κοπεγχάγης, οι ανεπτυγμένες χώρες θα έπρεπε να γνωστοποιήσουν, μέχρι μία συγκεκριμένη ημερομηνία, στη Γραμματεία του Καθεστώτος, τις ποσοτικοποιημένες και απόλυτες αριθμητικά (economy-wide) δεσμεύσεις τους, επιλέγοντας αυτοβούλως το έτος βάσης που θα έθεταν, προκειμένου να ενσωματωθούν στο Παράρτημα I του Συμφώνου⁷⁷⁸. Από την άλλη, τα αναπτυσσόμενα κράτη, μεταξύ των οποίων και η Κίνα, καλούνταν να γνωστοποιήσουν και εκείνα με τη σειρά τους στη Γραμματεία του Καθεστώτος και εν συνεχεία στο Παράρτημα II, τις εθνικώς κατάλληλες δράσεις μετριασμού των εκπομπών (NAMAs) οι οποίες όμως δε θα έχουν τη μορφή απόλυτων αριθμητικών στόχων όπως στην περίπτωση των ανεπτυγμένων⁷⁷⁹. Υπό το πρίσμα αυτό, η Κίνα ανακοίνωσε την εθελοντική δέσμευση για μείωση των εκπομπών ανά μονάδα ΑΕΠ (intensity target) κατά 40-45% μέχρι το 2020 σε σύγκριση με τα επίπεδα του 2005, την αύξηση κατά 15% του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στον πρωτογενή τομέα κατανάλωσης μέχρι το 2020 και την αύξηση των δασικών εκτάσεων κατά 40 εκατομμύρια εκτάρια.

Ως προς το είδος και τη φύση των υποχρεώσεων των αναπτυσσόμενων μερών που αποτυπώθηκαν στο Σύμφωνο της Κοπεγχάγης θα μπορούσαν να αναδειχθούν κάποιες συμπερασματικές παρατηρήσεις. Πρώτον, η Κίνα μαζί με τις υπόλοιπες

⁷⁷⁶ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Copenhagen Climate Change Conference: 7-19 December 2009”, Vol. 12, No. 459, (22/12/2009).

⁷⁷⁷ Υπενθυμίζεται ότι το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί διαχωρίζει τις δεσμεύσεις και τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών για τις δύο κατηγορίες Συμβαλλομένων Μερών μέσα από τα εδάφια 1b(i) και 1b(ii).

⁷⁷⁸ Βλ. Σύμφωνο της Κοπεγχάγης, Παρ. 4.

⁷⁷⁹ Βλ. Σύμφωνο της Κοπεγχάγης, Παρ. 5.

ισχυρές οικονομίες του Νότου, κατάφερε να εξαιρεθεί από απόλυτους αριθμητικούς στόχους μείωσης και περιορισμού των εκπομπών αντίστοιχους με εκείνους των ανεπτυγμένων κρατών και να αναλάβει δράσεις μείωσης ενεργειακής έντασης. Επιπλέον, οι υποχρεώσεις που προβλέπει το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, άρα και για την Κίνα, είναι μη υποχρεωτικού χαρακτήρα και η εφαρμογή τους εξαρτάται από την υιοθέτηση εθνικών πολιτικών και νομικών πλαισίων στο εσωτερικό των κρατών. Αναφορικά με τη επιλογή των δράσεων, αυτή θα πρέπει να γίνεται από το εκάστοτε Συμβαλλόμενο Μέρος μέσα από μία bottom-up διαδικασία, πράγμα που σημαίνει ότι δεν θα προκύπτει ως αποτέλεσμα πολυμερούς διαπραγματεύσεως (όπως π.χ. το Πρωτόκολλο του Κιότο). Η συγκεκριμένη παράμετρος αποτελεί διαπραγματευτική νίκη της Κίνας, η οποία και δέχθηκε να συμμετάσχει στο υπό διαμόρφωση καθεστώς, αναλαμβάνοντας τέτοιου είδους δεσμεύσεις, οι οποίες καθορίζονται από τα ίδια τα κράτη με βάση τις εσωτερικές οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις και αναγκαιότητες⁷⁸⁰.

Αναμφισβήτητα, η Κίνα από κοινού με άλλες ισχυρές οικονομίες του Νότου (κυρίως την ομάδα BASIC) για ακόμα μία φορά επιδίωξε και στο τέλος κατάφερε να εξασφαλίσει το θεσμικό διαχωρισμό ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων στο καθεστώς μετά το 2012. Αξίζει, όμως, να αναφερθεί πως παρ' όλο που το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί αναφερόταν σε δύο κατηγορίες κρατών με τους όρους «ανεπτυγμένοι» και «αναπτυσσόμενοι», ανοίγοντας το δρόμο για τον επαναπροσδιορισμό των δύο κατηγοριών και για αναβάθμιση του ρόλου των μείζονων αναπτυσσόμενων κρατών στην μετα-Κιότο κλιματική πολιτική, στην Κοπεγχάγη δεν διαφάνηκε η τάση για ουσιαστική μεταστροφή στη στάση της Κίνας ή για κάποιο εσωτερικό διαχωρισμό μέσα στην ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών. Η Κίνα μπήκε για ακόμα μία φορά στην ίδια θεσμική κατηγορία με τις υπόλοιπες αναπτυσσόμενες χώρες (με εξαίρεση τις ελάχιστα ανεπτυγμένες και τις μικρές νησιωτικές χώρες), χωρίς να αναλαμβάνει ένα πιο ουσιαστικό και υπεύθυνο ρόλο, παρά το γεγονός ότι συνιστά τον πρώτο ρυπαίνοντα της ατμόσφαιρας με αέρια του θερμοκηπίου.

Τέλος, σχετικά με το ακανθώδες ζήτημα της «Μέτρησης, Αναφοράς και Επαλήθευσης των Δράσεων Μετριάσμου-MRV», η Κίνα αντέδρασε στην επιβολή διεθνών κανόνων και ελέγχου από το κλιματικό καθεστώς ως προς τις δράσεις

⁷⁸⁰ Βλ. Sterk, W., Eichhorst, U., Rudolph, F., *Something was Rotten in the State of Denmark – Cop-out in Copenhagen*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, April 2010.

μετριασμού των εκπομπών, θεωρώντας ότι μία τέτοια πρόβλεψη θα έθιγε το δικαίωμα της εθνικής κυριαρχίας⁷⁸¹. Εν τέλει, το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης διαχώρισε τα NAMAs σε δύο (2) κατηγορίες ανάλογα με το εάν υπόκεινται σε χρηματοδοτική στήριξη ή όχι. Έτσι, προβλέπεται ότι εκείνες οι δράσεις μετριασμού των εκπομπών που υποστηρίζονται από διεθνείς χρηματοδοτικούς πόρους θα υποβάλλονται στη διαδικασία του MRV σύμφωνα με διεθνείς προδιαγραφές. Από την άλλη πλευρά, δράσεις που υλοποιούνται χωρίς χρηματοδοτική βοήθεια (autonomous) από τους ανεπτυγμένους θα υπόκεινται σε ένα σύστημα εθνικού MRV, τα αποτελέσματα του οποίου θα κοινοποιούνται στη Γραμματεία του καθεστώσ μέσω των εθνικών αναφορών σε διετή βάση και θα υποβάλλονται σε ένα είδους διεθνούς διαβούλευσης και ανάλυσης (ICA) με τρόπο που να εξασφαλίζεται η εθνική κυριαρχία των κρατών.

Αναφορικά με τη Συνδιάσκεψη του Κανκούν (2010), αξίζει να σημειωθεί ότι η Κίνα επιτέλεσε έναν πιο εποικοδομητικό και συνεργατικό ρόλο καθ' όλη τη διάρκεια της διαπραγματευτικής διαδικασίας. Επέδειξε περισσότερη προθυμία και υιοθέτησε χαμηλότερους τόνους σε σχέση με ζητήματα που άπτονται του κρίσιμου πυλώνα του μετριασμού των εκπομπών (π.χ. περισσότερο διαλλακτική στάση απέναντι στο θέμα της διαφάνειας του ελέγχου).

Οι θέσεις της πάνω σε βασικούς άξονες παρέμειναν παρόμοιες με εκείνες της Κοπεγχάγης (π.χ. αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης)⁷⁸². Επισημοποίησε πλέον και στο πλαίσιο των Συμφωνιών του Κανκούν, την ανάληψη εθελοντικών δεσμεύσεων -τύπου Κοπεγχάγης- για μείωση της έντασης των εκπομπών 40-45% μέχρι το 2020 και με έτος βάσης το 2005, δίνοντας το πράσινο φως στα αιτήματα των ΗΠΑ και άλλων ανεπτυγμένων κρατών για ξεκάθαρες δεσμεύσεις από όλους τους μείζονες ρυπαίνοντες συμπεριλαμβανομένων και των ισχυρών αναπτυσσόμενων κρατών.

Σε σχέση με το αμφιλεγόμενο ζήτημα της εγκαθίδρυσης ενός διεθνούς συστήματος MRV, η Κίνα παρουσιάστηκε στο Κανκούν με μια περισσότερο υποχωρητική και συμβιβαστική στάση⁷⁸³. Έτσι, υποχώρησε ως προς την εφαρμογή του συστήματος ελέγχου για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών των αναπτυσσόμενων, αποσπώντας παράλληλα τη συμμετοχή των ΗΠΑ σε ένα πιο αυστηρό σύστημα σύστημα MRV για τις δράσεις των ανεπτυγμένων. Πιο

⁷⁸¹ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, Vol. 12, No. 459, op.cit.

⁷⁸² Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Summary of the Cancun Climate Change Conference: 29 November – 11 December 2010", Vol. 12, No. 498, (13/12/2010).

⁷⁸³ Ibid.

συγκεκριμένα, με τις Συμφωνίες του Κανκούν, τα NAMAs των αναπτυσσόμενων κρατών θα υπάγονται σε μία εθνική διαδικασία MRV, η οποία θα διέπεται από εσωτερικούς κανόνες αλλά σύμφωνα με διεθνώς αναγνωρισμένες κατευθυντήριες γραμμές (in accordance with internationally agreed guidelines). Εξαιρέση θα υπάρχει για τις διετεείς αναφορές εκπομπών, οι οποίες θα υπόκεινται σε έλεγχο και ανάλυση από διεθνώς αναγνωρισμένους εμπειρογνώμονες (international experts).

Αναμφισβήτητα, η Κίνα, από τη Συνδιάσκεψη του Κανκούν και έπειτα, φαίνεται να εισέρχεται πλέον, σε μία νέα εποχή και να αποδέχεται, για πρώτη φορά, στην ιστορία του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, την εφαρμογή ενός συστήματος εθελοντικών δεσμεύσεων και κανόνων ελέγχου για την περίοδο μετά το 2012.

12.5. Οι Θέσεις της Κίνας στο Πλαίσιο της Διαπραγμάτευσης του Καθεστώτος μετά το 2020: Από το Ντέρμπαν στο Παρίσι (2011-2015)

12.5.1. Η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (2011)

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί, η Συνδιάσκεψη στο Ντέρμπαν (COP 17, 2011) αποτέλεσε κομβικό σημείο αναφοράς της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη, έχοντας καταλήξει ένα χρόνο πριν, στο ρυθμιστικό πλαίσιο που θα διέπει το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή, την περίοδο 2012-2020, μέσα από τις Συμφωνίες του Κανκούν, έπρεπε να προχωρήσουν ένα βήμα παραπέρα και να λάβουν αποφάσεις σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του καθεστώτος κατά την περίοδο μετά το 2020.

Στο πλαίσιο των εργασιών της Συνδιάσκεψης στο Ντέρμπαν, η διαπραγματευτική γραμμή της Κίνας υπήρξε αρκετά ξεκάθαρη και σαφής. Βασική προτεραιότητά της, υπήρξε η εξασφάλιση της συνέχισης της λειτουργίας του καθεστώτος του Πρωτοκόλλου του Κιότο μέσα από τη θέσπιση μίας δεύτερης περιόδου δέσμευσης για τα κράτη του Παρατήματος I⁷⁸⁴. Ειδικότερα, η Κίνα επιδίωκε με κάθε τρόπο τη θέσπιση αυστηρότερων και νομικά δεσμευτικών στόχων μείωσης των εκπομπών για τους ανεπτυγμένους μέσα σε μία νέα περίοδο δέσμευσης και στο

⁷⁸⁴ Βλ. Rajamani, L., *The Durban Platform for Enhanced Action and the Future of the Climate Regime*, *International and Comparative Law Quarterly*, 61(2), 2012, σελ. 504.

πλαίσιο της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης⁷⁸⁵. Σημαντικό μέσο επίτευξης του ανωτέρου βασικού διαπραγματευτικού στόχου της Κίνας αποτέλεσε, για ακόμα μία φορά, ο ιδιαίτερα καθοδηγητικός και ηγετικός ρόλος που διαδραμάτιζε μέσα στην ομάδα των αναπτυσσόμενων και κυρίως στην ομάδα κρατών “BASIC” και “LMDCs”.

Υπό το παραπάνω πλαίσιο, και εφόσον γινόταν δεκτό το αίτημά της για συνέχιση του Πρωτοκόλλου, η Κίνα φάνηκε διατεθειμένη να εμπλακεί στην έναρξη διαλόγου σχετικά με τη ρύθμιση του καθεστώτος κατά την περίοδο μετά το 2020 και τη θέσπιση μιας νέας συμφωνίας, η οποία όμως θα υπαγόταν θεσμικά στο πλαίσιο της Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Μάλιστα, αξίζει να παρατηρηθεί ότι για τη μείζονα οικονομία της Ασίας, το νομικό περίβλημα μιας νέας υπό διαπραγμάτευση συμφωνίας δεν αποτελούσε κυρίαρχο ζήτημα. Απεναντίας, το ουσιαστικό περιεχόμενο και η νομική φύση των μελλοντικών καθεστωτικών υποχρεώσεων θεωρούνταν καίριας σημασίας ζητήματα, τα οποία έπρεπε να συζητηθούν ενδελεχώς. Στο πλαίσιο αυτό, η Κίνα εξέφρασε την επιθυμία της να συμφωνήσει πάνω σε μία νέα θεσμική εντολή που να θέτει τις βάσεις για μια νέα νομικά δεσμευτική συμφωνία,⁷⁸⁶ στην οποία θα είναι σε θέση να συμμετάσχει μετά το 2020. Από την άλλη πλευρά όμως, η Κίνα δεν εμφανίστηκε διατεθειμένη να αποδεχθεί ακόμα την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών υποχρεώσεων μείωσης των εκπομπών της.

Επιπλέον, για ακόμα μία φορά, η Κίνα προσπάθησε να διασφαλίσει την εκπλήρωση ενός πάγιου διαπραγματευτικού στόχου της. Οποιοδήποτε και αν ήταν το πλαίσιο ρύθμισης της περιόδου μετά το 2020, αυτό θα έπρεπε αναμφισβήτητα να διασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης⁷⁸⁷ και την προτεραιότητα ανάληψης δράσεων από τα βιομηχανικά κράτη τα οποία και φέρουν την ιστορική ευθύνη του προβλήματος. Παράλληλα, εξέφρασε και την αντίρρησή της στην προσπάθεια των ανεπτυγμένων κρατών να αναθεωρήσουν και να επανερμηνεύσουν την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης,

⁷⁸⁵ Βλ. Sterk, W. et al., *On the Road Again: Progressive Countries Score a Realpolitik Victory in Durban While the Real Climate Continues to Heat-up*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2011, σελ. 6.

⁷⁸⁶ Βλ. Rajamani, L., *op.cit.*, σελ. 504-505.

⁷⁸⁷ Βλ. Stalley, Ph., China στο K. Bäckstrand, E. Lövbrand (επιμ.), *Research Handbook on Climate Governance*, Edward Elgar Publishing, 2015, σελ. 203-204.

υποστηρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα απαιτούσε τροποποίηση της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή⁷⁸⁸.

Εν τέλει, η πολιτική απόφαση συνέχισης του Πρωτοκόλλου του Κιότο επέτρεψε στην Κίνα να συναινέσει στην τελική απόφαση (Decision 1/CP.17) της Συνδιάσκεψης των Μερών, με την οποία ορίστηκε η έναρξη νέας διαπραγματευτικής διαδικασίας με σκοπό την υιοθέτηση «ενός Πρωτοκόλλου, νομικού εργαλείου ή συμφωνηθέντος αποτελέσματος με νομική ισχύ στο πλαίσιο της Σύμβασης»⁷⁸⁹. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι στην εν λόγω απόφαση, με την οποία θεσπιζόταν και το νέο επικουρικό διαπραγματευτικό όργανο, το «Ad hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action»⁷⁹⁰, απουσίαζε χαρακτηριστικά η αναφορά στην αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί, με μία πρώτη ανάγνωση, ως διπλωματική υποχώρηση της Κίνας και εξέλιξη της διαπραγματευτικής της θέσης. Από την άλλη όμως, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η χρήση στο σχετικό σημείο της απόφασης του όρου «στο πλαίσιο της Σύμβασης» («under the Convention») άφηνε, εμμέσως πλην σαφώς, περιθώριο για τη διασύνδεση της νέας συμφωνίας με τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, και επομένως και με τις βασικές καθεστωτικές αρχές που εμπεριέχονται στο Άρθρο 3 αυτής⁷⁹¹.

12.5.2. Η Διαπραγματευτική Διαδικασία της Ad hoc Ομάδας Εργασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (AWG-DP)

Από τη Συνδιάσκεψη του Ντέρμπαν και μετά, οι διαπραγματευτικές θέσεις της Κίνας ακολούθησαν σταθερή πορεία χωρίς να υπάρχει κάποια αξιοσημείωτη παρέκκλιση. Στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν (2011-2015), η Κίνα επανειλημμένως τάχθηκε υπέρ της θέσπισης μίας νέας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας με την προϋπόθεση όμως να μην αντικαταστήσει τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, αλλά να συμβάλει στη θεσμική και

⁷⁸⁸ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Durban Climate Change Conference: 28 November – 11 December 2011”, Vol. 12, No. 534, (13/12/2011).

⁷⁸⁹ Βλ. Decision 1/CP.17, “Establishment of an Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012, παρ. 2.

⁷⁹⁰ Ibid., παρ. 3.

⁷⁹¹ Βλ. Stalley, Ph., op.cit., σελ. 203-204.

νομική εξέλιξη του ήδη υπάρχοντος καθεστώτος⁷⁹². Με άλλα λόγια, η νομική βάση του καθεστώτος θα έπρεπε να παραμείνει η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) του 1992, καθώς και το γενικότερο θεμελιώδες πλαίσιο για διεθνή συνεργατική δράση ενάντια στο πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής. Αυτό σήμαινε πως το αποτέλεσμα που θα προέκυπτε από τη διαπραγματευτική διαδικασία του Durban Platform θα έπρεπε να συνιστά αναπόσπαστο μέρος της UNFCCC και να ενσωματώνει τόσο τις προβλέψεις όσο και τις περιβαλλοντικές αρχές, άρα και την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Με αυτό τον τρόπο, η Κίνα ήθελε να αποκλείσει οποιαδήποτε προσπάθεια επανερμηνείας και επανακαθορισμού των αρχών και κυρίως της CBDR από τα βιομηχανικά κράτη. Επομένως, αποζητούσε τη θέσπιση μίας συμφωνίας η οποία θα συνέβαλε στην ενίσχυση και αποτελεσματικότερη εφαρμογή του καθεστώτος της UNFCCC.

Αναφορικά με το θέμα της διαφοροποίησης, η Κίνα εμφανίστηκε σταθερή και αδιάλλακτη σε οποιαδήποτε προσπάθεια τροποποίησης των Παραρτημάτων της Σύμβασης⁷⁹³. Κύρια επιδίωξή της γενικότερα αποτελούσε η αποφυγή της κατάργησης του διαχωρισμού των Συμβαλλομένων Μερών σε ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα, και του επαναπροσδιορισμού των όρων «ανεπτυγμένοι» και «αναπτυσσόμενοι». Επιπλέον, η έννοια «applicable to all» για την Κίνα σήμαινε ότι η νέα συμφωνία που θα προέκυπτε μετά την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων του AWG-DP, θα έπρεπε να εφαρμόζεται σε όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο που εφαρμόζεται και παράγει έννομα αποτελέσματα η Σύμβαση-Πλαίσιο και το Πρωτόκολλο του Κιότο για τα κράτη. Σε καμία περίπτωση η φράση αυτή δε θα έπρεπε να ερμηνευθεί ως ομοιομορφία των ευθυνών και των καθεστωτικών υποχρεώσεων για όλα τα κράτη ως προς τη φύση, το είδος και το περιεχόμενο. Το αποτέλεσμα θα έπρεπε να καθορίζει τις διαφοροποιημένες ευθύνες ανάμεσα σε ανεπτυγμένους και αναπτυσσόμενους, αντικατοπτρίζοντας τις ιστορικές ευθύνες που φέρουν τα ανεπτυγμένα κράτη από τη μία πλευρά και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες των αναπτυσσόμενων κρατών από την άλλη.

⁷⁹² Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν, η Κίνα είχε προτείνει η νέα συμφωνία να ονομαστεί «Paris Implementing Agreement under the UNFCCC» και όχι απλώς «Agreement». Βλ. Earth Negotiations Bulletin, “Summary on the Bonn Climate Change Conference: 19-23 October 2015”, Vol. 12, No. 651, (25/10/2015) καθώς και UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *China’s Submission on the Work of the Ad Hoc Working Group on Durban Platform for Enhanced Action*, 6 March 2014.

⁷⁹³ Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *China’s Submission on the Work of the Ad Hoc Working Group on Durban Platform for Enhanced Action*, 5 March 2013.

Η Κίνα παρέμεινε σταθερή και στο ζήτημα των υποχρεώσεων των ανεπτυγμένων στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών. Υποστήριξε σθεναρά για ακόμη μια φορά ότι οι βιομηχανικές χώρες είναι εκείνες που θα πρέπει να αναλάβουν ηγετικό ρόλο (leadership) και να υιοθετήσουν φιλόδοξους ποσοτικοποιημένους και απόλυτους (economy-wide) στόχους μείωσης των εκπομπών. Οι στόχοι αυτοί θα πρέπει να είναι υποχρεωτικού χαρακτήρα (legally binding) και να διαμορφώνονται με γνώμονα τις ιστορικές τους ευθύνες (historical responsibilities) και τις αντίστοιχες τεχνολογικές και οικονομικές δυνατότητές τους (capabilities)⁷⁹⁴. Οι δεσμεύσεις των ανεπτυγμένων θα πρέπει να υποστηρίζονται από εθνικές δράσεις, να είναι συγκρίσιμες και να καλύπτουν όλους τους τομείς και τα αέρια του θερμοκηπίου.

Σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες χώρες, η Κίνα ισχυρίστηκε ότι οι τελευταίες οφείλουν να αναλάβουν μια σειρά από δράσεις μετριασμού των εκπομπών⁷⁹⁵, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, οι οποίες να διαφοροποιούνται ανάλογα με τις εκάστοτε εθνικές αναγκαιότητες και συνθήκες. Απαραίτητη, όμως, προϋπόθεση για την εφαρμογή τέτοιου είδους δράσεων θα πρέπει να είναι τόσο η συνεχής συμβολή των ανεπτυγμένων χωρών στην επαρκή χρηματοδότηση, την τεχνολογική ανάπτυξη και την οικοδόμηση ικανοτήτων (capacity building) όσο και ο μη δεσμευτικός τους χαρακτήρας.

12.5.3. Η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (2015)

Στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού (COP 21, 2015), η Κίνα επανέλαβε, για ακόμα μία φορά, την πάγια θέση της σύμφωνα με την οποία η Σύμβαση-Πλαίσιο θα έπρεπε να αποτελεί τη μοναδική νομική βάση διαπραγμάτευσης μίας νέας συμφωνίας από τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Αναμφισβήτητα, ως μείζων αναπτυσσόμενη χώρα, η Κίνα ήθελε να αποκλείσει το ενδεχόμενο υιοθέτησης ενός ξεχωριστού και ανεξάρτητου νομικού εργαλείου, το οποίο θα λειτουργούσε εκτός του θεσμικού πλαισίου της UNFCCC και θα εγκαθίδρυε ένα νέο αυτόνομο καθεστώς. Είναι γεγονός ότι μία τέτοια εξέλιξη θα συνεπάγετο, μεταξύ άλλων, και τον επαναπροσδιορισμό θεμελιωδών πτυχών του καθεστώτος, όπως τον θεμελιώδη σκοπό του, βασικές

⁷⁹⁴ Βλ. Ibid.

⁷⁹⁵ Στόχοι μείωσης ενεργειακής έντασης, στρατηγικές χαμηλών εκπομπών άνθρακα καθώς και σχετικές πολιτικές, πλάνα και προγράμματα λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες των συμβαλλομένων αναπτυσσόμενων κρατών σύμφωνα με το άρθρο 3.2 της Σύμβασης Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Βλ. UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *China's Submission on the Work of the Ad Hoc Working Group on Durban Platform for Enhanced Action*, 6 March 2014.

περιβαλλοντικές αρχές (π.χ. αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης) και κύριες καθεστωτικές υποχρεώσεις των βιομηχανικών κρατών που αφορούσαν κυρίως στο ζήτημα της παροχής τεχνολογικής και οικονομικής βοήθειας στους αναπτυσσόμενους. Η Κίνα είχε καταστήσει σαφές ότι δεν επιθυμούσε σε καμία περίπτωση και φυσικά δε θα συναινούσε στην αποδοχή μιας τόσο σημαντικής και εκτεταμένης θεσμικής αναθεώρησης του καθεστώτος.

Επίσης, πρωταρχικό μέλημά της ήταν η σύσταση μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας η οποία, όμως, θα διασφάλιζε τη συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαινόντων του Βορρά, στη βάση εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης⁷⁹⁶. Άλλωστε, η συμμετοχή των ΗΠΑ στο νέο νομικό εργαλείο και η ανάληψη δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών τους αποτελούσε καθοριστικό παράγοντα προκειμένου να δεχθούν και οι αναπτυσσόμενοι την υιοθέτηση κάποιας μορφής δράσεων μετριασμού των εκπομπών τους. Διαφορετικά, η νέα συμφωνία δεν θα είχε καμία προστιθέμενη αξία και δε θα συνιστούσε ένα αποτελεσματικό νομικό μέσο για την επίτευξη του θεμελιώδη σκοπού της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλάγή. Παράλληλα, η μη συμμετοχή των ΗΠΑ θα συνεπαγόταν, για ακόμα μία φορά, μετά το πάθημα του Κιότο, ευρεία αμφισβήτηση της αρχής της πρωτοπορίας και της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Παρ' όλα αυτά, η διαλλακτική στάση που επέδειξαν οι ΗΠΑ καθ' όλη τη διαπραγματευτική διαδικασία της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν και η διμερής συμφωνία που επιτεύχθη το Νοέμβριο του 2014 ανάμεσα στην Κίνα και τις ΗΠΑ⁷⁹⁷ για μείωση των εκπομπών αποτέλεσαν δύο σημαντικούς παράγοντες που συνέβαλλαν στη θετική εξέλιξη των διαπραγματεύσεων και τη διασφάλιση της συναίνεσης των δύο βασικών δρώντων για την υπογραφή της νέας συμφωνίας.

Αναφορικά με το ζήτημα των δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών των αναπτυσσόμενων μερών και του γενικότερου θεσμικού τους ρόλου, η Κίνα εμφανίστηκε θετική και δεκτική στην υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών υποχρεώσεων μετριασμού των εκπομπών⁷⁹⁸. Αυτή, όμως, η θετική στάση της εξαρτώταν από την

⁷⁹⁶ Βλ. Earth Negotiations Bulletin, "Summary of the Paris Climate Change Conference: 29 November – 13 December 2015", Vol. 12, No. 663, (15/12/2015).

⁷⁹⁷ Βλ. US-China Joint Announcement on Climate Change, Beijing, China, 12 November 2014 (διαθέσιμο στο: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change>).

⁷⁹⁸ Βλ. Obergassel, W. et al., *Phoenix from Ashes-An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2016.

πλήρωση δύο απαραίτητων προϋποθέσεων: α) να μη συνιστούν απόλυτους αριθμητικούς στόχους μείωσης των εκπομπών (economy-wide targets) και β) να καθορίζονται από τα ίδια τα αναπτυσσόμενα Συμβαλλόμενα Μέρη στη βάση μιας “bottom-up” διαδικασίας και σε συνάρτηση με τις κοινωνικές και οικονομικές τους προτεραιότητες και δυνατότητες. Επίσης, η Κίνα διατύπωσε, για ακόμα μία φορά, τις επιφυλάξεις της ως προς το ζήτημα της εφαρμογής ενός συστήματος διαφάνειας και ελέγχου των δεσμεύσεων στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας, με το πρόσχημα ότι κάτι τέτοιο συγκρούεται με ζητήματα εθνικής κυριαρχίας.

Από την άλλη πλευρά, η διαλλακτική στάση της Κίνας στο ζήτημα της ανάληψης νομικά δεσμευτικών υποχρεώσεων για τους αναπτυσσόμενους στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας, δεν συνεπαγόταν αυτόματα και τη συναίνεσής της σε οποιαδήποτε προσπάθεια γενικότερης κατάργησης του θεσμικού διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων. Το συγκεκριμένο ζήτημα συνιστούσε ανέκαθεν -και συνέχισε να συνιστά- μία από τις πιο ακανθώδεις πτυχές των διαπραγματεύσεων του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή. Η θέση της Κίνας πάνω στο εν λόγω ζήτημα υπαγορευόταν από την αδήριτη ανάγκη της να διατηρηθεί ο θεσμικός διαχωρισμός των κρατών στη βάση των Παραρτημάτων της Σύμβασης-Πλαίσιο. Με τον τρόπο αυτό, η Κίνα ήταν πεπεισμένη ότι θα διασφαλιζόταν η συνέχιση της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και η ανάληψη περισσότερων καθεστωτικών υποχρεώσεων για περιορισμό των εκπομπών από την πλευρά των βιομηχανικών κρατών. Η υπεράσπιση της συγκεκριμένης θέσης στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του Παρισιού κατέδειξε ότι η Κίνα εξακολουθεί να αυτοπροσδιορίζεται ως αναπτυσσόμενη χώρα και να επωφελείται από τη διατήρηση της θεσμικής διχοτόμησης στη βάση της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών. Ο επαναπροσδιορισμός του κλασικού διαχωρισμού στη βάση εφαρμογής ποσοτικών κριτηρίων (π.χ. μέγεθος εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου) είναι κάτι που η Κίνα συνεχίζει να θέλει να αποφύγει στην προσπάθεια αποφυγής ανάληψης περισσότερων ευθυνών και επιπλέον δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών της.

Σε σχέση με τη γενικότερη συμβολή της Κίνας κατά τη Συνδιάσκεψη του Παρισιού (COP 21, 2015), αυτή απεδείχθη ιδιαίτερα σημαντική σε ό,τι αφορά, κυρίως, τη διαμόρφωση του περιεχομένου της τελικής Συμφωνίας. Σε αυτό συνηγορεί το γεγονός ότι η Συμφωνία του Παρισιού ενσωμάτωσε, έως ένα βαθμό, αρκετές από

τις προτάσεις και τις θέσεις της μείζονος οικονομίας του Νότου, έτσι όπως αυτές είχαν διατυπωθεί καθ'όλη τη διάρκεια της τετραετούς διαπραγματευτικής διαδικασίας της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν. Η Κίνα επιδίωξε και τελικά συνέβαλε στη θέσπιση μιας νέας δεσμευτικής συμφωνίας, η οποία συνδέεται θεσμικά και οργανωτικά με τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή⁷⁹⁹. Επιπροσθέτως, μέσω αυτής της συμφωνίας, η Κίνα κατάφερε να εκπληρώσει έναν από τους σημαντικότερους διαπραγματευτικούς στόχους της, τη συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαινόντων του Βορρά και κυρίως των ΗΠΑ στο νέο υπό διαμόρφωση καθεστώς της περιόδου μετά το 2020.

Παράλληλα, με τη Συμφωνία του Παρισιού, επισφραγίστηκε και η μετάβαση σε μία νέα εποχή για την κλιματική πολιτική. Μία νομικά δεσμευτική συμφωνία υποχρεώνει, πλεόν, όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη να επιλέξουν, με βάση τις δικές τους οικονομικές και κοινωνικές δυνατότητες, την εφαρμογή εθνικά καθορισμένων συνεισφορών (NDCs) μέσα από μία “bottom-up” διαδικασία. Παράλληλα, οι εν λόγω συνεισφορές θα υπόκεινται σε ένα διεθνή έλεγχο από το ίδιο το καθεστώς (top-down model). Ως προς τον τρόπο επιλογής και εφαρμογής των NDCs, η Κίνα έμεινε αρκετά ικανοποιημένη από τις τελικές διατάξεις της Συμφωνίας. Και αυτό διότι, από την τελευταία απορρέουν, τελικά, εθελοντικού τύπου δεσμεύσεις μετριασμού των εκπομπών για την ίδια και γενικότερα για όλους τους αναπτυσσόμενους, οι οποίες και έχουν καθορισθεί από τα ίδια τα κράτη. Από την άλλη όμως, ως αντιστάθμισμα, η Κίνα αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να κάνει ένα βήμα πίσω στο ζήτημα της θέσπισης ενός συστήματος διεθνούς ελέγχου (MRV) δεχόμενη αυστηρούς και υποχρεωτικούς κανόνες. Σε αυτό συνέτεινε η αδιάλλακτη θέση των ΗΠΑ, η οποία έθετε το ζήτημα αυτό ως βασική προϋπόθεση προκειμένου να συμμετάσχει στο νέο καθεστώς.

Τέλος, η Κίνα φάνηκε να υποχωρεί και στο ζήτημα της ερμηνείας και εφαρμογής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Στο τελικό κείμενο της Συμφωνίας, η Κίνα αποδέχθηκε την επαναδιατύπωση της αρχής και την ενσωμάτωση σε αυτή ενός νέου σχεσιακού παράγοντα από τον οποίον θα εξαρτάται η εφαρμογή της. Ο σχεσιακός αυτός παράγοντας αποτυπώνεται υποδειγματικά στην νέο-εισαγόμενη έκφραση που συνοδεύει την αρχή, «με γνώμονα τις διαφορετικές εθνικές συνθήκες». Επιπροσθέτως, διαπιστώνεται ότι ο κλασικός και στατικός θεσμικός

⁷⁹⁹ Όπως έχει ήδη προαναφερθεί σε προηγούμενο Κεφάλαιο, η Συμφωνία του Παρισιού δανείζεται την οργανωτική δομή της UNFCCC, δηλαδή κάποια όργανα και διαδικασίες που θεσπίζονται από αυτή.

διαχωρισμός ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, στη βάση αποκλειστικά της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών, φάνηκε να χαλαρώνει και να κινείται προς μία διαφορετική κατεύθυνση. Πλέον, όλα ανεξαρτήτως των κρατή – και επομένως και η Κίνα - καλούνται να αναλάβουν καθεστωτικές υποχρεώσεις, οι οποίες αν και διαφοροποιημένες μεταξύ τους αποκτούν την ίδια νομική ισχύ (εθελοντικές δεσμεύσεις).

12.6. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Η Κίνα έχει επιδείξει από το πρώτο στάδιο των διαπραγματεύσεων του καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή έναν ηγετικό και ενεργό ρόλο, κυρίως στο πλαίσιο της ομάδας των G-77. Μέσα από αυτόν τον ρόλο της κατάφερε να επηρεάσει, σε μεγάλο βαθμό, την πρόοδο των διαπραγματεύσεων καθώς και την ανάπτυξη και εξέλιξη σημαντικών πτυχών του καθεστώτος.

Εξ'αρχής, η Κίνα αυτοπροσδιοριζόταν ως ένα αναπτυσσόμενο κράτος το οποίο περιχαράκωνε τις θέσεις του γύρω από τρεις θεμελιώδεις άξονες: α) την εφαρμογή της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, με έμφαση στην ιστορική ευθύνη των βιομηχανικών κρατών για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, β) την προστασία του δικαιώματος στην ανάπτυξη, και γ) την ανάγκη παροχής τεχνολογικών και χρηματοδοτικών πόρων από τους ανεπτυγμένους στους αναπτυσσόμενους.

Η συμβολή της Κίνας στη διαμόρφωση τόσο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή όσο και του Πρωτοκόλλου του Κιότο υπήρξε καθοριστική και αδιαμφισβήτητη. Υπερθεματίζοντας την ανάγκη ανάληψης πρωτοποριακής δράσης από την πλευρά των ανεπτυγμένων, η μεγαλύτερη αναπτυσσόμενη χώρα μαζί με την ομάδα των αναπτυσσόμενων (G-77) κατάφερε να επιτύχει τη θέσπιση ενός θεσμοθετημένου διαχωρισμού των Συμβαλλομένων Μερών του καθεστώτος στη βάση της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών. Η θεσμική διχοτόμηση των κρατών, μέσα από τη δημιουργία Παραρτημάτων, αποτελεί αναμφισβήτητα μία από τις μεγαλύτερες διαπραγματευτικές επιτυχίες της ομάδας των αναπτυσσόμενων, την οποία η Κίνα ακόμα και σήμερα προσπαθεί να διασφαλίσει με σκοπό την αποκόμιση ωφελημάτων για την ίδια. Επιπλέον, ο ρόλος της Κίνας απεδείχθη ιδιαίτερα σημαντικός κυρίως κατά τις διαπραγματεύσεις του Πρωτοκόλλου του Κιότο, όπου κατάφερε να επιτύχει την εξαίρεση των αναπτυσσόμενων κρατών από την ανάληψη

νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών (στόχοι και χρονοδιαγράμματα) και να αναδείξει την ανάγκη της ανάληψης της πρωτοπορίας από την πλευρά των βιομηχανικών κρατών.

Η περίοδος μετά την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου και η έναρξη των συζητήσεων για τον προσδιορισμό του καθεστώτος μετά το 2012 (από το Μόντρεαλ και μετά), βρίσκουν την Κίνα αμετακίνητη ως προς τις βασικές της θέσεις και προτεραιότητες. Χωρίς να παρουσιάζει αξιοσημείωτες μεταβολές στη στάση της, η Κίνα εμφανίστηκε, για ακόμα μία φορά, ως υπέρμαχος και ένθερμος υποστηρικτής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης καθώς και του θεσμικού διαχωρισμού των κρατών σε κράτη του Παραρτήματος Ι και σε κράτη εκτός Παραρτήματος Ι. Παράλληλα, οι θέσεις της συνέχιζαν να επικεντρώνονται στο ζήτημα της ανάγκης υλοποίησης των καθεστωτικών δεσμεύσεων από την πλευρά των βιομηχανικών κρατών για παροχή οικονομικών και τεχνολογικών πόρων καθώς και στην αναπτυξιακή προτεραιότητα των αναπτυσσόμενων κρατών (άρα και της ίδιας) για εξάλειψη της φτώχειας και οικονομική μεγέθυνση. Ως εκ τούτου είχε καταστεί σαφές ότι οποιοσδήποτε περιορισμός ως προς τα ποσοστά των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου των αναπτυσσόμενων κρατών, έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με το κυριαρχικό και αναφαίρετο δικαίωμά τους στην ανάπτυξη. Εξάλλου, οι χαμηλές κατά κεφαλήν εκπομπές των αναπτυσσόμενων σε σχέση με τους ανεπτυγμένους ενισχύει το επιχείρημα της ανάγκης υιοθέτησης μέτρων μόνο από την πλευρά των ανεπτυγμένων. Υπό το αυτό πρίσμα, η Κίνα φάνηκε αρχικά να κρατάει αδιάλλακτη στάση στις συζητήσεις σχετικά με το μελλοντικό θεσμικό ρόλο των αναπτυσσόμενων στο πλαίσιο του καθεστώτος και στην υιοθέτηση κάποιου είδους δεσμεύσεων ακόμα και εθελοντικών. Ουσιαστικά, θεωρούσε πως κάτι τέτοιο θα αποτελούσε παραβίαση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης.

Από τη Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (COP 13, 2007), αρχίζουν να διαφαίνονται τα πρώτα αχνά σημάδια διαλλακτικότητας και προθυμίας ως προς τις συζητήσεις αναφορικά με τις δράσεις που θα μπορούσαν να αναλάβουν οι αναπτυσσόμενοι στο μετά-2012 καθεστώς. Παρ' όλα αυτά, σε καμία περίπτωση δεν μπορούσε να αποδεχθεί ποσοτικοποιημένες δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών (τύπου Κιότο), αλλά ούτε και δεσμεύσεις που να ενέχουν νομική δεσμευτικότητα. Αντίθετα, για ακόμα μία φορά πίεξε για συνέχιση της υιοθέτησης νομικά δεσμευτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων για τα βιομηχανικά κράτη, σε συνδιασμό με την ενίσχυση παροχής χρηματοδοτικών και τεχνολογικών πόρων στους αναπτυσσόμενους. Τελικά,

η Κίνα αποδέχθηκε την πρόβλεψη στο Σχέδιο Δράσης του Μπαλί για τη θέσπιση «Εθνικά Κατάλληλων Δράσεων Μετριασμού των Εκπομπών» για τους αναπτυσσόμενους, υπό την προϋπόθεση, όμως, της συνεχούς παροχής οικονομικής και τεχνολογικής βοήθειας από τους ανεπτυγμένους.

Από τη Συνδιάσκεψη στην Κοπεγχάγη και το Κανκούν, διαφάνηκε η ξεκάθαρη θέση και αντίληψη της Κίνας σχετικά με το θεσμικό περιεχόμενο μιας νέας συμφωνίας για την περίοδο μετά το 2012. Έχοντας εισέλθει πλέον, σε μία νέα εποχή για τη διεθνή κλιματική πολιτική, η Κίνα εμφανίστηκε δεκτική ως προς την ανάληψη εθελοντικού τύπου δεσμεύσεων για τους αναπτυσσόμενους, οι οποίες όμως να καθορίζονται από τα ίδια τα κράτη (bottom-up προσέγγιση) με βάση τις εσωτερικές κοινωνικές και οικονομικές τους προτεραιότητες και αναγκαιότητες. Παράλληλα, αποδέχθηκε και την υιοθέτηση ενός θεσμοποιημένου συστήματος ελέγχου (MRV) για τις δράσεις μετριασμού των εκπομπών.

Από το Ντέρμπαν έως και το Παρίσι, οι θέσεις και τα επιχειρήματα της Κίνας κινήθηκαν στην ίδια διαπραγματευτική πορεία χωρίς ιδιαίτερες μεταβολές. Βασική προτεραιότητα στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για τη θέσπιση ενός νέου καθεστώτος μετά το 2020, υπήρξε η συνέχιση της εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και η υιοθέτηση αυστηρότερων ποσοτικοποιημένων δεσμεύσεων από τα βιομηχανικά κράτη για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Από την άλλη πλευρά, η ίδια, όπως και άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, δέχθηκαν να ενταχθούν στο νέο καθεστώς, μέσα από την υιοθέτηση εθελοντικών και εθνικά καθορισμένων δεσμεύσεων. Η εφαρμογή, όμως, των εν λόγω δεσμεύσεων θα εξαρτηθεί από την έμπρακτη και αποτελεσματική συμβολή των βιομηχανικών κρατών στην παροχή οικονομικών και χρηματοδοτικών πόρων καθώς και την οικοδόμηση των αναγκαίων ικανοτήτων των αναπτυσσόμενων χωρών.

Αναμφισβήτητα, ο ρόλος της Κίνας, κατά την τελευταία περίοδο διαπραγμάτευσης του καθεστώτος, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εποικοδομητικός και διευκολυντικός, καθώς συνέβαλε στην ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων της Συνδιάσκεψης του Παρισίου και τη θέσπιση της ομώνυμης Συμφωνίας, η οποία θα ρυθμίζει το διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή μετά το 2020. Η Κίνα προσπαθώντας να διαφυλάξει στο έπακρο την ακεραιότητα των θέσεών της κατάφερε να συμβάλλει ουσιαστικά στο θεσμικό σχεδιασμό της Συμφωνίας και ως εκ τούτου να την αποδεχθεί. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι η Κίνα δε θα μπορούσε να αποδεχθεί μία Συμφωνία στην οποία δε θα συμμετείχαν οι

ΗΠΑ. Αυτός ήταν και ο λόγος που δέχθηκε να κάνει υποχωρήσεις σε ζητήματα αναφορικά με το σύστημα διεθνούς ελέγχου και διαφάνειας των δράσεων μετριασμού των εκπομπών, όπως επίσης και στο ζήτημα της προσαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης μέσα σε ένα νέο εφαρμοστικό πλαίσιο, όπου θα λαμβάνονται υπόψη οι «διαφορετικές εθνικές συνθήκες».

Ως εκ τούτου τεκμαίρεται ότι η Κίνα αν και φαίνεται σταδιακά να αναγνωρίζει το ρόλο της ως ο μεγαλύτερος ρυπαίνων του καθεστώτος και να δέχεται σταδιακά την εμπλοκή της σε αυτό μέσα από δράσεις μετριασμού, συνεχίζει να μην αποδέχεται την κατάργηση του θεσμοθετημένου διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων και την κάθετη διαφοροποίηση των αναπτυσσόμενων μερών ανάλογα με το μέγεθος των εκπομπών και τις δυνατότητες μετριασμού. Η Κίνα δεν επιθυμεί, σε καμία περίπτωση, να αναλάβει περισσότερες δεσμεύσεις σε σχέση με άλλους αναπτυσσόμενους, αλλά ούτε και τη μετάβαση σε ένα νέο διαχωρισμό «μειζονων ρυπαινόντων και μη». Προτιμάει να αυτοπροσδιορίζεται ως αναπτυσσόμενη χώρα και να περιχαράκωνει τις θέσεις της πίσω από άλλους αναπτυσσόμενους, προκειμένου να αποφύγει στο μέλλον κάποιον περαιτέρω διαχωρισμό εις βάρος της. Αυτό, όμως, που αποκτά ιδιαίτερη σημασία και αξίζει να μελετήσει κανείς είναι η πρακτική αποτύπωση του τρόπου ερμηνείας και εφαρμογής της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στο πλαίσιο του νέου καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή, το οποίο προσεγγίζει την εν λόγω αρχή με βάση έναν καινούργιο σχεσιακό παράγοντα, τις διαφορετικές εθνικές συνθήκες και πραγματικότητες.

ΚΥΡΙΕΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

Η παράμετρος της ιστορικής ευθύνης καθορίζει διαχρονικά, σε μεγάλο βαθμό, τον τρόπο με τον οποίο η Κίνα ερμηνεύει και εφαρμόζει την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης (CBDR) στο πλαίσιο του καθεστώτος

Από την απαρχή των διεθνών διαπραγματεύσεων για την κλιματική αλλαγή και τη θέσπιση των βασικών νομικών εργαλείων του καθεστώτος (Σύμβαση-Πλαίσιο και Πρωτόκολλο του Κιότο), η Κίνα μαζί με την ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών περιχαράκωσε τις θέσεις της πίσω από την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης δίνοντας έμφαση στο στοιχείο της ιστορικής ευθύνης του ανεπτυγμένου Βορρά, προκειμένου να αποφύγει την υιοθέτηση δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών. Σύμφωνα με την κεντρική διαπραγματευτική της γραμμή, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου που είναι συγκεντρωμένες στην ατμόσφαιρα έχουν συσσωρευθεί ιστορικά, λόγω των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων των βιομηχανικών κρατών. Για το λόγο αυτό, τα τελευταία οφείλουν να αναλάβουν εξολοκλήρου το κόστος διαχείρισης του προβλήματος με την υιοθέτηση των απαραίτητων πολιτικών.

Η θέση της και ο τρόπος ερμηνείας της αρχής στη βάση των ιστορικών ευθυνών των βιομηχανικών κρατών έχει παραμείνει αναλλοίωτη και έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τις κρίσιμες διαπραγματευτικές φάσεις του καθεστώτος. Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για τη συγκεκριμενοποίηση του καθεστώτος μετά το 2012 (από τη Συνδιάσκεψη του Μπαλί έως τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης), η Κίνα εμμένει στη διατήρηση του θεσμοθετημένου διαχωρισμού των κρατών στη βάση των Παραρτημάτων, ενώ διαρκώς αναδεικνύει το ζήτημα της ιστορικής και ηθικής ευθύνης των ανεπτυγμένων κρατών προκειμένου να αποφύγει οποιαδήποτε δέσμευση μείωσης των εκπομπών της. Ο επαναπροσδιορισμός του κλασικού διαχωρισμού στη βάση εφαρμογής ποσοτικών κριτηρίων (π.χ. μέγεθος εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου) και η διαφοροποίηση των «μείζονων ρυπαινόντων» του αναπτυσσόμενου Νότου -άρα και εαυτών- από την υπόλοιπη ομάδα των αναπτυσσόμενων όπως επιθυμούσαν οι ΗΠΑ, είναι κάτι που η Κίνα συνέχιζε να απορρίπτει στην προσπάθεια αποφυγής ανάληψης περισσότερων ευθυνών. Επίσης, στη βάση της ίδιας συλλογιστικής, η Κίνα θεωρούσε ανεπαρκείς και

αναποτελεσματικές τις καθεστωτικές δεσμεύσεις των μερών του Παραρτήματος Ι, τόσο για το ζήτημα της μείωσης των εκπομπών τους, όσο και για παροχή τεχνολογικών και χρηματοδοτικών πόρων.

Την ίδια ερμηνευτική προσέγγιση αναφορικά με την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης ακολούθησε η Κίνα στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας του Ντέρμπαν που οδήγησε στη Συμφωνία του Παρισιού. Και σε αυτή την περίπτωση, η Κίνα προσπάθησε να αποφύγει τον επαναπροσδιορισμό του κλασικού διαχωρισμού στη βάση εφαρμογής ποσοτικών κριτηρίων, ενώ αναδείκνυε συνεχώς την ιστορική ευθύνη των βιομηχανικών κρατών και την ανάγκη ανάληψης νομικά δεσμευτικών ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών τους. Η υπεράσπιση της συγκεκριμένης θέσης κατέδειξε ότι η Κίνα εξακολουθεί να αυτό-προσδιορίζεται ως αναπτυσσόμενη χώρα και να επωφελείται από τη διατήρηση της θεσμικής διχοτόμησης στη βάση της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών. Σε καμία περίπτωση δεν επιθυμεί να αναλάβει περισσότερες δεσμεύσεις σε σχέση με άλλους αναπτυσσόμενους αλλά ούτε και τη μετάβαση σε ένα νέο διαχωρισμό «μειζονων ρυπαινόντων και μη». Παρ' όλα αυτά, στη Συμφωνία του Παρισιού δέχθηκε να κάνει ένα βήμα πίσω και να δεχθεί τον επαναπροσδιορισμό της αρχής μέσα σε ένα νέο εφαρμοστικό πλαίσιο όπου θα λαμβάνονται υπόψη οι «διαφορετικές εθνικές συνθήκες». Στην ουσία, χωρίς να εγκαταλείπει την πάγια θέση της για την ιστορική ευθύνη των βιομηχανικών κρατών, η Κίνα επιδίωξε να δείξει μία καλή διάθεση συμβιβασμού προκειμένου να εξασφαλίσει και τη συμμετοχή των ΗΠΑ στο νέο καθεστώς μετριασμού των εκπομπών. Εξάλλου, η Κίνα διασφάλισε ως αντάλλαγμα την εφαρμογή εθελοντικών συνεισφορών μείωσης των εκπομπών στη βάση μιας «bottom-up» προσέγγισης, μέσα από ένα σύστημα αυτό-διαφοροποίησης των κρατών με βάση τις εσωτερικές τους δυνατότητες και συνθήκες.

Για τις ΗΠΑ, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης (CBDR) θα πρέπει να εξετάζεται και να προσεγγίζεται κάθε φορά στη βάση των εκάστοτε οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών της κάθε χώρας

Καθ' όλη τη διάρκεια των διεθνών διαπραγματεύσεων του κλιματικού καθεστώτος, το ζήτημα της θεσμικής κατηγοριοποίησης των Συμβαλλομένων Μερών με τη μορφή Παραρτημάτων, σε ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα, στη βάση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, βρισκόταν στο επίκεντρο της

προβληματικής των ΗΠΑ. Η απαλλαγή των αναπτυσσόμενων κρατών και κυρίως των αναδυόμενων οικονομιών του Νότου (όπως Κίνα και Ινδία) από την ανάληψη ουσιαστικών δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών τους, αποτέλεσε βασική αιτία αποχώρησης των ΗΠΑ από τη ρυθμιστική αρχιτεκτονική του Πρωτοκόλλου του Κιότο, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην αποδυνάμωση του καθεστώτος.

Από τη Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (COP 13, 2007), όπου ξεκίνησε και η διαπραγματευτική φάση για τη συγκεκριμενοποίηση του καθεστώτος μετά το 2012 και κυρίως στη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγη (COP 15, 2009), κατέστη σαφής η θέση των ΗΠΑ αναφορικά με το ζήτημα της ουσιαστικής συμμετοχής μείζονων ρυπαιόντων του Νότου στο διεθνές κλιματικό καθεστώς και της ερμηνευτικής προσέγγισης της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ΗΠΑ έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στις θεσμικές υποχρεώσεις που θα πρέπει να αναλάβουν «οι μείζονες ρυπαίνοντες», τόσο του ανεπτυγμένου Βορρά όσο και του αναπτυσσόμενου Νότου. Για τις ΗΠΑ, το βασικό κριτήριο διαφοροποίησης των κρατών που φέρουν το μεγαλύτερο ποσοστό ευθύνης –και άρα ευθύνη να δράσουν– δεν θα πρέπει να είναι μόνο ο παράγοντας της ιστορικής ευθύνης. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να αποδίδεται παράλληλα τόσο στις υπάρχουσες τάσεις των εκπομπών όσο και στους δείκτες οικονομικής ανάπτυξης (π.χ. το συνολικό ΑΕΠ ή ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ). Αυτό συνεπάγεται ότι μείζονες οικονομίες, όπως η Κίνα και η Ινδία, θα πρέπει να διαφοροποιηθούν, σε σχέση με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, και να αναλάβουν και εκείνες θεσμικές υποχρεώσεις διαφορετικού τύπου από αυτές των αναπτυσσόμενων κρατών με χαμηλότερους δείκτες οικονομικής μεγέθυνσης και αμελητέα ποσοστά εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Εξάλλου, το βασικό επιχείρημα γύρω από το οποίο αρθρώθηκε η συλλογιστική των ΗΠΑ, στηρίζεται στο γεγονός ότι οι οικονομικο-πολιτικές συνθήκες έχουν αλλάξει αρκετά σε σχέση με τις αρχές του 1990, όπου και υπεγράφη η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Πλέον, ένα μέρος των αναπτυσσόμενων κρατών διαθέτει μεγαλύτερη ικανότητα να αντεπεξέλθει και να συμμετάσχει στην παγκόσμια προσπάθεια για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και για αυτό το λόγο θα μπορεί να αναλάβει περισσότερο φιλόδοξες δράσεις με σκοπό το μετριασμό των εκπομπών σε σχέση με τις Ελάχιστες Ανεπτυγμένες χώρες. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι ΗΠΑ είχαν προτείνει την υιοθέτηση μιας συμφωνίας, η οποία θα επιτρέψει την αναθεώρηση των δεσμεύσεων των Συμβαλλομένων Μερών ανάλογα με τις εξελισσόμενες δυνατότητες και ιδιαιτερότητές τους, θέτοντας ως αντικειμενικό κριτήριο τους δείκτες οικονομικής

ανάπτυξης. Με άλλα λόγια, για τις ΗΠΑ, είχε καταστεί σαφές ότι η ιδανική συμφωνία θα έπρεπε να προβλέπει τη θεσμική μετάβαση μιας αναπτυσσόμενης χώρας στην κατηγορία των ανεπτυγμένων κρατών και επομένως την ανάληψη δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών, εφόσον υπάρχει εξελισσόμενη πρόοδος αυτών των κρατών και έχουν φθάσει σε ένα οικονομικό επίπεδο που τους επιτρέπει να αναλάβουν ουσιαστική δράση.

Στο ίδιο πλαίσιο, οι ΗΠΑ έθεσαν ως προϋπόθεση για τη συμμετοχή τους στη Συμφωνία που θα διέπει το καθεστώς μετά το 2020, την ουσιαστική συμμετοχή μείζονων ρυπαινόντων του Νότου στην παγκόσμια προσπάθεια μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και την επαναπροσέγγιση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στη βάση του επαναπροσδιορισμού νέων κριτηρίων για την κατανομή των ευθυνών και την ανάληψη βαρών. Για τις ΗΠΑ, είχε γίνει πλέον ξεκάθαρο ότι ο διαχωρισμός των ευθυνών θα πρέπει να γίνεται στη βάση ποσοτικών κριτηρίων - όπως το μέγεθος των εκπομπών κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο - και όχι στη βάση των ιστορικών ευθυνών, όπως επιθυμούσαν οι μεγάλοι ρυπαίνοντες του Νότου, Κίνα και Ινδία. Επομένως, η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης θα έπρεπε να ερμηνευθεί με ένα δυναμικό και εξελικτικό τρόπο, πάντα σε συνάφεια με τις μεταβαλλόμενες οικονομικές και άλλες συνθήκες.

Εν τέλει, οι ΗΠΑ κατάφεραν να εντάξουν την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης στη Συμφωνία του Παρισιού με τέτοιο τρόπο που να ικανοποιεί την κεντρική διαπραγματευτική τους θέση και προσέγγιση επί του ζητήματος. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή της αρχής συνδέεται πλέον άρρηκτα με τις σύγχρονες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και περιστάσεις που επικρατούν στο εσωτερικό των Συμβαλλόμενων Μερών. Αναμφισβήτητα, η νέα αυτή ερμηνευτική προσέγγιση έχει ως συνακόλουθο αποτέλεσμα τη διεύρυνση της συμμετοχικής βάσης του καθεστώτος, με την ενεργό πλέον συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαινόντων.

Η επιτακτική ανάγκη για τη συμμετοχή όλων των μείζονων ρυπαινόντων στη διακυβέρνηση του κλιματικού καθεστώτος συνέβαλε στη σταδιακή μεταστροφή και επαναπροσέγγιση της θέσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς τη διατήρηση του θεσμοθετημένου διαχωρισμού ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων

Όπως αναδείχθηκε από την παρούσα μελέτη, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε τον βασικό υποστηρικτή της θεσμικής διαφοροποίησης ανεπτυγμένων και

αναπτυσσόμενων καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη θέσπιση των κύριων νομικών εργαλείων του καθεστώτος της δεκαετίας του 1990. Τόσο στη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, όσο και στο Πρωτόκολλο του Κιότο, η τότε Κοινότητα προσέφερε τη στήριξή της στην ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών ως προς το ζήτημα της θεσμικής απαλλαγής των τελευταίων από οποιαδήποτε καθεστωτική υποχρέωση μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Με αυτό τον τρόπο, συνέβαλε καθοριστικά στην οικοδόμηση ενός θεσμοθετημένου διαχωρισμού κρατών (κράτη Παραρτήματος Ι και κράτη εκτός Παραρτήματος Ι), στη βάση της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και πιο συγκεκριμένα στη βάση του κριτηρίου της ιστορικής ευθύνης των βιομηχανικών κρατών.

Παρ' όλα αυτά, η στάση της ΕΕ απέναντι στο ζήτημα του ενισχυμένου θεσμικού ρόλου των αναπτυσσόμενων κρατών (συμπεριλαμβανομένων και των μείζονων ρυπαιόντων του Νότου) στο διεθνές καθεστώς για την κλιματική αλλαγή άρχισε να μεταβάλλεται σταδιακά από τη Συνδιάσκεψη του Μόντρεαλ (COP 11, 2005), όπου η διεθνής κλιματική πολιτική εισήλθε σε μια νέα φάση διαπραγματεύσεων. Οδεύοντας προς τη Συνδιάσκεψη στο Μπαλί (COP 13, 2007), η ΕΕ άρχισε να αναγνωρίζει ότι η μονομερής προσπάθεια των μερών του Παραρτήματος Ι δεν επαρκούσε για την επίτευξη του περιβαλλοντικού στόχου του καθεστώτος, δεδομένων των διαρκώς αυξανόμενων εκπομπών από το σύνολο των κρατών και κυρίως από τους μείζονες ρυπαίνοντες του Νότου. Για αυτό το λόγο, η ΕΕ ανέδειξε την αδήριτη ανάγκη για την προαγωγή μίας πιο δίκαιης και αποτελεσματικής (fair and effective) συμμετοχής των αναπτυσσόμενων χωρών - και ιδιαίτερα των οικονομικά ισχυρότερων - στην παγκόσμια προσπάθεια μετριασμού των εκπομπών και στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Εξάλλου, η τοποθέτηση της ΕΕ θεμελιώθηκε στη βάση του επιχειρήματος ότι τα αναπτυσσόμενα κράτη εμφανίζουν μεταξύ τους διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης καθώς και διαφορετικές οικονομικές και τεχνολογικές δυνατότητες εφαρμογής κλιματικών πολιτικών και προσαρμογής στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Επίσης, μέσα από τα επίσημα διαπραγματευτικά της κείμενα που παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο του AWG-LCA, η ΕΕ φαίνεται να λαμβάνει σοβαρά υπόψη τα συμπεράσματα και πορίσματα της 4^{ης} Έκθεσης Εκτίμησης του IPCC, από τα οποία προκύπτει ότι κάποιες αναπτυσσόμενες χώρες θα πρέπει να παρεκκλίνουν από τις προβλεπόμενες τάσεις αύξησης των εκπομπών τους προκειμένου να συμβάλλουν

στην παγκόσμια προσπάθεια συγκράτησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2 βαθμούς Κελσίου.

Καθίσταται πλέον σαφές ότι από τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης και μετά, η ΕΕ προκρίνει ξεκάθαρα την ανάγκη για δίκαιη και ισότιμη συμμετοχή των αναπτυσσόμενων μερών και γενικότερα όλων των μείζονων ρυπαινόντων του πλανήτη, προκειμένου να καταστεί το καθεστώς περισσότερο αποτελεσματικό και αποδοτικό. Για αυτό το λόγο, παρατηρείται, ότι στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν, η ΕΕ υπερασπίζεται ανοικτά την ανάγκη επαναπροσέγγισης και επανεμφάνισης της αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, στη βάση της σύγχρονης κοινωνικο-οικονομικής πραγματικότητας, επιδιώκοντας με αυτό τον τρόπο τη σύσταση μίας Συμφωνίας που θα διέπει το ρυθμιστικό πλαίσιο του κλιματικού καθεστώσ μετά το 2012 και θα εφαρμόζεται σε όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη.

Οι ΗΠΑ συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της νομικής φύσης και του είδους των δράσεων/δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών από τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης (COP 15, 2009) και μετά

Οι ΗΠΑ αποτελούν χαρακτηριστική περίπτωση χώρας, η οποία έχει παραμείνει αμετακίνητη σε πολλές από τις διαπραγματευτικές της θέσεις, καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματευτικών φάσεων, κυρίως στα ζητήματα που αφορούν στη νομική φύση και το είδος των δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών. Από τις απαρχές της δεκαετίας του 1990 και κυρίως στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, οι ΗΠΑ προέβαλαν ισχυρές αντιρρήσεις ως προς την υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων, καταφέροντας να επηρεάσουν σημαντικά το τελικό κείμενο της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992). Παρ' όλα αυτά, οι θέσεις τους πάνω στο ζήτημα της νομικής δεσμευτικότητας των υποχρεώσεων μετριασμού των εκπομπών καθώς και του αυστηρού μοντέλου «στόχοι και χρονοδιαγράμματα» δεν κατάφεραν να αποτυπωθούν στο τελικό κείμενο του Πρωτοκόλλου του Κιότο (1997). Η σταδιακή συνειδητοποίηση του θεσμικού εγκλωβισμού τους μέσα σε ένα αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο αποτέλεσε έναν από τους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν τις ΗΠΑ στην απόφαση αποχώρησης από τη θεσμική αρχιτεκτονική του καθεστώτος και στην εν γένει απαλλαγή της από ένα νομικά δεσμευτικό ποσοτικοποιημένο στόχο μείωσης των εκπομπών.

Από την άλλη πλευρά, οι διαπραγματεύσεις για τη θεσμοθέτηση του καθεστώτος, μετά τη λήξη της πρώτης περιόδου δέσμευσης (2012) του Πρωτοκόλλου του Κιότο, επηρεάστηκαν καταλυτικά από τις πάγιες διαπραγματευτικές θέσεις των ΗΠΑ σε σχέση με τα ζητήματα της νομικής δεσμευτικότητας των δράσεων μετριασμού των εκπομπών και του τρόπου επιλογής και εφαρμογής αυτών από τα κράτη. Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης (2009) καθώς και οι Συμφωνίες του Κανκούν (2010) αποτέλεσαν βασική διαπραγματευτική νίκη για τις ΗΠΑ. Για πρώτη φορά στα χρονικά του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος υιοθετείται, μέσα από τις εν λόγω Συμφωνίες, ένα νέο μοντέλο εθελοντικών δεσμεύσεων «pledge and review» στο πεδίο του μετριασμού των εκπομπών, το οποίο και βασίζεται σε μία «bottom-up» προσέγγιση. Σύμφωνα με αυτό το διαχειριστικό μοντέλο, οι δεσμεύσεις καθορίζονται πλέον από τα ίδια τα κράτη, με βάση τις δικές τους δυνατότητες, χωρίς να αποτελούν προϊόν πολυμερούς διαπραγμάτευσης και χωρίς να εντάσσονται μέσα σε ένα αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο, όπως συνέβη στην περίπτωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Παρομοίως, και στην περίπτωση της Συμφωνίας του Παρισιού, οι ΗΠΑ υπήρξαν οι βασικές εμπνευστές και θεσμικοί αρχιτέκτονες ως προς την οικοδόμηση του καθεστώτος μετριασμού των εκπομπών για την περίοδο μετά το 2020. Η καθοδηγητική τους συμβολή έγκειται στην επίτευξη της θέσπισης εθελοντικών και εθνικά καθορισμένων δεσμεύσεων/συνεισφορών για όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Χάρη στις δικές τους διαπραγματευτικές τακτικές προβλέφθηκε η υποχρεωτική υιοθέτηση δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών, χωρίς όμως τα κράτη να δεσμεύονται ως προς την επίτευξη του τελικού στόχου. Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειωθεί ότι η υιοθέτηση έστω και εθελοντικού τύπου δεσμεύσεων/συνεισφορών εκπορεύεται, έτσι όπως επιθυμούσαν οι ΗΠΑ, από μία «bottom-up» διαδικασία διαμόρφωσης, όπου τα κράτη ανακοινώνουν αυτοβούλως τους στόχους και τις δράσεις που διατίθενται να αναλάβουν, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και δυνατότητές τους.

Εν κατακλείδι, από τη σύζευξη των βασικών διαπιστώσεων της παρούσας μελέτης τεκμαίρεται ότι από την έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη θέσπιση του μετά-2012 καθεστώτος, οι ΗΠΑ αντιλαμβανόμενες τη θέση επιρροής που κατέχουν ως μείζονες ρυπαίνοντες του καθεστώτος έθεσαν τις βασικές προϋποθέσεις και τις αναγκαίες δικλίδες ασφαλείας προκειμένου να μπορέσουν να αποδεχθούν μία νέα κλιματική συμφωνία. Εξάλλου, οι θέσεις της πάνω στα ειδικότερα ζητήματα του καθεστώτος μετριασμού των εκπομπών υπαγορεύθηκαν από την προσπάθεια της

αμερικανικής διαπραγματευτικής ομάδας να αποφύγει οποιαδήποτε αναγκαστική εσωτερική επικύρωση από το αρμόδιο νομοθετικό όργανο, το Κογκρέσο.

Η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διαδικασία θέσπισης των δράσεων μείωσης των εκπομπών υπήρξε ιδιαίτερα περιορισμένη από τη Συνδιάσκεψη του Μπαλί (COP 13, 2007) και μετά

Εξ' αρχής, οι θέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης πάνω στο ζήτημα του είδους και της νομικής φύσης των δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών υπήρξαν ξεκάθαρες και πρωτοποριακές. Από την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την οικοδόμηση του διεθνούς κλιματικού καθεστώτος, η ΕΕ υπήρξε ο κύριος υπέρμαχος της υιοθέτησης αυστηρών δεσμεύσεων και ειδικότερα ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τις βιομηχανοποιημένες χώρες στο πλαίσιο συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων. Άλλωστε, από τα πρώτα στάδια λειτουργίας του κλιματικού καθεστώτος, η ΕΕ αναγνώριζε τόσο την ιστορική ευθύνη που φέρουν οι βιομηχανικές χώρες για το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, όσο και τις οικονομικές και τεχνολογικές δυνατότητες που διαθέτουν για την αποτελεσματική διαχείρισή του.

Αν και δεν κατάφερε να επηρεάσει την τελική διαμόρφωση του κειμένου της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, οι θέσεις της αποτυπώθηκαν πλήρως στο Πρωτόκολλο του Κιότο, όπου και προβλέφθηκε η υιοθέτηση ενός αυστηρού και νομικά δεσμευτικού μοντέλου «στόχων και χρονοδιαγραμμάτων», το οποίο προέκυπτε μέσα από μία «top-down» διαδικασία. Παρ' όλα αυτά, και λαμβάνοντας υπόψη τις μετέπειτα εξελίξεις στο πλαίσιο του καθεστώτος, θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι οι διαπραγματεύσεις για το Πρωτόκολλο του Κιότο αποτέλεσαν ουσιαστικά και το μοναδικό παράδειγμα όπου η ΕΕ κατάφερε να συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση του είδους των δεσμεύσεων μετριασμού των εκπομπών.

Κατά τις επόμενες κρίσιμες διαπραγματευτικές φάσεις, ο βαθμός επιρροής της ΕΕ ως προς το πεδίο του μετριασμού των εκπομπών υπήρξε αρκετά περιορισμένος. Στη Συνδιάσκεψη του Μπαλί (2007) και στις μετέπειτα διαπραγματεύσεις για τη συγκεκριμενοποίηση του καθεστώτος μετά το 2012, η ΕΕ επέμενε στην ανάγκη υιοθέτησης νομικά δεσμευτικών και φιλόδοξων ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών για τα βιομηχανικά κράτη, προκειμένου να διατηρηθεί η μέση

θερμοκρασία του πλανήτη κάτω από τους 2 βαθμούς Κελσίου. Η απουσία αναφοράς τους Σχεδίου Δράσης του Μπαλί σε ποσοτικοποιημένους στόχους αποτέλεσε διαπραγματευτική ήττα για την ΕΕ, η οποία επιδίωκε ενθέρμως την ενσωμάτωση αριθμητικών στόχων βασιζόμενη στις επιστημονικές επιταγές του IPCC.

Πάνω στην ίδια διαχειριστική λογική κινήθηκαν οι θέσεις της ΕΕ και στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της Συνδιάσκεψης στην Κοπεγχάγη. Η ΕΕ υπήρξε η μόνη από τις βιομηχανικές χώρες που έθεσε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων υπέρμετρα φιλόδοξες προτάσεις σχετικά με τα αριθμητικά δεδομένα. Μάλιστα, η ΕΕ, βασιζόμενη στο εσωτερικό της πολιτικό και νομοθετικό πλαίσιο για την κλιματική αλλαγή, προέβλεπε τη μονομερή δέσμευσή της για μείωση των εκπομπών της κατά 20% μέχρι το 2020, δεχόμενη μάλιστα να το αυξήσει σε 30% σε περίπτωση που και άλλοι μείζονες ρυπαίνοντες πράξουν αναλόγως. Εν τέλει, όμως, το τελικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης κάθε άλλο παρά ικανοποιητικό ήταν για την ΕΕ. Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης σε καμία περίπτωση δεν περιλάμβανε φιλόδοξους στόχους μείωσης των εκπομπών. Αντίθετα, προέβλεπε την υιοθέτηση εθελοντικών δεσμεύσεων και δράσεων μείωσης των εκπομπών στο πλαίσιο μιας «bottom-up» προσέγγισης.

Από τις διαπραγματεύσεις της Πλατφόρμας του Ντέρμπαν και ύστερα, η στάση της ΕΕ παρουσίασε σημάδια μεταβολής ως προς το ζήτημα της νομικής δεσμευτικότητας και των ποσοτικοποιημένων στόχων μείωσης των εκπομπών. Η ΕΕ εγκατέλειψε την «κλασική» και πάγια αντίληψή της για ανάγκη αυστηρών και απόλυτων στόχων μείωσης των εκπομπών (economy wide targets) και διεύρυνε τις επιλογές μέσα από τη δυνατότητα υιοθέτησης διαφορετικού τύπου δεσμεύσεων. Συνειδητοποιώντας διαχρονικά και σταδιακά ότι η θέσπιση νομικά δεσμευτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων αποτελεί ακανθώδες ζήτημα για ένα σημαντικό μέρος των Συμβαλλομένων Μερών, συμπεριλαμβανομένων και των μείζονων ρυπαινόντων του Νότου και του Βορρά, η Ένωση απομακρύνθηκε από την κάθετη και αδιάλλακτη θέση της και υιοθέτησε μία πιο ήπια και διαλλακτική προσέγγιση πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα. Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕ αναγκάστηκε να αποδεχθεί μη υποχρεωτικού χαρακτήρα δεσμεύσεις για όλα τα κράτη, επιδιώκοντας με αυτό τον τρόπο την εξασφάλιση της ευρείας συμμετοχής των μείζονων ρυπαινόντων (κυρίως ΗΠΑ και Κίνα).

Το νέο διαχειριστικό πλαίσιο μετριασμού των εκπομπών που εισάγει η Συμφωνία του Παρισιού αποτελεί σημαντικό παράγοντα ενίσχυσης και διεύρυνσης της συμμετοχικής βάσης του συνολικού καθεστώτος

Το καθεστώς που θεσπίζεται με τη Συμφωνία του Παρισιού (2015) διαφοροποιείται αισθητά σε σχέση με το ρυθμιστικό πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο (1997). Για πρώτη φορά, μία νομικά δεσμευτική συμφωνία του διεθνούς καθεστώτος για την κλιματική αλλαγή ενσωματώνει το κριτήριο της ευρείας και ουσιαστικής συμμετοχής μείζονων ρυπαινόντων σε δράσεις και πολιτικές μετριασμού των εκπομπών.

Όπως αναδείχθηκε από την παρούσα μελέτη, η ρυθμιστική προσέγγιση που ακολουθήθηκε με το Πρωτόκολλο του Κιότο, η οποία βασίστηκε στην εφαρμογή αυστηρών, απόλυτων και νομικά δεσμευτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων» από μία συγκεκριμένη κατηγορία κρατών (δηλ. βιομηχανικά Συμβαλλόμενα Μέρη) στο πλαίσιο μιας «narrow-but-deep» φιλοσοφίας, δεν κατάφερε να καταστεί αποδεκτή από μείζονες ρυπαίνοντες του βιομηχανικού Βορρά. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της συμμετοχικής βάσης του καθεστώτος και συνακόλουθα της αποτελεσματικότητά του. Οι ΗΠΑ επέλεξαν την αποχώρησή τους από την κανονιστική δομή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το 2001. Επίσης, κατά τη δεύτερη περίοδο δέσμευσης (2012-2020), σημαντικές χώρες όπως ο Καναδάς, η Ρωσία και η Νέα Ζηλανδία αποφάσισαν τη μη υιοθέτηση δεσμευτικού στόχου μείωσης των εκπομπών τους. Για τις εν λόγω χώρες, το κόστος εφαρμογής αυστηρών μέτρων και δράσεων μείωσης των εκπομπών, όπως προβλέπονται στο Πρωτόκολλο του Κιότο (1997), θεωρείται δυσβάσταχτο και άνισα κατανομημένο, καθώς το επωμίζεται ένας πολύ μικρός αριθμός κρατών, οδηγώντας το καθεστώς σε μηδαμινά περιβαλλοντικά οφέλη.

Τουναντίον, στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης της Συμφωνίας του Παρισιού ακολουθήθηκε μία διαφορετική διαχειριστική προσέγγιση και οικοδομήθηκε ένα νέο σύστημα διακυβέρνησης. Παρ' όλο που πρόκειται για μία νομικά δεσμευτική συμφωνία, στη Συμφωνία του Παρισιού υιοθετήθηκε το μοντέλο «pledge-and-review», όπου οι δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών είναι εθελοντικού τύπου και υιοθετούνται μέσα από μία «bottom-up» διαδικασία. Στη βάση του εν λόγω μοντέλου,

ο τρόπος επιλογής των εθελοντικών δράσεων και μέτρων από τα Συμβαλλόμενα Μέρη καθορίζεται από τα ίδια τα κράτη σύμφωνα με τις εθνικές τους προτεραιότητες και κοινωνικό-οικονομικές τους συνθήκες, χωρίς να αποτελεί προϊόν διαπραγμάτευσης στο πλαίσιο του καθεστώτος, όπως συνέβη στην περίπτωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Παράλληλα, προβλέπεται ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο ελέγχου και επαλήθευσης ως προς την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου.

Αναμφισβήτητα, το συγκεκριμένο αυτό διαχειριστικό μοντέλο, το οποίο επιτρέπει μεγάλο βαθμό ευελιξίας ως προς την επιλογή των εθελοντικών εθνικά καθορισμένων συνεισφορών (NDCs), επιφέρει μια προστιθέμενη αξία στο σύστημα διακυβέρνησης του κλιματικού καθεστώτος. Συμβάλει καθοριστικά στην προσέλκυση ενός μεγάλου αριθμού κρατών, διασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο την ευρεία συμμετοχή Συμβαλλομένων Μερών και κυρίως των μείζονων ρυπαινόντων του καθεστώτος. Σε αυτό συνηγορεί και το γεγονός ότι η Συμφωνία του Παρισιού τέθηκε με ταχύτατους ρυθμούς σε ισχύ (σε λιγότερο από ένα χρόνο από την ημερομηνία υπογραφή της) εξασφαλίζοντας τον απαιτούμενο, σύμφωνα με το Άρθρο 21(1), αριθμό επικυρώσεων (συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ και της Κίνας).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

i) Βιβλία/Συλλογικοί Τόμοι

Γρηγορίου, Π. Η., Σαμιώτης, Γ. Δ., Τσάλτας, Γρ. Ι., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993

Δούση, Ε., *Κλιματική Αλλαγή*, εκδ. Παπαδόπουλος, 2017

Καΐλης, Α., *Η Σχέση Επιστήμης και Πολιτικής στη Διαδικασία Διαπραγμάτευσης Διεθνών Περιβαλλοντικών Καθεστώτων: Η Περίπτωση του Καθεστώτος του Μεσογειακού Πρωτοκόλλου σχετικά με τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές και Δραστηριότητες*, Διδ. Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2015

Καλλία, Α., Σαμαρά, Κ., *Ατμοσφαιρική Ρύπανση και Κλιματική Αλλαγή*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007

Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007

Κουτούπα – Ρεγκάκου, Ε., *Δίκαιο του Περιβάλλοντος*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007

Νταλής, Σ., *Οι Διατλαντικές Σχέσεις και το Πρωτόκολλο του Κιότο στη Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Αλλαγή του Κλίματος*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, 2005

Ραυτόπουλος, Ε., *Το Νέο Καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Μεσογείου: Το Πρόβλημα και τα Κείμενα της Ελληνικής Μετάφρασης*, ΜΕΡΙΕΛΑΝ Μελέτες Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου και Διαπραγμάτευσης-1, (β' έκδοση), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015

Ραυτόπουλος, Ε., *Διεθνείς Διαπραγματεύσεις: Θεωρία και Τεχνική Οικοδόμησης Διεθνούς Κοινού Συμφέροντος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014

- Ραυτόπουλος, Ε., *Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra-Ο Κύκλος των Αποβλήτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014 (ανατύπ. Α' έκδοσης 2006)
- Σαμιώτης, Γ. Δ., Τσάλτας, Γρ. Ι., *Διεθνής Προστασία Περιβάλλοντος, Διεθνείς Πολιτικές και Δίκαιο του Περιβάλλοντος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990
- Τσάλτας, Γρ. Ι. (επιμ.), *Περιβάλλον: Διεθνής Προστασία, Πολιτική, Δίκαιο, Θεσμοί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2017
- Τσάλτας, Γρ. Ι., Κατσιμπάρδης, Κ. (επιμ.), *Κοπεγχάγη 2009. Το Περιβάλλον στη Δίνη μιας Παγκόσμιας Κρίσης*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2011
- Τσάλτας, Γρ. Ι., Πλατιάς, Χ., *Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον. Ανατομία μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2010
- Τσάλτας, Γρ. Ι., Κατσιμπάρδης, Κ. (επιμ.), *Διεθνής Κλιματική Πολιτική. Ο Δρόμος προς την Κοπεγχάγη*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009
- Τσάλτας, Γρ. Ι. (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009
- Τσάλτας, Γρ. Ι. (επιμ.), *Γιοχάνεσμπουργκ 2002. Το Περιβάλλον μετά τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003

ii) Άρθρα-Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

- Καραγεώργου, Β., Ενέργεια και Κλιματικές Αλλαγές-Η Συμβολή των Οικονομικών Εργαλείων στη Προώθηση της Τεχνολογικής Καινοτομίας και την Επίτευξη ενός Βιώσιμου Ενεργειακού Μέλλοντος, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009, σελ. 169-197
- Καραγεώργου, Β., Το Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών ως Εργαλείο Κλιματικής Πολιτικής και η Εφαρμογή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Οδηγία 2003/87/ΕΚ), *Ενέργεια και Δίκαιο*, Τεύχος 8, 2007
- Κατσιμπάρδης, Κ., Διάσκεψη του Μπαλί: Πόσο Επιτυχής μπορεί να Θεωρηθεί, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, Αθήνα, 2009, σελ. 231-245

- Κατσιμπάρδης, Κ., Πασπάτη, Ε., Ο Ρόλος των ΗΠΑ και των Μειζόνων Ρυπαιόντων της Ασίας στη Διαμόρφωση του Νέου Διεθνούς Ρυθμιστικού Πλαισίου για την Κλιματική Αλλαγή, στο Γρ. Ι. Τσάλτας, Κ. Κατσιμπάρδης (επιμ.), *Διεθνής Κλιματική Πολιτική. Ο Δρόμος προς την Κοπεγχάγη*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009, σελ. 53-77
- Κατσιμπάρδης, Κ., Κοιτάζοντας πέρα από το Κιότο: Η Ευρωπαϊκή Κλιματική Πολιτική και τα νέα Εργαλεία επίτευξης των Στόχων της, *Ηλεκτρονικό Περιοδικό Νόμος και Φύση*, Μάρτιος 2008, διαθέσιμο στο <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3291&lang=1&catid=1>
- Κατσιμπάρδης, Κ., Εμπόριο Εκπομπών Αερίων του Θερμοκηπίου: Από το Κιότο στη Βόννη, *Ηλεκτρονικό Περιοδικό Νόμος και Φύση*, Οκτώβριος 2000, διαθέσιμο στο <http://www.nomosphysis.org.gr>
- Λουκά, Ε., Κλιματικές Αλλαγές: Ποιος Πρέπει να Πληρώσει; Απόψεις Ανεπτυγμένων και Αναπτυσσομένων, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η.Ε. στο Μπαλί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009
- Μαυρογένης, Στ., Πασπάτη, Ε., Ο Οδικός Χάρτης του Μπαλί και η Συμφωνία της Κοπεγχάγης: Μία Συγκριτική Προσέγγιση, στο Γρ. Ι. Τσάλτας, Κ. Κατσιμπάρδης (επιμ.), *Κοπεγχάγη 2009: Το Περιβάλλον στη Δίνη μιας Παγκόσμιας Κρίσης*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2011, σελ. 159-172
- Παπαδημητρίου, Ε., Διάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον στο Πόζναν, *Ηλεκτρονικό Περιοδικό Νόμος και Φύση*, Ιανουάριος 2009, διαθέσιμο στο <http://www.nomosphysis.org.gr/category.php?catid=2&lang=1>
- Πλατιάς, Χ., Ο Μακρύς Δρόμος της Ευρώπης προς το Μπαλί και οι Προοπτικές για την Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Κλιματική Αλλαγή: Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των ΗΕ στο Μπαλί*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009
- Σαμιώτης, Γ., Η Εξέλιξη των Εννοιών Ανάπτυξη και Περιβάλλον σε συνάρτηση με την Παγκόσμια Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση, στο Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), *Γιοχάνεσμπουργκ 2002. Το Περιβάλλον μετά τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 59-66

Ξενόγλωσση

i) Βιβλία/Συλλογικοί Τόμοι

Aldy, J. E., Stavins, R., *Architectures for Agreement. Addressing Global Climate Change in the Post-Kyoto World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007

Aldy, J. E., Stavins, R., *Post-Kyoto International Climate Policy: Implementing Architectures for Agreement*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007

Andresen, St., Boasson, E. L., Honneland, G. (επιμ.), *International Environmental Agreements-an Introduction*, Routledge Research in Environmental Politics, 2012

Bäckstrand, K., Lövbrand, E. (επιμ.) *Research Handbook on Climate Governance*, Edward Elgar Publishing, 2015

Bang, G., Heggelund, G. & Vevatne, J., *Shifting Strategies in the Global Climate Negotiations*, CICERO Report, No. 8, November 2005

Barrett, S., *Why Cooperate?, The Incentive to Supply Global Public Goods*, Oxford University Press, 2007

Benedick, R. E., *Ozon Diplomacy: New Directions in Safeguarding the Planet*, Harvard University Press, 1998

Bidwai, P., *The Politics of Climate Change and the Global Crisis*, Orient BlackSwan, 2012

Bjørkum, I., *China in the International Politics of Climate Change. A Foreign Policy Analysis*, The Fridtjof Nansen Institute, Report 12/2005

Bodansky D., *The Art and Craft of International Environmental Law*, Harvard University Press, 2010

Bodansky, D., *The International Climate Change Regime: The Road from Copenhagen*, Viewpoints Series, Harvard Project on International Climate Agreements, October 2010, διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1693889

Bodansky, D., Brunnée, J., Hey, E. (επιμ.), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford University Press, 2008

- Bodle, R. et al., *The Paris Agreement: Analysis, Assessment and Outlook*, Ecologic Institute, Umweltbundesamt, 2016
- Boyle, J., *Assessing the Outcome of COP17 in Pursuit of a Binding Climate Agreement: Negotiators expand the mitigation tent but reinforce the ambition gap*, IISD Report, December 2011
- Brechet, T. et al., *The Impact of the Unilateral EU Commitment on the Stability of International Climate Agreements*, Core Discussion Paper 2008/61, Center for Operations, Research and Econometrics, May 2008
- Bretherton, C., Vogler, J., *The European Union as a Global Actor*, Routledge, London, 2006
- Bulkeley, H., Newell, P., *Governing Climate Change*, Routledge Global Institutions, London & New York, 2010
- Carlarne, P. C., *Climate Change Law and Policy: EU and US Approaches*, Oxford University Press, 2010
- Cullet, P., *Differential Treatment in International Environmental Law*, Ashgate, 2003
- Curtin, J., *The Copenhagen Conference: How Should the EU Respond?*, The Institute of International and European Affairs, Dublin, January 2010
- De Moor, A.P.G. et al., *Evaluating the Bush Climate Change Initiative*, RIVM rapport, 2002
- Dessler, A., Parson E., *The Science and Politics of Global Climate Change. A Guide to the Debate*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006
- Durant, R., *The Administrative Presidency Revisited: Public Lands, the BLM and the Reagan Revolution*, Suny Series, 1992
- Faure, M., Gupta, J., Nentjes, A., *Climate Change and the Kyoto Protocol-The Role of Institutions and Instruments to Control Global Change*, Edward Elgar Publishing, UK, 2003
- Fisher, D., *National Governance and the Global Climate Change Regime*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2004
- Gang, Ch., *China's Climate Policy*, Routledge, London & New York, 2012

- Gang, Ch., *Politics of China's Environmental Protection. Problems and Progress*, World Scientific Publishing Co., 2009
- Griffin, J. M., *Global Climate Change - The Science, Economics and Politics*, Series Editors: Wallace E. Oates, Henk Falmier, 2003
- Grubb, M., Christian, V., Duncan, B., *The Kyoto Protocol: A Guide and Assessment*, The Royal Institute of International Affairs, London, 1999
- Gupta, J., Grubb, M. (επιμ.), *Climate Change and European Leadership. A Sustainable Role for Europe?*, Environment and Policy, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, 2000
- Gupta, J., *On Behalf of my Delegation: A Guide for Developing Country Climate Negotiators*, Center for Sustainable Development of the Americas, Washington DC, 2000
- Gupta, J., Van Der Wurff, P., Lebrun, F., G., *Bridging Interest, Classification, and Technology Gaps in the Climate Change Regime*, Institution for Environmental Studies, Vrije Universeit, Amsterdam, 2001
- Gupta, J., *The Climate Change Convention and Developing Countries: From Conflict to Consensus?*, Environment and Policy Series, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1997
- Hallding, K., Han, G., Olsson, M., *A Balancing Act: China's Role in Climate Change*, The Commission on Sustainable Development, 2009
- Hansjürgens, B. (επιμ.), *Emissions Trading for Climate Policy-US and European Perspectives*, Cambridge, 2005
- Happaerts, S., Bruyninckx, H., *Rising Powers in Global Climate Governance. Negotiating in the New Worlds Order*, Working Paper No. 124, Leuven Centre for Global Governance Studies, October 2013,
- Harris, P. G. (επιμ.), *Europe and Global Climate Change: Politics, Foreign Policy and Regional Cooperation*, Edward Elgar, Cheltenham, 2007
- Harris, P. G. (επιμ.), *Global Warming and East Asia: The Domestic and International Politics of Climate Change*, Routledge, London & New York, 2003

- Herold A. et al., *The Development of Climate Negotiations in View of Lima*, EP Policy Department, Brussels, 2014
- Hongyuan, Y., *Global Warming and China's Environmental Diplomacy*, Nova Science Publishers, USA, 2008
- Honkonen, T., *The Common but Differentiated Responsibility Principle in Multilateral Environmental Agreements - Regulatory and Policy Aspects*, Kluwer Law International, Netherlands, 2009
- Khor, M., *Some Key Issues for the Post-Bali Climate Process*, Third World Network, Malaysia, 2008
- Korpoo, A., *Russia and the Post-2012 Climate Regime: Foreign rather than Environmental Policy*, The Finnish Institute of International Affairs, Briefing Paper 23, November 2008, διαθέσιμο στο http://www.upi-fiia.fi/assets/events/UPI_Briefing_Paper_23_2008.pdf
- Levin, K., Finnegan, J., *Assessing Non-Annex I Pledges: Building a Case for Clarification*, WRI Working Paper, World Resources Institute, December 2011
- Mintzer, M. I., Amber, L. J. (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994
- Morgan, J. et al., *Reflections on the Cancun Agreements*, World Resources Institute, December 2012, διαθέσιμο στο <http://www.wri.org/stories/2010/12/reflections-cancun-agreements>
- Morrison, Fr., L., Wolfrum, R., *International, Regional and National Environmental Law*, Kluwer Law International, 2000
- Muller, B., *Copenhagen 2009. Failure or Final Wake-up Call for our Leaders?*, EV 49, Oxford Institute for Energy Studies, February 2010
- Oberthür, S., Pallemarts, M. (επιμ.), *The New Climate Policies of the European Union. Internal Legislation and Climate Diplomacy*, Institute for European Studies, 2010
- Oberthür, S., Ott, H. E., *The Kyoto Protocol: International Climate Policy for the 21st Century*, Springer-Verlag, Berlin 1999
- Ostrom, E., *Governing the Commons*, Cambridge University Press, 1990

- Ott, H.E., *Climate Policy Post-2012 – A Roadmap. The Global Governance of Climate Change*, Tällberg Foundation, 2007
- Ott, H.E., *Warning Signs from Delhi. Troubled Waters Ahead for Global Climate Policy*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2002
- Ott, H., Oberthür, S., *Breaking the Impasse: Forging an EU Leadership Initiative on Climate Change*, Heinrich Böll Foundation, June 2001
- Peeters, M., Deketelaere, K. (επιμ.), *EU Climate Change Policy. The Challenge of New Regulatory Initiatives*, Edward Elgar Publishing, UK, 2006
- Portney, R. P. (επιμ.), *Public Policies for Environmental Protection*, Resources for the Future, Washington, D.C., 1990
- Rabe, G.B. (επιμ.), *Greenhouse Governance. Addressing Climate Change in America*, Brookings Institutions Press, 2010
- Raftopoulos, E., McConnell, M. (επιμ.), *Contributions to International Environmental Negotiation in the Mediterranean Context*, MEPIELAN Studies in International Environmental Law and Negotiation – 2, Nomiki Bibliothiki SA-Bruylant Publishers, 2014 (reprint. first edition 2014)
- Rajamani, L., *Differential Treatment in International Environmental Law*, Oxford University Press, 2006
- Ringius, L., *The European Community and Climate Protection: What's Behind the Empty Rhetoric?* CICERO Report, No. 8, 29 October 1999
- Rowlands, I., *The Politics of Global Atmospheric Change*, Manchester University Press, Manchester 1995
- Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995
- Saulnier, J.B., Varella, M.D. (επιμ.), *Global Change, Energy Issues and Regulation Policies*, Integrated Science & Technology Program, 2013
- Spencer, T., Tangen, K., Korppoo, A., *The EU and the Global Climate Regime, Getting Back in the Game*, The Finish Institute of International Affairs, Briefing Paper 55, 25 February 2010

- Sprinz, D., Luterbacher U. (επιμ.), *International Relations and Global Climate Change*, 2nd edition, MIT Press, 2013
- Sterk, W., Eichhorst, U., Rudolph, F., *Something was Rotten in the State of Denmark – Cop-out in Copenhagen*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, April 2010
- Stensdal, I., *China's Climate Change Policy 1988-2011: From Zero to Hero?*, FNI Report 9/2012
- Stensdal, I., *China's Carbon Intensity Target - Climate Actors and Policy Developments*, FNI Report 3/2012
- Stiglitz, J. E., *Making Globalization Work*, W.W. Norton & Company, New York-London, 2006
- Swanson, T. M., Johnston, S., *Global Environmental Problems and International Environmental Agreements: the Economics of International Institution Building*, Edward Elgar, Cheltenham, U.K., 1999
- Tangen, K., *The Odd Couple? The Merits of Two Tracks in the International Climate Change Negotiations*, The Finish Institute of International Affaires, Briefing Paper 59, 30 April 2010
- Tuerk, A. et al., *Alternative Frameworks for International Climate Cooperation: Country Positions in the Run Up to Durban*, ICPIA, 2011
- Watanabe, R., Arens, Chr., Mersmann, F., Ott, H. E., Sterk, W., *The Bali Roadmap for Global Climate Policy, New Horizons and Old Pitfalls*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2008
- Werksman, J., Herbertson, K., *The Legal Character of National Actions and Commitments: In a Copenhagen Agreement: Options and Implications*, Working Paper, World Resources Institute, November 2009
- Witthaus, B., *The International Climate Regime and its Driving-Forces. Obstacles and Chances on the Way to a Global Response to the Problem of Climate Change*, Diplomica Verlag GmbH, Hamburg, 2012
- Wurzel, R., Connelly, J. (επιμ.), *The European Union as a Leader in International Climate Change Politics*, Routledge, USA, 2011

Yamin, F., Depledge, J., *The International Climate Change Regime: A Guide to Rules, Institutions and Procedures*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004

ii) Άρθρα/Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

Agrawala, Sh., Andresen, St., US Climate Policy: Evolution and Future Prospects, *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 117-137

Agrawala, Sh., Andresen, St., Indispensability and Indefensibility? The United States in the Climate Treaty Negotiations, *Global Governance*, 5(4), 1999, σελ. 457-482

Afionis, St., The European Union as a Negotiator in the International Climate Change Regime, *International Environmental Agreements*, 11(4), 2011, σελ. 341-360

Afionis, St., Chatzopoulos, I., Russia's Role in UNFCCC Negotiations since the Exit of the United States in 2001, *International Environmental Agreements*, 10(1), 2010, σελ. 45-63

Aldy, J. E., Stavins, R. N., Climate Policy. Architectures for the Post-Kyoto World, *Environment*, 50(3), May/June 2008, σελ. 6-17

Aldy, J. E., Barrett S., Stavins, R. N., Thirteen plus One: A Comparison of Global Climate Architectures, *Climate Policy*, 3(4), 2003, σελ. 373-397

Aldy, J. E. et al., Climate Change: An Agenda for Global Collective Action, Conference on "The Timing of Climate Change Policies", *Pew Center on Global Climate Change*, October 2001

Andresen, St., Boasson, E. L., International Climate Cooperation: Clear Recommendations, Weak Commitments, στο St. Andresen, E. L. Boasson & G. Honneland (επιμ.), *International Environmental Agreements-an Introduction*, Routledge Research in Environmental Politics, 2012, σελ. 49-66

Andresen, St., Agrawala, Sh., Leaders, Pushers and Laggards in the Making of the Climate Regime, *Global Environmental Change*, 12(1), 2002, σελ. 41-51

Audet, R., Climate Justice and Bargaining Coalitions: a Discourse Analysis, *International Environmental Agreements*, 13(3), 2013, σελ. 369-386

- Bafundo, N. E., Compliance with the Ozone Treaty: Weak States and the Principle of Common but Differentiated Responsibility, *American University International Law Review*, 21(3), 2006, σελ. 461-495
- Bang, G., The United States, στο K. Bäckstrand, E. Lövbrand (επιμ.), *Research Handbook on Climate Governance*, Edward Elgar Publishing, 2015, σελ. 213-223
- Bang, G., Hovi, J., Sprinz, D. F., US Presidents and the Failure to Ratify Multilateral Environmental Agreements, *Climate Policy*, 12(6), 2012, σελ. 755-763
- Bang, G., Signed but not Ratified: Limits to US Participation in International Environmental Agreements, *Review of Policy Research*, 28 January 2011, σελ. 65-81
- Bang, G., Energy Security and Climate Change Concerns: Triggers for Energy Policy Change in the United States?, *Energy Policy*, 38(4), 2010, σελ. 1645-1653
- Bang, G. et al., The United States and International Climate Cooperation: International “Pull” versus Domestic “Push”, *Energy Policy*, 35(2), 2007, σελ. 1282-1291
- Bang, G., Tjernshaugen, A., Andresen, St., Future U.S. Climate Policy: International Re-engagement?, *International Studies Perspectives*, 6(2), 2005, σελ. 285-303
- Barnett, J., The Worst of Friends: OPEC and G-77 in the Climate Regime, *Global Environmental Politics*, 8(4), November 2008, σελ. 1-8
- Beg, N. et al., Linkages between Climate Change and Sustainable Development, *Climate Policy*, 2(2-3), σελ. 129-144
- Berk, M., Elzen den M., Options for Differentiation of Future Commitments in Climate Policy: How to realize timely Participation to meet Stringent Climate Goals, *Climate Policy*, 1(4), 2001, σελ. 1-16
- Bierman, Fr. et al., The Fragmentation of Global Governance Architectures: A Framework for Analysis, *Global Environmental Politics*, 9(4), November 2009, σελ. 14-40
- Blanchard, O., Perkaus, J. F., Does the Bush Administration’s Climate Policy mean Climate Policy?, *Energy Policy*, 32(18), 2004, σελ. 1993-1998

- Blanford, J. G., Richard G. R., Rutherford, Th., Revised Emissions Growth Projections for China: Why post-Kyoto Climate Policy must look East, στο J. Aldy & R. Stavins (επιμ.), *Post-Kyoto International Climate Policy: Implementing Architectures for Agreement*, Cambridge University Press, New York, σελ. 822-856
- Blaxekjær, L. O., Dan Nielsen, T., Mapping the Narrative Positions of New Political Groups under the UNFCCC, *Climate Policy*, 15(6), 2015, σελ. 751-766
- Bodansky, D., The Legal Character of the Paris Agreement, *RECIEL*, 25(2), 2016, σελ. 142-150
- Bodansky, D., The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?, *The American Journal of International Law*, 110(2), 2016, σελ. 288-319
- Bodansky, D., Rajamani, L., The Evolution and Governance Architecture of the United Nations Climate Change Regime, November 2016, διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2168859
- Bodansky, D., The Negotiations that would not Die, *Opinio Juris*, 11 December 2012, διαθέσιμο στο <http://opiniojuris.org/2011/12/11/the-negotiations-that-would-not-die/>
- Bodansky, D., W(h)ither the Kyoto Protocol? Durban and Beyond, Harvard Project on Climate Agreements, August 2011, διαθέσιμο στο http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1917603
- Bodansky, D., A Tale of Two Architectures: The Once and Future U.N. Climate Change Regime, March 2011, διαθέσιμο στο http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1773865
- Bodansky, D., The Copenhagen Climate Change Conference: A Postmortem, *The American Journal of International Law*, 104(2), 2010, σελ. 230 – 240
- Bodansky, D., The Copenhagen Climate Change Conference: A Post-Mortem, *American Journal of International Law*, 104(2), April 2010, σελ. 230-240
- Bodansky, D., Climate Change: Top 10 Percepts for US Foreign Policy, Resources for the Future, Issue Brief, January 2009, διαθέσιμο στο <http://www.rff.org/RFF/Documents/IB%2009-01.pdf>

- Bodansky, D., Prologue to the Climate Change Convention, στο M. I. Mintzer, Amber J. Leonard (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, σελ. 45-71
- Bodansky, D., The UN Framework Convention on Climate Change: A Commentary, *Yale Journal of International Law*, 18, 1993, σελ. 451-558
- Bomberg, E., Super, B., The 2008 US President Election: Obama and the Environment, *Environmental Politics*, 18(3), 2009, σελ. 424-430
- Boyte, R., Common but Differentiated Responsibilities. Adjusting the “Developing”/“Developed” Dichotomy in International Environmental Law, *New Zealand Journal of Environmental Law*, 14, 2010, σελ. 63-102
- Brouns, B., Ott, H. E., Taking the Lead: Post-2012 Climate Targets for the North, *Wuppertal Institute Paper*, 2005
- Brunnée, J., Europe, The United States and the Global Climate Regime: All Together Now? *Journal of Land Use*, 24(1), 2008
- Bulkeley, H., Moser, S., Responding to Climate Change: Governance and Social Action beyond Kyoto, *Global Environmental Politics*, 7(2), May 2007, σελ. 1-10
- Bushey, D., Jinnah, S., Evolving Responsibility? The Principle of Common but Differentiated Responsibility in the UNFCCC, *Berkeley Journal of International Law Publicist*, 6, 2010, σελ. 1-10
- Byrn, J. et al., American Policy Conflict in the Greenhouse: Divergent Trends in Federal, Regional, State and Local Green Energy and Climate Change Policy, *Energy Policy*, 35(9), 2007, σελ. 4555-4573
- Chasek, P. S., US Policy in the UN Environmental Arena: Powerful Laggard or Constructive Leader?, *International Environmental Agreements*, 7(4), 2007, σελ. 363-387
- Chen, M. C. et al., Impact of the Doha Outcome on Surplus Emission Allowances and their Effect on Developed Countries Emissions, *Climatic Change*, 120(4), 2013, σελ. 847-857

- Christiansen, A. Chr., Convergence or Divergence? Status and Prospects for US Climate Strategy, *Climate Policy*, 3(4), 2003, σελ. 343-358
- Christiansen, A., Wettestad, J., The EU as a Frontrunner on Greenhouse Gas Emission Trading: How did it Happen and will the EU Succeed? *Climate Policy*, 3(1), 2003, σελ. 3-18
- Christoff, P., Cold Climate in Copenhagen: China and the United States at COP 15, *Environmental Politics*, 19(4), July 2010, σελ. 637-656
- Christoff, P., The Bali Roadmap: Climate Change, COP 13 and Beyond, *Environmental Politics*, 17(3), June 2008, σελ. 466-472
- Cléménçon, R., The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?, *The Journal of Environment & Development*, 25(1), 2016, σελ. 3-24
- Cléménçon, R., The Bali Road Map. A First Step on the Difficult Journey to a Post-Kyoto Protocol Agreement, *The Journal of Environment and Development*, 17(1), March 2008, σελ. 70-94
- Dai, X., Global Regime and National Change, *Climate Policy*, 10(6), 2010, σελ. 622-637
- Dasgupta, Ch., The Climate Change Negotiations, στο M. I. Mintzer, L. J. Amber (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, σελ. 129-148
- Death, C., Summit Theatre: Exemplary Governmentality Environmental Diplomacy in Johannesburg and Copenhagen, *Environmental Politics*, 20(1), 2011, σελ. 1-19
- Deleuil, Th., The Common but Differentiated Responsibilities Principle: Changes in Continuity after the Durban Conference of the Parties, *RECIEL*, 21(3), 2012, σελ. 271-281
- Den Elzena, M. et al., Differentiation of Countries' Future Commitments in a post-2012 Climate Regime. An Assessment of the "South-North Dialogue" Proposal, *Environmental Science & Policy*, 10(3), 2007, σελ. 185-203
- Depledge, J., The Road less Travelled: Difficulties in Moving between Annexes in the Climate Change Regime, *Climate Policy*, 9(3), 2009, σελ. 273-287

- Depledge, J., Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 154-165
- Depledge, J., Against the Grain: The United States and the Global Climate Change Regime, *Global Change, Peace & Security*, 17(1), 2005, σελ. 11-27
- Dessai, S., Why did The Hague Climate Conference Fail?, *Environmental Politics*, 10(3), 2001, σελ. 139-144
- Dimitrov, R., Inside Copenhagen: The State of Climate Governance, *Global Environmental Politics*, 10(2), 2010, σελ. 18-24
- Dubash, N., Rajamani, L., Beyond Copenhagen: Next Steps, *Climate Policy*, 10(6), 2010, σελ. 593-599
- Dubash, N. K., Copenhagen: Climate of Mistrust, 44(52), *Economic & Political Weekly*, 2009, σελ. 8-11
- Dubois-Maljean, S., The Paris Agreement: A New Step in the Gradual Evolution of Differential Treatment in the Climate Regime?, *RECIEL*, 25(2), 2016, σελ. 151-160
- Dupont, C., Oberthür, S., The European Union, στο K. Bäckstrand & E. Lövbrand (επιμ.), *Research Handbook on Climate Governance*, Edward Elgar Publishing, 2015, σελ. 224-236
- Eckersley, R., Ambushed: The Kyoto Protocol, The Bush Administration's Climate Policy and the Erosion of Legitimacy, *International Politics*, 44(2), 2007, σελ. 306-324
- Economy, E. C., China's Environmental Diplomacy, στο S. K. Samuel (επιμ.), *China and the World: Chinese Foreign Policy Faces the New Millennium* (4th edition), Boulder: Westview Press, 1998, σελ. 264-283
- Economy, E. C., Chinese Policy Making and Global Climate Change: Two-front Diplomacy and the International Community, στο M. A., Schreurs & E. C. Economy (επιμ.), *The Internationalization of Environmental Protection*, Cambridge University Press, 1997, σελ. 19-41

- Elgstrom, O., The European Union as a Leader in International Multilateral Negotiations-A Problematic Aspiration, *International Relations*, 21(4), 2007, σελ. 445-458
- Ellermann, A. D., US Experience with Emissions Trading: Lessons for CO₂ Emissions Trading, στο B. Hansjürgens (επιμ.), *Emissions Trading for Climate Policy-US and European Perspectives*, Cambridge, 2005
- Elzen den, M., Höhne, N., Reductions of Greenhouse Gas Emissions in Annex I and Non-Annex I Countries for Meeting Concentration Stabilization Targets, *Climatic Change*, 91(3), 2008, σελ. 249-274
- Elzen den, M., Höhne, N., *Emission Reduction Trade-offs for Meeting Concentration Targets*, Bonn Climate Change Talks, Presentation at the IPCC in-session workshop, UNFCCC SBSTA, 6 June 2008
- Falkner, R., Stephan, H., Vogler, J., International Climate Policy after Copenhagen: Towards a Building Blocks Approach, *Global Policy*, 1(3), 2010, σελ. 252-262
- Frankel, J., Formulas for Quantitative Emission Targets, στο J. E. Aldy, R. Stavins (επιμ.), *Architectures for Agreement. Addressing Global Climate Change in the Post-Kyoto World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, σελ. 31-56
- Fischer, S., Geder, O., The Changing Role of International Negotiations in EU Climate Policy, *The International Spectator*, 50(1), 2015, σελ. 1-7
- Getu, M., Accommodating the Interests of Developing Countries in the Climate Change Regime: Lessons from the Ozon Layer Regime, *AJOL*, 6(1), June 2012, σελ. 1-44
- Golup, A., Strukova, E., Russia and the GHG Market, *Climatic Change*, 63(1-2), 2004, σελ. 223-243
- Grubb, M. et al., Global Carbon Mechanisms: Lessons and Implications, *Climatic Change*, 104(3), February 2011, σελ. 539-573
- Grubb, M., Copenhagen: Back to the Future? *Climate Policy*, 10(2), 2010, σελ. 127-130
- Grubb, M. & Yamin, F., Climate Collapse at the Hague: What Happened, Why and Where Do We Go From Here?, *International Affairs*, 77(2), 2001, σελ. 261-276

- Grundmann, R., Climate Change and Knowledge Politics, *Environmental Politics*, 16(3), June 2007, σελ. 414-432
- Gupta, J., North-South Aspects of the Climate Change Issue: Towards a Constructive Negotiating Package for Developing Countries, *RECIEL*, 8(2), 1999, σελ. 198-208
- Gupta, J., Leadership in the Climate Regime. Inspiring the Commitments of Developing Countries in Post-Kyoto Phase, *RECIEL*, 7(2), 1998, σελ. 180-193
- Haas, P., Climate Change Governance after Bali, *Global Environmental Politics*, 8(4), 2008, σελ. 1-7
- Hale, S., The New Politics of Climate Change: Why We are Failing and How We will Succeed, *Environmental Politics*, 19(2), 2010, σελ. 255-275
- Hale, Th., A Climate Coalition of the Willing, *The Washington Quarterly*, 34(1), 2011, σελ. 89-101
- Hallding, K., Han, G., Olsson, M., China's Climate- and Energy-security Dilemma: Shaping a New Path of Economic Growth, *Journal of Current Chinese Affairs*, 3, 2009, σελ. 119-134
- Halvorssen, A., Common, but Differentiated Commitments in the Future Climate Change Regimen Amending the Kyoto Protocol to include Annex C and the Annex C Mitigation Fund, *Colorado Journal of International Environmental Law*, 18(2), 2007, σελ. 247-265
- Hamdi-Cherif, M., Guivarch, C., Quirion, Ph., Sectoral Targets for Developing Countries: Combining 'Common but Differentiated Responsibilities' with 'Meaningful Participation', *Climate Policy*, 11(1), 2011, σελ. 731- 750
- Harris, P. G., Beyond Bush: Environmental Politics and Prospects for US Climate Policy, *Energy Policy*, 37(3), 2009, σελ. 966-971
- Harris, P. G., Sharing the Burdens of Environmental Change: Comparing EU and U.S. Policies, *The Journal of Environmental Development*, 2002, 11(4), 2002, σελ. 380-401
- Harris, P. G., Common but Differentiated Responsibility: The Kyoto Protocol and United States Policy, *New York University Environmental Law Journal*, 27(7), 1999

- Hazerman M., US Energy Policy Overcoming Barriers to Action, *Environment*, 51(5), 2009, σελ. 24-31
- Heggelund, G., China's Climate Change Policy: Domestic and International Developments, *Asian Perspective*, 31(2), 2007, σελ. 155-191
- Hare W. et al., The Architecture of the Global Climate Regime: A Top-down Perspective, *Climate Policy*, 10(6), 2010, σελ. 600-614
- Hatch, M.T., Chinese Politics, Energy Policy, and the International Climate Change Negotiations, στο P. G. Harris (επιμ.), *Global Warming and East Asia: The domestic and International politics of Climate Change*, Routledge, London & New York, 2003
- Höhne, N., Elzen den, M., Weiss, M., Common but Differentiated Convergence (CDC): a New Conceptual Approach to Long-term Climate Policy, *Climate Policy*, 6(2), 2006, σελ. 181-199
- Honkonen, T., The Principle of Common but Differentiated Responsibility in Post-2012 Climate Negotiations, *RECIEL*, 18(3), 2009, σελ. 257-267
- Hovi, J., Sprinz, D., Bang, G., Why the United States did not become a Party to the Kyoto Protocol, *European Journal of International Relations*, 18(1), 2010, σελ. 129-150
- Hovi, J., Skodvin, T., Andresen, S., The Persistence of the Kyoto Protocol: Why other Annex I Countries move on without the United States, *Global Environmental Politics*, 3(4), 2003, σελ. 1-23
- Howse, R., Teitel, R., Beyond Compliance: Rethinking Why International Law Really Matters, *Global Policy*, 1(2), 2010, σελ.127-136
- Huettner, M. et al., Regaining Momentum for International Climate Policy beyond Copenhagen, *Carbon Balance and Management*, 5(2), 2010, σελ. 1-8
- Hunter, D., Implications of the Copenhagen Accord for Global Climate Governance, *Sustainable Development Law and Policy*, 10(2), 2010, σελ. 4-15
- Hunter, D., International Climate Negotiations: Opportunities and Challenges for the Obama Administration, *Duke Environmental Law & Policy Forum*, 19, 2009, σελ. 247-274

- Hyder, T. O., Looking Back to See Forward, στο M. I. Mintzer, L. J. Amber (επιμ.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, σελ. 201-226
- Janning, J., Leadership Coalitions and Change: the Role of States in the European Union, *International Affairs*, 81(4), 2005, σελ. 821-833
- Jeon, H. K., Yoon, S., From International Linkages to Internal Divisions in China, *Asian Survey*, 46(6), 2006, σελ. 846-866
- Jiahua, P., Chine: Responsable et Victime des Changements Climatiques, *Alternatives Sud*, 13(2), 2006.
- Jinnah, S. et al., Tripping Points: Barriers and Bargaining Chips on the Road to Copenhagen, *Environmental Research Letters*, 2009, σελ. 1-6
- Kamminga, M., The Ethics of Climate Politics: Four Modes of Moral Discourse, *Environmental Politics*, 17(4), 2008, σελ. 673-692
- Kasa, S., Gullberg, A., Heggelund, G., The Group of 77 in the International Climate Negotiations: Recent Developments and Future Directions, *International Environmental Agreements*, 8(2), 2008, σελ. 113-127
- Katsibardis, K., Adapting to Climate Change: the Emerging EU Strategy, Ιανουάριος 2008, *Ηλεκτρονικό Περιοδικό Νόμος και Φύση*, διαθέσιμο στο <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3232&lang=2&catpid=12>
- Keohane, R., Victor, D., The Regime Complex of Climate Change, Discussion Paper 10-33, *The Harvard Project on International Climate Agreements*, January 2010 διαθέσιμο στο http://belfercenter.hks.harvard.edu/files/KeohaneVictor_Final.pdf
- Khor, M., Doha 2012: A Climate Conference of Low Ambitions, *Economic & Political Weekly*, 48(2), 2013, σελ. 18-21
- Klarlsson, Ch. et al., Looking for Leaders: Perceptions of Climate Change Leadership among Climate Change Negotiation Participants, *Global Environmental Politics*, 11(1), 2011, σελ. 89-107
- Kobayashi, Y., Navigating between Luxury and Survival Emissions, στο P. Harris (επιμ.), *Global Warming and East Asia: The Domestic and International Politics of Climate Change*, London, Routledge, σελ. 86-108

- Kuik, O. et al., Post-2012 Climate Policy Dilemmas: a Review of Proposals, *Climate Policy*, 8(3), 2008, σελ. 317-336
- Kulovesi, K., Gutierrez, M., Climate Change Negotiations Update: Process and Prospects for a Copenhagen Agreed Outcome in December 2009, *RECIEL*, 18(3), 2009, σελ. 229-243
- Kulovesi, K., Keinamen, K., Long-term Climate Policy: International Legal Aspects of Sector-based Approaches, *Climate Policy*, 6(3), 2006, σελ. 313-325
- Leal-Arcas R., Alternative Architectures for Climate Change: Major Economies, *European Journal of Legal Studies*, 4(1), 2011, σελ. 25-56
- Lewis, J., China's Strategic Priorities in International Climate Change Negotiations, *The Washington Quarterly*, 31(1), 2007-2008, σελ. 155-174
- Lo, A., Active Conflict or Passive Coherence? The Political Economy of Climate Change in China, *Environmental Politics*, 19(6), 2010, σελ. 1012-1017
- Lutsey, N., Sperling D., America's Bottom-up Climate Change Mitigation Policy, *Energy Policy*, 36(2), 2008, σελ. 673-785
- Mace, M. J., Funding for Adaptation to Climate Change: UNFCCC and GEF Developments since COP-7, *RECIEL*, 14(3), 2005, σελ. 225-246
- Maguire, R., The Role of Common but Differentiated Responsibility in the 2020 Climate Regime, *Carbon & Climate Law Review*, 7(4), 2013, σελ. 260-269
- Malhean-Dubois, S., Richard, V., The Drafting of the Future International Climate Regime: From the Copenhagen Accord to the Cancun Agreements, στο J. B. Saulnier, M. D. Varela (επιμ.), *Global Change, Energy Issues and Regulation Policies*, Integrated Science & Technology Program, 2013, σελ. 239-257
- Massai, L., The Long Way to the Copenhagen Accord: Climate Change Negotiations in 2009, *RECIEL*, 19(1), 2010, σελ. 104-121
- Matsui, Y., Some Aspects of the Principle of "Common but Differentiated Responsibilities", *International Environmental Agreements*, 2(2), 2002, σελ. 151-171
- Matus, K. et al., Health Damages from Air Pollution in China, *Global Environmental Change*, 22(1), 2012, σελ. 55-66

- Mazmanian, D., Jurewitz, J., Nelson, H., California's Climate Change Policy: The Case of a Subnational State Actor Tackling a Global Challenge, *The Journal of Environment & Development*, 17(4), December 2008, σελ. 401-423
- Mbeva, K .L., Pauw, P., *Self-differentiation of Countries' Responsibilities Addressing Climate Change through Intended Nationally Determined Contributions*, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, Discussion Paper 4/2016
- McKibbin, W. J., Wilcoxon, P. J., The Role of Economics in Climate Change Policy, *Journal of Economic Perspectives*, 16(2), 2002, σελ. 107-129
- Michaelowa, A., Butzengeiger, S., Jung, M., Graduation and Deepening: An Ambitious post-2012 Climate Policy Scenario, *International Environmental Agreements*, 5(1), 2005, σελ. 25-46
- Moncel, R., Unconstructive Ambiguity in the Durban Climate Deal of COP 17/CMP 7, *Sustainable Development Law & Policy*, 12(2), 2012, σελ. 6-11
- Müller, B., Quo vadis, Kyoto? Pitfalls and Opportunities, *Climate Policy*, 5(4) 2005, σελ. 463-467
- Najam, A., Huq, S., Sokam, Y., Climate Negotiations beyond Kyoto: Developing Countries' Concerns and Interests, *Climate Policy*, 3(3), 2003, σελ. 221-231
- Nurse, L., Moore, R., Adaptation to Global Climate Change: An Urgent Requirement for Small Island Developing States, *RECIEL*, 14(2), 2005, σελ. 100-107
- Nye, J. S., The American National Interest and Global Public Good, *International Affairs*, 78(2), 2002, σελ. 233-244
- Obergassel, W. et al., *Phoenix from Ashes-An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2016
- Oberthür, S., Groen, L., The European Union and the Paris Agreement: Leader, Mediator, or Bystander?, *Wires Climate Change*, 8(1), 2017, σελ. 1-8
- Oberthür, O., The European Union's Performance in the International Climate Change Regime, *Journal of European Integration*, 33(6), 2011, σελ. 667-682

- Oberthür, S., Kelly, C. R., EU Leadership in International Climate Policy: Achievements and Challenges, *The International Spectator*, 43(3), September 2008, σελ. 35-50
- Olmstead, S. M., Stavins, R. N., Three Key Elements of a Post-2012 International Climate Policy Architecture, *Review of Environmental Economics and Policy*, 6(1), 2012, σελ. 65–85
- Olmstead, S. M., Stavins, R. N., An International Policy Architecture for the Post-Kyoto Era, *The American Economic Review, Papers and Proceedings*, 96(2), 2006
- Ott, H. et al., *The Road to Paris: Road Work and New Horizons, An Assessment of the Climate Conference in Lima (COP20/CMP10) and the Prospects of COP21/CMP11 in Paris*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, March 2015
- Ott, H. E., Sterk, W., Watanabe, R., The Bali Roadmap: New Horizons for Global Climate Policy, *Climate Policy*, 8(1), 2008, σελ. 91-95
- Page, E., Distributing the Burdens of Climate Change, *Environmental Politics*, 17(4), 2008, σελ. 556-575
- Paltsev, S. et al., The Role of China in Mitigating Climate Change, *Energy Economics*, 34, 2012, σελ. 444-450
- Pani, R., Mukhopadhyay, U., Identifying the Major Players behind Increasing Global Carbon Dioxide Emissions: A Decomposition Analysis, *Environmentalist*, 30(2), 2010, σελ. 183-205
- Paspati, E., The Output of the Durban Climate Change Negotiation: a First Critical Approach, *MEPIELAN E-Bulletin*, 22 February 2012
- Pauwelin, J., The End of Differential Treatment for Developing Countries? Lessons from the Trade and Climate Change Regimes, *RECIEL*, 22(1), 2012, σελ. 29-41
- Pershing, J., International Climate Change Negotiations: Restoring US Leadership, November 2007, World Resources Institute, διαθέσιμο στο http://pdf.wri.org/testimony/20071113_pershing_testimony_us_senate_fr.pdf

- Putnam, R. D., Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games, *International Organization*, 42(3), 1988, σελ. 427-460
- Qi, Y. et al., Translating a Global Issue Into Local Priority: China's Local Government Response to Climate Change, *Journal of Environment and Development*, 17(4), 2008, σελ. 379-400
- Quenault, B., Pour un Approfondissement et un Elargissement du Protocole de Kyoto dans une Perspective post-2012, *Ecologie & Politique*, 33, 2006, σελ. 171-184
- Raftopoulos, E., International Environmental Negotiation as a Governance Technique, στο E. Raftopoulos, M. McConnell (επιμ.), *Contributions to International Environmental Negotiation in the Mediterranean Context*, MEPIELAN Studies in International Environmental Law and Negotiation – 2, Nomiki Bibliothiki SA-Bruylant Publishers, 2014 (reprint. first edition 2014), σελ. 14-65
- Rajamani, L., The 2015 Paris Agreement: Interplay between Hard, Soft and Non-Obligations, *Journal of Environmental Law*, 28(2), 2016, σελ. 337-358
- Rajamani, L., Ambition and Differentiation in the 2015 Paris Agreement: Interpretative Possibilities and Underlying Politics, *International and Comparative Law Quarterly*, 65(2), 2016, σελ. 1-25
- Rajamani, L., Lima Call to Climate Action. Progress through Modest Victories and Tantative Agreements, *Economic and Political Weekly*, 50(1), 2015, σελ. 14-17
- Rajamani, L., The Warsaw Climate Negotiations: Emerging Understandings and Battle Lines on the Road to the 2015 Climate Agreement, *International and Comperative Law Quarterly*, 63(3), 2014, σελ. 721-740
- Rajamani, L., The Durban Platform for Enhanced Action and the Future of the Climate Regime, *International and Comperative Law Quarterly*, 61(2), 2012, σελ. 501-518
- Rajamani, L., The Changing Fortunes of Differential Treatment in the Evolution of International Environmental Law, *International Affairs*, 88(3), 2012, σελ. 605-623
- Rajamani, L., The Cancun Climate Agreements: Reading the Text, Subtext and Tea Leaves, *International and Comperative Law Quarterly*, 60(2), 2011, σελ. 499-519

- Rajamani, L., The Making and Unmaking of the Copenhagen Accord, *International and Comparative Law Quarterly*, 59(3), 2010, σελ. 824-843
- Rajamani, L., Addressing the Post-Kyoto Stress Disorder: Reflections on the Emerging Legal Architecture of the Climate Regime, *International and Comparative Law Quarterly*, 58(4), 2009, σελ. 803-834
- Rajamani, L., Differentiation in the Post-2012 Climate Regime, *Policy Quarterly*, 4(4), 2008, σελ. 48-51
- Rajamani, L., From Berlin to Bali and Beyond: Killing Kyoto Softly?, *International and Comparative Law Quarterly*, 57(4), 2008, σελ. 909-939
- Rajamani, L., The Principle of Common but Differentiated Responsibility and the Balance of Commitments under the Climate Regime, *RECIEL*, 9(2), 2000, σελ. 120-131.
- Raskin, P. D., Electris, Ch., Rosen, R. A., The Century Ahead: Searching for Sustainability, *Sustainability*, 2(8), 2010, σελ. 2626-2651
- Ren, X., Zeng, L., Zhou, D., Sustainable Energy Development and Climate Change in China, *Climate Policy*, 5(2), 2005, σελ. 185-198
- Richerzhagen, C., Scholz, I., China's Capacities for Mitigating Climate Change, *World Development*, 36(2), 2008, σελ. 308-324
- Rodi, M., Legal Aspects of the European Emissions Trading Scheme, στο B. Hanshürgens (επιμ.), *Emissions Trading for Climate Policy*, Cambridge, 2005.
- Rogeberg, O., Andresen, S., Holtmark, B., International Climate Treaties: The Case for Pessimism, *Climate Law*, 1(1), 2010, σελ. 177-197
- Sands, P., The United Nations Framework Convention on Climate Change, *RECIEL*, 1(3), 1992, σελ. 270-277
- Schmalensee, R., Greenhouse Policy Architecture and Institutions, στο W. D. Nordhaus (επιμ.), *Economics and Policy Issues in Climate Change*, Washington, DC, 1998.
- Schmidt, J., Helme, N., Lee, J., Houdashel, M., Sector-based Approach to the post-2012 Climate Change Policy Architecture, *Climate Policy*, 8(5), 2008, σελ. 495-515

- Shelton, D., Equity, στο D. Bodansky et al. (επιμ.), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford University Press, 2008, σελ. 640-662
- Shukla, P. R., Dhar, S., Climate Agreements and India: Aligning Options and Opportunities on a New Track, *International Environmental Agreements*, 11(3), 2011, σελ. 229-243
- Skjaereth, J. B., Wettestad, J., Fixing the EU Emissions Trading System? Understanding the Post-2012 Changes, *Global Environmental Politics*, 10(4), 2010, σελ. 101-123
- Skjaereth, J. B., Wettestad, J., The Origin, Evolution and Consequences of the EU Emissions Trading System, *Global Environmental Politics*, 9(2), 2009, σελ. 101-122
- Skjaereth, J. B., Wettestad, J., Implementing EU Emissions Trading: Success or Failure?, *International Environmental Agreements*, 8(3), 2008, σελ. 275-290
- Skjaereth, J. B., *The Climate Policy of the EC: Too Hot to Handle?* EED Report 1993/2, The Fridtjof Nansen Institute
- Skodvin, T., “Pivotal Politics” in US Energy and Climate Legislation, *Energy Policy*, 38(8), 2010, σελ. 4214-4223
- Skodvin, T., Andresen, S., An Agenda for Change in U.S. Climate Policies? Presidential Ambitions and Congressional Powers, *International Environmental Agreements*, 9(3), 2009, σελ. 263-280
- Skodvin, T., Andresen, S., Leadership Revisited, *Global Environmental Politics*, 6(3), 2006, σελ. 13-27
- Spence, Ch. et al., Great Expectations: Understanding Bali and the Climate Change Negotiations, *RECIEL*, 17(2), 2008, σελ. 142-153
- Stavins R., A Meaningful US Cap-and-Trade System to Address Climate Change, *Harvard Environmental Law Review*, 32(2), 2009, σελ. 293-371
- Stavins, R., Another Copenhagen Outcome: Serious Questions about the Best Institutional Path Forward, Belfer Center for Science and International Affairs, διαθέσιμο στο <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/analysis/stavins/?p=496>
- Stern, N., Stern Review on the Economics of Climate Change, 2008, διαθέσιμο στο http://www.hm-treasury.gov.uk/sternreview_index.htm

- Stern, T., Antholis, W., A Changing Climate: The Road Ahead for the United States, *The Washington Quarterly*, 31(1), 2007-08, σελ. 175-188
- Sterk, W. et al., *Sands are Running out for Climate Protection: The Doha Climate Conference Once Again Saves the UN Climate Process While Real Climate Action is Shelved for Later*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2012
- Sterk, W. et al., *On the Road Again: Progressive Countries Score a Realpolitik Victory in Durban While the Real Climate Continues to Heat-up*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2011
- Stone, C. D., Common but Differentiated Responsibilities in International Law, *American Journal of International Law*, 98(2), 2004, σελ. 276-301
- Tamura, K., Climate Change and the Credibility of International Commitments: What is Necessary for the US to deliver on such Commitments, *International Environmental Agreements*, 6(3) 2006, σελ. 289-304
- Tangen, K., Heggelund, G., Buen J., China's Climate Change Positions: At a Turning Point? *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 237-252
- Tangen, K., The Climate Change Negotiations: Buenos Aires and Beyond, *Global Environmental Change*, 9(3), October 1999, σελ. 175-178
- Tjernshaugen, A., *United States Participation in Future Climate Agreements-An Assessment*, CICERO Policy Note, January 2005
- Tsang, S., Kolk, A., The Evolution of Chinese Policies and Governance Structures on Environment, Energy and Climate, *Environmental Policy & Governance*, 20(3), 2010, σελ. 180-196
- Urpelainen, J., Explaining the Schwarzenegger Phenomenon: Local Frontrunners in Climate Policy, *Global Environmental Politics*, 9(3), August 2009, σελ. 82-105
- Uusi-Rauva, Ch., The EU Energy and Climate Package: a Showcase for European Environmental Leadership, *Environmental Policy & Governance*, 20, 2010, σελ. 73-88
- Van Zeben, J., The European Emissions Trading Scheme Case law, *RECIEL*, 18(2), 2009, σελ. 119-128

- Verbruggen, A., Preparing the Design of Robust Climate Policy Architectures, *International Environmental Agreements*, 11(4), 2011, σελ. 275-295
- Vezirgiannidou, S. E., The Climate Change Regime Post-Kyoto: Why Compliance is Important and How to Achieve it, *Global Environmental Politics*, 9(4), November 2009, σελ. 41-63
- Vezirgiannidou, S. E., The Kyoto Agreement and the Pursuit of Relative Gains, *Environmental Politics*, 17(1), February 2008, σελ. 40-57
- Victor, G. V., Fragmented Carbon Markets and Reluctant Nations: Implications for the Design of Effective Architectures, στο J. E Aldy & R. Stavins (επιμ.), *Architectures for Agreement. Addressing Global Climate Change in the Post-Kyoto World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, σελ. 133-160
- Victor, D., Toward Effective International Cooperation on Climate Change: Numbers, Interests and Institutions, *Global Environmental Politics*, 6(3), 2006, σελ. 90-103
- Vihma, A., India and the Global Climate Governance: Between Principles and Pragmatism, *Journal of Environment and Development*, 20(1), 2011, σελ. 1-26
- Vogler, J., Changing Conceptions of Climate and Energy Security in Europe, *Environmental Politics*, 22(4), 2013, σελ. 627-645
- Vogler, J., Stephan, H., The European Union in Global Environmental Governance: Leadership in the Making?, *International Environmental Agreements*, 7(4), 2007, σελ. 389-413
- Vogler, J., Bretherton, Ch., The European Union as a Protagonist to the United States on Climate Change, *International Studies Perspectives*, 7(1), 2006, σελ. 1-22
- Vogler, J., The European Contribution to Global Environmental Governance, *International Affairs*, 81(4), 2005, σελ. 835-850
- Voigt, Ch., The Compliance and Implementation Mechanism of the Paris Agreement, *RECIEL*, 25(2), 2016, σελ. 161-173
- Voigt, Ch., Ferreira, F., “Dynamic Differentiation”: The Principles of CBDR-RC, Progression and Highest Possible Ambition in the Paris Agreement, *Transnational Environmental Law*, 5(2), 2016, σελ. 285-303
- Walsh, S. et al., China and India’s Participation in Global Climate Negotiations, *International Environmental Agreements*, 11(2), 2011, σελ. 261-273

- Wang, T., Watson, J., China's Carbon Emissions and International Trade: Implications for post-2012 Policy, *Climate Policy*, 8(6), 2008, σελ. 577-587
- Weiler, F., Global Climate Change and Leadership: The Role of Major Players in Finding Solutions to Common Problems, *The Bologna Center Journal of International Affairs*, 13, 2010, σελ. 13-25
- Westmoreland, J., Global Warming and Originalism: The Role of the EPA in the Obama Administration, *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 37(1), 2010, σελ. 225-256
- Wettestad, J., The Ambiguous Prospects for EU Climate Policy-A Summary of Options, *Energy & Environment*, 12(2-3), 2001, σελ. 139-165
- Wettestad, J., The Complicated Development of EU Climate Policy, στο J. Gupta & M. Grubb (επιμ.), *Climate Change and European Leadership: a Sustainable Role for Europe?* Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2000, σελ. 25-45
- Wiener, B. J., Incentives and Meta-Architecture, στο J. E. Aldy, R. Stavins (επιμ.), *Architectures for Agreement. Addressing Global Climate Change in the Post-Kyoto World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, σελ. 67-80
- Williams, M., The Third World and Global Environmental Negotiations: Interests, Institutions and Ideas, *Global Environmental Politics*, 5(3), 2005, σελ. 48-69
- Winkler, H., Rajamani, L., CBDR&RC in a Regime Applicable to All, *Climate Policy*, 14(1), 2014, σελ. 102-121
- Winkler, H., Vorster, S., Marquard, A., Who Picks up the Remainder? Mitigation in Developed and Developing Countries, *Climate Policy*, 9(6), 2009, σελ. 634-651
- Winkler, H., Measurable, Reportable and Verifiable: the Keys to Mitigation in the Copenhagen Deal, *Climate Policy*, 8(6), 2008, σελ. 534-547
- Winkler, H., Brouns, B., Kartha, S., Future Mitigation Commitments: Differentiating among non-Annex I Countries, *Climate Policy*, 5(5), 2006, σελ. 469-486
- Yamin, F., The Role of the EU in Climate Negotiations, στο J. Gupta, M. Grubb (επιμ.), *Climate Change and European Leadership: a Sustainable Role for Europe?* Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2000, σελ. 47-66
- Yamin, F., The Kyoto Protocol: Origins, Assessment and Future Challenges, *RECIEL*, 7(2), 1998, σελ. 113-127

- Zhang, Z., In What Format and under What Timeframe would China take on Climate Commitments? A Roadmap to 2050, *International Environmental Agreements*, 11(3), 2011, σελ. 245-259
- Zhang, J. X., Copenhagen and Beyond: Reflections on China's Stance and Responses, *East-West Center Working Papers*, Economics Series, No. 111, June 2010
- Zhang, Z., The Forces behind China's Climate Change Policy-Interests, Sovereignty and Prestige, στο P. Harris (επιμ.), *Global Warming and East Asia: The Domestic and International Politics of Climate Change*, Routledge, London, 2003
- Zhou, X., Mori, H., National Institutional Response to Climate Change and Stakeholder Participation: a Comparative Study for Asia, *International Environmental Agreements*, 11(4), 2011, σελ. 297-317

Πρωτογενείς Πηγές

i) Διεθνή Συμβατικά και Διακηρυκτικά Κείμενα

- Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, 1998
- Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozon Layer, 1987
- The Rio Declaration on Environment and Development, 1992
- UN Convention on Biological Diversity, 1992
- UN Framework Convention on Climate Change, 1992
- Vienna Convention for the Protection of the Protection of the Ozone Layer, 1985
- Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969

ii) Αποφάσεις και Έγγραφα Διεθνών Συνδιασκέψεων

UNFCCC, Decision 1/CP. 1, "The Berlin Mandate: Review of the Adequacy of Article 2, paragraph 2 (a) and (b) of the Convention, including proposals related to a protocol and decisions on follow-up", UN Doc. FCCC/CP/1995/7/Add.1, 9 June 1995

UNFCCC, Decision 9/CP. 2, "Communications from Parties included in Annex I to the Convention: Guidelines, Schedule and Process for Consideration found in

Report of the Conference of the Parties on its Second Session”, UN Doc. FCCC/CP/1996/15/Add.1, 29 October 1996

UNFCCC, Decision 4/CP. 3, “Amendments to the list in Annex I to the Convention under Article 4.2(f) of the Convention”, UN Doc. FCCC/CP/1997/7/Add.1, 25 March 1998

UNFCCC, Decision 1/CP.13, “Bali Action Plan”, UN Doc. FCCC/CP/2007/6/Add.1, 14 March 2008 (Bali Action Plan)

UNFCCC, Decision 2/CP.15, “Copenhagen Accord”, UN Doc. FCCC/CP/2009/11/Add.1, 30 March 2010 (Copenhagen Accord)

UNFCCC, Decision 1/CP.16, “The Cancun Agreements: Outcome of the Ad Hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action under the Convention”, UN Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 15 March 2011 (The Cancun Agreements)

UNFCCC, Decision 1/CMP.6, “The Cancun Agreements: Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol at its fifteenth session”, UN Doc. FCCC/KP/CMP/2010/12/Add.1, 15 March 2011

UNFCCC, Decision 1/CMP.7, “Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol at its sixteenth session”, UN Doc. FCCC/KP/CMP/2011/10/Add.1, 10 December 2011

UNFCCC, Decision 1/CP. 17, “Establishment of an Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 12 March 2012

UNFCCC, Decision 2/CP.17, “Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012

UNFCCC, Decision 3/CP.17, “Launching the Green Climate Fund”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012

UNFCCC, Decision 4/CP.17, “Technology Executive Committee-modalities and procedures”, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, 15 March 2012

UNFCCC, Decision 1/CMP.8, “Amendment to the Kyoto Protocol pursuant to its Article 3, paragraph 9”, UN Doc. FCCC/KP/CMP/2012/13/Add.1, 28 February 2013

UNFCCC, Decision 1/CP. 18, “Agreed outcome pursuant to the Bali Action Plan”, UN Doc. FCCC/CP/2012/8/Add.1, 28 February 2013

UNFCCC, Decision 2/CP.18 “Advancing the Durban Platform”, UN Doc. FCCC/CP/2012/8/Add.1, 28 February 2013 (Doha ADP Decision)

UNFCCC, Decision 3/CP.18, “Approaches to address loss and damage associated with climate change impacts in developing countries that are particularly vulnerable to the adverse effects of climate change to enhance adaptive capacity”, UN Doc. FCCC/CP/2012/8/Add.1, 28 February 2013

UNFCCC, Decision 1/CP.19, “Further Advancing the Durban Platform”, UN Doc. FCCC/CP/2013/10/Add.1, 31 January 2014 (Warsaw Decision)

UNFCCC, Decision 1/CP.20, “Lima Call for Climate Action”, UN Doc. FCCC/CP/2014/10/Add.1, 2 February 2015 (Lima Decision)

UNFCCC, Decision 1/CP.21, “Adoption of the Paris Agreement”, UN Doc. FCCC/CP/2015/10/Add.1, Annex, 29 January 2016 (Paris Agreement)

UNFCCC, “Updated compilation of information on mitigation benefits of actions, initiatives and options to enhance mitigation ambition”, UN Doc. FCCC/TP/2013/8, 30 October 2013

UNFCCC, “Draft Implementing Agreement under the Convention prepared by the Government of the United States of America for adoption at the fifteenth session of the Conference of the Parties”, UN Doc. FCCC/CP/2009/7, 6 June 2009

UNFCCC, “Tracing the Origins of the Kyoto Protocol: An Article-by-article Textual History”, Technical Paper, UN Doc. FCCC/TP/2000/2, 25.11.2000

iii) Εκθέσεις (Submissions) Συμβαλλομένων Μερών

UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, First Workshop, Bonn, 15-16 May 2006, *Submission from Austria on behalf of the European Community and its Member States*, Dialogue Working Paper 6/2006

UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, First Workshop, Bonn, 15-16 May 2006, *Submission from the United States of America*, Dialogue Working Paper 13/2006

UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, Fourth Workshop, Vienna, 27-31 August 2007, *Submission from Portugal on Behalf of the European Community and its Member States*, Dialogue Working Paper 10/2007

UNFCCC, Dialogue on long-term Cooperative Action to Address Climate Change by Enhancing Implementation of the Convention, Forth Workshop, Vienna, 27-31 August 2007, *Submission from China*, Dialogue Working Paper 9/2007

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Sixth Session, Bonn, 1-12 June 2009, *US Submission on Copenhagen Agreed Outcome*, [UN. Doc. FCCC/AWGLCA/2009/MISC.4 (Part II)]

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Fifth Session, Bonn, 29 March-8 April 2009, *Ideas and Proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by China, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2009/MISC.1)

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Sixth Session, Bonn, 1-12 June 2009, *Ideas and Proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by China, [UN Doc. FCCC/AWGLCA/2009/MISC.4 (Part I)]

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, First Session, Bangkok, 31 March-4 April 2008, *Submission of the United States Under the Bali Action Plan*, UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.1

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *China's Further Submission on the Shared Vision for long-Term Cooperative Action*, [UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/Misc.5/Add.2 (Part I)]

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, First Session, Bangkok, 31 March-4 April 2008, *Views regarding the work programme of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention*, Submission by China, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.1)

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, First Session, Bangkok, 31 March-4 April 2008, *Views regarding the work programme of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention*, Submission by United States of America, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.1)

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, First Session, Bangkok, 31 March-4 April 2008, *Views regarding the work programme of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention*, Submission by Slovenia on Behalf of the European Community and its Member States, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.1)

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Third Session, Accra 21-27 Aug. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan*, Submission by France on behalf of the European Community and its Member States (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.2)

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Third Session, Accra 21-27 Aug. 2008, *Ideas and proposals on the subjects of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention workshops scheduled for 2008*, Submission by France on behalf of the European Community and its Member States (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.4)

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the*

- elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan, Submission by United States of America, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5)*
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan, Submission by China, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5)*
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan, Submission by France on behalf of the European Community and its Member States, (UN Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5/Add.1)*
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan, Submission by China, [UN. Doc. FCCC/AWGLCA/2008/Misc.5/Add.2 (Part I)]*
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Long Term Cooperative Action under the Convention, Forth Session, Poznan 1-10 Dec. 2008, *Ideas and proposals on the elements contained in paragraph 1 of the Bali Action Plan, Submission by United States of America, [UN. Doc. FCCC/AWGLCA/2008/MISC.5/Add.2 (Part II)]*
- UNFCCC, *China: The Second National Communication on Climate Change*, Beijing 2012
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *China's Submission on the Work of the Ad Hoc Working Group on Durban Platform for Enhanced Action*, 5 March 2013
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Views of the Like-Minded Developing Countries on Climate Change on Workstream 1 and 2 of the ADP*, 24 March 2013
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by Canada*, 12 April 2013
- UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by Ireland and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 27 May 2013

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by the Republic of Nauru on behalf of the Alliance of Small Island States (AOSIS)*, 7 June 2013

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by the Republic of Nauru on behalf of the Alliance of Small Island States (AOSIS)*, 1 September 2013

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform *Submission by Lithuania and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 16 September 2013

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *US Submission on the 2015 Agreement*, 17 October 2013

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *US Submission on Elements of the 2015 Agreement*, 12 February 2014

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *Submission by Greece and the European Commission on behalf of the European Union and its Member States*, 28 February 2014

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *China's Submission on the Work of the Ad Hoc Working Group on Durban Platform for Enhanced Action*, 6 March 2014

UNFCCC, Ad hoc Working Group on Durban Platform, *LMDCs - Submission on Elements of the 2015 Agreed Outcome*, 8 March 2014

iv) Κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 517/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 16ης Απριλίου 2014, για τα φθοριούχα αέρια του θερμοκηπίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 842/2006, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 150, 20.5.2014

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 333/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2014, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 443/2009 με σκοπό τον καθορισμό των λεπτομερειών της επίτευξης του στόχου μείωσης των εκπομπών CO₂ από καινούργια επιβατηγά αυτοκίνητα το 2020, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 103, 5.4.2014

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 443/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, σχετικά με τα πρότυπα επιδόσεων για τις εκπομπές από τα καινούργια επιβατικά αυτοκίνητα, στο πλαίσιο της

ολοκληρωμένης προσέγγισης της Κοινότητας για τη μείωση των εκπομπών CO₂ από ελαφρά οχήματα, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009

Οδηγία 2012/27/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25 ης Οκτωβρίου 2012, για την ενεργειακή απόδοση, την τροποποίηση των οδηγιών 2009/125/ΕΚ και 2010/30/ΕΕ και την κατάργηση των οδηγιών 2004/8/ΕΚ και 2006/32/ΕΚ, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 315, 14.11.2012

Οδηγία 2010/31/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Μαΐου 2010, για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (αναδιατύπωση), *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 153, 18.6.2010

Οδηγία 2009/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2009 σχετικά με την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς και για την τροποποίηση της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2000/60/ΕΚ, 2001/80/ΕΚ, 2004/35/ΕΚ, 2006/12/ΕΚ και 2008/1/ΕΚ, και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009

Οδηγία 2009/30/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, με την οποία τροποποιείται η Οδηγία 98/70/ΕΚ όσον αφορά τις προδιαγραφές για τη βενζίνη, το ντίζελ και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσης και την καθιέρωση μηχανισμού για την παρακολούθηση και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, τροποποιείται η οδηγία 1999/32/ΕΚ του Συμβουλίου όσον αφορά την προδιαγραφή των καυσίμων που χρησιμοποιούνται στα πλοία εσωτερικής ναυσιπλοΐας και καταργείται η οδηγία 93/12/ΕΟΚ, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009

Οδηγία 2009/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, για τροποποίηση της Οδηγίας 2003/87/ΕΚ με στόχο τη βελτίωση και την επέκταση του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου της Κοινότητας, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009

Οδηγία 2009/28/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, σχετικά με την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και την τροποποίηση και τη συνακόλουθη κατάργηση των

Οδηγιών 2001/77/ΕΚ και 2003/30/ΕΚ, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009

Οδηγία 2008/101/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 2008, για την τροποποίηση της Οδηγίας 2003/87/ΕΚ, ώστε να ενταχθούν οι αεροπορικές δραστηριότητες στο σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 8, 13.1.2009

Οδηγία 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Οκτωβρίου 2003, σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας και την τροποποίηση της Οδηγίας 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 275, 25.10.2003

Οδηγία 93/76/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Σεπτεμβρίου 1993, για περιορισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακος με τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης (SAVE), *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, L 237, 22.9.1993

Απόφαση αριθ. 1386/2013/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ης Νοεμβρίου 2013, σχετικά με γενικό ενωσιακό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον έως το 2020 «Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας», *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 354, 28.12.2013

Απόφαση αριθ. 406/2009/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, περί των προσπαθειών των κρατών μελών να μειώσουν τις οικείες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, ώστε να τηρηθούν οι δεσμεύσεις της Κοινότητας για μείωση των εκπομπών αυτών μέχρι το 2020, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 140, 5.6.2009

Απόφαση αριθ. 2002/358/ΕΚ του Συμβουλίου, της 25^{ης} Απριλίου 2002 για την έγκριση, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, του Πρωτοκόλλου του Κιότο στη Σύμβαση Πλαίσιο των Η.Ε. για την Κλιματική Αλλαγή και την από κοινού τήρηση των σχετικών δεσμεύσεων, *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, L 130, 15.5.2002

Απόφαση αριθ. 93/500/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Σεπτεμβρίου 1993, για την προαγωγή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Κοινότητα (πρόγραμμα Altener), *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, L 235, 18.09.1993

- Απόφαση αριθ. 93/389/ΕΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 1993, για ένα μηχανισμό παρακολούθησης των εκπομπών CO₂ και άλλων αερίων που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου μέσα στην Κοινότητα, *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, L 167, 24.6.1993
- Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Ενεργειακός χάρτης πορείας για το 2050», COM(2011) 885 τελικό, 15.12.2011
- Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Χάρτης πορείας για τη μετάβαση σε μια ανταγωνιστική οικονομία χαμηλών επιπέδων ανθρακούχων εκπομπών το 2050», COM(2011) 112 τελικό, 8.3.2011
- Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Σχετικά με την αξιολόγηση των εθνικών σχεδίων κατανομής δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου κατά τη δεύτερη περίοδο του συστήματος εμπορίας εκπομπών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», COM(2006) 725 τελικό, 29.11.2006
- Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Για το έκτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Περιβάλλον 2010: Το μέλλον μας, η επιλογή μας - Έκτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον» COM(2001) 31 τελικό, 26.1.2001
- Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Σχετικά με πολιτικές και μέτρα της ΕΕ για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου: Προς ένα Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Αλλαγή του Κλίματος», COM(2000) 88 τελικό, 8.3.2000
- Ανακοίνωση της Επιτροπής «Πράσινη Βίβλος για την Εμπορία Εκπομπών Αερίων του Θερμοκηπίου εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης», COM(2000), 87 τελικό, 8.3.2000
- Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Κοινοτική Στρατηγική για τον περιορισμό των εκπομπών CO₂ και τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας», COM(92) 246 τελικό, 4.6.1993
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Λευκή Βίβλος – Χάρτης πορείας για έναν Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο Μεταφορών – Για ένα ανταγωνιστικό και ενεργειακά αποδοτικό σύστημα μεταφορών», COM(2011) 144 τελικό, 28.3.2011
- European Council, *Conclusions of the European Council*, EUCO 169/14, 24.10.2014
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου*, 29/30 Οκτωβρίου 2009, 15265/1/2009, σελ. 3-7
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου*, 11/12 Δεκεμβρίου 2008, 17271/1/08, σελ. 8-9

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου*, 8/9 Μαρτίου 2007, 7224/07, σελ. 10-14

European Commission, “Emissions Trading: Commission Approves Last Allocation Plan Ending NAP Marathon”, (Press Release 20/6/2005)

European Commission, *EU emissions trading scheme delivers first verified emissions data for installations*, IP/06/612, Brussels, 15 May 2006

ν) Επιστημονικές Μελέτες και Εκθέσεις

Energy Information Administration (EIA), *Annual Energy Outlook*, April 2014

International Energy Agency (IEA), *World Energy Outlook*, Paris, 2007

International Energy Agency (IEA), *World Energy Outlook*, Paris, 2011

International Energy Agency (IEA), *Key World Energy Statistics*, Paris, 2012

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *First Assessment Report*, WMO/UNEP, 1990

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *Second Assessment Report*, WMO/UNEP, 1995

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *Third Assessment Report*, WMO/UNEP, 2001

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *Fourth Assessment Report*, WMO/UNEP, 2007

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *Fifth Assessment Report*, WMO/UNEP, 2014

United Nations Environment Programme (UNEP), *Bridging the Emissions Gap - A UNEP Synthesis Report*, 2011

United Nations Environment Programme (UNEP), *The Emissions Gap Report - A UNEP Synthesis Report*, 2012

United Nations Environment Programme (UNEP), *The Emissions Gap Report-A UNEP Synthesis Report*, 2013

United Nations Environment Programme (UNEP), *The Emissions Gap Report- A UNEP Synthesis Report*, 2014

United Nations Environment Programme (UNEP), *The Emissions Gap Report- A UNEP Synthesis Report*, 2015

World Resources Institute (WRI), *CAIT- Climate Data Explorer*, 2014

Πρακτικά Διεθνών Διαπραγματεύσεων

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Paris Climate Change Conference: 29 November – 13 December 2015”, Vol. 12, No. 663, (15/12/2015)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Lima Climate Change Conference: 1-14 December 2014”, Vol. 12, No. 619, (16/12/2014)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Warsaw Climate Change Conference: 11-23 November 2013”, Vol. 12, No. 594, (26/11/2013)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Doha Climate Change Conference: 26 November – 8 December 2012”, Vol. 12, No. 567, (11/12/2012)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Durban Climate Change Conference: 28 November – 11 December 2011”, Vol. 12, No. 534, (13/12/2011)

Earth Negotiations Bulletin, “Durban Highlights: Tuesday 6 December 2011”, Vol. 12, No. 531, (7/12/2011)

Earth Negotiations Bulletin, “Durban Highlights: Tuesday 1 December 2011”, Vol. 12, No. 527, (2/12/2011)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Cancun Climate Change Conference: 29 November – 11 December 2010”, Vol. 12, No. 498, (13/12/2010)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Copenhagen Climate Change Conference: 7-19 December 2009”, Vol. 12, No. 459, (22/12/2009)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Bonn Climate Change Talks: 10-14 August 2009”, Vol. 12, No. 427, (17/8/2009)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Fifth Session of the Ad hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action and the Seventh Session of the Ad hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol: 29 March-8 April 2009”, Vol. 12, No. 407, (10/4/2009)

Earth Negotiations Bulletin, “Twenty-Eighth Sessions of the UNFCCC Subsidiary Bodies, Second Session of the Ad hoc Working Group under the Convention, and Fifth Session of the Ad hoc Working Group under the Kyoto Protocol: 2-13 June 2008”, Vol. 12, No. 375, (16/6/2008)

- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the First Session of the Ad Hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action and the Fifth Session of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol: 31 March- 4 April 2008”, Vol. 12, No. 362, (7/4/2008)
- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Thirteenth Conference of Parties to the UN Framework Convention on Climate Change and Third Meeting of Parties to the Kyoto Protocol: 3-15 December 2007”, Vol. 12, No. 354, (18/12/2007)
- Earth Negotiations Bulletin, “Fourth Sessions of the Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol and Convention Dialogue: 27-31 August 2007”, Vol. 12, No. 339, (3/9/2007)
- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Twelfth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change and Second Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol: 6-17 November 2006”, Vol. 12, No. 318, (20/11/2006)
- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the UNFCCC Dialogue on Long Term Cooperative Action”, Vol. 12, No. 297, (17/5/2006)
- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Eleventh Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change and First Conference of the Parties Serving as the Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol: 28 November – 10 December 2005”, Vol. 12, No. 291, (12/12/2005)
- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Tenth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 6 – 18 December 2004”, Vol. 12, No. 260, (20/12/2004)
- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Ninth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 1-12 December 2003”, Vol. 12, No. 231, (15/12/2003)
- Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Eighth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 23 October-1 November 2002”, Vol. 12, No. 209, (2/11/2002)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Seventh Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 29 October -10 November 2001”, Vol. 12, No. 189, (12/11/2001)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the Fifth Conference of the Parties to the Framework Convention on Climate Change: 25 October-5 November 1999”, Vol. 12, No. 123, (08/11/1999)

Earth Negotiations Bulletin, “Report of the Fourth Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 2-13 November 1998”, Vol. 12, No. 97, (16/11/1998)

Earth Negotiations Bulletin, “Report of the Third Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change: 1-11 December 1997”, Vol. 12, No. 76, (13/12/1997)

Earth Negotiations Bulletin, “Report of the Meetings of the FCCC Subsidiary Bodies: 20-31 October 1997”, Vol. 12, No. 66, (03/11/1997)

Earth Negotiations Bulletin, “Summary of the First Conference of the Parties for the Framework Convention on Climate Change: 28 March-9 April 1995”, Vol. 12, No. 21, (10/04/1995)

Ηλεκτρονικοί Ιστότοποι

<https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-bill/1/text>

<https://www.c2es.org/federal/congress/111/acesa-short-summary>

<http://www.china.org.cn/english/2006/Jun/170548.htm>

<http://documents.worldbank.org/curated/en/865571468149107611/Turn-down-the-heat-why-a-4-C-warmer-world-must-be-avoided>

http://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/hedegaard/headlines/news/2011-12-09_01_en.htm

https://ec.europa.eu/clima/policies/eccp/second_en#tab-0-0

<http://www.eia.gov/countries/index.cfm?view=reserves>

<http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/200706/P020070604561191006823.pdf>

<https://www.epa.gov/laws-regulations/summary-energy-independence-and-security-act>

<https://www.epa.gov/cleanpowerplan/2013-proposed-carbon-pollution-standard-new-power-plants>

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1867_en.htm

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/03/20010314.html>

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

<http://www.iea.org/Textbase/npsum/weo2012sum.pdf>

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/economic-impact-american-recovery-and-reinvestment-act-2009-second-quarterly-report>

<https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/image/president27sclimateactionplan.pdf>

http://unfccc.int/files/kyoto_protocol/background/application/pdf/canada.pdf

http://unfccc.int/paris_agreement/items/9485.php

http://unfccc.int/paris_agreement/items/9485.php

<http://www.g8.utoronto.ca/mem/mem-070927.html>

<http://www.spiegel.de/international/world/us-at-the-bali-climate-change-conference-the-american-gap-between-words-and-deeds-a-523027.html>

<http://www.state.gov/e/oes/rls/remarks/2010/152847.htm>

<https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/13/canada-withdrawal-kyoto-protocol>

<https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/13/canada-pulls-out-kyoto-protocol>

Παράρτημα

Βασικά Στάδια Εξέλιξης του Διεθνούς Καθεστώτος για την Κλιματική Αλλαγή

1992	Υπογραφή της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC)
1995	Θέση σε Ισχύ της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC)
1995	Εντολή του Βερολίνου για έναρξη διαπραγματευτικής διαδικασίας υιοθέτησης Πρωτοκόλλου
1997	Υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο
2005	Θέση σε Ισχύ του Πρωτοκόλλου του Κιότο
2005-2007	«Διάλογος για τη Μακροπρόθεσμη Συνεργατική Δράση» στο πλαίσιο της UNFCCC
2005-2012	Έναρξη εργασιών του AWG-KP στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο
2007-2011	Έναρξη εργασιών του AWG-LCA στο πλαίσιο της UNFCCC
2011-2015	Έναρξη εργασιών του AWG-DP στο πλαίσιο της UNFCCC
2012	Υπογραφή τροποποιητικής συμφωνίας της Ντόχα για θέσπιση 2 ^{ης} περιόδου δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο
2015	Υπογραφή της Συμφωνίας του Παρισιού
2016	Θέση σε Ισχύ της Συμφωνίας του Παρισιού

